

DIRILIK SUWY

Roman

Birinji bölüm

I.

“Saglygyň gadryny bilgil,
Hassa bolmazdan burun.”

Magtymguly Pyragy

Gün dogup al asmana galypdy. Dawyt henizem baglaň gür ýpraklarynyň arasyny böwsüp gelyän güneş tyglarynyň zarbyna üsti, assary jirim-jirim bolan köne ýorganyna bulaşyp, özüni alyp bilmän, ýarym ukuly, ýarym oýa, çalajan, serim -sal bolup ýatyrdy. Etrabyň “Akgala” daýhan birleşiginiň arryk malyny bakýan Aman aga bu bolgusyz, indi on –onki ýaşasa-da, hiç zadyň alyndan bolman, gününü bihepbelik bilen geçirýän, çalajan agtygyna näme diýip-aýtjagyny bilmeýän ýaly, onuň edil üstüne abanyp, hemişekisi ýaly heňkirip başlady.

-- Abbab, pah-pah, lem-lem, häk, lem-lem, häk!

Aman aga dogla laldy. Ol sözüni düşündirip bilmese-de, närazylygyny, razylygyny bildirýärdi. Özüniň ýakynlaryna, esasanam uly ogly Toýly öküzüň nowbahar ogly Dawuda hökmürowanlyk bilen diýenini etdirýärdi.

Häzirem, ol arryk malyň sürüsini ýoluň sag ýüzündäki öleňlik käle kowup gelenden soň, çay-suw tamakinçiligi bilen agtygyna habar gatýardy..

Aman aganyň agtygyndan diýeni çykybam baranokdy. Indi tomsuň ortaky aýy gojanyň süňni gyzyp, göwni çay kúýseýärdi. Emma suwy allaowarralardan getirmelidi. Suw bolaýanda-da, bir ýerlerden çyrpy, beýleki getirip, ot ýakmalydy. Ot-ojak bolup, çay gaýnanda-da, saçakda bir dişlem çörek ýokdy. Goja düýn agtygyna „oba gidip, çörek alyp gel” diýe-diýe, dili syrylara geldi. Emma Dawyt ýaltanyp, atasynyň diýenini etmedi.

Han-a, etmese, onuň özem, açlygyndan ýerinden galyp bilmän bulaşyp ýatyr-a.

Aman aga „ýatsañ ýatyplar geç, seniň çydan ýeriňde menem öz günümi görerin...” diýen manyda jibir-jibir edip wala-walalap, hababaýlap, ýene sürä bakan gitdi.

Dawyt atasynyň bolşuny hiç halamaýardy. Ol „Abbab, pah-pah, lem-lem, häk, lem-lem.häk!” diýip, gaty – gaty gygyryp, atasynyň agzyna öýküne, öýküne özüni ele aldy. Ol atasyny gidensoň:

-- Öläý, keçe tentek lal! Öläýseňem, etjek däl!—diýip töweregi ýañlandyryp gygyrdy.

Barybir onuň gargynmasynam, sögünmesinem Aman aganyň bagly gulaklarynyň ömür-hä eşitjek gümany ýokdy.

Ýöne indi Dawudyň özüniň hem içi gorlap gidipdi. Bir zatjagaz garbanaýmasa, boljak däl.

Dawyt yra-dara bolup düşeginden galdy.

-- Aý, menem-äý, ýatanam bolýan-a. Ýatanyňa-da degenok-laý. Gaýta ýadap turýaň-ow. Indi ölsemem ýatjak däl. Däli ýaly, gijesi-gündizi sümsünip, şu töwereklerde tentirejek ýörjek.

Ol bir salymdan pikirini üýtgetdi. Bir gapdalda tozanyň içinde bulaşyp, ýykylyp ýatan tünçä gözi düşdi. Ol öten agşam baryp, „Gotur gowagyň” gapdalyndaky şaglawukdan atasyna sowujak suw getirip beripdi.

Aman aganyň hiç kimiňkä meňzemeýän bir täsin häsiýetleri bardy. Ol bir-ä, garaňky ýerde öldür, ýatyp bilmeýärdi. Şonuň üçin bu obadan- ilden kowlan ýaly, bir çölmaganyň çölünde, ne ot bar, ne odun bar, ne-de çyra-pyra bar ýerine hyklap-çoklap ýörşüne, günü şu bolgusyz çaga galypdy.

Näme diýse-de, ýalta, iş hoş ýakmaýan ýakymсыzja bolsa-da, lal gojanyň dadyna ýene şol oglan ýetişýärdi.

Häzirem, Dawyt özüne zor salyp diýen ýaly, ýatan tünçäi alyp, şarlawuga bakan keýpsiz mytdyldap, haly harap ýaly bolup ýöräp başlady.

Ol atasynyň ikinji bir häsiýetini ýatlady, goja öldür, gara suwdan ganmaýan adam boldy. Her gije, ýatmazynyň öň ýanynda onuň gapdalynda bir kündük sowuk suw bolaýmalydy. Onuň öz-ä gije sürüden daşa öldür, aýagynam sekmezdi. Onda-da, gijesi-gündizi içinde it ölen ýaly, ýakymсыz bir ys pöňkäp duran „Gotur gowak” tarapa aýagynam ätmeýärdi. Onsoň, suw getirmek gezegi diňe Dawuda galýardy. Onuň atasynyň ýene bir „ile gelmeýän häsiýetjiginiň bardygyny” oglan gahar bilen ýatlady.

Atasy mahal-mahal bir ýerjagazda ýygşyryp goýýan alýumin tünňürjigini eline alyp, agtygynyň ýanyna gelip, garşydaky gara daglara elini uzadyp „haba-baýlap” başlaýardy. Bu onuň, „bar, şu golaýlarda ýatak tutup ýatan tanyş çopanyň sürüsine bar-da Aga Jumanazardan epirik alyp gel” diýdigidi.

Ine, atasynyň bar ýumşy bir ýana, Dawyt üçin şu ýumşy bir ýañady. Birinji bilen, eşegi bir ýerlerden tutup, alyp gelip palanlamalydy. Soň günü bilen gidip, gidip, baryp, ýüzünden gar ýagyp duran çopandan epirik dilemelidi.

Aga Jumanazar ýüzi awulykly ýaly agyr, hyrsyz bolsa-da, gowy adamdy. Ol oglanyň atasyny sylama kemini goýanokdy.

-- Ho-ho, açjan, gel!—diýer.- Soňam öz eşeginiň üstünde günü bilen bulkuldap, ýaýylyp ýatan deri ýanlygy getirip, oglanyň elindäki tünňüri ýagly eprikden doldurar.

-- Al, Açjan, özüňem iç!- diýer.

Dawyt „ýok” diýse-de, ýoguňa, poguňa bakman, hiç bolmanda baş-altý owurd-a içirerdi.

Dawyt ol ýerde birhili, utanypmy, gelşiksiz görüpmi, içmese-de, ýolda eprikden ýagşy ganýardy. Ol gidende näçe kynam görse, gelensoň, atasy bir gönenip içensoň barysyny ýadyndan çykarardy.

Ýöne Aga Jumanazar aganyň:

-- Nädýä, Aman aga azar berenokmy? --diýmesi, soňam,-- Açjan, azar berse-de, näme diýse, heýç „ýok” diýmegin. Bo-ow, ol işleriň bilýeňmi, näçe sogaby bardyr. Bo-how. Hudaý seni gaty gowy göreni üçin egsilmez hazynanyň başyna eltendir. Olara hyzmat etseň, ýagşylygyň, sogabyň hazynasydyr, bo-ow!-- diýmesi welin, ýaş oglanjygyň hiç ýadyndan çykanokdy. Ol şu tomsuň özünde, şu ýarawsyz halyny eýýäm, iki-üç sapar Aga Jumanazaryň goşuna eşekli gidip, atasy üçin epirik alyp gelip, şol sözleri telim eşidipdi.

Ol „Gotur gowakdan” keseräkden akýan şaglawugyň başyna baryp, ýüzüni-gözüni ýuwdy. Soň tünçesini ýuwup, çaykady. Suwdaňn doldurybam, yzyna gaýtdy. Ol häzir şaglawukdan çaya, ondanam tutuş jülge bilen aşaklygyna syrýp ilerki ýylçyr gaýalara bagryny oýkap gidýän bulup ýaly gara baglaryň owadan keşbini, bu töwerekleriň ertekidäki ýaly keramatly owadanlyga beslenip durşuny görüp bilmeýärdi.

-- Haý, gutaran çopan-eý-- diýip, ol ýokardan aşaklygyna kynlyk bilen düşüp gelşinie, demini däbişeklöp alyp-- nähili ýagşylyk, nähili ýamanlyk, ony ýanynda bolan bolsaň bilerdiň welin. Näme, gury öwüt bermek aňsat-da-- diýip çaga gaharjaňlygy bilen özbaşyna hüňürdedi.

Ol ajaýyp owadanlyga çümüp üýtgeşik ysa beslenen salkyn demini burkudyp oturan baglaryň aşagy bilen goşa bardy.

Aman aganyň goş tutan ýeri, hakykatanam, juda täsin ýerdi. Öz-ä maşyn ýoluň gapdaly. Täsin bir göwün göteriji baglyja böwür. Iki sany garry türkmen arçasy, iki düýp erik, iki düýp injir, iki düýp nar, ýere ýapyrylyp, nähili miwesiniň bardygam belli däl üzüm, iki düýp hoz, iki düýp endap, iki düýp alyç, alçek, iki düýp garaly, birküç düýben itburun. Gurada-da iki düýp dag armydy bilen bir jübüt dag üljesi, bolany. Bujagaz bagyň giden gyrasynam garamykmy, beýleki gyrymsy baglap tutup gidýärdi.

Kim ekenem bolsa, olary goşa-goşadan-a ekipdir. Geň ýeri, bu ýerde suw-söl ýogam welin, ağaçlar, edil günde suwarylyp, derslenip, timar berlen ýaly. Juda timarly. Asyl. ýekeje-de döwlen, guran şahasyny tapjak gümanyň ýokdy. Gyradaky ullakan armytlar edil, bolsady ekilen ýaly, miweden basyrylyp durdy. Iň geň görmeli ýeri, itburunyň miwesi tomsuň şu yssy günlerinde-de düzümdüzüm bolup durdy.

Bu ýeriň haýran galmalyja bir täsinligi bardy. Bu baglyja böwre möjekmisiň, tilkimisiň, şagalmysyň, aýagyny ätjek gümany ýokdy. Onuň näme sebäpdendigini Dawyt bilenokdy. Ondan başga-da bu ýerde, iň bärkisi garynjaň, möýüň, içýanyň bir bolsun-la. Şolar, egil, derman diýseňem tapdyrjak däl. Näme üçin, belli däl! Has geň görmeli ýeri, bu ýerdäki itburunlaryň aşagynda süri-süri bolup, käkilikler ýatýardy. Olar gündiz-ä däl, agşam arryk mallar şu ýere gelende-de ýatan ýerlerinden butnaýynam diýenokdy...

İň bir täsin ýeri gidip, gidip, ýeriň aşagyndan edil bir ajdarha molan ýaly, bir edrenç ses gelip-gelip gidýärdi. Bu ýeriň syrly täsinlikleri kändi, bujagazlar diňe ýaş oglanyň geçen birki aýda görüp, bilenleridi. Beýleki syrlaryny kimden eşitjek, kimden diňlejek. Atasy Aman laldanmy?!

...Oglanyň oturyp karary ýetmedi. Her näçe hykylasa-da, atasynyň halyna halys dözmedi. Ol gaýraky çaglymtow şiremde aňyrdan bir wagtlar kimdir biri oduyn üçin kerkawlaryň ýogynrak ýerini alyp, taşlap giden gurap süňke dönen çyrypylaryndan süýrüp gaýtdy. Getirip, tüňçesini ojaga goýup, onuň aşagyna ot ýakdy. Töwerekleri süpürişdiren boldy. Töwregiň arassa kemi yokdy. Aman aga gijäni ot ýakyp geçirensoň, bu töwerekleriň göze ilerräk odun - çöpün-ä däl, dyrnak ýaljak saman-süplüginem gyzylyň gyryndysy ýaly edip, çöpläp, ojaga atýardy. Şonuň üçin, bu yerleriň arassalygyndan Dawyt gaty arkaýyndy. Şonda-da özüniň pür-pudakdan ýasan sübsesi bilen bu töwerekden birlaý geçdi. Emma ol eýýäm ýadap, derden ýaña, gara suw bolupdy...

* * *

Aslynda-ha, Dawyt doglanda kemis doglup, indi-indi adam sanyna goşulan bolup ýördi. Ejesi Annajemala nowbahar ogly ölmese boljakdy. Ol ogluny mekdebe ugradanda-da yzyndan boýurganyp- boýurganyp galýardy. Gün yrman, hut ogly başınjı synpa geçýänçä, Alladan ogluna ak bagt, saglyk diledi. Ýöne Dawyt ilin çagasy ýaly, ers-mers bolup gidiberenokdy. Gaýta, gün-günden çyrçyklan çaga ýaly, ebgarlap barýardy.

Ýöne, enäniň aladasy, derdi, gorkusy, bu “haýwandan sähel tapawutly” erkekleriň ne azaryna, olar Annajemalyň haýyna-waýyna bakman, hal -ha, ýarawsyz balajygyny „Gotur gowak” diýen ýere alyp gitdiler - diýip närazylyk bilen oýlanýardy. Özem, ogluny göresi gelip, ýüregi üzülip barýardy.

Dawudyň içine giden goýun gözli, çekgeleri içine çöküp, hor maňlaýynyň, duluklarynyň derisi sypyrylyp, maňlaýyna ýygnanany üçin gaty myrtar görünýän gorkunç ýüzi, gözünüň aşak yüzündäki süňkleri çykyşyp, jallyk agzy, hor bedigörk görkezýän böwrek ýaly dodakly, tutaç ýaly gulakly didary boýurganyp, ýene-de onuň düşüşüne girdi.

Annajemal daň ataryna howlukdy.

Onuň göwnüne bolmasa, bu hor, betbagt ogly, gözünden gaýyp bolaly bäri, bogazyndan ýeke damja suw ötürip bilmän, öňküdenem hor-gomsy bolup ýören ýaly duýgyny başyndan geçirdi.

Ol adamsy turan badyna onuň yzyna düşüp, hajathananyň işigine barýança gitdi. -- Näm-how, beýle, ir bilen yzyna düşüp ýörsün. Náme düşüş dagy ýordurjak bolýañmy?

Annajemal hamsykdy.

-- Dawyt jan bir erbet bolup düşüşüne giripdir-de, Toýjan dāde jan.

--Nāme bolup?

-- Boýurganyp, boýurganyp, “Eje jan, ýetiş!” diýýe, balajygym. Bir bala bolandyr, Toýjan dāde, bolmasa beýdip düşüşüne girmez-ä, çaga... Sen olaryň yzyndan

gidip, birje baş çekip gaýt. Iki sany ýarawsyz adamy beýdip, it iren ýaly edip idegsiz, soragsyz goýmaly Toýjan dāde jan. – Ol jalbaryny çekip hajathana girip barýan adamsyna özelenip ýalbardy. – Toýjan dāde, olaryň hurşam, çörek-çaragam gutarandyr indi. Ýa özüm gidibereýin-hā?

Toýly öküz sögünjirāp, hüňürdeý-hüňürdeý hajathana kürsāp urdy. Annajemal ol çykýança şol duran ýerinde sary-sadylla bolup durdy. Adamsy çykandan soňam, ýene hamsygyp geplāp, şol bir diýenini tutdy oturdy.

-- Jan Toýjan dāde, neneň dözyesiň, biri, dādeň, biri balaň. Olaryň gidenine näçe gün boldy. Gidenlerinde sāhel çörek ākitdiler-ā. Hurş barada gepem ýok. Sen adam çagasy ahyryn, jan Toýjan dāde, sen neneň dözyeň, neneň şirin janyň agyranok. Men gijeler ýatyp bilemog-a—Ol silkinip, silkinip eňredi.—Balajygym, ejeň gursun, seni nādip şol ýerlere dözüp bildim. Men diri bolsaňamrazy indi. – Annajemal edil bir aklyndan azaşan ýaly, düşnüksiz-düşnüksiz gepleý-gepleý içeri sümlip gitdi.

Toýly öküz apañ-apañ basyp öýe girdi. Onuň öküz diýseň bārden gaýdýan, edil bir dāli öküzüňki ýaly kāsē ýaly, bitaý ala gözleriniň biri ýere, beýlekisi kesā garap, mōlterlip, töweregine şübheli garady. Ol aýalynyň kendirik ýazyp, un elāp oturşyny görüp, öküzüňki ýaly āpet kellesini göterdi.

-- Haçan?!—diýip düşnüksiz samyrdady.

Annajemal onuň ýüzüne mōlterlip seretdi.

-- Gitjekmi, hā, özüňjik gidagajakmy? Derrewjik, men bişirip alagaýyn. Açjyk otur, azajyk....

Toýly öküz ýüzüni kesā sowup, gyňyr gepledi.

-- Özüň-ā, adam-a ýorgandan turup turman dōkýeň ýagyny. Indem “açjyk otur “ edýäsiň. Bilemok. Ýarym sagatdan gidýen. Ýetişmeseň, özüň ākidiberiň!

Annajemal elindāki elegini saklap durşuna:

-- Waý, Toýjan dāde jan, men nādip ākideýin. Ine, şu şeýle-dā.

Toýly öküzüň gyssamasy haýyr etmānem durmady.

Annajemal edil bir aýagy bişen ýaly, ylgap-ylgap çörek bişirdi. Agşamky çykaryp goýan etinden tamdyra baş-alty sany somsa ýapdy. Işikdāki agaç paýadan asylgy süzme haltany getirip, syrçalyja pitini dolduryp, süzme guýdy. Bulaň baryny ýüň saçaga düwüp, edil ýarym sagatda dāl, ondan sāhel aňňyrrak wagtda, taýýarlap, köne motorynyň daşynda köw-sōw edip ýören adamsyna eltip berdi...

Tūñçe lakyrdap başlady. Çay bolanda name, gāwüşār ýaly zat bolmasa, saçak şyr takyr, töwerekde, miwe beýleki bar bolsa-da, heniz suwy sāýjān zat ýok. Oglan oýlandy, oýlandy, ahyry, “gōmme bişirmegi” niýetine düwdi. Ol heniz hamyr diýen zada elini urup gören adam dāldi. Ýöne öýde ejesiniň, düzde atasynyň hamyr edip, çörek bişirişini görüpd. Atasy bolsa, hamyra bulaşyp, ýary ýanan, çig-çarsy gōmme bişirýārdi. Dawyt atasynyň kirli, gap-gara eli bilen mynçgylap bişirýān gōmmesini ýigrenýārdi.

-- Eliňi bir ýuw-ow! - diýip jynssyz ses bilen hyňranýardy.- Ony adam iýmel-ā!

Aman aga däliräp açylan öküzüňki ýaly gyp-gyzyl gözlerini agtygyna tarap bir agdaryp:-- Hawub, hamyň pah, pah, bäk-bäk! - diýip goýbererdi-de, ýene öz işi bilen bolubererdi.

Ýöne dogrusyny dogry aýtmaly. Ilki bir halamasaňam, ýigrenseňen, içegeleriň jugurdaşyp alyp barýarka, şol “ýigrenji “ gömmeden bir bölegi iýende, jany heziller edýärdi-de, atasynyň gara, kirli eli, myrtar ýüzi ýadyndasn çykardy.

Ol häzirem, baryp, tamçadaky unly sanaýy sermeledi. Sanaçada ýeki gysymam un ýokdy. Ýöne, it ýaly üçin unly sanaç welin ep-eslije bolup durdy.

“Atylan ok daşdan gaýtmaz” diýenleri ýap, oylan it ýaly üçin getirilen undan ep-eslini jama guýdy. Soň hyklap-çoklap hamyr etdi.

Ol öz ýanyndan atasyna giorrelen bolsa-da, öz eli-de şonuňkydan arassa dälidi. Ol şonda-da “elimi ýuwaýyn” diýmän, gaýta:

-- Aý, birinji sapar bir bişireýin, özümiz iýmesek, itlere bolar-a. Özüm-ä öläýsemem datman, bu it ýalyňyzdan, gedaýlar!- diýip, hüňürdedi.

Aman aga kömekçi bolup ýören iki iti bardy. Ýöne, geň ýeri, itler bu böwre, goşa aýagynam sekenokdy. Olar mydama süriniň ýanyndady. Aman aga özi aç bolsa bolýardy, emma itlerini hor etmeýärdi. Ol ýanynda itleri üçin bir zarjagaz göterer ýörerdi.

Oylanjygyň eden hamyram ile meňzeş bolmady. It ýalylyk un , durşuna kepek bolup ýýatyrdy. Onuň üstesine, hamyrmaýa daşa döňüp, göm-gök zeň bolup ýatyrdy, duz gaty iridi. Onda-da Dawyt işini taşlamady. Ol howlukman, oturan ýerinde telim wagtlaý işi bilen hysyrdandy oturdy.

Gün edil depä galanda kölege ýagşy goýaldy. Baglyga ýakymlyja aram akyp geldi. Oylan közi çöken ojagy döňüp, çörek üçin takyrjak ýer etdi.

Soň name bolsa bolaýmaly, tegelek hamyry közüň demine bugaryp duran takyr ýere goýdy. Gyralaryny düzetti-de, ütüne ýukajyk kül, onuň üstüne-de, köz çekişdirdi.

Ol dikeldi-de, atasynyň geläýmeli ýoluna seretdi Sürem, atasam görnenokdy. Gaýnap-gaýnap tünçäniň suwy egsilipdi. Ol gaýnap duran tünçäniň suwuny jama eñreri, ýene şaglawuga tarap eñdi. Soň ep-esli ýerden yzyna gaýdyp, jamdaky suwy töwerege seçip goýberdi. Suwdan boşan jamy hem ýanyna alyp, ýoluna gitdi.

Aman aga tünçe täzedan gaýnan mahaly geldi. Onuň hor, tüý basan türşek ýaly bolup giden kiçijik myrtarja ýüzi gara ýanyk bolup gidipdi. Ýaşuly öňüne salyp gelen eşegini bir gapdala kowup goýberdi-de, Dawuda garap:

-- Ba-bab, akl-agyl, ma-mah-- diýip, elini ýoluň aňyrsyna uzatdy-da, gap-gara kirli aýasy bilen bokurdagyny syhady.-- Pyh, ikk, badu mykku!-- diýdi. Soň eli bilen kirden, derden ýaňa, reňkiniň nähilidigi bildirmän duran melemtil köýnegini egninden çykarjak ýaly etdi

Dawyt atasyna ýüzüne garap durşuna, gojanyň ýüzüniň edil tamdyrdan çykan repidäniňki ýaly ýüzüni, jowzadan, teşnelikden ýumulmaga-da ýaraman duran kesmek-kesmek , kirli dodaklarynyň, tüýe basdyrylan dişsiz agynyň daşyndaky ýary kesmege öwrülen, ýarysy heniz ýakymlygyna duran ap-ak köpügi, şullaryp , tepbet yssydan ýaňa gyp-gyzyl bolan hyrsyz gözlerini çağa

dözmezçiligi bilen synlady-da, başyny atdy durdy. Ol atasynyň name diýjek bolýanyna düşündi.

Ýaşuly oňa şu gün meýdanda haram ölen arryk mallar barada aýdýardy. Olary soýup, derisini alyp, maslygy ýoluň aňyrsyndaky “ maslyk agaçdan “ asmalydy. Bu iş oglana öňem tanyş bolsa-da, onuň iň ýigrenýän işidi. Ol atasynyň tabşyryan haram ölen mallaryny keseri halys giden ötmezek pyçak bilen soýmakdan halys bizarlar bolupdy. Şonda-da ol mölerilip, ýüzünde Aý biten ýaly edip seredip duran atasyna garap baş atdy. Soň jamdaky suw bilen atasynyň ýanyna gelip, onuň eline suw akyzdy. Atasy edil bir ýanyp duran peç ýalydy. Ondan oglanyň ýüzüne ýalyn çabyrap gitdi.

Aman aganyň eliniň yssa-çoga bişip galan kiri, gap-gara kesmegi eýle-beýle suw bilen asylyp, aýrylaýar ýaly däl. Onda-da ol, oňa kän bir üns bermän, köneje at keçäni silkip-silkip, kölegäniň goýurak ýerine ýazdy. Tüňçä atasynyň karzinkasyndaky düwünçejikdäki çaydan gysymyny ýagşy dolduryp atdy-da atasynyň oturmaly ýerine eltip goýdy. Şondan soň gömme çöreginiň üstüni çöp bilen syrды.

Aman aga edil bir agtygy hazynanyň ýüzüni syrýan ýaly bolup, gömme çöregi seretdi. Soň bir ýylgyrdy. Ony agtygyny görkezip:

-- Ihhi, päk, bah-bah, mäk, mäk!—diýdi. Dawyt atasynyň göwnüniň bitendigini aňdy.

Goja halys aç bolara çemeli. Ýüzi küljerip duran gömmäni görüp, bokurdagy gulk-gulk etdi.

Dawyt çöregiň külüni kakmagy atasyna goýup, ony saçagyň üstüne geçirdi. Ýaşuly boýnuna dakynan kirli ýaglygyny alyp, açlykdanmy, suwsuzlykdanmy, titiräp duran elleri bilen çöregiň ýüzüni süpürdi. Soň ondan ep-esli döwüp aldy-da, hil bir gaty lezzetli lukma eline düşen ýaly bolup ep-esli wagtlap çeýnedi—de, soň düşleriniň arrasyna barmaklaryny sokup arpa gylçygynyň bölegini çykaryp, ony öküzüňki ýaly goçak gözleriniň içine sokaýjak ýaly edip bir seredip, soň gyra taşlady-da, ýene çörekden döwüp alyp, agzyna salyp, lezzet bilen çeýnäp başlady.

Ol çöregiň ýaryragyny iýensoň, turup, gidip karzinkasyndan kiçijik düwünçek alyp gelip, ýerine geçip oturdy. Çayyny gaýtardy. Soň howlukman düwünçeji açyp, onda edil, gyzjagazlaryň keýp edip boýunlaryna düzýän hünjüjikleri ýaljak edilip döwlen gant bölejiklerini çykaryp, öňünde, saçagyň üstünde ýazyp goýdy. Şondan soň howlukman çay içip başlady.

Atasynyň işdämen topulmagy, Dawudyň hem işdäsini açdy. Ol hälki eden şertini ýadyndan çykaran ýaly edip, saçagyň üstünde duran ýarty gömmeden iki barmak ýalagyny döwüp alyp, agzyna saldy.

Ol haýran galdy. Gömme, dogrudan hem erbet bolmandyr. Iýdigiňçe, çeýnedigiňçe, janyňa lezzet berýärdi. Tagamy, duzy, oduň, ysy onuň içine lezzet bolup giren oguşyan.

Oglan atasy omyn edensoň, saçagy ýaňy ýygnan wagty uly ýoldan matoryň gürrüldisi eşidildi. Dawyt ýola bakan üşerildi. Motor бага bakan gaýtdy. Ep-esli wagtdanam goşa gelip saklandy.

Aman aga ogluny keýpiçag garşylady.

-- Mäk-mäk, pah-pah, patdy-pakty!..—diýdi-de bokurdagyny hokurdady.

Toýly kakasy bilen salamlaşandan soň oňa baş atdy.

-- Hawa, köp salam aýtdylar.

-- Näm? Bak, bosy?

-- Hemmes gurgun! Olaram salam diýdiler.

Toýly öküzlü ogluna seretdi.

-- Mah, ejeň iberdi, şuny!—diýip, içi azyk-suwlukly ullakan düwünçegi oňa berdi.

-- Sen haçan gaýtmaly?—diýip, matorynyň eýlesini-beýlesini eliniň aýasy bilen süpürişdirip durşuna, sorady.

Dawyt eýýäm, keçä geçip gyşarşyna, pinek atyp ýatan atasyna garady.

-- Men atamy taşlap nirä gideýin?

Toýly öküzlü edil bir agzyna nas alan ýaly, el ýaly dodaklaryny çommaldyp pyşgyrdy.

-- Näm, indi ataňa sen seretmelimi?

-- Dagy name?! Oňa biri çay-suw bermel-ä!

Toýly kakasyna bakan möle, bitaý gözlerini aýlady-da, matorynyň pedalyňa depip goýberdi.

-- Ataňy it iýesi ýok-laý. Gitseň-ä äkideýin.

Oglanjyk ýüzüni sallap durşuna:

-- Özümem tapýan ýoly, gitjek bolsaň, bar, gidiber! - diýdi.

Toýly öküzlü bir depende matoryny otladydy-da, hoşlaşman, etmän, tutuş bagy matoryň ýakymsyz tüssesine gapladyp, bydyr gitdi.

Dawyt kakasynyň getiren düwünçegini açdy.

Ejesiniň iberen dört sany tamdyr çöregini, baş-alty sany etli somsasyny, bir piti gowurdagyny, kiçiräk tüňňürjkdäki süzmesini, dört baş tokga soganyny, birki gysym pomidor kakyny görüp, şu günki agyrylarynyň, ýaltalygynyň, azaplarynyň baryny unudyp, begenmekden ýaňa süňňi ýeňläp gitdi. Ol bada - bat iki sany somsany lak-luk atdy. Soň atasynyň çaydan boşadan tüňçesini alyp, şaglawukdan suw alyp getirdi. Häli atasynyň eline suw akyzan jamyny boşadyp, çal etdi. Özi içip bolandan soň, atasyna-da, çal edip, onuň önünde goýdy. Soň ony turuzdy. Aman aga gyp-gyzyl gözlerini owkalap durşuna, nämendir bir zatlar diýip samyrdady.

-- Bah-hh-h! Pawil, mat-ti!

Dawyt baş atdy.

Atasynyň önüne saçak ýazyp, kakasynyň getiren azyklaryny onuň üstüne goýdy.

Oglan, “atam bu azyklay görse gaty begener” öýtdi. Emma diýeni çykmanyna haýran galdy. Aman aga edil bir hiç zat bolmadyk ýaly, saçaga parhsyzlyk bilen seretdi-de, bir somsany alyp, elinde saklady-da, çally jamy göterip, ony ýaryna çenli içdi. Soň edil Dawudyň lukmany agzynda saklap-saklap, ýagşy ýumşandan soň howlukman, ýuwaşja çeýnäp iýişi ýaly, howlukman çeýnäp, çal bilen hurş edip iýdi-de, çala-çula el galdyryp, turup, sürä bakan gitdi.

Dawyt atasynyň “Hany Toýly, nirä gitdi? Gaýtdymy? Gaýtmadymy?” diýibem soramaýşyna haýranlar galdy.

-- Adam ker, lal bols-a erbrdem eken—diýip, Dawyt saçagy ýygnap, azyklary ullakan düwünçege salyp, bekje dolap, daňyp, gapdaldaky tamçada ýygनandan

soň, atasynyň ýüzi az-kem zeň tutan köneje pyçagyny alyp, haram ölen mallary soýmaga baryşyna aýtdy. Ýoluň aňyrsyndaky garry tuduň aşagynda bir horja toklynyň, hemem gotur geçiniň maslygy bürmege, gylçyga bulaşyp porsap ýatyrdy.

Bular Dawudyň şu günki in agyr işleriniň biridi. Howa yssy bolansoň, "maslyk agaçdan" asylyp, indi guraberen mal jesetleri şeýle bir erbet porsaýardy welin, onuň ysy edil beýniňe süssürilip, aňryňy bäreňe getirip barýar. Şol ýakymsyz ys uly ýol bilen dagyň etegine tarap akýan çayjagaz aralykda durar ýaly edenokdy. Dawyt çydajak boldy.

Ýöne ol uly tuduň sýasyna gelip, yssydan ýaňa eýýäm derlän bedenini sypalaşdyryp, ýaltalyk bilen işe başlady. Tuduň kölegesi näme diýseňem seleňdi. Bir ýerlerden şemal gelýärdi.

Ol işi tokludan başlady. Tokly arrykdy. Özem urkaçy eken. Urkaçy maly soýmak has kyn bolýar. Onuň ýelnini, guýrugyny soýkap, deriden çykarmak aňsat däl. Dawyt her name-de bolsa, hykylap, çokulap azar baryny çekip, toklyny çala soýdy. Näme-de bolsa, haram ölen-dä, emma halal mal bolsa, soýmanyň işi bar. Derisini sypyrdyňam-da, sen onuň iç göşunam tertipläp, ýerbe-ýer etmeli. Oglanjyk haram ölen maly soýanda, onuň içini ýöne silkip goýberýärdi. Bu sapar ol toklynyň iç goşuny, howlukman açdy. Toklynyň bagry çüýräpdir. Öýkenem, edil düwün-düwün bolup galypdyr.

-- Janawar, gyşyň aýazyna galan bolmaly! Soň bilinmändir-dä, bilnen bolsa, gapyda saklap, elde iýmläp, gökje narpyz bilen şinelän arpa berseň, açylybam giderdi.

Ol şondan soň, haram ölen, indi bu jowzaly yssa birneme üýtgäp başlan garry geçiniň daşyna geçdi. Onam hykylap-çokulap, agşama çenli zordan soýup boldy. "Bu geçiniň diline ýara çykypdyr. Ol janawar ot iýip bilmän, açlygyndan ölen bolmaly. Onuň üstüne-de, onuň tutuş göwsüni sakyrta tutup ýatyrdy. Ol şondan goturlan bolmaly. Ýagşy ebgarlansoň, öz süňňüni oňarman, açlykdan özüni ajala beripdir".

Oglan soýup bolandan soň burnuny tutup, haram ölen mallaryny "maslyk agajyň" ýanyna süýräp alyp gitdi. Bu agajy kolhozyň weterinar wraçy Oraz Rejep aga dikipdir. Ol Dawudyň atasyna:

-- Aman aga, sen azara galyp, haram maslyklary oba alyp gitjek bolma-da, şujagaz ýerde dikilen agaçdan asyber - diýipdir.

Ýogsa, kolhozyň her bir maly üçin, hasap bermeli. Mahal-mahal Oraz Rejep aganyň özi gelip, haram ölen malyň gulagyndaky ilik ýaljak demir nyşanjyga seredip, ony soň umumy hasapdan öçürýädi.

"Maslyk agajam" belentjedi. Dawyt-ha, oňa çykyp bilerinem öýdenokdy. Aýdyşy ýalam boldy. Ol agaja çykyp bilmedi. Sähel çykjagam bolýardy. Onda-da başy aýlanýarmy, ýüregi bulanýarmy, aý, garaz, haram ölen maly galdyrmaga güýjem ýokdy, onuň bedeninde. Şonuň üçin ol "atama garaşmaly" diýip oýlandy. Mazaly, ol yzyna gaýtmanka Oraz Rejep aganyň özi gelädi.

Ol burnuny tutup durşuna, oglanjyk bilen salamlaşdy-da, atyndanam düşmän:

-Hany, maňa alyp ber, ony.- diýdi. Şol ýabysynyň üstünde arkaýyn oturan ýerindenem durşuna demir bolup duran ullakan dişlerini gyjyrdadyp, özüne zor

salyp, maslyklary kynlyk bilen agajyň şahasyndan asyp, olaryň gulagyndaky nyşanjygy ýan depdere ýazyp aldy. Soň birneme öwrenişip, burnuny tutup durman, Dawuda garap:

-- Sowuk suwuň barmy?!- diýdi, soňam: - Gowy itleň-ä bar eken diýip, kölgede maslyk taýa ymsynyşyp ýatan itlere garap durşuna:-- Sowuk suwuň barmy - diýýen-eý - diýdi.

Oglanjyk weterinar wrajiň hälkije agramdan gyp-gyzyl bolan süýri ýüzüne, gazaply gözlerine garap baş atdy.

-- Äkeleýinm?!

Ol adam birhilije edip, meger pikirini jemläp bilmeýän ýaly bolup, ýokarky dodagyny galdyryp, demir dişlerini görkezdi- de:

-- Çalt bol!Çalt bol!- diýip samyrdady.

Mergen goşa bakan ylgady. Baryp atasynyň ýaňy çay içen tüňçesini kakyp aldy-da, şaglawuga bakan eňdi.

Ol elini ýüzüni ýagşy ýuwandan soň, tüňçäni üç gaýta çäykady. Soň ony buz ýaly sowuk suwdan dolduryp, Oraz Rejep aga bakan, eňaşaklygyna ylgap gaýtdy.

Oraz Rejep aga uly tuduň kölegesinde, atynyň üstünde irkiljiräp otursyna

-- Gelmän geçdiň-äý, näme beýle rikgä eder ýaly, satyn alýaňmy?—diýip, tüňçäni eline alyp, onuň daşyna, ýigrenji bir zada sereden ýaly, ýakymсыз duýgy bilen seretdi.

-- Häk, ýaňy tabşyrmandyryn, eliňi bir ýuwduňmy? – Ol tüňçäniň daşyna ynamsyzlyk bilen gaýta-gaýta seredip durşuna-- Çäykadyňmy? Häk, ýaňy „Gowja çäykaweri „, diýip tabşyrmaly ekenim diýdim-le welin...

Ol Dawudyň ellerine ynamsyzlyk bilen seretdi.

-- Sen at dakýa diýme, haram mal ellediň-ä, birhili-däý, birhili...

Dawyt ýylgyrdy.

-- Arkaýyn içiber, agam. Elimem, ýüzümem ýuwдум, tüňçänem üç sapar çäykadym.

Nazar Rejep aga ynamsyzlyk bilen bir tüňçä, birem oglanyň ellerine seretdi.

Soň tüňçäni yzyna, oglana uzatdy.

-- Aý, bolýa-la, ölesim ýok-la, häzir oba bararyn-la.. Men şuny içmäýin-le.-diýdi.

Şol wagt ýol bilen etrap tarapdan tozan turzup gelýän lökge- Gaz-69 maşyn garry tuduň deňesinde saklandy. Ondan harby eşikli adam düşdi.Ol adam Oraz Rejep aga bakan, elini burnuna tutup gelşine, bir zatlar diýdi.

Oraz Rejep aga atynyň üstünde oturan yerinden:

-- Ýest, ýest!—diýip baş atdy. Soň Dawuda garap,- Suw barmy? - diýýe-leý.

Ol harby adam yzyna gidip, çemlije akja demir gap getirdi.

-- Bar, şuny suwdan dolduryp getirip ber, şulara - diýip, Oraz Rejep aga Dawuda buýruk berdi.

Dawyt ýene şaglawuga tarap, ylgady. Ol ýoldan geçip barýarka ses geldi.

Oglan yzyna garanda, maşyndan düşüp, özüne bakan ylgap gelýän dokuz-on ýaşlyja gyzy, onuň yzyndan gelýäz ak ýüzli inçejikden näzik, akja,öwadan rus aýalyny gördi. Ol owadanja aýal aldygyna ýüzüni ýelpeýädi.

Dawyt gyzjagaz bilen ol aýal deňine gelyänçä garaşdy. Olar Dawuda deňleşensoňlar, rus aýaly gyzjagazynyň bir zatlar-bir zatlar diýip aýdýan sözlerine jogap berip, Dawudyň ýüzüne seretdi.

- Sen adyn kim?—diýdi.

-- Men – Dawyt!

Ol aýal baýra dyrmaşyp barşyna :

-- Sen okaýaň?

Dawyt ýylgyrdy.

-- Bäşinjä geçdim.

-- Gaty gowy! Men Albina Nikolaýewna. Bu kiz Lena--Ýelena! - Olar saglawugyň ýanyna bardylar. Albina Nikolaýewna suw gaby özi alyp, ony çaykap, suwdan doldurdy. Soň ondan lena suw berdi, soň özi içdi-de:

-- Ýakşy suw!-diýdi.

Soň ol ” Gotur gowagyň” döwüň agzy ýaly bolup, jallaryp ýatan garaňky agzyna üýşenjeňlik bilen seretdi.

-- Nämäň ysy? Bir ys-a gelyär. Kükürdimi, hekmi, öz-ä bir tüýsli ys?! – diýdi.

Dawyt Lenanyň ýüzüne ýylgyryp bakdy-da, baş atdy.

-- Gaty gowy suw!

Olar suw gaplaryny alyp, maşyna bakan gaýtdylar Ýolda Dawyt suw gaby alyp özi götermekçi boldy. Emma Albina Nikolaýewna ony bermedi. Lena bu ýerlerdäki del seslere bimaza bolup, indi daga dyrmaşyp barýan käkilikleri görüp, ejesine seretdi.

-- Oý, eje, seret, ol käkilikleri. Gör, näçe , gaty köp eken...

Albina Nikolaýewna bu böwürjkdäki gara бага gözigidijilik bilen seretdi-de, Dawuda garap:

-- Dawytçik, şipownik možno?! – diýdi.

Dawyt oňa düşünmese-de, başyny atdy.

Albina Nikolaýewna miwä basyryp oturan itburun miwesinden baş- on sanjagyny ýolup aldy-da, ýoluny dowam etdirdi.

Şonda Dawyt itburun diýmegiň şipownik diýmegi aňladýandygyna düşüniş galdy. Bu sözi tä ýola çenli içinden gaýtalady gitdi.

Ýolda Lenajyk Dawudyň elinden tutdy. Oglan näçe utansa-da, gyzjagaz kakasynyň ýanyna, maşyn ýola barýança onuň elini goýbermedi.

Olar maşynyň ýanyna baranlarynda, harby adam bilen Oraz Rejep aga nämäniňdir dir bir zadyň gürrüňini edip durdylar.

Harby adam Albina Nikolaýewnanyň elinden suw gaby alyp, ony başyna çekip, suw içdi. Soň ondan eline akdyryp, ýüzünü, boýnuny ýuwdy. Soň hoşlaşyp maşyna mündüler. Maşyn wagty bilen ugramady. Bir salymdan maşyndan Lena çykyp, Dawuda gygyrdy.

-- Dawyt, al!

Dawyt tüňçesini eline alyp, ýola bakan ýöredi. Soň Lenanyň özüne uzadan kagyz düwünçegini aldy.

Maşyn ugrandan Oraz Rejep aga kagyza dolanan zat bilen gyzyklandy.

-- Näm-äý, onyň?

Dawyt kagyzyň gatyny açdy. Onda birki sany bulka, birki gysym kemptut, iki sanjak kagyz gutujyk bardy.

Oraz Rejep aga ýylgyrdy.

-- Baý, sen-ä sylapdyrlar. Ol harby - Akgaýa serhet zastawasynyň naçalnigi Smirnow-laý. Ýanyndakam aýaly - tohtor. Etrapdan gelýelled-äý. Men geljek otduhda oduna barjak, meni serhetden aňry geçir - diýdim-leý. Olam "geläýiň" diýdi. Mazzaly seniň ýanyňa sowulanym bähbitli boldy. Sag bol, ataňa salam aýt.

Oraz Rejep aga Dawyt bilen hoşlaşyp, oba tarap gitdi.

Dawyt täze tanyşlaryna, olaryň beren sowgadyna begenip, uçaýjak boldy. Soň atasynyň pyçagyny, tüňçäni, haram ölen mallaryň derilerini alyp, goşa bakan gitdy.

Gün aşak sallanypdy. Dawyt deri sowanyndan soň, öňküsindenem beter ebgarlan ýaly bolup, bagryny ýere berdi. Ol atasynyň bir salymdan geljegini bilse-de, ýerinden galyp bilenokdy. Ýöne atasyny begendiresi geldi. Özüne zor edip, ýerinden galyp, yra-dara bolup, tamçadan şu ýere geleni bäre ýeke saparam ojakda goýulmadyk gazançany alyp çykdy. Ýene şaglawugyň başyna baryp, gazany telim sapar ýuwdy, çaykady, ýuwdy, çaykady. Soň kynam bolsa, ony suwdan dolulygyna alyp gelip, suwuny jama, tüňçä boşatdy-da öňden duran kiçijik ojagyň üstünde goýdy. Ot ýakyp, ejesiniň edişi ýaly, gyzan gazana ýumruk ýaly gowurma atdy, sogan dogrady. Soň jamdaky suwy gazana eňterdi. Gazanyň içindäki çörba gaýnap başlansoň, ýuwup, baş-alty sanjak pomidor kakyny atyp, ýene şaglawuga gidip, tüňçesini, jamyny dolduryp, suw alyp geldi.

Aman aga güni ýaşyryp geldi. Gojanyň ýöremäge-hä däl, agzyny açmaga-da ragbaty çatmaýan ýalydy. Ol gele-gelmäne, jamdaky sowuk suwy başyna çekdi-de, şol duran ýerine çökdü. Özüne nebsagyryjylyk bilen garap duran agtygynyň ýüzüne dözmezlik bilen seredip, durşuna tüý, kir bolup duran başyny ýaýkady.

-- Bah, bah-lebbyk. Bak-bah, pyh. Hapby, happy!- Oglanjyk atasynyň gelşiksiz jygyldaýan bokurdagyna, gödeňsi ellerine seredip durşuna, başyny atdy. Yaşuly ýene jamyň düýbünde galan suwy bokurdagyny hykyl-hykyl ses etdirip, başyna çekdi.

-- Kiti-byh, byk, mah.—diýdi.

Oglanjyk çörba duz atdy-da, jamy alyp, ýene şaglawuga bakan gitdi.

Ol gaýdyp gelende, Aman aga köne atkeçä geçip, ädigini, güpbüsini çykaryp, gazana seredip otyrды. Dawyt atasynyň elini, ýüzüni ýuwardy. Soň elini gazana tarap uzadyp, soň tüňçä uzatdy.

-- Naharmy, çaymy?

Goja gazany nyşanalap, baş atdy.

-- Hap! Hap!

Dawyt näme etjegini bilmän ýaýdandy. Çorbany guýar ýaly gap ýokdy. Eger jamdaky sowuk suwy serpip goýberse, Aman aganyň oňlamajagyny bildi, Başga nämä guýjak?

-- Ata, nahary nämä guýaýyn?!—diýip, gazan bilen suwly jamy görkezdi.

Aman aga bir zatlar-bir zatlar diýip, ýerinden turdy-da, baryp, ojagyň üstünde duran gazany alyp gelip, düşegiň üstüne goýdy.

-- Mah, mah, Çözze, çözze!

Dawyt içi çörekli saçagy getirdi.

Aman aga ýarty çöregi alyp, ony gazana dogrady. Soň agtygynyň ýüzüne bakyk: --Kaş! Kaş—diýip, elini agzyna ýetirdi. Dawyt oňa ojaga söýelgi duran gyalary gemrik-gemrik çemçäni alyp berdi.

Aman aga çemçe bilen gazana dogran çöregini birküç gaýta bulady-da, gapdalyndan ýer berip, „gel, senem otur-da iý” diýýän ýaly gapdalraga süýşdi.

Dawyt atasynyň göwni üçin nahara ilki bir çem-çümläp, göwünli göwünsiz ýapyşsa-da, soň işdäsi açylan ýaly bolup, atasy bilen çemçäni alyşyp, gazan boşayança iýdi.

Nahar tagamly bolupdyr. Iýilip-ičilenden soň Aman aga ýene suwa ýapyşdy. Ol tä jamdaky suw gutarýança, şol içdi oturdy.

Dawyt çay demledi. Ýaşuly çaya-da, edil bir içi ýanyp barýan ýaly topuldy.

-- Beh, niresine içýärkän-äý?! Ýañja bir jam suwy başyna çekdem welin...-- diýip, oganjyk Albina Nikolaýewnanyň beren süýjüje zatlaryny alyp gelşine oýlanyp, başyny ýaýkady.

-- Ata, şulary berdiler, alyň iýiň!

Aman aga agtygynyň bir agzyna, birem ellerine garady.

-- Hakky, hakky! Batty, makgys!..

Dawyt azap baryny edip, serhetçileriň naçalniginiň gelendigini, onuň ýanynda aýalynyň, kiçijik gyzjagazynyň bardygyny düşündirdi.

Aman aga düşündi. „Bulary şolar berdimi” diýen manyda, kagyzyň üstünde duran zatlara razylyk bilen baş atdy.

-- Sas-syn. Aty-syn, syn..

Dawyt iň esasy zada geçdi.

-- Ata, haram ölen mallary soýdum -- diýip, eli bilen mallary soýuşyny, soň olary asyşlaryny düşündirdi. -- Weterinar wraç gelip, asyp berdi. -- diýip, Oraz Rejep aganyň demir dişini nyşana alyp, öz dişlerine pitikledi. Onuň gulakjynly, atly keşbini suratlandyrdy.

-- Or-r, bah, bah, ýap...—diýip, atasy bokurdagyny harladyp, baş atdy.

Dawyt goltugyndan kagyz çykaran ýaly edip, oňa ýökary seredip bir zatlar ýazan görnüşde, ellerini ýoluň aňyrsyna uzatdy.

-- Ýazyp aldy.

Ýaşuly „düşündim” diýen manyda baş atdy.

-- Or-r! Bak, ma-tt-y, ma-t-ty!..

Dawyt atasynyň aýdýan zatlarynyň bir taply dældigini, bolaýanda-da, özüniň oňa düşünmeýändigine gynandy. Ýöne ol nätsin. Onuň şu adamdan başga atasam, edil häzir gürründeşem ýokdy. Ol şoňa-da şükür edip, atasy çay içip bolandan soň, gazany, tüňçäni alyp, şaglawuga tarap gitdi.

Ol suwa birküç gaýta gatnap, gazany, tüňçäni, jamy suwdan dolduryp, suwly jamy getirip, atasynyň başujynda goýdy. Agşam ot ýakmak üçin, ojagyň ýanyna çyrpy üýşürdi.

Aman aga az-kem irkildi. Dawyt atasynyň juda birahat ýatyşyny gördi. Aman aga dem saýyn hykylaýardy. Gidip-gidip, gorkunç „hababaýlap” tisinip turýardy-da, gan guýma gyzaran ullakan ala gözleri bilen töweregine gorkuly, eýmenji

seredip durýardy. Soň nazary agtygyna düşensoň, bir zatlar samyrdap, ýene uka gidýärdi.

Dawyt mallardan baş çekip geldi. Dünýä asudalykdy. Bagyň içinde salkynlykdan ýaña, ýakymlylygyň eşreti burjy baglap durdy, onuň üstesine, goşdan çorbanyň tagamly, oduň ýakymly, arassa ysy burk urup, edil janyňa siňip gidýärdi. Emma oglanjygyň seri bu jenneti eşretde gaty daşdady.

Ol begenji bar ýaly bolup, Albina Nikolaýewnanyň ýaş, näzikden owadan, măriban ýüzüni, eginlerine düşüp duran ýüpek ýaly mele saçyny, onuň gyzjagazy Lenajygyň ap-akja, näzikden owadan, arassaja ýüzüni, ejesiniňkä meňzäp duran saçyny, edil gökden bir böleik asmanyň mawy döwüjegi gaçan ýaly gözjagazlaryny, akja, ýylyjak, pökgüje elni, aýdan sözlerini heziller ediý ýarlary. -- Itburun, orsça “ şipownik” eken. Käkiliuge olaram “keklik” diýýän eken. Eje diýmek, ” mama” diýmek eken.. Gör, Albina Nikolaýewna türkmençe bilýän eken. Men welin, ýekeje sözem bilemog-a. Biziň mekdebimizde-hä, rus dili heniz okadylanok. Okatsalar- a şuwar bilen gepleşip bolardy.

Ýöne ol şu ýarawsyz halyna mekdepde rus dilini öwrenip, ýat adamlar bilen gepleşip biljegine ynam etmän, bu hyýalyny şol ýerde unutdy.

Ol şujagaz yhlasyna-da güýçden, gurdan gaçyp, baryp atasynyň gapdalyna geçip, süýnüp ýatyşyna, şu günki bolan wakalary aňynda aýlap, hem begendi, hemem keýpi bozulyp, galdy.

Näme üçin onuň keýpi bozulmasyn. Ol öz keşbini, mekdepde, obada ilin oňa diýýän sözünü bilýär-ä. Oňa çagalar „yşarat” diýip at dakypdylar. Onuň görk - görmeginiň beýle bedroýlyg-a, indi ilin bilýän zady. Emma ilin bilmeýän ýowuz dertleri Dawudyň içindedi.

Ol çagalygyndan bari iýme-içme hözirin bilmeýärdi. İlk-ä, onuň agzynda çagajykka çykan dişleri henize çenlem düşmän, gara kötük bolup galany üçin, gaty-gytyny çeynäp bilmeýärdi. Agzyndan näme girse-de, sähel salymdan awy-zäher bolup agzyndan gelýärdi. Şol awy - zäheriň yzy bolsa iküç sagatlap yza bolup durýardy. Soňabaka, onuň iýýän zatlary bilen içine bir gysym inňe girýän ýalydy. Aşgazanymy, gyzyldogimi, öz-ä bir ýerleri, edil, päki bilen kesilip, soň ot basylan ýaly bolup durdy.

Ony ol diýseň, ol indi köp wagt bari ugurly buşugybam bilmeýärdi. Ilki bir gyssap, edil sapak ýaljak inçe, sähel peşew gidensoň, kesilen ýaly bolsa-da, balagyny çekensoň, ony öl- myjyk edip taşlaýardy. Ony esasy heläk edýän zat, ula meýdan edenden soň, surty daşyna çykýardy. Ol kiçijik wagty balagyny çekip bilmän, töwereginden kömek gözlär ýörenderi. Emma indi ol on-onki ýaşansoň, başga bir adamy bu işe goşmaga namys edýärdi.

Aý, onuň derdi munuň bilen gutarar ýaly däl. Onuň gidip-gidip ýüreginiň erbet urmasyny, sähel sowuk bolsa, burnunyň gapyşyp, howa çala bulutlaşsa, demini gysyp, gök daş edip taşlamasymyň, keýpiniň her baş minutdan üýtgäp, ylgap baýarka durasynyň gelmegimi, duranda oturasynyň gelmegi, otursa, ýere özüni taşlamasa bolmaýanlygynyň ýowuz dert kemi ýokdy. Onuň pikirinde, niýetinde-de, sazlaşyk ýokdy. Gidip-gidip kellesi boşap galýardy. Gidip-gidip bolsa, söze öwrüp aýtjak bolup duran sözi diliniň ujundan uçup gidýärdi...

İň esasy sam, onda hiç hili işdä ýokdy, onsoň ýaşayyşa edil dyrnak ýaly jagam höwesini ýokdy. Ol özüne zor salyp, bir zat jagazlar garbanaýmasa, näçe iýmese, keýpi şonça kökdi.

Garabagy ejesi birki ýyllykda ony etrap doktorlaryna aýlap, görkezdi. Olaryň diýeni, edil dilleşen ýaly „Nesil yzarlaýan keseller ulgamy bar ganynda, psihikasynda. Biraz garaşmaly”.

Atasy ker, lal, telim kesel göterip ýören adam. Kakasy Toýly öküzi bir ker, lal däl diýmeseň, Aman aganyň ähli keselini göterip ýör. Ol şol gezip ýörşüne, keselleriň çemenine meňzeýärdi. Onuň üstesine, Toýlynyň akyl-huşunda-da ýetmezçiligi görer göze-de bildirip dur.

Doktorlaryň gorkýan zady, basa şypa edliberse, oglanyň akyl-huşunyňam üýtgäýmegi daş bolmaly däldi. Şonuň üçin Annajemal ogluny Biribaryň özüne tabşyryp goýmakdan başga alaç tapmady. Ine, indem, Dawyt ölmän, üýtgemän, başınjy klasa geçdi. Onuň dertlerem, edil oğlan bilen aýyny, gününü, sagadyny sanap, güýjüne gelip, onuň özündenem has ösüp, berkleşýärdi. „Belki, ölmeli wagtym golaýlaşýandyr” diýip, Dawyt şu ýagdaýlaryny ýatlap ýatyşyna, ukylap galdy.

2.

“Derdem agyzdan girer, dermana...”

Halk pähimi.

“Näsag eneden, sagdyn çaga dogmaz”

Halk pähimi.

“Bogazy goýberseň, bogaz düýňni ýuwudar”.

Halk pähimi.

“Kyrk ýyldan gyrgyn geler. Şonda-da ajally öler”.

Halk pähimi.

Şol günden soň, geçse baş-on gün geçipdi. Dawyt her näme bolsa-da, hykylap, çokulap, halys janyna dözüp, atasynyň ýumuşlaryny aýtdyrman edýärdi. Ol arada obadan iberilen undan atasyna gömme çörek bişirmänem, günortan, agşam nahar-şor etmänem indi beýle bir kyn görüp baranokdy. Ýöne, onuňky ýetginjek biperwaýlygy, ýa ýaltaçylyk däldi. Ol halys alla ýaramaýardy...

Bu gün ol ir bilen atasyna çay-çörek berip, ony süriniň yzyndan ugradyp, suw getirdi. Çagylyly baýyrjygyň aňyrsyndaky kerkawlyja käliden gury-sury çyrpy alyp geldi. Soň gazany ýuwup, nahar atarmanyň ugruna ýaňy çyktı. Ýol tarapdan öz adynyň tutulyp gygyrylýanyny eşidip, başyny galdyrdy.

Ol sesini çykarman ýola bakan haýdap gitdi. Ýoluň üstünde araky „Gaz-69” maşyn durdy. Ony görüp, Dawudyň ýüregi böküp gitdi. Ol „Lena jandyr!” diýip begençli ýylgyrdy.

--Dawu-ud!—diýip, maşyndan çykyp gygyryp başlan harby adamy gördi. Oglanjyk onuň ýanyna baryp, elleşip salamlaşdy.

--...

Harby adam ony gujaklady.

-- Salam! Salam. - Onuň üstünden çilimiň hem-de maşynyň benzininiň, sähranyň ysy kükäp gitdi.

-- Obşim, ot Leniočki, ot Albina Nikolaýewny priwet! Düşündiý?!

-- Düşündi.

Harby adam agyr, çilimiň ysy kükäp duran elleri bilen oglanjygyň horja, inçejik gap-garaja elini eline alyp çalaja gysdy.

-- Men adym Wadim Petrowiç! Düşdiý!

Dawyt baş atdy.

-- Düşdi!

-- Hany, aýt!

-- Wadim Petrowiç!.. - diýip, Dawyt ilkinji sapar rus sözlerini del adamyň ýanynda öz agzy bilken aýtdy. Ol muňa begenjine, uçaýjak boldy.

Wadim Petrowiç oglanyň elini goýberdi-de, maşynyna girdi. Sähel salymdanam, eli bir topar goşly, maşynyň daşyna çykdy. Ol goşlary Dawuda uzadyp durşuna:

-- Eto ot Lenočka! - diýip, birki sany kitap, depderi berdi. Soň - Eto, ot Albiny Nikolaýewny - diýip, bir tabak gutap, bir banka mürepbe uzatdy. --Wse! --

Ol hoşlaşyp, maşynyny otlady-da, etrap tarapa, aşaklygyna gitdi. On- on bäs metr geçensoň, maşynyny saklady-da, onuň kabinasyndan kellesini çykaryp:

-- Dawu-ud! Po bolşe şipownik kuşat-kuşat! Düşdiý -- Ol ellerine gezek-gezegine agzyna eltdi—Kuşat, ýmek kerek, düşdiý!

Dawyt başyny atdy.

-- Köpräjik itburun ýmeli! Náme üçinkä?! Indi itburunam iýilýärmikä?..

Ol goşa gelip, elindäki gaplary bagyň saýasyna ýazyylan köneje atkeçäniň üstünde göýüp, itburun ýygмага gitdi.

Ol ep-eslije itburun alyp gelip, ony etli gutap bilen howlukman iýdi.

-- Ýok, men çay gaýnadyp içeyin!

Ol barja suwuny taňka guýup, çay gaýnatdy. Taňkasy gaýnansoňam, oňa azajyk çay, bir gysym itburun atdy. Soň mürepbeli bankany açdy.

Olaryň baryny saçagyň üstüne üýşürip, howlukman çay içdi. İçeni bilenem kanagat etmän, itburunyň indi ýagşyja bişenleriniň içini arassalap, gutabyna hurş edibem iýiberdi.

Ol saçagy ýygnap, ýene tünçesini, jamyny dolduryp, suw getirdi. Baryndan nahar atarjak boldy. Ýön atasynyň gutap bilen kanagat etjekdigini ýatlap, taňkany ojakda goýdy-da, atasynyň gelerine garaşyp başlady.

Bu baglaryň aşagy janyňa şypa bolup siňýän salkyn bolsa-da, howanyň bu günem gaty yssy boljagy daşyndan bildirýärdi.

-- Men bu salkyn kölegede janymy saklap bilmän otyryn welin, bu ýarawsyz jany bilen garry atam nädip ýörkä? Ýa zyzndan gidip, oňa „bar, goşa bar, ata!“ - diýäýsemmikä. Ýa bir tünçe çay alyp, zyzndan gidäýsemmikäm?..

Oglanjyk bu pikirinem goýbolsun etdi. Onuň kölge ýerden yssa çykasy gelmedi. Ol atasynyň suw barka çayyňy, beýlekiňi pisint edip durmaýandygyny

bilýärdi. Atasy malyny häzir dagyň etegindäki çaýyň boýunda bakýan bolmaly. Ol çaýyň boýunda suwdan hor bolmaly däl - diýen ýeňiljek netijä geldi.

Dawyt pikir edip ýatyşsyna, Lenajygyň iberen kitabyna başyny goýup, irkilip galdy. Onuň häzir kitap okasy gelenokdy.

... Ol bir erbet gykylyga tisginip oýandy. Öňünde üýşüp ýatan kitaplary basalaşdyryp, ýerinden zöwwe turdy.

Sagadyň näçe bolandygy belli däl. Aman aga Dawudyň başujyna gelip hababaýlap gygyrýardy.

Dawyt gözünü açdy-da, atasynyň ýüzüne halsyzlyk bilen, gorkuly bakdy.

-- Näme boldy?

Aman aga ullakan, gyp-gyzyl gözlerini ýalpyldadyp, hasam mölertdi.

-- Tapy-tazp, het, meşi, meşi, lebbi, kit matdy.

Dawyt hiç zada düşünmedi.

-- Kim?

Aman aga baş atdy-da, „tur, ýöri” diýen manyda elini şaglawuga bakan howsalaly galgatdy.-- Miş, miş, kit, katy, katy!..

Olar ataly- ogul bolup, baglykdan çykdylar. Aman aga „Gotur gowaga” tarap, kötelýokary barýançalar gotur çebişiň „Gotur gowaga” gaçandygyny düşündirdi.

Dawyt edil öýkeni agzyndan çykaýjak bolýan ýaly, has-haslap, daga dyrmaşyp barşyna atasynyň mallary şu töwereklerden aýlan mahaly bir çebişiň „Gotur gowagyň” döwüň agzy ýaly bolup ýatan gowagyna girip, soň yzyna çykmadyk bolmagy baradaky pikire geldi.

--Aý, gowagyň agzyndaky gaýanyň tekdirinde, yssydan heder edip irkilip durandyr-la, dagy nirä gitsin, gotur çebişi.. - diýip, Dawyt edil ýüregi agzyndan çykyp barýan ýaly däbişenekläp dem alyp barşyna, özbaşyna hümrüdedi.

Aman aganyň gözi agtygynyň dodagynda eken. Onuň nämedir bir zatlar diýýänini, soraýanyny güman edip, ýene gepläp başlady.

-- Babat, kap-mezzim, ken. Met, met...

Gotur gowagyň porsy demi çykyp duran agzyna baranladynda, Dawudyň ysgyny aýaklarynya aşagyna dökülip, onuň gözünüň öňünde sap-sary tegmiller labyrdap başlady. Ol oturmaga oňalyja bir ýer agtardy.

Aman aga edil bir kesewi ýaly bolup egrelip duran agtygynyň birden sap-sary keşbe girenini gördi-de, oňa ýumuş buýurmasyny goýbolsun etjegem boldy. Ýöne jogapkärçiligi, onuň agtygyna dözümsizlik etjek duýgularyndan üstün çykdy. Ol daljygyp, edil gözleri bilen dem alýan ýaly bolup, hanasynyň düýbüne gaçyp, gyp-gyzyl, bolan birehim gözlerini ýaldyradyp, agtygyna gorkunç azgyryldy.

-- Abpy, patyk, mem, men bä!

Oglanjyk däbişäp, her dem alanda döş kapasasynyň içinde edil päki bilen kesilýän ýaly bolup duran agyryny ýuwudaýjak bolýan ýaly bolup, çalt-çalt dem alyp durşuna, töweregine delminip bir seretdi-de, yüzünüň-gözünüň jan deri bolup akýan gaýnag derinen syrman, atasynyň görkezen uguruna gaýyp-gaýyp, yra-dara bolup yöneldi. Onuň tutuş süňni, eşikleri ajy derden ýaňa öl myžžyk bolupdy. Ol edil janhowluna gelen ýaly bolup, bagryny günbatardan öwüsýän näzik ýele gerdi.

Gün günorta bolupdyr. Mallar hol aşakda gargy-gamyşlyja gysynyň agzynda topbajyk bolup, durdy. Şu ýerden bu töwerek, ylaýta-da, şol gargy-gamyşlar

ösgün tokaý ýaly bolup, şaglawugyň akýan jary bilen tä çäýjagaza çenli uzalyp gidýärdi.

-- Bu ýerlere ýöne ýere gargyly gysy diýmändirler-ow—diýip, Dawyt „Gotur gowaga „ girip barşyna baryşyna oýlandy.

Geň ýeri, ol indi bir hilije, öňki ýaly haslap, edil bagyr-öýkeni agzyndan geläýjek ýaly bolup duranokdy. Emma Aman aga welin haslap, her ädimini kynlyk bilen alýardy.

„Gotur gowagyň” agzyna baransoňlar, ondan gelýän ýürek bulanjy ys has ýiti duýyldy.

Aman aga gowagyň içine girmäge, nämüçindir, batyrgaýlyk edip bilmedi.

Dawyt welin ýaňyja ukudan turansoň, brsalymlyk agyrysy-ynjysy sowulyşansoň, endam-janynyň derine, salkyn şemalam çalansoň, atasynyň gykylygyna özüni ýagşy dürsäbem bilmän durşuna, birneme batyrgaýjady. Ol gowagyň içine-de batyrgaýja ätledi.

Gowagyň içi garaňkydy. Onuň içinden gelýän ýakymсыz ys bolsa, demiňi bermän, aňryňy bäriňe getirip, başyňy aýlap durdy. Oglan ysa-da, yssa-da, bu garma-gürmelige-de, çydajak bolup durşuna, çebişi görerin tamasy bilen, töwregine ýiti-ýiti seretdi. Brdenem aşakdan döwünmi, aždahanyňmy, ýa başga bir elhenç žandaryňmy, tutuş daglary elendiren ýakymсыz sesi ýaňlanyp gitdi. Dawyt aňka-taňka bolup durşuna nirä aýak basýanyňam bilmän, öňe bakan ätledi-de, „waý” diýip, edil zähresi ýarylyp barýan ýaly bolup, bir gygyryp, aşaklygyna tarap, edil ýyldyrym çaltlygynda süýnüp gitdi... Ol az salymlyk özüni ýitirdi.

Ol özüne gelende suwuň içinde bulaşyp ýatandygyny duýdy.

Dawyt ýerinden turjak boldy. Onuň depesinden, duşdan akýan ýaly batly, güýçli çüwdürilip akýan ýokardan aşaga şarlap akýan suw, oglanyň hor, ysgynсыz göwresini ýene suwuň içine basyp goýberdi.

Dawyt ýüzäni ýuwup, gözlerini açdy, Çebiş maledi. Hälki, „döwemi”, „aždahamy” meňzeş ses şu çebişiňki bolmaly diýip, bu biçäreligde düşen gorkunç ýagdaýyna erbet gorkudan ýaňa titrekläp durşuna, gyssanmaç oýlandy. Ol ses guýa, gaýalara düşüp, sandyran bolmaly...

Dawyt gapdaldaky kemerjikde, gözlerini elek-çelek edip, aljyrap duran çebişiň özünem gördi.

Onuň gözi kem kemden bu çukurdaky garaňkylyga öwrenişdi. Töwregine, syn saldy.

Onuň oturan ýeri, ediljek ullakan legeniň içi ýaljak ýerdi, Ol „legeniň” içine ýokardan, aýna ýaly ýylmanak, ýylçyr gaýadan edil, hersi gol ýaly üç sany akym bolup, suw çüwdürilip akyp durdy. Şol çüwdürimleriň hersi dürli ýylylykdady. Oglanjyk olaryň hersinden ilki dadyp gördi, soň täganýança içdi. Olaryň hersiniň tagamam, ysam dürlüdi.

Gowagyň agzyndan çykýan ýakymсыz ýsam şu suwlardan gelýän eken.

Dawudyň, bu „legende” oturdygyça oturasy geldi. Ol birhilije meýmireýärdi.

Göwnüne bolmasa, tutuş süňni suwuň içinde eräp, säňňündäki derdi-belalar şol suwuň içine dökülip barýan ýalydy. Ol ýene-yene goşawuçlap, goşawuçlap suwuň hersinden ep-esli içdi. Soň „legenjikdäki” suwdanam içe-içe, ýüregi ýerine gelen ýaly bolup özüni duýdy...

Ol suwuň içinde näçe oturanyny bilmedi.
Yra-dyra bolup ýerinden turdy-da, gaýanyň kemerinde duran çebişi egnine alyp, ýokarlygyna bakan dyrmaşyp başlady. Ýokary gurydy. Ýöne aşakdaky suwdan göterilen ýylyjak bug gaýalaryň ýüzüni typanjak edip, ýumşajyk derçiräp durdy. Dawyt haýran galmaly ýeňňillik bilen, jebri-jepa çekmän, dyrmaşyp-yрмаşyp gowagyň daşyna çykdy.

3.

*“Ýürek bir gurbagadyr. Beden--
ýylan, onuň gije-gündz aladasy,
ýüregu ýuwutmakdadyr”.*
Gýndogaryň lukmançylyk pňhimlerinden,

Dawyt aňyrdan gotur çebişi egnine alyp, goşa gelende, atasy depesine güpbüsini бүрәп, edil biri ölen ýaly, hababaýlap, yranyp, eňrәp oturan eken. Dawyt derisiniň gotur açan ýerleri dym gyzyl ýorka bolup duran çebişi sürә bakan goýberdi-de, atasynyň ýanyna baryp, onuň depesine бүrenen güpbüsni çeкеledi.

-- Ata, aý ata!

Emma ýaşuly baş berer ýaly dälди. Ol gaýta, güpbüsini çekip alyp, eňremesini güýçlendirdi. Dawyt oňa has dözümlü ýapyşdy.

-- Ata, näme boldy? Tursan-a, beýdip oturmasan-a...

Ol atasynyň başyndan güpbünü çekip aldy. Aman aganyň gözleri ýaşdan, ýüzi güpbiniň demikdirmesinden akýan derden ýaňa, öl myžžykdy.

Ýaşuly gözüni açdy. Onuň gözi agtygyna düşenden, ol erbet yrandy.

-- Wa-awii-i. Bala. Baba-baba! - diýip, ilki birneme süýşeneklәp, soň dyzanaklap, gelip, agtygyny bagryna basyp eňredi.

-- Ba-ba! Ma-me. Pet- ket, tep, tep!..

Ol soňam bir zatlar samrady. Dawyt atasynyň deriň, günüň, ýeriň, tomsuň, ýaşuly adamyň kösenen süňňüniň diýseň ýakymсыз ysyny alyp durşuna, sesinem çykarmady.

Aman aga sürә goşulmaga het edip bilmeýän ýal bolup, hol gyrada tisginjirәp duran, derisi indi gyp-gyzyl ýary çebişe seredip gyzaran, gorkunç gözlerini bir ýşarat etdirip, bir ýylgyrdy. Megerem, Dawudyň bilişiçe, atasynyň bu ýylgyryşy telim ýyllardan bäri ilkinji ýylgyryşdy.

Aman aga agtygyny goýberdi-de, ortada duran tünçeden bir käse sowan çay guýup, oňa alyp berdi. Dawyt sowuk çayý başyna çekdi. Onuň bu içeni çaya däl-de, turşumtylja çala meňzedi.

Ol özi „Gotur gowaga „, gaçanson, garaşyp, garaşyp, garaşmakdan tamasyny üzen goja, gaty erbet bolup gelişine, şol eňreý-eňreý çay- çöregem iýmedik bolara çemelidi. Sebäbi, taňka Dawyt çay içip gidenden soň, şol itburunlyja durşuna, çaykalmandyram, onda çayam goýulmandyr. Onuň häzirki içen turşumtyk bir käse çayam itburun bolmalydy.

Dawyt, suwdan boşan jamy, tüňçäni alyp, şaglawuga bakan ylgady.

Ol hä diýmän suw alyp gelip, çay goýdy. Orta saçak ýazdy. Albina Nikolaýewnanyň iberen gutaplaryny, ýaňyrak agzy açylan mürepbeli bankany saçagyň üstüne goýuşdyrды.

Aman aga henizem agtygynyň ýüzüne agzyny açyp seredip durdy. Çay gaýnady. Dawyt tüňçä çay atyp, atasynyň önünde goýdy.

-- Al, ata, çay içiň!

Dawyt şol oturşyna, ýene-de uklap galdy. Ol ertir irden, özünden juda razy bolup, ýerinden turdy. Onuň indi ýatasy gelenokdy. Süňni ediljek guş ýaly ýeňildi. Keýpiniň köklüginde aýdar ýaly däl.

Ol ýerinden turup, düşeklerini ýygnady. Şaglawukda ýagşy ýuwundy, soň suw getirip, ojakda çay goýdy.

Ol hol, gapdalda ýaňy örüp başlan sürini meýdana kowdy.

Dawyt özünde emele gelen bu ýagdaýy buşugan, meýdan eden mahaly hasam gowy duýdy. Ol özüni bileninden bäri, ilkinji sapar syrty çykman meýdan etdi, Onuň peşewem, edil öňki ýaly, sapajyk ýaly däl. Bir bada içindäki peşew zarp bilen çykdy-da, balagyny çekensoňam syrygan zat bolmady.

Dawyt ellerine seretdi. Öňler sähel aýy-süýji ýse-de, gijäp, edil ary çakan ýaly düwürtik çykyp duran ynjuk, gotraksy derisi, bu gün ýaldyrap, ýylmanyp durdy.

Ol gaty geň galdy.

-- Bu nämedenkä?!

Ol her näçe geň galsa-da, munuň sebäbini bilenokdy. Ýöne nähilidir bir keramat süňnüne girip, içinde çagalygyndan bäri gatap ýatan güýjüni, yhlasyny gozgap goýberen ýaly boldy. Häzir onuň uçyberesi gelýärdi.

Ýuwaşja heň bilen haýsydyr bir aýdyma hiňlendi. Gün ep-esli bolup, mallaryň agzy haýýallansoň, olary goşa tarap gaýtardy-da, henize çenli görünmedik atasyndan baş çekmek üçin goşa bardy.

Aman aga çay içip oturan eken. Ol agtygyny görde-de, baş atdy. Soň saçagy görkezip:

-- Byt-byt-keý! Hap- hap - ýýý! - diýdi.

Bu onuň „Gel,iýip-iç” diýdigidi.

Dawyt elini, ýüzüni ýuwdy-da, çaydan boşan tüňçäni alyp, ylgap-ylgap şaglawuga gidip, suw alyp geldi. Ýolda onuň gözi agaçlaýň aşagynda bulaşyp ýatan üzüm şahalarynyň üstünden düşdi. Şonda onuň gözi bişip, ýyldyraşyp ýatan gara üzüm salkymlaryna düşdi. Ol iki-üç salkym üzümü ýolup ady-da, ony ýuwup, eltip, saçagyň üstünde goýdy.

Aman aga üzüm salkymlaryny görüp, şeýle bir geň galdy welin, Dawyt atasynyň şeýle geň galmasyny birinji sapar görýändigini üçin birhili begendi.

-- Hap, be! Ba-by, hi? Hap bä!

Dawyt ýylgyryp, baş atdy.

-- Ata, hol ýerde köp! Gaty köp!- diýdi-de, goşawujyny görkezip, soň gujagyny giňden açdy.

Aman aga çay gaýnan badyna turup, sürä bakan gitdi. Dawyt howlukman çay içmäge başlady.

Ol özünde bolýan bu süňňüýeňillik wagtlaýynçadyr öýdüpdi. Emma wagtyň geçdigi saýyn, ol hasam ýeňleýärdi. Ol çay içenden soň, süňňi hasam ýeňledi. Indi onuň oturasam gelenokdy.

Oglan häzir öz-özüne, juda haýranla galma bilen özüniň haýsy işe başlasa, ol işi şol demde alyp çykyp biljegini duýup başlady.

--Asyl, atamy oba gaýtaryp, arryk mallary özüm baksamam boljag-a. Eger pil bolsady, şu agaçlaryň düýbünü tabajyk edip, hersine üç-dört tüňçe suwam guýup boljak.

Ol goşda bedräniň, piliň ýokdugyny indi bilip galdy, gynandy.

-- Indiki sapar pil, palta, bedre alyp gelmeli. Biz bu baglyja böwürü özümize goş-ýatak edäýmel-ä!..

Dawyt kellesiniň, pikir-parasadynyň birden işläp başlandygyny duýdy. Ol düýn başagaý bolup, Lenoçkanyň özüne iberen kitaplaryny görmegi ýadyndan çykarandygynam häzir ýatlady. Tamça girip, mürepbäni, gutaply gaby goýan burçuna seretdi.

--„Bukwar” kitaby! Bu-da „Türkmençe-rusça sözlük” - diýip, iki kitaby eline alyp daş çykdy. Düşegiň üstüne geçip, „Bukwar” kitabyny açdy. Bu kitap Moskwada çykarylan eken. Onuň başynda Watan hakynda goşgy bardy.

Dawyt rus dilinde bu goşgyny iki sapar okady. Soň ony kitaba seretmän ýatdan aýtdy.

- Haýran galaýmali! Maňa näme boldukan?

Soň ol bu “Harplygy” doly okap çykdy. Ýöne ol sözlere düşünmedi.

Düşünmese-de, köp sözüň aňladýan manysy suratlar bilen beýan edilipdir.

„Mama” diýilende owadan aýalyň suraty bar.

-- Ýa eje, ýa ene bolmaly.

„Ruka” diýen sözüň ýanynda eliň suraty bardy.

--„Ruka” diýmek, „el” diýmek eken. Ruka! ruka! ruka!

Ol iş edinip, „Harplykdaky” ähli sözüň aňladýan manysyny sözlükden gözläp tapdy. Olary günü bilen ýat tutdy. Şonda ol özünde üýtgeşik, haýran galmaly bir ýatkeşligiň emele gelendigine düşündi.

-- Men bu ýatkeşligim öçmänkä, başynjy klasyň ähli kitabyny satyn alyp, olaryň içinde ýazylatlary ýat tutup goýaýyn!

Dawudyň ýadyna indi basym okuwyň başlanmalydygy baradaky pikirem geldi.

-- Men oba gideýin. Baryp, kitaplarymy, depderlerimi jemläýin. Özüme täzeje eşikleri alaýyn. Şu gün awgustyň näçesikä?

Ol saçagy ýygnady-da, dolap, tamça eltip, saçak goýulýan ýerde goýdy. Soň şaglawuga gidip, suw alyp geldi. Ol şaglawukda elini, ýüzüni ýuwup durka, birden bu suw oglanjygyň ýadyna nämedir bir zatlar salan ýaly bolup, oglanjyk saklandy.

-- Düýn men „Gotur gowaga” gaçdym-a. Şonda baryp bir suwly çukura düşdüm. Şol çukryň içinde näçe wagt ýatanymy bilemog-a. Soň turup, şol suwdan gaýta-gaýta içdim. Elimi, ýüzümi telim gaýta ýuwdum. Hawa, ýuwdum! Soň gaýanyň ýüzünden aşak akyp duran ýumruk ýaly suw çüwdürimleriniň hersindenem içdimem, ýüzümi-gözümi, el-aýagymy ýuwdum. Depämdenem akdyrdym. Şeýdip, gotur çebşi egnime alyp, zordanjyk gowagyň daşyna çykdim. Meniň bujagaz güýjüm, uçup-gonup ýörmämem şol suwdan bolaýmasyn...

O agyr pikre gitdi. „Şol suw näme, nireden gelip, nirelere akyp gidýär? Şu böwürdäki baglar gyşy-tomsy göm-gök bolup otyr- a.Olar güýji nireden alýar. Suw tutulmasa-da, ömürylla ideg edilmese-de, olar näme üçin guranok. Bu ýerdäki gollary ýerde bulaşyp ýatan gara üzümniň süýjüligi nämedenkä? Onsoňam, aýry-başga şu böwürde hiç hili mör-möjek, tilki, şagal, möjek gelenok. Käkilikler näme üçin, aýry-başga, gelip-gelip, şu ýerdäki itburunlaryň aşagynda süri-süri bolup ýaýnap ýatyr. Bu gowakda, onuň düýbündäki yslyja suwlarda bir gudrat bar bolaýmasyn!?. Menem, tötänlikden , şol goturja çebişiň aladasy bilen şol ýere düşüp galdym-a. Eger bu gowakda, onuň suwunda bir keramat bar bolsa, ony men hökman ony ýagşyja öwrenmeli!”

3.

“Andyžlynyň aty ölmez”.
Nakyl.

Dawudy awgust aýynyň ýigirmilerine Toýly öküz gelip, oba alyp gaýtdy. Dawuda galsa, edil okuwyna-da, her iş etjekdi welin, “Gargyly gysydan” gatnaberjekdi. Onuň öler jany atasy ahyryn.

Aman aganyň taby aý aýdan, gün-günden pesleýärdi. Dilsiz, agyzsyz bolsa-da oturyp, turanda, ýatanda, iýip-içende, ertir bilen mala gitjek bolanda onuň tabynyň peselýändigini oglanjyk görüp durdy.Garry adamyň dişi ýok, höwesi ýok, islegi ýok. Şonda-da, onuň dişine göräräk, tabyna göräräk, islegine laýygrak naharlar gerekdi. Ol epirigi halaýan bolsa, şu goşda epirik bolar ýaly etmelidi. Unaşy isleýändir öýtseň, unaş bişirmelidi. Aslynda-ha, degerlije hossary bolsa, Aman agany indi çarwa ýerinde malyň yzynda , idegsiz, yssywatsyz syňsyrap ýörmeden ýygnamalydy.

Emma kim ýygnasyn , ony ýygnajak, Toýly öküzmi?! Toýly öküzüň özüne gerek, hossar. Ol edara jaýy bilen maşyn-traktor garažynda garawullygyndan başga, näme oňarsyn. Şol işinem oňarsa, müňde, bir şükür etmeli. Oňa, şol bolup ýörşem, bir adamlyk iş-ä.

Toýly öküz öý näme, iç, daş, näme, gün-güzeran näme, biljegem bolanokdy. Ol zöw girip, zöw çykyp ýören, mal kybap adamdy. Onuň sag gözi däliräp açylan öküzünki ýaly, gyp-gyzyl bolup mölerip durdy. Çep gözi bolsa, göni ýere bakýardy. Ýokaryk seretjek gümany ýokdy. Ol dogabitdi bolansoň, “ Kelte çynar” obasynyň adamlary oňa çagalykdan öwrenişip, ol barada gep-gürrüň çykaýanda-da:„Aý, ol Toýly öküzmi?!” diýer goýardy. Edil şu gürrüňem, Toýlyly meseläniň ähli sowalynyň ýalňyz jogabydyr.

Ol ogluny alyp gitmäge çoşa gelende-de, tüýs Toýly öküzligini etdi.

-- Sen, malyş, buýtar-suýtar etme-de, mün matasikle.

-- Men gitjek däl. - diýip, Dawyt azmly aýtdy. - Ýarawsyz, garry atamy goýup, men nirä gideýin? Ol agşam-ertir bir zatjagaz iýmel-ä. Halyny gör-ä, malyň yzyna zordan ýaraýar. Onsuz men ýekeje minidem ýaşap biljek däl..

Toýly öküž bitaý möle gözüni ogluna dikdi.

--Sen, malys, akyly bol. Seni alyp barmasam, ol eçeň meni öýde oturdanok. Galmagyňa men garşy däl, ýöne gideli, eçeňe gepiňi düşündir. Ol meni halys aldy.Ertirem :”Toýjān, dāde,Toýjān dāde, balajygym...” , aḡsamam :”Toýjān dāde, Toýjān dāde.., edip, müdi-müdi edip meni halys guratd-ow! meni halys etd-ow, şol heleý. Dawaý, mün matasikle...

Dawyt başyny ýaýkady.

--Ýok, men gidip biljek däl.Han-a, atamyň özem gelýär. Git diýmese, aýagymam ätmen...

Aman aga gara ýanyk bolan ýüzüni eňsedip geldi-de, agtygynyň jamda taýýarlap goýan suwuny başyna çekdi. Soň birsalym , demini dürsäp, oglunyň ýüzüne garady.

-- Ba-ba b-b-bab. Hep, metdip..

Toýly öküž edil bir ýat, nātanyş adam bilen duşuşan ýaly, kakasy bilen görüşip:

-- Mekdep, okuw. Derrew gel diýdiler. - diýip, ellerini Dawuda, soň aşak tarapa bulaýlap aýtdy. Iki aýasyny gözünüň alyna tutup:

-- Okuw başlady - diýdi.

Geň ýeri, Aman aga seseni çykarman, razylaşýan görnüşde, başyny atdy.Soň gap-gara elini edil bir zady çapan ýaly edip , çep eline tarp-tarp urdy-da:

-- Abab, b-aa! Bak-bak, pat! - diýdi.

Gep gutardy. Atasy agtygynyň okuwa hökman gitmelidigini tekrarlady.

Dawyt ylalaşmady.

-- Men seni goýup, gitjek däl, ata!

Aman aga agtygynyň bolşuny geň görüp, oglunyň ýüzüne seretdi

Toýly:”Men gitsem atam hor bolar, onu goýup gitjek däl” diýip, öz eňegine tutup otyr “ - diýen manyny kakasyna düşündirdi. Aman aga ýylgyrdy. Gelip Dawudy gujkladý.

-- Ab-bab, bah, bah, makty, makty, bah-bah! - diýip onuň başyny sypalady.

Soň güpbüsiniň goltuk jübüsine ötürilrn temençäni kynlyk bilen, iş edinip açyp, ondan gazýet bölegini çykaryp, howlukman açdy. Soňam titreyān kirli , gap-gara barmaklary bilen ondaky puldan birki ýaprak sogrup aldy-da, agtygynyň eline tutdurdy.

-- Bah, ba-ba, hap-hap!..

Ol soň gazýeti ýene dolap, jübüsine saldy-da, temençe bilen jübüsini berklerdi.

Soň Dawudyň maňlaýyndan ogşady-da, asmana garap:

-- Ba-ba-bbab - diýdi-de sürä bakan, yzyna-da, garaman būdreý-būdreý gitdi.

Dawyt Kelte çynara birhili üýtgān ýaly bolup geldi.Onuň göwününe bolmasa, ol bu oba barýan, iki gyrasy biri-biri biriniň içine girip giden belent baglary,biri-biriniň diwaryna egin berip, keserişip ýatan üsti şifersiz jaýly , durşuna baglyk bolup duran obany, özleriniň hol belentde egnini gysyp, gugaryp oturan öýüni ömründe ilkinji sapar görýān ýalydy. Ol çayjagazyň öňüne edilen bende çenli gara baglyk bolup ýatan geçelgā aňkarylyp-aňkarylyp garady.

Ejesi Annajemal işige motor gelenden gyňajyny galgadyp, elem-tas bolup , atylp daş çykdy. Ol motoryň yzynda ýumruk ýaljak bolup oturanja ogluna tarap, edil peýkamdan çykan tir ýaly bolup bardy-da, özüni Dawudyň üstüne zyňdy. -- Didäm, balm, ditjanym, balajygym, boýuňa döneyin, janyňa döneyin, akja çagam, ditjanym - Ol samrap durşuna, oglunyň ýüzünden, gözünden ogşayardy, hem aglaýardy. – Ditjanym, balajygym, Ejeň ölsün, ejeň guraplar geçsin, seni çölmaganyň çölüne taşladan Annajemal ölsün, ditjanym, bala janym....

Toýly öküz gödeksi azgyryldy.

-- Häýt, düşüň, matasiklden, men kantura gidip, bir baş çekip geýtmal-a! Aýryl-äýt, heleý!

Annajemal ogluny göterip diýen ýaly motoryň yzky oturdyjyndan düşürdi,

-- Ýör, öýe, ditjanym, ýör, balajygym. Men saňa süýjüje hahar bişirip goýdum. Seniň şu gün geljegiňi bilip, niräk çapalaýanymy bilemak-da, ditjanym, balajygym.. Jigijiklerň, Çotuk jan bilen, Çaçy janam garaşyp otyla-ýa.

Oňa çenli Dawudyň gyz jigilerem, edil bir doganlary uzak illerden argyşdan gelen ýaly bolup, gelip-gelip gujaklaşyp görüşdiler.

Kakasy töweregi motorynyň tüssesine bogup gidenden soň, Dawyt howla girdi. Ol töweregine göz aýlady. Garry atasyndan galan, indi elli-altmyş ýyl barynsan eli degmedik, howly gaty lagşan, tukan, üstünden ili göçen gadym kerwensaraý ýaly bolup ýatyr.

Ol öýe girdi. Giren ýerindäki kiçijik koridorjagazda, suwdan doly iki bedre, gazan, onuň aňrsynda, legen, birki halta un, däne bardy. Diwara arkasyny diräp duran reňki, roýy bildirmeýän köne, gadym şaf durdy. Ol içki jaýa girdi. Jaýyň töründe şol döwürlerde ýoň bolan . ýüzi sarymtyl reňk bien keşdelenen şaf, gapdalynda krowatyň üstüne tertiplenip basylan ýorgan- düşek bardy. Gapy bilen penjiräniň aralygyna diwra çüý kakylp, egin-eşikler çüýden asylgy durdy.

Ol bedreden bir saplaw suw alyp, daşary çykyp, ýuwunmaga durdy. Ejesiniň sesi ony saklady.

- Dur!- Ol gyzlaryna:

- --Baryň gyz, suw akydyň dädäňize! – diýip heňkirdi.

Çotuk gelip, saplawy alyp agasynyň eline suw akyzyp başlandan Annajemalam gelip ara goşulyp, saplawdan eline suw alyp Dawudyň ýüzünü ýuwup başlady.

-- Ej-je! Boldy. Özüm ýuwunaryn!-diýip, Dawyt her näçe zynharlasa-da, ejesi goýmady. Gaýta özi plotensa bilen oglunyň ýüzünü, ellerini süpürişdirip, oglunyň ýüzündäki ýanan derisini akja yüpek mata ýaljak edäýjek bolýan ýaly, gaýta-gata süpürişdirdi.

-- Balajygym, ditjanym, jan balam. Ejeň gurban bolsun, garaja gözüňe döneyin - diýip, ony tutaklap öýe saldy.

- Geç, şojagaz ýere geçegaý, wah, wah...

Dawyt öýlerinde üýtgän zadyň ýokdygyny aňdy-da, kakasynyň, oturýan ýerine geçdi.

Gargyly gysy, baglaryň eşretli kölegesi bolup duran çopan goşy nähili gowy bolsa-da, öýüň eşreti başga eken. Ejesiniň mähribanligy, ogluny ýañadandan içine - salaýjak bolýan ýaly bolup, çabalanyp ýörşi, gyz doganjyklarynyň mähremligi

oglanyň ýürejigini, edil sülgüniň döş perlerin sypalaýan ýaly lezzet bilen serpaýlady.

Dawyt indi, asyl, iýun aýynyň aýagyndan bäri beýle tagamly nahary iýip bilmändi. Ol näme bişirse, atasyna hödür edýärdi. Geçen iki aýda bişirse baş- alty sapar nahar bişirendir. Olaryňam bahasyny bermeli adam, atasy. Atasam, “nahara-beýlekä baha bermelidir, ýaş oglana daga „berekella” aýtmalydyr” diýen pikirden telim ýyl öň doglan diýlenidi. Oňa, guzy etindenmi, kākiliklimi, kişmişli, kişdelimi palow bolsun, gowurdaklyja çorba bolsun, içi jigirdeklije gömme bolsun, ýagaty-guty çörek dograp, üstüne gaýnan suw guýlan bolsun, parhy ýokdy, iýer, turar gider.

Onda-da, Dawyt ondan myzaga edip duranokdy. Ol şu geçen aýlarda atasyna şeýle bir göwün beripdi welin, hut häzirem, öýüň eşreti näçe şirin bolsa-da, kakasy gelip:”Hany, ýör, sen ataň ýanynda ýene birki aý bolmaly boljak” diýäýse, begene-begene gitjekdi.

Häzir biri oňa”Beýle göwün berer ýaly, ataň nämesi eziz saňa?” diýäýse-de, oňa jogap berip biljek dāldi.Ýöne onuň atasyna bolan taýsyz mähribanlygy ganynyň, ýüreginiň düýbünden gaýdýardy. Heý, onam bir düşündirip biljek adam barmyka?! -- Diçčan, Aman jan dāde gowjamy?

Ejesiniň bu sowalyna Dawyt bir aňkaryldy-da:

-- Atam gowy. Ýöne, eje, meniň gaýdanyma menem gynandym welin, atamam gynanandyr. Men bolmasam, onuň çayyna-suwuna kim sereder, eje! Özüň bilýäň-ä, ol pahyr şeýle bir garrapdyr. Ony biz çölmaganyň çölünde ýeke goýmaly dāl, indi. Ol gijelerine gaty erbet ýatýar. Gözleri görenok. Iýeýin diýse, dişleri ýok. Men gaty gynanýan eje şu süýjüje gutaplardan atamam iýäýsedi.

Annajamal ýerinden turup, penjireden daşary seretdi.

-- O nä, men Toýjan dādeden iberdim ahyryn, Aman jan dādā. O näme etdigikān, bermedimikān?..

Agalaryny diňläp oturan gyzjagazlar hem tebil tapan ýal boluşyp:

-- Jan eje jan, atamyzy öýe alyp gelagaýaly! - diýişdiler.

Bu meselāni özüniň çözüp bilmejegine gözi ýetip duranam bolsa, Annajamal ynamly gepledi.

-- Men Toýjan dādā aýdaryn. Aman jan dādāni derrew getir - diýip.- Ol gelende-de, etdīl, Ditjanyma edişim ýaly, süýjüje gutap bişirip berjek - he-e.

Işikde motoryň sesi eşidildi. Annajamal uçup-gonup, gakynjyrap durşuna:

-- Han-ha, Toýjan dāde-de geldi , ana, şol Toýjan dāde, hakkyt özjagazy - diýip, gobsunyp gitdi.

Ene ýüregi oglunyň ýüzüne garap, garap, onda nāhilidir bir üýtgeşikligiň bolandygyny duýdy.

Dawyt jigilerinden:

--Şu gün aýyň nāçesi? - diýip sorady.

Annajamal:

-- Men bilmeýen-ä, Çatjan bilmese – diýdi.

-- Awgustyň ýigrimi biri! - diýip, Çotuk jogap berdi. Hepdāniň otduh günü.

-- Jan Ditjanym, obanyň āhli çagasy, Ak gala gidip, kitapmy, depdermi, galam-ruçkamy, alyp gelip , ýöne bir zat-da. Sen geleňok welin, meniň balajygym

okuwyndan galyp baryan ýaly bolup, ölewodym, gaty pis bol-dym-a. Herne, Toýjan dädeň seni aldy gelewoýdy. Bolmasa. Özüm yzyňdan gidewoýsammyka diýip dudum...

Içeri ähüm-ühümläp, tutuş koridory takyr-tukurdan dolduryp Toýly öküz girdi. Ol içeri girip-girmän:

-- Çotu-uk! – diýip gygyrdy.

Çotuk bilen Çaty, edil aýaklarynyň astyna ýelek ganat gyssyrylan ýaly, ýelkildeşip, kakalarynyň alyndan ylgap çykdylar.

-- Toýjan däde!..

Toýly öküz ýeňlerini çermedi:

-- Hany, suw al!

Çotuk daş çykyp, legen bilen kündik getirdi.

Kakasy gelenden soň, Dawyt öz ýerine, ýokarrak çekildi.

Çotuk çommalyp oturan kakasynyň eline suw akyzdy. Çaçy oňa el süpürgiç alyp berdi.

Toýly öküz boldum edip, öz ýerine geçdi. Soň aýalyna seredip:

-- Hana, indi boldumy?! „Oglum-oglum” diýip, halys keseradyň. Al indi bagryňa bas-da oturyber. Al, şundanam bir ogul boljakmy. Ýumruk ýalak bolup. Çöregini düzügli iýip bilenok, myžžarylyp...

Annajemal erbet titredi.

-- Toýjan däde jan, sen beý diýme. Meniň ditjanyma ýaman söz diýme. Beý diýjek bolsaň, sekiz günläp, çaýyňam içmen, çöregiňem iýmen.. Gep şu bolsun.

Toýly öküz mys-mys gülen boldy.

-- Bolýy, bolýy. Kep şul bolubersin...

Dawyt ara goşuldy.

-- Eje, Toýjan däde oýun edýe.

Annajemal gaty görenini gizlejegem bolmady.

-- Ýak-e-e, ditjanym, ol oýun dagy edenok. Onuň gara çyny. „Muturik ýaly, çommak ogluň bar welin..., çolpy ýaly ogluň...”, diýip, meni ulduradyp oty-ýa. Näme, ilin „Aý ýaly, beg ýaly” oglundan maňa näme peýda, ditjan, balajygym, bu öküz-ä, bu öküz bol tapýa. Men nädipler ýetdim, şu çolpy ýaly balajygyma.. Diýmese boljag-a, şol ýaman gepini.

-- Eçjan, Toýjan dädem oýun edýe-ýä-diýip, Çotugam gapdaldan goşuldy. Oňa çaý-nahar bir bereli. Onsoň, başga zat diýer otur, görersiň - diýdi.

Orta saçak ýazylyp, iýer-içer ýaly zatlar getirildi.

Toýly öküz iýip-içip, keýpini kökländen soň, hil bir iş bitiren ýaly bolup, kellesini ýassyga goýup, jaýyň üstüne goýulan agaçlary sanaýan ýaly bolup ýatdy.

Annajemal nebitli çyrasynyň ýsygyna gyzlarynyň köýneginiň ýakasyny keşdelän bolup oturşyna, özüniň ogluny şunça gowy görýänini nädip düşündirsemkäm diýip oýlanýana meňzeýärdi. Çaçy ejesine gysmyljyrap, iki gözünü onuň edip oturan keşdesinden aýryp bilmän otyr.

Çotuk üçünji klasyň „Ene dili” kitabynyň suratyny görýärdi.

-- Toýjan däde! - diýip, Dawyt ýumşajyk aýtdy.

Toýly öküz edil bir gölesi elinden alynyp barylýan sarç sygyr ýaly „Hy-y-ym!” edip jogap berdi.

-- Bizde pul barm - aý?

Toýly öküž oglunyň bu geň sowalyňa ýatan ýerinden zöwwe galdy-da, aýbogdaşyny gurup oturdy.

-- Hä, puly näm etjek? - diýip, oglunuň ýüzüne howsalaly garady.

Dawyt ejesiniň ýüzüne seretdi.

-- Ilki sen aýt, biziň pulumyz barmy?

Toýly öküž bitaý gözlerini aýalynyň ýüzüne howsala bilen dikdi.

-- Pul bardyr-la! Ony eçeňden soramasaň, men bilmen. Puly nätjek?

Dawyt ýumruk ýaljak bolup, çugdamlanyp oturdy-da:

-- Pulumyz bar bolsa, gel, men jaý guraýyn.

Toýly haýranlar galyp, töwereginde oturanlaryň ýüzüne birlaý garap çykdy.

-- O nämäniň jaýy?!

Dawyt hakykatdan hem özüne haýran, birýan bolup garap duran üç jübüt gözden synasyny gizleýän ýaly, has çugdasmlandy-da:

-- Jaý-da, illeňki ýaly, üç otagly, eýwanly. Içi gül ýaly, daşyndan görenleriň höwesi gider ýaly jaý-da..

Toýly öküž güldi.

-- Kim gurjak ony?

Dawyt pert-pertläp:

-- Men gurjak!

Toýly öküž bitaý gözlerini gyşyna pejiň durýan ýerine dikip, göwnüýetmezçilik bilen myssyldap güldi.

-- Zawut, han ogul, sen jalbaryň uçguryny daňmagy bir öwrendiňmi. Jaý gurar ýaly. Seniň syrtyň henizem özüňe öňartmaýan halyňa,, göwnüň Kap dagynda-ýa...

Annajemal sesini çykarmasa-da, adamsynyň bu içi awuly gepine, içiniň ot alyp durandygyny ýüzünden bildirip otyrды.

-- Toýjan дәde, sen maňa jaýyň üstüne goýar ýaly agaç almaga, dört-baş gapy bilen, dört - baş penjire alyp berseň boljak.

Toýly öküž has janykdy.

-- Näme, jaýa ejeňi öräjekmi? - diýip güldi. - Oňa näçe kerpiç gerek, Ony örmeli, suwamaly. Azyndan iki –üç ýylda näçe –näçe men diýen adam bolup gurýallar, iller seniň aýdýan tamyňy. Seniň diýýen tamyňy. Onuň daşynda näçe adam aýlanmaly. Sen bolsam..

Dawyt şol bir diýenine tutdy oturdy.

-- Sen maňa gowja pil bilen kerpiç guýulýan uly galyp tapyp ber. Galanyny özüm oňararyn.

Annajemal ahyry ýaryldy.

-- Ýok, diçčan, saňa jaý gurduryp bolmaz. Sen entejik, çaga halyňa, özüňem, çölmaganyň çölünden gury sudur bolup, ýaňy geldiň. Birküç ýyllap perewiňi berende-de, essiňe geljek gümanyň ýok. Ölmeseň bolany. Jaý gerek bolsa, han-a, özleri gurar. Pullaram bar, mallaram bar... Bir jaý gurar ýaý. Şu jaýam gep gezdirenok. Janyňyz sag bolup, ölüm-ýitim bolmasa, şol maňa jaýdanam mün esse hözirli!. Ýöne jaý, beýleki diýip, ili güldürme. Eziz balam...

Dawyt kakasyny öz gününe goýmady. Ona garaždan uly kerpiç guýulýan galyp getirtди. Ejisini iberip, goňşularyndan gowy kepje pil gitirtди. Olar ýatandan

soňam mellegiň gapdalyndaky baýyrlak ýeri dyz boýy gazdy-da, howlularynyň gaýrasyndan akyp ýatan çaýdan ýigrimi-ýigrimi bäý bedre suw getirip, şol çukura guýdy. Çukuryň gýralaryndaky gumam onuň içine eňrerip, ýene bir baş- on bedre suw getirip häлки gumuň üstüne eňterdi.

Toýly öküž bitaý gözlerini açalak- ýumalak edip, barşyna, geçen gije howlynyň içinde bir üýtgeşikliگیň bolandygyny görse-de, hiç zada düşünmedi. Howly birneme timarlanan ýaly bolupdyr. Onuň has geň gören zady, howlynyň çep böwrende indi atam döwründen bari depe bilup baslygyp ýatan gumuň böwrüniň kertilip, onuň eteginde ýigrimi-otuz sany ullakan kerpijň hatarlanyp, serlip ýatmagydy.

Ol hasyr-husyr yzyna dolandy-da, içeri girip, yük galdyrylýan krowadyň üstüne seretdi. Onuň üstünde ogly Dawyt süýji ukuda, serlip, hezil edip ýatyrdy. Oglunyň bolşunda hiç hili şübhelі, ýa-da gijäniň bir wagty beýle agyr işe ulaşmagyň dynak ýalagam alamaty duýulmaýardy.

Ol ýene daş çykyp, ýazylyp ýatan kerpiçleriň ýanyna bardy. Gum depesiniň böwrüniň ýagşy kertilip, çukur gazylanyny, ondan palçyk alynyp, soň ýene suw guýulyp goýulanyny gördi. Kerpiçleri sanady.

-- Ýigrimi bir sanak! Bu Zawudyň işimikän?! - diýip, Toýly öküž agyr myşlady. Birdenem erbet gorkdy.- Ýa, çölmaganyň çöllerinde entäp ýörşüne arwaha-jyna, eýä sataşyp, şolaryň edip ýören işimikä? Bir özüniň-ä elinden geljek iş däl, bu, dynnym ýaljak bolup. Ol munça kerpіj-ä diýmäýin, ýekkeje kerpіjem yerinden göterip bilmiýe! Ýa, ejesi, dagy habarlymyka?

Ol şol duran yerinden:

-- Annajam-mal!, haý Annajam-mal-ha! - diýip, zowladyp başlady.

Annajemal bihilije gorkup, daljygyp daş çykdy.

-- Toýjan dāde, näm bold -y? - diýip, töweregine aljyraňňy seretdi. - Hä, näme diýýen-ä?

Toýly öküž serlip ýatan kerpiçlere elini uzatdy.

-- Bu näme?

Annajemal başyna daňnan, köneliп galan ýelýyrtan ýaglygyny aljyraňňy daňnan bolup durşuna, howlynyň tertiplenmegini, ep-esli kerpіjiň guýlup, serlip goýulmagyny ilkinjin sapar görüp durany üçin, gözlerini petredip, çykaraýjak boldy.

-- Alla jan bar, Toýjan dāde jan-eý! Alla bar, men bilemak.

Toýly öküž töweregine howsalaly seredip durşuna.

-- Aşşam hiç hili şakyrdy, tukurdy eşidilmedimi? – diýip sorady.

-- Ýag-eý. Takyrdam bolmady, tukurdam, bu yerde bir ýalňyşlyg-a bar, Toýjan dāde jan!

Toýly öküž bitaý gözlerini gazap bilen aýalyna dikdi.

-- Edil, uky diýip öläjek bolup düşün. Seniň howlyňa gelip, gazyp, agdaryp, kerpiç guýup gitselerem azaryňa dāl. Porsap ýatsaň bolany. Howlyňy, öýüňi talap, otlap gitselerem habaryň boljak gümany yok, seniň.

Annajemal erbet gorkan ýaly, gözlerini elek-çelek edip, sag eliniň kiçijik garaja ýumrugyny agzyna çenedi-de, gorky bilen adamsyna seretdip, samyrdap başlady.

-- Jan, Toýjan дәde , beý diýmesen-e. Men ýatma diýseň gije çirim etmän, howlyny saklap oturaýyn , ýöne beý diýme. Birden gaty görerinmi, nämemi, beý diýme- diýip , kesgitli aýtdy.

Ýöne ol özüni näçe aklajak bolsa-da, ahyr soňunda özüniň günäkär bolmaly bolýanyňa düşünen ýaly bolup, ýöne başyny atdy durdy.

-- Bar, seret,bedreleriňde suw bir barmy?!

Annajemal şol bada içeri urduryp girip , ýene işige dazylap geldi.

-- Bedrelerem doluja du...

--Hany, pil, galyp niredede?

-- Olaram öňküje duran ýerindejik du.

Toýly aýalynda-da ynam etmän, özi baryp, pili, galyby görüp gaýtdy.

-- Ýok, olar-a palçyga degmändir.Ýa, meniň şol diýenimmikä? Eýemi, arwah-jynmy, bir zat ýolugyp ýörmükä? Oglanyň özüniň-ä güýji ýetmez. Ýa, goňşulardan sorap göräýsemmikä?!

Ol içini gepledip ýörşüne, çalak-çulak ýuwundy-da, öýe girip, ertirlik edindi Oňa çenli Dawudam turdy.Toýly öküz ogluna hiç zat diýmedi.

Emma Annajemal durup bilmedi.

-- Ditjan, balajygym, bar daşary çyk-da gör- any, howl-a bir-ä giripdir. Senem gör-äni.

Dawyt daş çykdy.

-- Agşam ýigrimi kerpiç urup ýatdym!

Toýly öküz haýbatly azgyryldy.

--Şol-a ýigrimi däl.

-- Onda näçe?

-- Ýigrimi bir şol-a!

Dawyt sesini çykarmady. Ýuwunyp gelip, kakasynyň gapdalynda oturyp, ertirliğini edinip oturşyna:

-- Toýjan дәde, men şu gün etrap merkezine barip geleýin-le.

-- Him?

-- Indi okuw başlansa, men başınjı klasyň kitaplaryny almaly, depder almaly, ruçka-galam almaly.... Maňa birazajyk pul gerek boljak.

Toýly öküz pul diýseň, edil jany çykaýjak bolýan ýaly bolup , närazylyk bilen myşlady-da iki aýasyny açyp, ellerini emelsiz towlaşdyrdy.

-- Ataň berd-ä saňa puly. Bar, şoňa alyber.

Dawyt kakasynyň ýüzüne garady.

-- Ol az bolaýmasa!.Maňa jalbar, guşak, kastýumam, köwüşem gerek-ä,Toýjan дә..

Gapdalda ejesine gysmyljyrap oturan Çotuk ara goşuldy.

--Ditjana bolar ýaly gowy kassum şu oba dükanynda-da ba..

...Günortanyň öň ýanlary Toýly öküz ogluny matorynyň syrtyna mündirip, etrap merkeziniň „Kitaplar” dükanyňa, uniwermagyna aýlap geldi. Dawyt okuw döwründe özüne gerek bolaýjak zatlaryň baryny edinipdi...

Okuw başlandy!

Bu gün obaň çagalary üçin bir geňsi gün bolýardy. Gül ýaljak geýinen çagalar ellerine kitaply-depderli torbalaryny alyşyp, ýylgyryşyp, mekdebe bakan haýdap barýandyr.

Ine, şolaryň arasynda Aman keriň agtygy Dawudam bardy. Ýöne Dawyt il ýaly mekdebe enaýyja ýylgyryp baranokdy. Dogry, onuň bili guşaklyja ors jalbary, ýeňi kelte köýnegi, boýnunda täzeje ýüpek galstugy bardy. Egninden asylan torbasy kitapdan urlup, dykylan ýalydy.

Ol atasynyň çarwadaky goşundan geleli bari, eýýäm üç ýüz sany ullakan kerpiji urup goýupdy. Dawyt oba geleli bärem, gün-günden güýjüne gelip, işledikçe ýene işläsi gelip brýardy. Ol işlemese, bir zada güýmenmese, edil jany çykyp barýan ýalydy, Ol mekdebe ýetip barşyna:

„Nesip bolsa, geljek otduh günü barja kerpijimi örüp, ören ýerimiň daşyny suwaryn” diýip, oýlanyp barşyna, indi geljek otduha howlugýardy. Ol şol işleriň daşyndanam, başinji klasyň edebiýat, taryh, botanika, rus dili kitapларыny, tutuş diýen ýaly, ýat tutupdy.

Dawyt, şol „Gotur gowagyň” suwuna gaçaly bari özünde gaty üýtgeşik gujur bilen bilelikde, haýran galmaly güýçli ýatkeşligiň hem emele gelenini duýdy. Ol islendik goşgynymy, kitabymy, birki gaýta okadygy ýadynda doňup galýandygyny duýupdy. Şonuň üçin, edebiýat kitabyňyň içindäli ähli goşgyny ýat tutdy. Onuň üstesine Lenajygyň iberen harplyk kitabyňy, onuň sözlerini sözlükden tapyşdyrybam ýat tutdy. Ol indi mekdebe çekinmän baryp biljekdi.

Ýöne..hawa, onuň ýönesem bardy. Kelte çynardaky mekdep ýedi ýyllykdy. Onda okuwçy kän dälidi. Ýöne şol okuwçylaram şu obajygyň başlygy Artyk Taýly diýen adamyň ogly, onuň kakasynyň at dakylany Taýlyşkanyň gysymyndady. Taýlyşka mekdebiň „hany” diýseňem boljakdy. Mugallymlaryň ýekejesem onuň garşysyna gidip bilmeýärdi. Gaýta, nämüçindir, şonuň diýeni bilen bolýardylar.

Dawyt klasda iň gowşak okuwçydy. Onuň üstesine-de, horlugy, gorkunçlygy üçin, oňa „yşarat!” diýen ýakymсыз lakamam ýelmäpdiler. Bu lakamy tapanam Taýlyşkady.

Taýlyşkanyň özi owadan, ýüzünden, gözünden mähir damyp duramja ak ýüzlüje oglandy. Ylaýta-da ony ene dili mugallymy Sonyčka mugallym gowy görýärdi. Olar köplenç sapak wagtam, bileje oturyp, her dürlüje gürrüňjagazlar edýärdi.

Sonyčka mugallym heniz durmuşa çykmandy. Şonuň üçin Taýlyşkanyň özünden uly, ýakynda watan gullugundan gaýdyp gelen dogany Arça, öý-içerileri barada gyzyklanýardy.

Şuňa meňzeş zatlary Dawyt hiç halanokdy. Şonuň üçin onuň mekdebe barasam, şolaryň ýüzüni göresiniňem gelmänsoň, häzir mekdep taýa känbir aýagy çekenokdy.

Dawyt mekdebe golaýlandan ýola bakyp duran klaslaryň birinden oglanjyklaryň biri daş çykyp, ýola garady-da, Dawudy görüp, yzyna bakan dünderilip gitdi.

-- E-e-eý, „yşarat” gelýere-eý!

Hä diýmän klasyň okuwçy oglanjyklary bosuşyp-bosuşyp daşary çykdylar. Olaryň ählisi edil, dilleşen ýaly bolup:

-- E-ee-ý, „Yşarat“-eý, gelýäňme-e-eý! - diýişip gygyryşdylar.

Klasdaşlarynyň okuwynyň birinji güni degnasyna egmegi Dawudyň, ilki bir gaharyny getirjek ýalam etdi. Ýöne, soň ol özüni raslap, ele aldy-da, oglanlaryň ýanyna ýylgyrjyklar bardy. Olar bilen iki elleşip salamlaşdy.

Hakykatda, onuň klas deň-duş oganlaryny, mugallymlaryny göresem gelipdi.. Ol klasa girjek bolanda içerden Taýlyşka çykyp, ony saklady.

-- O-oh-ow, “Yşaratka!”, nähillek-ow?

Ol onuň egninden tutdy-da, bir sapar daşyndan aýlady.

-- Oh-ho-oo! Täze jalbar, tāk, täze köýnek, täze galstuk, ih, täze köwüş.

Malladis. Hemme zatjagazy täze. Ýöne, ýüzi, gözi şol yşaratlygy. - Ol oganlara ýüzlendi - Eý, çagajyklar, nädýäs, klasa goýberýäsmi?

Oganlar Taýlyşkanyň özlerine maslahat salmagyna hoş boldular.

-- Goýbere-leliň!

-- Goýbereliň. Ýöne, goý, ol iň soňky partada otursyn. Şeýle dälmi?! Mugallymlarymyz bu yşaratdan gorkarmy, nämemi.

-- Hawwa, iň ahyrky partada otursyn - diýip, Metjik dýen keltejikden tokar ogan nämedir bir zatlar iýip durşuna, gülüp aýtdy.

--Eý, Taýlyşka, menem yşaratdan gorkýan-laý.

Taýlyşkanyň göhi geldi.

-- Gorkma, men bardyrn.

Dawyt oganlaryň diýeninden çykman iň ahyrky partada oturdy. Birinji sagat edebiýatdy. Ýöne olary jaň kakylan badyna daşary, mekdebiň öňündäki meýdança çagyrdylar. Günün aşagynda bir sagada golaý wagat mekdebiň direktory, mekdebiň direktorynyň terbiýeçilik işler boýunça orunbasary, Kelte çynaryň başlygy Artyk Taýly aga, soňam urşa gatnaşan Gulbaý kör dagy çykyş etdiler. Şondan soň, täzedan jaň kakylp, okuwçylara klaslaryna girmäge rugsat berdiler.

Dawyt edebiýatdan bu ýyl hem Sonyčka mugallym okadarmyka diýip pikir edipdi. Emma edebiýat sapagyny okatmaga klasa Gurdy diýen kiçijik, ýylgyryp duran mugallym girdi.

Ol yzyna gaňtarylyp duran gara saçyny on barmagy bilen gaýta-gaýta yzyna darap durşuna, klas žurnalyny okady-da, okuwçylar bilen ýekän-ýekän tanyşdy. Dawudyň göwnüne gelişine görä, ol Taýlyşka hem-de öňki partada oturan Nowby bilen Tokga diýen gyzjagazlara has köpräk ähmiýet berýärdi.

Ol:

-- Amanow Dawyt! - diýdi-de, Taýlyşkanyň ýüzüne seretdi.

-- Ol kimiň ogly?

-- Mugallym onuň babasy hem ker, hem lal! Dädesem edil öküz ýaly adamdyr-laý.

Ol oganlygy görüp, gorkaýma ñ.

--Ha, Toýly öküzmi?

Taýlyşka ilden öňürtiläp:

-- Etdil özi. Şolaryň ogly. Özi ýarawsyz. Kellesem kän bir işlänok. Şonuň üçin iň soňky partada oturtdyk-laý- diýdi.

Gurdy mugallym klasyň okuwçylary bilen doly tanyş bolandan soň, elleri bilen saçyny gaýta-gaýta yzyna darap, ýazgyn, mähirlije ýüzüni ýyrşardyp, ýerinden turdy.

-- Şu günki temamyz „Edebiýata giriş”!”Edebiýatyň ähmeti” barada.

Ol agzynyň jäheginini ýygnap bilmeýän ýaly bolup, ýene Taýlyşkanyň ýüzüne garady.

-- Tomusdaky dynç alyş döwrüňizde gyzyklyja kitaplary okansyňyz-a. Kim maňa ilki bilen okan kitabyndan gürrüň berjek.

Elbetde, ilki bilen döp bolşy ýaly Taýlyşka elini galdyrdy. Ol edil geçen ýylyň birinji sentýabryndaky ýaly, şol bir Arkadyý Gaýdaryň „Timur we onuň komandasy” atly powesti, onuň gahrymanlarynyň- Timuryň, beýleki çagalaryň edýän gowy-gowy işleri baradaky hekaýaty gürrüň berdi.

Ony eşidip, Metjik durup bilmedi.

-- Mugallym, aý, mugallym, siz bileňizok, Artykow Taýlyşka geçen ýylam, ondan öňki ýylam Gaýdaryň şol powesti barada aýdyp, başlik aldy. Ol asla kitap okajak adam däl-ä! - diýdi. Taýlyşka Metjigiň bu sözüne ör-gökden geldi.

-- Eý, pökgi, gowja bol-eý, sen, almytyňy alarsyň. Sakla diliňi!..

Metjik ýerinden turup Taýlyşkanyň üstüne gygyrdy.

-- Näme ederin diýýeň. Näme dādeň başlyk bolany bilen, sen indi mugallymy aldamalymy. Geçen ýylam şu gepleri aýdyp başlik aldyň. Bu ýyl näme, utanaňokmy?!

Gurdy mugallym ýerinden turup, açyk agzyny öwweldip, klasa gaharly seretdi.

-- Han-eý, hol, kamçatkada oturan, gel, sen aýt! - diýip, hil bir tutuş klas üçin täze bir oýnawaç tapan ýaly, ýüzüni syrtardyp aýtdy. - Näme, yza geçip ýatyrasyň. Bu ýer ýatylýan ýer däl, okalýar bu ýerde.

Dawyt howlukman ýerinden turup, edil Toýly öküzüň ogly bolup, süssärilip tagta çykdy-da, mugallymyň ýanynda durdy.

-- Men mugallym, tomus döwründe Gamyşly gysy diýen ýerde garry atama arryk mallary bakmaga kömekleşdim. Şonuň üçin çarwa ýerde wagtam bolmady, okar ýaly kitabam bolmady, Onuň üstesine, atamam ýarawsyz, arryk mallaram, köpüsiniň geçen gyşda öýkenini, bagryny sowuk alansoň, ýöne gyrylyp ýatyr. Olary soýup, derisini almaly, maslygyny „maslyk agaçdan, asmaly. Garryja atama çay gaýnadyp, nahar bişirip bermeli, Onsoň el nireden degsin kitap okamaga. Ýöne baş-on günlükde okuw kitaplayny satyn alanymdan soň, okaşdyrdym...

Gurdy mugallym saçyny barmaklary bilen gyssanmaç daraklady-da, otuz iki dişi görnüp duran agzyny münküldetdi.

-- Hany, aýdyber. Sapagy aýt, sapagy. Ýañky ýatanlaryň öwezini dol!

Dawyt „Edebiýatyň ähmiýeti barada düşüňjani” aýdyp başlady.

-- Edebiýat gadym döwürlerden bäri ynsana edepliligi, adamkärçiligi, mähribanlygy öwredýän düşüňje diýilip hasap edilýär. Edep sözem edebiýat bilen baglanyşyklydyr. Edebiýat edebiň beýik mekdebidir. Edebiýat ýürege ornap, onda gowy duýgy-düşüňjeleri döredýär. Gowy duýgy-düşüňje bolan ýürekli ynsan uruş-dawadan, her dürli haýynlykdan, ogurlyk-jümürkikden daş durýar. Edebiýaty akyldar, biliumdar, sowatly edil, Magtymguly atamyz, Molanepes, Kemine ýaly

şahyrlar döredýärler. Olaryň eserleriniň üsti bilen halka edep, akyly-parasat, ylym, bilim geçýär. Edebiýatda Watanyň beýikligi, ony söýmek barada, goramak barada düşünje berilýär. Meniň hen şu gün size Watan barada goşgy okap beresim gelýär.

Dawyt başynji klasyň edebiýat kitabynyň başyndaky „Watan” atly goşgyny ýatdan aýtdy.

Mugallym ony saklady.

-- Tüweleme, başlik! Bar, oturyber...

Dawytdan soň ýene birki okuwçy aýdyp berse-de, olaryň aýdyşy Dawudyň aýdyş derejesine ýetmedi.

Ikinji sagat has täsin boldy. Mugallym klasdan çykan badyna Taýlyşka Metjigiň üstüne düw-düw topulyp başlady. Metjik bolsa, edil topjagaz ýaly bolup, partadan patra böküp ýörşüne:

--Eý, şalman, näme, ýalanmy?! - diýip gaçyp ýörşüne tutdyrar ýly däl di.

Dawyt tagtanyň önünde durdy. Şol wagt Taýlyşka gargynjyrap, onuň ýanyndan dazlap geçdi. Dawyt oňa:

-- Eý, Taýly, seniň urşasyň gelýärmi? - diýdi.

Taýlyşka birden yzyna döwrüldi.

-- Näme - Seniň urşasyň, birini urasyň gelýärmi?

-- Hawa, urasym, öldüresim gelýär!

Dawyt bir ädim öňe süýşdi.

-- Gel, meni ur, meni öldür. Ýöne başgalar bilen işiň bolmasyn.

Taýlyşka Metjigi kowalamasyny göýdy-da Dawudyň alyna geldi.

-- Eý, kirli, ysarat. Sen gapyl.

-- Hany, ur-da, öldür-dä, bol.

-- Bar-sa-na-ýýt, kirli ysarat. Bir goşgy aýtdym diýip, indi senem geplän bolýañmy.

Dawyt klasa garap:

-- Bir goşgyň näme, gerek bolsa, tutuş kitabyňam ýatdan aýdyp bereýin! - diýdi.

Klasa girmäge jaň boldy.

Okuwyň ilkinji günü Dawyt taryhdan, algebradan, botanikadan soňky sapak bolan rus dilindenem başlik aldy. Ertesi bolsa, dört sapakdan başlik aldy. Tutuş klas däl, tutuş mekdep oňa haýran galyp başlady.

Ýöne her hili ýagdaýda-da, adamyň bir aýby bolsa, ol açylman galmaýan eken.

Okuwyň ilkinji günü matematika sapagynda Dawyt Aşyraly mugallymy haýran galdyryp, onuň beren mysalyny bada-bat işläp berdi.

Aşyraly mugallym oňa has kyn, çylşyrymly mysallary berdi. Ol Dawudy sapakdan soňam klasda alyp galdy.

-- Bilýañmi, Amanow, ýeme, Dawyt, meniň kelläme bir pikir geldi. Gel, men saňa algebrany öwredeýin. Sen şonda-da bir özüňi synap gör, düşdünmi?!

--Düşdüm.

Aşyraly mugallym Dawyt üçin düýbünden ýat bolan „hyks”, „igrik”, „kök, „kök asty”, „kök üsti”. „netije” diýen ýaly sözleri, sanlaryň droblaryň, ady droblaryň goşulmasyny, aýyrmasyyny bir sagatdan gowrak wagtlap, telim sapar gaýtalap, gaýtalap düşündirmesini, mysal işlemesini diňläp, diňläp, mysal, mesele işläp

durmasyny edl teňnaniň sowuk suwy başyna çekişi ýaly edip aňyna siňdirdi. Depderine tagta ýazyňanlary göçürip, olary ýene telim, telim gaýta aňnydan geçirdi. Indi ol bu sapagy özbaşdagam işläp biläýje meňzedi. Aşyraly mugallym:

-- Hany, indi seniň özüň tagta çykyp, maňa bulary düşündirip ber - diýende, oturyp bilmän, dazanaklap ýerinden turdy. Tagta çykyp, mysaly işläp başlanda, hatynyň edil bir düşdüşiniň yzy ýalydygyna düşünip, gaty utandy.

Aşyraly mugallym baş atdy-da:

-- Mysal işleýşiň dogry, ýöne, hatyň, dagyň, nähil-aýt - diýmesi welin, öňem utançdan ýaňa ýer ýarylsa girjek bolup duran oganjygyň ýüregine merk bolup basyldy.

Ol öýe baransoňam, çaýynyň, çöreginiň ýüzüne-de bakman, Lenajygyň „Harplygyny” elinden düşürmän, her harpyň ýazylyşyny ýat bekläp, her harpy aýratynlykda ýüz sapar ýazyp, soň olary beýleki harplar bilen goşup ýazyp, tä gijäniň bir wagty bolup, kerpije palçyk taýýarlamak wagty bolýança, iş edindi. Ol on günün dowamynda harplary, sözleri, sözlemleri bolmalysyndanam gowy ýazmagy öwrendi. Soň sanlara geçdi. Şeýdip-şeýdip haty gowy, owadan, ýalňyşsyz ýazmany öwrenendigini bir zatda bilip galdy.

Görlüp oturylsa, Aşyraly mugallym şu etraplarda matematika, fizika dersini okatmakda, okuwçylara öwretmekde in ökde mugallymlaryň biri eken. Ol Dawudyň matematika, algebre yhlasyny bada - bat duýupdy. Şonuň üçin okuw günleriniň birinde ony mugallymlar otagyna çagyrdy.

-- Hä, geldiňmi, dost? - diýip, ol Dawuda misli öz ýoldaşlarynyň biri ýaly ýüzlendi. - Sluşiý, men saňa bir zat aýtjak - laý. Düşdünmi! Senden gowy matematik çykar. Ýöne, gel, men seniň halypaň bolaýyn. Meniň ýanyma her gün gelersiň, düşdünmi!

-- Düşündim.

-- Sen bara, her gün iki sany, algebre, iki sany fizika mysalyny işlärsiň, düşdünmi!

-- Düşündüm.

Ol öz algebre kitabyndan iki sany mysaly ýazyp berdi. Fizika kitabyndanam iki sany mysaly ýazdyrды-da:

-- Ilki şulary işle! - Soň ol mysallary nähili işlemelidigini iki-üç sapar düşündirdi.

-- Düşdünmi!?

-- Hawa.

-- Ýok, sen däni, „düşdim” diý.

-- Düşdim.

-- Düşünen bolsaň, şu gün agşam meniň öýüme baryp, işiňi görkezip gaýdarsyň, düşdiň!

-- Düşdüm.

Dawyt mugallymlar otagyndan çykmanka, mysallary pikirinde işledi. Ýöne, ol agşama çenli garaşdy. Onuň sebäbi, Aşyraly mugallym Kelte çnar obasynyň başlygy Taýly Artygyň edil gapdaljygynda ýaşaýardy. Taýly Artyk diýen adamözüne şu obalarda ýok, aňrybaş jaý gurnupdy. Dawudyň bahana bilen şol jaýyň ölçegini bilesi gelýärdi. Şonuň üçin ol mugallymynyň beren mysallaryny

aýratynja depderde işläp, çala ýalňyşanam bolsa, täzedem ýalňyşsyzja göçürüp ýazyp, gün batanson, öýleriniň gaýrasyndaky çäýjagazyň bendinden geçip, oba bakan ugrady, Ol maşyn ýoldan geçip, Taýlyşkalaryň öýüniň gapdalyna bardy. Olaryň jaýy kiçijik köçäniň ugrundady. Dawyt olaryň jaýyny ädimläp, terslin, oňlyn ölçeşdirdi. Soň gapdallaýyn ölçedi.

Taýlyşkalaryň jaýy günbatardan gündogarlygyna on sekiz ädim, demirgazykdan günortalygyna on iki ädim çykdy. Dawyt ýola çykyp, bu hasaby has tekrarlady. Onuň ýolda aljyran ýaly bolup duranyny Aşyraly mugallymam işiklerinden görüp duran eken. Ol:

-- Geliber, geliber, itimiz ýokdur! - diýip gygyrды. Ol gygyrany bilenem oňman, oglanjygyň garşysyndan çykdy.

-- Gel, dost jan, Nätdiň, işläp bildiňmi?!

Dawudyň öwünesi gelmedi.

-- Bir zatlar-a etdim, mugallym. Özünizem bir görüň, bolmasa, azajyk öwretseňiz, alar giderin. Men ýaltanamok öz-ä.

Bu söz Aşyraly mugallyma ýarady. Ol Dawudy öz otagyna alyp baryp, aşagyna arassaja düşek düşedi.

-- Meniň gowja şägirt edinesim gelýär, düşýäňmi! Gündogarda, Faraby, Beruny diýen ýaly beýik, beýik matematiklar bolupdyr, Olaryň bary Gürgençde Mamunyň akademiýasynda okap, soň dünýäniň çar tarapyna dargap gidipdirler. Faraby dagy, düşüňeňmi, „özüne gündogaryň Aristotoly” diýdiren-ä. Şolaryň hersi, bir mugallymyň şägirdi bolan. Soň olaryň özleriniňem şägirtleri bolan, düşdüňmi! Ol gyzyjagazyň getirip goýan çäýnekleriniň birisini Dawudyň öňünde goýdy.

-- Biz näme, olardan kemmi? Seniň ýaly şägirtlerden Farabylar, Berunylar döreýändir. Ýöne olara tälim bermeli..

Ol sesini kem kemden peseltdi-de, Dawudyň depderinde ýazylan sanlara siňip gitdi. Soň ýylgyrды.

-- Maladis. Kim ýazsa-da, haty gaty owadan eken, başlik! Düşdiňmi!

Ol ýerinden turup, gidip, eli gowurdakly jamly, tegelek çörekli gedi.

-- Hany, dost jan, çäý içeli. Gellejeň çagalar bilen etrap merkezine gidipdi. Şol gelermikä diýip, ýola garap durdum-laý. Saňa gözüm düşäýdi.

Dawyt mugallymynyň hödür-kereminden razy bolup, turarman boldy.

-- Eý, dost jan, otursan-aý. Wagt heniz ir-ä, heniz günem batanog-a.

-- Mugallym, sag boluň, men gideýin. Öýe-de aýtman gaýtdym. Ýene mysal berseňiz, işlärdim-dä.

Aşyraly mugallym elini onuň arkasyna goýdy.

-- Seni ýadatmaýyn, ertir gaty gowy mysallary bererin. Kelläni aýa. Saňa gaty ýadamak bolmaz. Ömrüň boýy, ýekeje teoroma tapyp bilseň, ylma müň ýyllyk goşant bolar. Sen şoňa taýýarlanmaly adamsyň. Bujagaş mysallary men saňa ähli güýjüňi ber diýip beremok. Olar seniň elni kirini süpürýänje kagyzyň bomaly, düşdüňmi! Men saňa gaty ynanýan. Gerek bolsa, bu pikirimi islendik ýerde-de aýdyp bilerin, ýöne bir topar agzy sary çagalaryň arasynda öwüp ýörmäýin. Senden gaty beýik keramatyň çykjagyna berk ynanýan. Sen maňa ynanýyn. Hiç haçan çaga bolma. Hemişe kämil bol, ýekeje sekundam, ýekeje minudam pese

gaçaýma. Seniň ýaly beýik zehinleri Alla müň ýylda bir sapar döredýändir. düşdünmi!..

-- Düşdim !

Dawudyň göwni birden galkynyp gitdi. Kellesi açyldy. Mugallymyň diýýän teoromasyny hut häziriň özünde açayasy geldi. Ol diňe ertirki urjak kerpiçleri üçin palçyk taýýarlap, bedreleri suwdan dolduransoň, az-kem köşeşdi.

-- Mugallymym näme üçin maňa :” Seni ýadatmaýyn, ertir gaty gowy mysallary bererin. Kelläni aýa. Saňa gaty ýadamak bolmaz. Ömrüň boýy , ýekeje teoroma açyp bilseň, ylyma müň ýyllyk goşant bolar. Sen şoňa taýýarlanmaly adamsyň. Bujagaş mysallary men saňa ähli güýjüňi ber diýip beremok. Olar seniň elin kirini süpürýänje kagyzyň bomaly” diýdikä?! Ýa, ol meni oýnajak bolýarmyka, ýa mende bir ökdelik görýärmikä? Maňa näme üçin, nämäniň ynamyny edýärkän...

O daňdan sagat başde turyp, tä daň atýança kerpiç guýdy. Şol işläp ýörşüne aňynda gurjak jaýynyň suduryny taslady. Otaglary bölüşdirdi.

-- Maňa jemi müň sekiz ýüz sany uly kerpiç,baş gapy, sekiz penjire gerek.Häzirki guýan kerpjim alty ýüz boldy. Ýene gaýrat etsyem, ýigrimi günde müň iki ýüz kerpiç guýaryn..

Dawyt hyýalynda jaýyň düýbünü tutdy.

-- Geljek otduh günü jaýyň iki hatar kerpjini örerin,soň suwaryn..

Ol tutuş jaýyň bir hatary üçin altmyş kerpjiň gerek boljakdygyny hasaplady.

Kerpiçleri ördi.Ýolda, klasda jaýyň otaglaryň ölçegini, biçiwni, tasaplady. Her otagyň uzynlygyny, giňligini deňledi. Birki günün dowamynda her kerpiç, suwag palçygy, penjiräniň, gapynyň ölçegi, olaryň näçe kerpji, nähili ýagdaşda aljakdygyny hasaplaý-hasaplaý, ilki-düwme işläp çykardy.

Jaý iki sany, dört-üç metrlik, iki sany üç-üç metrlik otagdan, ini iki, boýy üç metrlik girilge koridordan, uzaboý eýwandan ybarat bolmaly. Oňa uzynlygy sekiz metrlik pürsleriň on üç, ýa-da on baş sanysy gerek, Gapylaryň, penjireleriň aşagyna, ýokarsyna goýmak üçin azyndan ýigrimi başlik tagtalaryň otuz metri gerek. Iki müň sany sagdyn gargy gamyş, on desse gyldyrgan oty gerek. Soňam bir ganar köne saman gerek.

Dawyt klasda olary bir kagyza ýazyşdyryp goýdy. Taryh sapagy gidýärdi.

Temasy: „Dmitriý Donskoýyň Russiýany şwed basybalyjylaryndan goramakda alyp baran beýik işleri” diýen ýaly temady.

Mugallyma Anjyk diýýärdiler. Ol in yzky partada garabaşyna gaý bolup, nämendir bir zatlar ýazyşdyryp oturan Dawudy görüp, birden gaharlanyp , gygyryp başlady.

-- Eý, oglan, sen näme, mütüräk ýaly bolup, mugallym sapak düşündirende, diňlemedik bolan bolup otyrsyň! - diýip, azgyryldy.

Dawudyň gap-gara, ýakymсыз ýüzi dym –gyzyl boldy.Ol başyny sallap,ýerinden turdy-da:

-- Bagyşlaň mugallym, indi gaýtalanmaz! - diýdi.

Emma agzy ýaňy gyzyp ugran Anjyk mugallym möwç alyp başlady.

-- Sen maňa, burnuňa salyp, göwnüň ýetmeýän ýaly: „Bagyşlaň mugallym, indi gaýtalanmaz” diýýen bolma - diýip, agzyny-burnuny towlap onuň agzyna öýkünip, gelşiksiz gürlledi. - Çyk, çyk,hany,çyk tagta. - Ol „Nätdim, gördüňizmi? Indem edişimi görüň” diýýän ýaly, it ýylgyryşyny edip:-- Hany aýt, men näme tema

geçdim, näme barada gürrüň berdim - diýdi-de, klasa, soňam Taýlynyň ýüzüne seretdi.

Taýlyşka mugallymyň bu oýunjagazyna düşündi-de:

-- Mugallym mütrük näme bolýar-ay? - diýip sorady.

Anjyk mugallym:

-- Näme , indi mütrügiň nämediginem bileňokmy? Mütrik diýip, sakyrtyganyň in kiçijigine, in nejisine aýdylýar. - Ol gözleriniň alasy bilen Dawudy dalady.—Bol haýt. Bol, klasy saklama...

Dawyt mugallymyň ýüzüne göni seretd-de:

-- Mugallym, siz temanyň adyny aýtjak bolanyňyzda , üç sapar üsgüründiňiz. Ýöne temanyň adyny aýtmanam meniň üstüme gygyryp başladyňyz.

Anjyk mugallym Dawudy hürsekläp goýberdi.

-- Diliňi sakla. Näme, men „hiç zat aýtmady „, diýjek bolýaňmy, tentek..

Dawudyň ýüzi üýtgedi.

-- Aýtjak bolamok. Aýdýan. Siz hiç zat aýdaňyzog-a, heniz.Ýöne boş sözleri samrap dursuňyz-a...

Anjyk mugallym bir erbet boldy. Ol gaharyny saklap bilmän, baryp tagtany elindäki gysgajyk taýagy bilen urdy.

-- „Sen geljekde taryhçy bolup, Anjyk mugallymyň elinden sapagyny alaryn” diýýämişin-ä. Hany, özüň aýt.

-- Entek bir mugallym bolup, temany geç. Gerek bolsa, aýdaýaryn. Onsoňam, men hiç haçanam taryh mugallymy bolmaryn.

Annajyk mugallym halys ugruny ýitirip samyrady.

-- Aýt temany, gurrumsak!

-- Dawytşu saakda geçilmegi mümkin temanyň adyny aýdyp berdi. Ýöne onuň sesi birhili ynamsyz çykdy.

--Hany, hany, meniň başyma, üsgürünjirän bolma. Aýt, temany?

Dawyt ýere seretdi

-- Onunjy, on birinji asyrlada Russiýa agyr kynçylyklary başdan geçirýärdi. Dürli knýazlyklar döräp, olar öz aralarynda oňuşman, biri - birleriniň üstlerine çözüp, biri-birlerini tozdurmakdan başga bir iş bitirenokdylar. Merkezi Russiýadaky şu çylşyrymly ýagdaýlary peýdalanyň, şwed goşunlary Karl II-niň ýolbaşçylygynda Merkezi Russiýa çözüp girdi.

Rus knýazlyklarynyň arasyndan Dmitriý Donskoý az sanly goşuny bilen şwedleriň garşysyna çykdy. Ol duşman goşunyny Bug kölüniň golaýyna alyp bardy.

Duşman goşunynyň sany köpdi. Özem patyşalyk goşun bolany üçin güýçlüdi. Ýeňjeklerine uly ynamlary bardy. Gyş aýlary bolany üçin Bug köli doňup ýatyrady. Dmitriý Donskoý bu kölüň tebigatyny bilýärdi. Kölüň ortasyndan gyzgyn akym geçeni üçin ol berk doňanokdy.

Dmitriý Donskoý özüniň az sanly goşunyna näme etmelidigini düşündirdi.

Olar ilki bilen duşmana gazaply darap, soň köle tarap yza çekildiler-de, kölüň çala doňan ýerinden aýlanyp, duşmanyň goşunlaryny gabap başladylar. Kölüň ýagdaýyndan bihabar duşmanlar aldym-berdim bilen kowup gelişlerine çala doňan buza çümüp, kölüň düýbüne gark bolup galdylar.

Dmitriý Donskoýyň bu ýeňşi bada-bat tutuş Russiýa ýaýrady. Onuň Russiýany şwed basybalyjylaryndan goramakda alyp baran beýik işleri rus hanlyklarynyň agzybirligine gowy nusga boldy.

Annjyk mugallym ukudan açylan ýaly bolup başyny göterdi.

-- Seniň bu samramalaryň okuw kitabyndan-a däl. Bar, otur, indikide mugallymy diňle - diýdi.

-- Bahasy näçe? – diýip, Metjik gapdaldan goşuldy.

-- Näm-ow, biderek lakgylda-da bir baha bolarmy. Mugallym aýdyp otyr-a, „okuw kitabyndan däl” diýip.

-- Gowy aýtd-a. Mugallymdanam gowy düşündirdi!..

Dawudy tüýs wagtynda kakylan jaň halas etse-de, ol bu sagatdan özi ummasyz sapak alypdy. Ol sapakda juda ünsli oturmasaň, başyňa her dürli belanyň iniberjekdigine düşündi. Ol klasdaşlaryň ýanynda diliňe gaty bek bolmaly ekenligine-de akyl ýetirdi. Bilimiňe, güýjüne baýrynyp, her bolar bolmazy aýdybermei däl eken. Iň esasanam, mugallymyň kim bolanda-da, nähili bolanda-da, ony äsgermezlik etmek, başyňa belany satyn almak eken...

Ondan başga-da, ol bir zada göz ýetirdi.

„Men Dmitriý Danskoý barada, onuň şwedleri köle gark edişlerini nireden bilýärkäm? Meniň o l barada okan, ýa - da maňa biriniň ol barada gürrüň beren ýerem ýk. Onda, ol pikirler nireden meniň kelläme gelýär?” – diýip oýlandy-da, nähilidir bir güýjüň özüne erk edýändigine düşünip galdy. Onuň oýlanmasyny ýolda yzyndan ýeten Metjik bozdy.

-- Eý, seniň duşmanyň kimdigini bildiňmi?

Dawyt onuň ýüzüne seretdi. Ýöne hiç zat diýmedi.

-- Seni Annjyk mugallyma ýamanlan Taýlyşka! Ol hut meniň ýanymda”Mugallym Amanow okuwçylaryň ýanynda siziň ýaman gepiňizi aýdýalaý” - diýdi.

-- Näme diýýe? - diýip, Annajyk mugallym ondan soranda:”Aý, Annak mugallymdanam bir taryh mugallymy bolarmy? Özüm alaryn onuň elinden sapagyny gaňryp „ – diýýe – leý - diýdi. Yzyndanam:”Ynanmasaňyz, ine, Metjikden soraýyň.” diýip, meni şaýat tutýa - laý- diýip. ol sögündi.

Emma Dawyt sesini çykarmady. Birdenem:

-- Eý, dost jan, sen tamyň üstüne gamyş çykap gördüňmäý?! - diýdi.

-- Hawa bilýän, näme diýjek blýaň - diýip, ol Dawudyň ýüzüne geňler galyp, ýiti-ýiti seretd-de, gözlerini mölerdip, gaty-gaty ýöräp, başga ugra gitdi.

Okuwdan soň Dawyt , esasan şu ýagdaýlar barada oýlanyp, öýe keýpsiz gaýtdy.

5.

Hassa iýip, içýän bolsa, iýýäni çykýan bolsa,
gowy ýatýan bolsa, dert howply bolmaz.”

Halk ynanjy.

-- Zawut, heýt Zawut! - diýip, kakasy Dawudy yralap oýatdy.

Ol gözüni açansoňam:

-- Hany, tur-a - diýip goýberdi.

Kakasynyň bolşuna gapdaldan seredip duran Çotuk güldi.

-- Toýjan дәde, onuň ady Zawut дәl, Dawud-a!

Toýly öküž azm bilen gyzyňa garady.

-- Sen otur, sokulma!

Adamsynyň sesine urduryp içeri giren Annajemal elem-tas bolup durşuna bir Toýly öküze, bir Çotuga, biren krowatda aýbogdaşyny gurap, gap-garaja, ýakymсыз yüz-gözünü sypalap oturan Dawuda seretdi.

--Toýjan дәde, a Toýjan дәde, näm bold-a?Hä, näme boldy, Çotjan, hä, näme? Kakasynyň azmly sesine ini tisginip giden gyžjagaz yüzünü sallap durşuna, sesini çykarmady.

-- Toýjan дәde, eje! - diýip,Dawyt ýerinden turup olara ýüzlendi. - Hany, azajyk oturalyň, bir maslahat bar-laý!

Är-aýal duran- duran ýerlerinde diýen ýaly çöküşip, oturdylar.Soň Aý görjek ýaly bolşup, ogullarynyň yüzüne seretdiler.

-- Men kerpiç urup başladym. Şu günkim bilen ýedi yüz elli kerpiç boldy. Indem, şu otduh günümde jaýymyzyň düýbünü tutaýsam diýýän.

Oturyp bilmän Annajemal ýerinden turdy.

--Bor, ditjan!Ýöne jaýymyz bar-a. Jaý nämäz gerek?!

-- Eje, hany jaý!

Annajemal içerini görkezdi.

-- Ine, in-e-jik, gül ýaly jaý-a.

Toýly öküzem oturan ýerinden:

-- Hawa-laý. - diýdi. – Boly-da, üstünde tamyň bolsa. Biz näme, köp jaýda ýaşar ýaly, başlykmy!

Dawyt geň galdy.

-- Men onuň maslahatyny edemok. Men täze jaýy nireden guralyň? - diýip, maslahat edýän.

-- Jaý gerek дәl!

-- Tam nämä gereg-äý!

Dawyt olary gününe goýman howla alyp çykdy.

Soň gündogar gapdalda bir wagtlardan galan, indi ýagşa-gara eräp giden ýykyk, ýumruk haýatyň ýanyna eltdi.

--Ine, jaýyň günorta diwaryny şu ýerden tutjak.

Dogrudan hem, eger jaýyň daşky diwaryny haýatyň ýerinden tutsaň, şol ýerde ediljek bir üç otagly, eýwanlyja tam guraýmaga ýer bardy. Ýöne, şondan aşaklygyna ýer çaýa bakan aşaklap gaýdýardy. Olaryň häzirki ýaşap oturan tamlary bolsa, arkasyny çaýa berip, egnini gysyp, howlynyň demirgazyk gyrasynda betgelşik bolup durdy.Ol pessejyk tamçanyň penjiresinden tutuş howlyny, Dawydyň uran kerpiçlerini görüp oturmalydy.

Howluda kerpijiň köpelmegi bilen, oňa obanyň adamlarynda gyzyklanma-da güýçlenip başlady. Olar kerpiji kimiň guýýandygy, munça kerpijiň nämä gerekdigi, onuň satyljagy, satylmajagy bilen gyzyklanýardylar. Ýöne, munça kerpiji Dawydyň guýýandygyna hiç kim ynanmady.

--Ýok-laý, biz-how, şu mütürük ýaly, keselbent çaganyň munça kerpiji urjagyna ynanamyzok. Onsoňam, ol kerpiçler haçan guýulýar-a. Biz palçyk edilip, kerpiç

guýýan adamy göremizog-a. Oňa ep-esli gum gerek, suw gerek, azap baryny çekmeli!..Bular bir topar ýarawsyz mahlug-a! Olardan kerpiç niräniň gürrüňi-aho-ow?!

Goňularynyň onda- munda edýän gep-gürrüňleri Annajmalyň gulagyna degmänem duranokdy. Ýöne, onuňam beýle gep-gürrüňlerden many çykaryp, oňa jogap berer ýaly ýagdaýam, eliboşlugam ýokdy.

Dawyt ýuwunyp, saçagyň başyna geçdi. Ejesi oňa agşamdan galan çorbany gyzdryp getirdi.

-- Ditjan, al , balam, çörek dograp işagaý.

Dawyt üçin parhy ýokdy. Edil atasynyň bokurdagy ýaly, onuň hem bokurdagy her näçe tagam duýmasa, onuň üçin, şondan gowusy ýokdy. Ýöne ýaş oglanyň bokurdagy näme diýseňem, tagamly nahar bilen, süýji däl tagamyň tapawudyny bilýärdi. Iň esasy zat, Dawyt şolara kân bir parh goýjak bolup duranokdy.

Ol gaty-guty çörekleri, çorba dogrady. Soň ony çemçesi boilen ýagşy ýençgiledi. Soňam, nahara üns bermän hemmesini iýdi-de, iki käse çay içdi.Ol nahar iýip otyrka dişleriniň agzyna sygmajak bolýandygyny duýdy. Birini elläp göreýin diýip, tutanda, gapdalyndaky bilen eline geldi. Soňam birki sanagy döküldi.

Gapdaldan ony synlap duran Annajemall süýşenekläp oglunyň ýanyna bardy-da, onuň elindäki dişleri garbap aldy.

-- Ditjan, bu näme?!

-- Dişim düşdi-läý!

Annajemal gara köýük bolup ýatan çaga dişleri barmaklary bilen barlaşdyrды:

--Guzy işi çykjakdyr!-diýip, dişleri gyzlaryna uzatdy.

-- Baryň, goýnyuň ýatagyna atyň. Guzynyňky ýaljak diş çyksyn - diýdi

Agşama çenli Dawydyň öňem bir hezil berip barmaýan çaga dişleriniň ählisi düşüp galdy. Ýöne, ol dişleriň aşagyndan has berk dişleriň çykyp gelýändiginem duýdy. Ýöne, häzir onuň öňem bedroý agzy, hepberip galdy...

Bu wagt Toýly öküz daşarda motorynyň töwereginde aýlanyp, hykylap, üstüni-başyny gara ýag edip, onuň bir zadyny açan bolýardy, bir zadyny berkiden bolýardy.

Dawyt onuň ýanyna bardy.

-- Toýjan dāde - diýdi.

Toýjan öküz agyr myşlady-da bitaý gözlerini mölterdip,onuň ýüzüne garady,

-- Tam gerek dāl. Men bu kerpiçleri goňşa satjak. Ep-esli pul boljak.Soň lülke-motor aljak.

Dawyt kakasynyň ýüzüne geň galyp seretdi.

-- Näme üçin tam gerek dāl.

Toýly öküz çöküp oturan ýerinden laňňa turdy.

-- Başlyk gaty görer!

-- Näme üçin gaty görsün?

-- Gowy tamlarda, giň, uly tamlarda diňe başlyklar ýaşamaly. Bize, şol - Ol başyny galdyryp,ýüzüni motoryndan sowdy-da, ýaşap oturan tamlaryna bakan atdy:-Şol tamam bolar!

Dawyt häzir kakasyna gep düşündirip bilmejegine düşündi.

-- Toýjan dāde, maňa gilmala gerek-läý - diýdi.

Toýjan ýene aşak çökdi.

-- Gilmala! - Garaža gitmeli-dä!

-- Bir gaýrat etsen-e!

Toýly öküž aýalyny çagyryp, gyssady-da, motoryny münüp, budur gidip, birsalymdam gilmala alyp geldi.

Dawyt kerpiçleriň arasyna goýar ýaly palçyk etdi-de, soň kakasy gidýänçä ol-bu işlere güýmenip ýörşüne, golaýyna gelen ejesine:

-- Eje, Toýjan dädem nirä gitjek bolýar-aý - diýip sorady.

Annajemal tamdyryň başyna odur-budur eltip, tamdyra ot galap ýörşüne:

-- Aman jan dädäň ýanyna gitjek bolýar. Senem alyp gitjek diýd-ä! Senem gidegaý, bolmasa!

Dawyt hem begendi, hem gorkdy.

„Kakamyň giden-ä gowy, ol gaýdyp gelýänçä, men ep-esli ýere kerpiç örerin. Ýöne, „Ýöri, gideli” diýip, dyzap, günüme goýman dursa näderkäm? Gowja bahana tapmaly-da”.

Ol ejesiniň ýanyna bardy.

-- Eje, aý eje, şu sapar Toýjan dädemiň özi gitsin. Birhili, men ýaramok. Başym aýlanýar. Motoryň zynda oturyp biljek däl! - diýdi.

Annajemal bu habary ýüwrüp baryp Toýly öküze aýtdy.

-- Waý, Ditjan ýaranok. Waý, men ony şu gün „Pessik öwlüýä” aýlamasam bolmy-dy. Özüň gid-äga, Amanjan dädäň ýanyna. - Ol gyzlaryna gygyrdy.

-- Çotjan, Çatjan, ýetiň, Ditjan ýaranog-a, waý, baryň, çapyň, ugruna serediň-ä. Balajygym-eý, ditjanym-eý. Baryň, düşek ýazyp, ýer taýynlaň, waý, gara bagtym, ditjanym, syrkawlamaweri. Waý, “Pessik öwlüýä jan”, gurbanyň gideýin. Jan balamyň derdini gaýtarsaň, ýoluňa iki sany çörek!

Ol gelip işikde kakasynyň ugraryna garaşyp oturan oglunyň maňlaýyny elledi.

-- Wa-heý, ot bolup, ýanyplar dur-da!

Ol iki baka ylgaşlap, samyrdap ýörşüne, çöreginem nähili bişireninem, adamsyny ýola nädip ugradanynam bilmedi.

Düşekde ýatan Dawuşyt kakasyna:

-- Şol ýerde itburun bolmaly, Şondan maňa ep-eslije ýygyp getirsen-e. Meniň derdime peýdasy bar, onuň - diýdi.

Dawyt kakasy ugran baduna, yerinden turup, motor çaýyň bendinden geçen badyna ylgap, işe başlady.

Ol köne haýaty bölek-bölek edip, howlynyň içine agdardy. Soň onuň düýbünü tekizledi.

Haýatyň düýbi toýunsow ýer eken. Ol edil betonlanan ýalydy. Dawyt kerpiç örjek ýerine gazyk kakyp, özalyndan taýýarlap ýören eke gat kendir ýüpünü çekdi. Soň dogra okap, „bismilla” diýip, ilkinji kerpiçini goýdy-da, bellik eden ýüpüniň ugry boýunça kerpiç örüp başlady. Ol gün guşluga galýançä tutuş jaýyň esasynda bir hartar kerpiç aýlady. Günorta çenli iki hatar, kakasy gelende bolsa, üç hatar kerpiç aýlap, „Aý, indi bir çen bolandyr-la” diýip, ýuwunyp-ardynyp, çaý-nahar edinip otyrdy.

Toýly öküž gele-gelmäne arlap başlady.

-- Zawu-ut! Aý, Zawu-ut! Haý, deýýus. bu näme, Zawut!

Dawyt daş çykdy.

Toýly öküz ogluny görüp bitaý gözlerini alartdy.

-- Bu näme?! - diýip, ol täze jaýyň dyz boýy bolup duran diwaryna elini uzadyp gygyrdy.

-- Toýjan däde, itburun getirdiňmi? - diýip, Dawyt içini tutup, buruljyrady.

Toýly öküz erbet myşylady.

-- Getirdim, -- Ol motoryň öňüne basylan düwünçegi ýere oklap goýberdi. - Me, al, hana.Ol näme?!

Dawyt baş atdy.

-- Seniň aýdyşyň ýaly edip oturyn.Ýaňy, obanyň başlygam gelip gördi.

Toýly öküz bitaý gözlerini tegeledi.

-- Artyk Taýly dädemi?!

-- Hawa!

-- Näme diýdi?

-- Näme işleýeň-eý? - diýdi.

-- Menem:

-- Dädem jaý guraly – diýýär. Şonuň düýbünü tutjak bolýarys - diýdim.

Toýly öküz zygyrdap durşuna:

-- Onnoň näme diýdi?

-- Berekelle, gaýrat et, ogul - diýdi.

Toýly öküz ynjalan ýňaly boldy.

-- An-a, ana bolapdyr. - diýdi. Soňam özüne gelişmeýän enaýyja ýylgyryp:

-- Ataň seni gaty göresi gelipdir. Ol aýtdy. „Bir päwünli ors gaýta-gaýta gelip sorady” diýdi.

Dawyt baş atdy.

-- Toýjan däde, maňa bir ganar çüýrän saman gere-laý. Artyk agadan sorasam, “dädeň korownikden alagaýsyn” – diýd – ä.

Toýly öküz bitaý gözleriniň birini onuň ýüzüne garadyp:

-- Haçan gerek? - diýdi.

-- Näçe tiz bolsa şonça, bahym gerek!

-- Onda men gideýin - diýip, motoryna münüp, gitdi-de, birsalymdan motorynyň arkasyna bir ganar çüýrän köne saman alyp geldi. Ýöne düşürmedi-de, ogluny ýanyna çagyrdy.

-- Meni öýe elt!

Annajemal Toýly öküzüň halyny görüp, tas özünden gidipdi.

-- Toýjan däde!Toýjan däde, saňa näme boldy?!Hany aýtsan-a. Waý, doganlar, men indi näme alaç edeýin!

Dawyt üçin salnan düşege Toýlyny geçirip ýatyrdylar. O ýanar ot bolup ýatyrdy. Demi-demine zordan ýetýärdi Asyl, gözlerinem açyp bilenokdy. Ol çay-naharyň gürrüň-ä däl, bir owurt suwam içip bilenokdy. Özem durşy bilen galpyldaýardy.

--Toýjan däde, saňa näme bolýar? - diýip, Dawyt onuň ýanar ot bolup duran derli elini eline alyp sorady. - Azajyk nahar, çay iýip-içermiň?!

Toýly gözünü agdardy-da, erbet hykylady:

-- Ah, eje jan! – Ol delminip oglunyň ýüzüne garady-- Meni pugta basyr.Doňup barýan, Ditjan! Ysgynym ýok. Men...

Dawyt paý-pyýadalap Ak galadaky lukmançylyk nokadyna gitdi. Ol giç öýlän oba felşeri Orazdurdyny alyp geldi Orazdurdy . Toýly öküzi görüp, aljyrady.

-- Men aşak, etrap merkezine jaň edäýmesem, näme diýjegimi bilemok. Biraz howlukmaly. Häzir, keseli anykلامasak, men em edip biljek däl...

Onuň aýdanyňa bu öýdäkileriň ählisi boýun boldy. Gijäniň bir wagty „Tiz kömek” gelip, haly barha peselip barýan Toýly öküzi etrap keselhanasyna alyp gitdi.

Dawyt kakasynyň ýany bilen gitdi. Ýöne baranlarynda-da kakasynyň keseli barada belli netije aýdan bolmady.

-- Ýa, garahassalyk, ýa ýapyk sarylama bolmaly. Ertir barlag ediler, netije şonda belli bolar? - diýip, nobatçy lukman, göwni bir ýaly, juda arkaýyn aýtdy.

Toýly öküzi her näme-de bolsa, ýokanç kesellileriň bölümüne ýerleşdirdiler.

Dawyt daşary çykdy. Güýz günü daşarynyň howasy jana ýakymlydy. Ol daşardaky oturgyçlaryň birine geçip, ýumak ýaly ýygrylyp, tä daňdan sagat başlere çenli irkildi.

Ol irden ýene kakasynyň ýanyna bardy.

-- Sen gaýtmadyňmy? - diýip, Toýly öküz ýatan yerinden galybam bilmän aýtdy.

Soň öz ýüzüne içine çöküp giden gözlerini bakraldyp, seredip oturan ogluna dözmezçilik bilen garap:-- Agşam bir ukol wurdular. Şondan soň janym aram tapan ýalak boldy. Son tohtorlary bir gör, näme diýýeller, näme em buýrýallar.

Onsoň, meni öýe aldajyk gidiber...

Basym bölümi süpürjiler, şepagat uýalary, lukmanlar gelip başlady. Olar Dawydy otagdan çykardylar.

-- Baljan, döneýin, bu bölüme girip, näsanyň ýanyny alyp oturmak bolmaýa. Çykyň, özüňem ýaş çağa, ulurak hossaryňyz yokmydy? - diýip, tam süpürýän gartaň aýal aýtdy.

Dawyt sesini çykarman bölümiň gapdalyndaky oturgyja geçip oturdy.

Gün guşluk boluberende Dawydy, bejergi bermeli lukmanyň ýanyna çagyrdylar.

-- Bala, kakaň ýagdaýy gow-a däl, erbet!..

Dawyt howsala bilen lukmanyň gözlerine garady.

-- Näme kesel? Bilip bilmediňizmi?

Lukman ap-akja elini silkip goýberdi.

-- Kesel belli-le. Kesel - inçekeseliň ötüşen görnüşi! - Ol Dawydyň oglansowmy, çaganyňky ýalymy, ejiz gözlerine birhilije, dözmezçilik bilen seretdi. - Erbet ýeri, inçekesel bolanda, öýňüzdäkileriň ählisini barlamaly! Kim bilýär. Başgalarda ýokan bolmagy ahmal. Siz özüňiz haýsy obada ýaşaýaňyz?

-- Kelte çynarda!

-- Öýňüzde kimler bar? Men näçe bolup ýaşaýaňyz diýjek bolýan?

-- Atam, ejem, kakam, iki gyz jigim, hem men.

Lukman bir zatlar ýazan boldy.

-- Geleniňe görä, bar barlaghana baryp, özüňi barlat! Soň, maşyn bereli, gidip, öýňüzde ýaşaýanlary hem alyp gelsinler...

Dawydyň gidesi gelmedi. Ol oýkanjyrap oturşyna:

-- Inçekesel nähili zat özi? - diýip sorady.

Lukman işige göz aýlady-da, ýene nämedir, bir zatlary ýazmasyny dowam etdirip oturşyna:

-- Inçekesel, bolmasyna, onuň başlangyç alamatlary hemme kişide-de, bar. Ýöne bolmaly normasyndan ötüsse, ol adamy weýran edýär. Ine, seniň kakaňda az-kem ötüşipdir. Indi ony uzak wagtlap bejermeli bolar.

Dawyt gynandy.

-- Men kakamy şu gün öýe alyp gaýdyp bilmerinmi?

Lukman kinaýalyja ýylgyrdy.

-- Ýör-ow, sen näme, telbemi? Ony dört-baş aýlap, bu durşuna hiç ýere çykarman bejermeli. Kesel häzir gaty ýokganç ýagdaýynda. Ikibaşdan gelipsiň, bar, şu haty alyp bar-da, senem özüňi barlat..

Dawyt lukmanyň beren hatyny alyp, onuň salgy beren ýerine baryp, rentgene düşdi.

Onuň darak-darak gapyrgasynyň çala sudur suratyny gören rus aýaly mikroskopyň aşagyna alyp, eýdip bir barlady, beýdip bir barlady, Ahyr soňam:

-- Düşnüksiz! - diýip, Dawydyň özi bilen hälki lukmanyň ýanyna bardy.

-- Bu oglanyň öýkeni düşnüksiz ýagdaýda. Keseliň yzlary galypdyr, emma kesel täzelikde gutulana meňzeýär. Umuman, düşnüksiz!

Lukman ol aýal bilen gidip, bir salymdan geldi.

-- Sen, köşek, bar, ýene bir sapar rentgenden geç.

Dawyt ýene rentgenden geçdi. Ýene şol öňki ýagdaý.

Lukman ahyr soňy Dawudy ýanyna çagyrdy.

-- Köşek, sen näme agyr kesellediňmi?

Dawydyň bir aýky ýagdaýlary, gowşaklygy, ýarawsyzlygy, hemişe ölügsije gyzdyryp ýörmesi, işdäsiň ýoklugy, hemişe yerinden galman ýatmasy, onuň ýadyna düşdi.

-- Hawa, men birhili ýarawsyz boldum.

-- Häzir nähili?

-- Häzir-ä gowy.

Lukman onuň üstüni sowaldan gömüp başlady. Soňam:

-- Sen derdiňe näme bejergi aldyň?

Dawyt ýere bakdy. Ýöne özüniň „Gotur gowagyň” guýusyna gaçyp, ol ýerde üç dürli suw gelip guýulýan kiçijik kölçä gaçyp, şonuň suwundan ýuwunyşyny, içişini ýatlady. Ol şol ýagdaýy lukmana aýtmak üçin agzynam açdy. Emma şol pursat onuň dili tutulyp galdy. Ol erbet ýuwundunyp durşyna:

-- Bej... Beji.. Ýok, bejergi almadym -- diýip, zordan aýtdy. Lukman oňa geň galyp seredip durşuna, şepagat uýasynyň çagymasyna, turup gitdi.

Az salymdan Dawyt Merkesi keselhananyň „Tiz kömek” maşyny bilen öýlerine bardy.

Ejesi başyna gara çargat atynyp, dula bakyp, şol aglap oturan eken. Dawyt ejesiniň ýanyna baryp, oňa söz gatdy.

-- Eje jan, kakam indi ýagşy. Indi dogtarlar sizem keselhana äkidip, barlajaklar.

Çaltlyrak şaýyňzy tutuň. Kakama näme alyp gitjek bolsaňyzam, taýýarlap alyp gidiň. - diýdi. Ejesi haly harap halda, ýüzüni eňsidip ogluna garady. Onuň gözleri aglamakdan ýaňa çişip gidipdir, alyn saçlary, ýüzüne, gözüne ýelmeşip galypdyr. Burnundan akýan maňkasy, agzyna ýetip durdy. Ol oglunyň getiren bu habaryna az-kem gowşaşdy. Ýerinden turup, içerde aýlanyp başlady.

Olar gidenden soň özi gaýnadyp çay içip, soň öten agşamam guýup bilmedik kerpiçlerini guýmak, onuň üstesine bu günki paýynam guýmak barada gyssagly oýlandy.

Oglanjyk tä ejesi, jigileri gelyänçä, bilini epmän kerpiç guýdy. Soň düýn garyp, palçyk edip goýan samanly suwagyny täzedden eýläp, kerpiç örenje ýerleriniň içki, daşky taraplaryny suwady. Ertirki palçygynay taýýarlady.

Gijäniň bir wagty bolupdy. Geň ýeri, Dawyt şonda-da ýadanokdy. Ol çäýiň bendine baryp, pilini, gilmalasyny arassalap, ýuwdy. Soň onuň özem gowy ýuwundy, boşadan bedrelerini suwdan doldurdy-da jaýlarynyň koridorynda, öňki durýan ýerinde goýdy.

Ejesi ýatmandy. Annajema ogluny görüp ýerinden turdy.

-- Bezde-de inçekesel bar diýdier, oglum. Ertir, gyz doganlaryňam alyp, keselhana girmeli. Bizi birje günlük goýberdiler, oglum...

Dawyt gaty erbet boldy. Ýöne ejesine syr bildirmedi.

-- Eje, bu kesel üýtgeşik bir zat däl-ä. Ol hemme kişide-de bolýar diýdiler. Ýöne azajyk sowuklasaň, özüňe seretmeseň, güýçlenýärmişin. Ine, bejelerler, soň, nesip bolsa, bary gül ýaly bolar. - Ol ejesiniň ýüzüne seretdi-de ýylgyrdy:-- Bu kesel mende-de bar eken. Ýöne, geň ýeri, öz-özünden aýrylyp gidipdir. Bolmasa, menem siziň bilen keselhana salardylar...

Annajemal dik duran ýerinden:

-- Onda näme, oglum, şol ýerde Mama diýen bir garry tohtor bar eken-ä. Jaýlaryň içini ýuwup ýören, şol tohtor-a: "inçekesel bir degdigi, soň aýrylmaýar. Näme däri-derman etseňem hiç haýry ýok" diýd - ä.

Dawyt başyny galdyrdy.

-- Men aýdyp otyryn-a,, mende-de bar eken - diýip, - Meni iki sapar rentgenden geçirdiler. Men gutulypdyryn-a.

Annajemal aşak oturdy.

-- Bilmedim öz-ä, biz hiç-le, Toýjan dädem bir gitulsyn, Alla jan, ýoluň iki çörek, eziz Allam, Toýjan dädemiň derdi - balasyny maňa ber-de, şony bir gutuldyr!..

Dawyt ýerine geçen badyna, uklap galdy.

5.

“Ot astynda dert galmaz”

Nakyl.

-- Hany, Amanow, tagta geç-de, öýe berlen ýumşy aýdyp ber! - diýip, Gurdy mugallym hemişe açyk agzyndaky sary dişlerini syrtardyp durşuna, Dawudy tagta çagyrdy. - Çaltyrak bol.

Dawyt geçen sapakda „Halk döredijiligi” temasynyň, onuňam ýaňňytmaçlar, tapmaçalar ýaly görnüşleriniň geçilendigini bilýärdi. Ýöne kerpiç guýmak, örmek, diwaryň içini-daşyny suwamak işlerine örneşip, kitaba seretmäge eli degmändi. Onsoňam, onuň geçen sapar öýe berlen ýumşy gowy aýdyp, başlik bahasy bolansoň, mugallym bu gün soraram öýdenokdy.

Ol tagta geçilen temanyň adyny ýazdy. Gurdy mugallym bu oglanjygyň hatynyň şeýle owadanlygyna ýalňyşynyň ýoklugyna geçen saparky ýazdyrmada-

da haýran galypdy. Ol häzirem hemişe açyk agzyny hasam jallardyp, dişleriniň ählisini görkezip, ýympyjak ýüzüni ýyrşardyp, tagta seredip durşuna:

-- Sen öýe berlen işe başlaber! - diýdi.

Dawyt halk döredijiliginiň ähmiýeti, onda ýaňňytmaçlaryň, şorta sözleriň tutýan orny barada durup geçdi. Soň iki sany ýaňňytmaç, iki sany tapmaça aýdyp berdi. Mugallym oňa sowal berdi.

-- Halk ýaňňytmajy näme üçin oýlap tapypdyr hasap edýeň?

-- Pikiri sözleriň üsti bilen däne-däne edip, dogry aýtmak üçin döredipdi. Pikiri dogry beýan etmek, sözlemiň basymalaryny dogry aýtmak üçin, sözlem düzeniňde owadan, manyly, sözleri saýlamagy başarsyn diýip, ony birhilije oýun görnüşinde çagalykdan olaryň aňyna guýulsyn diýip döredipdir..

-- Mysal getirip biljekmi?

-- Oňa mysal köp-le! „Gyr geçiniň gulagy, jigimiň dili, dişi, dyrnagy” diýende, käte jigimiň jili, jişi, dyrmagy” bolubam gidýär. Oňa-da, töwerekdäkiler gülüşýärler. Bu bolsa adamda çagalykdan aýdýan her sözünde hatyrjem bolmagy, aýdan sözün üçin üstünden ili güldürüp ýörmeli dældigi barada gowy sapak berýär. Mugallymrazy boldy.

-- Bar, oturyber!

-- Mugallym, bahasy näçe? diýip, Metjik gapdaldan gygyrdy.

-- Bahasy - başlik!

-- Ura! Berekella, Dawyt dost.

Dawyt bu günem dört sapakdan başlik aldy. Ýöne, ol her hili ýagdaýda-da mekdebe sapaga gowy taýýarlanyp gelmelidirigi baradaky sapagy alyp gaýtdy.

Ol indi günde bir sapar etrap merkezine, hepdede bir saparam garry atasynyň ýanyna, Gargyly gysa baryp gelmeli bolýardy.

Ol öýe baryp, kakasynyň köneje „IŽ” motosikletini otlap, etrap merkezine ugrady. Ol öňler pyýadalap giderdi. Emma ejesiniň dogany Aýdogdy daýysy oňa ilki öz motosikledinde, soňam Dawydyň kakasynyň köneje motosikledinde, motor sürmegi öwretdi.

-- Ýuwaşja sürüber, şonda-da pyýadadan gowudyr. Ol etrap merkezine gidende, gelende, esasan nirelerde, habardarrak bolmalydygyny mäkäm tabşyrdy.

Indi on-on baş gün bari Dawyt motor sürmegiň abyny-tabyny alyberdi. Ol etrap merkezine giren ýerinde, daşgynrak garyndaşynyň howlusynda motosikletini goýup, keselhana pyýada gidýärdi. Ýogsa awtoinspeksiýa diýibem bir bela bardy.

Olar „motosiklet sürmäge hukuk berýän şahadatnamaňy görkez”, „Sen, näçe ýaşadyň?” diýen ýaly sowallar berip, motosiklediňi alyp galjak bolubam durdylar.

Ol bu günem ilki kakasynyň ýanyna bardy.

-- Balajygym, geldiňmi? - diýip, ejesi, gyz jigilerem onuň öňünden ylgaşyp çykdylar.

Toýly öküzbirhili agarypdyr, semräpdir. Ejesiniň, jigileriniň ýüzi ýuwulan ýaly bolupdyr.

-- Öz ýagdaýyň nähili? - diýip, kaksy ondan sorady.

Dawyt ýylgyrdy.

-- Men gowy-la.

-- Çöregiň, çaragyň bolmasa. Ejebaý daýzaňa aýdagagyn - diýip, ejesi dözmezçilik bilen aýtdy. - Hor bolma, balajygym, Indi bizem basym goýberjekleý-ä. Baramsoň, özümjik bişirerin, çöregi.

Dawyt dükana gidip, kakasyna, ejesine, gyz jigilerine gerek-ýarak zatlary satyn alyp geldi. Soň daýysynyň beren puluna öýe, özi iýip-içmek üçin çörek, gant, atymlyk çay satyn aldy.

Dawyda iň bir kyn düşýän zat, pulsuzlykdy. Onuň keselhana eli boş gidesi gelmeýärdi. Ýöne oba ýerinde häzir satyn alaýar ýaly bir zadam ýokdy.

Dawyt ejesiniň uly dogany Daňatar aganyň ýanyna gitdi. Onuň üç daýysy bardy. Iň ulusynyň ady Daňatardy, ikinjisine Gündogdy diýýärdiler. Üçinjisiniň ady Aýdogdydy.

Onuň daýylarynyň hersi bir obada, Daňatar Kelte çynarda, Gündogdy Akgalada, Aýdogdam etrap merkezinde ýaşaýardy. Olaryň üçüsiniňem Aman lallar bilen gatnaşygy düýbünden ýok diýen ýalydy. Onuň sebäbi, olar özleriniň uýalarynyň Aman lalyň ogly Toýly öküze berlenine namys edýärdiler. Şonuň üçin olar bu maşgala gelenokdylaram, öýlerine eltenokdylaram. Olar aýda-ýylda Dawydy ýolda, yzda görselerem, edil keseki birini gören ýalydylar.

Dawydyň bagtyna onuň ata-enesi şeýle ýarlykly garp bolup çykypdy. Ýöne oňa Dawydyň günäsiniň bolmaýşy ýaly, enäni, atany-da saýlap alyp bolanok-da. Dawyt muňa häzir kän bir düşüňip barmasa-da, ol barada beýle bir agyr, hasratly oýlara batyp baranokdy. Häzir-ä onuň bar maksady, tiziräk täze jaýy ýetşirmekdi. Ol her gün olýärdi, ýitýärdi, ýöne kyrk kerpiç guýup, jaýyň diwarynam bir hatar örýärdi. Onuň üstesine, her gün-ä, ejesini, kakasyny, gyz doganlaryn görmäge etrap merkezine baryp gelýärdem. Dynç günlerem Gargyly gysa gidip, atasynyň halyndan habar alyp gaýdýardy.

Ýöne ýaş oglany pulsuzlyk halys edýärdi. Ol maşgalasynyň aňyrdan gelýänje dessuryny bozup, Aýdogdy daýysyna „Maňa motosiklet sürmegi öwret” diýip bardy.

Daýysy Dawydy hoşamaý garşylady.

-- Ýegen, gel! Gowja okap ýörmüň? – diýdi. – Nädýär, lallar, öküzler gurgunmy? „Barysy keselhana düşüpdür” diýip gulagyma degdi-le. Nämе, ýakymсыz bir dert barmy?

Dawyt daýysyndan syr gizlemedi. Ýagdaýy aýtdy.

-- Indi ýeke özüňmi, öýde.

-- Hawa.

-- Aý, ol-a bolmandyr, ýöne, gaýrat edewer. Kynçylykdyr, adam başyny alyp durjak zat bolmaz. Hany, öýe gir, çay-çörek iý.

Dawyt minnetdarlyk bildirdi.

-- Men erap merkezine-de, atamyň ýanyna Gargyly gysa-da gidip gelmeli bolýan. Şonuň üçin, daýy, maňa bir welosipet alayp ber. Men işläp gaýtararyn.

Aýdogdy aga ýegeniniň haýyşyny eşidip oýlandy.

-- Saňa welsipit nämä gerek. Hol-ha, meniň motorym bar-a, sen şony münüber.

Dawyt uýada galan ýaly gyzardy.

-- Sürüp bilemog-a.

Daňatar aga elini silkip goýberdi.

-- Sürmek hiç-le. Men ony saňa baş minutda öwredýen - Ol motosikledine bakan ýönedi. - Hany, gel-äni!.

Dawydyň gelenini bilip, içerden onuň bilen bir mekdepde okaýan Gülsün bilen Abadanam daş çykyp, Dawyt bilen salamlaşdylar.

Daňatar aga gyzlarynyň ýüzüne garap:

-- Näme, tanadyňyzmy?!- diýdi.

Gülsüm mekdebiň ýedinji synpynda okaýardy.Ol:

--Däde, Dawyt mekdepde şeýle bir gowja okaýar , hemmelen gürrüni, şol-a - diýdi.

-- Oh-o, oh-o, ýegen - diýip, daýysy begendi. Senden tama-da şeýledir.

Daýysy aýdyşy ýaly, edil baş minutda ýegenine motor sürmegi öwretdi. Onuň ýangyç gelýän ýollaryny, ýaglamagy, eger motor işlemese, ýolda ýatyberse niresini barlamalydygyny düşündirdi. Soň ilki özi motory otlap, sürüp görkezdi. Soň Dawuda gaýtalap-gaýtalap, motory otlamagy, tizäligini çalyşmagy, saklamagy, ýuwaşatmagy, batlandyrmagy öwretdi.

-- Iň esasy zat, gorkmazlyk, aljyramazlyk. Garşyňdan ulag gelýän bolsa, badyny az-kem peseldip, böwürräk-böwürräk alyp, ulag duşuňdan geçenden soň, ýene ugruňy düzläp gidibermeli. Düşnükli!

--Düşnükli.

Dawyt daýysynyň garaşsyndanam usullyja bolup çykdy.

-- Daýy, sag bol. Munuň-a kemini goýmadyň. Ýöne men seniň motosiklediňi almaýyn. Kakmyň köneje motory bar. Men ugruňy tapyp, şony sürübereýin.

Daňatar aga makullady.

-- Bolar ýegen. Ýöne näme kemçilik bolsa, arkaýyn geliber.

-- Sag bol, daýy! - diýip, Dawyt gaýtjak boldy. Ýöne içerden Ejebaý daýzasy çykyp, ony içeri çagyrdy-da, çay içirmän gaýtarmady. Gaýtjak bolanda-da bir gujak düwünçek berip:

-- Ýegen jan, aç-hor bolmagyn. Men gyzlardan çörek, nahar iberip duraryn-- diýdi. - Ertir etrap merkezine , bilim bölümüne barmaly. Şonda ejeňi, kakaňy-da görer gaýdaryn - diýdi.

Dawyt Ejebaý daýzasynyň mekdepde başlangyç synplary okadýanyny bilýärdi. Ýöne onuň özlerine beýle golaý adamdygyny bilmeýärdi. Ol Ejebaý daýzasyna öýlerine gelenden soňam minnetdar boldy oturdy.

Dawyt kakasynyň köneje motosikledini syrды, süpürdi. Ony ýola çykaryp, sürmegi gowy öwrendi.

Indi onuň gitmek-gelmek işinde mähetdellik ýokdy. Ýöne indi motosiklediň ýangyjy gutardy duruberdi. Ol ony itip, garaža alyp bardy. Şol ýerde oglanlardan ýangyç, ýag alyp motorynyň gabyny doldurdy.

-- Etrap merkeziniň gaýra başynda maşynlara ýangyç guýulýan ýer bardyr. Elli-altmyş köpüge işiňi bitirip bererler - diýip obadaşy, Maşat jan aga aýtdy.

Ýöne, näme diýseňem, oňa pul gerek bolup durdy.

„Men daýymdan bir yüz manat karz almasam boljak däl. Niräňe garasaň pul gerek bolup dur-a” - diýip, ol oýlandy. Agşamara Dawyt kerpiç guýmak, diwara kerpiç örmek işini gutaryp öýe girjek bolup durka, Gülsün howla girdi. Ol bir tabak nahar getiripdir.

-- Ejem iberdi. Çöregi, çaýy barmy, sora - diýdi.
Dawyt gaty begendi.
-- Bar, bar. Daýzamam, daýymam sag bolsunlar, Gülsün!
Gülsün ýylgyrdy.
-- Dawyt jan, sen başinjide matematika geçýäň-ä.
-- Hawa, hä, näme!?
-- Sen algebradan ýedinji synpyň mysalyny işläp bilermiň?
-- Näme, işläp bilerin.
-- Seni algebra mugallymymyz gaty öwdi.
-- Orazaly mugallymmy?!
-- Hawa.
-- Men onuň şägird-ä.
-- Hawa, şeý diýdi. "Ol nesip bolsa, häzirki zamanyň Al- Berunysy bolar" diýýä.
Sen, onda maňa öýe berlen mysallarymy işläp beräý-dä! - Ol kitabyny, öý işi depderini Dawyda uzatdy.
-- Bolar, getir.- Ol kitap, depderi gyzyň elinden alsa-da, Gülsüne içeri girmäge mürehet edip bilmedi.
Onuň sebäbi, lukmanlaryň aýdyşy ýaly, bu köne öýde uzak ýyllardan bäri öý edinip ýatan kesellerden görkýardy. Ýogsam, ejesini, jigilerini alyp giden günleriniň ertesi, etrap keselhanasynyň ýokganç keseller bölümünden gelen aýallar, içerileri, daşarylary, dermanlap, bir zatlar sepip, howlyda üýşüp duran saman-süplügi, ot-çöpleri howlynyň ortasyna üýşürüp otlabam gitdiler. Olaryň yzyndam Dawydam uzyn syrygyň ujuna bir bölek mata dolap, onam kerosine batyryp, ýakyp, şol ot bilen öýleriniň burçlaryny, otaglaryň depesini, düşekleriň üstüni, astyny, ýükdäki düşekleri çalykdurdy.
Ol köneleriň „Ot astynda dert galmaz „, diýişleri ýaly, dert getiriji, ýokganç belabeterleriň ruhy gidýänçä, iş edip içerini arassalady. Hemişi içerini açyk howa bilen çalykduryp durdy. Şondan bäri içerdäki ýakymсыz, goýras ,porsy, birhili ýakymсыz ys ýok bolup gitdi.
Ol şonda-da, Gülsüni içeri çagyryp bilmedi.
-- Men saňa irden, mekdepde, beräýeýin!
Gülsünrazy bolup öýlerine gaýtdy.
Dawyt içeri girip, kerosin çyrany ýakdy. Olaryň öýünde henize çenli elektrik ýokdy. Onuň sebäbi Toýly öküzdü. Ol elektrikden gaty gorkýardy. Şonuň üçin kakasynyňam diýenine garşy bolup, öýüne elektrik çekdirenokdy. Şeýle bolansoň, ol sowatgyç, radio, telewizor diýen ýaly zatlardan kemyrsgaldy. Onsoň özleriniň şeýle garypdyklaryny Gülsüne görkezesem gelip baranokdy. Onuň gyzy içeri goýbermändiginiň bir sebäbem şoldy.
Dawyt çaýyny, çöregini iýenden soň Gülsümiň depder, kitabyny eline alyp, pelteli çyrany ýakynyna süýşürdi.
Ol mysallary bada-bat işledi. Soň birden gyzygyp gitdi-de, ýene on baş sany mysaly hem işläp goýberdi.
Dawydyň süňni ýeňildi. Ol Gülsümiň kitap-depderini ertire-de goýman, häzir eltip bermegi niýetine düwdi. Mundanam başga oglanjygyň sähel ýüz beren daýysy bilen häzir özi üçin juda möhüm meseläni maslahatlaşasy geldi. Ol

işiklerinem gulplaman, gijaniň garaňkysyna seretmezden, çaýyň bendinden geçyp, gönüläp, ýol bilen däl-de, howlularyň arasy bilen daýysynyňka bardy.

Ony howluda daýzasy Ejebaý mugallym garşylady.

-- Ýegen, gel, eýgilikmi?

Dawyt sütünden sallanyp duran ýagty çyra garap:

-- Maňa Gülsün gerek, daýza - diýdi.

Ejebaý mugallym içeri bakan gygyrmanka, Gülsümiň özi daş çykdy.

-- Me, kitabyňy!

Gülsün geň galyp,

-- Senem işläp bilmediň gerek?! - diýdi.

Dawyt baş atdy.

-- Gör- hany. - Ol jaýyň alyndaky tagta sekiniň gyrasyndaly oturyp, alma dograp oturan daýzasynyň ýanyna bardy.

-- Daýza, daýym ýokmydy? - diýdi.

Ejebaý mugallym owadan ýüzüne gelşip duran agraslygy bilen:

-- Daýyňa häzir ýok welin, bolmasa-da, aýdyber. Özümjik daýyňa aýdaýaryn.

Dawyt aljyrady:

-- Daýza! - diýdi.-- Häzir ejemem, dädemem, jigiulerimem keselhanada Menem, özüň bilýäň, ýaňy başınjı klas.Atamam, bir ýarawsyz adam-da. Özem, „Gargyly gysy” diýen ýerde arryk mallary bakýar. Biziň hiç birimiziňem gazanjymyzam, öýe salýan zadymyzam ýok. Menem etrap merkezine her gün baryp gaýdýan.

Olara-da, bolmanda odur-budur gerek.

-- Gürrüňi näme? Özüňe-de gerekdir, näme sen toprak ýalamalymy.

-- Hawa. özüme-de, azajyk pul gerek. Ýöne başga bir ýagdaýymyz bar. Biziňkiler ata-baba darajyk, garaňky, çyg, yzgar, polsuz, potoloksyz jaýjagazda ýaşap gelipdirler. Bularyň keseliniň başy, şol köne jaý. Onsoň, men howlynyň çetinden jaý gurup otyryn. Onuň boýy ýetdi.

-- Yaňy, gyzlar aýtdylar. Gaty gowy jaý gurdyrýarlar - diýip. - Ony kime gurdurýaňyz?

-- Jaýy özüm gurýan-la welin-- Dawyt heniz sözünü tamamlap ýetişmänkä, Ejebaý mugallym onuň yüzüne bakyp, gözlerini petrettdi.

-- Näme, özüm gurýan?

-- Hawa!

-- Dawyt jan, seniň kerpije güýjüň ýeter ýaly ýagdaýyň ýog-a. Sen beýtme.

Ýaşlykda bir awunsaň, bütin ömrüňe puşman edip gezersiň. Beýtme, seniň kerpiç bilenem, jaý bilenem işiň bolmasyn. Pulam tapylar, jaýam tapylar, ýöne bir ýitirseň, saglyk tapdyrmaz...

Dawyt baş atdy-da hälki sözünü dowam edip başlady.

-- Onsoň, indi jaýyň boýy ýetdi. Onuň üstüne goýar ýaly agaç gerek. Baş gapy sekiz penjire gerek. Şolary satyn almaga bir müň manat karz pul gerek. Men daýyma şoňa kömek et diýjek bolum-laý.- diýip, ol ynamsyzja aýtdy.

-- Karz bolsa, ony kim üzjek eken, Dawyt jan?! - diýip, Ejebaý mugallym sorady.

Dawyt agyr ýuwdundy.

-- Men özüm üzerin. Onda-da iki - üç aýa goýman üzerin, daýza. Men kerpiç guýup, sataryn. Üç müň kerpiç müň manat bolýar. Şonça kerpiji nesip bolsa,

ýekeje aýda guýaryn. Gerek bolsa, jaýam guraryn. Ýöne, maňa edil häzir zerur gerek-dä. Ejem, kakam keselhanadan çykyp gelende, men olary köne, içinde derdi-belalar bygyrdaşyp duran şol köne haraba jaýa salmajak bolýan-da..

Şol wagt içerden Gülsün bilen Abadan atylyp çykyp, ejelerine bakan okduryldylar.

-- Eje, aý eje, seret Dawydyň eden işine! Gülsün oňa algebradan iki sany mysalymy işläp ber - diýse, Dawyt onuň ýigrimi mysalyny işäýipdir - diýip, Abadan begençli jedirdedi. – malades, hä eje!

Ejebaý mugallym geň galyp:

-- O nähili algebra! Dawyt başynji klasa ahyryn. Olar altynjy klasdan geçmel-ä algebreny, häzir olar matematika geçmel-ä.

Dawyt başyny atdy.

--Eje biziň algebre mugallymymyz bar-a, şol „Dawyt algebra juda ukyply” diýip her gün ony öwýär. „Ondan, nesip bolsa beýik Beruny ýa-da Faraby çykar” diýýär. - diýip, Gülsün burç çalnan ýaly gyp-gyzyl bolan ýüzüni eli bilen tutup, demi-demine ýetmän aýtdy.

Ejesi gyzlaryny köşeşdirdi.

-- Hany, Dawyt jana bir çay beriň-ä.

Dawyt ýerinden turdy.

--Ýok, daýza, gapymyz aýykdyr. Men gaýdaýyn. Onda, siz meniň şu haýyşymy daýyma bir duýduryň. Meniň sizden başga barara gapym ýok..

Ol mähirlije hoşlaşyp, garaňka siňip gitdi

Ertesi irden ol jaý üçin gerek bolaýjak in soňky kerpiçleri guýup durka Aýdogdy aga bir ýerden çykdy. Ol ýanyna ýetmänkä:

-- Daýy, salowmaleýkim! - diýip, Dawyt onuň öňünden çykdy.

Aýdogdy aga agzyny açyp durşuna:

-- Aý, ýegen, bu jaý näme? Bu gurluşygy kim etdi? - diýdi.

Dawyt utandy.

-- Aý, bu-da bir gurluşyk boldy, daýy. Ýöne munuň emmasy bar. Ejem, kakam, jigilerim keselhanadan çykmanka, atam „Gargyly gysydan” oba inmänkä jaýyň üstüni basyrmaly. Muňa on-onbäs sany ýedi-sekiz metrlik sütün gerek, baş sany gapy, sekiz sany penjire gerek. Meniň bolsa, ýekeje köpügimem ýok.

-- Munuň içi-daşam eýýäm suwalanmy? - diýip, daýysy, üsti basyrylmadyk otaglara girip, synlap begendi.

-- Tüweleme, kemi ýok. Sen näme gerekdigini maňa ýazypjyk ber, ertir men Serdar şäherine gitjek. Şol ýerde, agaç-ugaç bazasyna-da barar gaýdybererin. Ýöne, sen maňa bir tamlyk kerpiç guýup berseň bolar.

-- Wah, daýy janym, sag bol, ýaşıň uzyn bolsun!..—diýip, oglanjyk begnjine, garaja taäka ýaljak bolup, daýysynyä öňýnde terslin, öňlin pyrlandy.

Aýdogdy aga Dawyda beren sözünde durdy. Ol Dawudyň ölçeçlerini, ýazgylaryny alyp gidişi ýaly, üç - dört gün geçmän, uzynlygy sekiz metrlik, ýigrimi agajam, baş işik bilen sekiz penjire-de, onuň üstesine bir kub ýaly gowy tagta-da getirip düşürdi.

Dawyt şol günün ertesi okuwa-da gitmän, daýysy bilen tamyň üstüne agaçlary goýuşdyrdy. Jaýyň üstüne jemi on baş agaç gitdi. Şol agaçlar diňe bir otaglaryň däl, jaýyň önünde eýwan bolmaly ýeriň hem üstüni ýapýardy.

-- Indi gaýratyň bolsa, baş alty desse gargy gamyş, bir maşyn gyldyrgan otuny getiriber, Dawyt han!- diýip, daýysy ýylgyrdy. Oglanjyk oýlandy.

Aýdogdy aga ýene ýegenine hemaýayny goýmady. Ol maşynam tapdy. Adamam tapdy. Şol günün ertesi gamyşam, gamyşyň üstüne ýapar ýaly gyldyrgan otam getirip düşdi.

Olar Dawytlaryň sekisine çykyp çaý içip otyrkalar Aýdogdy aga ýegenine garap, oňa her näçe nebsi-jany agyrsa-da, araky gürrüňi berkitdi.

-- Ýegen, sen öz tamyňy gutaranson, araky gürrüňi ýadyňdan çykaraýmagyn.

Nesip bolsa, şu ýylyň oktýabrynda Baýgeldi daýyňam goşun gullugyny tamamlap gelmeli. Nesip bolsa, gelen badyny „aýagyny duşap“, täze jaýyna göçürmegi niýet edip otyrys. Meniň kerpiç guýmaga ýagdaýym ýok. Sen bilýänem dälsiň, birki aýlykda, böwrümden bir çiş döräp, ony kesdirdim.

Dogtarlaram, indi ” agyr zat göterme, birki ýyllap” diýip sargap dur. Onsoň, nesip bolsa, seniň tamyňa näme gerek bolsa, men el kömeginem, dil kömeginem gaýgyrmaryn. Ýöne senem, bir gaýrat et, ýegen.. - diýdi.

Dawyt daýysynyň bu sözüne gaty begendi.

-- Daýy, taňryýalkasyn, kömek etme kemini goýmadyň. Nesip bolsa, janym sag bolsa, indiki aýda bir jaýlyk kerpijiňem guýup bererin, diwarlaryny örübem bererin.

Aýdogdy aga ýylgyrdy.

-- Tüweleme, sen diwar örmäniňem ugruny tapypsyň ýegen jan. Biz tagtadan „eşek” ýasap şoňa çykyp, kerpiç örmelidir diýip ýörüs. Sen allanäme, kerpiç goýuşdyryp, basgançak edäýän ekenň.

-- Wah, tagtam bolmady, daýy. Ýogsa menem şeýtjek-le.

--Aý, ýok. Munyň gowy bolupdyr. Ýa, birinde gördüňmi?

-- Ýok, gören zadym-a ýok. Ýöne, eli ýukalykdan tapytan emel-dä.

Şol günün ertesi mekdeplerde, bir hepdelik dynç günleri, kanikul başlandy. Dawyt şol günler jaýlyk işini doly tamamlamak üçin, Metjigi, Gülsüm bilen Abadany, daýysyny, goňşulary bilen kömege çagyrdy. Olar üşüp jaýyň üstüne gamyş çykadylar. Metjik bolsa gijesi-gündizi Dawydyň ýanynda bolup, oňa kömekleşdi.

Ahyr soňy, kakaňzy, ejeňizi bir aýdan çykararys diýenlerinde jaý gurlup, içi-daşy agardylyp, işik-penjireler reňklenip, doly taýýar boldy.

Dawyt otaglaryň birini pollady. Galan otaglaryň poluny galyň samanly suwag bilen suwady. Soň penjireleri, işikleri açyşdyryp, ýedi-sekiz gün çalykdyryp goýdy. Soň etrap keselhanasyna gitdi.

Ol jaýyň ýagdaýy barada ejesine-de, kakasyna-da, jigilerine-de duýduranokdy. Olaryň ýanyna baranda-da atasynyň gürrüňini edýärdi.

-- Atamyň ýanyna bardym. Ýagdaýy gowy. Nesip bolsa, siz keselhanadan çykanyňyzdan soň, olam oba injek - diýdi. Siziň keselhanadan çykmagyňyz-da, ýene ýigrimi gün galdy.

Dawydam ata-enesiniň keselhanadan çykaryna garaşýardy welin, emma olaryňky Dawydyň çeni dälidi.

-- Ditjan, oba baraýsam, her gün irden saňa çaýy özüm gaýnadyp berjek - diýip, Çaty garadan geşiksizje, diýseň bedroýja agasyny gujaklady.

-- Gyz, hany, çekil - diýip, Annajemal gyzyna edep öwrettdi. - Olakan adama beýtmezler, aýyp bolar.

Çaýy - onuň çyn ady, Saçlydy. Atasy „Şasy” diýensoň, öýde, soň obada ol Çaýy bolup gidiberipdi. Onsuzam, bu obalarda Çaýy, Çotuk atly gyt dälidi. Bularam şolaryň biri bolup galdylar.

Dawyt etrap merkezinden gelişine, Metjiklere bardy.

-- Eý, dost, sen maňa kanikulymyz gutarýança kömekleşsene!

-- Hä, näme, ýene bir jaý gurjak bolýaňmy?!

Dawyt güldi.

-- Ýok-la. Jaýdan bizar-how, mellegimizi görüp, edil, içim byjyklaberýär. Şony bir tertibe salyş, dost. Soň näme diýseň, men taýýar.

Meret ýene iki sany dostuny aldy. Şeýdip, Dawyt baş dün-de howlularyny gören höwes eder ýaly, depip, tekizläp, pelläp, çilläp çykdy. Soň daýzasyndan Gülsün bilen Abadany diläp alyp, köne jaýlarynyň düşeklerini güne berdirip, ýüki, ýorgan-düşekleri pollanan jaýa geçirttdi. Obanyň elektrik montýoryna mün bir sapar ýalbaryp, täze guran jaýynyň ähli otagyna elektrik çyrasyny çekdirdi. Jaýyň içini, daşyny gaýta-gaýta agartdy.

Ine, indi, lowurdap duran köşk ýaly täze jaý, ýaşamaga doly taýýardy. Ejesiniň, kakasynyň, jigilerineň keselhabadan çykmagyna bolsa on alty gün bardy.

Kelte çynar obasy Toýly öküziň mütürük ýaly, ýöne sudur bolup duran oglunyň köşk ýaly jaý gurandygyny gaty gyzyklanma bilen kabul etdi. Dogry, oba ýerinde goňşy-golamyň makiýany ýumurtga guzlasa-da tutuş oba bilýär. Oba ýerinde, gizlin, syrly zat bolmaýar.

Oba Dawydyň hem jaýa başlandygyny eşitme kemi galmandy. Ýöne, häzirki günlerde, daşardan hiç hili girdeji, gazanç ýok mahaly, jaý gurmagyň-ha gürrüni däl, gününü görmegem hyllylady. Şonuň üçin bu gürrüň çaga gepi hökmünde kabul edilipdi.

-- Aý, jaý gurman, günlerini sag-aman dolasalam, han bolduklary - diýip, adamlar bu meselä gutarnykly kesgitleme berýärdiler.

-- Aý, ýok, haw. Gül ýaly jaý gurupdyr, şol edil mütrik ýaly oglanjyk..

-- Aý, goýsan-aý,

-- Ýök, how, öwlüýä kessin, öz gözüm bilen gördüm, ol oglanjyk how, eddil bir garrap dogan ýaly how!

-- Baryp gözleriň bilen hakyt, gördüňmi, ýa munyňam bir häki, çypdyrmamy?!

-- Hawa, Aýdogdy aga, ýöri, men saňa bir zat görkezeyin - diýip, alyp gitdi.

Barsam, ine, şol-da. Edil, gül ýaly dört otagly, uly eýwanly jaý. „Şuny ýegeniň özi gurdy, Mäti” diýip dur-how.

-- Wäh, on-a görmeli etdiň-äý.

-- Görseň göräý.

Şeýde-şeýde, oba adamlary, „mütrük ýaljak” bu oglanyň guran jaýyna tä onuň ejesi, kakasy, jigileri keselhanadan çykyp gelýänçä, gün yrman görmäge geldiler.

Noýabr baýramynyň öňündäki gün agşamara etrabyň merkezi keselhanasynyň „Tiz kömek” maşyny bu howludan alyp giden adamlaryny ýene-de, gyzyna getitip düşürip gitdi. Dawydy geň galdyran ýeri, kakasy edil bir hiç zat bolmadyk ýaly bolup, täze jaýa girip, eşiklerini çalşyryp başlady.

Dawydyň jigileri gelip-gelip Dawydy gujakladylar.

-- Ditjan, seniň guran jaýyň gaty owadan jaý bolupdyr - diýdiler.

Annajemal jaýa girip aglady.

-- Balajygym, Ditjanym, arkaja dagym, muny nädäýipsiň. Eliň- gözüň dert görmesin, balam!

Dawyt içeri girdi. Öz oturmaly ýerine geçip, gyşaryp ýatan kakasyna:

-- Toýjan däde, jaý bolupmy?- diýdi.

Toýly öküz az-kem süw ýöräni üçin birneme terezilenen bitaý gözlerini ligirdedip, gazaply titräp, agyr myşlady.

-- Bolupdyr, bolupdyr, Nämä gerekdi diýdim-ä, men saňa ilki. Dünýäň çykdaýysyny çykaryp, nämä gerek?! - Ol elini köneje, egnini gysyp duran jaýa uzatdy - O näme, jaý dämi? Etmäge iş tapanakmy? Men saňa diýdim-ä...

Jaý baradaky, işkdäki tertibe münip, bir enaýyja bolan mellek baradak gürrüň şunuň bilen tamam boldy.

Dawyt kakasynyň, ejesiniň ýok mahaly bu jaýy gurup aýranyna begendi.

-- Bolmasa, olar maňa bu jaýy gurmaga garşy bolar durardylar!

Toýly öküz motosiklediniň sürülendigini bilse-de, sesini çykarmady. Gün batyp, çay-nahar iýilensoň bolsa Annajemala:

-- Sen agşam meniň ýerimi, köne jaýdan sal! - diýdi. Özem bir zatdan närazy bolup, iňir-iňir edip gitdi.

Agşam öýde galanlaryndan soň Annajemal gelip, gyşaryp ýatan oglunyň ellerini, saçyny sypalady. Şonda onuň gözlerinden akýan ýaş Dawydyň ýalaňaç ellerine şapylap damyp-damyp gitdi.

-- Balajygym, Ditjanym, seni gaty göresim geld-ä, balam. Aç-hor bolduňmy? Biliň bekemedik halyňa agyr-agyr kerpiçleri göterip, süňňüňi segretmediň gerek? Iliň gözüne, diline nyşana bolmadyňmy? Men ertir seni Pessik öwlüýäjana aýlaryn, balajygym.

Dawyt gyşaryp ýatan yerinden dik oturdy.

-- Eje, Aýdogdy daýym, Gülsüm, Abadan kän kömek berdiler.

Şolara „Taňryýalkasyn” diýeweriň.

Annajemal baş atdy.

-- Daýzaň her iki günden yzymdan bardy durdy. Seniň ýagdaýlaryňy aýdyp durdy.

-- Men daýymdan karzyna pulam alandyryn.

-- Pul bar, ditjanym, puluny bererin. Bar-a pul, ýöne saňa aýtmany unudypduryn-a. Ol yerinen tutup, ýüzi aýnalyja sandygy açyp, ondan bir düwünçek çykaryp orta ýazdy.

-- Ine, pul!

Dawyt agzyny açyp galdy.

Keçäniň üstüne ýazylan ýaglygyň üsti petde-petd puldan harman bolup ýatyrdy.

-- Eçjan, hemmesi özümüziňkimi? - diýip, muňa haýran bolup, ejesine gysmyljyrap oturan Çotugam sorady.

Annajemal kiçijik ýumrugyny agzyna tutdy.

-- Howwa-la, gyz, näme, indi Toýýjan dādeň öz öýünde ilň puluny saklaýandyr diýip gūman edýeňmi?

-- Hudaý saklasyn.

Ol pullary jemleşdirip, tertipläp goýdy-da, ýaglygy düwünçek edip daňyp, ýene öňki ýerinde goýdy. Soň çagalaryna:

-- A gyz, şunça pulumyz bar eken- diýip, aýdyp ýörmäň-ä. Sizden her kaýsýsý çykawoýsyn.

-- Hudaý saklasyn!

Dawyt gys kanikulyna çenli daýysyna boýun alan kerpijini edil, çäýň bendiniň gapdaljygynda guýup berdi. Ony daýysynyň ogly üçin alan mellek ýerine eltibem, jaýyň diwarlaryny galdyryşybam berdi.

Jaýyň boýy ýetensoň, daýysy ýumruk ýaljak bolup, togarlanypjyk ýören ýegenine:

-- Dawyt ýegen,iş bitirdiň, men senden gatyrazy. Taňry ýalkasyn. Sen indi dynjyňy alyber. Galanyny ussa bilen gepleşdim. Özleri bir zat ederler- diýdi.

Dawyt hem daýysyndan razy boldy. Onda-da:

-- Daýy, senem sag bol. Indi men saňa näçe manat bersem bolar. Pulum-a bar - diýdi.

Aýdogdy aga hezil edip güldi.

-- Ýegen jan, indi men saňa bergili bolaýmasam. Sen gowusy gapyda meniň motosikledim bar, şonyjyk al-da gaýt. Men başgasyny alaryn.

Dawyt ör-gökden geldi.

-- Ýok, daýy, heý, men seniň motoryňy alarynmy. Ýöne, maňa näme ýumşuň bolsa, arkaýyn aýdybergin. Saňa-da Taňry ýalkasyn. Meni tüýs wagtynda goldadyň.

Aýdogdy aga razy bolup galdy.

Gys gaty sowuk düşdi. Toýly öküzköne jaýdan täze jaýa göçüp geldi. Aman aga malyny oba inderdi. Ýaşuly gupba ýaljak bolup oturan jaýy görüp, hem haýran galdy, hem begendi.

-- Ba-ba!. Manta-ak, manta-ak. Bā-ā. Pah-h! Pah-h! - Ol baryp Toýly öküziň arkasyny kakdy.

-- Pah, pah. Bat-ty. Mat-ty! - Ol kagyzyň ýüzüne çekilen owadan surat ýaly bolup ýatan pelleriň aňyrsyndaky birwagtky agyla elini uzatdy.

-- Pah-pah, opba, pyh, - diýip, kirli barmaklary bilen bokurdagyny syhady.

Toýly öküzk bitaý gözlerini nārazy mölertdi.

-- Senem -āý, dāte, nāmā gerek! - diýdi.

Aman aga onuň bilen razylaşmady. Çokaýly aýýagyny gahar bilen ýere tarp-tarp uruşdyrdy.

-- Bā-ā, opba, pyh,- diýip, elini howada aýlady.

Dawyt atasynyň „ Bu jaý üçin mal soýup, obany çagyryp, toý tutmaly” diýýändigine düşündi. Baryp atasyny gujaklady-da onuň ýüzüne bakyp, gygyryp başyny atdy.

-- Ata jan, ýaşsa! - diýip, gaýta-gaýta bökdi. - Toý edeliň, toý edeliň, ur-ra! Eje, eşidýäňmi, atam toý edeliň diýýär!

Toýly öküž oglunyň bolşuny halamady.

--Goý-aýt, Nämä gerek! Goý! Nämä, toýa ýagdaý barmy?!

Annajemal, gyzlary tasanyşyp-tasanyşyp daşary çykdylar:.

-- Toýjan däde, aý Toýjan däde, Na-me? Bir zat boldymy. Ýa, ýene ýaraňokmy?

Toýly öküž aýalytnyň ýüzüne närazy garap:

-- Nämä gerek - diýdi-de, ýüzüni sallap, budur gitdi.

Dynç gününe tutuş Kelte çyna, Ak gala Aman lallara toýa çagyryldy. Aman aga iki göýun soýdy. Dawudyň her daýysy bir goýun getirip soýdy. Çekdirme, palow ataryldy. Jaýlaryň dördüsem düşeklandi. Oba adamlary baryp, Aman lalyň oğlan wagtyndan bäri eden-eýlän ýagşylygyny gaýtaryp, düşek baryny,toý gatanç köküni getirdi. Toý şagalaňy Toýly öküziň:

-- Aý, nämä gerek!- diýen sözi bilen bol-elin, şowhun-şagalaňly sowuldy. Ýöne bu söz soň tutuş obanyň ady bolup galdy.

Adamlar öýde, işde, toýda, ýasda duşuşanlarynda bir göwy zat görseler, „Aý, nämä gerek!” diýip degişerdiler.Kelte çynar obasyna gitjek diýilse-de, „Aý, nämä gerege” baryp geljek” diýilip başlandy. Asyl soň Toýly öküzüň özüne-de „eý, Aý nämä gerek” diýip başladylar.

Nämä diýselerem, toýuň gowy zatdygyna, onuň gadymdan galan ähli çiläni ýüzüniň ugruna açyp goýberýändygyna Dawyt, hut ýaşlygyndan düşündi. Toýdan soň, olar daýylary, daýzalary, goňşy-golamlar, il-gün bilen süýjüje gatnaşyp başladylar. Şeýdip, bu maşgala ile-güne garyşyp gitdi.

7.

*“Ertir nanyň gezip iý,
Agşam nanyň ezip iý”
Halk pähimi.*

Bahar Dawyt üçin täze bir gaýratyň, gujuryň başlanan döwri boldy. Onuň indi obada okuwdan başga bir işi-güýji ýokdy. Ol jany bilen , yhlas edip okaýardy. Ol başinji, altynjy, ýedinji, sekizinji klasyň ähli kitabyny ýat tutdy.Orazaly mugallym bilen, indi tutuş orta mekdebiň matematikasynyň, fizikasynyň, himiýasynyň meselelerini, mysallaryny işläp goýdy.Orazaly mugallym ýokary okuw jaýlary üçin, rus, türkmen dillerinde çykan kitaplaryny Dawuda berdi. Dawyt ol kitaplary hem sähel günde okap, mysallary işläp, kitaplary mugallymyna eltip berdi.

-- Indi biraz dynç al! Gaty ýadama. - diýip, Orazaly mugallym Dawyda pugta tabşyrdy. – Bir hepdeläp eliňe kitap alma.

Dawyt geň galdy.

-- Hiç kitabam okamaýynmy?!

Orazaly mugallym oňa „Fizikada dünýä açyşlary” diýen bir kiçijik kitaby berdi-de,
 -- Bir hepde hiç zat okama-da, ýazma-da kelläni doly dynçlykda sakla, Diňe
 şondan soň şu kitaby ünsüni hiç ýere soweman, bir zarpda okap çyk. Soň, meniň
 ýanyma gelersiň.

Şondan soň Dawyt bir hepdeläp mekdebe-de gitmedi, Ol özi üçin bellän
 otagynda diňe ýatdy. Ajyksa iýip, içdi. „Mekdepden:”Mekdebe gelenok,
 mugallymlar habar tut” diýip iberdi” diýip gelenlere-de onuň öz sözünü
 aýtdylar.”Dawyt ýaranok. Ertir mekdebe özüm bararyn” diýdiler.”

Mekdepde Orazaly mugallym mugallymlaram, okuw müdirinem, Dawydyň synp
 ýolbaşçysynam habardar edip, olardan Dawyda rugsat alyp berdi.

Dawyt sekizinji gün şunça, ölüp-öçüp garaşylan günde „Fizikada dünýä
 açyşlaryny” bir demde okap çykdy.

Soň onuň aňynda başga bir täsin älem açylyp gitdi. Ol indi oba, mekdep,
 Türkmenistan, SSSR boýunça oýlanman, tutuş dünýä barada, adamzadyň aňy
 bilen gazanylan iň beýik ylmy açyşlar barada gijesi-gündizi oýlanyp başlady.
 Aristotelden başlap türkmen alymy Ata Atalyýewiç Garryýewiň beýik açyşlary
 barada oba çykyp, adamlara gürrüň beriberesi gelip, edil ýüregi ýarylyp
 barýardy. Indi onuň üçin mekdepde geçilýän sapaklar, mugallymlaryň geçýän
 sapaklary edil bir ýaňy süýtdeň aýrylan, ýada bakja barýan çagajyklara gep
 düşündirjek bolunýan ýalyrak bir gürrüň bolup göründi..

Ol öz ýagdaýyny Aşyraly mugallyma aýtdy.

Mugallym Dawydyň ýüzüne hem buýsançly, hem gorkuly garady.

-- Dawjan, sen şol kitaby türkmen diline terjime edip bilermiň?

-- Synanaýynmy?

-- Hökman. Eger gerek bolsa, düşünmeýän sözleriňi birje kadyza ýaz-da, adam
 ogluna görkezmän, maňa getirip görkez.

Dawyt bir aýa golaý iş edinip, yüz segsen sahypalyk kitaby gije diýmän, gündiz
 diýmän, owadan hatynda täzeden göçürüp, okuwa baranda mekdepde
 mugallymyna gowşurdy.

Soň bolsa, mugallymy okap bolýança, okuwdan boş wagty mellekleri bilen
 güýmendi.

Ol pelleri iki sapar depip, topragyňy agdaryp çykdy. Soň olary baş pele bölgi.

Annajemal oglunyň mellek diýip körsenip ýörşüne dözmän, onuň ýanyna gaýta-
 gaýta baryp – gaýdyp durşyna, ahyry dillendi:

-- Ditjan, balam, näme beýle azara galyp ýörsüň, okuwyňa çenli bir dynjyňy alsan
 boljag-a.

-- Eje, mellegimizi ekmäge wagt geldi.

-- Näme ekjek sen? Baş- alty atyzam bar munyň.

Dawyt begenjini ejesi bilen bölüşdi.

-- Birine hyýar ekerin. Birine gawun, birine garpyz, birine kadi, birine-de pomidor
 bilen bolgar burç!

Annajemal ynamsyzlyk bilen başyny ýaýkady.

-- Wah, azara galan Ditjanym-eý, hany, oňa suw?

Dawyt ejesine jogap bermänkä, jaýa tarap uly maşyn öwrüldi. Maşyn gelip jaýyň burçunda saklandy. Ondan Aýdogdy aga çykdy. Ol maşynyň üstüne çykyp, ondan gaz pejini, hemem gaz ballonyň ýere düşürdi.

Dawyt baryp oňa kömekleşdi.

-- Dide janym, bu näme?

Daňatar aga Dawydyň ýüzüne garady.

-- Ýegen, bular näme, başga dünýäden düşen mahluk-maý? Bu gaz, çay gaýnadyp, nahar bişirmek üçin peç.

Annajemal dogannyň özüni sylap, munça gadyr etmegine gaty begendi.

-- Ditjanym, taňry ýýalkasyn!- diýende, içki tolgunmasyndan ýaña, kiçiräk tabagyň içi ýaly, ýüzi gyp-gyzyl boldy.

Aýal doganynyň begenmegine Aýdogdy aga-da hoş boldy. Ol gaz peji, gaz bollony eýwanyň bir burçunda gurdy-da, ony öz aýal doganyna gaýta-gaýta ýakybam görkezdi.

Ony synlap duran Annajemalam, gyzlaram aňkarylyşyp galdylar.

-- Boldumy?!

-- Gaty boldy.

-- Hany, onda bir täze gazynda ýegen ikimize bir çay ber!

Olar polly otaga geçip oturdylar. Çotuk orta saçak ýazdy. Käseleri, kemptut, çörek, gowurma çykardylar.

-- Hany, „Nämä gerek” nirede?

-- Kakammy? Häzir gelmeli. Işine gitdi.

-- Motorlymy?

-- Hawa.

Bir salymdan içerä gap- gara tüsse küpürsöp urup başlady.

Aýdogdy aga ýekedyzyna galdy.

-- Bu näm-äý?

Çotuk daýysynyň ýüzüne aladaly bakdy. Ejem çay gaýnadýar-a,

Aýdogdy aga ýerinden tarsi turup işige okduryldy.

-- Bu näme, how?! - diýip, ol gaz pejiň üstünde tüsseläp ýanyp duran oda

howsalaly garady. Soňam, gaz pejiň üstünde ýanyp duran syr- süplükleri gapdala taşlap goýberdi.

-- Men saňa öwretdim-ä. Bu näme etdigiň?

-- Men näbileýin? - diýip, Annajemal doganynyň ýüzüne müýnli seretdi.

Aýdogdy aga suwly çäýnegi eline alyp ýerde goýdy-da, gazpejiň burmasyny towlap, soň otluçöp çakyp, gazy otlady. Soň çäýnegi onuň ojagynyň üstüne goýdy.

-- Ine, şeýdip ýakmaly!

Işikde motoryň tarryldysy eşidildi.

Dawyt daş çykdy. Ol kakasynyň bitaý gözlerini mölerdip eýwana girenini gördi.

Toýly öküž hyrsyz gözleri bilen eýwanda pytyrap ýatan syrlyk-süplük çöp-çalamlary görüp, soň gaza aňkarylyp durdy.

-- Bu näme?!

-- Aýdogdy daýym gazpeç getirip oturtdy - diýip, Dawyt ejesiniň ýüzüne seretdi.

-- Bu tüsse näme diýýän?

-- Toýly öküz bitaý, möle gözlerini eýwana aýlap agyr myşlady.

--Aý, ejem bilmän gazyň üstünde ot ýakypdyr.

Toýly öküz erbet titredi.

-- Şeýdiň, otlaň howlyny. Aýyr, ýok et - Ol gazpeje tarap baş atdy.-- Onyňam, toguňam aýyr, ýok et. Olar howpuň öýjügi diýip men aýtdymmy?

-- Aýtdyň!

-- Onda nämä gerek! Ýok et. - Ol içeri girip, Aýdogdy aga bilen elleşip salamlaşdy.

Aýdogdy aga bu gepleri içerde eşidip otyrды. Ol Toýly öküz içeri girensoň, turmak bilen boldy. Gidip barşyna-da:

-- Aýyrma, uly ile hiç zat bolanok. „Il bilen gelen, toýda, baýram!” diýipdirler.

Annajemal hem içeri seredip, hem doganynyň ýüzüne seredip barşyna:

-- Bolýa, bolýa, ditjan, saňa „taňry ýalkasyn „ – diýip görgä galyp heläk bolup barýardy.

-- Ditjan, Dawjanym karz pul alan eken, şonam alawoý.

Aýdogdy aga aýak çekdi.

-- Dawyt ýegen bilen hasaplaşandyrys. Algam –bergem bolmaz. - diýip, howludan çykyp gitdi.

Dawyt maşynyň gürrüldisi ýatansoň, ýene mellege girdi-de, pilini alyp, eltip öňki ýerinde goýdy.

Ol kakasyndan çekindi.

„Howlyny zaýalaýaň” diýip käýäýmesin. Bular ýatandan soň etmeli, näme etseňem” – diýip içini gepletди.

Dawyt tomusa çenli, kakasyndan birugsat eken ekinlerini gijeler ýatman suwardy. Hiç haçan ekin garasyny görmän küpürsäp ýatan mellek süňňüne sanjylan bag nahallarynam, bakja şitillerinem edil bir derdine ýapylan derman ýaly edip, besläp, hyruçlandyryp besleýärdi.

Maý aýynyň başlaryndan hyýar bar görkezdi. Gawun pazyllary gözleriň şuglasyny emip, näzijek gollaryny ýaýradyp başlady. Garpyz, kadi pazyllary gülledi. Pomidor, badamjan gül açyp başlady. Dawydyň bu mellegini görmäge göz gerekdi. Oglanjyk bedreleriniň sanyny köpeldi, Pomidorly, badamjanly peli Çotuga, kädili peli Çaça berdi. Özi hyýarly, gawunly peli aldy. Şeýdip, olaryň mellegine suw çykmaýandygyny hiç kim aňmady.

Synpdan synpa geçilýän döwürleri Dawyt mekdebe bedre-bedre pomidor, hyýar alyp barýardy. Ondan daýylaryna, Orazaly mugallymlara, Meretjige paý eltip berdi. Şonda-da mellegiň hasyly azalar ýaly dälди.

Oba adamlary Annajemaldan pomidor, hyýar, badamjan satyn alyp başladylar. Ilki-ilkiler Annajemal hem oglundan, hem adamsyndan çekinip, bir zat diýip bilmese-de, soň olaryň garşylygynyň ýokdugyny bilip, oba adamlaryna, goňşy-golamlaryna pomidor, hyýary, baklajany arkaýyn satyp başlady.

Mekdepde bolsa, „Dawydy ýedinji synpa geçýärmis” diýen gürrüň çykды. Emma Dawydyň özüne hiç kim hiç zat aýdanokды. Ol diňe başlik bilen altynjy synpa geçди.

Kanikula çykylan günü ol kakasy bilen atasynyň ýanyna, “Gargyly gysa” gitdi. Oglunyň öz ýany bilen pil, çekiç, bag gyrkylýan gaýçy, köne byçgy almagyna Toýly öküž garşy bolgy.

-- Bulary nirä süýräp barýarsyň. Ýok, et, nämä gerek.

Emma Dawyt bu gurallary taşlamady.

-- Toýjan дәde, maňa goşda gerek şular!

-- Nämä gerek?

Dawyt kaksynyň sowalyňa ýumşaksy jogap berdi.

-- Ol ýerem bir adamyň ýaşaýan ýeri- ahyryn. Arryk mallaryň iç goşuny gömmeli bolanda gerek. Palta bilen çay odun ýygmalı. Bag gaýçygy bilen şol ýerdäki baglatyň şahalaryny timarlajak, Byçgy bilen artykmaç şahalary keseris.

Hemmesem gerek...

-- Ýöne ýitiräýme! Gaýdyp geleniňde men senden bulary ýeke-ýeke soraryn.

Dawyt motosiklediň arkasynda, kakasynyň egninden ýapyşyp oturşyna, gara baglyga bürenen ýolda atasynyň ýanyna barjagyna begenjinden, iki bolkup bilmän barýardy.

-- Ata janym, Ata janym! - diýip, ol begenjini içine sygdyryp bilmän samradý.

Toýly öküž agyr myşlady.

-- Motosikledi saklaýynmy, näme erbet bolýaňmy?!

Dawyt onuň gulagyna gygyrdy.

-- Ýok-la, gowy bolýan. Basym atamy görjegime begenýän.

-- Bäh! Ýuwaşrak, biri eşitse nätjek?

Dawyt begenjini daşyny çykaryp:

-- Goý, eşitsinler! E-eý, adamlar!. Meniň atam bar. Men şonuň ýanyna barýan-eý!

Toýly öküž motoryň badyny peseltdi.

-- Ýuwaş how, men saňa ýuwaş bol diýýen-ä. Saňa mekdepde heýç tertip öwretmändirler, bäh. Mun-aý...

Sähel salymdan olar “Gargyly gysa” bardylar. Bulut ýaly tümüstan baglyga bürenip oturan goşda hiç kim ýokdy. Dawyt derrew şaglawuga baryp, bir bedre suw alyp geldi. Ojakda çay goýdy.

-- Käkiliklerimiz-ä bar. Meni görüp gorkmadylar.

Toýly öküž aýalynyň beren goş-golamlaryny düşürip, kakasynyň gelerine-de garaşman, aşaklygyna gitdi. Dawyt bagyň kölegesini, atasynyň goşlarynyň tozana bulaşyp ýatan ýerlerini syryp, süpürdi. Soň, suw sepip, ýene birki gaýta süpürdi.

Köneje tamça girip, ol ýerden atasynyň mal üstüne alyp gidýän öňki kiçijik gazanyňy çykardy. Ony şaglawugyň başyna alyp gidip, ýuwdy. Soň getirip, ojaga goýdy. Gaýraky gök çagylytmak baýyrjykdan geçip, kerkaw şahalaryndan çöpleşdirip, bir goltuk gury çöpleme alyp gelip, gazanyň aşagyna ot ýakdy, gazan gyzandan soň, oňa gowurdak, sogan, pomidor dograp, çorba taýýarlady. Soň ojagyň oduny peseldip, daş-töwerege aýlanmaga gitdi.

Baglar gülşen öwsüp, lowurdap, tereň salkynlygy bilen burk urup otyr. Onuň tämiz, salkyn howasynyň şypasyndan ganyp bolanok. Injirler bu ýyl bolsady ekilen ýaly barlapdyr. Itburunlar nämüçindir, bu ýyl ýukarak.

Ol üzümleriň ýanyna bardy. Geçen ýyl az –kem gollary galdyrylan soň, olaryň hem bary gowy. Ennap agajynyň miwesi gyp-gyzyl bolup buldujyrap dur.. Ýabany armydam miwä basyrlyp otyr.

-- Ertir bilaryň ählisiniň düýbüne tabak edip, hersine bir bedre, bir bedre suw guýaryn.

Dawyt atasynyň goşa tarap gelýänini görüp, onuň garşysyndan ugrady. Baryp ýaşulynyň argyn didaryny gujalkap, onuň durşuna tüý bolup duran köne apbasy ýaljak hor, mähriban ýüzünden gaýta-gaýta ogşady.

Aman aga agtygyny görüp begendi-de:

-- Ba-a, ba-ba-ba! - diýdi.

Dawyt ony gujaklap barşyna:

--Ata janym, ata janym – diýip, samrady.

Aman aga ýene-de:

-- Ba-ba! - diýip, agtygynyň ýüzüne hoşamaý seretdi.

Dawyt agşama çenli atasynyň galyp ýatan işlerini, üç sany haram ölen geçini, dört sany goýny soýup, olaryň indi porsap başlan läşlerini „maslyk agaçdan” asdy. Derileri goşa getirip, serip, duzlap goýdy. Goşdaky düşekleri kakyp –sikip, täzeden ýazdy. Atasynyň şu gün çalşyran eşiklerini şaglawugyň başyna eltip, ýuwdy. Soň getirip, serdi. Şol iki arada baglaryň baş- onusynyň düýbünü tabaklap, olaryň hersine şaglawukdan bir bedre, bir bedre suw getirip, gudy. Soň bedrâni, taňkany suwdan dolduryp goýdy.

Ol şonda-da süňňünde ýadawlyk duýmady.

Dawyt „Gotur gowaga „ gaçan gününden soň özünde gün-günden, ägirt uly özgerişni bolandygyny duýup durdy. Birinjisi, onuň her näçe iş etse-de, agyrmý, ol, ýeňilmi, tapawudynyň ýoklugyny duýdy. Ol ýap ýaňam haram mallary soýdy. Şonda diňe mallaryň kellesini alanda pyçak ulandy diýäýmeseň, mallary elleri bilen soýup, derisini sypyrdy. Hiç kynçylyk çekmän, soýan mallarynyň läşini „Maslyk agajynyň” iň ýokarsyndan asyp goýdy. Ikinjiden, onuň aňy haýran galmaly derejede açylyp gitdi. Ol öz synpynyň kitaplaryny däl, tutuş orta mekdebiň ähli synpynyň hemme kitabyň ýatdan bilýärdi. Orazaly mugallymy haýran galdyryp, fizika ylmy boýunça ýadyňa-oýuna düşmeýän, geň-enaýy pikirleri aýdyberýärdi.

Üçünjiden, onda öň bar bolan aýylganç inçekesel derdi, el bilen süpürilen ýaly bolup aýrylypdyr. Dördünjiden, ol öň iýip-içip bilmezdi. Bir naharyň ýanyna barsa, edil onuň atyşegi bar ýalydy. Indi welin, ol nahara hiç parh goýmaýardy. Özem, edil atasynyňky ýaly, palçykdan gutap etselerem bal ýaly edip iýip otyrды.

Bäşinjiden, onda pikir batyrçaýlygy döräp başlapdy. Onuň güýjüm ýetermi, ýetmezmi diýmän, gurluşyk enjamlary, barmy, ýokmy hiç kime geňeşmän özlerine jaý salmaga başlamagydy. Soň, daýysyndan agzanynda dodagyňy uçuklatjak, müň manady karz alyp, onam özünüň kişä minnetsiz üzmegidi. Altynjydan, ol edil bir sagat uklap bilse, tutuş gije-gündizläp ýatyp, ukusyny alan ýaly bolýardy...

Ol häzirenm çigt ýalagam ýadawlyk duýanokdy. İşledigiçe işläsi gelýärdi.

Onuň häzir goşda durasy gelmedi. Eline paltasyny alyp, baglyga bakan ugrady. Soň saglawugyň ugrundaky käle tarap ýöredi. Ol ýoluň gurasynda üýşüp ýatan zyňnydy goş-golamlary gördi.

Şol zyňnydy zatlayň içinden birki topbak ýumşak simmi, kän bir ulanmadyk çoýunmy, polatmy sokuýgy, onyň agyr tokmajygyny, iki sany köne krowady, iki sany bir metrlik ýaly çişlik bişirilýän ýogynlygy ogulhajat barmagyça bar bolan gaty simi çekip gyra çykaryp goýdy-da, goşa daşady. Soň gidip, käliden bir gujak sagdyn, ululygy eliňi dolduryp duran gargy gamyş ýygyp, ony şol ýerde ardyp, arassalap, göterip geldi.

Soň gidip, saglawuk bilen goşuň arasyny ölçedi. Onuň ädimleri boýunça bu aralyk iki ýüz ýigrimi baş ädim boldy.

Dawyt her üç ädimini bir metr hasap etdi.

-- Diýmeli, ýetmiş baş metr bolmaly. Men ýetmiş baş metrlik gamyşy iki günde taýýarlaryn. Ýöne, atam üçin, çyrajyk etmeli, Ol tamçadan mundan bir ýyl ön Albina Nikolaýewnanyň getiren mürepbesiniň bankasyny tapdy. Bankany saglawugyň başyna baryp gül ýaljak edip arassalap, soň ýuwdy.

-- Gowy banka eken. Dury hem, akja! Ine, şu bolar.

Ol ýaňy maslyk soýan ýerine bakan girdi. Ol şol ýerde mawy güllüje syçratgy diýen oty görüpdü. Şol otuň gülünde syrty otlyja, ganatly möjejikler bürlüp durdy.

Ol şol oty tapyp, oňa ýapşyp ýatan möjejikleriň ýüz sanysyny bankasyna saldy. Soň syçratgynyň mawyja güllerindenem ep-esli ýygyp, bankasyna saldy.

-- Bu-da size iýmäge! -- Ol bankajygyň agzyny köne esgi bilen daňyp, ony atasynyň ýataýjak yerinden, agajyň şahasyndan asyp goýdy. Soň gargy gamyşlaryň daýawrak yerlerini kesip alyp bir yere basyp başlady. Ol atasy mallary sürüp gelýänçä, getiren gardy gamyşlarynyň ählisini elinden geçirip, onuň özüne gerek bolýjak yerlerini alyp bolup, soň çay-naharyň ugruna çykdy.

Aman aga örüden halys laky-tak ýagdaýda, zordanjyk süýrenip geldi. Onuň agzyny ýummaga-da haly yokdy. Güni bilen aýyk agzy, dodaklary, tarka-tarka ýarylyp, bokurdagy guran düdä dönüp gidene ogşuýardy.

Dawyt ylgap baryp atasyny gujaklady. Ýaşuly edil bir guran kök ýaly barmaklary bilen agtygynyň ýumşajyk, ülpüldäp duranja saçlaryny halsyz sypalady-da, düşege özüni taşlady.

Oglanjyk atasynyň ýanyna suwly bedräni eltdi. Soň taňkany alyp gojanyň elini, ýüzüni ýuwdu. Oňa ýüzüni süpürer ýaly, hemişe gojanyň telpeğiniň içinde durýan, şu gün gelen badyna ýuwan eşikleriniň içinden çykan, indi ýagşy guran ullakan ak çit ýaglyny alyp berdi.

Gün batyp barýardy. Aman aga oturan yerinden suwly bedräni başyna çekdi.

Dawyt atasy başyny bedreden galdyran badyna, taňka bilen gazany görkezdi. Ýaşuly gözüni gazana dikdi.

Dawyt atasyny çaylap, naharlardan soň guş ýaly bolup, oturanja yerindejik uklap galdy. Ol irden atasynyň hababaýlap, bir zatlar aýdýandygyna, tisginip turdy.

Aman aga ýylgyryp, şahadan asylgy „otly” banka elini uzadyp, bir zatlar diýýärdi.

-- Ba-ba! Mad-ba- a-a!

Dawyt baş atdy. Daň atmandy. Ýöne banka birhilije, süýde meňzeşrāk şuglalanyp durdy.

-- Ata, bolupmu?! - diýip,oglanjyk göwnühoş ýylgyrdy.

Ýaşyly güldi.

--Ba-a! Päh, päh, ba! - diýip, bokurdagyndan birhili ýakymсыз sesleri çykardy.

Şondan soň Dawyt ýatmady. Ol taňkany suwdan dolduryp,ojaga goýup, Ot ýakdy, ulgap, şaglawuga bakan gitdi. Bir salymdan bedrāni dolduryp, suw alyp geldi, atasyna gowurdak bilen ýumurtga çakyp berdi. Gazana sogan, pomidor dograp garyşdyrdy.

Aman aganyň agtygy bilen gepleşesi gelip giden oguşýan. Ol çayyny lezzet bilen içip otursyna:

-- Ba-ba-a! - diýip, sag elindäki kasesini ýerde goýup, ony çep egnine pat-pat urdy.

-- Ba-ba! Bah, bah! - diýip, elini Dawyda uzatdy. Ol kimdir bir pogonly adamyň, aýaly, çagasy belen serhet tarapdan gelip, Dawydy sorandygyny düşündirdi. Dawyt baş atdy. Ol atasyna bir ýyl mundan oň olara iýer-içer ýaly zatlary hem şolaryň getirendigini düşündirdi. Ol atasyna olaryň itburuny gowy görýändiklerinem aýdasy geldi. Emma Aman aga eýýäm başga bir zat barada oýlanýana meňzeýärdi.

Goja agtygynyň ep-esli gargy gamyşy şu ýere ýygyp getirip, olaryň gabygyny, artyk-säýşük ýapragyny arassalap, agyr azaba galyp,olary adam boýy, ondan uzynrak, gysgarak edip , kesişdirip, biçişdirip otursyna hiç düşüniş bilenokdy. Ol „bularyň näme?“ diýup agtygyndan telim gaýta sorapdy.

Aman aga oňa şol günden iki gün dagy geçenden soň, günortan sürüni goşa getireninde agtygynyň baglaryň aşagyna eden tabajyklaryny suwlap ýören mahaly düşüniş galdy.

Asyl, Dawyt şol gamyşlaryň inini ýogyn simi otda gyzdyryp, deşip, gargylary biti-biriniň içine mākām çatyp, bagyň içine, has dogrusy , atasynyň başujuna şaglawukdan suw çekjek bolýan eken.

Aman aga muňa haýranlar galyp:

-- Ba!Ba! Ap-pa!Ba! – diýip, begençli aýdyp, tä ganýança, gamyşyň ujundan çüwdürilip duran buz ýaly suwdan gaýta-gaýta suw içdi oturdy. Elini-ýüzüni ýuwdy. Soň, aýagyny ýuwdy.

Edil şol polat simiň ýogynlygyndaky buz ýaly suw kişä minnetsiz goş ýerleşýän baglaryň aşagyna akyp dyrdy.

Gap-gajyňy, gazanyňy, çäýnek-käsäni ýuw, bagalara suw tut, şeýle akdyryp goýber, bu bir eşret bolupdy. Iki günün azaby Dawydyň özünem häli-şindi şaglawuda suw diýip ylgap durmakdan dyndarypdy.

Iň täsin ýeri, itburunlaryň aşagynda süri-süri bolup ýatan kākilikler hem, indi gorkman, çekinmān bir gapdalda kölçe bolup ýatan suwdan içip gidip başladylar.

Bu goşda Dawyda kyn düşjek ýekeje-da iş galmandy. Ol pyçakdan oňanokdy. Atasynyň indi ýüzi has kütelen polat pyçagy oňa diňe haram ölen mallaryň kellesini, aýaklaryny kesip almaga ýaramasa, başga hiç zada ýaramaýardy.

Dawyt gije-gündiz barmaklaryny berkidip, olary her gün ertir, agşam, mūñ sapar çekiç bilen, daş bilen, pyçagyň sapy bilen ýençýärdi. Agaçlaryň birine ýogyn çüý

kakyp, şony barmagy bilen çekip almak üçin, jan edýärdi. Ol mallaryň derisini, iç goşuny barmaklary bilen ýüzüniň ugruna soýup, soýkalasa-da, pyçaksyz hiç oňup bilenikdy. Sogan artmak, kartoşkanyň gabygyny gyrmak, ýaly ýönekeý işlerde-de pyçak zerur bolup durdy. Içini ýakaýyn diýen ýaly, oba baraýaýyn diýseňem, kakasy indi telim gün bári bu ýere köwleniberenokdy.

Onuň kellesine: „Pyçak çalaýar ýaly çalgı daş tapylmazmyka?“ diýen ýaly bir pikir geldi. Ol iýmän-içmän „Gotur gowaga“ bakan gitdi. On-on baş daşa pyçagyny çalyp gördi. Ýöne onuň diýen daşy tapylmady. Ýöne ol Ak gala tarapdan bir „Wolga“ maşynynyň gelýändigini görüp, ýola aňkarylada, pyçagynyň degen daşyndan şowurt edip ýalyn pürkülip gitdi. Dawyt tisingindi-de, daşa seretdi. Ol ullağan daşdy. Oňa pyçagyny çalyp gördi. Pyçagy sähel salymda ýalaw ýaly bolup gitdi.

-- Be, bu daş togarlap goşa golaý eltip bolmazmyka? - diýip, goşa tarap sowulan maşyna bakan ugrady.

Maşynly gelenleri ol tanady.

-- Salowmaleýkim!

-- Ba, waleýkim! Amanow, gurgunmyň-ow.

Dawyt olara mürehet etdi.

-- Ýoldaş mugallymlar, düşek üstüne geçiň, men size çay demläp bereýin!

Gelenleriň biri Dawudyň okaýan mekdebiniň direktory, Şyhberdi agady. Beýlekisi etrap bilim bölümüniň müdiri, Oraz Agalyýewdi.

Sen bu ýerde gorkman, ürkmän, kim bilen bolýaň - diýip, bilim bölümüniň müdiri elini şyrlap akyp ýatan suwa ýuwup durşuna aýtdy.

-- Atam bar. Bu ýerde gorkar ýaly zadam ýok, mugallym!

Şyhberdi aga-da suwuň başyna çökdi-de, elini ýuwup durşuna gepläp ugrady.

-- Okuw kitaplaryňy-da käwagt gözden geçirýänsiň-le?

-- Aý, hawa.

-- Tüweleme, gaty gowy okaýan ekeniň. Häzir näçinjä geçdiň?

-- Altynja!

Birden ýedinjä geçiräýseler oňararmyň?

-- Bilmedim.

-- Kyn bolarmy?

-- Elbetde.

Oraz Agalyýew Şyhberdi aganyň ýüzüne syrlyja garady.

-- Hany, pugta oýlan. Şu meseläni.

-- Aý, nämä gerek? - diýip, Dawyt kakasynyň sözünü gaýtalady.

-- Dagy, onda näme, Orazaly „onunjy klasda oturtsaňam oňarar“ diýýe - le.

-- Aý, ýok.

Myhmanlar ellerini, ýüzlerini ýuwup, sowujak suw içip, maşyna bakan ýöredi.

Ýöne Şyhberdi aga saklandy.

--Aý, jigi, munda gel!

Ol Dawydy, maşynyň beýleki gapdalyna çekdi.

-- Sen meni pugta diňle, jigim.. Biz saňa uly ýagşylyk edip, ýedinji klasa geçirjek bolýak. Ýöne, mugut däl. Dädeňe aýt, bir öküzçe bilen iki ýaşşik arak bererin diýse, şonda iş bitýe. Bolmasa, çatak bolyýe. Bilmiňmi?!

Dawyt bu adamlaryň aýdýan zatlaryna düşünse-de, olaryň teklibine pitiwa bermedi.

„Olara, öküzçe bilen iki ýaşşik aragy kim berjek boluyp dur. Maň-a beýle okuwyň geregi ýok. Men öz klasdaşlarymdam aýrylmaryn”.

Ol bu gürrüňi edil şol ýerde ýadyndan çykardy. Şol günden soň on gün dagy geçendir. Dawyt indi islendik agaja urulan islendik çüýi barmaklary bilen çykaryp bilýärdi. Ol köneje byçgysyny alyp, şol uly çalgy daşyndan adamyň kellesi ýalagyny kecip alyp, getirip goşa taşlady. Şondan bäri onuň pyçakly meseledenem jany dynaýdy.

Bu goşda hözir tapan esasy adam Aman agady. Onuň gündizlerine çaýy-nahary taýýardy. Edil başujundan sowjak suw akyp durdy. Gijelerine ak süýt guýlan ýaly bolup asylp duran çüýşe bankajyk oňa aýdyp bolmajak hözir berýärdi. Dogry, Dawyt her baş- alty günden yzy otlyja möjekleri meýdana ýaýradyp, olaryň deregine başgalaryny çöpläp, öňlerine-de, syçyratgynyň güllerini döküp, olaram hor-homsy edenokdy.

Şeýle günleriň birinde günortana ýakyn goşuň gapdalyna täzeje „Gaz-69” maşyn gelip saklandy. Maşyndan ilki Albina Nikolaýewna çykdy. Onuň ýüzi gyp-gyzyldy. Aglamakdan naçarlanan owadandan näzik ýüzi, mähirli gözleriniň owasy gussadan ýaňa buldurap durdy.

Ol aýal maşyndan kynlyk bilen düşdi-de maşynyň içine egilip, nämädir bir zatlara sermenip, ep-esli wagtlap, tä adamsy maşyndan düşüp, öz ýzyndan gelyänçä durdy. Diňe adamsy başyny maşynyň yzky bölegindäki oturgyja tarap sokanyndan soň, ol aýal başyny galdyryp, Dawyda tarap naýynjar seretdi.

Dawyt bu adamlary tanady. Olar Albina Nikolaýewna bilen onuň adamsy Wadim Sergeýewiçdi. Olar bu gün juda aladalydy. Albina Nikolaýewnanyň bolşyndan bir bolmasyz bela-beteriň bolandygyny aňan Dawyt olara bakan ýönedi. Oňa çenli Wadim Sergeýewiç gyzy Lenajygy gujagyna alyp ony maşyndan daşary çykardy-da, köneje krowatyň üstüne ýazylan düşegiň üstünde uzaboýyna ýatyrdy. Dawydyň depesinden gaýnag suw guýlan ýaly boldy.

-- Näm boldy?! - diýip elewräp barşyna bagyryp ýatan Lenajygyň ap-akja, possuk ýaljak elini aýasyna aldy.

-- Ony ýylan çakdy! – diýip, Wadim Sergeýewiç titräp durşuna, ysgynsyz aýtdy.-- Etrap keselhanasyna alyp barýas. Sen bize bir sowuk suw getirip ber!

Dawyt olaryň gabyny eline aldy-da, suw akyp dyran gamyş akabajygyň uç tarapyny süýräp, Lenajygyň başujuna getirdi. Soň birden dözümlilik bilen, hokümli:

-- Ýarany açsaňyzlaň! - diýdi.

Albina Nikolaýewna birhili dözmezçilik bilen Lenajygyň sag aýagynyň topugynyň ýokary ýanyna ak hasa bilen saralan sargyny açdy.

Dogrudanam, ýylanyň dişiniň parçyldadyp alan ýeri ganjaryp, bir ýakymсыз sukluk bilen gatyşyp, buldurap durdy.

Albina Nikolaýewna adamsyna maşyndan „Dermanhanajyk” bilen spirtli çüýşäni almagy sargady.

Wadim Sergeýewiç aňyrsyna öwrülen badyna Dawyt ur-tut ojaga üýşüp duran çyrpydan pir penje atdy-da, baryp pyçagyny garbap aldy.

Lenajyk aglaýardy , iňleýärdi. Albina Nikolaýewnanyň ozi indi ep-esli wagtyň lukmany bolsa-da, häzir dözmez ene bolup, özüni ýitirip otyrdy.

Dawyt pyçagyny lowlap ýanýan oduň ýalawyna tutdy-da, ylgap baryp, Lenajygyň aýagyndan tutup, ýaranyň ýüzüni goşmak edip kesdi-de, ganjaryp duran ýara eňegini basyp, ony birki gaýta pugta sorup, gapdalyna tükürdi. Lenajyk depirjykläp, bagyryp başlady. Albina Nikolaýewna jülgäni ýañlandyryp: -- Edýäniň näme, wagşy-y!!! –diýip, aýylganç gygyrды-da, gyzyňnyň aýagyndaky ýarany sorup ýatan Dawydyň kellesine, ýüzüne ýumşajyk ýumrugy bilen ýelmäp başlady - Aýryl, güm bol! Wadym, ýetiş, Wadim!..

Dawyt hiç zada garaman, ýylanyň zähriniň ýöräýjek ugurlaryny aýasy bilen açyk, ýara bakan sypap-sypap, ýene sordy. Üçünji saparda onuň agzy bir ýakymysz, goýy iriňden dolup gitdi. Dawyt ýene tükürdi. Ýene sordy. Lenajyk birhili rahatlandy. Indi ýaradan diňe arassa, gyrmyzy gan akyp başlady, -- Ine, indi boldy! - diýip, Dawyt köne, gap-gara, gemrik, gemriň dişleri düşen soň çykan dür däneleri ýaly, akja dişlerini güjeňleýän ýaly edip güldi. Emma Albina Nikolaýewnanyň ýadyna gülki düşenokdy.

Wadym Sergeýewiç aýdylan zatlary getirende, Albina Nikolaýewna özüni ele alyp bilmän, aňka-taňka bolup, titir-titir edip, haýran galyp otyrды.

Ol birsalymdan özüne gelip, gyzyňa sanjym etdi. Soň, adamsynyň getiren spirti bilen ýarany ýagşyla ýuwды-da:

-- Me, agzyňy çaýka! - diýip, Dawyda spirtli çüýşejigi berdi. Dawyt agzyň içini ýakyp barýan ýakymysz , ýiti yslyy suwuklyk bilen agzyny gaýta-gaýta çaýkady-da, depä bakan ylgady. Ol bir salymdan bir düýp ýowşan alyp geldi, Onuň gökje baldaklaryndan ep-eslini agzyna salyp çeýnäp-çeýnäp, soň ony çykaryp, ýaranyň üstüne ýapды. Oňa çenli Lenajygam ýaşly gözlerini açyp, rahatja ses bilen:

--Eje, suw içjek - diýdi.

Dawyt gamyş akabajygyň ujuny göterip, Lenajygyň ýanyna eltdi. Lenajygyň özi sowujak suwdan gaýta-gaýta içdi.

-- Eje, ajygýan, iýesim gelýär - diýip, Lenajyk başyny galdырды. Soňra düşegiň üstünde arkaýyn oturdy.

-- Indi agyranok, eje, indi hijem agyranok. Sen gorkma, Zäher geçdi.

Dawyt heziller edip ýylgyрды.

Emma Albina Nikolaýewnanyň ýüzi açylanokdy. Ol gyzyňa iýer ýaly nämedir bir zatjagaz berdi-de:

-- Wadim, indi gideliň! – diýdi.

Olar göwünli göwünsiz hoşlaşyp, maşyna münüp gitdiler. Lenajygyň özi maşyna çenli az-kem agsajlap gitdi-de:

-- Hoş, sag boluň! - diýip gygyрды. Onuň sesinde mylaýymlyk, mähir, çaga minnetdarlygy bardy.

Olar gidenden soň, Dawyt naharyň, çaýyň ugruna çykды. Atasy gelensoň, onuň bilen nahar edindi.

Aman aga çaýa-da garaşmady. Ol sowuk suwdan ganyp bilenokdy. Hatda, nahar iýip otyrka-da, ol suwa açgözlük bilen ýapysýardy. Şonuň üçin sähel zat iýse-de, garny alaň ýaly güberilip durды.

Dawyt öýlän atasyny ukudan oýarmaga dözmän, sürini özi örä alyp gitdi. Ol saglap akyp, ýatan maşyn ýoluň aralygynda ýazylyp ýatan sähraýyja meýdandan ýabany arpa, Çöpboýa ýygnady. Gün aşaklaberende atasy onuň yzyndan geldi. Aman aga agtygyna süriniň yzyna eýermän gelýän agsak-towsak toklulary görkezip, olary näme etjegini bilmeýändigini düşündirdi. Dawyt oňa „düşündim” diýip baş atsa-da, gaýdanda şol baş-altý sany ýarawsyz maly sürüp, goşa alyp geldi.

Ol Çöpboýany, beýleki otlary arada şu golaýa getirilip dökülen hara-huralaryň arasyndan tapan polat sokuýygynda ýagşy döwdi. Soň it ýalydan hamyrjagaz edip, hälki gelenlerden galan hasa ýagşy çaldy, gapdalda üýşüp ýatan gamyş bölejiklerinden edil galamy iki bölen ýaly etdi-de, agsak toklularyň döwürük aýagyny ýeke ýekeden seýikläp başlady. Emma bit toklynyň aýagy, düşnüksiz döwürlipdiri.

Dawyt şol toklyny aýaklarynyň arasyna salyp, onuň ýarawsyz aýagynyň döwürük ýeriniň derisini pyçak bilen kesip açdy. Soň görnüp duran döwürük-ýenjik süňkleri aýratynja, aýratynja seýikledi. Soň derini öňküsi ýaly edip ýerine ýelmedi-de, onuň daşyna çöpboýaly hamyry, gamyş bölejiklerine baglap, hamyr çalnan hasa bilen pugta daňdy. Ol şeýdip, agşama çenli güýmendi.

Ol tä awgust aýyna çenli atasynyň ýanynda boldy. Dogry, şol arada Kelte çynara baş-altý sapar gidip, mellekdäki ekinlere göz-gulagam bolup geldi. Ekinleriň ýagdaýy gowy eken. Jigileri her agşam ekinlere bentden bedreläp çekip suw guýup durupdyrlar. Ejesi bolsa, bol biten pomidory, badamjany, aldygyna satýan eken. Olar gawundan, garpyzdan Dawydyň, Aman aganyň paýyny goýupdyrlar.

Onuň gelenini eşidip, Orazaly mugallym daljygyp geldi.

Ol bu gaty yssy günde ylgana meňzeýärdi. Ol daljygyp durşuna Dawyt bilen salamlaşdy-da, has - has edip, bir deminde:

-- Dawjan, nätdiň, meniň aýdanlarymdan bir zatjagaz bolýamy? - diýip, haşlap demini aldy. - Meniň diýenime düşdünmi?

-- Düşündim, mugallym, atama kömekleşýän. Häzir-ä wagtymam ýok, elimem degmedi. Ýöne men oýlanaryn. Arkaýyn boluň!

Annajemal atylp daş çykdy. Ol oglunyň mugallymy bilen nämäniňdir bir zadyň möhüm gürrüňini edip duranyňy görüp, gelip olaryň ýüzlerine gezek-gezegine garanjaklady.

-- Ditjan, näme, bir zat bolupmy? - diýip, howsalaly sorady.

Dawyt „Hiç zat bolanok, eje” diýip, ony köşeşdirjek bolsa-da, ejesi:

-- Giriň, öýden oturyň, çay-suw bir içiň-ä - diýip, mürehet edip başlady - Ditjanyň, indije gelip durş-a. Entejik çayam içenog-a. Giriň, geçiň- ä.

Orazaly mugallymyň okuwçysyny göresi gelip giden bolara çemeli. Ol işige tarap seretdi.

-- İçsek, içäýeris, ýeňňe. Hany, ýör, Dawyt jan, bir käse çayyňy içeli.

Olar Dawydyň otagyna girdiler. Ejesi Dawydyň otagy üçin ýörite keçe edipdir. Ol keçänem töre ýazypdyr.

Annajemal saçak ýazyp, iýer-içer ýaly odur-budur getirip ýörşüne:

-- Ditjan balajygyma täzeje keçe-de edip goýdum. Araz mollum, keçe bolupmy? - diýdi. Mugallym ýylgyrdy.

-- Ýeňňe, bolupdyr. Gaty gowy bolupdyr - diýdi.

Agşamara Toýly öküz bir ýerlerden gelip ogluny Gargyly gysa alyp gidýänçä Orazaly mugallym onuň ýanyndan aýrylmady. Ol ýaş oglana öz pikirini, şol tekrarlady oturdy.

Ol kakasynyň motorynyň ardyna münensoňam:

-- Dawyt jan, oýlan, oýlan. Sen meni ýadyňdan çykaraýma! - diýip özelenip aýtdy.

-- Sen, ol --bul diýen ýaly bolgusyz, ownuk,uşak ýumuşlar üçin dünýä gelen ogul dalsiň Şuny ýadyňdan hiç çykarmagyn! - diýip, özelenipler aýtdy.

Dawyt jigilerine „ekinleri tytysatmaň, suw beriň „ diýibem bilmedi. Diňe kakasy ony goşda düşürende: ”Jigilerime, ekine suw guýuň „ diýip pugta tabşyraweri” diýip galdy.

Goşa gelensoň, Dawydyň hiç zada eli degenokdy. Ol atasynyň çayyna, naharyna seredýärdi. Agsak-towsak mallary seýikleýärdi. Gurtlan mallaryň şikisini her günde birki gaýta barlap, aldygyna kirolin çalýardy. Öýlänine Aman aga derek sürä esewan bolýardy. Aldygyna hyrawa gögeren arpalardan çöpläp, agşamlaryna ýatman, olary demir sokujykda döwüp, un edip, ondan çörek bişirip, atasyna ertirine iýer ýaly gömme taýýarlaýardy. Baglaryň düýbünü depip, olaryň düýbüne suw berýärdi. Ondan boş wagty käle gidip, gargy gamyş ýygyp, goşa getirip, arassalap, desseläp, baglap goýýardy.

Emma şeýle günleriň birinde Şyhberdi aga ýene geldi. Ol gele gelmäne:

-- Eýt, nerre, hany, meniň diýenimi, dādeňe aýtdyňmy? - diýip, birhiuli, minnetli kine bilen haýbat atdy.

--Aý, ýok, mugallym, men-ā dāдеми göremogam.

-- Men saňa tizleşdir diýmedimmi?

-- Men, ýoldaş mugallym, şon - a etmedim.

Ýaşulynyň gahary geldi.

-- Sen Aman lalyň dogmasy, siz, siz asyl, tutuş eždatyňyz bilen ýagşylygy bilýän jemende dāl ekeniňiz. Sen bolşuňyz şu bolsa, kyýamatda-da ýedinjä geçmersiň! - diýdi.

-- Aý, bolar, mugallym. Geçesimem gelenok. Iliň okan synpynda okasamam aňry ýany bilen bolar maňa.

-- Tüf, seniň ataňa näletler bolsun. Men seniň üçin näçe azaplar gördüm, men näçe adamyň kellesini agyrtdym. Gadyr bilmez diýsäni..

Şyhberdi aga maşynynyň tüssesi bilen tutuş bagy gark edip, budur gitdi.

Dawyt ilki bir arkaýynam ýalydy welin, birdenem, onuň kellesinde bir otly boşluk açlyp, oňa: 1. Ýagtylyk. Kölege, Kolegäniň ýagtylyk bilen gatnaşygy. Kolegäniň formulasy. Ýagtylyk. Garşylyk, netije. Günün ýere bolan gatnaşygy. Yeriň kölegesini. Aýyň kölegesini. Aýyň kölegesiniň başga bir jisime gatnaşygy! Aýyň kölegesiniň Ýer şaryna bolan gatnaşygy. Olaryň deňagramlylygy. Kolegäniň ýagtylyga bolan gatnaşygy. Bir metr aralykdaky kölegede ýagtylygyň mukdary. Ýagtylyksyz kölege bolup bolmazlygynyň takyklygynyň çözgüdi”:

2. Silindr. Silindriň deňagramlyga gatnaşygy. Silindriň gönüburçlyk, üçburçluk bilen dürli garşylyklardaky ýagdaýy. Silindriň sürtülmä çydamlylygy. Sürtülme we onuň göwrüminiň kislorody, wodorody saklamak mümkinçiliginiň kesgitlemesi. Silindriň wakkumy. Silindriň kisloroda, wodoroda,sürtülmä bolan

gatnaşygynaň teoretiki esasy..” diýen ýaly ýazgylar döräp, Dawydyň bar pikirini sorup, bulary edil bi kibernetik maşyn ýaly işläp başlady.

Dawyt ylgap baryp, kagyzy, galamyny alyp, bulary depdere ýazyp, işleşdirip başlady.

Ol kellesiniň gyzgynyna dürli suwlaryň dürli suwlara gatnaşygynyň teoriýasyny, gyzgynlyk, elektrik akymlarynyň emele geliş we akys ugurlarynyň teoromasyny, Döremegiň we weýran bolmagyň teoriýasyny, Dünýäniň emele gelmeginiň käbir çaklamalary .. diýen ýaly fiziki parasat-paýhaslary işläp başlady.

-- Goý, bu zatlar bigerek zat bolsun, Ýöne, mugallymyň göwni ýykylmasyn - diýip, keýpsiz, ýadaw halda naharyň, çäýiň ugruna çykyp başlady.

Indi sentýýabr golaýlaşýardy. Dawytda birhili, düşnüksiz, agyr ýadawlyk döräpdi. Göwnüne bolmasa, onuň süňňüne, ýaş oylan wagty ornan ýadawlyk gaýtadan eýelän ýaly bolup durdy.

Ol düşege geçip bir salym gyşardy. Emma häli birden kellesine giren fiziki – teoretiki maglumatlar ýene-de möwjäp çykyp, öz-özünden işlenip başlady. Dawyt iki eli bilen kellesini tutup gördi, ýüzüni-gözünü ýuwup gördi. Bolmady.

Ahyry bolmandan soň ol özüni ele almak üçin çäý gaýnadyp, oňa-da ep-eslije itburun atyp, içdi. Kellesi az-kem durlanan ýaly boldy. Emma kellesi durlandygy saýyn, ol häli pikirleriň girdabyna has çuň batýardy. Pikiri oňa:” Bar zady unut” diýýärdi. Emma, häzir atasy gelmelidi. Hä diýmän çäý, nahar häzirlemelidi.

Dawyt gazana suw guýup, ojagyň aşagyna ot ýakdy. Soň näme edýäninem bilmän, atasy gelýänçä depderine fiziki teoriýalary işläp başlady. Ol „Döremegiň we weýran bolmagyň teoriýasyny”, „Ýylylyk we elektrik akymlarynyň itişmek we bat almak takyklygynyň teoriýasyny” işläp, ýylylyk akymynyň, elektrik akymynyň hereketiniň teoriýasynyň esaslaryny jemlerini edil, mysal işlän ýaly işläp, ýylylyk, we elektrik akymlary uly güýç bolup, ugrugyp barýarka, olaryň massasynyň güýçli akym bilen yzyna gaýdyp, gidişindenem güýçli kuwwat bilen yzyna depip,, her bir ölçegde, jübüt-jübütünden üstaşyr bent, ýa-da menzil emele getirip, şol menzillerde toplanan güýji, akyma bat bermek üçin ulanýan tebigy hadysadygyny, onuň teoretiki bahasyny işläp barýarka baglaryň arasy bilen atasy geldi.

-- Ba- bab. Bah! - diýip, goja nämedir bir zatlary habar berende, Dawyt tisinip gitdi. Atasynyň ýüzüne aljyraňny garady-da, , kagyz , galamyny taşlap, ojaga bakan gitdi. Ol gazandaky suwy döküp, gazana ep-esli gowurdak atdy. Soň atasyna gowurdakly çorba edip, saçakdaky gaty çörekleri tabaga dograşdyryp, çorbany onuň üstüne guýdy.

Aman aga jöwzaly günde ýanara gelen süňňüni sowuk suw bilen köşeşdiräýjek bolýan ýaly, alaň ýaly bolan garnyny elleri bilen tutup, hykylap, bir ol tarapyna, bir bu tarapyna agdarylyp ýatyşyna, agtygy bilenem, nahar-şor bilenem seri ýokdy. Ahyry , ol saçagyň başyna geçdi-de, „Bir agzynda ot, bir agzynda suw” diýilşi ýaly edip, nahar iýdi. Soň şol oturan ýerinde gyşaryp, uklap galdy.

Dawyt atasyna garap otursa-da, onuň pikiri baryp şeýle teoriýanyň Gün, Aý, Ýer, ýyldyzlar ýaly hemişelik hereketdäki älemleriň hereketine-de degişli bolmagynyň mümkindigi barada oýlanýardy. Ol şol oýlary bilen hemişelik hereket teoriýasynyň üstünden barandygynam duýman galdy.

-- Hawa, hemişelik teoriýasy, edil, ýylylygyň, elektrik togunyň akymyna çalymdaş çözügütler belen dowam edýän bolmaly. Şeýle hereket, onuň massasynyň yzyna depip, belli ölçegde üstaşyr bentleri emele getirip, şol bentleriň berýän güýçli bady bilen, has öňe güýçl itmek arkaly itergi emele gelip, ol itergem, hemişelik, hiç haçan togtamaýan hereketi emele getirýän bomaly. Onuň bahasy -- diýip, oglanjyk ylgap depder- galamyny eline alyp, ýazyşdyryp başlady.

Ine, şu teoretiki esasy ýazan badyna, onuň kellesi edil bir bäbejigiň kelesi ýaly bolup, zarňyldap açyldy.

-- Ura! - diýip, oglanjyk bar sesi bilen, dagyň etegindäki käklikleriň rahat ýatan sürüsini ürküzer derejede gygyrdy. - E-eý, bary düzeldi! Tapdym!..

Ol şol bady bilen goýun bakmaga gidip, atasy Gün aşak sallananda, yzyndan gelyança wagty hoş, keýpi çag halda, goýun bakdy ýördi.

Agşam yzyndan daýysy geldi. Aýdogdy aga okuwa gitmegiň wagtynyň golaýlandygyny aýtdy. Soň öýden alyp gaýdan azyk-owkadyny ýegenine berdi.

-- Näme üçin Toýjan dädem gelmedi?

Aýdogdy aga agyr pikir bilen ýere garady.

-- Dädeň-ä, ýegen, ýene köne derdi gozgapdyr. Ony keslehana ýerleşdirdiler. Tohtorlar senem, ejeň, gyz doganlaryňam ýene aşak gidip, barlagdan geçmeli - diýip, ayak depip durlar-aý.

Kakasynyň keseliniň gaýtalap, keselhana düşendigi baradaky habar Dawuda erbet täsir etdi. Şol bada onuň aňynda bar bolan hasap-hesibinem, bu çolaja goşda tutuş kanikul döwründe alan hözirinem, atasyna edilmeli hyzmatlar hem, mallara esewan bolmak baradaky gujurlyja pikirlerem, şol bada ýadyndan çykdy.

Häzir onuň uçup-uçup kakasynyň ýanyna baryp, onuň derdini bölüşesi geldi.

-- Däde janym! - diýip, birhili, elden-ayakdan çykyp, hamsygyp mydyrdady. Ýegeniniň bolşy Aýdogdy agany gorkuzdy. Ol ýegeniniň ýanyna geldi-de, onuň başyny sypalap:

-- Darykma, ýegen, darykma. Kakaň beýle bir ebgar hassa däl-ä. Sen özüňi horlaberme. Tohtorlar, gorkar ýaly zat ýok, öz keseli-dä-- diýip dur, darykma, sen.. Dawyt goşlaryny, iň esasanam depder, galamyny ýüzugra ýygnady-da, atasynyň gaşyna baryp oturdy.

-- Ata, men gitmel boldum! - diýip, ýüzüniň, gözünüň, eliniň hereketi bilen düşündirdi. -- Sag bol, ata jan, keselleme..

Aman aga guda garyndaşlaryndan ýörite bir adamyň gelmeginiň bir hikmetiniň bolmalydygyny aň edip otyrды. Ol agtygynyň habaryna düşündi.

-- Ba-ba?! - diýip, güne, ýele, yssa, sowga gaýzygan çorly elini Aýdogdy aga galgytdy.

Aýdogdy aga Dawudy görkezip, elini aşak tarapa salgady.

-- Alyp gel - diýdiler.

Aman aga baş atdy. Soň agtygyna garap, elini salgady.

Olar „Kelte çynara” gijäniň bir wagty bardylar. Dawyt, ýüregi atygsap, edil bir ýarylyp barsa-da, hwlugýanyňy bildirmän, daýysynyň yzyndan içeri girdi. Polly jaýda ejesi ýorgan-düşekli ýatyrды. Ol gapynyň açylyp, ýapylmasyna başyny galdyrdy.

-- Eje jan! - diýip, Dawyt baryp ejesiniň başyny gujaklady-da, onuň ýañagyndan, maňlaýyndan hamraklyk bilen öpdi. -- Näm bolýar saňa?

Annajemal ogluny görüp, gözlerinden şaglap inen ýaşynam süpürmän, edil ýumruk ýaljak bolup galan çagany gaýta-gaýta bagryna basdy.

--Ditjanym, balajygym!Ejeňe hiç zadam bolmaz, balam, ine, gutuldym.

Dawyt içeri garady. Öýde ejesiniň gapdalyny alyp, Çotuk otyrды.

-- Hany kakam, hany Çaçjyk?!

Çotuk agasynyň çarwadan gelenine begenip,ýygrylyp oturşyna:

-- Toýjan dädemem, Çaçam biziň hol, öň ýatan balnysymyzda ýatyr. Olary barladylar. Köne keseli gozgajak bolupdyr - diýdi tohtorlar.

-- A sen, ejem?!

Çotugyň akja ýañaklary gyrmyzy öwsüp gitdi.

--Ejemem, menem barlagdan geçirdiler. Biziň derdimiz dep bolup gidipdir. Indi olar senem barlamaly diýip durla-ýa.

Dawyt ejesine seretdi.

-- Ejeme näme bolýar. -- Çaçy geplemedi.

-- Meniň böwrüm sanjyp du-da, Ditjan! Başga bir bolýan zadam ýok maňa, sen meniň bulaşyp ýatanyma seretme. Men gowy, balajygym.

-- Indi oğlam geldi. Bar derdi, balaň dep bolup gider - diýip, bir gyrada çommaly, ýegenlerini synlap, ýylgyryp duran Aýdogdy aga aýtdy - Indi men gaýdyberjek, Anjan!

Annajemal ýerinden turup, agasyny ugradyp geldi. Soň içeri girip, saçak ýazyp, Dawuda çay, nahar berdi.

İçeri ýagtydy, arassady. Açyk penjireden salkyn howa akyp, içerini has rahat görkezýärdi. Arassa, salkyn howa birhilije keýpiňin göterýärdi.

Dawyt garbanyp oturşyna:

-- Toýjan dädem haçan girdi, keselhana?! - diýdi.

Böwrüni eli bilen tutup, gydyrdanyp ýören Annajema gyzyndan öňe düşüp:

-- B-a! – diýdi - Çotjan, Toýjan dädem balnysa girenine näçe gün bold-a?!

-- Şu gün dördülenji gün.

-- Hawa, şu gün dördülenji gün Ditjan. Ýagdaýym gow-a diýýer.

Dawyt elindäki käsesini saçagyň gyrasynda goýdy.

-- Yzyndan gidip gelyňizmi?!

Annajemal oglunyň gapdalyna çökdi-de, ýüzüni ynlyly çytyp:

-- Şu günem baryp geldim. Ýöne özi „Gelmän, men gowy” diýip dur-a. - diýip, böwrüni tutup buruldy.

Dawyt ejesiniň elini eline aldy.

-- Eje janym. Näm, agyrýarmy? - diýdi. Ejesi başyny ýaýkasa-da, onuň gözlerinden biygytyýar damjalar düşegin üstüne paýrap gitdi.

-- Ýöri, eje janym, men seni düşegini geçireýin.- diýip, ejesini düşegine geçirdi-de:

-- Eje janym – diýip, edil demir gazyk ýaly barmaklary bilen ejesiniň ýüzüni sypalady-da, onuň ýañagyna ýüzüni berdi.

-- Eje janym, şu wagt alsalar seniň üçin janymy berip, seni sagaldardym. Şeýdip ýatmagyňa hiç dözemok-da, eje janym.Kesellemesene, eje janym. – diýip, gaýta-gaýta özelendi.

Annajemala mütrük ýaljak balajygynyň bu sözleri hem melhem, hem dert boldy.
 -- Wah, Ditjanym, balam. Ejeň ölse, ölüp geçsin. Heý, menem seniň janyňy öz derdime derman ederinmi? Beý diýme, goýaweri, balajyym. Ine, gutularyn.
 Ol hyklap, düşeginden turjak boldy.

-- Ýok, ýok, eje janym, turma. Menem, indi ýatjak.

Dawyt daş çykdy. Ol aýyk howa çykansoň Aşyraly mugallymy ýatlady. Içeri girip, atasynyň goşuna alyp giden depderini aldy-da Aşyraly mugallymlaryň öýüne bakan haýdap gitdi. Aşyraly mugallym öýde ýok eken. Ol deprerini mugallymynyň gyzjagazyna berip, öýlerine gaýtdy. Soň otagyna girip, düşegine geçdi.

-- Ertir irdn turup etrap merkezine gitmeli. Toýjan dädemi, Çaçyny görüp, soň kitap dükanyna baryp, altynjy klasyň kitaplatyny, depder, ruçka almaly. Gurluşyk materiallary dükanyna barmaly - diýip gysgajyk oýlandy-da, süýji uka gitdi.

8.

“Batyr başdan bolar,
 Ýüwrük aýakdan”

Nakyl.

Aradan indi üç ýyla golaý wagt geçipdi. Dawyt obalaryndaky 13-nji doly däl orta mekdebi tamamlap, Ak galadaky 8-nji orta mekdebe gatnap, onuňam bir ýylyny tamalap barýardy.

Onuň üçin bu geçen ýyllar beýle bir aladaly bolmasa-da, ýaş oğlan köne jaýlarynyň içini-daşyny gyryp, suwap, üstüni açyp täzeden basyryp, otaglaryna pol kakdy, täze jaýlarynyň ähli otagyny pollap, üstüni şiferledi diýmeseň, iki adamyň sarmasy bilen bendiň gapdaljygynda baş müň kerpiç guýup, iki müň manat gazandy diýmeseň, başga bir bolan ullakan zat ýokdy.

Ol Orazaly mugallym bilen has ysnyşdy. Olaryň mugallym-okuwçy gatnaşygy indi çyn dostluga baryp ýetdi. Orazaly mugallym Dawyt 13-nji doly däl orta mekdebi tamamlan badyna 8-nji orta mekdebe fizika mugallym bolup geçdi. Sebäbi ol Dawudyň „açan „ teoretik taglymatlaryny görüp, edil bir kakynlan ýaly boldy.

-- Daw jan, bulardan bilýäňmi, Nobel başragynyň ysy gelýär. Sen bularyň ýekejesini, tutuş ömrüň boýuna açsaňam bolany. Adamzat paýhasy,, dünýä ylymy üçin ajaýyp goşant goşdugyň bolýar, düşdünmi?!

Dawyt mugallymynyň bu öwgüsine eselenogamdy, peselenogamdy. Ýöne, ýaş oglanyň mekdep direktory Şyhberdi aganyň teýeneli käýinjine gahary gelýärdi.

-- Sen doňuz ogly, meniň janym sag bolup dursa, itiň art aýagyndan suw içersiň. Sen meni oýnaýandyryn diýýänsiň welin, sen meni tanaňok. Men seniň mäsiregiňi çaşyrarın..Şuny ýadyňdan çykarmagyn.

-- Mugallym, meniň näme günäm bar beýle zulüm ediler ýaly - diýip, Dawyt oňa ýalbaryp diýen ýaly sorady.

-- Sen haramzada. Sen çöp düýbi. Sen tilki! Ine seniň bar günäň. Seniň bu häsiýetleriň tutuş türkmen halky üçin aýyp zat. Şonuň üçin kim seni çaltyrak ýok

etse, şonuň jaýy jennet bolar. – Ýaşuly mugallym, Dawudyň golaýyna geldi-de, “tuf-u” edip, onuň ýüzüne maçjyldadyp tüýkürip goýberdi.

Muny görüp duran Orazaly mugallym :

-- Ýaşulyň gaty gahary gelipdir-äý, näme boldy, aýtsan-a! - diýdi.

Dawyt dostnyň ýüzüne gözlerini tegeläp seretdi.

--Walla, özümem düşünemok.

--Bir zat bolandyr ahyry.

Dawyt oňa mugallymyň etrap bilim bölümüniň müdiri bilen „Gargyly gysa” baryp aýdan zatlaryny, soň ýanyna birnäçe gezek barandygyny gürrüň berdi. Oňa öz beren jogabyny aýtdy.

Orazaly mugallym hezil edip güldi.

-- Eý, dos jan, ony mundan beter öldürjekmi? Şyhberdi diýilen adam okuwçylardan teňňe ýygnap alyýp, şoňa hoş bolup ýören adam-a, Ol bermeli teňňesini bermedik okuwçyny synpynda galdyryp bilýar-ä. Munuň ýaly uly awy elinden giderip, ät galan bolsa, dat seniň günüňe.

Olar bu gürrüňi gülüşmek bilen goýan bolsa-da, Şyhberdi aga bu gürrüňi goýaýanokdy. 13-nji orta mekdebiň direktory Eke Baýrammyradow onuň hem synpdaş dosty, hem guda garyndaşy eken. Dawyt 8-nji orta mekdebe geçeninden sähel wagt geçenden soň, mekdebiň direktory Dawudyň okaýan klasyna birküç gaýta girip, eger Dawyt sapagy aýdaýsa, oňa ýok soraglary berip, ony okuwçylaryň arasynda ynjdýardy.

-- Näme, Amanof, näme meniň başyma, köpbilmişsireýäň. Hany, şu sowaly aýdyp ber - diýip, bolgusyz sowaly berýärdi.

-- Mugallym, siziň ýaly akyllynyň sowalyna jogap berere ýagdaým yok! - diýip, ol Orazaly mugallymyň bişirip beren jogabyny aýdýardy.

Ol synpdan çykyp gidensoňam, mugallymlaryň arasynda Dawudyň ýakymсыз gürrüňini edýän eken. Bir sapar Orazaly mugallym halys çydaman:

-- Mugallym, bir okuwçynyň gürrüňini mugallymlaryň arasynda beýle wejera ýagdaýda edip oturmağ-a ýagşy däl - diýipdir.

Beýle sözi hiç haçan eşitmedik Eke mugallym, Orazaly mugallymyň üstüne gygyrmak gygyryp:

-- Şol seniň sapagyňy alyp şeýle bolgusyz bolup ýetişýär. Bu ýerde sen ähli belanyň körügi. Biz ony beýle goýmarys. Seni tertibe çagyrtjaklar bardyr...- diýipdi. Şondan kän gün geçmänkä, etrabyň howpsuzlyk bölümüniň bir işgäri mekdebe gelip, Orazaly mugallym bilen gürründeş boldy. Soň ol Dawudy bir boş otaga çagyrdy.

-- Adyň näme?

-- Dawyt Amanow!

-- Sen şu golaýdaky serhediň ýollaryna gaty belet diýýärler-le.

-- Aý, yok-la. Men-ä serhediň niredediginem bilemok.

-- Onda näme, synpdaşlaryňa men serhediň islendik yerinden aňry geçip bilerin - diýip öwünipsiň-ä. Ýa başga biri şeý diýip öwündimi?

-- Aý, yok, biziň mekdebimizde serhet, del ýurt barada gürrüň etmegem gadagan. Her kim bir obadan gelýär. Zordan sapaga ýetişýäs.

-- Onda näme, sen mugallymlaryňyz bilen awa gidenmiş. Şonda edil serhediň golaýyna baranmyşyň. Serhet galalarynyň birinde gowy tanyşyň barmyş.

-- Aý, ýok-la. Mugallym, meniň özümem, atamam, kakamam, ejem, jigilerimem inçekeselli. Bize agyr ýollara gitmegem, nätanyş adamlar bilen gatnaşykda bolmagam bolanok. Şonuň üçin men serhede gidibem bilmen, beýle gürrüňi edäýsemem, ony ýanymda oturyp, diňlejek adam bolmaz. Menden keseli ýokuşar öýdüp, tutuş mekdep çekinýär. Men iň ahyrky partada, ile goşulman oturýan. Şonuň üçin sizem menden çetiräjikde bolsaňyz, özüňize peýdaly bolarmyka diýýän...

-- Orazaly mugallym bilen gatnaşygyň barmy?

-- Ol meniň obadaşym, goňşym, mugallymym. Gaýdanda, käwagt „şul oglan bir näsag, ýanyragynda bolaýyn” diýip, soňam, gorkaýmasyn diýip, meni alyp gidýär...

Dawudyň bu gürrüňleri netije bermänsoň, Eke mugallym mekdebe merkezi keselhanadan rentgen maşyn getirdip, uly synp okuwçylaryny ýekän-ýekän barlatdyrdy. Onda-da, içini ýakaýyn diýen ýaly, Dawytdan olaryň diýýän keseli çykmany.

Şonda-da Eke mugallym Dawudy sypdyrmady. Mekdepde onuň adyny öwgüli sözler bilen tutmak gadagan edildi, çäryekden çäryege geçilende, Dawuda ýokary baha goýmak gadagan edildi. Mugallymlaryň arasynda diňe Orazaly mugallym gyrlyşyp, dawalaşyp diýen ýaly Dawuda fizika, algebra, geometriýa derslerinden başlik baha goýdy.

Mugallymlaryň köpüsi Akgalaly bolup, olar Eke mugallymyň garyndaş-doganlary, ýa-da, gara gadyr edip işe alan mugallymlardy. Olar Eke mugallym biriniň saçyny al diýse, olar kellesini aljak bolup durdylar. Olar Orazaly mugallymyň ýanyndaoňa eşitdirip:

-- Pormusy dagy nähili nejis-äý, onyň.. Içi inçekesel, ýüzi edil arwah ýaly, gorseň ýüregiň bulanýar – diýip, gürrüň edýän ekenler.

Eke mugallymyň şular ýaly gürrüňi eşitse, göhi gelýärdi.

-- Onuň beýle ölüp-öçmesiniň sebäpjigi Dawyt belen bir synpda onuň ogly Kakajanyň, ýegeni Goçynyň okamagy bolaýmasa - diýip, Orazaly mugallym Eke mugallymyň beýle bolşunyň sebäbiniň çözgüdini gözleýärdi .

-- Eke Baýrammyradowyçyň gowy häsiýetlerem kän- diýip, şol gün öýe gaýdyp barýarkalar Orazaly mugallym Dawuda göwünlik berip aýtdy. – Ol juda guramaçy adam. Görýän-ä, mekdebiň her çäresi kolhoz başlyksyz, goňşy mekdepleriniň müdirlerisiz, serhetçileriň wekillerisiz geçenog-a. Ikinjiden bolsa, ol mekdebiň görlüp-eşidilmedik bagyny döretdi. Beýle bag etrapda hiç mekdepde-de ýokdur. Özem her ýyl tomsyna ol bagyň ir-iýmişini her okuwça paýlap otыр. Iň esasanam, ol indi on-on iki ýyl bári mekdebiň her okuwçysyna bir bulgur gyzgyn süýt berýär. Bu zatlar etrap bilim bölümünde-de, welaýat bilim bölümünde-de gowy iş hökmünde hasaba alynýandyр. Il üçin şeýle gowy işler edýän adamy, onda-da mugallym adamy sähelçejik gödekligi üçin bagyşlap bolar.

Dawyt mugallymyna düşündi. Öňdenem ol bir göwnüne öýke-kine alyp ýören adam dälди. Onuň bar aladasy ejesi, kakasy, jigileri, atasy. Olaryň derdi Dawudyň egnini çökerip barýardy. Annajemalyň bir böwregi dertli çykdy. Ony kesmeli

diýýärdiler. Kakasynyň bir öýkenini aýyrmaly diýip, howanyň birneme salkynlaryna garaşýardylar.

Jigileriniň öýkeninden başga ýene bir keselini ejesi oglundan ýaşyrýardy.

Atasynyň derdi barysyndan artykdy. Ahyry, şu tomusda sürini Dawuda goýup, Aman agany etrap merkezine eltip, ony barlagdan geçirdiler. Netije, gussaly bolup çykdy.

-- Ýaşulynyň derdi gowy däl - diýip, iç keseller lukmany Ataly aga Dawuda dogrusyny aýtdy. - Süýji keseli in ýokary derejä ýetip, ondanam inçekesele ýazypdyr. Basym bu dert ýaşulynyň bir yerinden urup çykmary.

Dawyt gynanjyny gizläp bilmän, lukmanyň ýüzüne naýynjar seretdi.

-- Ony bejerip bolanokmy?

Lukmanyň ýüzüne gussa indi.

-- Wah, bu dertleriň ikisinem bejermäge heniz-ä medisina güýçsüz. Bar, ýok diýip biljek däl. Aşgabatda ýörite inçekesel instituty, keselhanasy bar. Bejerýärler. Juda uzak wagt gerek. Onuň üstesine, süýji keselem beterläp dur, ol kesel inçekeseliň dermanlaryny göterip bilmeýär. Şonuň üçin bu keselleri aýry-aýrylykda bejermeli. Oňa-da wagt gerek. Siziň ýaşulyňyz onça ýaşajakmy, ýaşamajakmy, bu-da näbelli.

Lukman keselhananyň koridorynda, beýleki lukmanlaryň, kesellileriň gelip-geçip duran yerinde, ýumruk ýaly, okuwçy oglanjyk bilen beýdip, derdinişip durmagy uslyp görmedimi, nämemi, gapdallaryna aladaly seretdi-de, gepini jemledi.

- Bolýar, jigi, soň kepleşeris. Sag bol!

Şol gürründen soň-a Dawudyň derdi hasam artdy. Bu ýylyň tomsy jöwzaly bolany üçin ol işikdäki mellege eken ekinlerinem guratmajak bolup dert-azar bolup, gijeler ýatman, aşakky bentden mellekdäki ekine suw daşap çykýardy. Onuň üstüne her gün bir, iki sagatlap fizikadan teoromalaryň üstünde işleýärdi. Sapaklaryna berk taýýarlanýardy...

Ine, şu ýagdaýda, ol ýüreginde nädip öýke, kine saklasyn. Onda-da, mugallymyndan, şu töwereklerde in sylagly adamdan.

Ol Orazaly mugallymyň ýüzüne aladaly seretdi.

-- Ýok-la, mugallym. Mende öýke-de, kine-de ýok. Ol maňa birki gaýta şarpyk çalaýanda-da, men ony bagyşlap bilerin.

-- Berekella! Ine, şeýt, ýüregiňi bolar-bolgusyz zatlardan arassa sakla. Ylham aňa däl-de, ýürege berilýändir. Ýürekde ýagşy ornan yhlas soň aňa geçip, paýhas-parasada öwrülýändir.

Dawyt baş atdy.

-- Düşdiň?!

-- Düşündim!

Orazaly mugallym Dawyt bilen hoşlaşyp, öýüne sowuldy.

Şondan birnäçe gün geçipdi. Dawyt synpynda özüni edil bir ýag bilen ýüpegiň işilmesi ýaly mylaýym, ýakymly alyp barýardy. Ol algebre, himiýa derslerindäki barlag işlerinde mysallary ilkinji işläp, birini özi alyp, ikinjisini ýoldaşlaryna geçirip goýberdi. Synpyň okuwçylary bu dilsiz, agyzsyz, betnyşandan, kirrebeli görnüşän oglanjykdan razydylar. Indi oňa okuwçylardan hiç kim azar bermeýärdi. Dawudyň özem mekdepde galkynyp ýaşajardy. Ol uly arakesmede öýden alyp

gaýdanja çöregini jübüsine salyp, oganlaryň yzyna düşüp, süýt içmäge ugrady. Ol her günem öýlerinden edil iki barmak ýaljak çörek alyp gaýdyp, onam uly arakesmede klasdaşlary bilen baryp, süýt alyp, hurş edinip, iýip gaýdýardy. Süýt mugallymlar otagynyň böwründe goýlan stolyň üstünde bulgurlara guýlup goýulýardy. Oňa mekdebiň tam süpürijisi Kümüş han diýen aýal göz-gulak bolýardy. Ol aýal gapdalda durup, süýt alýan okuwçylaryň hersini edil hüwiniňki ýaly, gözleriniň hoňkaryp ýatan çukuryndan juda hatyrjemlik bilen gözleýän ýaşyl gözleriniň ýkymysz nazary bilen pugta synlaýardy. Sähelçejik tertipsizlik bolaýdygy:

-- Ha-aý, yşarat, ýaşı kesilen, çyk jaýdan – diýip, aýylganç gygyrýardy. Onuň bu bolşuna tutuş mekdep boýundy.

Dawyt göwnüne hiç zat alman, süýtli bulgurlaryň birini aljak boldy. Oňa çenli ýokary synpyň oganlary bosuşyp geldiler-de, Dawudy stola bakan itip goýberdiler, Dawyt eline alan bulguryndaky süýt döküläýmesin diýip, ony stoluň üstünde goýdy-da, ýykylman zordan saklandy. Beýleki oganlar bulgurlaryny alyp gidensoňlar, ýene baryp, öz bulguryny aljak boldy. Edil şol pursadam Kümüş han daýza jynssyz gygyrdy:

-- Haýt, naýynsap ogan, aýryl, güm bol. Sen ýañam aldyň. Näme ýene sokulýaň. Çyk, ýok bol.-- Ol aýal gygyrany bilenem kanagatlanman, baryp Dawudy silterläp gyra çykardy. Özem şerraý ses bilen, „mekdebiň ýolbaşçylarynyň biri eşidäýmezmikä?“ diýýän ýaly gygyryp, gargap başlady.

Mekdebiň müdiriniň otagy mugallymlar otagynyň töründe ýerleşensoň, mekdep müdiri atylp işige çykdy.

-- Kim? Näme?

Kümüş han daýza meçewlenip:

-- Ine, şu ýer çeken edrenç, yşarat. Beýlekilere ýol bermän, iki paý aljak bolup, ölüp-öçüp dur. Kowsamam gidenok, ýer çeken! Edil ölüp-öçüp barýar-eý... Ýok bol diýdim, men saňa..

Eke mugallym Kümüş hanyň elinden sypjak bolup dyzanyp duran Dawudy gördi-de, pikirem etmän, süýt içmäge gelen bir topar okuwçylaryň, şol wagt sapagyndan çykan mugallymlaryň arasy bilen gazaply, eňterilip gaýdyp, gelip ýaş çaganyň ýañagyna şarpyk çaldy.

-- Güm bol!

Ol müýnürgäp duran Dawudyň beýleki ýañagyna doňdurmak üçinem elini galdyrandan, Dawyt özüne geldi. Ol:

-- Aýryl-sanaý, näme urýaň! - diýip, Eke mugallymyň özüne bakan uzap gelýän elini yzyna batly itip goýberdi. Beýle garşylyga garaşmadyk Eke mugallym görlüp-eşidilmedik bu urga bir yzyna tesdi-de, arkanlygyna serpilip, beton poluň üstüne şarpyldap gaýtdy. Kellesi beton pola jalkyldap degdi.

Mugallymlar otagynda üýşüp duran okuwçylar, mugallymlar, tam süpürýän aýallar „waý-da-waý“ bolşup, diwara tarap serpildiler. Boldy bir başagaýlyk. Eke mugallymyň elini galdyrjak bolýan kim, kellesni göterjek bolýan kim.

-- Suw alyň, Suw alyň! – diýip gygyrýany kim. Emma iş suwuň, eli, kelläni galdyranyň bilen biter ýaly däl-di. Ol demsiz-düýtsüz şalkyldap ýatyrdy.

-- Jaýy boşadyň, jaýda howa ýog-a. Okuwçylar, synpyňyza baryň, mugallymlar sapagyňyza baryň – diýip, müdiriň orunbasary Sopy mugallym joňk-joňk edip, iki baka ýorgalap, işjeňsiřýärdi . Oňa çenli kimdir biri:

-- Medpunkta, Orazdurda ylgaň. Felşiri çagyryp geliň. Goý, „Tiz kömegi „ çagyrsyn! - diýip gygyrdy.

Dawyt bu başagaýlykda näme etjeginem bilmedi-de, klasyna baryp, ýerine geçip oturdy.

Şol arada tutuş mekdeniň gyzlary Dawudyň oturan synpyna gelip, işikden:

-- A gyz, Eke mugallymy şol oglan urupdyr-da! – diýişip, oňa seredip-seredip gitdiler. Käkiri bolsa:”Oňaraýypdyr!” diýip begenýärdem.

Jaň kakyldy. Klasa Sopy mugallym joňk-joňk edip girdi-de Dawuda garap:

-- Sen, eýt, çyk klasdan, bar öýüňe gaýdyber.Sen indi okap bolduň! - diýdi. Dawyt onuň diýenini etmedi.

-- Näme üçin, heniz okuw gutaranog-a.

Sopy mugallym joňk-joňk edip, klasa ortasyna geldi.

-- Seniň üçin okuw gutardy. Sen indi başga okuwa, -- Ol barmaklarynyň arasyny açyp, biri-biriniň üstüne goýup, gozenek edip, ýokary galdyrdy-da - Şol okuwa gitmeli bolarsyň – diýdi.

Emma Dawyt onuň abaý - syýasaty bilen klasdan çykmady.

Mugallym gidensoň, Dawudyň ýanyna Eke mugallymyň ogly Kakajan bilen ýegeni Goçy, ýene-de biki oglan sürünişip geldiler.

-- Eý, sen, hany, erkek bolsaň çyk klasdan!

Dawyt olardan çekinip durmady.

-- Çykanda näderin öýdýäň?

-- Nätjegimi daşarda bilersiň.

Dawyt Kakajanyň elinden tutdy.

-- Eý, sen gaýratyň bolsa, gel meni urup öldür. Kakaň-a urjak, öldürjek bolup, şo güne düşdi.

-- Ony sen etdiň.

Dawyt asmana elini uzatdy.

-- Hana, Alla seredip dur. Meniň jinnik ýaly günäm bolsa, janymy alaýsyn.

Metjik bilen Aýlyşka ara düşdi.

-- Ol günäkär däl-ow!

Kakajan syçyrap gygyrdy.

-- Eý, pesler, demiňizi almaň. Edil bakyňyzy dula bakdyrarn.

-- Bar-aýt, senden gorkup oturan ýok!

Şol wagt ýol bilen „Tiz kömek” maşyny geçdi-de, mekdebiň gündogary bilen geçip, mugallymlar otagyna bakan aýlandy. Klas boşap galdy. Bir Dawyt gözlerini tegeläp otyrdy.

Okuw gutaran badyna Orazaly mugallym Dawudyň yzyndan geldi.

Ol ýolboýy:

-- Dawjan, seniň hiç hili günäň ýokdur. Ynsabyňy horlap, ýüregiňe agram salaýmagyn.. - diýe-diýe, öýlerine eltip gaýtdy. Oňa hyrçyny dişleşip ýören oglanlar hem Orazaly mugallym bolany üçin, Dawudyň golaýyna gelip bilmediler.

Şol günün ertesi „ 8-nji orta mekdepde bir okuwçy mekdep müdirini urup, ölüm halyna getirende, onuň elinden alypdyrlar” diýen şum habar tutuş etraba ýaýrap gitdi.

Emma Dawyt ol gepleri myzaýyk bilip durmady. Öz işleri bilen boldy. Ol ähli ünsüni teromalara jemledi. Olary gaýtadan, telim-telim öwürüp, çöwürüp, deňeşdirip, çuňňur pikirlenip, işläp çykdy. Sekizinji, dokuzunjy, onunjy klaslar üçin, algebra, himiýa, fizika, biologiýa, edebiýat, taryh kitaplaryny ýene-de birki sapar okap çykdy.

Dawyt, özünde gahar, gazap, kine dörese, aňynyň juda çuňňur işleýändigine göz ýetirdi. Onuň edil şu iki günde okap, okap düşünen, aňyna alan bilimi, pikir-paýhasy tutuş geçen ýedi-sekiz ýylyňkydanam artyk bolupdy. Ol mekdebiň, mugallymyň, synpdaşlarynyň arasynda namysa galmaly däl. Özünüň tebigy ýetmezligini, bigörklügin, keselbentligini, boýunuň girdeneligini, ullakan gözleriniň betnyşan bolup, içine girip ýatmasyny, ýüzünüň derisiniň kertik-kertik gap-gara zolaklaryny, durmuşdaky bişowlugyny diňe, gowy okap, bilimde, edeplilikde beýlekilerden rüstemligi bilen ýapar ýaly okamalydy.

Hepdäniň birinji güni irden Dawudy kakasy bilen Ak gala, mekdebe çagyrdylar. Toýly öküzi mekdebe çagyrylmagyna hondan bäsiräp, motosikledini münüp, budur gitdi. Ol ogluna:

-- Men kantura degip geçjek, özüň baryber. - diýdi.

Dawyt geýinip, bu günki sapaklarynda gerek bolaýjak kitaplaryny, okuw esbaplaryny alyp ýola düşd. Ol baranda mekdepde başlangyç synplaryň okuwy gidýärdi. Ol kakasynyň motorynyň mugallymlar otagynyň işiginde durandygyny görüp, şoňa bakan ýöneldi.

Ony müdiriň otagyna eltdiler. Ol ýerde, etrap içeri işler bölüminden bir milisioner, ony arada burça gabajak bolup, her hilje töhmetleri atan etrap howpsyzlyp bölüminden bir işgär, etrap bilim bölümüniň müdiri, Sopy mugallym garşyladylar. Toýly öküzi olaryň önünde gara dere batyp oturan eken.

-- Hany, onda bu oglanyň özi bilenem bir kepleşip göreýli- diýip, howpsyzlyk bölüminden gelen adam Dawudyň ýüzüne awulyja nazar bilen garady. - Sen, Amanow, mekdep müdiri bilen araňyzda näme waka boldy.

Dawyt bolan wakany bolşy ýaly aýtdy.

Milisioner Toýly öküziň ýüzüne garady.

-- Gördüň dälmi, seniň bu ogluň şeýle bir köpbilmiş. Bir zat aýtsañ, ýadyňa-oýuňa dýşmeýän zatlary aýdyp, gaýta, özüňi günäkär edip goýýar. -- Toýly öküzi bitaý gözlerini gazap bilen ogluna dikdi.

-- Gapylyp otur-eýt!

Sopy mugallym ara goşuldy.

-- Walla, şunuň derdinden, biz-ä obadan gaçyp gidibermeli bolduk. Bu bir okuwçy bolmady. Daşary ýurt razwetkasynyň agenti ýaly, bu gün serhetden geçjekmişin, ertit okuwçyny öldürjekmiş, ýene bir gün mekdebi otlajakmyş, ine, indem, okuwçylaryň, mugallymyň gözünüň alynda mekdebiň müdirini urup ýykyp, maýyp edip taşlady. - Ol birhili gorky bilen Dawudyň närazy ýüzüne garap:-- Gör, onuň jikgeräýşini, onuň gözi ýanýa, gözi. Ol düzeljege meňzänog-a.- diýip, birhili ýan berip ýerinde oturdy.

Dawyt bu oturanlaryň arasynda özüni gorajagyň ýokdugyny bilip durşuna:
 -- Mugallym, akylyja gürle, „dil bela, diş gala” diýipdirler. Kynçylyk geçer, emma onuň masgaraçylygy galar. Sen bu aýdan sözüň üçin bütün ömrüňe utanyp gezmeli bolýma! - diýdi.

Sopy mugallymyň ýüzi dym – gyzy bolmada, gözlerini jikgerdip, Dawudyň ýüzüne garap:

-- Ine-de, ine-de, gördüňiz dälmi, men aýtmanymda-da, özje gözüňiz bilen gördüňiz, gulagyňyz bilen eşitdiňiz, muňa bir zat aýtsaň, gaýta, özüňi utandyrjak bolýar. Muny mekdepeden ýok etmeli-läý. Başga çäresi ýok-laý munuň. - diýdi.

Toýly öküž oglyna :

-- Gapylyp otur-eýt diýmedimmi! - diýip azgyryldy.

Dawyt gepläp başlady.

-- Meniň çigit ýaljak günäm bolsa, meni hol ýola çykaryň-da ataýyň. Bolmasa, ömürlük gazamada salyň. Ýöne men günäkär däldegin.

Howpsuzlyk bölüminiň wekili Toýly öküze ýüzlendi.

-- Toýly Amanow, ogluň bilen özüň bir kepleşip gör. Bu oglan şeýle terbiýe bilen össe, geljekde özüne kyn bolar. Biz kimiň günäkärdigini barlarys, anyklarys. Kim günäkär bolsa, -- Ol gapdalyndaky milisoner eşikli adamy görkezdi. - Ine, organ işgärleri bar, çäre görerler.

Toýly öküž zarp bilen ýerinden turup, bitaý gözlerini elek-çelek edip, töweregine garady.

-- Ýoldaş mugallymlar. Siz meni sylap, çagyrypsyňyz, men bu oglanyň çäresini gatam görerin. Ony maňa zamunyna bir beriň. Ony, edişime serediň, ýoldaş mugallymlar. - Ol yzyna öwrüldi-de, agyr ýumrugyny ogly taýdan aýlap goýberdi. Onuň bilenem kanagatlanman ýerinden turup, ogluny ýagşy ýençdi. Geň ýeri, oňa „edeniň däl” diýen bomady.

9.

“Tagam iýeniňizde garnyňyzy üç bölege bölüň.

Biri- iýmit bolsun, ikinji bölegi suw bolsun,
 üçünji bölehi—howa...”

Muhammet pygamber.

Şol gowgaly günlerden iki ýyl geçdi. Dawyt okuwyny sap üçlük bilen tamalady. Ýöne, ol şu döwürde, ýene iki mün manatlyk kerpiç urup satdy, Häzirem atasynyň ýanynda, ýaşuly adama kömekleşip ýördi.

Eke mugallymyň düşen ýagdaýy, tutuş etraba iş bolupdy. Herne, Dawuda kân bir azar berip, onuň adynam tutup durmadylar. Ony etrap merkezinde, beýleki etraplarda, Aşgabat şäherinde geçirilýän dürli olimpiadialara, beýleki ýaryşmalar-ha beýlede dursun, şu mekdebiň özünde-de onuň adyny tutmak, ol barada gürrüň etmek gadagan edildi. Dawudyň her bir ädimi, her bir hereketi berk yzarlanyldy. Iň bärkisi, Orazaly mugallym hem synaglar-ekzamenler golaýlanda Aşgabada, Respublikan Mugallymlary kämilleşdiriş institutyna bir aýlyk okuwa iberilip, onuň sapaklaryny Sopy mugallym alyp gitmeli boldy.

Şonuň üçin Mergeniniň ähli bahasy „üçlük” boldy galyberdi. Eke mugallym „Ol ýeksurny beýle goýmaryn, enteji gem bir etjegim bardyr”. Ol tä ölýänçä menden sypmaz. Hany şol uniwersitetiň golaýyna baryp bir görsün - diýýärmüň. Onuň käbir mugallymlary ýanyna çagyryp, Dawudyň üstünden nirädir bir ýerlere arza ýazdyryp, gol çekdirip duranyň Metjiginiň özi gözi bilen görüpdir.

Dawyt bu ýagdaýlara kän bir ünsem berip duranokdy. Ýöne Orazaly mugallym düýn goşa gelip:

-- Olaryň imanam ýok. Ýumruk ýaly oğlan bilen deň bolup, şeýdip ýörler - diýip, Metjiginiň aýdanyny gaýtalady. - Dawjan, sen şolaryň içini ýakyp, ýa Moskwa döwlet institutynyň. Ýa SSSR Ylymlar akademiýasynyň Sibir bölümüniň Nowosibirskidäki Fizika Merkezine okuwa git. Goý, bularyň içi ýansyn. Men Eke mugallym bilen gürleşip gördüm, Ol maňa-da: „Şol-a Türkmenistanda okamaz. Şol Türkmenistanyň ýokiary mekdebine okuwa girse, meniň aýalym talak bolsun” diýen bolýar. Üstünden arza ýazyp, oňa öz hemşerlerine gol çekdirip, sen haýsy okuw jaýyna barsaň, şol arzanam, şonuň rektorynyň adyna iberjekmiş. Olar adam däl-ä.

Indi Metjik, Orazaly mugallymyň özi, ýene birküç okuwçy olaryň pyrryldagynyň nämedigini bilmek üçin, olary yzarlap ýördüler.

-- Aý, görübereris! - diýip, Dawyt olary köşeşdirdi. - Olara “Dawyt keseli gozgany üçin bu ýyl okuwa-da girjek bolanokmys!” - diýip aýdaýyň. Orazaly mugallym ör-gökden geldi.

-- Ýok, Dawjan, ölmeli, galmaly uniwersitetiň fizikasyna girmeli, şu ýyl. Sen Allanyň Türkmenine beren beýik zehinini harlajak bolma. Sen türkmen, öz halkyň abraýy, mertebesi barasynda-da bir oýlanyp gör-ä.

Ol şu sözleri mugallymlaryň arasynda-da telim sapar aýdýan eken, Eke mugallymyň gaňňasyny gerşine almasynyň esasy sebäbem şondan gelip çykýan bolmaly.

Oglanjyk atasyna çay- nahar taýýarlap, itleri ýallap, sürini ýataga getirenden soň, baglara suw tutup başlady. Onuň elleri pil tutup, ýer gazsa-da kellesi okuwyň pikirini edýärdi.

Ol dagy kim bilen maslahatlaşsyn. Kakasy indi telim aý bari Dawytdan öýkeläp, -- „Mekdepde, mugallymlaryň önünde meniň abraýyma çirk ýetirdi” - diýen äheňde, onuň bilen gepleşenokdy.

„Onda men indi näme etmeli? Okuwa gitsem gowumy, gitmesem gowumy? Gitsem, okajagym fizika ugry boljak bilsa, onuň ölä-dirä peýdasy degjek däl. Başga bir instituta gitsem, gelip şu mekdepde mugallym boljak bolsam, bular meni heniz okuwçy wagtymda ýerlemejek bolup dur-a. Okuwy gutaryp geläýsem-ä, dat meniň günüme bolar. Günde uruş-dawa, jenjel, gorkup, çekinip, ýallaklap işlemek meniň nämäme gerek. Ýok, mugallymçylykdan maňa kärem, hünärem bolmaz. Oba hojalyk institutynda okap gelenimden soň men nirede, näme işläýin? Jülgedäki ýerleriň ählisi eýeli. Politehniki instituta girsem boljak welin, bu etrapda alyp barýan gurluşygam- a ýok. Aý, ýok, men gowusy okuwa gitmäýin. Baş müň manadym-a bar. Ýene bir baş müň manatlyk kerpiç urup, bir maşyn alaýyn. Soň, atamyň ýanyndajyk mal bakaýyn ýöreyin. Wagty geler, Goşun

gullugyna giderin. Şondan soňam haýsy ugra gitmeli bolsa, belli bilar. Okuw hiçläý. Juda gerek bolsa, gaýybana gidäýerin. Men entejik okuwa taýýar däl...”

Ol gijäniň bir wagtyňa çenli baglara gümra bolup işledi. Soň, suw akabajygyny atasynyň başujyna getirip goýdy.

-- Ertir bankadaky möjejikleri çalyşmaly, ýagtysy peselipdir...

Şol wagt gök gürläp, ýagyş ýagyp başlady. Aman aga agzyny ýokary tutup, hor çekip ýatyrdy. Käte bolsa basyrganan ýaly bolup, edil it üýren ýaly, yňranyp, dik oturyp, bir töwereğine manysyz seredip, manysyz samyrdaklap, başyny ýene ýassyga goýup, sähel salymdanam agyr hor çekip başlaýardy. Ony turuzmaga dözer ýaly däl. Dawyt onda-da atasyny turuzdy.

-- Ata, ýagyş ýagýar, tur, tamça geçäý!

Aman aga üstüne ýapynyp ýatan köne çäkmeniniň öl-suw bolanyndan näzmäniň nämedigine bada-bat düşündi.

-- Ba-ba, häk!..

Çabga bada-bat geçip gitdi. Dawyt ojaga ot ýakdy. Soň mallardan baş çekip gaýtdy. Itler süriniň daşyna aýlanyp ýör. Olar Dawydy görüp, çyňsaşyp, onuň ýanyna ýalmanşyp geldiler..

Süri aman. Ýöne eýýäm jara läbik suw gelipdir. Guraşyp, samana öwrülip başlan samantow otlaryň başlary çyg damjalaryndan бүрүлip duran bolara çemeli.

Dawudyň aýagy öl boldy. Ol meýdanyň janyňa derman bolup degän tämiz, bozaganyň, guran otlaryň, topragyň ysy garyşyp küküp duran howadan ine-gana demine sora-sora, goşa bardy.

Atasy ýatyr. Dawudam köneje krawatda ýazylgy ýerine çeçdi,

Emma gözüne uky gelenokdy.

-- Ýok, maňa okuw gerek däl. Şu tenekär howadan ýekeje dem alanymy, dünýe malyna berjek däl. Atam ýarawsyz, kakam agyr keselli, ejem haçan barsam böwrüni tutup, dert çekip otyr. Jigilerim keselbent. Men olara jaý gurup berdim. Mellegi ýola saldym. Indi, „şeýtdim” diýip, başymy alyp gitsem, olara kim sereder?! Men hossar bolmaly olara...

Atamy oba göçürmeli. Işgimizde gowja seki gurup, üstüne bassyrma etmeli.

Goý, töwereğini synlap, çaý içip otursyn. Toýjan dädemem işlemesin. Olam öýderäk bolsun. Olara gazaň nämä gerek. Özüm gijelerine kerpiç guýaryn, gündizlerine kolhozda işlärin. Juda bolmasa, işige iki sany öküzçe daňaryn, Toýjan dädeme güýmenje bolar. Ejeme, süýtli sygyr satyn alaryn. Goý, ertir-agşam sagsyn, jigilerime-de sygyr sagmany öwretsin...

Ol oýlanýardy. Oýlandygyça durmuş süýjeýärdi. Ol özüni durmuşyň süýji günlerinde görüp başlady. Ol günleri has süýjetjek ýagşy işleri şoňa ýugruberdi, ýugruberdi, onsoň durmuş has gözəl göründi.

-- Nesip bolsa, ata jan, Toýjan däde, eje jan, jigilerim, men size gowy durmuşy görkezerin. Entejik duruň bakaly, ine, gowja maşyn satyn alaryn, öýe sowutgyç, televizor alaryn. Aşgabada özüňizi äkidip, jygylyk bazara aýlap, türkmen halylarynyň in gowularyny satyn alarys. Şu bar-a, illeriň okap-okap beýik derejelere ýetip görjek bagtly durmuşyny, nesip bolsa, okuwyna girmänem men size görkezerin...

Ol sag gapdalyna öwrülene köneje krowady jygyldady. Yzy bilene, edil gapdaljykda, bir ýerlerde top atylan ýaly, bu ýerlerde zähräni ýarara getirer ýaly güpürdi, takyrdy, yzyndanam görüp-eşidilmedik gopgun eşidildi. Itler jabjynyp, jabjynyp üýrüp başladylar. Süriniň howsalaly, gorkuly gozganan sesi duýuldy. Hol gündogar burçdaky itburunlaryň aşagyndan käkilikleriň gyk-da, bak sesi gijäniň süňňüni endiredip gitdi. Güpürdi- takyrdydan soň garaňky gijäniň bir ýerlerinden aýal adamyň wägirip, elden- aýakdan çykyp aglaýan, erkek adamyň aljyraňny, gaharly sögünmesi eşidilip başlady.

Gije gözedürtme garaňkydy. Bankajykdan bulduraýan süýt ýaly ýalkym has öçügsi ýaldyraýardy. Salkyn, tämiz howada adamyň-a däl, perişdeleriň, erenleriň hem sesi eşidiläýje meňzeýärdi.

Dawyt ýerinden turup, sesiň gelýän ugruna, uly ýoluň baryp käle direnyän ýerine howlukdy. Ol ýola çykdy. Gykylyk käliň içinden akýan çaydan gelýärdi. Çayjagazyň suwy köpelipdir. Häлки çabgadan sil gelene meňzeýärdi. Ol käliň içinde garalyp ýatan zada bakan yöneldi. Itlerem onuň yzyna düşdüler.

Ol şaglap ses edip ýatan sil suwuny içinde iki baka gatnap hem özbaşyna erbet-erbet sögýnjiräp ýören adamy gördi.

-- Salowmaleýkim!

Kim bilýär, ýa şaggylda, goha eşidilmedimi, ýaüns berilmedimi, oňa jogap beren bolmady. Yöne onuň sesini eşidip, düňderilip ýatan maşynyň içinden ýaş aýalyň iňnildisi, soňam bagyryp:

-- Waý, kömek ediň-eý, öldüm – diýýän, zaryn sesi batlyrak çykyp başlady.

Maşynyň daşynda aýlanyp ýören adam muny eşidip, gaty erbet -erbet sögündi. Soňam:

-- Gapyl-haw, gapyl - diýdi. Aýal adam bagyryp aglap durşuna:

-- Meni halas ediň! - diýip bagyrdy.- Öl-ýään-ow!..

Dawyt köwşüni çykaryp, diň arkan ýatan maşynyň öň aýnasyndan elini sokup, siliň bulançak suwunyň ysy gelip duran gapynyň zülpüni gözledi. Oňa çenli gapdalda duran adam edil bir ýüregi ýarylan ýaly bolup:

-- Eý, sen näme etjek bolýaň?- diýip, onuň üstüne düwledi.

-- Men kabinany açyp, ony çykarjak!

Ol adamyň ýüzi görünmese-de, gaharly ses bilen:

-- Bar, işiň bilen bol!—diýdi.

-- Ony maşyndan çykarmal-a!

-- Ýok bol, ölsün şol, bar, ýok bol! - diýip demi-demine ýetmän, edil minneti bar ýaly, gaharly aýtdy.- Ýok, bol!..

Dawyt onuň diýenini etmedi. Indi häлки gygyrýan ses gelmeýärdi. Maşynyň kabinasy siliň läbik suwundan dolup barýardy. Dawyt eýdip, beýdip işigi açdy. Maşynyň içindäki suw onuň üstüne yňdarylyp gaýtdy. Ol güýçli elleri bilen häliden bári gygyryp ýatan, indem sesi tapba kesilen aýal maşgalany kabinadan sogrup aldy-da kenara çykaryp, ýerde ýatyrdy.

Erkek adamam onuň ýanyna gelip gargynmaga başlady.

-- Barysy şu gatygyňa s...-den. Gül ýaly maşynym weýranhana boldy. Gül ýaljak maşynym. Şu ganjyk üçin, wah- wah! - Ol zeýrençli bagyryp, iki eli bilen kellesine şarpa-şarpa uruşdyryp başlady.

Dawyt aýal maşgalany yralap gördi. Onuň sesi çykanokdy. Ol onuň kellesini galdyrdy-da, gapdalyna öwürdi. Soň onuň agzyna barmagyny sokdy. Aýal ögedi. Şol ögeme onuň içnidäki suwyny gaýtartdy. Ol ep-esli ögänden soň, iňläp başlady, onuň eli, aýagy şalkyldap ýatyrdy.

-- Ol aýalyň eli-aýagy döwülene meňzeýär.

Nätanyş adam ýene sögündi.

-- Döwülse, döwlüpler galsyn. Meniň gül ýaly maşynym weýran bolup ýatyrka, o loly, jelebiň eli-aýagy niräniň poh-aý!..

-- Onda-da ony goşa alyp gideli. Ýagşy дәl.

Ol adam edil bir ýüregi ýarylan ýaly bolup:

-- Şu ýerde Eke mugallymlar bolmaly?

Dawyt nätanyşyň ýüzüne seretdi.

-- Ol şundan aşakky obada, birinji howly дәl-de, ikinji howlydyr.

Ol adam çaýyň günbatar ýüzüne geçdi.

-- Sen onda maşyndan göz-gulak bol. Ýöne golaýyna gelme-de, hiç zadyna eliňem degirme. Men adam, ulag alyp geleýin.

Ýyldyrym çakdy, soň ýer gögi sarsdyryp, zenzele turuzdy. Dawyt ýyldyrymyň sähelçejik ýagtysyna bu geň adamayň goturawsy, galagoply ýüzüni görüp galdy.

-- Bu gyzy goşa alyp gidip, kömek edäýeýinmi?

Ol adam suwuň aňyrsynda oturyp köwşüni geýip oturyşyna:

-- Öldüň-äý, şol ganjyk diýip. Degme, ýatsyn. Ölesi ýok. Onuň ýaly jeleplere geregi şol, goý, ölsün...

Ol garaňka siňip gitdi.

Dawyt özünden gidip ýatan aýal maşgalany göterip, suwdan geçip, ony ýerde goýup, köwşüni geýdi. Şol wagt hälki adam yzyna geldi.

-- Sen taşla ony. Ýöri, bile gideli. Men tapman, Eke aganyň öýüni.

Dawyt pert-pert:

-- Ýok-la, öljek bolup ýatan adamy halas etmän ýeke ädimem ätjek дәl.

-- Ol adam dazgarylyp gepledi:

-- Eý, durak, meniň gül ýaly maşynym weýran bolup ýatyr. Sen ol jelebiň gürrüňini edýäňmi?!

Dawudyň ömründe diýen ýaly, ilkinji sapar hakyt gahary geldi.

-- Adam jany orta düşende, seniň maşynyň niräniň pohy.

Ol adam jedirdedi.

-- Eý, sen ýok bol şu ýerden, güm bol diýilýär, saňa.—diýip, gelip, oglanjygy gaharly silterledi.

Dawudyň gala-gala sesine itler yňranyşyp geldiler.

-- Häzir itleri küşgürerin. Bar, özüň ýok boluber—Ol ýerde uwläp ýatan gyzy iki eli bilen göterdi-de, goşa bakan gitdi. Ol gyzy özä krowatynda ýatyrp, ojaga çyrpy-syrpy galap belent ot ýakdy.

Ol gyzmy, gelinmi, onu Dawyt heniz bilenokdy, sebäbi ol zenan gut haýsy, kybla haýsy bilmaän ýatyrdy. Onuň eşikleri öldy. Ýöne howa maýyl bolansoň, Dawyt oňa üns bermedi.

Tamça girip, bir wagt Albina Nikolaýewnadandan galan spirti alyp çykdy. Ýöne häzir bu ýatana golaýlaşmagy uslyp bilmedi. Onuň serpilip ýatan çep elniň, sag

aýagynyň döwülendigi ýa çykanlygy görer göze-de äşgär görnüp durdy. Ýöne häzir onuň ähli derdini anyklamak üçin, tutuş bedenini barlamak zerurdy. Onuň üçin gyzyň özi özüne gelse gowy boljakdy.

-- Garaşmaly!

Birsalym geçensoň, ýoldan maşynyň sesi eşdildi. Itler üýrüşdi. Daňdanyň sergin çagynda erkek adamlaryň gala- gala gepleşýän sesi eşidilip başlady. Dawyt öleňe tarap ugrady. Ol ala garaňkyda Eke mugallymyň suduryny tanady-da, yzyna gaýtdy. Gelip çay goýup, atasyny turuzdy.

Aman aganyň agşamky ýadawlygy ýokdy. Ol agtygynyň düşeginde çäşerlip ýatan aýal maşgalany görüp, gözlerini tegeledi.

Dawyt atasyna eli bilen ýüzi-gözi bilen bir del maşynyň sile urlup, agdarylyp, bu gyzyň eliniň, aýagynyň döwlüp, heläk bolandygyny düşündirdi. Şondan soň goja ol serlip ýatan aýal maşgala tarap garamady. Öňüne goýlan taňkadan birki käse çay içdi-de, mallara bakan ugrady.

Daň atdy, Hälki maşyn günbatarlygyna tarap geçip gitdi. Ol gyz oýanyp, hyklap başlady.

-- Adyň näme?—diýip, oglanjyk gyzyň ýanyna gelip sorady.

Gyz hyklady.

-- Adym Emira Açylowa!

Dawyt oňa has golaý bardy.

-- Häzir niräň gaty agyrýar.

Emira kellesini çalaja bulady.

-- Çep kolum sag aýakim. Böwrüm, kelläm juda katty agyraty.

Dawyt häzirlilikçe düşündi.

-- Bu ýerden etrap merkezine jaň edip, „Tiz kömek” çagyrmaga mümkinçilik ýok. Häzir seniň eliňi, aýagyňy seýikläli. Hiç bolmanda „Tiz kömege” çenli. Eger razy bolmasaň, men seni goýup, „Ak gala” diýen ýere gidip, „Tiz kömege” jaň edip geleýin.

Emira hyklady.

-- Uzakmy?

-- Ýakynam däl.

-- Meniň özüm gidip bilmeýmimim?

-- Aýagyňam eliňem serpilip ýatyr-a. Seni gozgap bolmaz.

-- Onda nime ete kereg?

-- Özüm seýikläýjek.

-- Seýik eýläp bilemiň?

Dawyt ýylgyrdy, ýöne ýalan sözlemedi.

On-onki sany toklummy, çebişmi, aýagyn-a seýikledim.

-- Gutuladyma?

-- Gül ýaly.

-- Onda, agyrtmaňlar.

Dawuda geregem şu sözdi. Ol ilki it ýaly üçin getirilen arpa unundan hamyr etdi. Soň, demir sokuýykda arada çöpläp gelen çöpboýasyndan döwdi. Gapdalda üýşüp ýatan gargy-gamyş böleklerinden, edil galamyň ululygynda on-onki sany çöpjagaz taýýarlady. Tamça girip, özüniň ýuwmalý diýip goýan kirli çit köýnegini alyp,

ondan zolak-zolak daňy taýýarlady. Hamyra ýagşy döwülen çöpboýa kepegini garyp, ony ýugurdy. Soň gyzyň elini eline alyp, ýeňiljek sypalady.

-- Eliň çylşyrymly döwülipdir. Ony soňa goýaly.

Ol Emiräniň aýagyňyň süňküni sypap, sypap, demir ýaly barmaklary bilen döwülen süňkleri jaýba –jaý goýup, soň gyzyň hykgyl damasyna, tovlanyp bagyrmasyňa seretmän, hamyr çalnan matanyň ýüzüne gamyş taýajyklaryny tertiplije goýup, süňkleriniň döwlen ýeriniň daşyna berk orady-da, daňdy.

-- Ana, boldy.

Indi gyzyň eli bardy. Ol Emiräniň ýüzüne garady-da, onuň eline spirtli çüýşäni berdi. - Me, şundan özüňe zor edip, içibileniňi iç!

-- Bu näme? - diýip, gyz agyly ses bilen sorady.

-- İçiber, ol spirt!

Dawudyň özi spirt, arak diýen zady owurtlabam gören adam däl di. Ýöne Lenajyggy ýylan çakanda. Onuň aýagyndan ýylan zäherini soranda, agzyny spirte çäýkap göreňde, ol porsy suklugyň edil agzyny ýakyp gidendigini ýadyndan çykaranokdy. Ýöne mekdepde köpbilmişräk oglanlar:

-- Spirt arakdanam güýçli. Iki owurt spirt içseň, teniňi kesselerem bileňok. - diýip, gürrüň edýärdiler. Uruş döwründe elini, aýagyňy ok alan esgertleri, beýlekileri spirt berip operasiýa edýän ekenler - diýip eşidipdi.

Bagyň içine spirtiň gaňşylawygyňy tütetip barýan ysy ýaýrap gitdi.

Emira ýatan ýerinden çüýşäniň agaç dykysyny dişleri bilen açyp, ondaky spirtten üç-dört, belki ondanam köpräk owurt içdi. Dawyt onyň elinden çüýşäni aldy-da, onuň agzyny açdyryp, azysyna bir bölek guran gamyş dykdy. Soň atasynyň çalna-çalna ýalaw ýaly bolan ýiti pyçagyny ojakda lowlap duran ýiti köze batyrdy – da , soň ony çykaryp, aýasyna çüýşeden spirt guýup, pyçagyny ýuwdy. Soň haýal etmän gyzyň eliniň döwlen ýeriniň derisini kesdi. Bu aýalyň eliniň gany parçyldap akýanlygyna garaman, süňkleri etden aýryp, biri-birine seýikläp, olary gamyş bölejikleri bilen dolap spirte ýuwan insizje esgi ýüpjagazlary bilen baglady. Soň has iriräk süňkleri biri birine baglap, çöpboýaly hamyr çalnan matajyklar bilen berk baglady-da, tä hamyr gataýança gyzyň elini aýasynda berk saklap durdy. Soň, indi az-kem doňup başlan gany saplowdaky suw bilen ýuwdy.

Emira bagyryp başlady. Towlandy, depirjekledi, ahyr soňunda usurgap, ýatyp galdy.

Dawyt ol aýal turýança azajyk gowurdak çorba bişirdi. Çäý gaýnatdy. Atasynyň syrçalyja saplawuny ýuwup, arassalap goýdy.

Emira oýanandan soň, oňa gantly çäý berdi. Soň bir tabak gowurdak çorbasyny içirdi.

Emira bäri bakyp ugrady. Üçülenji gün diýlende Toýly öküz goşa geldi. Şol bu gyzy motosikletine mündirip, etrap merkezine alyp gitdi.

Dawyt Emira gidensoň, birhili ýekesiredi. Ol aýal Aşgabatda lukmançylyk institutynyň taýýarlyk bölümünde okaýan eken. Ony bu illere alyp gelen adam hem şol institutyň hojalyk işler boýunça prorektory Toýbaý Sylapow diýilýän adam eken. Ol Emirä „Men seni söýýän, özüme aýal edip aljak.”. diýip, onuň bilen edil är-aýal ýaly ýaşapdyr. Soňam taýýarlyk bölümüniň synaglary başlan badyna „Men

saňa bir gözel ýerleri görkezýin” diýip, şu etraba alyp gaýdypdyr. Ýolda Emira oňa özüniň çaga garaşýandygyny aýdanda, däliräp, gaharlanyp, maşynyny sil akyp ýatan çaya urduryp, agdarypdyr. Soňam ony taşlap, gidipdir.

Emira şu ýerdekä ol juda diline beke meňzese-de, Dawyt ondan on zady bilip galdy.

Birinji bilen, medisina instituty diýen bir ýokary okuw jaýynyň bardygyny, onuň nirede ýerleşýändigini bilip galdy.

Ikinjisi, Medisina institutynda iç keselleri lukmanlary, diş doktorlary, çaga doktorlary, göz doktorlary baş ýyl okadylyp, iki ýylam interno diýen ýaly bir okuw geçýän ekenler.

Üçünjisi, medisina institutyna dokumentler iýulyň ýigrimi ýedisine çenli kabul edilýän eken,

Dördünjiden, bu institutyň synaglary şeýle bir kynmyş, olar ýazdyrma, biologiýa, himiýa, fizika dersleri boýunça synag tabşyrmalymyş.

Bäşinjisi, bu institutda, bäsleşik güýçlümiş. Bir ýere on adam dagy gelýärmiş.

Altynjysy, okuw gaty kynmyş. Hemişe gan-kokuň içinde bolmalymyş. Köp talyp, gana, agyr kesellilere, ölülere seretmäge çydaman, okuwyny taşlap gidiberýärmiş.

Ýedinjisi, okuw döwründe, özüňe bellenilen keselhanamy, gospitalmy, hökman nobatçylyk edmelimiş. Özem, aýlyklymyş. Ýöne, uky, dynç alma ýokmyş...

Sekizinjisi, diňe gowy okanlara her aýda belli mukdarda talyp haky berilýärmiş.

Dokuzynjysy, okuwy tamamlanyňdan soň, diňe iberilen ýeriňe gitmelimiş.

Onunjysy, işlän döwründe, her iki-üç günde, işleýän ýeriňde, gijelerine nobatçylyk edilýärmiş. Umuman, ol aýalyň aýtmagyna görä, lukman diýmek, görgä galyp, öý näme, toý näme, çaga, maşgala näme, bilinmeýän, özüňi ak halatly mahluga öwürüp, köçä taşlamaly bir ýowuz kärmiş. Ondan söwdagär bolanyň gowumyş. Hemişe puluň içinde bolup, güzeran, eklenç näme bilinmeýän bie eşretli kärmiş.. Şonuň üçin Dawyt söwda ugrundan gitse gowumyş.

Dogtorçylyg-a, mugt berselerem golaýyna barmaly dälmiş.. Bolmanda-da bu okuwa ministr howandaryň bolmasa, ýa-da gaty köp puluň bolaýmasa girjek, etjek gümanyň ýokmuşyn...

Dawyt, öňem bir bu ugurda hiç hili düşüňjesi ýok, oylan. Emiranyň bu gürrüňinden soň-a, ol tema ýaş oylan üçin düýpli ýapyldy.

-- Özleri lukman, ýöne ýürekleri dagy nähili bularyň. Ol adam medisina institutynda dördünji adam eken. Ýöne, onuň dili nähili, ýüregi nähili? Heý, ynsanam bir öz ýoldaşyny kyn günde taşlap gidip bilermi? Bulara adam öz janyny nähili ynansyn?

Ýöne Dawyt Emiräniňam tüýs şol adamyň hakyky ýoldaşydygyna göz ýetirdi. Ol aýal :

-- Men ony hökman taparynam, bagyşla- da diýdirerin—diýmesine, öz-ä medisina institutyna okuwa girjek, özem ony aldygyna ýamanlap durmasyna gaty geň galdy. Iň bir geň gören ýeri, Dawyt ony agyr halda goşa getirdi, bakdy, bejerdi, döwügin, çykygyny seýikledi, seýisledi, şonda-da ondan ýekeje minnetdarlyk sözüni eşitmedi.

-- Aý, ýok, men dogry ýoly saýlapdyryn-laý. Munuň edil okuwam derkar däl, beýlekisem. Diňe goşun gullugyny tamamlanymdan soň, diňe.

Ol iýul aýynyň başlarynda atasyndan rugsat alyp, Kelte çynara gaýtdy. Ol ýerde-de, gijeler ýatman ýene üç mün kerpiç guýdy. Edil iýul aýynyň ýigrimisi diýlen günü onuň ýanyna Agaşa bilen Metjik geldi.

-- Armo-ow!

--Bar boluň—diýip, Dawyt gara der bolup duran ýüzüni jöwzaly yssa ýanyp, kesewä dönen gap-gara eli bilen süpürüp durşuna aýtdy.

Dawyt klasdaşlarynyň gelenine gaty begendi, hat-da, heniz doldurylmadyk, ýarty galypynam doldurman, gelip olaryň gapdalyna çökdi.—Ýagdaýyňyz gowumy?!

Häzir howa juda yssy bolsa-da, bendiň töweregindäki, başy asmana ýetip duran tümüstan gara baglyk tarapdan ýeňiljek şemal öwsüp, olam salkyn suwuň üstünden taýyp, eşretli lezzet bilen argyn, ejirli ýüzleri ýelpöp goýberýärdi.

-- Bäh, bu ýeri juda gözel eken-äý-diýip, Agaşa haýran galyp aýtdy.

-- Bu ýeriniň hakyky gozelligi gije Aý dogan çagy, soňam daňdan bolýar ahyryn. Bu ýere ap-akja guwlaryň sürüsi uçup gelip, olar şeýle bir oýnaşýarlar welin, seredip doýup bolanok. Olary ürküzäýmäýin diýip, işimi goýup, olary tä özleri uçup gidýänçäler, doýýançam synlap oturýan...

Metjik ara ümsümlük düşerini mähetdel:

-- Biz-ä gidýäs, dost. Hem seni göreli, hem hoşlaşaly diýip geldik.

Agaşa müýnli gepledi.

-- Dawyt, sen juda zehinli oğlan. Biz dagy seniň deňinde hiç zad-a. Seniň zehiniňi Alla beripdir. Sen okuwdan galmasan-a. Özüňem, göwnüňe degen bolsak, bizi bagyşla diýmäge geldik. Seniň kerpiç guýup, ataňy-eneňi eklejek bolýanyňa düşünýäs. Sen-a okaman, bizem okan bolup ýörsek, juda karam bolar. Sen okuwdan galma—diýip, özelenipler ýalbardy.

Dawyt ýylgyrdy.

-- Aý, dostum, men siziň diýeniňizi edeyin. Ýöne, nesip bolsa, okuw başlanynda men sizi taparyn.

Oğlanlar Dawudyň maksadyny şunça anykladylar. Emma Dawyt syryny paş etmedi. Şol günün ertesi Kelte çynardan, Ak galadan ençeme oğlan, gyz Aşgabada tarap, okuw diýip gitdi. Dawyt bolsa, hiç zada üns bernän ýörşüne, bilniksizlik bilen okuwa girmek üçin zerur bolýjak resminamalary dolduryp aldy. Dawudyň bu ýyl okuwa gitmejegine indi tutuş oba ynandy. Ol edil ýigrimi ýedinji iýul günü irden Aşgabada otluly baryp, resminamalaryny Medisina institutyna tabşyrdy-da, ondanam Teke bazaryndan awtobusa münüp, oba gaýdyp, tä birinji awgusta çenli obada kerpiç urdy.

Birinji awgust günü institutda ýazdyrmadan synag berdi. Onuň näçe baha alany bilenem işi ýokdy. Ol başinji awgustda irden instituta baryp. Synaga goýberilýän hatyny aldy. Soň biologiýadan synaga girdi.

Oňa başinji bilek düşdi. Birinji sowal: „Amýobalaryň gurluşy“, ikinji sowaly: „Buýan kökünüň dermanlyk häsiýeti“

Ol amýobalaryň Ýer ýüzünde ilkiji mahluk bolup, onuň dünýä ewolýusiýasyndaky ähmiýeti, onuň sadaja gurluşy bolup, häzirki wagtda haýwan-ynsanda bar bolan iki yüze golaý organyň hemmesiniň hem olarda juda sada, ýöntem görnüşde bolandygyny, meselem, beýni, ýürek, öýken, böwrek,

bagyr , gan aýlanyş elementlerini ýaly zerur organlaryň juda sada görnüşde bolandygyny aýdyp berdi. Mugallymlaryň biri oňa:

-- Amýobalar häzirm barmy?—diýip sorady.

Dawyt:

-- Dünýäde adamdan başlap, ähli älemler ösüp, üýtgäp, kämmileşenem bolsa, diňe amýobalar gadymky boluşlaryny saklap gelýärler—diýdi. Synag alýan aýal bolsa diwardan asylgy plakatlary görkezip:

-- Şolardan amýobalary tapyp, bileđiňi dsüşündirip ber—diýdi.

Dawyt amýobaly görkezme esbabyny tapyp, biletini düşündirdi. Ol baş bahasyny synag hatyna goýduryp, aýyň on birine himiýadan synagyň bardygyny anyklap, ýene oba geldi. Ol tä onunjy awgysta çenli kerpiç guýdy. Gijäniň bir wagty bolanda baryp daýysyndan özüni demir ýol menziline taşlamagy haýyş etdi. Aýdogdy aga kynam görse, ýegeniniň obada bu jöwzanyň içinde gara ýanyk bolup ýörmesine hiç dözmedi.

-- Bu çagda demir ýol menziline näme işlejek, ýegen,, ýa okuw-pokuw diýip bir ýerlere barjakmy. Okuwyň-a wagty gutaryp barýanam bolsa, bilmedim.

-- Men gaýybana okuwynam bir görüp gaýtma işim bar, daýy...

Olar garaňkyny kowalap gidip barşyna, Aýdogy aga gep gozgady:

-- Ýegen jan, aýtmasaň aýtma, nirä barýanyňy, welin, ýöne men saňa bir zat aýdaýyn. Okuwyň gowus-a tohtorçylyk okuwydyr-la—diýdi.—Eger, irde —giçde bir hyýalyň tutsa, şu daýyň diýenem gulagyňdan gitmesin...

Dawyt kinelije ýylgyrdy.

-- Näme beýle gowy zady bar onuň, daýy jan?

Aýdogdy aga göwnüne hiç zat getirmän:

-- Wah, ýegen jan, gör-ä obanyň ýaşajylarynyň ählisini kesel büren. Özüňi alyp gör, ataň kesel öýjügi, kakaň kesel öýjügi, ejeň , gyz mahalyndan bari böwrüni tutup ýören. Iki gyz jigiň inçäniň ugrundan keselhanada ýatyp çykan. Özüňem-ä, daşyňdan görenler sag adam saýmazlar. Sen gaty görm-e ýegen, .tutuş oba siz ýal-a. Hany, tohtor barmy. Ýok. „derman” diýseňem tohtor ýok. Tohtor bolany bilen hemme tohtorçylyk okuwyny gutarandan tohtor bolar diýip biljek däl. Tohtor, sen bolmalydyň. Sen jigerli, sen üýtgeşik zehinli. Sen üýtgeşik adamkärçilikli. Sen derdiň içinden çykan garyp ýigit. Hem adamkärçilikli, göwnüň açyk. Sen dertliniň derdini bejerjek bolup öz janyňy berjek bolardyň. Eger bejerip bilmesen, şol keselli bilen aglaşyp bilerdiň. Wah, sen bolmalydyň tohtor. Pizka diýdiň, algebre diýdiň, şol tentek Orazalynyň diýenine gitdiň-dä...

-- Fizika-da erbet däl-ä, daýy.

-- Wah, hawwa-la, ony okap, mugallym bolup bilseň, özüň-ä haýryň deger. Ýöne, men seniň ýaly eziz oglanyň ilin derdini çekişeriniň gürrüňini edýärin, ýegen.

Daýysy şondan soň, tä demir ýol menziline çenli sesini çykardmady. Ol ýegenini wokzalda goýup, yzyna gaýtdy.

Dawyt irden baryp himiýa dersinden synaga girdi. Mugallym iki gözünü bu başga bir planetadan düşen ýaly gap gara, gözleri içine gidip ýatan, göwnüne bolmasa eli - aýagy hem titräp duran ýaly, çelpek ýaly gulaklaryny keýerdip aňňy dişlerini görkezip oturan, aňkawdan mahawa çalym edýän yşaratdan aýyrman otyrdy.

Dawyt biletine düşen sowallary okap ýylgyrdy.! 1.” Organiki we organiki däl

himiýanyň klassifikasiýasy”, 2.”Mendeleyewiň periodik tablisiýasynyň klassifikasiýasy” 3. „Mysal işlemek.”

Dawyt mugallymyň ýüzüne garaman sowallara jogap berdi. Mugallym gapdalynda duran topbak kagyndan birini çekip Dawudyň öňünde goýdy.

-- Şu himiki mysaly işläp ber.

Dawyt mysaly bada-bat işledi. Ekzamen alyp oturan peşeneli, dolmuşdan owadan aýal mysally kagyzy ýoldaşyna görkezdi.

Onuň ýoldaşy çüri eňekli, ak ýüzli erkek adam baş atdy.

-- Dogry.

Olar Dawuda başlik baha goýdular. Dawyt synagdan çykyp, awtobusa münüp, oba gaýtdy.

Ol indi on altynjy awgustda fizika dersinden synaga gelmelidi. Şonuň üçin ol oba baryp aldygyna kerpiç guýdy.

Günortanyň tüp yssysynda onuň ýanyna Eke mugallym hemem Ak galaly ýaşuly geldi.

-- Heý, Aman lalyň dogmasy, okuwa gitmediňmi?

Dawyt galypyndaky kerpijini ýere düňderip, dikeldi-de olara salam berdi:

-- Okuwa gitjekdim welin, gijä galaýdym öýdýän, öýdýän, mugallym.

Eke mugallym bagtyýar güldi.

-- Gijä dagy galypmy, sen okuwa girmanjik geçersiň, bolşuň şu bolsa. Seni Alla kerpiç guýsyn diýip ýaradypdyr. Sen başga bir zada ýaramarsyň.

-- Şeýle ýaly, öz-ä..

Eke mugallym gülümsirän bolup,

-- Kerpijiň näçeden?—diýdi.

-- Saňa gerek bolsa, ýoldaş mugallym, dördüsi bir manat.

Eke mugallym dikeldi.

-- Ondan arzan bolmazmy?

-- Men ony siz bolansoň şonça bahadan berýän. Üçüsi mün manatdan nobata duranlaram bar.

-- Kim – ol?

-- Aýdogdy daýym bilen, Daatar daýym, gündogarky goňşularymyz.

Eke mugallym mün manady jübüsinden çykaryp Dawuda berdi.

-- Men aldym. Ertirem, çekjek. Gutardy!—diýdi.

Dawyt ýene kerpiç guýmaga başlady. Eke mugallym Dawudyň okuwa gitmeýänine ýagşy ynandy. Şol arada-da Dawyt Aşgabada gaýtdy. Ol irden otludan düşüp, göni instituta geldi.

Ekzamen başlady. Ol onunjy bolup egzamen alnyp duran otaga girdi. Giren ýykylyp çykýardy.

-- Aý, akademiýadan bir haramzada gelipdir, ýöne paýradyp otyr—diýip, iki sany ekabrja ýigit özleriniň nobatyny Dawuda berdi. - Biz iň soňundan girjek.

Dawyt girip bilet çekdi. Ol gyrada oturan juda kaşan geýnen, ýylmanakdan owadan adamy tanady. Ol „Dünýäniň fizika ylymyndan dünýä açyşlary”

kitabynyň 149-njy sahypasynda suraty goýlan üç adamyň biri Ata Atalyýewiç Garryýewdi.

Ol Dawudyň bada bat ýüzünü aldy.

-- Năme jiçjerilip ýüzüme sereden bolýaň. Bilidiňi oka!

Onuň biletinde üç sowal bardy. 1.Linzanyň mehaniki düşündirilişi. 2. Sürtülme we onuň kanunalaýyklygy.3, Mysal işlemek.

Dawyt ýerinden turdy.

--Năme!

-- Jogap bermek mmükinmi?!

Ekzamen alýanlara Didaryň keşbi, bolşy, özüni alyp barşy başdan ýaramandy. Olar „ine-de bir ýykylmaga kandidat” diýen manyda bu kesewi ýaly gara ýanyk , pes boýly, ýöne kirrebe bolup duran adamjyga ýigrenji nazar bilen, gyzyklanyp seredip otyrdylar.

-- Soň „wah” diýme. Otur, gowja taýýarlan.

-- Men awtobusa ýetmeli. Oba gaýtjak.

-- Obada, synagdan bähbitli nămäň bar.

-- Aý, kerpiç guýýan-laý. Synag, synagdyr-da. Muňa azap nămä gerek. Kerpije azap çekmeli.

Ata Atalyýewiç sähel salymdan ömründe, gaýdyp görmejek, pikirine, oýuna-da getirmejek partlamanyň boljagyndan habarsyz, göwnüýetmezçilik bilen ýylgyryp:

-- Gel, onda!—diýdi.

Dawudyň keýpi birden göterilip gitdi Ol:

-- Mugallym, jaý saljak bolsaň aýdaý, men saňa arzanrakdan sataryn kerpiji – diýip güldi.

Mugallymlar üşerilişdiler. Olar dört adam dagy bardy.

Dawyt „Linzanyň mehaniki düşündirilişi” diýen sowaly mugallymlaryň pikir etmeýän ugrundan aýlap aldy.

-- Linzanyň mehaniki düşündirilişini Amerikanyň jorjiýa ştatynyň kennedi uniwersitetiniň professory Allen Berk, AbŞ-yň Nýu-Ýork şäheriniň Gündogar halklary we Kawkňaz uniwersitetiniň professory Jony Gaff başgaça düşündirýär SSSR Ylymlar akademiýasynyň Fizika-tehniki institutynyň alymlary, Iwanow, Gorpat, Ata Garryýew başgaça düşündirýärler.

Ol tagta çykyp, olaryň hersiniň dündirişiniň formulasyny ýazdy.

-- Ýöne oaryň bäsiseiniň esasy ýalňşlygy, linza bilen şöhle goýberilip, ol yzyna serpikdirilende, emele gelyän massanyň teoriýasyny undupdyrlar.

-- O năhili – diýip, Ata Atalyýewiç galkyjaklady.—Olaryň maksady linzanyň şöhle geçirijiliginiň kanunlaryny açmak ahyryn.

-- Ol dogry, ýoldaş mugallym, ýöne eger şöhläniň yzyna gaýtmagyndan emele gelyän massanyň teoriýasy bilen bilelikde açylanda dünýä ylmyna uly goşant bolardy.

-- Bolýar, geç ikinji sowalyňa.

Dawyt „Sürtülme we onuň kanunalaýyklygy” barada aýdyp, onuň her hili ýagdaýdakysynyň formulasyny ýazyp berdi.

-- Geç,üçünji sowalyňa.

Dawuda fizikadan ysal berdiler. Ol ony bada-bat işledi-de, maňlaýynyň derini çaldy-da kagyzlara bir zatlar ýazyşdyryp, Ata Atalyçýewiçiň öňünde goýdy. Ekzammeator ýerinden zöwwe galdy.

-- Hawa, hut şolam siziň ýalňşyňyz!

- Üf, mümkin däl. Hany, gel , meniň ýanymda otur. Aslynda, sen uniwersitetiň fizikasyna girmeli adam.

Dawyt ýylgyrdy.

-- Maňa häzir ikilik goý, heziller edip gideýin—diýdi.

Oňa başlik goýdylar. Mugallym ýoldaşlaryna bir zatlar diýip ýerinden turdy-da, Dawudň goltugyndan tutup, ony tä teke bazaryna, şäherara awtobuslaryň stansiýasyna çenli ugratdy. Şol ýerde olaryň yzyndan ekzamen alan aýallaryň biri ylgap ýetdi.

-- Amanow, duraweri, sen synag listiňi tabşyryp gitmeli.

Dawyt ýylgyrdy-da synag listini ol aýala berip, Ata Garryýew bilen hoşlaşdyp, awtobusa münüp, oba ugrady.

I k i n j i b ö l ü m

I.

Dawyt üçin lukmançylyk institutyna okuwa girmek aýdyp bolmajak derejede öz-özünden razylyk duýgusyny döretdi. Oňa umumy ýaşayyş jaýyndan jaý bermeselerde, Aşgabatda, ilň ýetip bilmeýän ýokary okuw jaýynda okamak duýgusy ýüreginiň teýinde henize- bu güne açylman pynhan ýatan buýsanç wulkanyny paşyrdadyp atyp goýberipdi.

Ol Daşhowuz köçesiniň ugrunda Lora daýza diýilýän bir ermeni aýalyň howlusynda bir otagy kireýine aldy. Lora daýza keltejik, togalak, her sagrysyna bir hamyr tabak asylan ýaly, mydama nämedendir närazy bolup, özbaşyna gargynyp ýören murtlak gap-gara , ýaşy bir çene baran aýaldy.

Bu aýalyň adamsam, oglam nämüçindir zyndana höküm edilipdir. Gelnä öýkeläp gidipdir. Şonuň üçin howly, otaglar boşlaňdy. Lora daýza Dawudam, meger, özüne meňzeş bolany üçin jaýyna alan bolsa gerek..

-- Ýigrimi baş manat! Hiç kimi getirmeli däl. Eneň, ataň bolsa gelibersin, başgalary goýbermen – diýip, ol oglanyň önünde başdan öz şertini goýdy.

Dawyt boýunsunylyk bilen ýylgyryp durşuna:

„Eý, garryja enem, ikimiz eneli –ogul bolarys. Sen nämäniň gürrüňini edýärsiň, enşalla, Alla ýol berse, men seniň arkadagyň bolaryn” —diýip ýakymlyja oýlandy.

Dawudyň puly bardy. Ol ertir ýigrimi ýedinji awgust diýlen günü etrap merkezindäki aragatnaşyk bölümüne baryp, instituta jaň edip, özüniň okuwa alnandygyny, alynmandygyny sorady.

-- Geliber. Girenleriň arasynda adyň birinji dur—diýip bir türkmen gyzy buşlady.

Ol şondan soň puluny hasaplap gördi. Dört mün manady bar eken. Şondan gyrgyssag arada, iki – üç günüň içinde Toýjan dädä bir mün dört yüz manada gozakly, täzeje „Iž” motosiklet alyp berdi. Ejesine baş yüz manada süýtli, gölelije sygyr satyn alyp berdi. Işikde guran agylyna baş-alty sany goýun getirip saldy. Öýlerine dört yüz manada „Dnepr” sowatgyjyny satyn aldy. Jigileriniň hersine goşa-goşadan ýüzük satyn aldy. Atasyna çäkmen, bir laý egin-eşik satyn aldy. Özüne Aşgabada barsa”wiý” diýilmez ýaly egin-eşikleri, gowja köwüş satyn aldy. Ejesine „özüne bir zatjagazlar satyn algyn” diýip, mün manat pul berdi. Şonda-da özüne mün manat pul galdy.

Dawyt birinji sentýabr günü eýýäm institutdady. Ony, ýene-de birki sany oglangyzy institutyň rektory, Çary Baýryýew diýilýän adam kabul etdi.

-- Gowja okaň. Institutyň abraýyny belende göterjek boluň. Tertipli boluň. Nämе кемçilik bolsa, meniň ýanyma gel. Oglanlaň biri umumy ýaşayş jaý soragy.

-- Bizde, birinji ýyllyklara diňe gyzlara opjit berilýär. Onam, mümkinçilik bolsa, bereris.

Ol şondan soň özüne kireýine jaý gözledi. Edil göwün isleýän jaýynam tapdy. Aslynda, ony jaý däl-de, okuw gyzyklandyrýardy. Onuň illeň okaýşy ýaly okamak zerur däl. Ol bir okuwy, azyndan baş ugur boýunça okasy gelýärdi.

Öýlerinde ertir çay başynda ol özüniň Aşgabada okuwa gitjek bolýandygyny aýdanda, kaksy Toýly öküž:

-- Aý, işini gutaran tentek, nämä gerek. Ine, men bir kelasam okamok, günümi görüp yön-nä—diýdi.

Annajemal begenjeginem, gynanjagyna bilmedi.

-- Näçe waht, Ditjan—diýdi.

-- Ýedi ýyl dagy okamaly bolaryn.

-- Bäh, o ne bala?!

Annajemal aglamjyrady.

-- Ditjan, bir topar garryny taşlap gidiberjekmi?

-- Eçjanym, her aýda gelip, habar tutar giderin.

-- Ors-pors alyp, kapyr bolup gitjek diýsen-e, döremän geçen, döremedik.

Jigileri gelip oňa gyssmyljyraşyp:

-- Ditjan, bizem Aşgabada alyp gidip, aýlarmyň—diýişdiler.

Dawyt bu agy-perýatdan çykyp, daýysynyň ýanyna gitdi. Aýdogdy aga işe gitjek bolup duran eken. Ol Dawudy görüp begendi.

-- Oh-o! O-o-o, ýegen jan, gel!

Dawyt onuň bilen salamlaşdy.

-- Daýy, men-ä gidip barýan. „Biziňkilerdenem göz-gulak bolaweri” diýeýin diýip, hemem hoşlaşaýyn diýip geldim.

Aýdogdy aga ýylgyrdy.

-- Hawwa, nirä ýola düşdüň, ýegen jan”!

Dawyt utanjaň ýylgyrdy. Onuň gap-gara ýüzi uly agzy birhilije betgelşik jaňllaryp, ony hasam myrtar görkezdi.

-- Meni okuwa alypdyrlar.

-- O-ho! Haýsy okuwa, ýegen jan?

-- Medinistuta! Tohtorçylyga.

Ýaşuly doňup galdy.

--Haýky o...

-- Medinistuta!

Ýaşuly atylp gelip Dawudy gujaklady.

-- Berekella, ýegen janym, tamada şeýledir senden.

Şol wagt Ejebaý mugallym daş çykdy. Ol adamsynyň ýarym- ýaş bolup ýegenini gutlap durşuny görüp, birhili düýrükdi.

-- Eýgilikmi, ýegen jan.

Aýdogdy aga öňürtiledi.

-- Ýegen-ä medinistituta okuwa giripdir!

-- Tüweleme, bolaýypdyr, berekella.Haçan gitmeli.

-- Häzir, mugallym, gidip barýan.

Aýdogdyaga ony saklady.

-- Ýegen janym, men seni bir ýyllap özüm saklaryn. Bir ýyllap, sen hiç zady gaýgy etme, men bardyryn arkaňda—diýip, buýsançly aytdy.Soň, aýalyňa:

-- Ejebaý, ýegene bir baş ýüz manat al, öýden—diýdi.

Dawyt ör-göken geldi.

-- Ýo-ok, daýy, daýza, häzir däl, gerek wagty özüm diläbem alaryn.

Emma ýaşuly olara aňkarylyp duran aýalyňa gatyrganyp urduryp öýüne girdi.

Bir salymdan eli pully çykyp:

-- Hany, ýegen, gaty begendirdiň, entek şuny bir al-hany.—diýdi. Soň ony demir ýol menziline çenli, bar iş-güýjün owarram edip, ugratdy.Ýolda bir aýdan zady:

-- Ýegen jan, sen meniň ýürejiğim bolýaň. Men Alladan bir ogul diledim. „Allam, bir ogul ber. Olam lukman bolup, ilin-günün derdine ýarasyn” diýdim. Heýç bolmady. Dogany gyz boldy durdy. Ine, bagtymdan sen meniň umytlarymy bitiren ogul bolduň.Indi, ýegen, diýjek zadym, men bir ýyllap, näme harjyň bolsa çekjek. Ýöne oka, şu bar-a, ol gözüni ýoldan aýryp, Dawudyň ýüzüne dikdi.— Tap, näçe bermelem bolsa, oka, oka, oka, tap, şunuň aňyrsyna-da ýet, düýbünem deş. Bizden ogul-a galmady. Sen maňa oguldanam artyk bol-da Beýik ýegen janym, beýik tohtor ýegen janym, propissar, akadimik ýegen janym bolup galsyn,, Soň bir gün biziň çagalarymyzdan”Al-eýt, sen kimlerden bolarsyň?!” diýlende, „Men Dawyt tohtoryň ýegenidirin” diýsinler. Ine, seniň baş wezipäň şu bolsun,ýegen janym! Men seni oglumdanam beter saklaryn, ine görersiň.

Aýdogdy aganyň begeneni çyn eken, ol Dawudy otla müdürensoňam, gözlerine begenç ýaşyny aýlap galdy.

Brinji sentýabr iki ýygnak boldy.Şonda bir garryja professor çykyş etdi.

-- Birinji bilen, siz geljekki wraçlar! Hemişe instituta geleniňizde, akja halatly, başyňyz silindirli bolarsyňyz. Tabşyrjak zadym, haladyňyz juda arassa, ütüli, bolsun, bu bir. Soňam okuw diýseler,şomuş diýip, ýöne bagryňyzy gerip ýatmaň. Dynjam alyň. Geçen ýyl bir talybymyzyň okamakdan kellesi üýtgedi. On iki talyp, agyr görüp, okuwy taşlap gitdi. Dynç alyň, gowja iýip-için. Kino, teatra gidiň. Özüňize üns beriň. Ýaşlyk geçer gider.Talyplyk döwri, ýigitligiň in gözeli döwrüdür.Ony, okuwa bulaşyp, duşuňyzdan bihuda geçirip goýbermäň. Okuwyň esasy döwri üçünji, dördünji ýyllaryňyzdyr. Şoňa,kem-kemden özüňizi taýýarlaň - diýdi.—Okuw bilen tohtor bolup bolmaz. Ony okuwy gutaryp gideniňizden soň,

ýyllar boýy, görüp, bilip, ýalňyşyp, ýalňyşyňy düzedip, wraç bolunýandyr...Dogry, okuwam gerek, ýöne öz ölçegi bilen bolsun...

Emma Dawyt başgaça pikir edýärdi. Okuwy başyndan başlap, baş- alty ugry boýunça gaty berk alyp gitmeli. Ýöne, şonda-da, hälki professoryň aýdyşy ýaly, iýip-içmäge-de, geýinmäge-de, kino, teatra gitmäge-de, dynç almaga-da ýetişmelidi.

Ol ýygnaçdan çykyp, boljak sapaklaryň raspisaniýasyny ýazyp aldy, institutyň kitaphanasyna baryp, agyr nobata durup, giç agşama çenli gerek boljak kitaplary aldy. Ol şu gün, latin dilinden, biologiýadan organiki himiýadan ders aldy. Her sapaga bir umumy depder tutdy.

Okuwdan çykyp dükana gidip, üç sany akja halat satyn aldy. Soň akja ýüpek matadan özüne gelşip duran silindr tikindi. Ony eplem-bükleň bolup durmaz ýaly, matanyň arasyna galyň kardon kagyzzagaz goýdy..

Täze goňsusynyň bir gyzyklyja pişe bilen meşgul bolup oturanyny görüp, Lora daýza-da onuň işine goşulyp gitdi. Onuň özi tikiň-çatyndan çykanam bolsa, matalary alyp, goňşularyna çykyp gitdi. Ýöne, bir salymdan ýüzüni eňsigip gapydan girdi.

-- Waý, öldüm, waý ölýän...

Dawyt aljyradý.

-- Lora daýza, näme bolýar?

Bu garry aýalyň guruşma keseli bolup, ol mahal-mahal tutýan eken. Häzirem, ol elleri, aýaklary çekip, gap-gara gazan ýaly düwleň, keserip, titräp ýatyrady. Dawyt onuň başujyna baryp:

-- Men näme edeýin, Lora daýza—diýip, özelenip sorady.

Ýaşuly aýal, gagşap, şakyrdaş duran dişlerini açyp bilmän, dodaklaryna salyp, ysgynsyzja:

-- Elim, aýagym, owkala!—diýdi.

Dawyt bu aýaly edil bir hamyr ýugran ýaly ýugrup başlady. Garry çydaman:

-- Öldürdiň, beýtme, aýryl—diýse-de, ony beter owkalady-da, özem derlese derledi welin, Lora daýzany gara suw edip taşlap, ýüň odeala pugta dolady. Soň, çay demläp, oňa gantlyja çay içirdi.

Garry bir salym hyklasa-da, soň edil guzy ýaly bolup uka gitdi.

Dawyt ertir irden turup, agşam ýazan hatlaryny birläý okap çykdy. Latyn diliniň kitabyňy ýene-de bit sapar tutuş okap çykdy. Düýn kitaphanadan alan „Anatomiýa” kitabyňy, okamaga başlady. Şol wagyt Lora daýza ýylgyryp içeri girdi.

-- Oglum, çay içelimi—diýdi-de, çykyp gitdi. Bir salymdan Dawudy aşhana çagyrdy. Oňa öz eli bilen çay guýup berip:

-- Sen, oglum, agşam meni ajalyň elinden alyp galdyň. Tas ölüpdim. Öňler şunuň ýaly bolanda keselhanada on-on baş gün ýatyp, ummasyz çykdaýy çykaryp özüme gelerdim. Oglum ilkä Hudaýdyr, galyberse-de, seniň elini emi janyma ýetişdi—diýdi.

Bu garrynyň razylygy Dawuda hoş ýakdy.

-- Eliň juda gaty eken, ediljek polat atışgiriň bar-da, ýöne bagyrdyberdi. Häziren, endamym demir taýak bilen ýenjilen ýaly, gök dalaw, özem ot alyp agyryp dur.

Dawudyň okuwy öýläninedi. Ol günöta çenli eşiklerini ütükledi, jorabyny, elýaglygyny ýuwdy. Günortan ýagşy garbanyp, okuwa ugrady. Bu gün onuň üç jübt okuwy bardy. Birinji sapak latin dili, ikinjisi fizika, üçünjisi anatomiýa.

Ol anatomiýa sapagyna ymsynmak bilen howlugýardy. Aslynd-a, bu raspisaniýalardan belli bolşy ýaly, birinji ýarym ýylda esasan, orta mekdebiň okuwlarynyň dowamy gidýäri. Ýöne anatomiýa, öýjükleri öwreniş, kesellilere hyzmat ediş sapaklary diýäýmeseň, beýle bir üýtgeşik okuw ýokdy. Fizika, himiýa, rus dili „SSKP taryhy, filosofiýa derslerini ol kän bir kyn görüp, beýle bir gyzygyp, gadyr goýup baranokdy. Ýöne onuň adamlaryň gan basyşyny ölçemek, sanjym etmek keselliniň ýüzüne seredip, derdini bilmek ýaly ýagdaýlary juda bilmäge howlugýardy. Olara şu görüňänleriň içinde iň bir gyzyklysy anatomiýa bolup göründi.

Dawyt institutyň podwalyndaky „Anatomiýa kabineti” diýilip ýazyylan jaýa gyzyklanma bilen girdi. Beýleki talyplar ondan burunlaryny tutuşyp, bosuşyp, bosuşyp çykyp gidýärdiler.

Ol ortada goýlan iki stoluň üstünde ýatan bir erkek, birem aýal adamynyň meýdini gördi. Hakykatdan hem bu kabinet farmaliniň ýiti, edil damagyňdan girip burnyňy tütedip, gözüňi-başıňy aýlap barýan ysyndan ýaňa durar ýaly däl. Onuň üstesine adamyň birwagt ynjap, üýtgän meýdi ýaş adamda ilkinji sapar ýakymyz duýgy döredýärdi. Dawyt beýleki talyplara garamady, çydady. Ol gaýta elýaglygyny alyp, ony stoluň gyrasynda ýagjaryp duran dermana batyrdy-da, birki gaýta ýiti ysgap, soň ýaglygyny jübüsine saldy. Soň, dermana kän ünç bermän, mugallymyň aýdanlaryny üns berip, onuň aýdanlaryny dykgatlyja diňledi oturdu.

Ýöne ol anatomiýa dersinden çykandan soň, ýolboýy formalinli elýaglygyny zol ysgaý-ysgaý „Krasnyý krest(Gyzyl haç)” keselhanalar toplumyna gitdi. Bu keselhana birinjiden-ä, onuň ýaşaýan öýüne golaýdy. Ikinjidenem, şol ýerde olary anatomiýadan okadýan Akgyz Geldiýewna diýen ýüzi juda ýakymly mugallym işleýärdi. Ol aýal şu günki ilkinji sapakda-da beýlekiler ýaly, kelüç-külüç edip, her hili boluşýan talyplara meňzemän, juda asylylyk bilen sapagy diňläp duran Dawudy öwdi.

Dawyt ortada duran iki sany ullakan stoluň üstünde farmalin bilen gandyrylan meýitlerden gorkman, mugallymyň kes diýen ýerini juda usullylyk bilen kesep, aýdylan sözleriň ýekejesinem sypdyrman depderine belleýärdi..

Ýöne Dawudyň başga bir zat üçin keýpi has kökdi. Ony latyn dilini okadýan mugallym hem beren jogaby üçin öwupdi. Latyn dili ony haýran galdyrýardy. Bu dil durşuna akyl-parasadyň öýi eken-ä.

Ol bu keselhananyň ikinji hirurgiýa bölümüne baryp, ikinji gatdan Akgyz Geldiýewany tapdy. Mugallymy onuň gelenine begendi.

--Hä, öýe gitmediňmi, Amanow?!

Dawyt ýygryldy.

-- Mugallym, men bir garryja aýalyň öýünde kireýine ýaşaýan, ol aýal agşam gaty erbet boldy. Onuň ýeke özi, ikimizden başga howluda hiç kim ýok. Men onuň gan basyşynam ölçäp bilemok, sanjymam edip bilemok. Men, nämede bolsa,

lukmançylyk ugrundan okap başladym. Şol zatlary bilmesem , özüme gaty utanç hasap edýärim. Kyn bolmasa, maňa öwredäýiň..

Mugallym ýylgyrdy.

-- Howlukmak gerek däl, hemmesi öz wagtynda bolar!

Dawyt başyny gorkuly ýaýkady.

-- Ýok, mugallym, meniň häzir öwrenesim gelýär. Gaýrat edip, mümkin bolsa, maňa ugruny birje aňadyň, galanyny özüm bir zat ederin.

Akgyz Geldiýewna Talyp ýigidiň özelenip durmasyndan onuň gara çynydygyny duýan bolara çemeli. Ol bu ýerde agşamyna nobatçylyk edýän ep-esli ýaşan talyp gyzy çagyrdy.

-- Hurma jan, şu talyp oglanjyga gan basyşy ölçemäni, sanjym etmäni gowja öwret -- diýip tabşyrdy.

Hurma işine gaty ökdeje eken.

-- Biz Marydaky medisina uçilişesinem gutaryp, iberilen ýerimizde iki ýyl işläp, soň medinistituta okuwa girdik. Hany, başla. Dawyt gan basyşyny ölçemegi gowja öwrendi. Soň olar kesellilere agşamky sanjyma bile gitdiler.

Hurma, guýrukdan sanjym edilende, guýrygy göz çeniň bilen dörde bölüp, onuňam iň ýokarky bölegine sanjym etmelidigini telim-telim görkezip, gaty gowy öwrettdi. Birki sany ýaşyrak kesellä Dawudyň özem Hurmanyň gözegçiliginde sanjymam etdi.

Ýöne damardan sanjym etmek birneme çylşyrymly bolup çykdy Käbir keselliniň damary çykyp duranokdy. Hurma damary barmajyklaryň içki, pökgüje ýeri bilen sypap yzarlap tapmagy, soň, sanjym iňnesini dogry tutup, damaruň ugry bilen sançmagy, üç-dört kesellide, görkezdi. Ýöne damardan bada-bat sanjym emäge Dawudyň ýüregi etmedi.

--Nesip bolsa, ertir ýene geläýerin.

Ol Akgyz Geldiýewanyň ýanyna baryp, ondanam birnäçe maslahat aldy. Soň dermanhana baryp fenandaskop satyn aldy. Olam gymmatja zat eken Ýöne Dawyt pulunyň gidenine däl-de,alan zadyna begenip. Ýaşayan ýerine barýança şol formalinli ýaglygyny ysgap-ysgap gitdi. Ilki başy aýlansa-da, soň öwrenişdi..

Ol howla girende garry-gurty aýaldan howlynyň içiniň doludygyny görüp, ýüregi jigläp gitdi.

„Eý , allam, Lora daýza bir zat, aý ýok, hiç zat bolmawersin...”

Howluda üýşüp oturan aýallar ýerlerinden turuşyp, „Geldi-de, geldi” boluşdylar.

Içerden Lora daýza öz ýaşyna gelişmeýän ýeňillik bilen onuň garşysyndan çykdy.

-- Oglum, geldiňmi. Dawid jan, gördüňmi, bulary, hemmesi saňa garaşýar. Baryny bulara gürrüň berdim. Hemmesi seni görmäge geldi. Şularam owkalap goýber, oglum, goý endam-janlaryna demir taýak bilen urlan ýaly kül- owram bolup gitsinler-le.Ýogsa, maňa ynananoklar-eý.

Dawyt eşiklerini çalşyryp, az- kem garbandy. Soň garrylaryň arkasyny, elini, aýagyny bagyrdyp, bagyrdyp owkalap berdi. Geň ýeri, bu garry-garry ermeni aýallary näçe bagyrsalar-da, hyklasalar-da, gaýdanlarynda alkyş baryny aýdyp gidýärdiler.

Olar gijäniň bir wagty dargaşdylar..

Dawyt kolbasa bilen ýumurtga gowurynyp garbandy-da, birki käse çay içdi. Soň Lora daýzanyň gan basyşyny ölçedi.

-- Lora daýza, işçi gan basyşyň näçe bolmaly?

Lora daýza bu gün juda keýpikökdü.

--Ozal-a ýüz ýigirmide, segsendi.

Dawyt bu garrya ýalyň keýpiköklüğine düşündi. Onuň gan basyşy ýüz otuzda togsandy.

--Näme, kemçilik barmy.

-- Ýok, gül ýaly. Bir käsejik gök çay içmeli.

-- İçäýewrin.

Dawyt gijäniň bir wagtyňa çenli sapaklaryna taýýarlandy. Ol kemeriniň ýasyja gyrasyny, soň ütügen tok bagyny ilki köýneginiň, soň penjeginiň aşagynda göýüp, damary çala bildirýänlere, damary düýbünden görünmeýänlere sanjym etmegiň tilsimjagazlaryny gaýtalap-gaýtalap öwrendi.

Ol esasy agramy latin diline berdi. Baş- on temada geçilmeli zatlary ýat tutdy.

Depderine hersini aýry-aýryja, düşnüklije edip ýazdy.

Ertesi fizikadan, ýene anatomiýadan, biologiýadan, hemem SSKP taryhyndan sapaklar bardy. Bir bolan üýtgeşiklik, biologiýa sapagy biologiýa ymaratynda geçýän eken. Bu ymarat esasy korpus bilen, umumy ýaşayyş jaýlarynyň aralygynda ýerleşip, onda biologiýa bilen baglanyşykly ähli esbap, surat, enjam barlaghanalar bardy. Bu ýer okanyňa segýän ýer eken, ikinji bir bolan ýagdaý, SSKP taryhy sapagy ikinji jübüt sagatlardy. Bu sapak „uly auditoriýa” diýilýän ýerde geçdi. Bu sapaga birinji ýyllyk talyplaryň barysy geldi. Emma haýran galmaly ýeri Dawudyň ýany boş bolsa-da, ne oglandan, ne gyzdandan, hiç kim gelip oturmady. Ýöne sapak başlanaýjak bolanda bir ýüzi aý ýaljak, näzijek gyz aljyrap auditoriýa girdi-de, gelip Dawudyň gapdalynda oturdy.

Ol gyz oturyp-oturmanka:

-- Şu ýyl umumy bejerişe, jemi näçe talyp alyndyka?- diýip sorady. Dawyt jogap bermäninden soň, onuň ýüzüne bir seretdi-de, erbet düýrildi. Soň onuň akja, edil ýüpek kagyz ýaly ýüzi, owadan alma ýaly ýañaklary gyp-gyzyl bolup gitdi. Ol gyz aljyraňnylyk bilen goşuny ýygnap, gapdaldaky boş parta geçdi.

Dawyt öz ýagdaýyna düşündi. Onuň edil kesewi ýaly didary, betgelşikden ýöne yşarat bolup duran ýüzi, içine çöküp, betgelşiklik çeşmesi bolup duran gözleri, uly, juda jallyk görkezýän agzy, asyl, ähli bolşy seredende gorkunç duýgy döredýändigini onuň özem aňyp durdy. Ýöne, onuň boşy-da, ol näme etsin.

Didaram, edil ata-ene, goňşy, watan ýaly, saýlanyp, seçilip alynanokd-a! - diýip ol, içini gussaly çekdi-de, oýlandy.

Okuwlary juda gyzykly geçdi. Ol anatomiýa sapagyndan soň ýene keselhana gitdi. Soň, Akgyz Geldiýewadan edil gerek mahaly ulanyp bolaýjak dermanlaryň sanawyny ýazyp aldy.

-- Dawyt, bar sen on birinji palata täze keselli getirdiler, şonuň gyzgynynam ölçe, gan basyşyny barla, soň iki göterimli analgyn bilen demidrol ur...

-- Damardanmy?”

-- Damardan ur - a!

Dawyt Akgyz Geldiýewanyň tabşyryşy ýaly edip, sanjym enjamlaryny taýýarlap, On birinji palata bardy.

-- Haýsyňyz täze gelen?

Bu palata aýallaryňky eken. Horja gyz ýatan krowatda ýerinden aýbogdaşyny gurup oturdy.

-- Men täze gelen.

-- Saňa sanjym etmeli! Familiýaňyzy aýdyň?

-- Kürräýewa.

Dawyt ýene gidip, mugallymyndan on birinji palatada kime sanjym etmelidigini sorady.

--Eşşekowa bolmaly.

Ol gelip, ýene „Eşşekowa kim?” diýip sorady. Aýallar gülüşdiler.

-- Eşşekowa däl, Kürräýewa. Ady Akja.

Dawyt ol gyzjagaza damaryndan sanjym etdi. Soň onuň gyzgynyny, gan basyşyny ölçedi, Gyzgyny, otuz sekiz, dört, gan basyşy ýüz onda altmyş.

Dawudyň ol gyz bilen gürrüňleşesi geldi.

-- Niräň agyryp, bäre düşdün?

Gyz bu halatly, silindirlije, gap-garaja oglana ynamsyzlyk bilen, gorkuly seredip, öz ýagdaýyny çekinibräk aýtdy.

Ysgynym ýok, edil ýere siňip barýan-da, gün batan aralar bolgusyzja gyzgyn turup, barja ysgyn mydarymam alýar.

-- „Inçekesel bolmaly!” diýip, Dawyt oýlandy.

-- Inçekeseldir öýdüp, şol balnysa-da eltdiler, doganlarym. Ýöne, olaram barlap, barlap ol kesel däl diýdiler. Gidip-gidip içim towlaýar, gidýän zat ýok. Bularam, ertire çenli gaýrat et, ertir rentgene saljak diýäler.

Dawyt sesini çykarmady. Bu gyza uky dermanynyň edilmegine düşündi. Hurma giç geldi. Dawyt ol gelýänçä garaşyp, onuň bilen aýlanyp, kesellilere sanjym, kimiň arkasyna ýod toruny, kimiň arkasyna banka goýuşdy, kime gorçişnik ýaprajyklaryny goýdy. Bu gije sanjymy guýrukdanam, goluň damaryndanam Dawudyň özi etdi.

-- Asyl, hezil eken-ä, her kesellä ýörite „ýarawsyzlyk kartočkasy” ýöredilýän eken-ä.. Şonda-da oňa nähili derman bermeli, nähili sanjym etmelidigi azylgý eken-ä.

Ol ýaşaýan ýerine gijirägem barsa-da, özüne garaaşyp oturan kempirleriň endam-janyňy owkalap berdi.

Dynç günü irden turup, geljek hepdede bolmaly sapaklary kitap boýunça okap çykdy. Köýnegini, jorabyny, elýaglygyny, haladyny ýuwup serdi. Soň Teke bazaryna gidip, özüniň iýesiniň gelýän azyk önümlerini aldy-da, duralga geldi. Ol öz ýaşaýan ýerine gidýän on dokuzynjy awtobusa garaşyp durşuna, bir eleşan eşikli, ýüz- gözünü sakal-murt basan adam onuň gapdalyndaky oturgyçda oturdy-da:

-- Häýt, beçe, attabus kaçan geçdi?—diýip sorady.

Dawyt edil atasyna meňzäp duran bu adamyň ýaşylyumtyl öwsüp duran gözleriniň edil garajygyna bakyp,:

-- Menem ýaňy geldim, heniz-ä gelenok—diýdi.

Ýaşuly oturan ýerinden öňündäki haltasyndan bir buhanka ors nanyny çykaryp, ondan bir bölek döwüp aldy-da:

-- Me, iýiber—diýip, Dawuda uzatdy.

Dawyt bu adamyň uzadan çöreginden bir bölejik aldy-da, agzyna eltdi.

Ýaşuly beren çöregini alyp iýip guran bu garajürjenje oglana tutuş gözleriniň owasyny ýapyp duran ösgün gaşynyň aşagyndan gyzyklanma bilen sereetdi.

-- Sen buluçmyň?

-- Dawyt başyny ýaýkady.

-- Ýok, türkmen. Medinistitutda okaýan. -- Ol bu şähere nireden gelenini aýtdy.

--Özüň haýsy millet?—Ol ýaşula sowal berdi.

-- Man- kürt! Bagyrly. Ýöne özüm Fizkulturnýý köçesinde ýaşymen. Tebip. Döwük-ýenjik bajaraman. Eliň, aýagyň döwüläse, keliber. Tanyşyň-da bolsa ketiriber. Kyýmat almyýaman. Arzan alýan.

Ol Dawuda ýene bir bölek çörek döwüp berdi-de, ýzyndan bieki tilisge gök soganam uzatdy.

-- Hany, tiý, met institutda nime okuýaň?

Dawyt başyny atdy.

-- Ýaňy okuw başlandy. Heniz orta mekdepdäki dersler dowam edýär.

Ýaşuly başyny atdy. Oňa çenli on dokuzynjy awtobus geldi. Ýaşula bir topar goşuny jemleýänçä, Dawyt onuň bir haltasyny, korzinkasyny alyp, awtobusyň içine atdy. Soň öz toruny alyp, maşyna mündi.

Awtobus 29-njy mekdebe golaýlanda ýaşuly onuň ýüzüne garap:

-- Düş!—diýdi.

Dawyt ýaşulynyňam, özüniňem goşlaryny alyp awtobusdan düşdi.

-- Ýör, hany, öwe çenli äkitip ber, Onsoň kaýtyber...

Dawyt ýaşulyny öýüne eltdi. Onuň howlujygynda baş-alty adam daşarda gurulan sekiniň üstünde aýaklaryny sallap, oňa garaşyp otyrды. Bir gelniň elinde gyzzagazy aglaýardy. Ol gelin bolsa:

--Goý, han- a, daý geldi. Alma janyň elini bejerjek diýär - diýip, çagasyny köşeşdirjek bolýardy. Beýleki adamlaram ýerlerinden turuşyp, ýaşulynyň habarlaryny alaryna garaşyp, oňa aladaly seredişdiler. Howdan ýaly giň çit köýnegi eplem-eplem bolup, daşyndan köwlenip duran gartaşan aýal, içeri girip-çykyp, aýlanyp ýördi.

-- Fatma, aý, güm bolan Fatma, gabra gitdiňmi, ýygna bulary. Gel bura, haram heleý.

Gartaşan aýal demini alman, gelip, gojanyň goşlaryny içeri saldy.

-- Getir benim em torbamy?

Ol kiçijik gyzdandan başlady.

-- Ne oldy?

Gelin aljyraňňy halda:

-- Kakasy oýun edip çekdi welin, eli serpildi duruberdi.

--Ah, kakasy, nimeýe çekiýe, ahça kyzymyň elini. Hany, köreým.

Ol gyzzagazyň elini zarp bilen çekip goýberdi—welin, gyzzagaz aglamaga-da ýetişmedi.

Goja soň iki sany daýaw ýigidiň saklap duran garry aýalynyň ýanyna bardy.

-- Năme oldy?

-- Gije daş çykjak bolanda basgançakdan ýykylypdyr. Indem gymyldap bilenok. Goja ol aýalyň tenine elini degirmän, elini onuň bedeni bilen ugurdaş ýöretti.

-- Hany tutuň.—Ol aýalyň aýagyňy öz sag aýagy bilen berk çilşirdi-de, çep dyzy bilen onuň edil syrtyňa batly depdi welin garry pahyr oturyberdi.

-- Nätdiň, Yrza kürt, aý, haram, sen...

Ýaşuly güldi.

-- Kesmiseň, kanamaýdy, kempir. Agrymasa kutulmaýdy. Boldy, git, san...

Ol soň eli döwülen, aýagy çykan adamlaryň derdine em edip, olardan sähel salymddyndy-da, içeri, aýalyňa:

-- Heý, kürt heleý, çay ber, sen.

Patma daýza adamsynyň önünde pytyrdap, oýmydaklap, sekä iki çäýnek çay, käse, iýer-içer ýaly zatlary daşap başlady. Yrza aga hil bir iş bitiren ýaly bolup, dözümlü gykylyklady:

-- Haý, kürt heleý, eççän kyrhyna aş edejekmisän, ketir, kişmiş, kişte, haý, seniň...

Yrza aga Dawudy düşege çagyrdy.

-- Neneň kördüň?!

-- Gaty gowy.

Ol ýaşulunyň damar-damar eliniň üstüne gap- gara elini goýdy.

--Yrza aga, sen bu hünäriňi maňa näçe günde öwredip bilersiň?

-- Niçe pul bere biljek?

Dawyt ýekedyzyna galdy.

-- Edil häzir ýüz manat bereýin. Meniň bilen işi boldy edeňsoň, ýene ýüz manat.

Goja ýüzüni kese sowdy.

-- Bolmyýdy. Soňra iki ýüz manat olsun!

Dawyt begençli:

-- Bolýar!—diýdi.

Dawyt şondan soň, okuwa çenli on günläp, dynç günleri bolsa günuzynlap Yrza aganyň ýanyna gatnady. Ondan çykygy, döwük-ýenjigi seýiklemegiň tärlerini öwrendi. El - aýak çykanda, döwülende içirilýän, çalynýan, döwük seýiklenende hamyra gatylyp garylýan ot-çöpleriniň, halk emleriniň barysynyň adyny, görnüşi, reňkini, saman-süplügi birin-birin öwrendi. Ýeri gelende Yrza aganyň rugsady bilen adamlaryň döwügi, ýenjigini gapyrga, oňurga, el-aýak diýmän seýiklemegi öwrendi. Onuň eliniň has düşümlü ýeri, aýak çatalbadan çykanda, çüýjüklük çykanda salmasy boldy. Tebipleriň iň kyn görýäni şol döwükler, çykyklardy. Sebäbi häzirki tebipleriň köpüsi ýaşy bir çene baran adamlar. Olaryň çüýjükligi ýa-da çatalbasy çykan hassalary gaty berk saklap, olaryň derdine em etmäge köplenç güýçleri ýetmän, birhili gowşaklyk goýberip, süňki ýerine getirip bilmän goýberýärdiuler. Şonuň üçin bu derde duçar bolan hassalar, soňy bilen şikesli bolup galyberýärdilar.

Dawudyň eliniň gatry güýçlülige, onuň hatda islendik damary, saçuzyny, peýi, dürli myşşany pugta yzarlap alyp, owkalabam bilýändigine Yrza aga gaty begenýärdi.

Damardaky düwülmäni, myşşanyň guragyrysyny şeýle bir gysyp, owkalaýar welin, hassa bagyryp-bagyryp derdinden açylýar oturyberýärdi.

-- Bujagaz oglanyň eliniň, synasynyň güýçlüligine, onuň damar, endamyň ownujak süňkjagazlaryny, oňurga, boýun, el, aýak, barmak, bogun, dyz süňklerini birme-bir owkalaýşyna, ylaýta-da onuň çatalba, jüýjüklik, aşykly süňklerini ýerbe-ýer salyp bilşine, öz gözümem gidýär - diýip, Yrza aga otursa, tursa, gelene, gidene gürrüň berip, ýadamaýardy..

-- Ýürek bir gurbakga, beden ylan. Ylan kurbakgany ýuwtyp goýberejek. Tebip, gurbakga kömek bermeli. Süňkleriň, beýlekiň heýç. Damarlary, saçuzyny, peýi, muskly seýiklemegem heýç. Inň اساسysy üreh, bala, üreh.—diýip, goja juda açylan wagty Dawuda garap samraýardy.

Ol ahyry bir gün:

-- Ertir men saňa ak patyýa berejek—diýdi.

Emma içini ýakaýyn diýen ýaly, ertesi gün Dawyt gelibem, onuň ak patasyny şol gün alybam bilmedi.

Onuň sebäbi, okuw jaýynda institutyň rektorynyň hojalyk işleri boýunça orunbasary Toýbaý Sylabow diýen adam ylgaý ikinji gata çykyp barşyna, birden basgançakdan togarlanyp gaýdypdyr. Ony „Tiz kömegi „ çagyryp, keselhana ugratdylar. Dawyt şol adamy görmek üçin, ýörite, döwür-ýenjik-keselhanasyna gidip, şol mugallymy sorady.

Toýbaý Sylabow diýilýän adam ýüzi-gözi ýylmanakdan gotursaw, owadan dodaklaryny münküldedip, bagyryp ýatan eken. Ol kimedir birine, aldygyna sögünýärdi.

Dawudy esasan gyzyklandyran zat, özi lukman bolup, betbagtlyga düşen naçary taşlap gidip bilýän adamy ýakyndan birje synlap görmekdi.

Hakykatdanam, onuň göz önüne getirişi ýaly bolup çykdy. Bu adamyň bolşy dagy edil bir näzenin aýalyň näze, kereşmä çümüp, daş-töweregindäkileriň nebsini agyrdyp, özüne boýun etjek bolup dirşyny ýadyňa salýardy. Dogry, Dawudyň öz-ä beýle adam-a ilkinji sapar görýärdi. Ýöne, ol obada şoňa meňzeşräk gürrüňler-ä eşidipdi.

Dawyt:

-- Mugallym, menem aýagyňy görüp bereýin?!—diýip, onuň aýagyňy gipsiň daşyndan sypalady. Ol şonda bu adamyň aýagyňyň agyrmagyňyň sebäbiniň, süňkleriň ýokary böleginiň gipslenip, aýagyň penje süňkleriniň hem döwlüp, onuň seýiklenmändiginden gördi. Indi sagat agşam sekizden işleýärdi.

Keselhanada iki sany nobatçy talypdan başga adamam ýokdy. Esasy wraçlaryň ikisi häzir operasiýadady. Beýlekilerem gaýdypdy.

-- Bu haramzadalar öldümikä?—diýip, keselli bagyrdy.—Baryň, çagyrsaňyzlaň-how. Öldüm-ä men. Öldüm!

Nobatçy ýigit bir ýerlerden gyssanyp gelşine, aljyraňňyhalda :

-- Doktorlar operassiýada! Azajyk sabyr ediň—diýdi.

Emma keselli çydamady.

-- Bu gepiňi, bar, ejeňe aýt. Operasiýasynam, beýlekisini bilmen. Şol edil häziriň özünde bar zadyny taşlap gelmese, men ony işletmeýen. Gümünü çekdirerin, wah, öldüm!

Dawyt hassanyň aýagyňy elläp, ownuk süňkleriň haýsysynyň döwülendigini barlajak boldy.

-- Bar, sen gaýt aýt—diýip, Sylabow sag aýagy bilen Dawudyň elini depip goýberdi.

Dawyt lapykeç bolup öýe gaýtdy. Ýolda öz-özüne "Näzme işiň bardym diýsen-e. Aslynda, men bu adamyň yzyndan nämä geldim.." - diýip, öz-özüne igene-igene gitdi.

Ertesi ol gaty ir turdy. Bu gün dynç günidi..

Ol howluda Lora daýzanyň ol - bu işine kömekleşdi.

-- Dawid jan, sen maňa şol tamçadan tikiň maşinkamy çykaryp ber!—diýip, Lora daýza ondan haýyş etdi. Dawyt tamça bardy. Onuň gözüne ilen zat bu tamçanyň içiniň bulam-bujarlygydy. Aslynda Lora öz içersinem tertiplije saklamaýan eken. Onuň ähli goşy koridoryň ugrunda buulam - bujar bolup durýardy. Şonuň üçin, käte bu garryja aýalyň özem, nirede näme goýanyny, nirede oturyp-turjagyny bilmeýärdi. Onuň öýüne keseki adamlary goýbermeýändiginiň sebäbi-de şol bolsa gerek.

Ol tamçadan köneji tikiň maşynyny tapdy. Ýöne onuň üstüne küt-küt edilip, edil bir albom kysmy, daşy, owadan gaplanan içi ýazgysyz ak kagyz bolup duran, galyň depderler basylypdyr. Dawyt birhili gyzyklandy. Ol tikiň maşyny çykarsa-da, pikiri şol galyň depderlere gitdi. Ol tikiň maşynyny daşary çykaryp:

-- Lora daýza, şol depderlerden birini maňa satsan-a. Medinistitutda şondan birini almaly- diýdiler.- diýdi.

Lora daýza ilki razy bolmady.

-- Bolmaz, ol meniňki däl, Gurgençigiňki. Ol basym gelmeli. Sorasa men näzme diýeýin.

Ol aýal adamsynyň, oglunyň uzak ýyllar Türkmenistan Ylymlar akademiýasynyň tipografiýasynda çapçy bolup işländigini aglap gürrüň berdi. Agysynyň arasynda-da:

-- Saňa juda gerekmi?—diýip, ýuwaşja sorady.

-- Maňa mugt gerek däl, satyňaljak. Şolar ýaly depder getiriň diýip durlar, institutda.

Kempir baş atdy.

-- Men saňa bererin. Ýöne puly bilendir. Ýigrimi baş manat!

-- Bolar, bolar...

Dawyt garry aýallary kabul edenden soň, çay-çöregini iýip, Lora daýzanyň getirip beren depderini açyp pikire batyp ep-esli otyrды.

Asyl, Dawudyň gökdäki dilegi ýerde gowşupdy. Ol bu bir ýüzüne dört list ak kagyz ýerleşýän depderi öňüne alyp, gijesi bilen, tä daň agarýança işledi-de, onuň birinji sahypasyna adamyň kellesi baradaky saglygy saklaýyş ugrunda, ylymda, kitaplarynda, okuwynda el ýetrpli bolan ähli maglumatlary, beýni, beýniniň ýarym şarlary, onuň esasy damarlary, nerwleri, olaryň bitirýän hyzmatlary, kelläniň ýüzündäk organlaryň, kelle agyry, gulak agyry, göz agyry, agyz, burun, bokurdak boýunça olaryň bejergisi, olary bejermekde gerek bolýan zerur dermanlar, baryny tertipli, aýyl-saýyl, owadan hat bilen ýazdy. Kelläniň ýarym şarlaryny, onuň damarlaryny, nerwlerini, gulak, göz, dil, burun, bokurdak bilen baglanyşygyny görkezýän owadan suratam ýelmäp goýdy- da bu depderini başujynda goýup, soň bolsa, edil aty çykan ýaly bolup, ýerine geçip, guzy ýaly uklady.

Dawyt bu gün biohimiýa, latyn dili, rus dili derslerinden soň keselhanada iki sagat bolup, agşamyna institutyň özünde geçýän iç keselleri kružogyna gatnaşdy. Ol ýolboýy:

-- Ine, indi, muňa okuwa meňzeş okuw diuýseň bolar. Öýde garry aýallary massaž-owkalama okuwy, ikinjisi, depderime, adam organlaryny, olaryň gurluşy we ýerine ýetirýän işleri, olaryň keseli, olaryň keseliniň bejerilişi barada okap, ýazmagym, institutdaky okuwym, keselhanadaky, tejribelerim, agşamky kružoklarym, Yrza agadan alýan sapagym -- barysyny bir ýere jemlesem, göze gelüwlije, doly okuw boluberyärem. Ýöne, köpräk öwrenjek bolmaly. Hassanyň ýüzüne seredip, keselini anyklamaly, dessine kesele diagnoz goýmaly, bejergisini aýdyp bermeli. Gör, men Kürräýewanyň keselini ol aýdanda-da, anyklap bilmedim-ä.

Ol bu gü keselhanadan soň, ýolugruna dermanhana ýörite baryp, juda zerur bolaýjak keseller üçin sanjymlyk, içmek üçin, çalmak üçin derman baryny satyn aldy.

Gijäniň bir wagty bolsa-da, garryja ermeni aýallary onuň gelerine sabyrlylyk bilen garaşyp otyrdylar. Dawyt çay-naharam diýmän, olaryň derdine em etdi. Olar gaýdanson, Lora daýza bilen oturyp, çay-nahar edindi.

Ertesi agşam Dawyt institutdan irräk geldi. Onuň sebäbi, hirurgiýa kružogyny sagat dokuza deçiripdirler.

Ol öýe girip, eşiklerini ýaňy çalyşan wagty Lora daýza uzyn boýly, her gözi meýli pyýala ýaly, juda owadan ermeni gyzyny yzyna tirkäp onuň bolýan otagyna girdi.

-- Dawid jan, bu gyz meniň ýegenim Sewilýe. Olam Garabahdan, biziň obamyzdan, Aşgabada işlemäge geldi. Ol seniň bilen kepleşmek isleýär-e. Dawyt baş atdy.

-- Salam, men --Dawyt!

Sewilýe owadan ýylgyrды.

-- Men—Sewilýe. Men- dermatolog.

-- O näme?

--Aýallaryň ýüzüni bejerýän. Owadanja edýän.

-- O-ho-o! Sen meniňem ýüzüme-de, seretsen-e. Meniň mysalamdan bile okaýan gyzlarmyzam, oglanlarmyzam gorkýar. Olar meniň ýüzüme-de seredip bilenok. Bir gyz bilmän gapdalymda oturdy-da, ýüzümi görüp, ýüregi ýarylyp, edil kerk goren ýaly bolup gaçyp gitdi.

Sewilýe seçek ýaly uzyn, owadan barmaklary bilen Dawudyň ýüzüni elleşdirip, Lora daýza öz dillerinde bir zatlar-bir zatlar aýtdy. Sewilýe öz dilinde:

-- E-e-ý, weşim, pen! (Bu hiçle, bejereris-le!)

Lora daýza begençli gygyryp:

-- Onda, nämä dursuň? Bejeriber-dä!—diýdi.

Sewilýe melemtil, tämiz saçlaryny owadanja selkildetdi-de, Dawudyň ýakymсыз, bedroý ýüzüne näzlije garady.

-- Sen meniň iş ýerime gatnamaly bolarsyň, oglanjyk- diýdi. Dawyt ol gyzyň işleýän ýeriniň salgysyny aldy. Soň bolsa okuwyna ýapyşdy. Ilki bilen

galyň depderini öňüne çekdi-de, onda täze, „Bagyr” sahypasyny açyp, bagyr, bagryň damarlary, öt, bagryň keselleri, ödüň sowuklamasy, sarylama, bagryň gurçuklamasy, -echeonokok, bagryň göz açmagy, bagryň sowuklamasy, bagryň lagtalanmagy ýaly dertlerini, olaryň emini ýazyşdyrды

Dawyt özi bilmezden başyna şeýle bir köp işi „Satyn alandygyny” aňyp galdy. Ol öňküdenem baş beter horlanyp galypdy. Ne bir düzügli iýip-içip, ne-de bir il ýaly düzügli dynç alyp bilýärdi.

-- Men şu gün teatra gideýin!—diýip, ol bolýanja otagyny ýygnaşdyryp, syryp-süpürdi. Poluny ýuwdy. Soň köýneklerini, jorabyny, maýkasyny, içki eşiklerini ýuwup serdi. Soň halatyny ýuwup, serdi-de, täze halatlarynyň birini ütükledi.

Onuň birhili süňni ýeňlän ýaly boldy. Günortan bir sagatrak ýatyp, dynç aldy.

Şondan soň Yrza agalara bakan gitdi. Ýaşuly öýünde ýok eken.

Ol sekä çykyp, ýaşula garaşyp başlady. Ýaşuly gelmänden soň, ýene öýe gaýtdy.

Ol ýaşayan ýerine baranda oňa Lora daýza sabyrsyzlyk bilen garaşyp otyrды. Ol howla girenden

-- Dawit jan, munda gel—diýip, rusçany ermeniçe äheň bilen gatyp-garyp gürlledi.

-- Bak, muňa!—diýip, aşhanadaky stoluň üstünde bir harman bolup duran puly görkezdi.

-- Bu näme?

-- Muny saniň bejerýän garry aýallaryň getirdi. Şu gün olaryň bejergi almasy gutardy. Olar gelip, hasaplaşyp gitdiler. Müň manat. Ýöne men goşmadym. Özüň näçe ber diýseň, şonam bererin.

Dawyt näme diýjegini bilmedi.

-- Lora daýza, maňa sowutgyç, telewizor gerek.

Lora daýza pula elini uzatdy.

-- Waý, ine pul, bar alyp gel!

Dawyt baş atdy.

-- Men ol puly alyp biljek däl. Ol seniň puluň. Men- talyp. Maňa talyp hakyndan başga pul haramdyr. Haram puly elläbem bilmerin. Ol bize düşýän däl. Mende, obada kerpiç guýup gazanan pulum bar-a. Şolam besdir. Eger beýle işleýän bolsaň, onda sen maňa şondan karz beräý.

Lora daýza güldi.

-- Sen, näme, samsykmy? Puly özüň gazandyň, özüňem sow. Men näme?!--

Bu garry aýal Dawudy ynandyrjak boldy.—E-eý, akmak bolma, heý, puluňam haramy bolarmy. Sen azap çekip alýaň. Şol ülhith kempirler adama ýeke köpük berenden janlaryny berjekler-ä. Ine, özleri getirip gitdiler-eý.

-- Aý, ýok. Lukman ynsan saglygyny seýikläni üçin hak alsa, ol haram bolar. Maňa pul gerek däl..

Ol geýinip, ilki Sewilýäniň işleýän ýerine gitdi. Onuň işleýän ýeri ”Owadam” hyzmatlar öýüniň günbatar ganatynda, aýallaryň sertaryşhanasynyň bir böwründe eken. Sewilýe gaýtjak bolup, goş-golamyny ýygnap duran eken. Ol Dawudy görüp, begendi. Derrew çay gaýnadyp, kofe demläp berdi. Dawyt bu gara bulamak ýaly zady ilkinji sapar içip göreni üçin, kiçijik, saplyja käsedäki gara gowja yslyja suwuklygy juda ätiýaçly owurtlady.

-- Bu näme, Sewilýe?!

-- Kofe-de, näme kofe-de içip göreňokmy?

-- Ýok.

Ol Dawudy aýnanyň öňündäki oturgyçda orurtdy-da:

-- Wagtyň barmy?—diýdi.

-- Sagat edä Molanepes teatryna barmaly.

-- Aý ýetişeris-le.

Ol gyz ilki nähilidir bir suwklyk bilen dawudyň ýüzüni gowja ýuwdy. Soň akja krem bilen onuň ýüzüni suwady. Ol siňenden soň, akja tozga bilen onuň ýagly ýüzüni gömdi.

-- Ine, boldy. Agşam ýatjak bolanyňda, şu kremden ýüzüni suwap ýat, ýöne gözüňe degirme. Ertir işiň ahyrynda meniň ýanyma hökman gelmeli.

Dawyt ertesi bu gyzyň ýanyna ýene geldi.

Sewilýe Dawudyň kellesini gujagyna alyp, iňne bilen onuň ýüzüni çokjalaý-çokjalaý, bir bulgur gara-gura hapa süplük çykardy. Oglan ýüzünde şunça gagueanyp bolup biljegine, öz gözi bilen görmese ynanmazdy. Şondan soň Sewiliýe Dawudyň ýüzüni, ýene bir ysyna asla çydap bolmajak, özen ýüzüň derisini edil ýakyp barýan suwklyk bilen gaýtala-gaýtalap ýuwdy-da bir ýakymlyja yslyja krem bilen suwap, gyradaky oturgyçda ýarym sagat oturtdy. Sow, ýene bir krem çaldy-da, onuň kellesini gapdaldaky gyzgynlyk gelýän aýna gaba salyp on-on baş minut oturtdy. Diňe şondan soň onuň derläp, ýagy çykyp duran ýüzüni nähilidir bir akja tozga bilen gömdi.

Sewiliýe bu bejerişini indiki şenbä çenli dowam etdirdi-de, soň Dawuda:

-- Dawyt jan, indi galan zat seniň özüňe bagly—diýdi. Men saňa zerur gerek kremleri ýazyp bereýin, şolary her gün ýatjak bolanyňda eliňe, ýüzüňe suwap çalmaly. Üç sagat geçensoňam sabynlyja suw bilen ýuwup, ýumşajyk plotensa bilen guraýança süpürmeli. Soň ine, şu kremi ýukajyk çalyp, ol guraýança garaşyp, soň çig gaýmak çalyp ýatmaly... Düşündiňmi, düşünmeseň diňle.- Ol ýene telim gezek gaýtalady.

Ol soň Dawudyň gözünüň daşyna geçdi.

-- Men saňa bir emel öwredeýin, sen ony her gije ýatjak bolanyňda, bir hepdeläp edersiň.

--Ine, şular ýörite plastyr. Ýelimli mata, ýöne göz üçin niýetlenen. Sen her gije, ine, şeýdip, gabagyňa ýapyp, bu ýelimli matany çekdirip edil gaşyň ýokarsyna ýelimlärsiň. Aşakky gabagyňdan alybam, çekdirip, ýaňagyňa ýelimlärsiň.

Onuň özi bu täri etdi-de, soň, gaýtalap-gaýtalap düşündirdi. Ondan soň tutuş owasyna çalmaly dermanlaryň sanawyny berdi.

--Başararmyň?

-- Bilmedim.

Ol gyz bu emi gaýtadan Dawudyň özüne etdiribem gördi. Şonda Dawyt aýnada ýüz keşbini görüp, özüni tanamajak boldy. Onuň ýüzi birhilije gelşigine gelen ýaly boldy.

-- Äýnek satyn al-da, ony bir aýlap gözüňden aýyrma.

Dawyt gözlerini, gabaklaryny plastyr bilen çekdirip, soň ony aýyrman Sewilýäniň Gara äýnegini dakynyp öýe gaýtdy.

Ertesi gün Sewilýe oňa geň sowal berdi.

-- Dawyt jan, puluň barmy?—diýdi

Dawudyň puly bardy.

-- Bar.

-- Ertir alyp meniň ýanyma gelsene.

Ertesi olar tirkeşip uniwermagyň ikinji gatyndaky erlek adamlaryň kostýumlary satylýan bölümüne bardylar. Gyz saýlap-saýlap, Dawuda gymmat çal kostýum, gaty gowy köýnek, galstuk satyn aldy.

-- Bu yssyda kostýum nämä gerek? - diýip, Dawyt närazy bolup aýtdy. Meniň kostýumym bard-a.

Sewilýe güldi.

-- Indi sen diňe kostýumly gezmeli bilarsyň.

-- Tomusynadamy?

-- Tomusyna-da! - Gyz birhilije gyzardy. - Dawud jan ! - diýdi. - Sen meniň ejeme, kakama bir seredip, gerek bolsa massaž edip bilmezmiň.

-- Bilmän näme. Ýöri häzir gideli.

-- Ýok, dynç güni bize gel—diýip, ol öýleriniň salgysyny berdi.

2.

Birinji gün Dawyt üçin ýatdan çykmaýan gün boldy. Ol Sewilýäniň saýlan kostýumyny geýip, Lora daýzanyň inň aňrybaş edip bejeren saçyny gowy şampyn bilen ýuwup, darap, täzeje portfelini eline alyp, okuwa bardy welin, göreniň akly haýran galdy duruberdi.

Bu orta boýly, ak ýüzli, kirpikmen, käse ýaly gözleri hyjuwdan ýaňa ýanaýyn diýip duran, ak dür ýaly dişleri lowurdap duran ýigidi, ilki tanamajak boldular. Ylaýta-da, gyzzlar ak haladyny geýinip duran Dawudyň golaýyna gelip-gelip, sähel günde beýle üýtgän ýigidi synlap gidýärdiler.

Dawyt bu ýagdaýlara asla üns berenokdy. Jaň kakylmaga eslije wagt bardy. Bu gün şenbe güni bolany üçin ilkinji sapak latyn dilidi.

Dawyt uludan demini aldy.

... Onuň şu geçen aýda göz önünde tutan birnäçe işi bitipdi. Ol inň esasysy, Ryza aga bilen hasaplaşyp, ondan „ak pata” aldy. Ýaşuly, edil ak pata bermeli pursatda höüjetligine tutdy. Ol tüý basyp giden ýüzünden melemtil gözlerini bakraldyp:

-- „Hany, oňurka çykanda neýhilli seýiklemeli?” „Kany, onda aýt, boýun süňki çykanda neýhilli salmaly?” „Kany, eňekiň çyksa neý hilli çalmaly?, Dyzyň çyksa, çüýjüklük çyksa, aý garaz adamyň on iki süňüniň ählisini sanap, şolara dürs jogap alandan soň, derman – därä geçdi, ondanam, seýiklemegiň usullaryndan tutup, edil bar zady tükezziban edip, diňe, şondan soň „ak pata” berdi. Şol gürrüňleriň arasynda aýaly Patma daýza bilen baş-on sapar sanaşyp çykdy.

Ahyrynda bolsa Dawudyň uzadan puluny, birki gaýta sanady - da, bir köneje üçlügi ýogyn, kirli barmaklarynyň arasynda emelsizje tutan bolup:

-- Mah!—diýdi.

Dawyt ýylgyrdy.

--Ýok-la.

Ýaşuly aýalyny sögýän sesi bilen arlap:

-- Al, suhty peder, al diýdim man sana, al-da ýoh ol!

Dawyt yzyna hyrra öwrülip gaýtdy.

-- Beýtmeli däl!

Ol Lora daýza bilen hem öýkeleşdi. Häzir onuň bu garryja aýal bilen kän bir arasy ýokdy. Sebäbi ol arada on dokuzynjy awtobusyň duralgasynda durka tötänlikden iki san oral aýalyň gürrüňini eşidip, haýran galdy.

-- Sen şu Daşhowuz köçesiniň ýokarragynda bir ýaş oğlan barmyş. Şoňa görünseň nädýär, Sona.

Sona diýilýäni gürründeşiniň ýüzüne garady.

-- Hawa, şon-a menem eşitdim. Gaty güýçli tebipmiş öz-ä. Ýöne ony ermeniler eýeläpdirlir. Lora diýip bir aýjyn aýal barmyş, öz ermenisi bolmasaň, asyl, ol oglanyň ýanyna goýbermeýärmişin. Özem puluny öňünden, gaty gymmat alýarmyş.

-- Şon-a menem eşitdim. Özem, ol eýran tebiplerinde okanmyş. Allanyň keramaty bilen elinde-de, rentgen barmyş. Eline seredip, derdiňi aýdyp, em bilän seýikläp otyrmýş.

-- Alla jan, türkmenlerdenem şeýle keramat döräwersin, gyz. Ýöne onuň ermeniniň toruna düşeni bolmandyr-da.

Bu gürrüň Dawuda agyr täsir etdi. Ol şol, günden soň, Lora daýza bilen berk gepleşdi.

-- Lora daýza, sen ermeniden başga adamy gaýtarýan ekeniň. Gaty köp puly öňünden alýan ekeniň. Bu näme boldugy?

Lora daýzanyň gahary geldi.

-- Türkmenler nireniň pohy, janym, pul bermeseler näme üçin bejermeli?!

Barsynlar keselhana, meneň öýüm keselhana däl!

Dawyt onuň ýüzüne seredip, başyny ýaýkady.

-- Men bu öýde ýeke günem ýaşaman. Näçe manat alan bolsaňam, getir, şu ýerde goý!

Lora daýza buýtar-suýtar eden bolsa-da, bir petde puly getirip, aşhanadaky stoluň üstünde goýdy.

-- Öňkülerem getir.

-- Barysy şol!

-- Barysy şu bolmaly däl. Çaltyrak bol! Getir diýdim getir çaltyrak!

Lora daýza aglan boldy. Zeýrenen boldy. Ýüregini tutan boldy. Ýöne Dawyt öz diýenine tutdy.

Ol bu aýalyň özi barada bir syrlyja emel edýändigini Sewilýäniň bir gepinden: "Aý, Lora daýzany sen tanaňog-a, Dawit jan, ol aýaldan häzir bol!" -- „Senuiň özüň talyp, obadan gelen näme üçin, ol aýalyň beren puluny alaňok. Berenini bir al. Onsuzam, ol aýal saňa hemmesini berenog-a. Seniň gazanjyň bir bölejigini berýär saňa. Seniň edýän sanjymlaryňa, massažlaryňa, döwür-ýenjikleri seýiklemäňe, ol aýal, edil seniň ýanyňda hiç zat almasa-da, soň gidip, olaryň masgarasyny çykaryp, pul alyp gaýdýar, Ol aýal ile belli şerraý-a— diýmesindenem aňypdy..

Dawyt Sewilýäniň ejesine-de seretdi. Onuň ejesi Nizik daýza Türkmenistanda Awtomobil transporty ministriniň orunbasarynyň aýal dogany eken. Özem gyzy Aşgabada gaýdansoň, yzyndan gaýdypdyr. Gelibem, bir garly gün tekizjek ýerde

taýyp ýykylyp, soň ýerinden turup bilmändir. Bu aýaly Moskwa baş sapar alyp gidipdirler. Ol ýerde-de, "Omaça süňki çykyp, döwülipdir, ony diňe operassiýa edip bejermeli. Ýöne operassiýa etmäge bu aýalyň ýüregi gowşak, ol narkozy göterip bilmez. Gyşa çenli garaşmaly. Moskwa gyşda getirin" diýipdirler. Soň aýalyny görmäge Sewilýäniň kakasy Arnold aga-da gelip, oturjak bolanda çatalba süňki döwülip, ýerinden galyp bilman ýatyrdy. Olara daýysynyň goldawy, Sewilýäniň gazanjy bolmasa gün görmegeň aňsat däl eken.

Dawyt baryp, ilki Nizik daýzany gördi. Bu aýalyň omaça süňkleriniň çykany dogrydy. Ýöne häzir döwük ýokdy. Ýöne wagt köp geçeni üçin omaçanyň durýan oýtajygyna gan, suw dolup gidipdir. Ine, kyn ýeri şoldy.

Moskwada „döwülipdir“ diýleninden başga ähli aýdylany dogrydy.

-- Nähili?—diýip, Sewilýe Dawudyň derläp, has nurana bolan ýüzüne pyýala ýaly owadan gözlerini näzik ýylgyrdyp garap durşuna sorady. Gyz az-kem uýalany üçin, has näzikden ajap görünýärdi.

-- Nesip bolsa, bejeresis.

-- Moskwa gitmänmi?!

-- Moskwa nämä gerek.

Dawyt Nizik daýzanyň damaryndan ýürek berkidiji, bedene kuwwat beriji sanjym etdi.

-- Ejemiň damaryny tapmak kyndyr!

-- Wah, görgi diýsen-e – diýip Nizik daýza-da zeýrenip başlady.

-- Zyýany ýok, gül ýaly – diýip, Dawyt olary köşeşdirdi.—Bir käse çay içip bolarmyka?

Sewilýe aşhana bakan ylgady.

Olaryň hersi bir käsejik çay içdi. Nizik daýza güýjüne geldi.

Dawyt güýçli gollary bilen horlanyp, bir gysym bolup galan aýaly ýatan ýerinden ýokary göterdi.

-- Indi, gaýrat edip, bir aýagyňyzda durjak boluň.

Niziuk daýza hykylap, titrekläp, gyzyndan ýapyşyp, aýak üstünde gurdy.

Dawyt garry aýalyň çykyn aýagyna öz çep aýagyny berk çylşirdi-de, sag aýagynyň ökjesi bilen onuň aýagynyň çykan ýerine gaty güýçli depdi. Nizik daýza ýer-gögi tsgindirip bir wägirdi welin, Sewilýe şarpyldap ýere ýykyldy.

Dawyt özünden gidip, şalkyldap ýatan garry aýaly hem düşeginde süýndürip ýatyrdy. Soň, poluň üstünde çaşyp ýatan Sewilýäniň elinden tutup, galdyrdy-da, kresloda ýatyrdy.

Sähel salymdan Nizik daýza özüne geldi. Ol bada-bat aýagyny gymyldatdy-da:

-- Eý, Hudaý, maňa näme boldy?!—diýip, hamsykdy. Soň çaşyp ýatan gyzyny görüp, krowatdan düşdi-de, ýöräp gyzynyň ýanyna baryp:

-- Sewilýe jan, saňa näme boldy, balam!—diýip öýzelendi. Sewilýe ýerinden atylyp turdy-da:

-- Eje, eje jan—diýip, garryny gujaklady. Soň ol gelip Dawudy gujaklap, onuň elinden, maňlaýyndan gaýta-gaýta ogşady.

Dawyt ýylgyryp durdy.

-- Häzir bal goşup çay içiň. Birki gün kän bijaý herket etmän. Agyrsa, kelleagyry dermanyny içiber.

--Indi bir kakamy-da göräýseňiz!

Dawyt elindäki sagadyna seretdi. Soň ol üçüsi bile tirkeşip, beýleki otaga bardylar. Etli-ganly ermeni adam iki adamlyk krowatda içarkanlap, ol otagda bolýan gep-gürrüňlere diň salyp ýatan eken. Ol Dawudy görüp, ýerinden galyp, elini uzadyp salamlaşdy. Dawyt bu adamyň reňkiniň sarymtyl, aklygyndan döwük-ýenjigiň däl-de, ýürek bilen bagly derdiň alamatlaryny gördi.

Ýaşulynyň gan basyşyny, ýüreginiň ýagdaýyny diňledi. Ýürek urgusyny ölçedi.

-- Gan basyşy ýüz ýetmişde, ýüz, ýürek urgusy, ýüz kyrk. Ýürekde ýiti ses bar. Ol bu ýagdaýy bada-bat aýtmady-da, ýaşulynyň on iki süňňüni, damarlaryň ähli ulgamyny, myşşalaryň ulgamyny, bogunlary, çatlapdyr, döwülipdyr, çykypdyr diýilýän ýerleri gaýtalap, gaýtalap, telim gaýta dukgat bilen yzarlady. Soň öz-özüne:

„Ýok, ýürek, diňe ýürek!“ – diýip kesgitli aýtdy.

Ol başyny galdyrdy.

-- Gyssagly, juda gyssagly keselhana ýerleşdirmeli. Döwügiň, çykygyň adam ýok. Infark. Gaty tiz keselhana ýerleşdirmeli!

Ol ylgap baryp telefona ýapyşdy-da, „Tiz kömegi „ aýlap, ýagdaýy aýtdy. Soň „Tiz kömek“ gelýänçä hassanyň ýanyndan aýtylman oturdy. Hassany ýerindenem galdyрман, ony çadyr sallançakda ýatyryp, alyp gitdiler.

Dawyt şondan soň öýüne gaýtdy.

Ol bolýan jaýyna baranda ony Lora daýza ylgaşlap garşy aldy.

-- Dawid jan, türkmen aýallay geldi. Olar gitjek boldular. Men olary saklap otyryn, ol ýorgalap baryp bir depderi getirdi-de, Dawudyň gözüne dürtäýjek bolup, -- Ine olaryň salgysynam atlarynam ýazyp goýdym. Indi olar näme hak berseler, ýazar goýaryn. Sen men garypdan öýke-kine etme, näçe ýaşasaň, ýaşabermeniň öýümde, oglum bilen adamym gelýänçäler. Gitjek bir diýme. Dawyt özüne garaşyp oturan türkmen aýallaryny tanady.

-- Salowmaleýkim! Geliň, geçiň.

Olary öz otagyna geçirdi.

Aýallar özleriniň derdi –hallaryny aýtdylar. Elbetde, olaryň aýdýan zatlary Dawyt üçin nätanyşdy. Ol aýallar aýal ugry, aýallarda orta ýaşdan geçenden soň bolýan geçiş möwritine degişli dertler baradady.

--Jigim jan, bize bir em et. Gadryňy bileris.

Dawyt bu aýallary ýagşy barlady. Emma bularda döwük- ýenjik, çtykuw, görnüp duran ýara-para, damar gatama, guragyry, ýellenme, gijiw diýen ýaly alamatlar ýokdy. Olaryň ýüzi, reňki, dişleri gowdy. Ýöne ol şol barlap baryşyna, bu aýallaryň boýunlarynyň bokurdaga direýän ýerinde et bilen- deriniň arasy çişip durdy.

Ol baryp galyň depderiuniň boýun diýen ýerini açdy.

„Galkan görnüşli mäziň çişmegi. Oňa rusça zob diýýärdiler. Edil şu wagt bu kesele türkmen lukmanlary kân bir üns berip duranokdylar. Ýöne bu kesel azam bolsa, ýörgünli. Nerwlleriň bozulmagy, gidip-gidip gaharyň gelmegi, keýpsizlik, gidip – gidip janyňa jaý tapmazlyk. Gidip-gidip ön bolup geçen kemsidiji, gownüňe degiji ýagdaýlaryň ýadyňa düşüp, essiňdñn çykmak derejesinde gaharyň gelip, elden- aýakdan çykmak. Keseliň döremeginiň, ösmeginiň güýjemegi, ýoduň

ýetmezçiligi, derdi içine salmak bilen nerwiňi öjükdirmek. Keseliň zyýanlysy-öjükdirijisi, Hiç hili zyýanly alamatlary duýulmaýan görnüşleri-de bar. Bejerilişi, operasiýa,In esasy serişde, köşeşdiriji bejergi almak. Düzümünde ýod bolan dermanlar...”

Dawyt aýallara ýüzlendi.

-- Siziň ikiňiziň hem derdiňiz bir ugurlyrak eken. Birinji siz psiholok lukmanyna bir görüniň ol birki sany dermanyň adyny aýtdy. Şu dermanlary içiň. Ikinjiden özüňizi rahat saklajak boluň. Siziň ikiňizde-de zob bar.

-- Zob bolanda näme, jigi?—diýip, ak ýüzli mapraç aýal ýylgyryp sorady.

-- Zob bolanda, -- Dawyt özüniň hor boýnuda bildirip, öňe çykyp duran kekirdewigini görkezdi. Ine, şuna galkan görnüşli mäs diýilýär. Şol dertleýär. Soň, ol içinden gysyp, ýüregine was-was, gaharlanma, kemsitme derdini salyp başlaýar. Adam aglaýar, özüni juda kemsidilip, aýak astyna taşlanan hasap edýär. Göwnüne her hili ýaman pikirler, öz janyna el gatmak ýaly niýetler gelýär. Ony operasiýa etdirip, asyrdyrmaly.

-- Wah, men şeýle-dä. Edil asyl-da, janyňdan dyn diýýä-de, tutan wagty.

--Ýok, men-ä Hudaýa şükür, beýle däl.Özümiň aýal ugrundan başga derdim bardyram öýdemok—diýip, mapraç aýal aýtdy.—Boýnumyň çiş, tohum-da, etli-ganly bolanym üçin bar. Ejem pahyrda-da bardy. Şeýle çiş.

Dawyt baş atdy.

-- Dogry, seniň derdiňe, gaharyňy getiriji diýýärler. Seniňki ýumşak görnüşi.

Aýallar „Gelenimize görä” diýişip, endam-janlaryny owkalatdylar. Soňam, ep-esli gürrüňleşip, Dawudyň haýsy etrapdan, ejesi barmy, kakasy kim, ýagşy bilensoňlar, onuň bilen çay içişip, „ertirem geleris” diýişip, gitdiler.

Olar gidenden soň, Dawyt bu gün dükana gidip, ýörite adam tutup, satyn alyp getiren sowutgyjyndan bir bulgur sok alyp içdi-de, şol sowutgyç bilen bile alan telewzoryny açdy.

Sewilýe Dawyt üçin ýörite iýgi-içgi menýusyny düzdi.”Ertir turup, bir bulgur gaýmak içmek, günortan institutyň naharhanasyndan birinji, ikinji naharary satyn alyp işmek. Şondan naharyň gapdalyndan, hökman, işdäaçar, bir bulgur şerbet, ýa-da kisel içmek, agşanlyk, sagat ýedä çenli, işdä açar bilen ýenlijek nahar edinmek.Ýatjak bolanda, hökman, bir bulgur miwe soguny- şiresini içmek...” Sewilýe bu düzgüni şeýle bir janygyp düşündirdi welin, öňdenem „aýdylan – kanun, hökman edäýmeli” diýip düşüňän Dawyt üçin bu ýagdaý çyndanam kanun bolup ýüregine ýazyldy. Indi onuň puly bar, sowutgyjy bar. Edil , juda zerur bolsa, ol özbaşyna gaz peji bilen gaz ballonymam satyn alyp biljekdi. Ýöne onuň üçin bir kyn düşjek zat, olan sowutgyjyny zerur azyk önümleri bilen doldurmakdy.

-- Menem şu ýerimde oturaýyn!—diýip, bir gyz Dawudyň auditoriýada oturan ýerinde edip oturan oýuny uçuryp goýberdi.

-- Oturyň, oturyberiň!—Dawyt gapdalraga süýşdi.-de bu gyzyň ýüzüne seretdi. Bu gyz, arada bu ýerde oturyp, soňam, edil bir elhenç bir zat gören ýaly, titräp turup giden gyzdy.

Dawudy bu güne taýýarlamakda Sewilýäniň aladalaryny hiç aýdar ýaly däl. Ol gyz düýn, duşenbe günü Dawytlara iki sapar gelip gitdi. Birinji gelende, ejesiniň,

kakasynyň adyndan bir üýtgeşik altyn sagat sowgat getirdi. Dawuda alyşan eşiklerini geýdirip, synlabam gördi. Ikinji sapar gelende, oňa bir gowy köwüş, köýnek, elýaglyk, jorap alyp geldi.

-- Bularyň bahasy näçe?—diýip, Dawyt gaýta-gaýta sorasa-da, gyzyň getiren zatlary oňa hoş ýarady. Sewilýe gaýtjak bolanda Dawyt onuň eline ýüz manat pul tutdurdy. Emma gyz almajak boldy.

-- Ýok-la, Dawid jan, Işläp başlanyňda beräý!

-- Ýok, häzir al.

Gyzyň ýüzi edil naryň suwy çalnan ýaly boldy.

-- Bulary men ejem üçin berýän. Sen şony aýak üstüne bir galdyr-a. Biz seni altyn bilen bezäris. Soňam, kakama aýdan zatlaryňam dogry ekem. „Wraçlar edil wagtynda getiripsiňiz” diýdiler. Dawid jan, kakamyň özem: „Wagty bolsa, ertir bir gelip gitsin” diýdi.

Dawyt başyny atdy.

-- Kakaň haýsy palatada?

-- Renimesiýada ýatyr.

Gyz Dawudy ertir okuwyň öň ýanynda öz işleýän ýerine gelmege yryp, gaýtdy. Dawyt gijäniň bir mahalyňa çenli okuwlaryna taýýarlandy.

Bu institutda talyplara esasy gep halatdan, kalpakdan gelýärdi. Halatyň ýok bolsa, ýa-da kirli bolsa, ebtih agyp dursa, rektordan başlap, nobatçy aýala çenli bir zat diýip galýardy.

Ol „Gyzylödek” baradaky ähli maglumaty galyň depderine ýazdy. Ona edilmeli emleri, rusça, latynça ýazyşdyrды. Soň düşegine geçdi-de, ertir edilmeli işleri birlaý ýatlap, uka gitdi.

Ol ir turdy. Şu günki sapaklary birlaý ýatlap, soň çay goýdy.

-- Bu gün-ä bir bulgur gamagym ýok, Sewilýe. Ýöne, ertirden aňry boljagyna söz berýän.

Dawyt bu gün öýden irräk çykdy. Ol özüne kesesinden syn edip:

-- Maňa bir kaşaňja portfelem gerek—diýip oýlandy. Ony görüp, Lora daýzanyň gözleri tas çykyppy.

-- Waý, waý, Dawid jan, bu senmi?! Eý, Allam, sen nähili owadan ýigit bolaýypsyň. Tutuş medinistitutyň gyzlaryny däliredersiň, sen.

Dawyt ýylgyrды.

-- Aý, Lora daýza olaryň menden başga-da işleri az däl. Onsoňam, medinistitutda mendem müň esse owadan ýigitlar bar-a. Bu dagy näme?

Dawyt Sewilýäniň işleýän ýerine bardy.

Çyz edil bir sagada golaýrak ony saklap, täzedden ýüzüni iki sapar üýtgeşik suwuklyk bilen ýuwup, soň saçyna geçdi. Arada Lora daýzanyň bejersini bozup, onuň saçyny gapdalyna gaýtaryp, soň ysly şampun bilen gaýta-gaýta ýuwup, guradyp, brolin bilen ýagşy doýurды. Soň aýna gapyrjaga salyp, elektrik togunyň gyzgynyna saçyny, ýüzüni guratdy-da, näzik yslyja krem bilen ýüzüni suwap, ol siňýänçä oturtды.

-- Irden bir bulgur gaýmak içdiňmi?—diýip, işiniň arasynda sorady.

-- Ýok, gaýmagym bolmady. Ertirden başlajak.

Gyz başyny ýaýkady.

-- Ýok, şu gün başlamaly!-- Ol gapdala bir ýerlere baryp, bir bulgur gaýmak getirdi.—Me, şuny iç. Ýöne ertir bermerin.

Şondan soň Sewilýe eli plotensa doangy bir zady göterip geldi.

-- Şuny menden sowgat hökmünde al!

-- Ol näme?

--Aç-da göräý.

Dawyt plotensany sypyrp aýyrady. Gyzylymtyl reňkli gaýyş portfel!

Ol utandy.

-- Ýok, Sewilýe, beýtme. Men aljak däl.Ýa-da puluny al.

Sewilýe ýylgyrdy.

-- Bolýar, maňa yetmiş manat beräý.

Dawyt sadaja, mekdep okuwçysynyňka kybapdaşrak portfelindäki kitaplaryny, haladyny, umumy depderlerini, kalpagyny täzje portfeline saldy. Olar soň tirkeşip, Sewiliýäniň kakasynyň ýatan keselhanasyna bardylar.

Olary keselliniň ýanyna goýbermediler.

-- Men medinstitutda okaýan, kesellini göreýin!—diýip, özeleniberse, herne, doktor Dawudy içeri goýberäýdi.

Ýaşulynyň bir özi bir otagda, kitap okap ýatyrady. Ol Dawudy görüp, çalaja gobsundy:

-- Geliň! - diýip, ýaşuly Dawudy tanaman aňkaryldy.

Dawyt oňa düşündi-de, özünü tanatdy, soň onuň halyny sorady.

Ýaşulynyň aňkarylması galmady, Ol birhilije kekeçläp:

-- Meniň infarkdan başga-da, birhili oňurgam şikeslenen ýaly. Doktorlar aýtsamam, infarkty bejereli, soň—diýýär. Ýöne bu bilagyry meniň janymy alyp barýar. Ilki şony bir zat etmeseler, men infarkdan açylmaryn, öz ýagdaýymy bilýän-ä men.. Sen bilimi bir görüp berip bilmezmiň. – Ol arkasyny Dawuda öwürip ýatdy.

Dawyt anatomiýa sapagynda, beýlekiler dermanyň ysyna çydaman garasar dargan ýaly dargap gidende-de, meýdiň oňurgasyny, boýun süňklerini açyp, grilanyň-inginiň bolaýjak sebäplerini, onuň ýagdaýyny, iny düzetmegiň tärlerini öwrenmäge jan edýärdi. Ýöne, jansyz adamda bu derdi tapdymam, bejerdimem diýip boljak däl. Ýöne buça bolanyna görä, Yrza aganyň usulyndanam peýdalanyp göräýmelidi...Barmagyňy oňurganyň iç ýüzüne sokup, sepirjegi gaňyrmaly..

Dawyt goşlarynygapdalyndaky stolda goýdy-da, ýaşulynyň oňurgasyny emay bilen yzarlady.

„Bil oňurganyň altynjy bendi ýerinde däl. Megerem, infarkyň badyna bijaý hereket eden bolmaly.Ýa-da öňden oňurgasynda ingi bolup, şolam infarkta getiren bolmaly. Belki, öňden, özbaşdak dörän bolmagy mümkin. Öz-ä agram görüpdür...”

Ol iň güýçlidir öýden barmagyny ýaşulynyň gapyrgalarynyň arasyndan onuň oňurgasynyň altynjy bendiniň aşagyndan salyp, bat bilen gaňyrady. Oňurga tokurt edip gitdi. Ýaşuly bir ”Ö-öý” etdi-de, düşegine çökdi.Bir salymdan soňam:

-- Sag bol, oglum, janym ýerine geläýdi!—diýip begendi.—Näme bolupdyr?

Dawyt oňa bolan ýagdaýy düşündirdi.

-- Indi sen arkaýyn dynç al. Men okuwa baraýyn.—diýip, goşlarny alyp, çykyp, instituta bakan gitdi.

Sagat on iki bolup baryardy. Okuw ikide başlanýardy.

-- Men kitaphana baryp gazýet-žurnallara seredeýin-le!—Ol Institutyň işigine baranda gelene-geçene syn salyp duran bir tanyşrak oba adamsyna gözi düşdi

-- Wäh, daýym-la!—Dawyt täzeje portfelini çep eline alyp, daýysy bilen görüşmäge taýýarlanyp, oňa bakan ýüwürdi.

-- Daýy, salowmaleýkim!

Aýdogdy aga Dawudy tanamadymy, ýa-da, geçen birki aýda adamyň beýle üýtgäýmeginiň mümkin dældigi barada oýlandymy, aljyraňňlyk bilen elleşdi-de, birzatlar diýip mydyrdady. Soňam:

-- Senem şunda okaýaňmy?—diýdi. Yzyndanam—Ýegenim bolmaly. Amanow Dawyt. Garaja, keltejik oglandyr.Şony gözleýän.

Dawur daýysyna düşündi.

-- Ýör, men saňa şol oglany tapyp bereýin—diýdi-de, daýysynyň golundan tutup, institutyň naharhanasyna bakan çekdi. Soňam ýylgyryp:-- Daýy, dogrudanam tanamadyň-maý—diýdi.

Aýdogdy aga Dawudy gaýtadan synlady.

-- Tanamadym.

-- Men – öz ýegeniň Dawyt-da!

Ýaşuly yzyna bir serpikdi. Soň bat alyp:

-- Aý, goý-a, ýegen jan, senmidiň—diýdi—Tanar ýaly bolmansyň, edil, aý ýaly ýigit bolupsyň. Tüweleme, göz degmesin.

Ýaşuly birhili hamsykdy. Soň sesini titredip:

-- Bizdenem beýle adam ýetişjek eken, Alla jan. —Ol soň tä naharhana barýança sesini çykarmady.

Olar bile naharlandylar. Nahar arasynda Aýdogdy aga oba, Dawudyň atasy, kakasy, ejesi, jigileri, özüniňkiler barada gürrüň berdi.

-- Ak galadan, Kelte çynardan, beýleki obalardan okuwa gireni ýeke sen, ýegen. Göz degmesin. Gowja okaweri. Alla saklasyn, şu wagt dagy okuwdan kowlup baraýsaň, begenjegi gaty köpdür. Okawergin. Ylaýda Eke mugallym dagy toý bererler. Onuň ogram, ýegenem uniwersitetdenem, Krasnowodskiniň med uçilişesindenem ýykylyp geldiler. Ýogsa-da, Metjik salam aýdandyr...

Naharhanadan çykyp gaýdyşyn Dawyt daýysyna:

-- Men sagat altyda okuwdan çykaryn. Soň bileje bolýan ýerime baraly. Oba barada gürrüň berersiň—diýdi.

Aýdogdy aga ýegeniniň salgysyny aldy.

-- Men birazajyk pul, odur-budur alyp geldim. Ejeň-däý, şolm aglap otur-da, menem, şu teke bazaryna odur-budur satmaga goşulup gaýdyberdim.—Ol gozüne yaş aýlady.—Dogrusyny aýtsam, ýegen jan gaty buýsanýan. Gaty. Edil göresim gelip, ýüregim otlar alyberdi. Ýöne, dogymy diýeýin, Alla köp görmesin. Beýle owadan, nurana, eziz oglan bolansyň diýip pikirem edemokdym. Maň-a, şol öňküje garaja-guraja ýegen bolsaňam bolup durdy. Emma sen, -- Ol gapdalyna üç sapar tüýkürdi.—Göz degmesin. Ajaýyp ýigit bolupsyň. Ine, baryp bir gürrüň bewreýin, asla, ynanmaýalar maňa. Çynym, bir adamam ynanmaz, gör-de duraý...

Dawyt sagadyna seretdi Sewiliýäniň sowgat beren altyn sagady Dawudyň çep elinde lowurdap durdy.

-- Altynmy?! - diýip ýaşuly ýylgyryp sorady.

-- Hawa, sowgat.

-- Nesip etsin, gaty gelşikli mal eken. — Aýdogdy aga saklandy.—Ýegen jan, bolýa, onda. Men bu gün-erte „Teke bazarda „, bolýan. Sen ertir otduh günü, gelip bir şol obadan iberilen zatlaryňy alyp gaýtasaň . Belki, bile gidip, bir käse çäýyňy içeris...

-- Daýy, okuwdan soň baryp alyp gaýdybereýin. Meniň ýanymdajyk ýatyber!

-- Ýok, ýegen. Men agşamyna bazardan sypynyp bilmeýen. Ýöne, ertir gelseň, ony görüberýek. Hoş, onda...

Dawyt daýysyna ätiýaçlykdan, bolýan ýerini salgy berip, okuwyna gitdi. Edil häzir bolsa, onuň bile okaýan oglan, gyzlary, edil bir Gün başga bir ýerden dogan ýaly, geň galyp, agyr oýa batyp oturan Dawudy synlaýardylar.

-- Seniň adyň näme?—diýip, onuň gapdalyna geçip oturan akja gyz eýemsiremek bilen sorady. Dawyt tisginip gitdi. Ol şondan soň özüniň auditoriýada oturanyna göz ýetirdi.

-- Meniňmi? Meniň adym- Dawyt. Familiýam Amanow.

Gyz ýüzüni sallan boldy.

-- Meniň adym Aýjan. Aýjan Sylabowa!

Dawyt gyza garap ýylgyrды.

Mugallym auditoriýa girip, sapaga başlady.

Bu gün sapaklar Dawudyň pikir edişinden ir tamamlandy. Iň ahyrky iki sagat bolmady.

-- Şul-a bähbit bolaýdy!—diýip, Dawyt edil institutyň gapdaljygyndan birinji trolleýbusa münüp, „Gyzyl haç” keselhanasynyň ibirinji iç keselleri bölümine geldi. Şol ýerde halatyny, kolpagyny täzedden geýip, Hurma derek palatalara aýlandy. Onuň bar pikiti Kürräýewanyň diagnozyny , oňa bellenen dermanlary görmekdi.

Ol Hurmanyň oturýan stoluna baryp, onuň çekerini çekip, bellik žurnalyny aldy.

Şondan Kürräýewanyň kesl kartoçkasyny tapdy.

Kürräýewa Akja. 1950 ý. Keseli, içege garahassalygy. Üç wagtyna analgyn, gulýukoza, Üç wagtyna...

Dawyt baryp, gyzyň halyny sorady. Gyzgyny bar. Işdäsi ýok. Henizem ysgyny ýok.

-- Indi onuň ýagdaýy gowy—diýip, törde ýatan garry aýal aýtdy. Brýuşnoý tif gursun. Ysgyn-mydaryňy alýar ahyryn—diýdi.

Hurma bu gün irräk geldi. Ol gelen badyna Dawyt ýene tralleýbusa münüp, döwür-ýenjik keselhanasyna , Toýbaý Sylapowiçiň ýanyna bardy.

-- Salam mugallym!

Sylapow agyr daşlar asylan aýagyny asmana tutup, alaň-açyk bolup ýatyrды.

-- Salam. Mugallym, ýagdaýyňyzy soraýyn diýip geldim.

Sylapow hekgerdi.

-- Bu ataňa näletler-ow, ugruňa seredenog-a. Men bir wagtlar gutulmaly adam.

Emma beýläňe dönderere-de adam ýog-a. Onsoň, nädip gutuljak?!

Palata Emira girdi. Ol elini döşüne gysyp durşuna, Dawuda doktordyr öýdüp:

-- Onuň aýagynam, aýagynyň daban penjesinem bir görüp beriň, agşamyna agyrydan ýatyp bilmeýe.

Toýbaý Sylapowiçiň bu söze gaty gahary geldi.

-- Eý, jelep heleý, sen bir gapylsan-a.

Emire onuň aýdanlaryny ýüzüne-de almady.

-- Bu pälazanyň gylygy pis. Görenine sögüye ahyrym. Sökseň kim seni görüp, derdiňe em etjek.

-- Gapyl diýdim men saňa, häzir turup, hol pişek bilen kelläni pytyradýan men seniň.

Şol arada Dawyt bu adamyň aýagynyň penjesine el ýetirdi. Toýbaý Sylapowiç aýagyny silkip aljak boldy. Emma ol Dawudyň polat gapan ýaly penjesinden aýagyny sypdyryp bilmän, şerralyk edip gygyryp başlady.

-- Göýber, bajygygy si... Sen näme etjek bolýaň. Güm bol. Güm bol diýdim men saňa.

Dawyt onuň aýagynyň penjesini çep eli bilen berk tutdy-da, sag eliniň aýasy bilen endigan, gaýtalap-gaýtalap barlady.

„Orta barmagyň inçe süňki döwürmän, ýöne çykypdyr.. Özem çişip, göm-gök bolupdyr”.

Dawyt niýetini daşyna çykarmady. Toýbaý Sylapowiçiň aýagyny usullyk bilen goýberdi-de,soň täzedan gaýym tutup, aýagyň penjesini duýdansyzlyk bilen güýçli silkti. Süňk şokurt eden badyna buruljyrap ýatan Toýbaý Sylapowiç bir wägirdi-de, sesini tapba kesdi. Şol wagt palata Aýjan eli odur-budurly gelip girdi. Ol gelen badyna Emire edil bir gyrgy gören serçe ýay bolup çykyp gitdi.

Dawyt ýerinden turdy.

-- Amanow, sen bu ýerde näme işleýäň?

Dawyt güldi.

-- A een näme edýäň bu taýda?

-- Men kakamy görmäge geldim. Oňa alma- nar satyn alyp geldim.

Dawyt sesini çykarman rahat ýatan Toýbaý Sylapowiçe garady.

-- Mugallym, bolýar, men gitdim.

Toýbaý Sylapow ýatan ýerinden „gümüňi tapyber” diýýän ýaly elini kineli salgady.

Dawyt portfelini alyp, palatadan çykyp.duralga baranda Aýjan onuň yzyndan ýetdi.

-- Amanow, dogrudanam, sen o taýda näme işlediň-ä?

Dawyt ýagdaýyny aýtdy.

-- Öňki sapar gelenimde-de, birahat bolup ýatyrdy. Men şonda aýagyny görjekdim. Sögüp, görkezmedi. Bu sapar öňküdenem beter. Onsoň, ah-wahyna, sögmesine, urmasyna seretmän, barladym. Orta barmagyň penje bogunyna birigýän ýerinden çykypdyr. Şony saldym. Asyl, indi sögünäýmez-ä!

Aýjan kümüş apbasy ýaljak tegelenip duran akja ýüzünde buldurap duran goçak gözlerini güldürdi.

-- Seniň medinstituta gireniň-ä ýaňy. Oňarjak, oňarmajak işleriňe burnuňy sokuberseň-ä halanýan däl. Sen näme, eýýäm şu iki günde Lukman hekim

bolaýandyryn diýýeňmi özüňe. Sen beýle, çykuwy, döwügi nireden bilýäň. Ýa öň meduçilişäni gutardyňmy?

Dawudyň , megerem, ömründe ilkinji gezek degişesi geldi.

-- Men Aýjan, durmuş uçilişesini gutardym. Gerek bolsa, seniňem ýüzüňe seredip, näme derdiň bardygyny aýdyp bereýin.

Aýjanyň ýañaklary nar ýaly gyzardy. Ol ilerki depelere bakan seredip:

-- Meniň-ä janym sag—diýdi. Oňa çenli trelleýbus gelip durdy. Dawudam trelleýbusa münüp, „Gyzyl haç” keselhanasynyň gapdalyndaky dükanyň ýanynda düşdi-de, dükana girdi.

-- Sizde smetana ýokdur?—diýip, satyjy gelinden sorady.

Satyjy gelin sowutgyçdan ep-eslije bidony çykaryp:

-- Bankaňyz barmy?—diýdi.

-- Ýok!

-- Mende bar!—diýip, gapdaldan zenan sesi çykdy. Dawyt ýalta yzyna öwrüldi.

-- Aýjan, senmi, hä, gitmediňmi?

-- Ýok. - Gyz başga zat diýmän torundan bir litrlik arassa banka çykaryp, satyjy gelne uzatdy.

-- Ýene näme?

-- Dawyt dükanyň içine birlaý göz aýlap:

-- Üç litrlik erik şiresini beriň.

-- Eriğiň sogymy?

-- Hawa.

Dawyt dükanyň beýleki bölümüne geçip, on sany ýumurtga, kakadylmadyk kolbasa, çörek, bulka satyn alyp, puluny hasaplaşyp, daş çykdy. Aýjanyň gözleri Dawudyň jübüsinden çykaryp, sanan pulunda galdy. Emma Ýigit oňa ünsem bermedi.

-- Bulary näme etjek?—diýip, Aýjan gülüp sorady.

Dawudam güldi.

-- Menem bir zatjagaz iýmel-ä.

Aýjan hezil edip güldi.

-- Özüm näsagyň yzyndan gidemsoň, senem bir keselliniň yzyndan keselhana gitjek bolýansyň öýdüpdirin.

Dawyt onuň ýüzüne gülüp garady-da, başyny ýaýkady. Soň aýak çekip::

-- Güljan, gel, bize gideli. Men bir ermeni aýalyň öýünde kireýne ýaşaýan. Ýeke özüm, çay içeris. Soň men seni ugradaryn..

Aýjanrazy bolmady. Ýöne öz ugruna gidibermedem.

-- Sen meniň näme ýetmezimiň bardygyny aýtjak diýdiň-ä.

Dawyt öz dilinden bela galanyny bilse-de:

-- Şu ýerdemi?—diýdi.

-- Bilmedim.

-- Ýöri, onda bize baraly.

-- Pyýadamy?

-- Taksi tutaýarys.

Olar ýoluň beýleki tarapyna geçip, bir maşyny sakap, dört-bäş minutda Dawudyň bolýan ýerine bardylar.

Lora daýza ýekesiräp oturan eken, ol Aýjany gülüp garşy aldy. Soň çay goýmaga çykanda Dawuda:

-- Oglum , bu gowja gyz kim?—diýip gülüp sorady.

Dawyt gülmedi.

-- Kursdaşym. Biziň rektorymyzyň gyzy—diýip ýalanam sorady. Şeýle diýäýmese, bu aýal öýe adam getiräýme diýip, oňa berkje sargapdy.

-- A-a-a!- Soň ol Dawudyň gulagyna - Men näme diýdim, saňa ertir. Bu gün seni görüp, medinstitutyň gyzlary gyrylarlar - diýmedimmi - diýdi.

-- Diýdiň öz-ä.

-- Owadanja gyz, sypdyrma!

Aýjan Dawudyň bolýan otagyny synlap, oňa göwni ýetdi. Törde bir adamlyjak krowat. Ýerde fabrik halysy. Üsti stol çyralyja stol, owadanja oturgyç, bir burçda täzeje sowutgyç, onuň gapdalynda çaklaňja täze telewizor, Krowadyň gapdalynda kitap goýulýanja tekje...

-- Bular özüňlimi?

-- Stoldan, lampadan , kitap tekjesinden başgasy!

-- Molodes!

Dawyt gyza mürehet etdi.

-- Gel, otur, Aýjan häzir çay içeris.

-- Nirede?—diýip, gyz güldi.

Dawyt stoly krowada tarap süýşürdi-de, oturgyjy gyza berdi.

-- Al, şu ýerde oturaý!

Ol çay demleýänçä Lota daýza iki tabak dolama diýilýän gaty tagamly nahary getirip, stoluň üstünde goýdy. Soň ýaşlaryň gysynyşyp oturyşlaryny görüp, öz otagyndan oturgyç getirip çykyp gitdi.

Dawyt gaýmakly bankany, erik soguny , kolbasa, çörek getirip, sooluň üstünde goýdy.

-- Ýumurtga-da çakaýaýyn?!

Aýjan gözlerini dolamadan aýyrman durşuna:

-- Men-ä zat iýjek däl. – diýdi. Dawyt çay demläp getirdi. Lora daýza bolsa kiçijik aýna gapda delje konfetleri, peçeniýe alyp geldi.

Stoluň üsti iýmek-içmekden dolup galdy.

Olar howlukman iýip içip oturyşlaryna, söze ilki Aýjan başlady.

-- Biziň aňyrymyz Daşhowuz diýilýän ýerden. Özümüz – çowdur. Dädem jan uly işanyň ogly. Gaty gowy adam, ol. Ejem , men ýene üç gyz. Ejem 20-nji mekdepde taryh mugallymy. Dädem jan ön politehniki institutda işleýärdi. Soň mednstituta hojalyk işleri boýunça rektoryň orunbasary bolup işegeçdi.. Ol meniň üçin, bilýänmi, gaty uly iş etdi. Bilýänmi, meni okuwa saldy, dädem jan. Ýöne dädem janyň bir arzuwy bar, arman şol bolanok. Ol ogul isleýär. Ejemiňem dograny gyz bolup dur. Onsoň, dädem janyň gaty gahary gelýär. Men dädem jana düşünýen, ýöne ejem düşünmese , näme. „gyzam, ogulam Allanyň beren miwesi” diýýe. Heý, gyzzanam bir miwe bolarmy. Dädem jan öýlenjek bolup kän alada etdi. Ýöne, nämüçindir, ol ön-ä öýlenmedi. Ine, indem, Çärjewli bir gyzmy, gelinmi, biri bilen ýaşaşyp ýör. Ejem oňa düşünenok. Men dädem jana düşünýen. Eger şu gelinden ogly bolsa, men ony bagryma basar ýörerdim.

Dawyt ýylgyrды.

-- Belki!

Aýjan owadanja ýüzüni, pyýala ýaly gara gözlerini alartdy.

-- Bilýäňmi, biziň çowdurlarymyz, ogulsyz erkegiň zýy köýdi hasap edýärler-ä. Onsoň, dädem jana şeýle bir nebsim agyrýar, şeýle bir nebsim agyrýar. Ol bara, bilýäňmi, meniň üçin nähilli zatlar etd-ä. Wah, dädem jan-eý!

Aýjanyň kellesi gürrüňe gyzdy. Onuň içi gepden dolup giden oguşýan. Ýöne Dawudyň birden jebegesi gysdy. Onuň her gün agşam etmeli telim işi galyp ýatyrды.

-- Men ýene çaý goýaýynmy?—diýip, Dawyt gyz „Ýok, indi men gaýdaýyn” diýer öýdüp, çekinibräk sorady.

-- Goýsaň goýaý—diýip, Aýjan parhsyz aýtdy. — Men-ä bu gije seniň ýanyňda galaýjak, Kakam keselhanada, ejem oba gitdi. Menden habar tutjagam ýok. Ertirem dynç günü.

Dawyt ýylgyrды. Ol ýeke sapar ýolda gören ýigidi bilen bile galyp biljek gyz barada ýakymsyz oýlandy. Ýöne beýle bir howlukmady. Ol çaý demläp getirdi. Aýjan has arkaýynlaşdy.

-- Sen özüň barada gürrüň bersene. Men aýtdym-a, ýagdaýmy. Hany, seniň ataň-eneň kimler.

Dawyt ýagdaýyny aýtdy.

Aýjan ör-gökden geldi.

-- Aldama, men näme, seniň kakaň etrabyň häkimidigini bilemokmy, näme? Seniň aýdyşyň ýaly, ataň lal-ker bolup, kakaň ýarawsyz adam bolup, ejen ömrülla keselbent bolup, jigileňden inçekesel tapylp durka, soň ýaly ýerden çykyp, medinstituta girip biljegiňi, bilmejegiňi, men näme, bilmän, beýle samsykdyr öýdýäňmi!

Dawyt ýylgyrды.

-- Aý, näme, saňa samsykdyr-a diýip aýdyp bilmen. Ýöne men hakykaty aýtdym. Ynansaňam özüň bil, ynanmasaňam. Meniň okuwa girmegim, Hudaý tarapyndyr-da başga men näme diýeýin.

Aýjan ýylgyrды-da akja elini Dawudyň eliniň üstünde goýdy.

-- Dawyt, birden sen bir Aşgabatly owadan çowdur gyzyny alyp bardyň-da, şonda ejen, däden saňa näme diýerler?!

Dawyt Aýjana düşünmedi.

-- Men näme üçin bir gyzy yzyma tirkäp ejemiň, dädemiň ýanyna alyp barmaly? Aýjan jinkerlip, hekgeribräk dikelip, Dawuda garady.

-- Näme, sen indi hiç haçan zýyňa gyz tirkäp öýňüze barman öýdýäňmi?!.

Dawudyň ýüzi dym gyzyl boldy.

-- Näbileýin. Mende heniz-ä beýle pikir ýok. Men okuwymy gutarmaly, obama gidip, işläp ejeme, kakama kömek bermeli. Şondan soň, öýlenmek, bir Aşgabatly owadan gyzy yzyma düşürip alyp barmak barada oýlanmaly.

Bu gürrüň nämüçindir Aýjana ýaramady.

-- Men gaýtjak, Dawyt!—Dawudyň ýüki ýeňlän ýaly boldy. Ýöne ol sypaýçylyk eden boldy.

-- Ýaň-a, ýatyp gitjek diýipdiň.

Aýjan owdanja gaşlayny бүрүşdirip, Aý ýaly ýüzüni çytdy.

--Özümi atalap durmaýyn.

-- Näme, gorkýaňmy?

Aýjan oglanyň üstüne süründi.

-- Men nämeden gorkaýyn? Zor etseň eýläňe geçirersiň-dä. Näme etseň özüňe bolar. Beýläňe geçirseň, öýlenersiň. Nirä gitjek. Sen näme bilmeýeňmi, çowdur halkynyň gaty namysjaň bolýanyny. Özümem, seniň ýaly ýigit tapsam, jan diýjek. Şonuň üçin men seniň ýanyňda galanym, galmanym bilen utular, utanar, gorkar öýtme. Käşgä. Maňa öýlenäýseň. Ejemiň, dädem janyň gije-gündiz Hudaýdan dilegi, maňa seniň ýaly owadan, akylyly ýigidiň duşmag-a..

Dawyt krowatyna çökdi.

Onuň gözüne Aýjanyň yüzündäki owadanlyk, näziklik birden öçüp, ol adaty gyza öwrülen ýaly boldy.

-- Bolýar, Aýjan, men seni ugradyp geleýin. Sen öýňüze barsaň gowy bolar— diýip, ol aýgytly aýtdy. -- Hojaýyn aýalam, gaýta-gaýta bakjaklap gerip-çykyp dur.

Dawudyň bu sözüne Aýjan torsaryldy.

-- Gorkma, häzir gidýän. Çowdur gyzlary beýle samsykdyram öýtme. Men seni synajak boldum.—Ol sumkajygyny gaçyran boldy, soň, açyp, goşlaryny barlady.. Soňam, goşuny ýygnap, keselhanadan alyp gaýdan toruny eline aldy.

-- Ýöri, ugratjak bolsaň, ugrat-da. Indi men ýeke özüm howludan çykaýynmy?

Özüň-ä, ýalbaryp, ýapyşyp, ýolumdan goýup, tüneginiňe çagyran bolup, gelemsoňam ýüz bermedik bolup, indem kowup dursyň.

Gyz tasanjyrap çykyp gitdi. Dawyt onuň yzyndan çykyp, gyzy tä öýlerine çenli taksly ugratdy. Aýjan Dawudyň taksi bilen hasaplaşýanyny, onuň jübüsinden ep-esli pul çykaranyny görüp, maşyndan tasanjyrap düşüp, hoşlaşman jaýlaryna girip gitdi. Ep-esli ýere ýetip, yzyna öwrüldi-de, gaharly:

-- Gorkma, çykaran taksi puluňy okuwda berein—diýdi.—Dawyt şol maşyn bilen ýene yzyna baryp, bihuda geçiren wagtynda etmeli işlerini gije ukudan galyp edişdirip, soň bir bulgur erik soguny içip düşegine girdi.

Ol ertesi gaty ir turup, galyň depderini eline alyp, adamyň ellinji organy, dalagy baradaky maglumatlary ýazdy. Soň ertirki sapaklaryna gaty berk taýýarlandy.

Latyn dilinden ýigrimi baş nakyl, Napalonyň dana sözlerini ýat tutdy. Soň fizika, biohimiýa sapaklaryna taýýarlandy. Şondan soň Aleksandr Sergeýewiç Puşkiniň „Mis atly” poemasyny okap başlady.

Bu gün ol Teke bazaryna gitmelidi. Şoňa çenli halatlaryny ýuwmalý, iki köýnegini, içki eşiklerini, jorabyny, elýaglygymy ýuwup sermeli. Soň daýysynyň ýanyna baryp gaýtmaly.

Daşary heniz ýagtylmandy. Şonda-da Dawyt turup, çaý goýdy. Çaýy gaýnaýança sowutgyçdan bir bulgur çiggaýmak guýunyp içdi. Soň, howlukman ýuwunyp, gelip çaý içdi. Bolýanja otagyny ýygnaşdyryp, tertibe salyşdyrdy. Barja puluny hasaplady. Onuň üç yüz ýetmiş manady galypdyr.

-- Edil häzir-ä gerek zadym ýok. Şunça pul sessiýa çenli bolar-la. Oba barsamam, ýene bir jaýlyk kerpiç guýaryn-da. Tomusky azaplarym tüýs ýerine düşdi.

Bolmasa, bu zatlary nireden alaýyn!

Dawyt şu ygyp-tozup ýörşüne-de, adamlara gijesi-gündizi, iri-giji ýok,o durbudur em etmesini, owkalamak, döwük - ýenjik, sanjym diýen ýaly zatlary etmegi goýanokdy. Onuň bolýan ýeri edil, keselhanadan, saglyk öýlerinden sowarak ýerdi.Şonuň üçin goňşy-golamlar „eli ýeňil, arzan alýar, ýakynjak ýerde, „ýogy ýok” diýen ýaly niýet bilen onuň ýanyna gelip durdylar. Edil dek düýni aýtmasaň, Dawudyň bolýan howlusynyň adamsyz wagtam ýokdy. Dawyt olardan hak-heşdegem alyp duranokdy. Hak almalydyram öýdenokdy. Ýöne şu Selwiýe başgady.

Bu gyz asylydy. Gepi-sözi, igenji, sürtenji ýokdy.Birhili, medeniýeti, kämilligi beýikdi. Ol ejesine, kakasytna sähel kömek edeni üçin Dawudy edil iki dogup, bir galany ýaly görýärdi.Özem yzyny kesmän sowgat, serpaý getirip durdy.

Sagat sekizde Lora daýza turdy. Ol oturgyçlaryny takyrdadyp, nämädir bir zada hüňürdäp, ilki aşhana girdi. Soň Dawudyň stola ýapyrylyp, hatyny işläp oturanyny görüp,ýuwaşja basyp onuň ýanyna geldi.

-- Salam, Lora daýza!

Lora daýza enaýyja ýylgyrды.

-- Dawud jan, nätdi, rektoryňyzyň gyzy gowjamy? Sen ony sypdyrma, Dawid jan, bilýäňmi, rektoryň güýji, abraýy, puly, „wo-oh!” – diýip, ol gollaryny galgadyp goýberdi. – Özem gowja, him, gorduňmi onuň geýen eşigini, köwşüni?

-- Men-ä seretmändirinem.

Lora daýza güldi.

-- Ol -a saňa gorkezmek üçin olary geýendir, senem olary göreňogammy?!—Lora daýza oňa has golaý geldi.Başyny aşak , oglanyň gulagynyň deňine getirip—Ýogsa-da, sen Sewiliýäniň köýnegini, koftasyny neneň gördüň-ä. Ol maňa: „sora”diýdi.

Dawyt başyny galdyrdy.

-- Haçan, nähili kofta!Nähili köýnek?

Lora daýza hezil edip güldi.

-- Men aýtdym-a. Ol bolsa, tolgunyp, titiräp ýör!

Dawyt sesini çykarman, ýene okuwy bilen boldy.Lora daýza daş çykyp , sähel salymdan eli galyň bloknotly içeri girdi , geçip Dawudyň krowatynda oturdy.

-- Dawyd jan, meni diňle! Goý, okamaňy. Ine, geçen aýda bolnoýlaryň beren puly. Ine, baryny ýazdym. Gelenleriň milletinem ýazdym. Bu sapar diňe ermeniler däl. Türkmenlerem kän.Jemi bir müň üç yüz manat boldy. Me, puluňy al. Maňada, näçe berseň, özüň ber. Meniňkem aňsat däl.

Dawyt başyny ýaýkady.

-- Lora daýza, men näme, bulary pul üçin edýänmi? „Taňryýalkasyn” berseler bolany.

Lora daýza ýene şol öňki tükezzibanyna başlady.

-- Dawud jan, sen student, studente biziň ýurdumda ýöne, şeýe getirip berýärler. Sen adamlara näçe haýyr edýäň. Olar aýaklaryny süýräp, niredesiň, şäher diýip gitmeli.Gijäniň içinde. Sen olaryň öýüne barýaň, ýa olar meniň öýüme gelýär. Emma olar şeýle bir naýynsap, sähelçe pul berip gidýärler. Onam men zor bilen diýen ýaly alýan. Sen demiňi alma-da, al!...

Dawyt garry aýalyň myrtarja, ýakymсызja ýüzüne garady.

-- Lora daýza, onda ilki özüň näçe alsaň al! Maňa galanam bolar.

Lora daýzanyň ýüzi açyldy. Ol halymsyran bolup:

-- Wah, men al diýseň, alaýmasam, näme alaýyn. Ol üç ýüz manady aldy. Soň,

-- Men jaý üçinem häzir alaýaýyn. Onsoň, Dawyd jan, elektrik üçin, gaz üçin tölemeli. Olar üçinem alaýyn.

-- Alyň, alyň, Lora daýza!

Lora daýza üýşüp duran puldan ýene ýüz manat aldy-da, galan puly toplap, Dawudyň galyň depderiniň arasyna saldy.

-- Ýygna, ýygna. Dawud jan, ýygna, düşündiň!..

Dawyt işlerini bir ýüzli edip, kir ýuwмага başlady. Ol sabyn, asgyç, ütü almaladygy barada oýlandy.

-- Şu gün Teke bazara barsam, hokman alatyn..

Ol Teke bazaryna baranda altyn sagadynyň dilleri on bire golaýlapdy. Bazar ýetjek derejesine ýetip, gyzypdy. Ol nar satýanlaryň hatarynda daýysyny tapdy.

-- Salowmaleýkim, daýy!—diýip, daýysy bilen, onuň gapdalynda nar satyp oturan adamlar bilen salamlaşdylar.

Aýdogdy aganuň agzy bir garyşdy. Ol begenjini gizlemän: "Görün-how, adamlar meniň ýegenimi bir görün-ow!" diýýän ýaly söwda edip oturan ýerinen apaň-apaň basyp, Dawudyň ýanyna gelip, onu gujaklady..—Ýegen jan, geldiň-mäý?—diýdi. Soň satyp oturan zatlaryna elini uzadyp:-- Hany, baryndan iýip otur—diýdi.

Dawyt daýysynyň satyp oturan zatlaryny synlady. Tekjäniň üstünde obanyň enary, çakyşdyrylyp, başgarak görnüşe giren, her dānesi oba gyzlarynyň gyrmyzy monjugy ýaly bolup ýatan narlary, alçek, alyç, her dürlüje otlar ýaýrap ýatyrdy.

Aýdogdy aga ýegeniniň seredýänini görüp, birhili boldy.

-- Aý, seni göreýin diýip gaýtdym-da, bilaram alyp gaýdyberdim. Ugurly geçibem baranok-la.—diýdi.

Soň ýegeniniň oturmajagyny aňyp, onuň juda owadan didaryna, lowurdap duran pyýala ýaly gözlrine, akja, näzik ýüzüne höwes bilen garady-da

-- Ýegen jan, näme, howlugýaňmy?—diýdi. Soň zatlaryny gapdalyndaky ýoldaşyna tabşyryp, ep-eslije kagyz haltany egnine alyp, ulaglaryň duran ýerine bakan ugrady. Maşynynyň gapysyny açyp:

--Ýegen jan, şu maşyn,öz-i, aýagy düşümlije maşyndyr.—diýdi.—Ýadyňa düşýärmä, obadan demir ýol menzilinejik alyp gelendir, telim sapar...

Dawyt ýylgyrды-da başyny atdy.

Olar Dawudyň bolýan ýerine barýança gürrüňleşip gitdiler.

Lora daýza bu gün çolpusyna ep-eslije düşensoň, Dawudyň daýysynyň önünde ýalym-ýulum edip, olara öýe girmäge mürehet etdi.

-- Lora daýza, obadan daýym gelipdir.

-- Daýym?- Garry Aýdogdy aga bilen elleşip görüşdi-de.—Ýagşy ýegeniň bar. Ol halkyň halasgäri. Eli gyzyl gül. Özi tertipli. Akkuratno- diýip, dylım-dylım etdi. Aýdogdy aga elindäki kagyz haltany ýegeniniň bolýan otagynyň bir burçunda goýdy.

-- Ýegen, men kân oturmaýyn. Seniň bolýan ýeriňi gördüm. Wagt bolsa, arkaýynlykda bir gelerin.—Ol goltuk jübüsinden bir petde pul çykardy.- Gel, hany, men saňa puljagaz getirdim.

Dawyt ör-gökden geldi.

-- Ýo-ok, ýok, daýy. Maňa pul gerek däl.

Aýdogdy aga oňa diýýärmisiňem diýmän puluny sanap başlady. Özüňe bir gowja kassum al. Pul bolsa, zyýany degmez, ýegen, alybirler. Daýyň beren zady halal bolmaly. Me. şuny ýygna.

Dawyt almady.

-- Pulum bar, daýy. Ynanmasaň görkezeýin.

Aýdogdy aga puly stoluň üstünde goýup, işige ýöneldi.

-- Öýňüze näme aýtsaň, ýetireýin. Men şu gün oba gaýtjakdyryn...

Dawyt onuň yzyndan ýetdi.

-- Daýy, häzir menem bazara barjak.

-- Ýöri, gitseň, alyp gidäýerin.

Olar şähre gaýtdylar. Ýölda Aýdogdy aga birden ýalt ewdip ýegeniniň ýüzüne seretdi-de:

-- Hä-äk—diýdi.—Ýaňky haltada bişmedik towuk bolmal-a. Daýzaň iberdi.

Ýegen, şol zaýa bolaýmasyn. Sen , bir zat et, şäherde kân eglenme-de, yzyňa baryp, olary ýygna. Mazaly, holozilliginiň bar eken.—Ol birden ýylgyrdy.—Seniňki hezil-how, ýegen, telewizoryň bar, holozilniginiň bar, ussul, ussolyň, kerebadyň bar. Ýöne, okap ýatmal-a. Hä, ýegen, özüňem, tap ermenileň içine düşüp galypsyň. Olar seni eklärem, hä, ýegen. Bu halk, gaty gowy halkdyr. Men Ýerewanda gulluk etdim. Baý, gowy halkdyr-a.

Dawyt maşyndan düşüp, daýysy bilen hoşlaşdy. Soň özüne gerek-ýarak zatlary satyn alyp, taksy tutup, yzyna bardy.

Ol eli torly howla girende, işiginiň agzynda Aýjanyň durandygyny görüp, birhili boldy.

-- Salam, näme boldy?

Aýjan buruljyrady.

-- Sizde pulum galypdyr.

Dawyt geň galdy.

-- O nähili pul?

Aýjan ýere garap mydyrdady.

-- Ejem birine ber diýip yüz manat beripdi. Men sizde , gaýtjak bolanymda sumkamy elimden gaçyrdym. Şonda gaçan bolmaly. Ýa sen oýun dagy edip alan bolmasaň!

Dawyt ör-gökden geldi.

-- Aýdýanyň näm-äý, men näme, seniň puluňy alyp, çagamy? Başga ýerde gaçyran bolaýma!

Aýjan it ýylgyrşyny etdi. Dawyt şu pursatda bu gyzyzdan düýrükdi. Bu gyzyň ýüzünde indi gözellig-ä däl, haýa-şerimem ýog-a meňzedi.

-- Başgaňy bilemok. Meniň yüz manadymy tap, häziriň özünde. Bolmasa, milisiýä arz etjek. Pul özümiňki däl. Men ejeme näme diýeýin., tap, pulumy!

Dawyt ýüzüni çytdy-da:

-- Näçe manat gerek—diýdi.

-- Ýüz manat bolmaly!

-- Ýüzmi!

Dawyt goltuk jübüsinden bir petde pul çykaryp, gyzyň diýen puluny uzatdy. Soň jaýynyň işigini açar bilen açdy-da, otaga girip gitdi. Bir salymdan Aýjan onuň yzy bilen otaga girdi.

Dawyt oňa gaharly seretdi.

-- A gyz, çyk otagdan, git şu ýerden. Sen maňa azar berýäň. Git şu ýerden—diýýän, düşünýäňmi?

Aýjan onuň ýüzüne jňkerildi.

-- Heýt, bu ýerde aýalyň ýok, heňkirer ýaly. Şu ýerden-ä gidilenok. Sen meniň pulumy näme üçin ogurladyň. Şoňa jogap ber.

Dawyt daýysynyň getiren kagyz haltasyny burça gaharly eňterdi. Haltadan bir saçak külçe, iki sany towuk, baş-on sany ullakan nar, Bir banka müreppbe, ep-eslije gowurdak çykdy. Ol towuklary sowutgyja saldy. Mürepbäni, gowurdagy stoluň üstünde goýdy.

Aýjan indi aglap başlapdy. Emma Dawyt oňa üns bermän stoluň üstünde hälkiden bári ýaran, daýysynyň goýup giden puluny aldy-da, sanaman penjeginiň jübüsine saldy. Satyn alyp gelen ütügini, sabynyny, asgyçlaryny ýerleşdirdi. Soň gyza seretmän, eşiklerini çalşyrdy, stoluň üstüni ýygnap, iýer-içer ýaly zatlar getirişdirdi.

Aýjan işiň agzynda şumjaryp durdy.

-- Aýjan, men gitjek, çyk otagdan.

Gyz içerä boýdan başa seretdi-de, soň gözlerini oglanyň göni ýüzüne dikdi.

-- Sen, heýt oglan, düýnkije eden işiň üçin baý puşman edersiň-ä. Ömür ýadyňdan çykamaz ýaly puşman edersiň—diýdi-de, işigi jalkyldadyp ýapyp, budur gitdi.

Dawyt ylgap onuň yzyndan çykdy.

-- Dur, Aýjan, dur, düýn näme boldy? Aýt, näme boldy. Men saňa ýagşydan-ýamandan ýekeje söz aýdan dälidirin.

-- Bilemok, sen ine, görersiň, bu gepleriňi başga ýerde-de, tapsaň bolýar.

Dawyt gyz howludan çykyp gidenden soň, otagyna baryp, çaý goýdy. Lora daýzany çagyryp, oňa daýysynyň getiren külçesinden, naryndan, gowurdagyndan hödür etdi. Lora daýza sowgatlaryny goýup geldi-de:

-- Dawud jan!—diýdi.—Ol gyz gitdimi?

--Gitdi.

Garry aýal ýakasyny tutdy.

-- Eý, Allam, aýtdymy?

-- Nämäni?

-- Meni zorlajak boldy. El gatjak bolgy. Pulumy ogurlady. Meni masgaralap kowdy diýip, aglap dur. Indi, milisäýdyp, sud-pud diýip ýörmese-de ýagşy, Dawid jan. Eger onuň ýaly boljak bolsa, meniň howlymda bir galma. Men öňem, sud, türme diýen bela-beterden bez-bez bolan, oglum. Hdaý saklasyn! Indi bir gözüm görmesin.

Dawudyň endamy titredi.

-- Maň-a, seniň otagyňda ýüz manat pulum galypdyr diýdi.

-- Berdiňmi?

-- Berdim, diläp dursa näme diýeýin.

-- Bermeli däl ekeniň, ol aferistka eken. Özem, rektoryňam gyzy däl eken. Hol, pol ýuwýanlaryň başlygynyň gyzy, püf!

Dawyt dynç günniň galan bölegini pikir-alada bilen geçirip, agşam okabam, ugurly ýatybam bilmedi.

-- Aý, günäm-ä ýok, galanynam görmäge gözüm sag bolsun.

Ol birinji gün okuwa keýpsiz bardy. Olara gyşky sessiýanyň haçan başlanýandygyny, haýsy derslerden synaglaryň, haýsy derslerden hasabyň bardygyny yglan etdiler.

Dawyt okuw gutaran badyna anatomiýa kabinetine diýip udrapdy. Ol podwala düşjek bolup, basgançaga basanda aşakda rektoryň hemem bir orta ýaşan türkmen aýalynyň janygyşyp gürleşip duranlaryny gördi.

-- Geçirdim-le, rentgenem oňaranok şuny, tohtorlaram—diýip, rektor saralan eline çep eliniň süýem barmagyny dürtüp aýtdy.

-- Bolmasa türkmen tebibine-de bir görkezip görüň. Beýdip, ejir çekip ýörme bolmaz-a, Çary Baýryýewiç!

Rektor janykdy.

-- Çort wozmi, men türkmen tebibini nireden tapaýyn, bu wagt. Agşam halys ýatymady. Häzirem Merkezi Komitetden ýygnakdan gelýän. Edil bir sagadanam Ministrler sowetinde ýygnak bar. Öz meselämize seredýärler. Günüň şeýdip geçip, onsoň, el-pele elem degenok.

Dawyt ylgap diýen ýaly podwala düşdi-de, gürleşip duranlaryň arasyny geldi.

-- Mugallym, elniňizi menem bir göreýin-le.

Rektor bu görmegeý ýigidi birhili tanyş gördümi, ýa onuň näme diýjek bolýanyna düşünmedimi!

-- Hä, näme habar?!—diýdi.

-- Men gürrüňiňizi eşidip durun, meniňem döwür-ýenjikden azajyk habarym bar. Isleseňiz, delalatym-a degerdi.

Rektoryň gapdalyndaky görmegeý türkmen aýaly owadan, mähriban gözlewrini tegeledi.

-- Sen, kim? Näçinji kursda okaýaň?

Dawyt eýýäm rektoryň eliniň hasa sargysyny açyp bolupdy. Ol duran yerinden:

-- Men birinji kursa şu ýyl girdim. Umumy bejeriş, 16-njy topar.

Ol rektoryň elini başam barmagyndan tä elynyň daraklygynyň birleşýänje ýerine çenli ýekän-ýekän, howlukman, dykgat bilen sypalady. Soň yaşulynyň agyrydan gaşyny çytmagyna garamazdan, onuň dört barmagyny jemläp gysdy-da, duýdansyz silkip goýberdi.

-- Ana, boldy, mugallym. Gelinhajat barmňagyňyzyň ikinji süňkjagazy bogundan çykypdyr. Ony rentgeniň almazlygy-da mümkindir.

Rektor barmaklaryny gorka-gorka gymyldatdy.

--Çort wozmi! - -diýip, başyny haýran galma bilen nýaýkap aýtdy.

--Hany, duruň, mugallym.

--Bolaýan ýaly, öz-ä, berekella, student!

Dawyt edil demir ýaly barmaklary bilen mugallymyň elini aýasyna alyp, çep eli bilen öňlün, terslin owkalady. Soň, çekibräk gaýta-gaýta sypalap, syntgylap, bir petde bolup duram hasa sargyny toplady-da, portfeline saldy. Soň, sagbollaşyp öz ugruna gidiberjek boldy. Ýöne ony şol mähriban aýal saklady.

-- Ýaş ýigit, hany, aýak çek-äli!

Dawyt olaryň ýanyna geldi.

-- Hany, aklygyňy al-da, özüň kimligiňi aýt!

Dawudyň ýüzi gyrmyza boýaldy.

-- Men aklyk alamok. Sag bol diýseňiz bolar. Men umumy bejeriş, 16-njy toparynda okaýan. Adym- Dawyt, Dawyt Ataýew.

-- Toparyňyza kim ýolbaşçylyk edýär.

--Professor Abdyresulow!

-- Sen onda häzir, okuwyňdan soň meniň ýanyma gel.

-- Nirä?

--Ol ylmy işler boýunça professor Saçly Dursunowna ahyryn - diýip, rektor onuň elini mähir bilen gysdy-da, ýokarlygyna bakan ýöredi. Ol şol barşyna özbaşyna barmaklaryny oýnadyp, edil ýap-ýaňan şikesli eliniň barmaklaryna geň galmak bilen seredip başyny ýaýkap barýardy.

-- Çoirt wozmi! Beýle bir kynam däl eken-ä, men bolsam indi telim gün bäri kösenip ýörün. Özüm Çary Baýry bolup, Çotr wozmi!..

Dawyt anatomiýa kabinetinde kän eglenmän ylym işler boýunça prorektoryň çakylygyna bardy. İçerden "Girmäň" diýen ses eşidildi. Sähel salymdan bir wraç aýal çykdy-da, işigi açyp:

-- Giriberiň!—diýdi.

Saçly Dursunowna bir elini maňlaýyna diräp, bir eli bilenem stoluň gyrasyndan pugta ýapyşyp, ýüzüni awulymy, ynjylymy saklap oturgyçda otyrdy. Ol Dawudy görüp, owadan gözleriniň gussa çöken owasyny stoldan boşan eli bilen sypalap goýberdi.

-- Bir dert halys edýär meni.

Onuň sargaran ýüzüne, gözleriniň aşagyndaky halka, birhilije ýalynsow lowurdaýan gözlerine, ap-ak dodaklaryna, birneme galbyrap duran sag böwrüne garap Dawyt:

„Bagyr çişmesi, megerem lagtalanys gidýän bolmagam mümkin” diýip oýlandy. Ol bagyr serrozy barada galyň depderine kän zatlary ýazypdy. "Ýök, ekenokok!"

-- Mugallym, munuň dermany kän-ä, Näme alaňyzokmy? Ýa bileňizokmy?

Saçly Dursunowna janykdy.

-- Wah, Moskwadada iki sapar keselhana giribem ýatdym. Başda meni nädogry liçit edipdirler. Ilki ötdе daş bar diýdiler. Soň-soňlar serroz peçen diýdiler-dä.

Dawyt barmagyny ýokary galdyryp bulaýlady.

-- Siziň keseliňiz, ödem däl, bagyram däl.

-- Onda näme?

-- Siziň mugallym, bagryňyzda ekonokok bar!

Saçly Dursunowna ör-gökden geldi.

-- Aý, ýoga. Men et diýen zady asla-da ýmesem, indi baş-alty ýyl bári berk berhizde. Onsoň mende nireden ekenokok bolsun. Ol bir mal - garanyň, ot çöpün içinde gezip ýören adamda büälyar ahyryn, çagam!

-- Alamatlar-a şony görkezýär. Galanynam görüň, mugallym.

Ol aýal gürrüni başga ugra sowdy.

-- Seniň eliň gaty eken. Mümkün bolsa, meniň aýagymy owkalap berermisiňiz.

Dawyt azajyk sägindide:

-- Baş üstüne!—diýdi.

Mugallym ýerinden turup işigi içinden baglady-da aýagyna geýen bejeriji jorabyňy, köwşüni çykardy.

-- Uruşdan bári maňa gülüp gün görkezmedi, şu aýak. Sen ilki bir ýagjagaz çal.

Ol kiçijik çüýşe gapjagazy ýigide uzatdy.

Dawyt mugallymynyň aýagyny çep eline aldy-da, sag eli bilen damarlary yzarlady.

-- Damarlaryňyz düwün-düwün bolupdyr. Siz hiç bolmanda birki günjök gymyldamaly däl. Gerek bolsa, men öýňüze ýa, keselhana gidibem owkalap bererdim...

-- Aý, ýok. Öýleşip durmaly.

Dawur bu aýalyň damarlaryny ýekän-ýekän yzarlap, güýçli barmaklary bilen mum helim etdi. Soň myşşalary bekän-ýekän, gatma-gat elinden geçirdi. Soň umumy owkalama geçdi. Mugallym ynjyly tovlanyp başlady.

-- Bes edäýiň, çydamok, bes et!

Dawyt ýerinden turdy.

-- Indi işigi açayyň. Eliň-gözüň dert görmesin, oglum!—Ol özüni az- kem ele aldy-da:

-- Kyn görmeseň, şu ellerimim bir owkalap ber!

Dawyt mugallymynyň ellerini-de howlykman, damarma-damar, myşşama-myşşa, saçuzynma-saçuzyn, peýme-peý yzarlap, damarlaryny mum - melhem ýumşadyp, saçuzynlaryny gaýta-gaýta syntgylap, myşşalaryny ýumşadyp-dartyp, ep-esli wagtlap owkalady-da, ýerinden turdy. Mugallym aýal alkyş baryny aýda-aýda gapjygyna el ýetirdi.

Dawyt ony saklady.

-- Mugallym, duruň, birazajyk?! Siziň çep eliňizde bir nädogry bitigem bar. Ony bejerib-ä bolar. Ýöne eliňizi täzededen döwüp, soň düzedip seýiklemek gerek. Eger isleseňiz-ä, men eliňizi döweýinem, seýikläýinem!

Saçly mugallym owadan, mähirden doly ene gözleri bilen Dawudy boýundan başyna çenli gujyklady-da:

-- Ýok, oglum. Ol bir uruşdan galan miras boldy maňa. Indi, häzirki derdim maňa el-aýakdan beter bolup dur...

Dawyt bu aýaly öň hiç haçan görmändi. Megerem, ol uzak wagtlap keselhanada ýatyp, özüni bejerden bolmaly!

Dawyt: "Ol haýsy keselhanada özüni bejertdikä? Oňa nähili diagnoz goýuldyka? Nähili bejergi buýruldyka?" diýip ýaşaýan ýerine çenli oýlanyp gitdi -

Soraýmalydym, ýöne birhili ilkinji gören adamyňdan derdi barada sorap oturmak, onuň derdiniň üstüne dert goýan ýaly bir zat bolaýmasa?! - diýip içini gepletledi.

-- Häzir öýe baryp, gowurdagyň üstüne ýumurtga çakyp, gowuryp, çay bilen daşyna geçýin. Şu gün-ä gowy, bir çay içerligem bolaýdy öýdýän - diýip, ol süýjüje oýlandy.

Onuň bolýan ýerinde Lora daýza bilen Sewilýe gürleşip oturan eken. Olar Dawudy görüp, „Ana, gel-di-de, geldi” boluşyp, begenişip, ony garşyladylar.

-- Dawid jan, salam!—diýip, Sewilýe oňa elini uzatdy. - Sen nähili owadan ýigit bolupsyň - -a?!

-- Ony kim beýle owadan etdikä?—diýip, Lora daýza-da gapdaldan at goşdy.— Seni nahara çagyrmaga gelipdir, Sewilýe.

-- kim?—diýip, Dawyt boýun gaçyrmak üçin bahana agtaryp, osmakladyp sorady.

-- Kakam keselhanadan çykdy. Ejem gezip ýör. Olar seni hormat bilen nahara çagyýarlar, Dawid jan!

Dawyt Sewilýäniň juda owadan gözlerinden, tolkunyp duran gaty näzik, enaýy saçyndan, bu ymmatda görülmedik hoşamat didaryndan gözlerini aýryp bilmän başyny ýaýkady.

-- Meniň şeýle bir işim kän, ýöne sag boluň diýäýmesem, başga hiç zat aýdyp biljek däl! Sen meni bagyşla, Sewilýe...

Onuň üçtüne Lora daýzadan beter Sewilýe, Sewilýeden beter Lora daýza dik eňaşak eňterildiuler.

--Ýok, olar bir garry, ynjuk adamlar-a, Dawid jan. Ýöne bar-da, duz dadyp gaýdyber ahyryn - Sewilýe kümüş jaňjagazyňky ýaly näzikden kerem-keramatly sesi bilen näzli ýpalbardy.

-- Bolmaz, oglum. Ermeniler göwün edip çagyran adamlary gelmese, itdenem beter ýigrenýändir. Olaryň gargyşyna galaýma, git. Hany, ýör, menem gitjek.

Olar Sewilýeleň bolýan howlusyna geldiler. Gyzyň ejesi Dawudy tanamajak boldy.

-- Bu kim?

Sewilýe güldi.

-- Eje, bu seni bejeren Dawid jan! Men ony gözel ýigit etdim, eje düşüner sen! Ol aýal güldi.

-- Ah, öz Dawid janymyz eken, ah doktor oglum eken.

Dawyt stoluň başyna geçip oturdy. Sähel salymdan Sewilýäniň kakasy-da, gelip, salamlaşyp, stoluň başyna geçdi.

Aýallar nahar çekip başladylar. Biraz wagt geçenden soň olara täze myhmanlar geldi.

-- Bu meniň ýegenim, Türkmenistanyň Awtomobil transport ministri Balaýan, bu – da onuň aýaly Swetlana Danilowna – diýip, Sewilýäniň kakasy olary tanyşdyrdy.

Dawyt olaryň özüne seredişlerinden, nähilidir bir ýumuşlarynyň bardygyny duýdy. Ýöne olar naharyň ahyryna çenli seslerini çykarmadylar. Nahardan soň Dawyt turarman boldy. Ministr onuň bilen deň turdy. Koridora çykanlaryndan soň ol adam Dawyda ýüzlendi.

-- Dawid jan, senden bir zady haýyş edip bolarmy?

--Baş üstüne.

-- Meniň oglum maşynyny awariýa edipdir. Onuň özüne zat bolmandyr. Ýöne maşyn-da. Bir türkmen aýalyny kakypdyr. Ol aýal häzir keselhanada. Onuň

döwük-ýenjigini seýikläpdirlir. Ýöne, şu aşyklyda bir bela bar. Şolam oňa gaty azar berýär. Sen şony bir görüp bersen?!

-- Haçan?

-- Häzir! Düşünýäňmi, sülçi diýip, sud diýdi, prokuror diýdi, olaram ogluma azar berjek bolup durlar. Mesele şo garra bagly. Şonuň bir sesini ýapmaly. Sen gaýrat et, onuň nyrhynyň gürrüňi ýok!

Dawyt şu ýerden sypsarazy boldy.

--Ýöriň, onda gideliň-dä!

Olar ministriň „Wolgasynda” trawmotologiýa institutyna bardylar.

Garry aýal ýokary galdyrylan krowatyň üstünde bagyryp ýatyrdy.

-- Daýza, salowmaleýkim!—diýip, Dawyt ilerledi. - Näme bolýar, niräň agyrýar.

Garry geplemän elini alaçsyz salgady.

-- Waý, ölyen-eý. Maňa azar bermäň - eý .

Onuň başujunda oturan ak ýüzli otuz ýaşlaryndaky gelin bu gelenleri görüp, ýerinden turup, ysgynsyz ýylgyryp durşuna:

-- Eje, eje jan, köşeşäýsen-e—diýip, özeleni. Garry goýar ýaly däl.

Dawyt bada-bat garrynyň aýaklaryny, sypalap gördi.

-- Maşyn niresinden kakypdyr?

Hiç kimden ses çykmady.

Ol soň garrynyň ellerini barlady. Eliň, aýagyň döwlen ýerlerini wraçlar gips bilen seýikläpdirlir.

Dawyt garrynyň hyk-çokuna, zeýrenmesine, aglamasyna garaman, onuň ýeňil göwresini çep eli bilen galdyrdy-da onuň oňurgalaryndan başlap, jüýjükligine çenli barlady. Ol aşyklynyň ýerinden sypanygyny, jüýjülikde döwülmäniň bardygyny duýdy.

Garryny berk göterdi-de, bagryna basyp özüne çekdi, dogralyp, ýerine baran aşyklyny berk depdi. Garry bir „Waý” etdi-de, özünden gitdi.

-- Eje, eje, eje jan saňa näme boldy – diýip, elewredi.

Bu ýerdäki gykylyga nobnatçy wraç medsestralar ylgaşypn geldi.

-- Näm bold-aý!

Dawyt olara ýagdaýy aýtdy.

-- Çüýjüklük döwülipdir. Baş-on gün gymyldatman ýatyryň!

Ol garry öäüne gelenden soň, daş çykdy.

-- Nähili?—diýip, ministr jany durmazlyk bilen sorady.

-- Çüýjüklük döwülip, aşyklydan aýak çykypdyr. Nesip bolsa, basym gutular.

-- Ölmez dälmi?—diýip, ministr edil was-was bolan ýasly, howsala bilen sorady. Dawyt ýylgyrdy.

-- Nesip bolsa, bizdenem uzak ýaşar.

Ol gijäniň bir wagty bolýan ýerine geldi. Şondan soň, gaýdyp, tä ikinji kursa geçýänçä hiç kimiňkä myhmançylyga-da, oturmaga ýa, görme-görşe-de barmady. Basymam gyşky sesiýalar başlady.

Dawyt gyşky sesiýa çenli galyň depderine adam organlarynyň iki ýüze golaýynyň ýagdaýyny, olaryň keselleýşini, olary bejermegiň ýollaryny, olary bejermekde ulanylýan dări-dermanlary rus, türkmen, latyn dillerinde ýazyşdyrdy. Rus dliindäki „Dermanlyk otlary” baradaky kitaplardan, öz bilýän, eşden halk

medisinasy, türkmen emleri barada hem ýazdy. Onuň şu döwürde iň gowy eden işi, Şaheriň gyrasynda ýerleşýän inçekesel institutynda on gijeläp nobatçylyk etmegi bilen, şol institutyň aşak ýanyndaky ýokanç keseller keselhanasynda on gijeläp nobatçylyk etmegi boldy.

Ol gyşky sesiýada baş hasap bilen dört synagdan ýüzüniň ugruna geçdi.

Institutda agşamlaryna hepdede iki sapardan geçilýän

„Hirurgiýa”, „Stomotologiýa”, „Akuşerkalyk”, „Farmaseptika”, kružoklarynda mugallymlaryň berekellasyny alyp, her kružokda iki, üç doklad bilen çykyş etdi.

Ol tabşyrmalary, synaglary diňe başlige tabşyransoň, bu ýarym ýylda ýokarlandyrylan talyp hakyny alaryň diýip göwün ýüwürtdi

Onuň pula zar ýerem ýokdy. Aslynda ýokarlandyrylan talyp haky bilen adaty talyp hakynyň kän bir tapawudam ýokdy. Adaty talyp haky ýigirmi sekiz manat bolsa, ýokarlandyrylany otuz baş manatdy. Ýöne, barybir, her kimiň azajyk ýokary bolany ýagşydyr-da.

Dawyt indi on gün dagy boş bolup, öýe gaýtmalydy. Ol atasynyň, kakasynyň, ejesiniň, jigileriniň daýysynyň, daýzasynyň, olaryň iki gyzynyň, her biriniň aýry-aýry atlaryny tutup, sowgat aldy. Öýde gowy görüläýjek, gymmat süýji-kökelerden ep-eslije satyn aldy. Birigün, şenbe güni öýe gaýdybermeli wagty dekanlary gelip

-- Amanow, sen gaýdaýmagyn, ertir sagat onda rektoryň kabulhanasyna barmaly. Haladyň, silindriň, köwüşüň gaty arassa bolsun. Özüm, näme diýselerem sesiňi çykarman oturmalyşyň!—diýdi.

Dawyt şol wagt „bolar” diýses-de, gijesi bilen alada batdy.

Ol rektor bilen tanyşdy. Onuň özüniň, aýalynyň, birki tanyşlarynyň döwür-çykyuwyny seýiklemäge kömek edipdi. Kāwagtlar rektoryň ýörite çagyrdyp, oňa endam –janyny owkaladaýmasam bardy. Ýöne onuň haladyna, kolpagyna, köwüşüne üns berýän-ä ýokdy. Bu ýerde başga bir gep bolmalydy. „Ýa ol ketderäk biriniň derdini seýikletmäge äkitjek bolýan bolmaly, ýa-da bir ulurak ýygnak-pygnagyň gürrüňi bolmaly...”

Ol ertit turup ir bilen hammama gitdip geldi.. Ýüzugra saçyny bejertdi, Soň çay – beýlekem içmān, garbanman instituta bardy. Ýolboýam:”Men okuwyna, leksiýalaryna ýekeje gün galman gatnan bolsam, gije diýmān, agşam diýmān dört kružoga gatnap, „berekellalar”, alan bolsam, hasaplary, synaglary diňe başlige tabşyran bolsam, bularyňky, indi nämāniň çagyry-çagyryka?! Ýa Aýjan diýen ýaly, ýa Eke mugallym diýen ýaly biri üstümden arza dagy ýazyp, okuwdan çykarmaly diýip durmykalar?!” diýip, bu çagyrylyşy ýamana ýorup, alada gaplanyp gitdi. Dekan oňa institutyň işiginde garaşyp duran eken, näme üçin çagyrylýandygyny hiç kim bilenokdy.

Rektoryň kabulhanasynda institutyň kafedralarynyň ählisiniň müdiri, dekanlar, professorlar, akademik mugallymlar hemem baş-üç sanam talyp bardy. Olaryňam hiç biri özleriniň näme üçin çagyrylýandyklaryny bilenokdy.

Dogry sagat onda rektor ýygananlary jaýyna çagyrdy.

Çagyrylanlar oturan badyna rektor ýerinden turdy.

-- Salam, adamlar. Bir mesele ýüze çykdy. Sizi şol meselāni maslahatlaşmaga çagyrdym. Kān bir wagtyňyzy aljak gāl.

Rektor köçede duşan ýaly däl eken. Ol juda haýbatly görünýärdi. Ýöne bu adam her taraplaýyn, edil medisina institutyna rektor bolmak üçin saýlanyp seçilen ýalydy.

-- Studentlerimiz gysky sesiýanyň ekzamenlerini tabşyrdylar. Kanişne, on student institutdan çykaryldy. On dokuzysy entek tabşyryp bilenok. Ýöne umumy bejeriş fakultetinden elli student başlige ýetişdi. Pediatriýadan on iki student, stomotologiýadan baş student, formaseptikadan sekiz student, gigiýenadan alty student bşlik baha ýetişdi. Diýmek, şu ýyl okuwa kabul edilen alty yüz elli okuwçydan ýetmiş baş okuwçy—Ol güldi-de, gapdala, - Tfu, student- diýip goýberdi-de, sözünü dowam etdirdi.--Başlige ýetişdi.—Indi, munuň mus-musy bar. Şol ýetmiş başe bir sany Lenin stipendiýesi berilmeli edildi. Meniň sizi çagyrmagymyň sebäbi, şol talyp hakyny kime bermeli!?

-- Ýoldaş rektor.Ony özüňiz çözümel-ä—diýip, häliden bári oturan ýerinden hysyr-hysyr edip agzyny şypbyldadyp oturan, institutyň biologiýa kafedrasynyň müdiri Garry Myradow elini galdyryp aýtdy. Rektor ýüzünü çytdy.

-- Neme däreý, ýokardan „adalatly bolsun, maslahatlaşyň” - diýip durlar-dareý.Onsoň bizem iň gowy okaýan diýilýän studentleri çagyryp, şu ýere getirdik.—Student gyzlar ýerlerinden turansoň, bir gyrajykda oturan Dawyt hem ýerinden turdy. Olar iki gyz bir ermeni oylan, soňam Dawydyň özi eken.

-- Oturyberiş. Ine, indi biz bulary siziň arañyzda synagdan geçirip, şu dördün arasyndan birine Lenin stipendiýesini bermeli.

Dawyt bu ýere çagyrylmagynyň sebäbini bilip, ýylgyrdy. Onuň süňňüne ýylyjyak bir güýç pasyrdap gitdi. Ony ýumşajyk der basdy.

-- Ine, biz dört sany bize taýýarladyk. Şol bize kagyzlarynda-da edil okaýan dersleri barada bolmasa-da,bularyň bilim, dünýägaraýyş,intellektual derejesini, beýleki ylymlar baradaky umumy düşüňjesini seljerýäýjek sowallar bar.Hany, indi kimden başlamaly. Ýa, umumy bejerişden başlabereliňmi?!

Garry Myradow oturan ýerinden:

-- Ýoldaş rektor, gyzlardan, gyzlardan başlalyň!—diýip gygyrdy.

Bu teklibi rektor oňlady.

-- Hany, onda.—Ol äýnegini dakynyp öňündäki kagyzy eline alyp okady.—Farmaseptika fakultetinden Maryýa Akimowna. Hany bar, bijäni çek.

Ol gyz inçejikden gelen sap-saryja gyz eken . Ol dogumlyja basyp bijäni çekdi. Soň aýna bankada togarlanan kagyzygy aldy-da okady.

-- „Sowet döwletinde trahoma, mama, gyzamyk, garahassalyk ýaly kesele garşy göreşiş netijeleri” . Ikinjisi, „ Sowet Türkmenistanynda çagalarda ganazlygyň önüni almagyň perspektiwasy”

-- Hany, bu sowallar barada öz pikiriňi aýdyber.

Mariýa sowaly türkmençe zordan patdyk-putdyk aýtsa-da, sowallara rus dilinde pert-pert jogap berdi. Ol gutaran badyna Garry Myradow ýerinden zöwwe turdy.

-- Eziz Rektorym, ine, Lenin stependiýesini şu gyza bermeli. Onuň rus dilinde jogap berişem buýsançl-a...

Soň pediatriýa fakultetinden Güljan Annaýewa diýen garaýagyz, dogumly gyz orta çykdy. Onuň bijesine „Düýe çalyňyň dermanlyk häsiýetleri”, Molagara kurorty barada düşüňje” diýen sowallar düşdi. Bu gyz hem sowallara rus dilinde

jogap berdi. Ýöne bu gyz utandymy ýa-da bokurdagyny sowukladypmy, iki sözünüň birinde üsgürinjiredi durdy.

Ol söhbetini tamamlan badyna Garry Myradow ýene ýerinden turdy.

-- Eziz rektorym, bolmasa, geliň şu gyza bereliň. Onuň maşgalasynyň abraýam tutuş Türkmenistana degýär—diýdi.

Rektor elini galgatdy.

-- Garry, birneme salkykatlyrak bol. Seniň ýeke özüň däl-ä.

-- Bagşyla, hormatly rektorym...

Üçinji bolup, stamastologiýa fakultetinden Suren Akopýany orta çykardylar. Onuň sowaly. Latyn dilinde bir goşgy okamak, ikinjisi, „Organiki däl himiýanyň medisina oblastyndaky orný we onuň perspektiwalary” boldy.

Suren latyn dilinde goşgy okap bilmedi. Ol organiki däl fizika barada plastmassanyň ýüze çykmanyň tutuş adamzadyň durmuşynda uly perspektiw ähmiýetiniň boljakdygy barada aýtdy.

-- Diş ugrunda nähili perspektiwasy bar—diýip, Garry Myradow oturyp bilmän aýtdy.

Suren oňa jogap bermedi.

-- Ah, şonam bileňokmy, ýok, muňa bermeli däl, ýoldaş rektor—diýip gygyrdy.

Rektor bu adama alaç bolmajagyny halys bilensoň Garry Myradowa seredip başyny ýaýkady.

-- Indi, ýene bir okuwçy, tüf, çort wozmy, ýene bie student galdy. Olam umumy bejeriş bölümden Amanow Dawyt! Hany, Amanow çyksyn.

Dawyt orta çykyp, iň soňky bijäni çekip çykardy.

-- Ýoldaş mugallymlar, men türkmençe jogap bereýinmi, ýa-da rus dilinde.

Garry Muradow elini galdyrdy.

-- Rus dilinde.

-- Hany, türkmen dilinem bir eşidelkiň-le-how—diýip, ýaşuly professor aýtdy.

Dawyt togalajyk kagyzyň gatlaryny emaý bilen açdy.

-- Birinji sowal: „Islendik temadaky fiziki çaklama”, ikinjisi „Biologik hadysanyň adam bilen ösümlüklerdäki deňeşdirilmesi” .

Dawyt az-kem oýa batyp durdy-da, bir wagtlar ürç edip oýlanan pikiriniň birine gaýdyp geldi.

-- Ýagtylyk bar ýerde kölege-de bar, Kolegäniň ýagtylyk bilen gatnaşygy heniz hiç ylymda düýpli öwrenilenok. Kolegäniň formulasy. Ýagtylyk, garşylyk, netije. Ol sanlar bilen kölegäniň formulasyny ýazdy. Günüň ýere bolan gatnaşygy. Ýeriň kölegesini. Aýyň kölegesini. Aýyň kölegesiniň başga bir jisime gatnaşygy fizika ylymyndy indi çözülmeli uly ugry! Aýyň kölegesiniň Ýer şaryna bolan gatnaşygy açylsa, ylymda täze bir ugry emele getirer. Günüň beýleki planetalara bolan gatnaşygyny açmaga mümkinçilik berer.. Olaryň deňagramlylygy planetalaryň biri- birine bolan gatnaşygyny, netijede älemde bar bolan ýyldyz, beýleki planetalaryň agramyny, tutýan ornuny, gabarasyny, gyzyp-sowamak prosesini anyklamaga ýol açar.. Kolegäniň ýagtylyga bolan gatnaşygy älem jisimleriniň emele gelişindäk prosesiniň esasyndy düzýändir diýilip çaklamanyň döremegine esas döredýär.. Bir metr aralykdaky kölegede ýagtylygyň mukdary, şol mukdardaky

meýdanda ýagtylyk bolmasa kölegäniň bolup bolmazlygynyň takyklygynyň çözüdini aňladýandyr...

2. Ikinji sowalym barada. Aýal adam kämilik ýaşyna ýeteninden soň erkek adam bilen yşk gatnaşygynda, aýala bagly bolmadyk ýagdaýda tohumlanmak bilen, onuň synasynda çaga galýandyr. Şol çaga enäniň synasynda galanyndan soň, ýene enä bagly bolmadyk ýagdaýynda, ösüp başlaýar. Oňa ýürek döreýär, bagyr, öýken, böwrek, kelle, oňurgfa, boýun, gulak, burun, agyz, eňek, döreýär. El, aýak, olarda barmaklar, dyrnak, saç, oňlan boljak bolsa erkek organlary, gyzy bolsa aýal organlary, jemi ýüz atmyşa golaý ordan. Soň bir gün hem ol çaga enä bagly bolmadyk ýagdaýda dünýä inýär we ol ýene enä bagly bolmadyk ýagdaýda ösüp, özgerip, ahyry bir gün dünýäden gaýdýar we ýene şeýle ýagdaýda nesiller döräp, olar gidip, beýlekiler gelip dialektiki proses dowam edýär...

-- Sen şu ýagdaýy beýleki janly jandar bilen baglanyşdyrmaly.—diýip, Garry Myradow oturan ýerinden gygyrды.

-- Garry, hany ýa çyk kabinetden, ýa-da düzüg otur—diýip, rektor gatyrgandy-da—Dowam ediber—diýip, Dawuda ýüzlendi.

Dawyt rektor tarapa aljyraňňy seretdi-de:-- Baglardaky nesil öndürmek prosesi hem edil adamdaky ýaly ýagdaýdadyr. Her bir miwleli ýa saýaly agaçda erkek we urkaçy düwünçekler bardyr. Baharyň eşretli günleri baglar gülleýärler. Şonda urkaçy gülleriniň aýallaryň synasynda meňzeş synasynda olaryň özlerine bagly bolmadyk ýagdaýda tohum düşýär we ol tohum, şol düwünçegiň özüne bagly bolmadyk ýagdaýda ösüp-ösüp miwe bolýar. Soň şol proses gaýtalanyp başlaýar.

-- Hany, agajy baldagyndan hem gögerdip bolýar-a?!—diýip, Garry Myradow gygyrды.

-- Onuň başga sowal—diýip, ýaşuly professorlryň biri aýtdy.

-- Hany, oglany gaty kösemäliň!—diýip, rektor- Çary Baýryýew aýtdy.—Indi studentleri goýberip, maslahata başlalyň... Dawyt rektoryň jaýyndan gara der bolup çykdy-da, bolýan ýerine gaýtdy.

2.

Ol gara gyşyň içinde „Kelte çynara” etrap merkezinden bári bir ugurdaş maşyn bilen geldi. Bu oba indi telim aý bári okuw diýip başyny, aýagyny alyp giden oglany edil bir nätänyş gelen ýaly, sowuklaç garşy aldy.

Dawudyň özem gözünden uçan obasyndan beýle bir üýtgeşik mähir-muhabbedem tamakin däl di. Onuň bar pikiri ejesini, atasyny, jigilerini, kakasyny görüp, olary küýsöp-küýsöp jazyrdap, ot alyp barýan kalbyny köşeşdirmek di.

Ol ulagdan bende sowulýanja ýodajykda düşdi. Sürüji bilen hasaplaşdy. Soň agyr çemodany, goşlaryny göterip öýlerine bakan haýdan mahaly, öňünden oba başlygy Artyk aga pete-pet gabat geldi.

Dawyt goşlaryny ýerde goýup, edep bilen salam berdi:

-- Salowmaleýkim!

Aryk aga ogurlanan zadyny alany tanan ýaly bolup, sesini çykarman, ýigidiň ýanyna geldi.

-- Waleýkim - Ol Dawudy aýagyndan başyna çenli eserdeňlik bilen birküç gaýta synlady.—Öküzüň oglumyň?

-- ?

--Aman lalyň agtygymyň?

Dawyt baş atdy.

-- Hawa.

-- Bu wat nireden gelyeň, daňa galan oklykirpi ýalak bolup...

Dawyt üst başyna birlaý garady. Soň ganbassy ýetjek derejesine ýetip, ýüzünden gan bolup damjak bolup duran ýaşulynyň hassa, keselbentlikden sargaryp duran semiz meňzne garady.

-- Aşgabatdan, okuwdan, kanikula gelyän.

Ýaşuly edil çaklaňja gara gazanyň düýbi deşilip, kellesine dünderilen ýaly bolup duran gara gytyk tüýli buhar telpegini, edil kädiniňki ýaly gymyzsow ýüzüni endiklije sypalap goýberdi.

Dawyt ýaşulynyň gyňr, gyp-gyzyl ýüzünden onuň ýokary gan basyşda, özem, süýji keseliniň başlangyç etaplarynda duranlygy barada oýlandy. Ýaşulydan irden turanynda agzyň ajaýarmy – diýip soraýasy geldi. Ýaşulynyň ownuk-uşak dertlerini hasap etmäniňde-de, onuň ödem işlänokdy. Dawyt öz önünde keselleriň çemeni dur diýip oýlandy. Häzir bu adamdan her dürli zäherlije söze garaşmalydy.

-- Ba, onda Aman lalyň agtygy bir bolgusyz okuwa giripdir diýýenleri çyn bolup çykdy-ow.

-- Okuwa girdik.

-- Nämäň okuwy, onsoň.

-- Medinstitut!—diýip, Dawyt buýsançlyja aýtdy. Onuň gepiniň dabarasy ýaşula ýakmadyk bolara çemeli Ol gyp-gyzyl bolan ýüzüni boýunlaryny zarp bilen sypalap durşuna:

--Dohtorçylykmy?—diýdi.

-- Hawa.

Ýaşul kineli gürledi.

-- Dohtorçylyga ne akyllary bilen girizýeller seni?!

Dawyt töweregine garady. Emma indi alty aý bäri hiç hili üýtgeşiklik bolmady bu töwerek baradaky pikirini saýhallamaga ýetişmedi.

-- Men-ä hiç kimem okuwa salanok. Özüm pikirem etdim, özüm girdimem.

Ýaşuly oglanyň hörpüni nämüçindir halamady, ony” söz bilen bir pälinden gaýtaraýyn” diýen niýet bilen, azgyrylybrak:

-- Şeýle bir zadyň bardyr-la. Ýogsa beýdip, pohuňy iýmezdiň!.. Sen dohtorçylygyň kiçisine girdiň dälmi?!

-- Ýok, iň ulusyna!

Şu obada uly bolsun, kiçi bolsun, özünden biidin gymylt etmeýän adamlarynyň azasyny ýagşy alyp öwrenen bu adam gatyrgandy.

-- Haý, sen diýseňem, doňuzyň ulusy näme, kiçisi näme. Indi bir elin-ä ölünin endamy bolar, bir elineň nejis-nejis hassa, hamraýyň gany, pohy bolar. Tä ömrün ötyänçä.

Dawyt bu adamyň aýdanyny gatam görmedi, ýumşagam.

-- Bar, onda gidiber.

-- Bolar, sag boluň, agam!

Artyk aga hümür-hümür edip ýoluna rowana boldy. Dawyt goşlaryny ýerden alyp, bende ýetiberende garşysyndan elem-tas bolup bir oba aýalynyň ýortup gelýändigini gördi.

-- Ditjanym! Waý, balajygym-eý!

Ol ejesini tanady-da, goşlaryny bendiň raýşynda goýup, ejesine topuldy.

-- Eje!

Annajemal edil bir özüni oda uran ýaly ediý, Dawudyň üstüne topuldy.

-- Wah, wah, jan balam, eziz ditjanym-eý, geldiňmi-ýeý, balajygym..

Dawyt ejesiniň ýüzüne seretjek bolup egilende, onuň üstüne ýene iki sany mähriban adam eňterilip gaýtdy.

-- Ditjan

-- Ditjanym!

Jigileriniň hersi Dawudyň bir elini alyp aldygyna ogşap aglaýardy.

Dawyt ejesiniň ýyly öýün, oba aýalynyň, tamdyrdan ýaňy çykan çöregiň, otuň-çöpün, güýz ornan öleňleriň ysy burygsap duran ysyndan ganyp, jigilerini gujatlady.

Annajemal özüne gelen ýaly bolup, bir dikeldi-de, gyzlaryna gygyrdy.

-- Çatjan, Çotjan, hany, beýdip, Ditjany ýadadyp durmaň. Alyň goşlaryny. Hany, ýöriň...

Dawyt agyr çemodanyny jigilerine dözmän, özi göterdi.

-- Eje, daýymlara aýdyp geläýin!—diýip, Çotuk oýurgandy.

-- Gelä-ä!

Olar howla girdiler. Howlyda Dawudyň ýokdugy bildirip durdy. Ekin ekilen peller guran pazyllaryny şemala başyz –baratsyz serlip, tutuş howlyny bigörk ýagdaýa salyp ýatyrdy. Ekinin gyrasyndaky üsti bassyrmaly seki birhili gelşiksiz görünýädi. Aňyrda mal agylda birküç sany goýyn, işikden girenler tamakinçilik bilen garap, mäleşdiler. Toýjan dädäniň täzeje, gozakly motory gapdalda bilini ýazyp durdy.

Dawyt eýwana girdi. Gazyň ysy gelip durdy. Ol baryp gazyň gulpuny öçürdi.

Ýöne sesini çykarmady. Soň jaýa girdi. İçerden agyr derdiň, deriniň tanyş ysy hem-de, korwololyň ýiti ysy gelýärdi.

Ol öz otagyna baryp, eşiklerini çykaryp, maşgalanyň bolýan otagyna girdi.

Otagyň gaýra başynda, täzeje keçäniň üstünde Toýly öküz süýnüp ýatyrdy. Ol oglunuň girenini görüp, dik oturdy.

-- Kaka, salowmaleýkim!—diýip, Dawyt onuň sowuk ellerini garbap aldy-da, soň kakasyny gujatlady.

Toýly öküz bitaý gözlerini elek-çelek edip Annajemalyň ýüzüne garady.

-- Heý, gapy-gapy tentiräp ýören ogluň geladymy?!

Annajemal edil uçaýjak-uçaýjak bolup galkynyp:

-- Ditjanym geldi, Toýjan дәде, buşluk!

-- Şunça wagtlap entiräp, gezmekden doýan bolsa boli-le!—diýip, Toýly öküž ýene ýassygyna gyşardy.—Biz-ä bilmedik, illeňkä beýle дәl...!

Annajemal ýüwryp daş çykdy. Soň hasyrdap ýene içer girdi.

-- Toýjan дәде, Ditjan gelse soýjak diýen işsegiňi soýowaýjakmy, ýa-da. Toýly öküž sagat gözünü gulagynyň deňine çenli galdyryp üşerilip, bir agyr myşlady-da,

-- Äý, senem-äý, nämä gerek!—diýdi-de, kirli ýassygyny bagrynyň aşagyna çekip, bitaý gözlerini gaharly elek-çelek etdi.—Hany, daýysy, bir zat, bir zat diýdi diýmediňmi?!

Annajemal işiň agzynda elewräp durşuna, alaçsyzlyk bilen oglunyň ýüzüne garady.

-- Ditjan!—diýdi.—Näm edeli?

Dawyt ejesine dözmedi.

-- Eje, kakam dogry aýdýar. Nämä gerek. Gel, sen meniň ýanymda otur. Men saňa sowgat getirdim-ä.

Annajemal oglunyň düýbünden üýtgäp, başga owadan, syrdan, mährinan bolan didaryna, onuň ösgün, gapdalyna gaýtarylan saçyna, pyýala ýaly owadan gözlerine, ap-akja, ak ýüpek ýaglyk ýaly, näzik ýüzüne ynamsyzlyk bilen garady. Dawudyň egnindäki sport kostýumy özüne şeýle bir gelişýärdi. Annajemal ony görüp, guwanjyna gözlerine ýaş aýlap, howluda gezip ýören ýerinde-de,

-- Allajan, Ditjanym, Ditjan janym, eziz balajygym—diýip, samyrdap ýördi.

Bir salymdan Aýdogdy aga. Ejebaý mugallym, gyzlary begenişip işikden girdiler. Dawyt daýysy bilen gujaklaşyp görüşi.

-- Ýegen jan, geldiňmi?! Berekella, köşegim, iş bitirdiň. Şu üç obada ýokary okuw jaý-a дәl, uçilişä-de gireni ýok. Berekella, ýegen jan, senden tama-da şeýledir.—Ol aýalyna-da gezek bermän şol hörpünde batly-batly gepledi.

-- Nätdi, synaglaryňdanam geçdiňmi?

Dawyt baş atdy.

-- Geçdim, daýy.

-- Üçlük ýokmy?

-- Dörtlügem ýok.

Aýdogdy aga gelip ýene-de Dawudy gujaklady.

-- Toý etmek gerek. Ana, menden bir goýun bilen bir ýaşşik „Wodka”. Hany, senem, Annajemal eliňi aç bakaly.

Annajemal boýnuny burdy.

-- Toýjan дәде!

Ýassyga gyşaryp, edil bir gara ýer ýaly bolup ýatan Toýly öküž bitaý gözlerini elek-çelek etdi

-- Toý bolmaz!

-- Nämе üçin?—diýip, Aýdogdy aga onuň sesini kesdi.—Dawyt ýegen how, gaty uly okuwa girip, onuň ýarym ýylyny gutaryp oba gelipdir. Juda bir mahluk bolmaýan bolsaňyz, bu adamda-da göwün bardygyny ýadyňyzdan çykarmaň-a. Toýly öküž bitaý gözlerini ýere gaçyraýjak-gaçyraýjak bolup agyr myşlady.

-- Toý bolmyýa. Beýle gowy görýän bolsaň, bar öz öýüne äkit-de, toý tutuber. Ozalam, şol bihepbäni azdyran özüňsiň.

-- Men näme üçin azdyraýyn?!

-- Hana, obanyň iň abraýly, akyly adamy Artyk aganyň ogly Taýlyşka hiç ýere gitmän, öýüne kömek berip ýör-ä. Şol okuwda dynnym ýaljak bähbit bolsa, Artyk aga bilerdem, ogluny okuwa elterdem. Seniň bu tentegi azdyryp elten okuwyňda derek ýoguny bilip otyň men. Senem menden akyly däl-siň-eý, goýup otur häli. Bu dogman geçen bolsa, duran çykddajy edip, ýoguny çekip ýö...

Ara Ejebaş mugallym goşuldy.

-- Aýdogdy, dawaňy bir goýsan-a. Çaga bir çay-çörek beriň-ä. Ol gyzlary Gülsüm bilen Abadana garap - Bar, gyz, çay goý - diýdi.

Orta saçak ýazyldy. Dawyt agyr çemodanyňy alyp geldi.

-- Men size alan sowgadymy bereýin.—Ol ejesine, jigilerine alan altyn ýüzügin, daýysyna alan altyn sagadyny, daýzasyna alan kümüş sagadyny, Gülsüm bilen Abadana alan altyn gulakhalkasyny, kakasyna alan gulakçynyňy, elligini, ejesine, jigilerine alan üýtgeşik matasyny, olaryň hersine gadyr bilen berdi-de, saçağyň üstüni delje, delje süýji kökeden münderledi.

Aýdogdy aga altyn sagadyna gaty begendi.

-- Bäh, ýegen jan şun-a gat-ty oňarapsyň. Gaty arzuw edip, güýjüm ýetmän ýördüm-dä. Sen meni gaty begendirdiň.

Ejebaş mugallymam Dawydyň özüniň, adamsynyň, gyzlarynyň adyny tutup, ilde görülmedik sowgatlar getirmegine gaty begendi. Ol ýigidiň bu eýýamlarda, bu etraplarda görülip eşidiledik üýtgeşik, keremli, näzikden gözel didaryna zenan yhlasy bilen garap, begençli:

-- Dawyt jan, oglumyz ýok diýip ýördük, asyl ogluň etmedigini etdiň sen-ä, ýaşyň uzak bolsun - diýdi.

Çotuk bilen Çaçy doganlaryny gelip-gelip ogşadylar.

Diňe Gülsüm özüniň ýetişiň başlan synasyndan uýalýan ýaly, nar ýaly bolan owadan ýañaklaryny sowgatsyz aýasy bilen sypalap, gözlerini edil bir bu oba asmandan „perişde” bolup inen ýaly bolup oturan ýigitden gözlerini aýyryp bilmän aljyrap otyrды.

Ejesi gyzyňy halas etdi.

-- Tur gyz, Gülsüm, çayyň gaýnandyr, tur, demläp geliň-ä..

Toýly öküň özüne berlen sowgatlary sesini çykarman, bagryna basyp ýatyрды.

Orta çay geldi. Soň günortana golaý Metjik, Agaşka, beýleki klasdaş oganlar geldi. Aýdogdy aga mal soýup gelip, çekdirme atарды. Ejebaş mugallym gyzlary bilen gidip, birki tamdyr çörek bişirip geldi. Dawyt bilen görme-görşe gelenlere nahar çekildi.

-- Sen indi haýsy okuwa girýen bolduň?—diýip, Metjik sorady.

-- Medinistitutyň umumy bejeriş bölümüne girdim.

-- Gaty kyn dāmáý?—diýip, Taýlyşka gyzykanyp sorady. - Oňa girenler ölüden, gandan dermanyň erbet-erbet ysýndan hiç gorkmaly dälmiş-ä.

Dawyt güldi.

-- Men-ä ony bilemok. Gorksam gorkýandyryn.

-- Ow, ölülerem, birden „Wä-ä” diýip ýerinden turup durmuş-a.—diýip, Metrijk güldi. - Gorkmaz ýaly dälmiş-ä

-- Ýok-la, onuň ýaly zat ýok. Institutyň birinji kurs-a, orta mekdebiň programmasy eken. Diňe latyn dili bilen anatomyýa diýen dersler bar. Olaram bilmezçe okuw däl. Ine, üçünji kursdan öz ugruň girýärmiş. Şolm kyn bolar-a diýýärler.

--Sen ekzamenleriňi tabşyryp gaýtdyňmy?

-- Hawa-la.

Şunuň bilen Aşgabadynyň, institutyň gürrüňi tamam bolup, kursdaşlaryň gürrüňi başlandy. Dawyda beýle bir gyzykly bolmasa-da Metjik olar barada ýekän-ýekän gep açýardy. Gürrüň Taýlyşka ýetdi.

-- Taýlyşka-da, geljek tomus öýlenjek bolýar.

-- Kime?

Metjik Dawydyň gulagyna:

-- Seniň daýyň Aýdogdy aganyň uly gyzy Gülsüme! Söýüşýärler.

Agaşka aýagy bilen Metjigiň aýagyna ýuwaşja depdi.

-- Sen-ow, göreniňe samrap ýörme-how. Gowy däl-ä.

Dawyt birhili begendi.

-- Okajak dälmi?

-- Gaýbana-da ýeterlik-läý—diýip, Agaşka ýüzüni-gözünü oýnatdy.—Näme, dädem gowy jaý gurup berdi. Täzeje „Wolga „, alyp berdi. Indi, näme ýaşlygyň hözirini görelid-ä. Okar ýöris-däreý. Okuw nirä gaçyp gitsin. Pahan diýýe:”Adamlar okap- okap, gowy jaý edinjek bolýa. Gowja maşsyn aljak bolýa, owadanja heleý aljak bolýa. Sen şolaryň baryna ýetdiň. Indi men barkam bir eliňi sowuk suwdan yssy suwa urman ýaşa-da - diýýe. - Dünýäniň höziriniň her haýsyndan dadyp gör, bu dünýäde diýýe - Maňa okuw berdimi bu başlyklygy, özüm gazandym. Hemişe hallan atyp ýörmede, pursaty gelende öz geregiňi gaňryp almagy başar. Bu durmuşda hem akyllly boil, hem hilegär bol. Ine, saňa okuw - diýýe. Onsoň ýaşulyň şeý diýip durka, how, onuň sözünü ýykyp, okuw-pokuw diýip ýörmek, halys haramzadaçylyk bolýaýa. Meniň baýlygym ýüz ýyla ýeter. Janym sag, edenim ugruna, şeý dämi, eý Metjik dos!..

Metjik ýapjalyk blen onuň sözünü tassyklady.

-- Howwa-la, men-ä, sen gaty görme, Dawyt, şu okuwam, öýünden, obasyndan homp-homp edip, baş alty ýyllap gidýälerem gaty ýigrenýän...

Şol wagt Gülsüm çay alyp geldi-de bu gürrüňiň arasy kesildi. Olar bu mesele barada Dawydyň pikirini bilmän galdylar.

-- Ajyrak atgynyň, Gülsün jan!—diýip, Agaşka eýemsiräp, aýnap aýtdy.

Gülsüm gyra çekilip:

-- Ajy atdym-a—diýip, gözlerini bakraldyp aýtdy.- Ajy bolmasa aýdarsyň-da...

Oglanlaryň bu gyzyksyz gürrüňleri nämüçindir Dawyda kän bir ýaramady. Onuň ýüregi atasyny küýseýärdi.

Toýjan dädeleriniň ýaraman, ýerindenem galman ýatyşy Dawydy injalykdan gaçyrýardy. Ol etrap keselhanasynda her näçe bejergi alsa-da, öňki ýowuz derdinden açylmandy. Onuň oglundan, ilinden närazy bolup, daş-töwerek bilen seriniň ýoklugy, işdäsiň hiç zat almaýanlygy, daş-iz çykmagy hyllyla görmegi,

şol ýowuz derdiň ugrudy. Ýöne, nämüçindir, onuň eli buz ýalydy. Dawudyň bilişiçe, ol kesel bolanda ölügsi gyzgyn bolmalydy. Şol gyzgynam keselliniň ysgyn- mydaryny sorup alýan bolmalydy.

„—Indi men gelipdirin, kakamy bu halda goýmaly däl. Şu gün görüp bilsem, atam bilen bir salamlaşmaly. Soň kakamy etrap keselhanasyna ýerleşdirmeli...” diýip, Dawyt çay içip oturyşlaryna oýlandy.

-- Özüň Aşgabatda gyz-pyz bilen tanyş bolmadyňmy? Gowy, owadan gyzlar-a kän bolmaly. Aşgabatda-da, medinstitutda-da.

Dawyt ýylgyryp başyny ýaýkady.

-- Häzir meniň üçin diňe okuw, okuw, okuw!

-- Sen mekdepde-de gowy okadyň-a, saňa okuw diýip üýtgeşik alada etmek nämä gerek. Hem oka, hem gyzlar bilen gez. Hem Aşgabadynyň, ýaşlygyň hözirini gör.. Metjik bolsa başga ýandan sowala tutdy.

-- Dawyt, sen obada biziň ýaly gap-garaja oglandyň-a. Gör, alty aýda nähili owadan, akja, nurana, öňki Dawyda sapsim meňzemeýän oglan bolup gidipsiň. Indi bizem okuwa girsek, seniň ýaly owadan oglan bolarmykak?

Agaşka oňa garşy boldy.

-- Nämä bolman-ow. Aşgabadynyň howasy üýtgeşig-ä. Iki gün Aşgabatda bolup gelseň, eýýäm adam üýtgeýär-ä. Men-ä üýtgemesem gowy görjek. Nämä gerek ýympyk, ors heleýleri ýaly akjaryp ýörmek. Güne ýanyp ýörseň, saglygyň üçin gow-a.

-- Şeýlemi, Dawyt?

Dawudyň bar pikiri-oýy „Gargyly gysydady”. Şonuň üçin ol „Howwa-la!” diýip başyndan sowma jogap berdi. Soňam:

-- Agaşka, seniň maşynyň işleýärmí—diýip sorady.

--Hä, nämä?

Dawyt turmaga häzirlendi.

-- „Gargyly gysyda” atam goýun bakýan bolmaly. Meni şoňa düşürüp gaýtsan-a. Agaşka begendi.

-- Daş. Ýöne kän eglenmen. Agşam meniň siwidanyýam bar.

-- Bolar. Men häzir.—Dawyt içeri girip, ejesine atasynyň ýanyna baryp gaýtjagyny aýtdy. Soň çemoganyndan atasy üçin satyn alan iki deşikli komandir kemerini, Samarkant pyçagyny, hemem itiň ýüňünden dokalan amerikan bilguşagyny, süýji, köke alyp bir tora saldy.

-- Nahar, çörek bolsa-da alyp gidip biljek!

Dawyt eşiklerini geýinip daş çykdy. Sekide gyşaryp ýatan oganlar ony görüp, tarsi yerlerinden turdylar.

-- Gideliňmi?!

Olar edil süýr günortan „Gargyly gysynyň” bagyna bardylar. Ýoluň gyrasynda süri ynjalýkly yatyrdy.

Dawyt bagyň bári gyrasynda Agaşkanyň heniz täzeje „Wolgasyndan „ düşüp, oganlara rugsat berdi-de, goşuny göterip, bagyň içindeki goşa bardy. Aman aga dünýäden habarsyz, ojaga odun galap, çay gaýnatjak bolýardy.

Dawyt atasynyň gözünüň düşäýjek ýerine baryp saklandy. Aman aga ony saýgardy-da sag elindäki süplük-saplygynam goýman, elini gözünüň üstüne

tutdy. Ol Dawudy tanamady. Dawyt goşuny ýerde goýdy-da ylgap baryp atasyny gujaklap, onuň ýüzünden, ýañagyndan gaýta-gaýta ogşady. Ol ýaşulynyň üstünden ebgarlygyň, halys gojalmagyň, malyň, ygala ezilen ýüňüň, çör-çöpüň kükäp duran ysyny öýkeniniň düýbüne çenli sorup durşuna:

-- Ata janym, ata janym, ata jan!...—diýip düşnüksiz duýgular bilen pyşyrdady. Şol pyşyrdama bolsa onuň indi telim aý bäri ýüreginde göterip ýören näbelli agyrlygy el bilen syran ýaly edip, oglanyň süňňüni, ruhuny, kalbyny ýeňledip goýberdi.

Ýaşyly hem Dawudy ysyndan tanady-da onuň üýtgäp giden ýüzüne dikanlap garady-da, soňam, garsa gujaklady.

-- Ba! Bab! Bah-hab!- Ýaşulynyň açyk agzyndan ähli içki perdeleri gurap, bulaşan bokurdagynyň üýtgeşik harryldysy, hyrlamasy, hyssyldysy inçejik sygyrma öwrülip daşyny çykyp, dem bolup Dawudyň ýüzüne çäýyldy.

Goja agtygyny goýberdi.

Dawyt öl bolan ýañagyny aýasy bilen süpürdi-de, töweregine hyrydarlyk bilen seredip, ýylgyryp duran atasyna garap:

-- Ata jan, nähili?—diýip sorady. Goja onuň sowalyny eşiden mysaly saralyp giden omruk-jomruk dişlerini kentlewigine çenli açyp baş atdy. Soň agtygyna "Bu nämäniň alamaty?" diýýän ýaly, syrlyk-süplükli ellerini edil bir pökgüni zyňyp gapýan ýaly, aşak-ýokary etdi.

Dawyt gaýra ýüzleri görkezip, aýalaryny açyp, „okaýan-da” diýen manyda oňa seretdi.

Aman aga birneme köşeşensoň, ojagy görkezdi. Dawyt penjegini çykardy-da tomusdan bäri asygly duran, indi içi bir gysym gara kesmek bolup galan ön içine syrty otlyja syçratgy möjejikleri salnan bankanyň ýanyndan asdy. Soň, goşun töwereginde, pytrap ýatsa-da, birki ädim aňyrda ujundan çüwdürilip suw akyp duran gamyşyň başyna baryp elini ýuwdy. Pytrap duran gamyşlary biri-birine geýdirip, suw edil Aman aganyň gapdaljygyna geler ýaly etdi. Soň tamça girip, garaňky içerä ýazylan ýalgy keçäniň üstüne saçak ýazdy. Onuň üstüne getiren naharyny, çöreklerini, süýji-kökesini goýuşdyrды-da, çäý demledi.

-- Ata jan, ýöri, çäý iç diýip, ýaşyla düşündirdi.

Aman aga gamyşyň ýanyna gelip, adama minnetsiz akyp duran suwdan elini-ýüzünü ýuwdy. Soň tamça bakan yöneldi. Dawyt atasy üçin satyn alan sowgatlaryny gowşurdy. Ýaşuly begendi. Ol itiň tüýünden dokalan guşaga düşünmedi. Agtygy biliniň daşyndan elini aýlansoň düşündi-de, ap-akja possuk ýaljak, ýumşajyk guşagy gaýta-gaýta elleşdirip, sypan, serpeň edişdirip begenjini bir:

-- Ba-a! Ba-ah!—diýip beýan etdi. Soň dünýäni unudyp çäý-çörek edindi.

Dawyt atasynyň gaty horlanandygyny gördi. Ony ýeke taşlap, okuwa gidenine gynandy. Ýöne birden üýtgeşik kuwwat gelen ýaly:

-- Azajyk sabyr ediň, ata jan! Nesip bolsa, men siziň ähli dert, azaryňyzy eliňizden alaryn—diýdi.

Ol atasy çäýyny-çöregini iýip içýänçä бага аýlandy. Üýtgän zat ýokdy. Itburun baglary, onuň aňyrsyndaky garamykly gyrymsy agaçlar indi, gyşyň gelmegi bilen, wagtynda ýygylp alynmagyk miwelerini kişdä öwürüp burjy baglap otyrdylar.

Garamygy görende Dawydyň ýadyny bir möhüm zat düşdi. Ol geçen tomus şaglawugyň ýere düşýün ýerinen ep-eslije täsin , owadanja daşjagazlary tapypdy. Ol şol daşjagazlary uýalaryna sowgat bermek üçin çöpläp jübüsine saldy.

Şaglawukdan gaýdyşynam, onuň ýoly garamyk agaçlarynyň üstünden düşdi. Ol „bary bir oba gaýtjak bolsam, şundanam Çatjan bilen Çotuga alayyn-la” diýip ep-esli garamyk ýygyp, şol daşlary salan jübüsini doldurdy. Indi geň ýeri, öýe baryp garamygy çykaryp, soň daşlary aljak bolsa, daşlar ýok. Jübüsem deşik däl eken. Şonda Dawyt garamyklaryň daşjagazlary eredendigi barada ýeňiljek oýlandy.

Ýöne institutda okaýarka, agşamlaryna farmasewtika kružogyna gatnanda, galyň depderine böwregiň kesselleri, ony bejermegiň ýollary barada oýlananynda, bu bagda bolan şol waka biygtyýar onuň ýadyna düşdi.. Ol häzirem, şaglawugyň aşagyna baryp, minerallaşan daşjagazlardan bir gysymyny çöpledi. Getirip olary bir käsä salyp, üstüne garamyk kişdelerini guýdy.

-- Hany, göreýin!Ejem görgüli indi haçandan bári böwregiň azaryny çekip ýör-ä. Ol böwrekdäki gatap galan duz kristallaryny eretmekde çakyr tiken çäýa goşup içeniňde, kyrk bogun ýa-da böwrek oty ýaly ösümlikleriň hem delalatynyň degýändigini halk lukmançylygyndan öwrenipdi. Emma olaryň hem peýdasy bilen zelediniň näçeräkdigini Dawyt heniz ýagşy seljerenokdy.Şonuň üçin, bu garamykly mesele oňa has ygtybarlyrak bolup göründi.

Ol tamça girende atasynyň çäý içip oturan ýerinde, gyşaryp, uklap galandygyny görüp, onuň üstünne ýaşylynyň çäkmenini atdy. Saçagy ýygnady. Soň galak-gaçak çörekleri, süňkleri alyp sürä bakan gitdi. Ýoldan geçen ýerinde ony itler garşy aldy. Dawyt olara-da ýanyna alan gaty-guty çöreklerinden, nahardan galan süňklerden berişdirdi. Soň bolsa baglaryň, depeleriň, daglaryň aňyrsynda kem-kem ýaşyp barýan Güne seredip, agyr oý bilen öz ýagdaýlary barada oýlandy...

„Men munuň okuwyn-a girdim. Erbedem okamok. Şujagaz geçen alty aýda adam synalarynyň ählisi barada, olaryň ugurlary, her bölegiň, ugruň ynsana edýän hyzmaty, şolatyň şikest tapmagy, şol şikest em edip, bejermegiň ýollary barada ýekän-ýekän ýazdym. Hirurgiýa boýunça, iç keselleri boýunça, nerw keselleri boýunça, döwür, ýenjik, aýal ugry, diş, göz dermançylyk, arassaçylyk boýunça hem kružoklara gatnaşdym. Hem keselhanalarda bu ugurdan azyndan hersinde bir aýdan gowrak tejribe aldym. Sanjym etmegi, kesel anyklamagy, döwür-ýenjigi seýiklemegi, rentgen etmegi, gan basyşyny kesgitlemegi hut adamlaryň özünde tejribe etmek bilen öwrendim. Adam bedenini owkalamak, damar, saçyzyn, peý, muskl owkalamasyny ele aldym. Indi men, bu ugurdan-a geçen ýylky Dawyt däl! Geçen ýarym ýylda ep-eslije bilim-tejribe aldym. Ýöne ýene alty ýarym ýyl okamaly. Bu gaty köp dälmi? Ýa indi okuwdan çykyp, gaýdyp gelip oba adamlaryna şypakärlik etmeli? Ýa şol alty ýarym ýylyň hem özüniň hikmeti bolarmyka?Ýok, men şu okan döwrümde-de ýarym-ýaltarak ýapyşan ýerlerim boldy. Men ony döwür-ýenjik öwrenen bolup, keselhanalarda nobatçylyk eden bolup biderek geçirdim. Mende birhilije howlukmaçlyk bar. Asylly, agramlay, goýazy däl men . „Hemmesiniň öz wagty bardyr” diýip oturyp bilmedim. Ine, meniň günäm. Meniň galyň depderime ýazanlarymam, kesellileri bejejek bolşumam, olara melhem etjek bolşumam, netije çykaryşymam ýarymçak boldy. Beýle okuwdan okuw bolmaz. Onda meniň okuwym saglygy saklaýyşyň ugurlary

barada ýazylan, meniň okan bolup ýören kitaplarymdaky ýaly, elujy bir zat bolar. Men okajak bolsam-a, kitaba ýazylanlaryň asyl düýbünde näme hikmet bardygyny, ondan aňyrda-da nämelere esaslanýandygyny biljek bolmaly. Ine, şeýtmejek bolsamam, okamalam däl, menden gowa, menden akylla orun boşatmaly ..!”

Ol barybir anyk netijä gelip bilmedi. Ýöne kalby birhiliye ynjalan ýaly boldy.

-- Bolsa-da, geljegim-ä anykladym!

Ol oba tarapdan bir maşynyň özüne tarap gelýändigini gördi- de saklandy. Maşynyň daýysynyňkydygyny tanady.

Maşyn deňine gelensoň, ondan daýysy çykdy.

-- Ýegen jan, sen bärde ekeniň-äý!

-- Atamy göreýin diýip gaýdyberdim.

Aýdogdy aganyň maşynyň yşygy düşüp duran ýüzüne ýukajyk kölge indi.

-- Sen gaýdanyňdan soň Toýly heläk bolup ýatyr. Şony etrap keselhanasyna eltäymesek. Gelipsiň, indi senem bolaýsaň gowy boljak-da! Ejeň dagam „Dawyt gelsin” diýip durlar.

Dawyt goşa bakan ylgap barşyna:

-- Bor daýy, men häzir - diýdi. Ol şol barşyna penjeginiň ýanynda asylgy duran bankany kakyp aldy-da, suw bilen gaýtalap-gaýtalap, ýagşy ýuwdy. Soň ylgap baryp itburun, garamyk miweleriniň ýarym kişde bolanlaryndan bankany doldurdy. Gelip tamçada ýaňy oýanan atasy bilen hoşlaşdy.

-- Men öýe barmaly, gyssagly!—diýip, elleri bilen hereketlendirip düşündirdi.

Ýaşuly düşüdi-de:

-- Ba-bab!—diýip, razylyk berdi. Dawyt halky daşyň üstüne garamyk kişdesini guýan kasesinem alyp, penjegini ýolugra geýip, maşyna bakan haýdady. Maşyn ugranyndan soň Aýdogdy aga Dawudyň ýüzüne tiňkesini dikip:

-- Ýegen, şu ýerde men saňa bir zadam aýdayp goýaýyn!—diýdi. Bu söze oglanyň ýüregi hyp edip, edil bokudagyna dykylp, demini tutdy. „Kakama bir zat bolaýdymyka?!” Ýöne ol sesini çykarmady.

-- Uluja gyzymyz bar, Gülsüm!

-- Hawa.

-- Şony Artyk aga gelip şu sorap dur-da, ýegen.

-- Kime?

-- Uly ogly bar dämi, Aý, Taýlyşka diýdimi, öz-ä ýaman oglan däl bolara çemili..

Ejesi dărăý. „Men ýekelli, gyzym ýanymda boljak. Ilkinji gelen adamy gaýtarmaly” diýip dur-da. Gara saçly molla dărăý, ertiri yok, agşamy yok şu damdyryp dur-daraý. Ýogsa, meniň göwnüm sendedi. Seni bir gözli-başly etjekdim-dărăý. Ýöne, senem okajak diýýän - dărăý, onsoň, Aşgabatda, Institutda, özüň bir owadandan gyzhalar oglan dărăý, başga-başga planlaryň bolmagam mümkin. Şeýdip, garaz-aý razy bollundy-dărăý. Soň eşidip, „Daýym muny nädäýipdir” dimesin diýdim. Özüm elin aýdaýaýyn diýdim-där - äý.

...Olar öýe girenlerinde Toýly öküz özüni bilmän urnup ýatyrdy...

Dawyt çemodanyndan lukmançylyk gurallaryny çykaryp, kakasynyň gapdalynda göýdy. Soň elini sabynlap ýuwdy. Onuň zerur gerek bolaýsa diýip ýygnap goýanja on-on baş dürli dermanyň, dürli sanjym esbasy, iňneleri, jüpdegi, baş alty sany

içi akja küllüje bogdajyk çüýşejikleri bardy. Ol iki sany çüýşäniň agzyny açdy-da, hersinden ýarty-ýartysyny sanjym esbabyna sordyrdy. Soň agzy berk, tovlanyp ýapylýan çüýşejigini açyp, onuň içinden jüpdegi bilen iňňe saýlap aldy. Ep-esli bolup duran ap-ak pamykdan barmak ýalagyny aldy-da, onuň üstüne ysy tutuş içerini gaplan aragyňmy, başga bir içginiňmi, ysy kükäp giden sukluk guýdy. Onuň bilen elini tämizledi, soň ýene pamyk alyp, oňa spirtmi, arakmy, öz-ä içgi, guýup, ony barmaklarynyň arasyna gysdyrdy-da Toýly öküzi yralady.

-- Kaka!Hany, gözüňi açsan-a!

Toýly öküzüň hykgy-pykgysyna garaman, onuň goluny çekip aldy-da, hälki pamyk bilen onuň golunyň iç ýüzüni birki gaýta sypalady.. Soň sanjym iňňesini damara boýa-boý sançdy.

Toýly öküz bir „wäk” etse-de, ol goluny oglynyň edil demir ýaly barmaklaryndan sypdyryp bilmedi.

Sanjymdan soň Dawyt ýörite kakasy, jigileri üçin Inçekesel institutyndan sorap alan dermanyndan iki sanysyny içirdi-de, Çaçä:

-- Bar, jigim, indi bir çayam goý diýdi. Bu derman-däri edişlik Annajemalyň hem aýdyp oturan ýowuz derdinin gozgana döndi.Olam böwrüni tutup ýykyldy. Dawyt ýerinden turup,atasynyň ýanyndan alyp gaýdan käsesini alyp geldi. Daşlary barlady. Olar eräpdir. Dawyt bir gysym garamyk kişdesini sowuk suwda ýuwup, soilm durşuna ejesine iýdirdi.

-- Şäniginem ýuwdup goýberäý, eje!

Soň ol Toýly öküzden galan dermanlary sanjym enjamyna sorduryp, spirtli gabyndan jüptek bilen iňňe saýlap aldy-da, ejesiniň golunyň damaryndan sanjym etdi.

Soň oňa agyryny gowşadar ýaly daşyna „Pet-nok”diýilip ýazylan gapdan iki sanjagyny aldy-da içirdi.

-- Eje jan, häzir gowy bolarsyň, başje minit gaýrat et.—diýip ýylgyrdy. Orta çay gelensoň ejesine-de, kakasyna-da der getirýän derman berdi. Geçse ýarym sagat geçendir. Içeri ala- ýaza öwrüldi.Annajemal birki gaýta daş çykyp gelensoň, bir çäýnege itburun demläp duran ogluna gyssyrypyp:

-- Ditjanym, men-ä guşa dönagaýdym!—diýip, birküç sapar gaýtalady oturdy.Toýly öküziň indi näçe gün bari açylman duran işdäsi açyldy. Ol bir tabak çekdirme bilen ýarty çöregi lapladyp urup, derçyräp çay içip oruşyna:

-- Ertir şol öwejem soýally—diýip, Annajemalyň ýüzüne bitaý gözlerini dikip aýtdy. – Bu ukollaň gowy keni. Olar nämäniň ukoly?—diýip, ogluna-da sowal berip başlady.—Men aşakky balnisda bolanynda-da, şeýdip bir sanjypdy, bir garry tohtor. Soň ol gitdi-de, ýerine gelen bagşa bir zatlar sanjan bolup dur-aý.Olam –a gowy ken. Ýöne garry tohtoryňkyça heýç bolup bilmedi...

Ýarawsyzlara jan girenini gören Aýdogdy aga-da Dawudyň golaýyna gelip:

--Ýegen jan, maňa-da, daýzaňa-da bir seredip berersiň-dä - diýdi.

Dawyt irden geleli bari daýysynam, daýzasynam synlap ýördi. Şonuň üçin daýysynyň derdini nagyt aýtdy. Onuň aşagy halkalanyp duran ýadaw gözleri, az-kem sargaran ýüzi, maňlaýynyň gasynlary, häli-şindi çep goluny owkalap durmasy, ýüreginiň kemçiliginden habar berýärdi.

Daýzasam häli-şindi gaşlaryny çytyp, çekgelerine barmaňgyny ýetirýärdi. Onuň gözleriniň kä ulalyp, kä kiçelip duran göreçleri, sözüniň logiki yzygyderliliginiň bozulyp, kä galkyp-galkyp, kä pessaýlap, çala eşidiler, eşidilmez gürläp durmagy, çay diýip ýapyşyp ýatmasy, gün basyşynyň ýüýtgemeginden nyşandy.

-- Daýy, seniň derdiň belli. Sen ýuregiňi bir barlatmaly. Ejebaý mugallymda ýokar gan basyş bar.

Ol fenandoskopyny alyp gelip ilki daýzasyny, soň daýysyny dykgatlyja barlady.

-- Işçi gan basyşyň näçedi, mugallym?!—diýip sorady.

Daýzasy adamsynyň ýüzüne garady.

-- Näçedi gyz, geçen güýz bir ölçedipdim, şond-a ýüz on başde, segsen bolan ýalydy.

Dawudyň häzir ölçemesinde şkala ýüz otuzda togsany görkezýärdi. Ol daýzasyna gan basyşy peseldýän „Popozol” berdi. Soň demini alyp duran itburunly çaydan hem bir käse guýup berip, daýysynyň daşyna geçdi. Daýysynyň ýürek urgusy, ýüz on iki bolup çykdy. Gan basyşy ýüzde ýüz kyrkdy. Ol: „Aşagy ýokarrak!” diýip içinden oýlandy-da, daýysyna bir tegelek buşukdyryjy derman berdi. Soňam diliniň aşagyna bir tabletka „Karbolor” goýdy-da itburunly çaydan bir käse guýup berdi. Az salymdan daýysam, daýzasam ýeňlän ýaly boldylar-da, öýlerine gaýtdylar. Olar gidensoň, Dawyt ejesiniň, kakasynyň endamyny owkalap berdi-de, olara gije rahat ýatar ýaly emjagaz edip ýatyrды. Soň özi sport eşigini geýip, bir ýerlerden pilini çykaryp, mellegi arassalamaga başlady.

Mellege eýwandan yşyk düşmeýäni üçin, ol garaňkyda işlemeli boldy. Ýaňy bir peliň samana dönen ekin pazyllaryny, ot – çöplerini arassalap, depip gutaryp barýarka daşarky işikden biriniň has-has edip howla girenini gördi.

-- Öz-ä aýal maşgala meňzeýär?!

Ol eňterilip gelýäniň garşysyndan çykdy.

-- Waý, kim sen?—diýip, eňterilip gelýän seslendi. Dawyt ony tanady.

-- Gülsüm!

-- Waý, Ditjan! Ýüregimi ýarماسan-a.—Ol şol gelşine işige ýetdi.

-- Ejem, kakam barmyka?

-- Ýok, olar ýaňja gaýtdylar, näme boldy?

Gyz aglap başlady.

-- Ditjan, Taýlyşkanyň maşyny erbet awariýa boldy!

-- Nirede?

-- Ol meni ýolda düşürip, yzyna dolanjak bolup, maşynyny öwürip barýarka aňyrdan bir agyr maşyn gelip onuň maşynyny kakyp goýberdi. Indem, maşyn bendiň önündäki suwuň içinde ýatyr.

-- Taýlyşka nirede?!

Gyz aglap başlady.

-- Ol maşynyň içinde wägirip ýatyr. Men gaty gorkup, dädeme aýdyp geleýin—diýip, bári ylgadym. Ýetişmeseň boljak däl, Ditjan!.—Ol özelenip başlady.—Ditjan, ýetişeweri!

Dawyt pilini ýumsap, mylgyrap ýatan topraga süňçdi-de, öýlerine ylgap, däre-derman salýan gabyny alyp çykdy. Gülsüm hälki duran ýerinde, titräp, eňrär durdy.

-- Gülsüm, ýör jigim. Sen beýtme, hany, goý. Hiç zadam bolmaz. Ýöri, baraly-hany...

Gülsüm agyň arasynda:

-- Gaty gorkdum men. Göz boldumy, dil boldumy, wah, Taýly janym, saňa bir hiç zat boolmawersin...

Dawyt gyzy öýlerine çenli ugratdy. Olar bendiň üstünden geçenlerinde, suwyň içine düşerlip ýatan maşynyň suduryny görselerem, onuň içinde adam-gara görmändiler.

Dawyt Atyk agalaryň öýüne bardy. Eýwanda Aşyraly mugallym, goňşy-gollamlar, aýal-ebtat üýşüşip durdy. Çyranyň yşygyna olaryň ýüzi çekip çydardan agyr hasratly görünýärdi. Içerden bolsa güýçli, ýuregiňi endirediji aýal, sesi eşidilýärdi.

Dawyt Aşyraly mugallym bilen salamlaşdy.

-- O-oh!—diýip, Aşyraly mugallym Dawudyň elini gadyrdanlyk bilen silkeledi.— Dawyt jan, haçan geldiň?!-

-- Şu gün mugallym!

-- Eşitdiňmi, Taýlyny maşyn urupdyr. Ýaňy getirdiler. Çala jan. Umyt ýok diýýeller. Kül-uşak!

Dawyt mugallymyna baş atdy-da, içeri girdi. Giň jaýyň ortasyna düşelen galyň ýandüşegiň üstünde, Taýly uzaboýuna süýndürilip ýatyrylypdyr. Onuň aýagujynda Artyk aga tünňerilip, aglap, waý çekip ýatyrady. Ondan aňyrdan arkalaryny diwara berişip, aýal-gyz bary eňreşip otyrady.

Dawyt içeri girip, olara birläý seretdi. Onuň gözüne jalbary, üstki eşikleri öl myžžyk bolan ýigidiň porsap ýatmagy ýakmady. Ol dogumlylyk bilen:

-- Hany, bes ediň-de, jaýy boşadyň!—diýip ýeterlik azm bilen aýtdy.

Artyk aga başyny galdyrdy. Bir zatlar, bir zatlar diýjek boldy. Onuň naçarlamakdan, gorkudan hem hasratdan naçarlap duran gözleri balkyldaýardy. Her saparky balkyldysy aşak bir ýerlerden bir gysym gözýaş alyp, daýyna paýradyp goýberýärdi.

-- Gerek däl, adamlary çykaryň. Özüm görerin!

Içerde bir Artyk aga, Taýlynyň ejesi Senem gelneje, hemem enesi Äýşe mama galdy.

-- Eşigini çykaralyň! Hany, gaýçy getiriň! Ýyly suw, kir sabynyny, ulurak el süpürgiç getiriň!

Taýly maşyn çakyşan mahaly gorkupmy, janhowlunamy özi bilip-bilmänmi, balagyna buşugypgyr. Yzy bolsa durşuna poh bolup, porsap ýatyrady.

Dawyt Taýlynyň jalbaryny, içki eşigini gyrkyp-gyrkyp aýyran soň, onuň syrtyny, aýaklarynyň arasyny, kir sabyn bilen gaýtalap-gaýtalap ýuwup, arassalap, soň gowja süpürdi. Oňa guruja türsi geýdirdi.

-- Hany maňa el ýuwar ýaly ýyljak suw beriň!—diýdi. Elini ýuwup, goş haltajygyndan spitli bankajygyny çykaryp, ondan sähelçejik suwklyk akdyryp, elini, oňat ýuwdy. Keselli halys lagşap, ganara salnan bir jam çünk ýaly bolup ýatyrady. Ol ýatanyň elini sähel galdyrjak bolanda eli baş- alty bölek bilup, süňkleri deriniň içinde lakyrdaý ýatyrady. Aýagy ondanam betardi. Her aýagy azyndan dört baş bölek bolup pytrajak ýaly bolup durdy. Dawyt özüni bilmän

ýatan oglanyň aýagyndan başlap, endam janyny yzarlap başlady. Ol ýarym sagada golaýrak gara dere batyp oglany barlady. Soň gan basyşyny, ýüregini, öýkenini, ýürek urgusyny barlap gyra çekildi-de:

-- Hany, aglaşmaň. Nesip bolsa, hiç zadam bolmaz!

Artyk aga „Inh!” edip bir galkyndy.

-- Bala, näme bolupdyr?

--Bolany, şol, sekiz döwük, baş çykyk. Ýürek, öýken, gan basyş gül ýaly.

Artyk aga ernini kemşerdip,oňa aňkaryldy. Onuň şu gün ir bilen gül öwsüp duran kädiniňki ýaly gyzlymytyl bihaýa, tekepbir, hökümlü, ýüzüniň edil häzir, sähel salymda myrtar bir zada öwrülemegine haýran galdy.

-- Sekgiz döwük, baş çykyk diýdiňmi?!—diýende onuň sesi agyly çykdy.Ýaşuly başyndaky „gazançany” gapdala taşlap goýberdi-de, dyzyny gazap bilen urdy.

--Eý, waý, indi men ne alaç edeýin. Yeke ogul elden gitdi-leý!—diýip, ýene-de eňröp başlady. Onuň sesi gapdaldakylara „başlaň” diýip duýdurys berene döndi. Otagyň içi agy-pygandan durar ýaly bolmady. Daşarda-da orlaşyk başlandy.

Dawyt dözümsizlik bilen:

-- Bes ediň!—diýip gatyrgandy. Sesler ýatyşansoň, ol goluny çermedi.

-- Maňa kiçijik jamy dolduryp un, çöpboýa, täzeje towuk ýumurtgasy, bir topbak gargy-gamyş getitip beriň! Çaltyrak bolaweriň!

Onuň aýdanlary şol pursatda bitdi. Daşarda, içerde agy galdy.

Dawyt ýigidiň aýagynyň, eliniň, boýnunyň., oňurgalarynyň çykan ýerlerini nobatma-nobat salyşdyrdy.

-- Herne, çüýjüklik çatalba, aşykly döwülmändir. Ýon damara , peýe berk urgy degipdir. Hernä, Hudaý sowup, üzülmändir. Şol birneme uzaga çekäýmese, galany, hiç, derrew gutular.

Ol soň döwük ýerleri, syhalap, syhalap ýerlerine getirip, getiri, juda berk tutup, çöpboýa, ýumurtganyň sarysyny şor hamyr bilen giwy garyp, ýugrup, akja ýaglygyň üstüne gargy gamyşdan edilen gapyrganyň üstüne ýazyp-ýazyp, döwükleri seýikläp, berk daňşdyryp başlady. Ol öz işini daň alasöre bolanda tamamlady. Soň usurgap ýatan Taýlynyň ýüregine, bedenine güýç-tekge beriji dermanlardan damaryndan sanjym etdi.

-- Agzyna azajyk suw çalyň!

Taýlynyň dodaklay açylsa-da, dişleri gazap bilen ýumlany üçin, açylmady.

Dawyt hälki gaýçy bilen oglanyň dişleriniň arasyny açyp, onuň azysyna gargy gamyşyň bir bölegini dykdy-da, tisginip gitdi.

-- Dili!—Ol oglanyň dişleriniň arsyny açdy-da, onuň dilini gömeýiniň deňinden atagzy ýaly barmaklary bilen berk tutup çekdi.

Hassa bir „häh” edip goýberdi-de, yňrandy.

Dawyt goşlaryny dörüşdirip, bir çüýşe naşatyr spirtini alyp pamyga siňdirdi-de, oglanyň burnuna ysgatdy.

-- Hiňh!—Taýly gözünü açdy-da elek-çelek etdi!-- Hany, maşyn! Näme boldy?—diýip samyrdady.

Artyk aga :

-- Bak-any, munuň ýadyna maşşyn düşýe – diýdi.

Dawyt keselliniň üstüne ýukajyk ýorgan ýapdyrды-da bir gyrada haýran –birýan bolup, aňkarylyp oturan Artyk aga:

--Indi hyzmat siziň bilen.üç günläp ýerinden turmasyn. Meýdany, iýgi-içgisi düşeginde bolsun. Tapsaňyz gögerçiniň etini borba edip, unaşyjyk edip, şeýlekin iýdiriberiň. Men her gün bir sapar gelip giderin, sag boluň!—diýip, goşlaryny alyp eýwana çykdy. Şol wagt işige etrap merkezinden „Tiz kömek” maşyny gelip saklandy. Ondan pökgi adam bilen sürüji çykdy

--Näm bold-aý!—diýip, pökgi doktormy, feldşermi, birisi, edil bişen ullakan garaly ýaly gözlerini eýwanyň ýsygyna lowurdadyp, arkaýyn sorady.

Artyk aganyň ogluny maşyn kakypdyr.

-- O-h-oo! Şol Artyk baýmy!Ba-a! Hezillik bar diýsen-e.

Olar güpürdeşip içeri girdiler.

Dawyt jaýyň burçundan öwrülen ýerine Artyk aga onuň yzyndan ýetdi.

-- Oglum, Dawyt jan, bala, olar ony pese alyp gitjek diýýeller-ä. Men näme diýeýin.

Dawyt gapdaldaky sütüniň depesindäki çyranyň ýagtysyna naçarlap balkyldap, ertirki tekibirluikden, bihaýalykdan nam-nyşan galmadyk gözleri gördi.

-- Ýok, indi gymyldatmasalar gowy bolar.

-- Boldy, oglum, sen näme diýseň, şol bolar.—Ol yzyna ýüwrüp barşyna:-- Men şeý diýibem aýdaýyn, bolýammy!.

Dawyt uly ýoldan geçip, bende tarap öwrülende „Tiz kömek” maşyny yrgyldap, etrap merkezine tarap geçip gitdi.

4.

Dawyt lukmançylyk institutynyň ikinji kursuna birhilije keýpsiz başlady. Ýogsa, o diýen keýpi bozular ýaly, geçen ýyldan öýke eder ýaly beýle bir alyp barýan zadam ýokdy. Ol gyş kanikulynda obada boldy. Klasdaşy Taýlyny bir beladan halas etdi. Kakasynyň, ejesinyň derdine melhem etdi. Daýysynyň, daýzasynyň, uýalarynyň,başga-da giden il-günüň alkyşyny aldy. Obada endam owkalap derdi dep etmekde at aldy. Il-gün, obadaşlary Toýly öküziň lukman oglunyň bardygyna göz ýetirdiler. Ol özüniň bu dünýäde bardygyny ilki bilen obadaşlaryna bildirdi. Soň okuwyna gaýdyp, tä tomsa çenli başyny galdyrman okamak, öwrenmek bilen boldy.

Dawyt heniz hakyky medisina ugrundan gönüläp okadylmasa-da, bu uly dünýäniň her bir ugrundan girişi, çykyşy gördi. Ol häzir özüni bir ýewre wraç edip ugradaýanlarynda-da, islendik ugurdan-da başyny çarap biljek derejä ýetipdi.Ol tomusky sesiýadan hem diňe başlik bilen geçdi. Bir bolan zat, Lora daýza ondan ogly, adamsy türmeden çykyp gelýänligi üçin otagy boşatmagy towakga etdi. Dawyt tutuş bir ýylda bu otaga ýygnan goş-golamlaryny elin maşynda oba ugratdy-da özi institutyň Russiýanyň Smolensk oblastyna gidýän gurluşyk toparyna goşuldy. Kim gurluşuk toparyna gitse, oňa umumy ýaşaaýş jaýyndan ýer berilýärdi.Ol Smolensk oblastynda täze bir üýtgeşik dünýäni gördi. Giden tokaýlar, olaryň aralygyny tutup ýatan mawy köller, tereň derýalar Dawudyň

dünýäsinde täze dünýä açdy, Ol ömründe görmedik ajaýyp gözelligine duşdy. Şol tokaýlaryň töwereginde ýaşayan adamlardan dermanlyk otlaryny ýygnamagy öwrendi.

Dermanlyk otlary barada çap edilen kitaplar bilen tanyşdy. Smolenskiniň gapdalynda gurulýan maldarçylyk kompleksiniň gurluşygynda janyny gaýgyrman işledi. Şeýdibem, awgust aýynyň ortalaryna Aşgabada gaýdyp geldi. Ol bu sapar oba –da gitmedi. Ýöne Sewiliýäniň işleýän ýerine baryp, ýüzüni, saçyny timarlatdy.

Olara institutyň umumy ýaşayyş jaýyndan ikinji gatdan dört adamlyk otag berdiler. Onuň ýoldaşlarynyň ikisi Etrek etrabyndandy. Biriniň ady Maşal, biriniň ady Kürendi. Üçünji oglan Türkmengaladandy. Onuň ady Meýdandy.

Oglanlaryň üçüsen üçünji kursa geçipdiler.

Otaga Maşal beýemçilik edip başlady.

-- Eý, doşžanlar, hany, her haýssyňyz ýigrimi manatdan ganyň orta.

Meýdan şobada garşy boldy.

-- Nätdiň-äýt! Ol haw , meniň pikirimçe, bijaý gala bilýar-dämäý, galanynam özüňiz biliň. Meniňkä aýtmak.

Daydyň mün manada golaý puly bardy. Şonuň üçin ol sesini çykarman diýlen puly stoluň üstünde goýdy. Maşal Dawydyň owadan, nurana ýüzüne ejizlik bilen seretdi.

-- Doşžan, sen özüň nireden?

Dawyt etrabyňy aýtdy.

-- Kakaň kim bolup işleý-ýe?

Häzir-ä ýarawsyzrak, kakamam, ejemem işlänok. Ýarawsyzrak adamlar-da.

-- Ba-a!

Şondan soň Maşal Dawyda eýemsiräp başlady. Asyl, ol Dawyt saý sebäp bilen eýwana çykanda oganlara:

-- Munuň-how, gedaý eken-ä, götüne depip işlederis.—Ol erbert-erbet sögündi.—Hemme işi şoňa etdirişime seret. Eddil, bakyjygyny iki eplärin..

Onuň bu gepi Dawyda ýaramasa-da, ol sesini çykarmady. Ol otaga girensoň Maşal oňa azgyryldy.

--Eý, sary jüýje, sen in kiçimiz, okuwda-da bir kurs aşak. Ata-enemiziň wezipesi boýunça-da... Şoňa görä, bazardan iýmiti, azygy sen getirersiň. Her birinji gün, başinji gün nahary sen bişirersiň., iki günem poly ýuwarsyň. Başga-da ýumuş bolsa, sen ylgarsyň!

Dawytrazy boldy.

Maşal Dawydy mahlygrak, näme diýseň „bor” diýip duran alasamsygrak gördi.

-- Häzirem ikimiz bazara gidýes, ýöri.

Ol Dawudyň öňüne düşüp, ýolboýy igene-igene, uniwermaga aýlandy, soň rus bazaryna aýlanyp. Gazança, saç, dört sany uly, dört sany kiçi tabak , bedre, tas, çemçe, wilka, kir sabyn, elektrik çäýnek ütük, ütügiň aşagyna galyňja pokriwal, stoluň üstüne klýonka, aý, garaz dört adama tutuş ýyllap gerek bolajjak zatlaryň ählisini satyn alyp, olary Dawyda göterdip, ýene igene-igene ýaşalýan ýere getirtirdi.

-- Indi, bally, sen maşşarlyp, ýedi çaganyň ejesi ýaly bolup oturma, bar, bazara gidip şulary satyn alyp gel-de, nahar bişir.—diýip, edil bir gynagyna buýran ýňaly heňkirdi. Dawyt koridora çykansoňam:

-- Dogry-daý, byjagazy, güjükligidin dalaşmaly. Aňkaw samsyk eken. Muny edişsigime seret.

Dawyt bazara ylgady. Bazar umumy ýaşayyş jaýyndan kän bir daş dälde. Ol çörek, pomidor, kortoşka, sogan, mäs, nohut, makaron ýaly zatlardan ýüklendi. Ol öz puluna ýumurtga, tutuş bir bogy kolbasa, iki sany goýaldylan süýt bankasyny, gowy süýji, çay, bir banka bal, ýarym kilogram peýnir bilen mesge, dört sanam käse satyn alyp, sähel salymda ýüklenip geldi.

Ol gelende Maşal gara dere batyp, uwlap ýatyrdy. Meýdan bilen Kürenem onuň maňlaýyna el süpürgiji ölläp goýýardylar. Oňa analgin içirmek bilen başagaýdylar.

Dawyt Maşalyň ýüzünde kesel alamatyny görmedi-de, sähel salymda mesge atyp kolbasa daglap, onuň üstüne ýumurtga çakdy, pomidor dogrady. Stoluň üstüne çay, çörek, konfet, goýaldylan süýt, peýnir getirip goýdy.

-- Hany, oglanlar, täze otagymyzy gutlalyň, hany, geliň çay içeliň.—Ol käselere çay guýdy.

Oglanlar beýle bolar öýtmedik bolara çemeli. Iýip-iýip, gözleri ýerine geldi.

Maşalyň derdini Dawyt bilen eken. On Aşgabada geleli bari aç gezip ýörüpdir.

Ony horlan açlyk bolup çykdy, ýöne Dawyt oňa:

-- Maşal sen säýji keseliňem barlat—diýip, maslahat berdi.

Maşal onuň üstünden düşdi.

-- Näme, sahryň bar diýjek bolýamy?

-- „Aýawlyny Alla aýar!?”

Maşal göwnüýetmezçilik bilen güldi.

-- Näme diýýeller. ”Bu günki serçejik düýnki serça jüýk-jüýk öwreder”

diýýellermi? Sen agzy saryja serçejiksiň, bally. Işin bilen boluber. Maşal däden kimdigini ynha bilersiň. Ol ýene ikkije günden etrek etrabynyň baş wraji. Leýlin golhozynyň baş weteranarynyň nowbahar ogly. Raýispolkomyň ýegeni!

Tanamasaň tanap goý, şular saňa azmy, ýa ýene aýtmalymy. Özüňem gap-gaçlary derrew ýygna. Özüňem, ýuwup, gül ýalçak edip ýygna! Men gyzlary çagyryjak şu tak.

Dawyt güldi.

-- Maşal, gatrak doýaýdyňmy? Ýaman poküläp başadyň-la.

-- Sen, eý, jüýjejik, näme diýjek bolýaň?

Dawyt ýylgyryp oňady. Maşal diýeni bilenem oňman gelip Dawydyň egnine ýelmäp goýberdi. Ikinji saparam oýun eden bolupmy, ýa çynymy, elini galdyrdy. Dawyt çalasyňlyk bilen öwrüldi-de, Maşalyň iki bykynyndan edil bugdaý dessesini göteren ýaly edip, onuň kbil kemerini işigiň gapdalynda duran köne şkaýň burçundan ildirip goýdy. Maşalyň ýüzi duw –gyzyl boldy. Ol aýaklarynyň ökjesi bilen şkaýy depirjiläp:

-- Goýber, eý, eneňi s... häzir öldürin. Häzir bajiňy s..., goýber.

Bu söz Dawydyň ömründe ilkinji sapar degnasyna degdi. Öl edil bir top oky ýaly agyr ýumtugy bilen Maşalyň agzyna ýelmedi.

-- Eger ýene bir sapar sögseň, kelläni mynjyradaryn. Meniň seniň ýaly baş lukman boljak aladam ýok!

Şondan soň hiç kimden ses çykmady. Ýöne Küren oturyp bilmedi.

-- Goýuň-haw, dawaňyzy.—Ol çabalanylýan Maşaly halas etjek bolup, oňa bakan ýöneldi. Dawyt onuň öňüni saklady.

-- Eger şoňa degäýseň, özüňem şonuň ýanyndan asaryn. Hany, göreýin, eliňi bir degir şoňa!

Küren takwasyran boldy.

-- Eý, bally, özüňden ula beýle zulum etmek namartlyk bolar!

Dawyt onuň ýüzüne seretdi.

-- Sen häli ol maňa agzyna gelenini diýip duranda bu sözleriňi tapanokdyň-a. Ýa meni ýumruklap duranda juda hoşaldyň-la. Indi, ne beýle takwa bolaýdyň. Men başgaňam, kursuňam, ýaşıňam bilemok. Şu otagda dyrnak ýaly adalatsyzlyk bolsa, men oňuşmaryn. Şu gep hemmämize-de degişli.

Dawyt otagyň poluny ýalpyldadyp ýuwdy. Krowatlaryň, şifoneriň, penjireleriň tozanyny süpürdi. Stoluň üstüne klýonkany deňläp ýapdy. Bazardan getiren azyklaryny ýerledi. Soň sesini çykarman Maşaly aşak düşürdi. Maşal edil bir ýaraly arslan çagasy ýaly bolup Dawyda topuldy. Dawyt ony iteläp goýýberenden ol ýere ýazyldy-da, krowatlaryň biriniň aşagyna ýüzinlihine süýnüp gitdi.

-- Dawyt onuň bilinden berk basyp:

-- Sen-ow, gaty gowja bolmasaň, seni eýwandan aşak zyňaryn.

Eşidýäňmi?

Meýdan Dawydyň elinden tutdy.

-- Dawyt, sen onuň bilen deň bolma. Onuň häsiýeti gopbam. Ol geçen ýyl maňa-da kän azar berdi. Goý, gitsin, goýber. Dawyt gyra çekildi. Onuň ýoklugyny bilip ol kellesini krowatyň demirine ura-ura onuň aşagyndan çykyp koridora bardy-da:

-- Häzir men oglan getirip, senjagazy eduişime seret—diýip dünđerilip gitdi.

Kürenem onuň yzy bilen, çykyp gitdi. Içeri gum-gukluk boldy.

Dawyt otag böwşeňleşenden soň ýene bir sapar poly howlukman, tomus abatlaýyş geçirilende galan-gaçan suwagy-beýlekinem syryp, süpürüp, gaýtalap-gaýtalap, ýuwdy. Içeri öňküdenem arassalandy. Ol şkaýyň içini tertipleşdirdi. Onuň içiniň, üstüniň, daşynyň kirini, tozanyny sabynly suw bilen howlukman ýuwdy. Soň goňşy otaglara baryp gördi. Şonda käbir otagda kiçiräk sowutgyjyň, käbirinde bolsa telewizoryň, radionyň hem bardygyny gördi. Şolary görensoň komendanty tapyp, onda rugsat alyp, kiçiräk sowutgyç, kiçijik radioprýomnik, owadan, kaşaň stol lampasyny, sagat, ýüz görer ýaly uly aýna, penjirä tutar ýaly tutylyk ownujak gülli galyň mata, tuty asar ýaly asgyç, çüý, çekiç satyn alyp geldi. Tutyny asdy, azyk önümlerini, sowutgyçda ýerleşdirdi. radioprýomnigi çalaja açyp goýdy-da, galyň depderini başyndan açyp okamaga başlady.

Meýdan öz krowatynda, Dawydyň edýän işlerini görmeýän-bilmeýän ýaly bolup ýatyrdy. Ol birden ýerinden turdy-da:

-- Mun-a edil oý ýaly edäýdiňmi?—diýdi-Gaty gowy boldy. Owadan boldy-- diýip begenjine güldi. Soň öz krowatyny ýygnady. Dawyt bolsa beýleki ýoldaşlarynyň üstünde agnaşyp, şol durşuna taşlap giden düşeklerini göwnübir ýaly bolup ýygnap, gül ýaly edip goýdy.

Bu waka bir hepde mundan öň bolupdy. Indi okuwyň başlanmagyna iki gün galypdy. Bu ýyl birinji sentýabr birinji güne düşýärdi.

Dawyt bilen ýaşaýan oglanlar başda „ederis” diýen işleriniň hiç birinem edenokdylar. Dawyt şu otag üçin dört ýüz manada golaý pul harçlap, ony adam ýaşar ýaly derejä ýetirdi. Indi bu otaga men talyp diýip, islendik myhmanyňy getirip boljakdy. Emma oglanlar bu otagda edil bir han ýaly ýaşaýardylar. Dawyt bazara gidip, öz puluna iýmek-içmek alyp gelip, ony bişirýärdi. Ertir gaty ir turany üçin, özi üçin çay goýýardy. Çäynegi demländen soň, ýoldaşlaryna-da hödür edýärdi. Nahar bişirende-de şeýledi. Şu otagda naharyň bişmeýän, gelene-gidene hödür-kerem edilmeýän günü yokdy. Ol düýn özüne birinji sentýabrda geýer ýaly ak köýnek, köwüş almaga gidende, gelse, sowutgyç boşap ýatyrady. Onda on sany ýumurtga, ýarym kilogram mesge, ep-esli kolbasa, bir banka goýaldylan süýt, iki litrräk, gaýmak, bir litrlik bankada üstünden bir bulgur alnan erik şerbeti, iki sany türkmen çöregi, sowutgyjyň aşakky gözünde ep-esliki sogan, kortoşka, käşiren bardy. Ol soraýyn diýse, Maşalam, Kürenem onuň bilen gepleşmedik bolýardy. Meýdan bolsa:

-- Şolardan başga kim bolar öýdýän. Bärden äkidip, başga bir otagda doglan gün bellediler öýdýän!—diýdi.

Dawyt oglanlyk etdi-de, Maşalyň ýatan krowatynyň burçuna batly depdi.

-- Hany, ikiňizem turuň!

-- Nämäý-- diýip, Maşal gözünü owkalan boldy.

-- Nämesi şol, men indi bir hepde bäri öz puluma azyk getirip sizi bakyp otyryn. Hany turuň-da, sowutgyjy iýmek- içmekden dolduryp, nahar bişiriň.

-- Nahar bişirmände näderkäň?

-- Nahar bişirmejek bolsaň, güm boluň otagdan.

-- Nämäý, otag seniň ataň otagymy! Wobçe, sen özüň kim-eý!—diýip, Küren ýerinden laňna galdy.

Dawyt ony bir penjäni uranda bagyrdadyp ýatan ýerinden poluň üstüne taşlap goýberdi-de, garnyndan basdy.

-- Men häzir saňa kimdigimi görkezeýinmi! Edil diliňi gömeýiniňden soguraryn. Näme seniň puluň pul, janyň jan, meniň pulum pul däl, janym jan dälmi?! - Ol Düýrügip ýatan Maşalam eliniň tersi bilen çalyyp goýberdi. Şu günden beýläk, sowutgyçdan bir tilisgejik zadam alsaňyz. Men siziň öz deriňizi soýup, dogram-dogram edip sowutgyja salar goýaryn. Indem, güm boluň şu otagdan. Ol oglanlar çykyp gideninden soň, içeriňi gülýaljak edip ýygnaşdyryp durka, talyplar geňesiniň geçen ýylky başlygy bilen, ýaşaýyş jaýynyň şu topbagynyň komendanty Otuzbaý diýýänleri geldi.

-- Näm boldy, aýt, näm boldy? Näm diýp gyrlyşýaňňyz, hany aýt. Bu näme!

Dawyt elindäki pol ýuwulýan esgini bedrä atdy. Komendanty eýwana çagyrdy.

-- Şol sowutgyç azykdan düýnem doludy. Ine, indi seret.

-- Näme bardy?

Dawyt sanap başlady.

-- Düýn men öz puluma bazardan gidip ep-esli zat alyp, sowutgyjy dolduryp goýdum. Ine, idi özüňiz görüň, muny ýa puluny tölesinler, ýa alan zatlaryny getirip ýerinde goýsunlar. Bolmasa men olary göni rektora atjak.

Otuzbaý gözünü mölertdi.

-- Türkmen oganlary bolup, bir sapar bolan zat üçin, garnyňyzyň dawasyna rektory goşmaga utanjak dälmi?

-- Howwa-laý!

-- Wah bir sapar däl-dä. Indi on gün bäri men bizar boldum. Sen gowusy meni başga otaga geçir.

-- Menem –diýip Meýdanam gapdaldan gepledi.—Bilar bilen menem bile ýaşap biljek däl.

Otuzbaý aljyrady.

-- Mende, näme, onuň ýaly otag üýşüp ýatyrmy näme! Ýaşaberiň, ol arz edip gelenleri yzyna düşürüp alyp gitdi.

Dawyt öz bu boluşyna utanyp gitdi. Soň ol bu zatlary owarram edip, ýene täzedden bazara bakan ugrady.

Ol bazara ýetip barýarka agyr oýa batyp gelýän ýaş, owadan aýalyň deňinde sakga durdy – da:

-- Albina Nikolaýewna!—diýip begençli gygyrdy. Albina Nikolaýewna -- Wy mne? – diýip, haýran galyp sorady.

Ýüzi –gözi ediljek ýaşajyk gyzjagaz ýaly, elindäki toruny ýeňlijek göterip barýan aýal geň-taň galyp, özüne ýüzlenilýän tarapa täzedden garanjaklap, aňkarylyp galdy. Onuň önünde owadan ýüzli, gara näzik saçlary gapdalyna daralan, gözlerinden nur dökülip duran ajaýyp bir ýigit ýylgyryp durdy.

-- Da, Albina Nikolaýewna mem! Men seni ..

Dawyt ony gujaklady.

-- Lena lan gurgunmy, Wadim Sergeýewiç sagmy?!

Bu sowallar wagtyndan ol owadandan näzik aýalyň ähli ynjysynyň üstünü sypalap goýberdi

-- Skažyte,, kto wy? Ýa was čo-to, ne pominaýu!

Dawyt ol aýalyň toruny elinden aldy.

-- Men Dawyt, „Akgaýa!”, „Gargyly gysy!” Bag! Wodapat! i tam, malinkiý , bolnoý malçugan!

-- Da! Da!

-- Şol oglam men! Men – Dawyt!

-- Sen gaty üýtgäpsiň, Dawyt. Sen bu ýerde näme işleýäň?

-- Men medinistituta okuwa girdim. Häzir ikinji kurs. Şujagaz ýerde, umumy ýaşayyş jaýynda ýaşayan.

Ol aýal gapdala, gyrada duran oturgyja geçip oturdy-da gürrüň bermäge başlady. Ol hem aglady, hem gürrüň berdi.

-- Lena jany ilki bir ýylan çakdy. Ondan ýaňy bir gutulanda, ikinji ýylan çakdy. Gyzjagazym şondanam gitdi. Onuň mazary şol serhet galasnda galdy. Wadim Sergeýewiç serhetde atyşyk bolanda aýagyny aldyrdy. Onsoň, ol inwalid bolup, menem pensiýä çykyp, Aşgabada gaýtdyk. Indi iki ýyldyr, onuň aýagyny kesensoňlar, süýji keseli gozgady. Häzirem öz hajatyna zordan baryp gelýär. Onuň doganoglan agasy bar. Eşitseňem eşidensiň, akademik – özi wraç, neýrohirurg. Smirnow diýýändirler. Ine şujagaz ýerde ýaşayar. Biz şonuň goňsusy.

Dawyt ondan Smirnow barada sorady.

-- Akademik diýýäniňiz wraçmy?

Albina Nikolaýewna baş atdy.

-- Neýrohirurg! Onuňam ogly-gyzy ýok. Bir aýaly ikisi. Onuň ady Boris Leonidowič! Olam indi ýaşı birçene baran adam. Öz wagtynda öňüne adam geçirmedik neýrohirurg. Aýalyňa Ludmila Erastanowna diýýärler. Birini ogullyga alypdyrlar, olam olardan aýry, öz maşgalasy bilen ýaşaýar. Şoňa-da özüň ýaly, göz-gulak bolup biljek bir oğlan gerek.

Olar gürläýip, ýerlerinden turdylar.

-- Ýöri, men saňa bolýan ýerimizi görkezeýin. Daş däl, agşam-ertir geler-gider durarsyň.

Olar tirkeşip medinistutyň gündogar gapdalyndaky Kalinin köçesi bilen Birinji nmaý köçesiniň çatrygyndan bilen gündogara bir jaý geçip, iki jaýyň arasyndan içeri girdiler. Żukowskiý köçesiniň geçelgejiginiň 19-njy ýaýyna bardylar.

-- Ine, şu howly akademik Smirnowyň öýi.

Soň olar howla girmän yzlaryna gaýdyp, çatrykdan gündogarlygyna ikinji üç etaž jaýyň ikinji girelgesine girip, ikinji gata çykdylar.

Albina Nikolaýewna gapynyň jaňyny basdy.

Içerden hiç kim çykmady.

Albina Nikolaýewna bukjaýygyny gyssanmaç açyp, aljyraňňylyk bilen açaryny aldy-da, gapyny açdy.

Olar içeri girdiler. Wadim Sergeýewiç aşhanada eken. Ol stolda oturan ýerinden başyny naharly tabakdan galdyrdy-da:

-- Geldiňmi? Getirdiňmi?—diýip, ýene-de, garbanmak bilen boldy.

Albina Nikolaýewna Dawudyň elindäki tory aldy-da,

-- Gel, geç!—diýip, mürehet etdi. Soň:-- Wadimçik, bu oglany tana hany?!—diýdi.

Wadim Sergeýewiç başyny tabakdan galdyrdy-da, Dawudyň ýüzüne gözlerini mölterlip seretdi.

-- Öz-ä tanyş. Zastawada gulluk etdiňmi?—diýip, göwünli-göwünsiz sorady. Ol

Albina Nikolaýewna:-- Ahry, gowjasyny tapypsyň. Haladym. Gowy oğlan eken—diýip, çyny bilen aýtdy.

Albina Nikolaýewna güldi.

-- Eý, samsyagym, bul oğlan Akgalaly, ýadyňa düşýärmä, ker, lal babaý, onuň ýanynda kirlije oğlan barmydy! Bu oğlan, şol—Dawyt. Medinstituta okuwa giripdir. Meni Teke bazaryň ýanynda özi tanady.

Wadim Sergeýewiç Dawuda tiňkesini dikip, turjak ýaly etdi-de, gapdala söýelgi goşa pişegini alyp, goltugynyň aşagyna salyp, kynlyk bilen ýerinden turdy.

-- Dawyt diýdiňmi?! Ajaýyp ýigit bolupdyr. Ony biziň Lenoçkamyz söýüpdi!—diýdi-de, barmaklaryny köne, galyň äýneginiň aýnalarynyň aşgyna salyp owkalady. Aý, al kakmyş. Men bolsam saňa nämeler diýip durun, Albinuşka! Olar salamlaşdylar. Wadim Sergeýewiçiň çep aýagy çatalbynyň aşak ýüzünden ýokdy.

Ol aýagyna kakdy.

-- Bular bolgusyz zat. Ýöne, men indi hiç doýup bilemok. Günde alty sapar iýmeli. Hersinde elli geamçik bilen. Bolmasa bolanok.

Albina Nikolaýewna aşhana girip ara goşulyp, baş atdy.

-- Bolmasa, edil ýaraly gaplaň ýaly, gahardan titräp dur.

-- Meniň bu keselimiň owy ýerem bar. Maňa içmek bolýar. Wraçlar. „iç” diýýärler. İçsem aşgazan asty mäh gyzyp, gowy işleýär...

Olar aşhanada oturdylar. Wadim Sergeýewiç ýene bir bulgur gönderdi. Soň ol Dawyda ýapyşdy.

-- Meniň söýgüli oglum. Meniň Leniçkam seni nähili söýdi. Sen şony bilýärmiň? Bileňok. Sen onuň ilkinji söýgüsi. Ol on ýaşynda seni edil on ýedi ýaşly Žulýetta bolup söýdi. Emma ýylanlar oňa ýaşamaga bermedi. Men onuň ary üçni ýüz ýylan gyrdym. Ah, Lenoçkam, eziz balajygym..

Ol ses edip aglady.

Gapy kakylady. İçeri orta ýaşlaryndaky hortap, görmegeý aýal girdi.

-- Wadim, goý, hany, goýsan-a!—diýdi. Ol Albina Nikolaýewna bilen Wadim Sergeýewiçi öz otagyna göterip diýen ýaly geçirdiler. Ýöne onuň pişeklerini alyp gitmediler. Olar gaýdyp gelensoňlar Albina Nikolaýewna Dawudy Lýudmila Erastanowna bilen tanyşdyrды. Onuň kimdigini, niredendigini, özleriniň ony nireden, nähili tanaýandyklaryny, ýaňy bazarda olaryň nähili duşuşandyklaryny, kimiň näme diýendigini, özüniň oňa nämeleri aýdandygyny ýeken ýeken gürrüň berdi.

-- Özi tanaýdy. Men asl-da tanajak däl. Huşam, ýatkeşligem, ýitiligem gidipdir. Adamlaryň ýüzüne seretmedigime-de, ep-esli ýyl bolupdyr.

-- Wah, sen ýene ýagşy. Men Borisi taşlap bazara-da çykyp bilemoga!

Orta çay, çay bilen iýip, içer ýaly odur-budur geldi. Gezek Dawuda ýetdi. Ol özi barada gürrüň berdi.

-- Sen rektoryňyzyň başga işe geçirilip, ýerine başga adamyň geçendigini bilýänsiň!—diýip, Lýudmila Erastanowna sorady.

-- Ýok.

-- Zyýany ýok. Bu geçenem göz doktory, akademik, professor. Saňa zyýany ýetmez.—diýdi.

Bu aýallar Dawudyň nurana didaryna, nur dökülip duran gözlerine, ap-akja ýüzüne, ellerine edil bir gaýypdan düşen perişdä seredýän ýaly bolup seredişip, oňa mähribanlyk bildirýärdiler.

-- Sen sanjym, owkalamak ýaly ugurlardan heniz baş çykarýanam dälsiň?!—diýip, Lýudmila Erastanowna gynanç bilen sorady.

Dawyt „çykarýan” diýip ynamly aýtdy.

-- Men edil meýdan ýerinde operasyýa edip bilmerin öýdýän, onsoňam, çaga dogurdyp göremok. Galan bejerişden başym çykýar.

Ol Lýudmila Erastanownanyň ýüzüne garady. Siziň dalagyňyz sowuklapdyr. Şol siýdik haltany çekýär. Şonuň üçin siziň peşew ýollaryňyz siýdigi gysýar. Siz ony böwrek sowuklandyr öýdüp gorkýaňyz. Gorkmaň. Umumanam, sizde newrologik gorky bar. Ol size ukyňyzy gowy almaga päsgel berýpär. Onsoňam, siz gaty, juda başyna goýberilen ýadawlyk bar. Bularyň barysy jemlenip, size ýürek agyry, gan basyşyň ýokarlanmasy, ukusyzlyk, iňahyrynda-da gany azlyk keseli ýaly dertleri beripdir. Size rahatlandyryjy emleri etmeli. Ol agzyny açyp, özüne haýran galyp

oturan Lýudmila Erastanowna edilmeli emleri sanap berdi. Häziriň özünde baryň-da on iki damja karwolol içip, baş-on minut gyşaryň. Soň.. .

Ol Albina Nikolaýewnanyň ýüzüne garady.

-- Albina nikolaýewna, siziň böwrekleriňiz agyryp, agyryp, indi ýürege-de agram salyp başlapdyr. Organyzmda suwy çykarmaga, böwrege, goldaw bermäge ýüregiň güýji ýetenok. Edil Lýudmila Erastanownanyňky ýaly, sizde-de, nerw ýadawlygy, ukusyzlyk, biderek aladaçylyk, ukuda surnukma bar. Sizem her günde üç wagtyňa ýigrimi damjadan karwolol içip, az-kem dynç alyň. Siz juda ýadaw..

Dawudyň bu sözleri aýallaryň derdine derman boldy. Olaryň her haýsy Dawydyň bir elinden tutup, onuň ýüzüne togap edip başladylar.

-- Dawyt jan, sen bize melhem et. Biz hakyndan gaçmarys. Sen umumy ýaşayş jaýam diýme. Bizde ýaşa. Bir otagymyz boş. Men saňa şony bereýin. Üstesine, her aýda ýüz manat hakam töläýyn. Maňa-da, Boris Leonidowiçe-de günň dowamynda göz-gulak bolar ýaly bir adam gerek. Bolar diý!

Albina Nikolaýewna hem oňa ýalbardy.

-- Sen çekinme, edil öz oglumyz ýaly ediup saklarys. Sen ýöne sanjym edip, bize kâwagt göz-gulak bolsaň bolar.—diýdi.

Dawyt aýallaryň endamyny owkalap berdi. Soň howla düşüp, baryp Boris Leonidowiçi turuzyp, onuňam endamyny owkalap damaryndan sanjym edip berdi. Boris Leonidowiç ýaşy bir çene baran hortap, az gepleýän, seýregräk gaşlary ösüp, gözüne düşensoň, häli-şindi, aýasy bilen gaşlaryny ýokarlygyna sypalap goýberip oturan akylyly, bir wagtlar nurana, dogumly, bolandygy bildirip, inden ýüregagyrydan ejir çekip, olam demgysma ýazan adam eken. Ol sähel maý tapdygy stoluň başyna geçip, hayyna dümtünýärdi. Onuň stoluň aňyrsynda ýumruk ýaljak bolup, dümtünip oturşy hiç görülen zat däl. Ol Dawydyň nurana didaryna, eliniň ýakymlylygyna, hoşamaýlygyna seredip, aýalyňa:

-- Bu hazynany nädip ele salyp bildiňiz?!—diýip ýylgyrdy.

Dawyt bu adamyň garşysyna geçip oturdy-da:

-- Siz „neýtroglisirin” içip görseňiz näderkä?—diýdi.—Ýüregiňiziň ganynyň suwuklygyny, goýulygyny sazlaşdyrardy. Onsoňam, size hökman günde ýarym tabletkajyk aspirin içmek gerek.

Ýaşyly baş atdy.

-- Özümem şony pikir edýän. - Oll aýalyňa gygyrdy.—Lýuda, öýde aspirin barmydyr.--Içerden ses çykmady.—Aý, ýokdyr. Dermanhanadan satyn almaly!—diýip mydyrdady-da, ýene stoluň başyna geçdi.

Dawyt bu öýe gerek bolajak derman - däreleri hasaba aldy. Baryp sowutgyjy açyp içine seretdi. Onda birki bölek kelemden, birküç sany pomidirdan, hyýardan başga zat ýokdy.

Içeri Albina Nikolaýewna girdi. Ol bularyň et iýmeýändigini, arak-şerap içmeýändigini, gök önüm bilen günlerini görýändiklerini aýtdy.

-- Men bulara bazara baryp bereýin. Ýaşula derman gerek eken. Şonam satyn alayyn. Size-de näme gerek bolsa, aýdyň, getirip bereýin..

Albina Nikolaýewnanyň ýüzi gyp-gyzyl boldy.

-- Dawyt jan, sen Wadim Sergeýewiç üçin on çüýşe „Wodka „ getirip bilmersiňmi. Sen gelyänçäň, men nahar taýýarlap goýaryn. Maňa-da nerwlerimi rahatlňandyryjy dermanlary alaysaň...

Ol Dawydyň eline ýüz manat pul tutdyrды.

-- Ýok, mende pul bar.

-- Goý, bolubersin. Bulam dursun. Pul köplük etmez.

Dawyt dermanhana baryp. Kakarbaksala. Ataef, Neýtroglisirin, Aspirin, nerw gyjynmasyny köşeşdiriji, peşew çykaryjy, gan basyşyňy sazlaýjy, ödi, bagyr, dalak, böwrek sowuklamasyny açmak üçin sanjymlyk dermanlary, ýod, zelýonka, garçişnik, hasa, ýaly häli-şindi gerek bolaýjak däri-dermanlary satyn alyşdyrды. Soň teke bazaryna baryp, şugundyr, badamjan, kortoşka, pomidor, hyýar, süzme, çörek, alyç, gawun, on çüýşe „Wodka” satyn alyp, şol ýerde aýlanyp ýören bir ýigide göterdip, akademik Smirnowlara getirdi. Oglanyň eline üç manat tutdurды-da, goşlary özi içeri salyp, Lýudmila Erastanowna berdi. Arak çüýşelerini Albina Nikolaýewnalara eltdi.

Boris Lýonidowiçe günde telim sapar sanjym edilen soň, gaz pejiň üstünde demir gapyrjakda içi iňne, sanjym enjamlary salnan suw gaýnap durdy.

Dawyt aýallara dertlerine laýyklyk, sanjym edişdirdi. Soň Boris Lenidowiçiň damaryndan oňa wraçyň bellän dermanlaryny, soň özüniň alan ýürek berkidiji, gan basyşyňy sazlaýjy dermanlary sançdy-da Albina Nikolaýewna bilen bile gürleşip oturan Lýudmila Erastanownanyň ýanyna geldi.

-- Lýudmila Erastanowna, sag boluň, indi men bolýan ýerime baraýyn. Oglanlar nira gitdikä diýişip oturan bolmasyn!

Albina Nikolaýewna ör-gökden geldi.

-- Ýok, men nahar taýýarlap otyryn-a, nahar iýmän hiç ýere-de gitmersiň.

-- Ýok, ýene bir gün—diýip, ol näzini artdyrman, gaýta ýylgyryjylyk çykyp barýarka öý biki ony saklady.

-- Dawyt jan, gelnimiz Maýa jan bu gün has gijirak gelmeli. Sen sagat altylarda-da gelip, akademiye sanjym edip berip bilmezmiň?!—diýdi

-- Gelerin, hökman gelerin..

Ol bu ýerden çykyp, ýene Teke bazaryna baryp, gerek bolaýjak azyklardan ýüklenip otagyna geldi. Otagda oglanlaryň üçüsem bardy. Olar ýüzlerini sallaşyp, dünde rişip ýatyrдыlar. Dawyt Wadim Sergeýiçi görüp, Maşaly ýatlapdy. „Iýse doýmaýan, ysgyn-mydar ýok, sähel iýmese, ýaraly gaplaň çagasy ýaly däliräberýän” häsiýet, kesel sebäpli bolmaly. Ol aşgazan asty mäsleriň guramagy, ondan hiç hili habar bolmany üçin aşgazana barýan iýmitiň öt halta bilen alyş-çalyşygy kesileni sebäpli doýaryny, dolanyny bilmezlik, bagra ganyň geliş sazlaşygynyň bozulmagy sebäpli, gandaky, erresidleriň. roýalaryň kemelip, emeli açlygyň döremegi sebäpli ölüp-içip ajygýan adam bolmaly. Şol wagtam onuň gözlerine iýmekden başga hemme zat gany bolup görünýän bolmaly. Ondan birjigem gaty görmeli däl. Onuň derdini bejermäge kömek etmeli!..”

Ol şatur-şutur nahar atardy. Getiren azyk önümlerini boram-boş sowutgyçda ýerleşdirdi. Nahar häzir bolýançalar çay goýdy. Bir salymdan stoluň üstüne ýazylan klýonkanyň üstini iýer-içer ýaly zatlardan doldurdy.

-- Geliň, oglanlar, iýip-için!

Maşaldan beýlekiler yra-dara bolup ýerlerinden turup, ellerini ýuwup geldiler-de, stoluň başyna geçdiler.

-- Hany, Maşal,tur, iýip-içeli!- diýip, Dawyt onuň elinden tutdy-da, çekdi. Hany, tur. – Maşal Dawudyň ýüzüne gözlerini petredip seretdi-de, bu ýöerde öýke-kinäniň, adam oýnajak bolmanyň ýokdugyny görüp, ýerinden turdy.

-- Maňa bir zat-ha bolýar, endam-janym edil döwülip barýar.Gyzgynymam bar ýaly..

-- Hany, iýip-içde, garnyňy doýur, onsoň göräýeris—diýip, Dawyt ony azajyk gyssady—Nahary buza döndermäliň.

Olar nahar iydiler. Şondan soň Meýdan has açyldy.

-- Oglanlar, indi telim gün bär Dawydyň bir özi çykaryp, azyk getirip, bişirip, düşürüp ýör. Bu bolanok.Geliň orta deňje pulam goýalyň. Deňem nobatçylyk edeliň.

Bu gürrüňe Küren bilen Maşal hem goşulgy.

Dawyt Maşalyň ýüzünden, gözünden özüniň „soldyr” diýýän derdiniň bardygyny, ýokdygyny biljek bolup, assyrynlyk bilen ony synlaýardy.Maşalyň şo-ol iýip oturyşydy.Gantly çaydanam birküç käse içdi. Şonda-da gözünü iýmitden aýryp bilmedi.

-- Hany, iý, Maşal.Men siziň üçin bişirdim-ä,Hany, iý!..

Maşal sesini çykarman ýerine geçip gyşardy - da:

-- Näçe iýsemem edil iýmedik ýal-aý men—diýdi. - Özümem, endam-janym agyryp, edil ölüp barýan.

Oglanlar oňa parhsyzlyk bilen garadylar.Emma Dawyt oňa dözmedi.

-- Men bilýän seniň derdiňi. Öýlän özüm derman getirip bereri. Gül ýaly bolarsyň - diýdi.

Birigün birinji sentýabrды. Oglanlar kem-kemden okuwyň ilkinji gününe taýýarlanýardylar. Dawyda birküç sany gowja köýnek, üç sany jalbar, iki köwüş gerekdi. Ol öýlän Sewilýäniň ýanyna gitdi.

Sewilýe Dawudy görüp, edil bir telim ýyllap gözi ýolda galan mähribanyny gören ýaly begendi. Gyz aýnap:

-- Dawyt jan, sen näme institutdan gowja bir gyz dagy tapdyňmy, meni unutdyňmy?!—diýip, oglanyň saçlaryny ap-akja barmaklary bilen bulam-bujar etdi.

-- Hany, geç kreslo, Men seniň ýüzjagazyňy gyzlar halamaz ýaly edeýin-le!

Ol Dawydyň yssa, jöwza, tomsuň gurak günlerine az-kem gyžaran ýüzüne haýsydyr bir suwklugy çalyp, onuň burnuny, gulaklaryny, boýnuny yslyja krem bilen owkalaşdyrды. Oglanyň ýüzündäki suwkluk siňenden soň başga bir krem bilen ýagşy suwaşdyryp, gapdala geçip oturdtdy.

-- Men saňa äýnek geý diýmedimmi? Sen näme üçin meniň diýenimi edeňok, ýa başga bir gyz saňa „ Sewilýäniň diýenini etme” diýýärmimi?—diýip, Dawydyň gulagyndan çekip, burnuny pitikāp, aşa hamraklyk edýärdi. Onuň ýoldaşlary bolsa, bu gyzyň mynyň ýaly açylmagyny geň görüşiپ, ýylgyryşyp, oglana seredişýärdiler.

-- Sewilýe!—diýip, Dawyt gyza seretdi.

-- Ja-ny-ym!—diýip, gyz näzikden owadanja ýylgyrjyklar onuň ýanyna geldi.

-- Maňa köýnek gerek-läý. Birigün okuw başlanýar. Öňki köýnelem baram welin, ýöne olary birinji sentýabra geýesim gelenok
Sewilýe aýnanyň öňündäki oturgyja gelip oturan ýaş aýalyň saçyna suw pürküp durşuna:

-- Näçesi gerek?—diýdi.

-- Üç köýnek, üç jalbar. Iki sany gowja köwüş. Onsoňam, iki sany halat!

-- Onda sen ertirem bir gel!—diýdi, yzyndanam:-- Wiý, ertir dynç günüdür-ow—diýip, Dawytdan onuň ýaşaýan ýeriniň salgysyny aldy.

-- Men pul goýaýynmy?

--Aý, pul, soň...

Sewilýe Dawudyň ýüzüne edil ak ýüpek ýaly edip bejerdi. Saçyny timarlady. Köýneginiň ýakalaryny düzediştirip, boýnundan gujaklady-da, maňlaýyndan iki gaýta ogşady.

-- Ine indi saňa menden başga ýekeje gyzam sereip bilmez. Bar, gidiber!

Dawyt şol ýerden akademik Smirnowlaryňka tarap ugrady. Ol ilki Albina Nikolaýewalara bardy. Olar öýde eken.

-- Dawit çik, gel!—diýip, Wadim Sergeýewiç ony şadyýan garşylady.—Sluşaý, seniň owkalamaň maňa derman boldy. Gör indi meniň ýöreýşimi dagyny. Men indi parka baryp, gyzlar bilen tansam edip biljek, ýöne Albinuşka goýberenok-da. Albina Nikolaýewna otagyndan atylp çykdy.

-- Baý-bow, Dawyt jan, sen geläýdiňmi? Hany, geç, bir käsejik çay iç. Taýýar nahar bar!

--Elli gramçigem bar-diýsene!—diýip, keýpi kök Wadim Sergeýewiç hem gapdaldan gygyrdy.

Olar oturyp bir käse çay içdiler.

-- Menden agşam Boris Lenidowiçe sanjym edip ber—diýip, aýaly haýyş edipdi. Häzir şolara baraýyn.

Albina Nikolaýewna nämüçindir sesini çykarmady. Emma Wadim Sergeýewiç Dawudyň arkasyny kakdy.

-- Berekella, akademik juda razy senden. Molodes!

Dawyt sagat alta golaý olara bardy. Işigi onuň aýaly açdy.

-- Gel, gel, Dawyt çik. Akademik garaşyp otyr.

Dawyt Boris Lonidowiçiň kabinetine bardy. Akademik stoluň başynda, stol çyrasynyň aşagynda ýumruk ýaljak bolup işläp oturan eken. Ol başyny galdyrdy-da:

-- Gel, oglum!—diýdi. Soň ýerinden turdy-da, ýatýan ýerine geçdi. Krowatynda oturyp:-- Hany, dermanlaryň, sanjym esbaplaryň—diýdi.

Dawyt Lýudmila Erastanownanyň berk gözegçiliginde ellerini spirt bilen ýagşy tämizläp, ýörite jübtek bilen gaz pejiniň üstünde gaýnap duran demir gapurjagyň içinden ilki sanjym enjamyny, sow iňňe alyp, nowokain çüýşejiğindan sorduryp, beýleki dermanlar bilen gardy - da akademigiň oturan jaýyna bardy. Akademik aýbogdaşyny gurup oturşyna Dawudyň elindäki dermanlara bakyp, gözlerini ýumup, iki aýasyny biri-birine degrip gara çyny bilen haýsydyr bir dilde doga okap başlady. Ep-esli mahaldan soňam, gözlerini açyp, şol dermanlara başyny egdi durdy-da, soň elini uzatdy.

Dawyt gojany ynjytmanjyk sanjym etdi. Soň sanjym esbaplaryny ýygnaşdyryp, olary Lýudmila Erastanownanyň eline berdi.

Jaýyň içi yssydy. Ol suwsapdy.

-- Bir bulgur suwuňyz-a ýokdur! - diýip, ol suw sorady. Lýudmila Erastanowna şol bada bir bulgur sowuk suw alyp berdi. Dawyt suwy başyna çekmekçy bolup, bulgury galdyrandan akademik onuň elinden tutdy.

-- Saklan beýtme! – Ol ýüzüne aňkarylyp duran ýigdyň gözlerine garady.

-- Suw Allanyň ýaradan in keramatly, janly, duýguly zatlarynyň biridir . Şonuň üçin suwy içjek bolanynda oňa "Eý Allanyň keremini, eziz didaryny gören keramatly suw, sen dertlere şypasyň, seniň keremiňden beýik keremi, men görmedim. Sen meniň teňneligimi gendyr, meniň dertlerime derman bol, baran ýerleriňi tämizle. Menem edil seniň ýaly tämiz bolaýyn!" diýip iç-de, soň hemişe, hemme ýerde, şýdip içgin.

Dawyt suwy içdi-de ýylgyrdy.

-- Oglum, sen ýylgyрма. Dünýäniň ýüzünde suw ýaly keramatly zat azdyr. Suw gyzdysaň gaýnap bug bolup, gider, sowutsaň öňki halyna geler. Doňdursaň gaty daş bolar. Emma sähel ýylatsaň, ýene öňki halyna geler. Náme reňk ursañ alar. Nahili gaba salsaň, şoňa laýyk bolar. Giň gaba salsaň giň bolar, dar gaba salsaň dar bolar, serpip goýberseň, ýere siňer gider. Degen ýerinde kir,yz, toz bolmaz, islendik hapany, kiri suw bilen ýuwup arassalap bolar. Köp bolsa köl bolar, içi doly yrsgal-bereket bolar. Gatly aňkdysaň onuň öňüni aljak güýç bolmaz, suw bolmasa, ýekeje ir-iýmiş, miwe bitmez, suwy bomasa baglaram, olaryň miwesem bolmaz. Dünýäni, adamy ýaradyjylar bolan oduň, howanyň, topragyň esasysy suwdur. Suw bolmasa janly-jandar bolmaz. Ot, howa, toprak näçe bolsa bolubersin, emma suw bolmasa, olaryň bitiren işi bolmaz.

Akademik ýassyga derläp, has-has etdi-de, ýassyga gyşardy. -- Senem ýadatdym. Sag bol, indi gidip bilersiň.

Dawyt otagdan çykanda Lýudmila Erastanowna ony stoluň başyna çagyrdy.

-- Geliň, nahar iýiň!

Dawyt boýun gaçyrdy-da, ertir gelmegi wadalaşyp, ýaşayan ýerine gaýtdy.

5.

Okuwlar güýçli depgin bilen baryardy. Sapaklaryň köpüsi birinji kursyň dowamy bolup, diňe gistologiýa ýagny gurçuklary öwrenýän, fizhimiýa, medhimiýa, medfizika diýen ýaly dersler geçilýärdi. Ýöne ikinji kursdan keselhanalaryň haýsam bolsa hökmany işlemelidi. Dawyt „Gyzyl gaç” keselhanasynyň birinji terapiýa bölümini saýlap aldy. Onuň amatlylygy, üç günden bir günä birinji hirurgiýada, ýene bir güneň Çary Baýryýewiçiň Birinji hirurgiýa kafedrasynda, nobatçylyk edýärdi. Onuň daşyndan, akademik Smirnowyň öýünde nobatçylyk edýärdi. Akademik oňa her aýda ýüz manat töleýärdi. Birinji terepiýa oňa ýetmiş baş manat, Çary Baýryýewiçiň klinikasy kyrk manat pul töleýärdi. Onuň öz talyp hakam Gippokrat adyndaky talyp haky bolup, oňa-da ýetmiş baş manat tölenýärdi. „Fakyltetden Lenin stependiýesini ermeni oglana beripdirler” diýip gürrüň edýärdiler. Dawyt onuň náme üçin ermeni oglana berilendigini, pulunyň

näçedigi bilen gyzyklanybam durmady. Sebäbi oňa üç ýüz manada golaý pul aňry ýany bilen ýetýärdi. Onuň öňdenem müň manada golaý puly bardy.

Dawudyň aladalarynyň üstüne, täze bir alada, Sewilýäniň söýgüsem bela bolup ýapyşypdy.

Awgustyň in soňky günüdi. Şonda Dawyt günortana golaý akademik Smirnowlara baryp, onuň aýalynyň endam janyny owkalady. Soň akademige sanjym etdi. Sonda ýaşulynyň keýpi gaty kök eken . Ol Dawudy ýanynda oturdyp, onuň bilen gümür-ýamyry etdi.

-- Sen, oglum, wraç boljagyň çynyň bolsa, bir zady pugta belle. Birinjiden, her bir kesselli, her bir kesel, beýleki bir kesellä, ýa-da kesele meňzeş däldir. Bu keseli şeýdip bejerdim, bu-da şoňa meňzeş eken diýip, oňa şol öňkini gaýtalaýjy bolma. Kesele anyk göz ýetirseňem, laboratoriki barlagdan geçir. Ýagşy göz ýetir. Diňe şondan soň bejerip başla . Dünýäde näçe keselli bar bolsa, şonça-da başga-başga kesel badyr. Her bir kesel, her bir keselli awtonomdyr. Ikinjiden, şu günlerden başlap bir galyň depder tap-da, kesellileriň ýagdaýynyň nähili bolýandygyny, haýsy keselde reňkiniň, gözünüň, ýüzünüň, halynyň, ylaýtada dili bilen dodagynyň nähili bolýandygyny, gözünüň nähilidigini , ýöreýşiniň, oturyp, turuşyny, gepleýşini berk synlap, şolar boýunça keselli barada netije çykarmagy başargyn.

Göz nerwiniň, bagryň, aýnasydyr! Dil- aşgazan, gyzlodek, içege ýaly, iç goşlaryň aýnasydyr. Ýüz bagryň , ödüň, dalagyň, aýnasydyr, Gabak böwregiň, peşew ýollarynyň aýnasydyr. Dodak tutuş organizmiň aýnasydyr. Dodagy göm-gök bolsa, ýüregi barlaber! Dodagyň gyalary gyzylyt , sary öwürse, onda bagry barlaber. Ondan başga-da garyň çişme, böwür çişme, bagyr, öt, dalak, bagyrdada suw bolmagy, bagryň lahtalanmagy... ýaly keselleri aňlap bilersiň, Eger göz, ýaňak, dil, dodak, ýüz ,egin, boýun häsiýetlerini bütewilişdirip biläýseň-ä, onda bagtyň getirdigi. Sen dertliniň derdini herän haçanam bada-bat takyk kesgitlebem, anyklabam, aňlabam biulersiň. Keselliniň garnynyň häsiýetini, işdäsini, ukusyny hiç wagt ünsden düşürme. Endamy derli bolsa, garny ýumşak bolsa, ukusy, işdäsi kadaly bolsa hassany bejermek kyn däldir. Döwürük-ýenjik esasan gymyldatma, bedeni herekete getirme arkaly, synlama, synçylyk arkaly bilýändir. Çykuw - agyrly bolar. Eliň degireniňden aňarsyň, döwürük bedeniň çalam-çaşlygyndan bildirip durandyr. El, aýak, çatalba, aşyklyk, çüýjüklük , aşykly döwürülmesi, çykması gözün öwrenişen ýagdaýynyň tersine bolup durandyr. Nerw keselleri aýratyn synçylygy talap edýändir. Göz almasy bilen gabagyň düýbünde üç sany mäs bardyr. Aklyň üýtgemegi, nerw haýallama, gowuşgynsyzlyk, şol mäs jagazlaryň ýeriniň üýtgemegindenem, käte sowuklamagyndan bolup bilýändir. Beýle bolanda, näsag gözlerini agdaryp, dişlerini çeýneýändir. Ol mäs jagazlary jüpdejikk ýa-da demir taýajyk bilen ýerinde goýdugyň, eger zerur hasap etseň penselin, analgin bilen sanjym etseň nerw keselli näsag gutular gider.

Döwürük, ak ganlylyk, garahassalyk, gotur, bagryň lagtalanmagy aýratyn gaty uzak wagtlaýyn bejergini talap edýändir. Başarsaň, olary ýörite merkezlerde, ýörite keselhanada bejermegi ýola goý...

Dawyt akademigiň bu aýdanlaryny ýadynda berk belleşdirdi. Ol ýaşayan ýerime baryp, ýörite depdere göçürerin—diýip, otagyna baranda, otagda Sewilýäniň oturandygyny gördi.

-- Sewilýe!

Sewilýe ýerinden turyp, geldi-de, Dawudyň ýatanda-turanda öýuna gelmeýän zatlary edip, ony gujaklap, ogşap başlady.

-- Dawid jan, mähribanym! Geldiňmi?!

Oglanlar gülüşdiler. Dawyt näme etjeginem bilmedi. Gyza hiç zat diýibem bilmedi.

-- Men saňa köýnek, jalbar, köwüş aldym. Oglanlar-a halady. Gowy ýoldaşlaň bar eken. Hany, indi geýibem bir gör.

Dawyt utandy.

-- Ýok-la, Sewilýe, häzir däl. Sen meniň ölçegimi bilýäň-ä. Men ertir geýerin.

Gyz haýran galdy.

-- Wäh, bu samsygy. Birisi azap edip getirenden soň geý-dä. Näme kynçylygy ba!—diýip, Maşal gapdaldan at goşdy.

-- Hany, geýip görsene, gowy bolsa bizem alaly—diýip Küren bilen Meýdanam haýyş etdiler. Dawyt Sewilýäniň getiren eşiklerini geýip gördi. Bu eşikler oňa juda gelişdi. Ony görüp, gyz ýerinden turup, oglany ýene gujaklap, gata-gaýta ogşady.

Dawyt egnini silkdi.

-- Sewilýe, akyllýja bolsan-a!

Gyz akyllý bolar ýaly däl. Ol gyžaran owadan, akja ýañaklaryny nar ýaly edip, Dawuda ýapyşdy. Ony gujaklap durşuna-da:

-- Dawid jan, ýöri, bize gideli. Ejem seni alyp gel diýdi.

Dawyt boýun gaçyrdy.

-- Bu gün däl, indiki dynç alyş günü size bararys, hem bileje kino gideris.

Gyz az-kem köşeşe-de, öýlerine gaýtmady. Dawydyň krowadyna geçip, onuň boýnuna gol salyp, arkaýyn oturdy.

-- A-how, biz çykaýaly!—diýip, Maşal sary sadylla bolup duran hassa ýüzüni sargardyp, kinaýaly söz atdy.—Indi ol seni sypdyрмаýýa. Zorlamagam ahmal! Dawyt aşhana çykyp, çay goýdy. Sewilýe-de, ylgap onuň yzyndan bardy-da ony gujaklap, ogşap başlady. Soň onuň elinden tutup:

-- Dawid jan, söýgülim, ýöri öýmize gideli. Meniň seniň bilen bile bolasym gelýar. Jan-a.A-a..Gidäýeli.

Dawyt gyzy ölümniň öýünde ugratdy. Soň gijaniň bir wagtyna çenli akademigiň aýdanlaryny galyň depderine ýekän-ýekän ýazmaga başlady:

„Birinji, her bir kesselli, her bir kesel, beýleki bir kesellä, ýa-da kesele meňzeş däl. Bu keseli şeýdip bejerdim, bu-da şoňa meňzeş eken diýip, oňa şol öňkini gaýtalap bolmaz. Kesele anyk göz ýetirseňem, laboratoriki barlagdan geçirmeli. Diňe şondan soň bejerip başlamaly. Dünýäde näçe keselli bar bolsa, şonça-da başga-başga kesel badyr. Her bir kesel, her bir keselli awtonomdyr.

Ikinji, şu günlerden başlap bir galyň depder tutup, kesellileriň ýagdaýynyň nähili bolýandygyny, haýsy keselde keselliniň reňkiniň, gözünüň, ýañagynyň, ýüzünüň, halynyň, ylaýtada dili bilen dodagynyň nähili bolýandygyny, dem alşynyň, seredişiniň, nazarynyň, gözünüň nähilidigini, ýöreýşiniň, oturyp, turuşyny, gepleýşini berk synlap, şolar boýunça keselli barada netije çykarmagy başarmaly..

Üçinji, göz nerwiniň, ýüregiň, bagryň, aýnasydyr!

Dördünji, Dil- aşgazan, gyžylödek, içege ýaly, iç goşlaryň aýnasydyr.

Bäşinji, ýüz bagryň , ödüň, dalagyň, aýnasydyr,
 Altynjy, ýaňak inçekeseliň, umuman öýkeniň aýnasydyr.
 Ýedinji, gabak böwregiň, peşew ýollarynyň aýnasydyr.
 Sekizinji, Ddodak tutuş organizmiň aýnasydyr. Dodagy göm-gök bolsa, ýüregi
 barlaber! Dodagyň gyalary gyzgylt , sary öwüsse, onda bagry barlaber.
 Dokuzynjy, dodagyň häsiýti boýunça garyň çişme, böwür çişme, bagyr, öt, dalak,
 bagyrda suw ýygnaýmagy, bagryň lagtalanmagy... ýaly keselleri aňlap bolar.
 Onunjy, eger göz, ýaňak, dil, dodak, ýüz ,egin, boýun häsiýetmelerini
 bütewilişdirip biläýseň, onda bagtyň getirdigi. Sen dertliniň derdini herän haçanam
 bada-bat takyk kesgitlebem, anyklabam, aňlabam biulersiň.
 On birinji, döwür-ýenjik esasan gymyldatma, bedeni herekete getirme arkaly,
 synlama, synçylyk arkaly bilýändir.
 On ikinji, çykuw—agyrlý bolar. Eliň degireniňden aňarsyň,
 On üçünji, döwür bedeniň çalam-çaşlygyndan bildirip durandyr. El, aýak, bil,
 boýun, çatalba, aşyklyk, çüýjüklük gözüň öwrenişen ýagdaýynyň tersine bolup
 durandyr.
 On dördünji, nerw keselleri aýratyn synçylygy talap edýändir. Her göz almasy
 bilen gabagyň düýbünde üç sany mäs bardyr. Aklyň üýtgemegi, nerw haýallama,
 gowuşgynsyzlyk, şol mäs jagazlaryň ýeriniň üýtgemegindenem. Onuň
 sowuklamasyndanam bolup bilýändir. Beýle bolanda, näsag gözlerini agdaryp,
 dişlerini çeyneýändir. Ol mäs jagazlary jüpdejkik ýa-da ýörite demir taýajyk bilen
 ýerinde goýdugyň näsag gutular gider. Eger sowuklandyr hasap etseň, şol mäzlere
 penselin, ýa-da analgin sanjym etmelidir.
 On bäşinji, ak ganlylyk, garahassalyk, gotur, bagryň lagtalanmagy stosianar,
 ýagny keselhanada aýratyn , uzak wagtlaýyn bejergini talap edýändir. Başarsaň,
 olary Ýörite merkezlerde, ýörite keselhanada bejermegi ýola goýmaly...”
 Dawyt bulary ýazyşdyranyndan soň öýa batdy.
 „Akademigiň bu sözlerini dünýäniň hiç okuw jaýyndanam, medisina
 ensiklopediýalaryndanam tapjak gümanyň ýokdyr. Ondan näçe alyp bolsa , almaly.
 Onuň her göz almasy bilen gabagyň düýbündäki üç mäs barada aýdanlaram gaty
 täsin eken. Nesip boklsa, şu gün agşam ony sanjym etmäge baranymda ol usuly
 öwrenerin...”
 Okuwyň ilkinji aýynda Dawuda bu çäreleri agyrragam düşdi. Ýöne, ol kem
 kemden öwrenişýärdi. Bir akyldar adamyň „öz işlerini her gün artdyrmagy,
 çylşyrymlaşdyrmagy endik ediň „ diýen sözleri, ýaş oglana kömege geldi. Ol öz
 işlerini baha çylşyrymlaşdyrýardy. Ýöne ony heläk edýän zat Sewiýäniň erjelligidi.
 Bu gyz oglany hiç gününe goýanokdy. Bir gün bolsa, ol akademikleriň işiginde
 garaşyp duran eken. Dawyt ör-gökden geldi.
 -- Sewilýe, sen bu ýerde näme işleýäň?
 Gyz ýylgyryp, ellerini gerip oňa topuldy.
 -- Dawud jan gaty göresim geldi. Men sensiz ýekeje minudam oňup bilemok. Ýa
 meni öz eliň bilen öldür, ýa meniň bilen bol!
 Dawu jaýyň işigindeki ullakan agajyň aşagynda, suw akýan krandyň gapdalynda
 goýlan oturgyçda gyz bilen ýanaşyk oturdy.
 -- Sewilýe, sen düşün. Meniň agyr keselim bar.

- Bolubersin. Şol keseliň maňa-da ýokuşsyn!
- Näçe gün ýaşajagym belli däl.
- Maňa-da seniňkiden artyk ömür derkar däl, Dawyt!
- Men akademikden bejergi alýan. Keselimem juda ýokganç. Meniň erkekligimem ýok edip taşlapdyr. Onsoňam, mende saňa bolan çigidiň gabygy ýalyjagam duýgy ýok. Şonuň üçin maňa azar berme, haýyş edýän!
- Sende duýgy bolmasa-da, mende ikimiziň ömrümüzüň ahyryna çenli ýeter ýaly beýik söýgi bar, Dawyt. Sen meni ýanyňdan kowmasaň bolar.
- Ýok, sen meniň ömrüme, okuwyma, durmuşyma päsgel berme. Menem adam ahyryn. Oglanlar, gyzlar men barada her hili gürrüňler edýärler. Sewilýe titräp, silkinip-silkinip aglady.
- Sen meni kowma, Dawyt!
- Ýok, git, meni unut, Sewil. Maňa edil häzir-ä aýalam, gyzam, onda-da, başga milletiň gyzy derkar däl. Sen özüňem, menem masgara etme, gaty haýyş edýän. Dawyt gyzyň aglap duran gözlerine göni garady. Gyzyň gyrmyzy reňk meý guýlan altyn pyýala ýaly owadan gözlerinde gorky hem-de naçar ýalbarmasy balkyldap durdy. Dawyt şu ýerde ynsan ähline gelişmejek bir zalymlyk etdi.
- Meniň ýedi arkam inçekeselli. Bizden nesilem önenok. Sen meniň nähili bedroýdygymy gördüň. Bizňkiler mendenem beter ýigrenji.. Men seni ýigrenýän. Men seni halamok. Sen meni emel bilen şu bolşuma getirdiň. Men aslynda, başga adam. Men juda zalym adamdyryn. Bar, bar, hany, tur, ýok bol. Men seniň aglanyňa bakmaryn... Tapdyň bu ýerde oýnatgyňy. Men näme seniň näme üçin hajyk-hujuk edýäniňi bilemokmy, bar, ýok bol diýýän saňa.
- Gyz ondan gorkdy. Ýerinden turup, sesini çykarman, gitdi.
- Dawyt otagyna gelende oglanlaryň Maşalyň krowatynyň üstüne geilişip duranlaryny gördi-de, olaryň ýanyna bardy.
- Näme bolýar?
- Oglanlar biri-birleriniň ýüzlerine garadylar.
- Bolan zad-a ýok. Gürleşip otyrkak birden gagşap, titräp ýykyldy. Häzir „Tiz kömege” jaň etdiuk. Häzir gelmeli - diýip, Meýdan gorkan gözlerini howsalaly ligirdedip, Dawudyň ýüzüne seretdi.—Tutgaýmy, sanjymy, gyzzymamy, bir belä - ha ýolukdy.
- Dawyt Maşalyň ýüzüne, dodaklaryna birlaý seredişdirdi. Dodaklary gap-gara gowurdak bolupdyr. Hassa guran dodaklaryny gyzyl tutaç ýaly gaty dili bilen käte bir, ýalap goýberýärdi. Ýüzi halsyzlykdan ýaňa ölüniň sypatyna dönüpdur. Elleri çalaja titräp, aldygyna inleýärdi. Üstünden suwda ýatyp çykan itiňki ýaly ýakymsyz ys gelýärdi. Şepbişek deri edil ýüzüne ýag çalyňan ýaly görkezýärdi.
- Dawyt gaýra çekildi. „Meniň çakym dogry boldy. Ýigidiň süýji keseli beterläpdur. Oňa bada-bat insulin sanjym etmeli eken. Yöne akademigiň aýdyşy ýaly, her näçe ynansaňam, barlamaly, takyk göz ýetirmeli. Häzir „Tiz kömek” gelse, anyk diagnoz goýar....”
- Bir salymdan „Tiz kömek” gelip, ýaş lukman ýigit Maşaly çala çula barlady.
- Näme bolupdyr—diýip, Küren howsala bilen sorady.

-- Garyn garahassalygy bolaýmasa, häzir şäherde epidemiýa bolup ýaýrapdyr. Obadan gelen bolsa, obalarda-da ýaplardan suw içilýär. Howa yssy, suw hapa, her dürli bela-beterleriň ýokuşmagy mümkin. Men ony keselhana alyp gideýin. Dawyt ýaş lukmana garşy gidip bilmedi. Maşalyň bir gapdalyndan Meýdan, bir gapdalyndanam Küren söýget berip maşyna çenli ugratdylar.

-- Haýsy keselhana eltjek bolýaňyz?—diýip, Dawyt sorady.

Ol ýigit maşynyň kabinasyna münüp, merkezi buýro jaň etdi.

-- Täçdurdyýew Maşal, ýigrimi bir ýaşynda. Häzirlikçe garyn garahassalygy diýip güman edilýär. Nirede boş ýer bar.

--Ýokkanç keseller keselhanasynamy?!

Maşaly alyp gitdiler. Ýigidiň bu gidişi Dawudyň ýüregine jaý bolmady. „Ol garahassalyk däl. Ol süýji keselden ejir çekýär. Oňa ýarym kubik insulin sanjym edip, berk berhizde saklap, garnyny doýursaň, gül ýaly boljak ahyrn..”

Olar agşamara, okuwdan soň ýokanç keseller keselhanasyna baryp, Maşaly sorady. Nobatçy wraçyň ýüzi duw ak boldy.

-- Täçdurdyýewmi? Ony baş wraç aýdyp biler. Şony görüň.

Olar baş wraçyň ýanyna bardylar. Gartaşan, äynekli rus aýaly ellerini titredip, ýüzüni kese-kese sowdy.

-- Giç, gaty giç getiripdirler. Ony garyn garahassalygy diýip bejergi edipdirler. Ol kesel däl bolup çykdy. Kesel näbelli. Başga bir kesel. Biziň keselimiz däl. Emma, haýyp, ýetişmedik. Nebir oylan. Indi onuň ata-enesine habar etdiler. Häzir Morga äkidildi. Howa gaty yssy. Saklamak mümkin däl.

Dawyt erbet boldy. Ol daşasry çykyp, jaýyň kölgesinde özüni lampa aşak goýberdi-de, dyzalaryna urdy.

-- Wah, wah, men guraýyn. Men guraýyn, dogan!..

Dawdyň bolup oturyşyny görüp, onuň ýanyna sowulan Küren bilen Meýdan ony goldalaşyp keselhananyň howlusyndan çykardylar. Ýagdaýy eşidip, olaram erbet boldylar.

-- Bary biderek. Menden okanam blmaz, lukmanam çykamaz. Öz ýanymdaky ebgary görmän, gör kimleriň derdine derman edip ýörün. Men guraýyn...

Daň bilen Maşalyň hossarlary gelip, onuň jesedini, umumy ýaşaýyş jaýyndaky goş-golamlaryny alyp gitdiler.

Dawyt olara Morga baryp, Maşalyň jesedini alyşmaga, onuň otagdaky goşlaryny ýygnaşmaga kömek edip ýörşüne, ýigidiň, şifonerdäki goş-golamlarynyň arasyndan ujundan az kem alnan bir garyn gowurmany, iki sanagy bölünen bir saçyk gatan külçänem çykardy.

-- Yok, bally, olary özüňize goýaň—diýup, onuň agasy aýtdy. Emma oganlarrazy bolmadylar.

Şondan soň Dawyt şonça zady bolup, açlygyndan janyny gurban eden türkmen ýigidine haranlar galdy. Ýöne hiç ýerde sesini çykarmady.

Ol „Gaty gowurma, gaty külçe guraklyk süýji keseliniň has ösmegine ilkinji sebäp bolan ýagdaý bolmaly” diýip gyssanmaç oýlandy.

Ol okuwyndan rugsat zadam alman, Maşalyň jesedini oba äkidişjek bolup, maşyna hem mündi. Ýöne Institutdan olara goşulan ýolbaşçylar, oňa gitmäge kes kelläm garşy boldylar. Dawyt öz ynsabynyň önünde müýnli bolup galdy.

Ol okuwyna has zabun ýapyşdy. Ol leksiýalardanam, praktiki okuwlardan hem ýekeje minut gijä galmaýardy. Mugallymlarynyň agzyndan çykan her sözi ýazyp alýardy. Mugallymlara sowal berýärdi. Okuwdan gelibem mugallymyň aýdanlaryny kitaplar boýunça berkidýärdi. Bu ýagdaý oňa tä okuwy gutarýança endik bolup gitdi.

Üçünji kurs onuň üçin has gyzykly, çylşyrymly bir döwür boldy. Onda terapiýa, hirurgiýa, ginokalogiýa, göz keselleri, dermanlary öwreniş, diş, arassaçylyk, rentgenologiýa, kesellä hyzmat etmek, newrologiýa, psihologiýa ýaly, lukman üçin iň zerur sapaklar geçilýärdi.

Dawyt sapakda mugallymlaryň aýdanlaryny demine soraýjak bolýardy. Okuwdan çykyp, ýarygijä çenli kitaphanadan çykmaýardy. Ol bir alan kitabyňy ýagşy okaap-okap, öwrenýänçä yzyna tabşyрмаýardy. Ol şu döwürde diňe okuwy bilen boldy. Şeýdip okanda-da Meýdan, Küren okuwy taşlap gtdiler.

-- Gaty agyr-laý, kelläm çydanok. Walla men däliremänkäm gideýin—diýip, Meýdan onuň bilen derdinişende aýtdy.

Küren bolsa hakykatdanam kellesi üýtgän ýaly bolup, bir zatlar-bir zatlar samyrdap, gijeler ýatman başlady.

Ol bir gije gijäniň ýarynda agyr zadyň depesinden inenine tisginip oýandy-da, baryp çyrany ýakdy. Ol şonda ullakan kitaby eline alyp, düşegini saýgylap duran Küreni gördi.

-- Küren, bu nätdigiň boldy?—diýip onuň ýüzüne garady.

-- Eneş öldi!—diýip, Dawyt güldi. Özi öläýdi. Men onuň ganatlaryny köwýan. Özi ölse-de, ganatlaryny göýüp gidipdir-ä, ol!

Dördünji kursuň başlarynda bir gün Dawyt gijäniň bir wagty otaga girse, Küren bir owadan gyz bilen krowatynda gujaklaşyp otyrды. Ol gyz kursdaşy Aýjandy. Aýjan öňküsindenem owadandy. Ol Dawytdan çekinenokdy. Kursdaşlarynyň arasynda „Dawyt, oýnatgy samsyk. Ol erkegem däl!” diýip gep ýaýradansoň, ol gepem gulagyna ýetensoň, Dawyt bu gyzdан daşyrak bolanyny kem görenokdy. Şonda-da:

-- O-ho, gör bize kim gelipdir!—diýip, şelaýynsyrazy.

Aýjan haýasyzlyk bilen Dawuda agzyny towlap:

-- Men mähribanymyň ýanyna geldim-dä!—diýip, gyz indi başınji kursda okap ýören Küreniň syrdamdan gelşikli bonundan aslyşdy.

-- Men size bir çay bereýin!—diýip, ol çäýnegi alyp, aşhana çykdy. Yzyndan daş çykan Meýdana:

-- Kuren ol gyzy bir tanaýarmy?—diýip sorady. Meýdan elini silkdi-de:

-- Olar indi telim gün bärei Zöhre-Tahyr bolşyp ýörler öýdýän—diýdi-de, geçip gitdi.

Gyz çay içilensoňam, tä gijäniň bir wagtyňa çenli gaýtmady.

-- Men-ä sizde ýatyp, ertir şu ýerden okuwyma gidiberjek!—diýip gülüp aýtdy. Onuň bolşy nämüçindir Kürene ýaramady.

-- Bar-eýt, ýok bol, gaýt. Meni öldürtjek bolýañmy. Bar, ýok bol!—diýip, gyzy itip-itibem goýberdi. Emma Aýjan arkaýyndy. Ol Küren näme diýse-de, çekip, çydap, gijäniň bir wagty onuň bilen çykyp gitdi. Ertesi Dawyt özüniň

fenondoskopynyň. täzeje halatlarynyň biriniň ýokdugyny bildi. Meýdanyňam jübüsinden ep-eslije puly alnynypdyr.

-- E-e-eý, hany, meniň pulum?!—diýip, Küren gykylyk turuzdy. Onuň gykylygyna Meýdanyňam, Dawydyňam goşlarynyň alnandygy aýan boldy.

-- Eý, dost, şol gyzy sen getirdiňmi, meniň pulumam sen berersiň.

-- Men näm-äý, seniň puluňy aldyňmy?

-- Bilemok, seniň getiren gyzyň, puly ýerinde goý, bolmasa men rektora aýtjak. Ertesi Küren Aýjana bolan ýagdaýy aýdypdyr. "Olar rektora aýtjak diýip durlar" diýipdir. Aýjan gorkupmy, ýa dazgarçylyk edip, kakasyna Küren diýen oglan maňa öýlenjek diýip, meni aldady"—diýip şerraýlygyny edipdir. Toýbaý Sylapow hem ogglanyň üstne eňipdir.

„—Sen, ogul, bir zady unutma. Men arymy köýdürenden edil janymy berenimi gowy görýendirin. Meniň gyzyma ozala, ýanaşma, ýanaşdyňmy, gaty çalt ataňy, eneňi iber-de, maşgalaňa eýe bol. Eger şony etmejek bolsaňam ataň-babaň bilen puşman etdirerin. Düşündiňmi? Bar. pugta pikirlen..." diýipdir. Ol adam şondan soň Küreni her günde ýanyna çagyrdyp, edil akyl-huşy dargar derejede ýanap başlapdyr. Agyr okuw, prorektoryň zabun sürünmeleri, Aýjanyň berýän jebirleri Küreni halys edip başlapdy. Ýöne Dawyda, baryp, gymmadam bolsa özüne fenondoskop satyn alyp, haladynam owarram edip, Meýdanam Kürenden pulunyň bölek büçegini alyp sypdylar. Emma Küren welin biçäre bolup galdy.

Bir sapar olary psihologiýa sapagynda dälihanna praktiki okuwa alyp gitdiler. Şonda olary alyp giden mugallym "Aýallar aýallardan, erkekler erkeklerden habardar boluň" diýip tabşyrypdy. Dawyt şonda dälileriň täsin dünýäsine giren ýaly boldy. Dälileriň birnäçesi bilen söhbetdeş bolup gördi. Soňam "Men akademikden nerw mázleri baradaky aýdanlaryny şu gün - erte baryp öwreneýin"— diýip özüne söz berdi- Şu pahyrlara näçe tiz kömek edip bolsa, etmeli!

Şonda gelip Dawyt däliler barada ýoldaşlaryna gaty gyzykdyryp, gürrüň berdi. Küren oňa gulak asyp durşuna::

-- Meniň günümden-ä däliniň günem gowy eken. Menem basym dälirärin – diýip gara çyny bilen aýtdy

Şondan kän wagt geçmänkä, Küren şol keselhana girdi. Ol hepdede bir sapar Bekrewäniň ýolundaky dälihanada ýatan Küreniň yzyndan baryp gaýdýardy. Onuň näçe ýyllap bile ýaşan ýoldaşyna kömek edesi gelýärdi. Şol niýet bilen ol akademigiň ýanyna telim saparam bardy. Emma gojanyň taby ýagşy dälidi. Şonuň üçin ondan şol mázler barada sorabam bilenokdy.

Ine, indi otagda Dawudyň bir özi gugaryp galdy. Ol dynç günü akademiklere gitjek bolup oturka işik kakylady.

-- Geliň, gapy açykdyr—diýip, Dawyt geýnip durşuna gygyrdy. Içeri ýaş gelin girdi.

-- Maňa Dawyt Amanow gerekdi!

-- Geliň, men-şol!

Dawyt bu aýal maşgalany birbada tanamady. Ol aýal Dawudyň seredişinden, onuň özüni tanamanynyň duýup:

-- Näme, tanamadyňmy?- diýdi.

-- Ýok, bagyşlaň.

-- Men-Emira! Emira Açylowa. Obada awariýa düşenimde elimi seýikläp beripdiňiz-ä.

-- Hä, Emira Açylowa! Tanadym. Sizi döwür - ýenjik institutynda, Toýbaý Sylapowyň ýanynda-da görüpdim. Siz institutda tam süpürji bolup işleýäňiz dälmi? - Ol aýalyň hörpi birneme peseldi. — Eliňiz nähili, ýagşy bolup, gutulyp gitdimi?

Ol aýal elini silkip goýberdi.

-- Aý, bu eliň görmedik güni galmady. Soňam, içinde bir zat galypmy, nämemi, ony Toýbaý kesdirip, täzeden bejertdi. Onda-da düzelibä gidenok.

Dawyt onuň ýüzüne garady.

-- Meniň ýanyma näme ýumuşlyja geldiňizmi?

Ol aýal ýuwardy.

-- Meni Toýbaý iberdi. Ertir sagat başda meniň ýanyma, kabinetime bir gelip gitsin - diýdi. - Onuň kabineti institutyň podwalynda 3-nji kabinetdir. Şony aýdaýyn diýip geldim.

-- Bolýar, baraýaryň_ diýip, Dawyt ol aýal bilen deň ýerinden turdy-da otagynyň işigini gulplap aşak gata düşdi.

Akademik Smirnowyň ýeke özi basyrynyp ýatyrdy. Ol Dawudyň gelenini görüp, diwardan asylygy sagada seretdi-de:

-- Oglum, maňa sanjymam edip ber - diýdi.

Dawyt gaz pejiň üstünde suwy gaýnap duran demir gapyrjakdan ýörite jüpdejik bilen sanjym enjamlaryny, iňňe alyp olary gurşady. Soň akademigiň ýanyna gelip, onuň başujundaky stoljygyň üstündäki dermanly çüýşejikleriň arasndan ýürek berkidişi, kuwwata getiriji, gurbriji, pensellin ýaly dermanlary saýlap alyp, olary nowakaýyn bilen garyşdyrdy. Soň sanjym enjamyny taýýarlap, goja seretdi.

-- Pagtajygy spirt bilen öllediňmi?

-- Ölledim.

Dawyt spirtli pagtajyk bilen ýaşylynyň golundan sanjym ediljek ýerini gowja tämzleşdirdi. Soň yzly yzyna iňňäni çalşyryp, sanjym edip başlady. Penselini, ýürek berkidişi dermanlary 0onuň guýrugyndan sançdy.

Akademik agyr myşlady-da:

-- Hany, çäýjagaz içeli! - siýdi.

Dawyt sanjym enjamlaryny, iňňeleri içi gaýnap duran demir gapyrjaga ady-da, çäý goýdy. Çäýnegi çäýkap, oňa gara çäý atdy. Ol akademigiň gara çäý içýändigini bilýärdi. Soň çäý demläp getirdi. Ýaşylynyň al diýen zatlaryny getirip, stoljygyň üstünde goýdi.

-- Gel, özüňem otur!

Dawudyň gaýgysy akademikden gabak bilen göz almasynyň düýbündäki mäjzagazlar barada öwrenmekdi. Ol bu barada akademige çalaja ýaňzytdy.

-- Howlukma. Lýudmila Erastowna bir gelsin—diýdi.

-- Sen sanjym etmäni kimden öwrendiň?

Dawyt ony baryp birinji kursuň başynda öz mugallymyndan öwrenendigini aýtdy.

-- Şondan bärem ýaňky ýaly sanjym edip ýörmüň?

Dawyt sesini çykarmady.

Akademik oňa sanjym enjamlaryny getirdip, öz eline aldy-da, sanjym enjamlaryny nähili tutmalydygyny, inňäni nähili berkitmelidigini, damary nähili tapmalydygyny gaýtalap, gaýtalap görkezdi.

--Her sanjym üçin inňäni çykaryp, näsaga jepa berip ýörmeli däl. Bir inňe bilen damardanam, guýrukdanam ähli sanjymyňy edibermeli. Her bir zat juda gelşikli bolmaly. Tebigy bolmaly. Her bir işiň edil beren sözüň ýaly edebiňi, medeniýetiňi, tertip-terbiýäni görkezip durandyr. Onsoňam, men saňa bir zataýdaýyn. Juda dogruçyl bolgun. Öljek bolsaňam, lebziňe, ynsabyňa garşy gitmegin. Allanyň beren ýeke täk ömrüni senden alyp biljek ýokdur. Mal, pul, baýlyk, wezipe, at, abraý, bary boş zatlardyr. Ony men öz ömrümden aýdamok. Ony men gadym danalaryň galdyryp giden gymmatly eserleri boýunça aýdýan. Ýöne meniň ömrüm şolaryň dogrudygyny tassyklady. Men şu ömrümde şol hakykata göz ýetirdim. Menem bi ýylda kandidatlyk, doktorlyk dissertasiýalaryny bir ýylda goradym. Akademik boldum. Işlän döwrümde haýbatly, ýumşak kürsüden, maşyndan düşürmediler. Pul, baýlyk näze diýsem, artygy bilen boldy. Abraýym ýokary boldy. Köp ýagşylyk etdim. Köp adamy ajalyň elinden alyp galdym. Ýöne, belli bir döwür geldi. Ine, indi şol eden ýagşylyklarymdan başga ähli zat ýatdan çykyp gidipdir... Hany, şol baýlyk, şol wezipeler, gyzgyn kreslolar, haýbatly maşynlar, ýygnaklar, banketler, ummasyz beýik abraý bu gün meniň derdime näme nep edip bilýär. Diňe gury puşman, gury ahmyr galypdyr, oglum... Dawyt ýaşulyny bu ahmyrly azaplardan alyp çykasy geldi.

-- Boris Leonidowič, siz ys boýunça-da keseli anyklap bolar—diýipdiňiz, şony aýtsaňyzlaň.

Akademik baş atdy-da pikirinden aýyldy. Ýöne ol agyr pelsepe eýýäminden sada gürrüňçilige kynlyk bilen geçdi.

-- Der arkaly, ys arkaly! Hawa, ys arkaly keseli anyk, aňsat kesgitläp bolýar. İç keselleri, agyzdan gelýän çüýrän kömelek ysy bilen, bagyr, böwrek, öt, aşgazan, içege, barysy, şondan. Sowuklama, ýoňlama, inçekesel, süýji keseli, sarylamaný bedeniňden gelýän çüýrük samanyňka meňzeş ys bilen. Her bir keselliniň ýakasyny açyp, boýnuny ysgasaň keseliň özi özüni açyp durandyr, Sagdyn adamdan täzeje gelin kömelegiň ysy gelýändir. Gyzyldödegi, bokurdagy, glandasy kesellerden, diş agyrlydan, gulak agyrlydan, gözagyrlydan çüýrän etiň ysy geler. Sen gyzgyny boýunça-da keseli kesgitlemegi öwren. Sarylama. ödüň sowuklamagy, aşgazanyň zäherlenmegi, glanda juda ýiti gyzgynlyk berýändir. Sarylama göze, peşewe ýitilik, sary reňk berer...

Şol wagt koridorda şakyrty-şukurt eşidildi. Oňa çenli. Lýudmila Erastanowna bilen Albina nikolaýewna girdi.

-- Görüň bulary, bizi ugradyp, özleri hezil edip, keýp çekip otyrlar—diýdi. Albina Nikolaýewna Dawydyň egnine eline goýdy.

-- Dawyt, sen näme, bize gelmäni goýaýdyň-la. Ýa Wadim Sergeýewiç göwnüňe degäýdimi?—diýdi.

-- Ýok, Albina Nikolaýewna, men sizi gaty göresimem gelýär. Ýöne elim degenok.

-- Gel, beýtme, biziň senden başga kimimiz bar. Sen br beýtm-ä!

Boris Leonidowič çykyp giden aýalyny çagyrdy.

-- . Lýudmila Erastanowna, kiçijik çemçejik alyp gelsen-e.

Albina Nikolaýewna çykyp gidensoň . Lýudmila Erastanowna wraçlyk çemçejiği alyp gelip, akademige berdi.

-- Gel, garşymda otur! – diýip, stol çyrajygyny ýakdy, äýnegini gözüne geýdirdi. Ol aýaly oturanyndan soň Dawuda garady.—Ine, kesellini şeýdip oturdýaň!-- .

Lýudmila Erastanowna güldi.—Indi men saňa görkezme esbabam boldummy!— Akademik bar ünsüni işine berdi. Aýalynyň çep gözçniň gabagyny galdyrdy-da, çemçäni endiklije towlady..Çep gözünü aşagrak basyp, gözün düýbçüni açdy.-da düýpde, göz owasynyň depesindäki çukur süňke ýapyşyp durdan üç düwünçeği Dawyda görkezdi

-- Ine, häzir bu mázler kadaly dur.Emma olaryň ýeri üýtgeşe, ýeri çalyşsa, aşak, ýokary süýsse, beýniniň sag böleginiň işi bozulýar.Soň ol aýalynyň sag gözünü şeýdip Dawyda görkezdi. Soň Dawydyň özüne. Lýudmila Erastanownanyň gözleriniň düýplerini barlatdyryp, öz eden işlerini birki gaýta gaýtalatdy-da. Lýudmila Erastanowna minnetdarlyk bildirdi.

-- Sen şuny berk belle. Meniň wraçlyk ykbalynda ýeke-täk göz ýetiren täzeçilligim.Men muny senden başga hiç kime aýdan däldiri, Ulan, ösdür, her ýerde, her ýerde üstünlik gazansaň, „akademik Smirnowyň teoriýasy” diýip yglan edersiň.Ýöne pugta eliňe al. Meniň senden başga ýakyn şägirdimem ýokdur. Bu mázler beýni ýarym şarlaryny sazaşdyrýan riçaglar.Beýni ýarym şarlary şol şitler arkaly dolandyrylýar, Çep tarapdaky brinji máz sag tarapdaky beýni ýarym şarynyň syzyşyny,duýuşyny sazlaýar.Ikinji máz aklyň ugurlaryny, pikirleniş, pikiri beýan etmek ýagdaýlary, hereketi sazlaýar.Üçünji máz, görüş, eşidiş, tagam, agyry, şatlyk ýaly ýagdaýlary sazlaşdyrýar.

Akademik bu mázler barada , tä günorta naharyna çenli birin - birin düşündirdi.Soň Dawudyň özünden soraşdyrды.Dawyt gaýtjak bolanda , ol maşinkada ýazylyp, kiçijik kitapça görnüşine salnan ýazgyny Dawydyň eline tutdurdy.

-- Ýagşy ýat tutup, ýene maňa gaýtaryp ber!

Dawyt olara minnetdarlygyny bildirip, hoşlaşyp, Albina Nikolaýewnalara bardy.Wadim Sergeýewiçiň keýpi kök eken.Ol Dawudy görüp begendi.

-- Albinuşka, gel seret, seniň söýgülijigiň gelipdir.

Albina Nikolaýewna Dawydy görüp begendi-de, Dawudy gujaklap, onuň ýüzünden öpdü.

-- Ine, boldy.aşyk-mağşuklar duşuşdy.Ine, boldy—diýip, hahahaýlap güldi.—Gel, otur dostjagaz, gel, elli gramjyk. Kän däl,elli gramjyk.

Albina Nikolaýewna Dawydy gaýtarmady.

-- Nahar taýýar. Iýmän gitme, mümkinçiligiň bolsa, meniň arkamy owkalap ber! Wadim Sergeýewiç barmagyny çommaltdy.

-- Edil bolmalysy ýaly owkala, ojagaz, bujagaz ýerlerinem!—diýdi.—Albina Nikolaýewnanyň begenji bilen gynanjy garyşdy.

-- Wadimçik, bes edäýsen-e, şul oylan her sapar gelende onuň göwnüne degýaň.

Onsoň, onuň gaýdyp gelesi gelenog-a. Aýtma şol gepleriňi, oylan gaty görer-ä...

Wadim Sergeýewiä elini biparhlyk bilen silkenden soň, Albina Nikolaýewna Dawydy goňşy otaga çagyrdy.

-- Dawyt, sen meniň endamymy owkalaýaň welin, edil dünýäm giňän ýaly bolýar.

Sen meni massaž edip beräý!—Ol aýal Dawydyňrazylygynam alman, işigi içinden gulplap, çyrany öçürdi-de eşiklerini çykaryp, ýaş, owadan göwresini krowata goýberdi. – de, keýnegiňem çykaraý - diýip, özi ýerinden turup, gelip Dawydyň eşiklerini çykarmaga başlady.

Dawyt bu ýaş aýalyň gelşiksiz hereketinden juda utandy-da, gorkuly ses bilen: -- Siz näme edýäňiz, ýok, beýle zat asla bolmaly däl!- diýip titreyän sesi bilen sandyraklap aýtdy. - Ýok, men gitjek. Ýok, men indi gelmerin, ýok!- diýdi-de, işigi açyp, yzyna gahar bilen gaňryldy.

-- Sen utançsyz aýal, meni näme öz haram işiňe çekýäň. Utan, utançsyz, haramy. Indi meniň aýagym şu işige sekmez!—diýdi-de, zymdyrylyp otagdan çykyp gitdi. Dawyt köçä çykanda-ga, heniz özüne gelip bilenokdy. Ol özüni ynsabynyňmy, namysynyňmy, ýa başga bir duýgynyň azaply horlaýandygyny duýup, başyny zordan göterip, instituta bakan assaja ýöräp gitdi.

„Meniň bolup ýörşüm nähili? Öýlenmedik ýigit halyma, kesekiniň öýüne baryp, onuň aýalynyň raýyna gidip, haram işlere ulaşjak bolup ýörün- le. Wadim Sergeýewiçem, „aýalym bilen bol” diýýän ýaly gürrüňler edip otyr. Ol aýalam, utanman, meni oýnajak bolup dur. Ýa, men indi olaryň gapysyndan barmaly dälmi? Kim bilen maslahatlaşmaly? Ýa, beýle-beýle zatlar, maslahatlaşyp ýörülenogammyka?! Ýok, men gaty asylly, päk bolmalydyryn. Maňa haram ten degmeli däl. Men päk bolmasam, meniň umydym hasyl bolmaz. Dünýäniň haram, şöhet, şübhel zatlarynyň bary maňa haram bolsun. Men şübhel adamlaryň arasyna bardym öýdýän, indi beýle-beýle zatlar bolmaz. Ýok!” Ol instituta girdi. Ýöne yssy jöwzadan, bu günki ýakymly ýakymsyzlykdan aýlanyp duran başyny elleri bilen tutup, oturgyçlaryň birinde oturdy-da, özüni dürsedi.

-- Erbet boldy. Indi men näme etmeli. Ýok, häzir Toýbaý Sylapowyň ýanyna baryp, soň hammama gideýin. Men ýaman hapalandym. Ýaman!

Ol yraň-daraň bolup podwala düşdi-de, aýdylan kabinetniň işigini kakdy. Bu gün dynç günü bolansoň, institutda-da, podwalda-da adam-gara görnenokdy.

Işik açylmady. Ýöne otagyň içinden gelýän aýal sesi kesildi. Bir salymdan işik açyldy-da, Emira Ýoldaşowa çykyp barşyna:

-- Giriberiň!—diýdi.

Otag darajykdy. Toýbaý Sylapow tördäki kresloda gaýşaryp oturşyna, kese-küse dişlerini otluçöpüň dānesi bilen synçgylap oturşyna, çay içýärdi.. Ol Dawudyň salamyny aldy.

-- Gel, ortak, geç!—Çay bereýinmi?-Dawyt boýun towlady.

-- Men seni saklajak dāl. Seniň otagda ýeke özüň ýaşayarmysyň?

-- Bir özüm, ýanyma adam gýberiberiň. Ýeke özüme aňsadam dāl.

-- Ýak, men şu ýerde işleýýäkäm ýeke ýaşa! Towguňa tok diýjek bolmaz - Ol kāsedäki çayyny başyna çekdi. - Sag bol, maňa kān kömek etdiň, ýaňky heleýe-de, kömek edipsiň. Sen unutmā, çowdur halky ýagşylygy ýadyndan çykarýan dāldir.— Ol Dawudyň ýüzüne seretdi-de, barmagyny çommaltdy.

-- Wepşey, sen näme, pylany pylan ýerde pylan boldy, pylany taşlap gitdi, aý, pylan, pissygan—diýip, baltat edýāmişin-ā! Bu nā boluş. Men seni..

Dawyt bu adama düşnmedi. Ondan gep alyp galasy gelmedi.

-- Näme, ýalanmy?!—diýdi.—Men samsyk boldum, ýogsa, seni suda bermelidi. Ýöne häzirem giç däl.

Toýbaý Sylapowyň saryýagyz ýüzi erbet gyzardy, Onuň depesinde birje gysym bolup, ýeňsesinden depesine çekilen sarymtyl saçam çekgesine dökülip gitdi. Ol saçyny barmaklary bilen endikli daraşdyran boldy-da, Dawyda azgyryldy.

-- Eý, ortak, sud-pud diýen bolup, sen kim bilen kepleşýäniňi unutma. Meni suda berýänçäň, arassa komuniste töhmet atanyň üçin, özüň zyndanda gözüňi mölerdip oturma. - Ol birden ýylgyrdy - Bolýa-laý, men seni barlajak bolup degişip aýdýan. Senden olar ýaly namartçylygyň çykmaýagyny, duzjan kessin, dym bilip duryn-a. Ýöne men seni başga zat üçin çagyrdym. „Ak galada” Goçy mugallyma-a tanyýaň. Şoňa bir müň manat bergim bar. Ol meniň maşynymy remont etdiripdi. Şondan galan. Şony gyssagly beriň diýip, garyndaşlygyňa habar iberse. Meniň häzir elim ýuwkarak. Elim kirläninde men saňa beräýerin. Bolmasa, ine, okuwyňy gutarýaň. Institutda alyp galdyraýyn. Gyzył diplom almaga kömek edeýin. Ýa tanşyň bolsa okuwa ýerleşmäge kömek edeýin. Wiý! Ol stoluň üstüne ýumrugy bilen tarpa urdy. - Saňa Lenin stendiýesini berdirmäniň kimdigini bilýäňmi?!

Dawyt gözlerini garşysyndakynyň çypardan betgelşik gözlerine soragly dikdi. -- Şol kowlup giden öňki haramzada. Ol özüneň çüýşedeş dosty, Awtomobil transport ministri Berberýanynyň ýegenine berdi. Ol it ogly bizdäki Garry bar dälmi, biologiýadaky, şonuň bilenem daşy ýegen eken —ä. Asyl, ol Garry haramzadanyňam ejesi ermeni bolsa nätjek. Ine, şolar seniň gandar duşmanyň. Biz türkmenler şol haramzadalara garşy güýjümüzü jemlemeli. Täze geçen wenezzina-da, şolaryň öz adamsy. Şolaryň idegindäki ýalynjaň bir it. Edip bolsa, şuny ýok etmeli. Meniň seni çagyrmagymyň sebäbi, bularyň saňa, tanyş türkmen oglanyna bilgeşleýin kast etmelerini ýüregime sygdyryp bilemok. Sen bir zat et. Bularyň barynyň üstünden partiýanyň Merkezi komitetiniň birinji sekretarynyň adyna arza ýaz. Men ýazjak welin. Öňki haramzadany-da, arza ýazyp işden gümini çekdiren özüm. Indi, ýöne men bolup durmaýyn. Öňkä üç arza ýazdym. Emma Merkezi komitetiniň ylym bölüm müdiri meniň arzalarymy seýfindenem çykarmandyr. Ahyr barlandam, üstlerem açyldy, gümlerem çekildi. Edil häzир Merkezi komitet medinstitut diýseň, ýuregi howlap dur. Seniň meseläň, olaryň hut garaşyp duran meselesi. Eger ugruny bilmesen. Mende bir taslamajyk bar. Şoňa seret-de, ýöne göçüräý.

Dawyt ahyry nämäniň nämedigine düşünen ýaly boldy.

-- Sen näme üçin meniň aladamy beýle ýüregiňe ýakyn tutýaň—diýdi. Toýbaý Sylapow şakyrty edip yerinden turdy.

-- Nämäýt, tentewsireýeň. Seniň aladaňy men etmesem, meniň aladamy sen etmeseň, bizdenem bir türkmen bolarmy. Wörýeň-ä, ýokardakylaryň aladasy özleri. Olar seniň ýaly zehinlije oganlary depeläp, depeläp, ýere sokup, özleriniň körzehin garyndaşlaryny öňe tutup, birinjiden-ä, özleri galjaklar, ýaşajaklar, edenlerini etjekler. Ikinjiden olar şeýdip, türkmeni kör, bagtygara etjekler. Seni öňe tutsalar, ýene birki ýyldan sen bu institutyň eýesi bolup, bize döwran gelmeli. Olar muny gaty gowy bilip, seni depeleýeler. Meniň şoňa gaharym gelýee. Sen

pikir etme, meniň bu ýerde jinnik ýalam gorjek peýdam ýok. - Ol Dawydyň ýüzüne jikgerilip bakdy.—Razymyň, ýazjakmyň.

Dawyt ol adamyň garajygyna garady.

-- Men şony ýazjak däl-aý, seniň diýýän müň manadyňy beriň diýip, eneme-atama hatam ýazjak däl. Sen sam-samyň bilen türkmen oganlarynyň başyny-gözüni aýlajak bolmaňam bes et. Eger, gaty gitseň, rektora baryp aýdaryn.

Bu söz Toýbaý Sylapowa gaty erbet täsir etdi, Ol açyk-açyk sary dişleriniň arasyny arassalap oturan otluçöp dānesini stoluň üstüne gaharly taşlap goýberdi.

-- Eý, maňka, bar, ýit, ýok bol-eý. Bar, ýazman geç. Baryňyz şol haramzadalaryň onusyny-munusyny bagryňyza basyň-da geziberiň. Olara sizi, siziň bajylaryňyzy öýnaş etsyn. Sizem olara „Lepbeý, şun-a oňardyň-aý, jan agam!“ —diýiň ýörün, bar, çyk, güm bol. Haramzada.

Dawyt bu adamdan ýeňilip gitmegi özüne kiçilik bildi. Gapynyň agzyna baryp yzyna öwrülip durdy.

-- Indi, türkmeniň ary-namysy ny goramak saňa yetdimi? Sen beýle namysly, arly bolsaň, Gargyly gysyda bir naçary ölümhalynda taşlap gaýtmazdyň. Ikinjidenem , sen beýle namysjaň bolsaň, bar, umumy ýaşayyş jaýyna baryp, talyplara şantaž edip, olardan odur-budury gyryp-çyryp edip ýören gyzyňy oňar. Seniň özüňi ýogam etmeli, özüňi adyl suduň öňünde oturtmaky. Seniň ilki bilen öz syrtyň hapa. Şonuň üçin tutuş il hapadyr öýdýäň. Sen özüňden habar tut!

Dawyt bu sözleri zarp bilen aýdyp , otagda zarply çykanda iki бүкүlip, barýan Saçly Dursunowna gabat geldi. Ýaşuly mugallym saklandy-da Dawuda bakan öwrüldi.

--Salam, mugallym!

Ýaşuly mygallym onuň salamyny aldy. - Amanow! Sen ol kabinetlerde näme edip ýörsüň, dynç gününde. - Ol Dawydyň jogap bererine-de garaşma,-- Seresap bol, ol kabinetler seniň barmaly ýerleriň dāldir. Hany, maňa eliňi ber.

Dawyt mugallymynyň goltugyndan tutup, ony ikinji gatdaky kabinetine eltdi.

-- Hany, sen maňa bir sanjym edip ber. - Ol ýerine geçip oturdy-da agyr hyşlady. Onuň eli, ýüzi düwme-düwme der bolupdy. Ol sumkajygynyň elýaglyjygyny alyp derini süpürdi-de, ýene öňki ýerine saldy. - Ol sanjym edýän gyzygajazam ýok eken. Şol bar bolsa. Taýýarja iňnesi, sanjym enjamy bolýardy-da, şonuň üçin keselhana-da barman bäri, ýolugruma gaýdyberdim-dā. Olam ýok eken.

Dawyt ýumşak äheňjagaz bilen.

-- Mugallym, eger meniň otagyma barsag-a, hemme zat bardy. Men size bir käsejik çayam berip bilerdim.

Az-kem demini dürsän mugallym mapraç ýüzüni aýalary bilen gaýta-gaýta syldy-da, yerinden galdy.

--Ýöri, bu ýerde bolmajak bolsa gidäýeli. Uzak dāldir-ā.

-- Ýok-la, umumy ýaşayyş jaýy-da!

Olar institutdan çykdylar. Institutyň işiginde täzeje mele „Wolga“ durdy.

-- Ýöri, şu maşyna münäýeli.

Dawyt bu „Wolgany“ tanady. Ol Toýbaý Sylapowyň maşynydy.

-- Bu maşyn Toýbaý Sylapowyň maşyny!

Saçly Dursunowa tisingindi.

-- Ýok, ýok, „Geçme namart köpürsinden, goý aparsyn sil seni”.

Olar assaja ýöräp, tirkeşip Dawydyň otagyna bardylar.

-- Işigiňi uraý!

Dawyt işigi urdy.

Dawyt mugallymynyň damaryndan sanjym edip, soň onuň endamyny owkalady.,
çaý goýup, demledi. Olar çaý içip otyrkalar işik kakylady.

Iki sany pes kursuň talyplary otaga girdiler.

--Bize şu otagda ýer bar , şoňa geçmeli diýdiler.

Dawyt baş atdy.

-- Ýerler-ä boş däl. Ýöne aýdylan bolsa, geliberiň.

Oglanlar çykyp gidenden soň, bir salymdan başga iki oglan geldi. Garaz, Dawyt hammama gidip gelenden soňam ýene birnäçe oglan işigi kakyp, şu otagda ýer bolsa geçjekdiklerini aýdyp gitdiler.

Dawyt bu ýerde bir oýunjagazyň bardygyny aňdy-da, häliden bäri pikirine düwüp ýören niýetine bakan ugrady.

Ol edil Gün batan ara medisina çemçejigini, jübtejigini, sanjym enjamlaryny alyp, sowutgyçdaky miwelerden alyp portfeline salyşdyrды-da, Bekrewäniň ýolundaky psihoterepiýa keselhanasynyň işigine bardy. Ony Küreniň ýanyna goýbermediler.

-- Bolmaz han ogul, Gaty gijä galdyň. Dynç günü irden ondan bire, öýlänem üçden bäşe çenli kesellileriň ýanyna barmaga rugsat berilýar—diýip, garaja ýaşyly başyndaky köneje, ýapbyşak gulakçynyň sypalap geleňsizje aýtdy.

-- Aga, maňa edil häzir juda gerek.

-- Meniň adym- a bilýän ekeniň. Bar, hol haýatdan syrylyp geçäýsen-e, bolmasa..

Ol belent haýatyň arasyndan birwagt ýol edilen ýerden aşyp, ikinji gata çykды-da, nobatçy ýigidiň ýanyna bardy. Nobatçy tanyş talyp bolup çykды.

-- Ýusup jan, sen maňa Küreni çagyryp bersen-e.

Ýusup, näsaglaryň kartajyklaryny tertipleşdirip durşuna:

-- Naharda bolaýmasa?—diýdi.

-- Zyýany ýok. Men oňa iýer-içer ýaly zatlary getirdim. Meniň oňa aýtmaly zadym bar.

Ýusup bir salymdan Küreni yzyna tirkäp geldi. Dawyt halatyny geýdi. Küren ony tanamadam, odur öýdüp gümanam etmedi.

-- Ýusup jan ýagtyrak otagyň ýokmy?—diýdi.

-- Ordinatorskä baraý!

Küren alagaraňky koridorda ak halatly „dokordan „ çekinip, tisginip durşuna gözlerini howsalaly mölertdi.

Dawyt ony ýagty ýerde oturtdy-da. elinden berk tutdy.

-- Hany, ýarawsyz, agzyňy aç. Men seniň dliňi göreýin.

Küren titredi. Dawyt ony güýmejek bolup sowal beren boldy.

-- Adyň näme?

Küren hyklady.

-- Adym, ýoldaş komandir Sergeý Iwanow.

-- Nämejik kâr edýäň?

Kuren daş-töweregine howsalaly seretdi-de, kellesinin Dawudyň gulagyna golaý getirip:

-- Men ýoldaş Staliniň janpenasy hem liçniý wraçy bolup işleýän. Onuň üçin ýylgynyň kökünden gaty gowy derman taýýarlady. Ony men edil ýigrimi baş ýaşyna getirerin. Ýöne doňuz ogly, Daňatar ol dermanymy ogurlajak bolýar. Men ony Sary dädeme aýdaryn welin, ol onuň merkini gowja berer.

-- Sary dädeň kim?

-- Artist Sary Garryýew bar-a. Ol häziren hol ýerde maňa seredip dur, özem barmagyny „Meniň ýanyma gel!” diýip, bulap dur. - Ol güldi. – Hana, gördüňmi?

-- Hany, diliňi görkez!

-- Dilim ýekej-ä. Ony düýn Daňataram ogurlajak boldy. Men bermedim. Sary dädeme aýdaryn diýdim. Ol gorkdy.

Dawyt Küreni ugruna kowdy.

-- Şol Daňatar diliň-ä ogurlap bilmändir. Ýöne diliň nurbaryny gaty gowşadypdyr. Şony berkidäýmeseň. Ony başga biri nurbatyny towlap derrew ogurlar. Ýöne onuň nurbaty gözüň ýokarsynda-da, Men şol nurbatjygy towlaýançam, sen çyda otur. Agyrsa-da çyda, onsoň, Sary dädeň ýanyna gidersiň. bolýamy.

-- Ýogsa näme. Men çydaml-a. Söhbet ursa-da çydaýan. Ol urup, urup ýadaýa. Soň eli agyryp, aglaýar. Menem onsoň ony Sary dädeme aýdamok.—Küren çydamady,-- Sary däde, waý, Sary dä...

-- Häzirem çyda. Hany, ýüze çenli sana. Men şoňa çenli gutararyn.

Dawyt Küreniň göz almasyny ýumşaklyk bilen aşak basdy-da, özi belen getiren lukmançylyk çemçeji bilen gabagy düýbüne çenli galdyrdy.

Küren ýaňy sekize ýetipdi. Dawyt medisina jüpdejigi bilen mäjzagazlary barlaşdyrdy.

Sag tarapdaky mäjzleriň ortakysy yerinden süşüpdir. Dawyt ony emay bilen yerinde goýdi-da, bazardan satyn alan mumiýasyny agzyna salyp çeýnedi-de, süýem barmagy bilen dodaklayndan süýügi duran mumiýa ergenini, yerine goýlan maziň üstüne çaldy. Küren bir tisingindi. Onda-da Dawyt oňa üns bermän, beýleki mäjzagazlaram yerli-yerinde goýuşdyrdy-da, olaryň üstüne-de mumiýa çaly, çemçäni çykardy.

Häliden bari başyna gaý bolup san sanap oturaan ýigit birden aljyrap, töweregine bir delminip garady-da,

-- Waý, Sarr-rry dä...!—diýip goýberdi-de, birden galkynyp yerinden galyp, gözlerini elek-çelek edip Dawudyň yzüne garady.

-- Dawyt, senmäý! Hany, Sary däde nird-äý!-- diýdi. Soň üst-başyny kakşydyran bolup: - Biz bärde näme işläp otys - aý?-- Dawyt Küreniň aýňalan, aň yerine gelen hor, sary zezaw çalnan ýaly dertli yzüne garady-da, gözlerinden boýur-boýur yaş dökdü. – Nämä aglaýaň-aý.

Küren Dawydy gujaklady.

-- Ýöri, gaýdaly, men seni otagymyza alyp gideýin...

Olar tirkeşip, Yusubyň ýanyna bardylar. Yusup başyna gaý bolup, ol palatadan ol palata ylgaşlap yörşüne, işlerini bir yzli edip olaryň ýanyna geldi.

--Nätdi, işiňiz bitdimi?

Dawyt ýerinden turup ony gujaklady.

-- Sag bil, Ýusup jan, gardaşlyk kömegini berdiň. Sag bol. Eger mümkin bolsa, men Küren dosty öýe alyp gideýin.

Ýusuprazy bolmady.

-- Ýok, näme diýseň, baş üstüne, ýöne hassany alyp gitjek diýmäh. Ertir likmanlar gelsin. Gürleşin. Baş üstüne. Häzir, bolmaz, sizem maňa düşüniň-ä...

Dawyt Küren bilen daş çykdy. Sow Kürene öz halatyny geýdirdi-de,

-- Küren sen howlynyň daşyna çykyber—diýip, özi haýatdan aýlanyp derwezä geldi. Garawulyň ýanynda oturan egni haltly ýigidi daşary çagyrdy-da, şondan taksi tutup, ýaşayyş jaýyna gaýtdylar.

Eresi ony okap oturan ýerinden ýaşayan otagyna çagyrdylar.

Krowatynda Küren içki eşiklerinde otyrды. Onuň gapdalynda düynki keselhanada nobatçy Ýusup, keselhananyň baş wraja, bejeriji lukman otyrды.

Dawyt içeri giren badyna lukmanlar ýerlerinden turdylar. Baş wraç, hor, damar-damar ýüzüni has turşadyp:

-- Bu keseli sen alyp gaýtdyňmy?—diýip, azmly sorady.

-- Men!

-- Kimden rugsat aldyň munyny?

-- Oňa rugsat nämä gerek?

-- Sen talyp oglan, sen maňa herrelip jogap berme. Bu ýerde keselli barada gürrüň gdýär. Dawydyň näme keseliň bardygyny sen bilmeşem, biz bilýäris. Ony bejerip, ýaňy şu hala getirdik, Senem, onynyň bejerişine päsgel berip, gijäniň içinde alyp gaçypsyňyz.

Dawydyň gep düşündirip oturasy gelmedi.

-- Ine, keseliňiz. Alyň-da gidiberiň. Men garşy däl.

Baş wraç bejeriji lukmana ellerini serip, geň-geň hereketlendirdi.

-- Gör, bulary. Häzirki zamanyň ýaşlary. Hakykatyna seredeniňde, Küren Kiçjikowy däl-de, seni salmaly şol keselhana. Hany, indi sen näme üçin munyny alyp gaçyp gaýdanyňam bir aýt. Eşidip galaly onynam.

- Onuň sebäbi, Küren Kiçjikow siziň keselliňiz däl. Şonuň üçin alyp gaýtdym.

-- O nähili?

Bejeriji lukman Küreniň ýüzüne jiňkerlip garady.

Ol Kürende öňki bolşundan üýtgeşik nyşan duýmady-da sowala ýatdy.

-- Ýigit, seniň adyň näme?

Küren ilki bir ýüzüni aşak salyp, dommarylyp durdy-da, soň Dawydyň ýüzüne seredip:

-- Adym - Küren, familiýam-Kiçjikow. Özüm Medinistitutyň umumy bejeriş bölüminiň başinji kursunda okaýaryn—diýdi.

-- Sen okuwa haýsy etrapdan geldiň?

-- Men okuwa Etrek etrabyndan geldim. Öý salgymyz Etrek etraby, Täze oba, Madow köçesiniň 8-nji jaýy.

-- Siziň maşgalaňyzda näçe adam ýaşayar.

-- Maşgalamyzda menden başga baş adam ýaşayar. Dädem, ejem, ejekem, gyz doganym, oglan doganym.

-- Sen haýsy nahary halaýarsyň?

- Ady nahar bolsa, hijisinem ýaman göremok. Ýagşy görýärin.
- Medinstitutda haýsy sapaklar saňa agyrrak düşýär.
- Maňa beýle bir kyn bolup batany ýok. Okasam baryny bilýen-leýt, ýöne okalanok. Soň bahana edilýýär-de...
- Bu sowallardan soň baş wraç aňka-taňka bolup duranlaryň ýüzüne seretdi.
- Bu näme boldugy? Bu oglany şeýle ýagdaýda kim keselhanada saklaň diýdi? Bejeriji lukman gelin tasanjyrap ýerinden turdy.
- Men-ä düşünmedim. Oglan doly sagalypdyr.
- Ol öňem sag-a—diýip, Dawyt gapdaldan goşuldy. Men muny lukmanlara telim gaýta aýtdym-a, özüňiz diňläňizog-a..
- Bes, bes. Munyny keselhanadan şu günün özünde çykaryň.—Onuň özem Küreniň gabaklaryny çöwrüp, sereden boldy.—Ýöri, bolýar. Senini rektoryňyza aýdaryn, ýene bir sapar şeýtseň, düşügin.
- Olar gidensoň Dawyt okuwyna gitdi.

6.

Okuwlaryň tamamlanmagyna indi az wagt galypdy. Dawyt başınjy kursy maksadyna ýetirip tamamlajak bolup, gijesini gündiz edip okaýardy. Ol indi kitaplara jan saljak ýaly bolup, olardan başyny galdyranokdy. Ol henizem öňki otagynda ýaşaýardy. Küren keseliniň dowam edäýmeginden ätiýaç edip, bir ýyllyk akademiki kanikula çykypdy. Otaga pes kursuň talypalarynyň üçüsini ýerleşdiripdiler. Olaram Dawyda kän bir päsgel berip baranokdylar. Onuň Gippokrat adyndaky talyp hakyny adaty ýokarlandyrylan talyp haky bilen çalşypdylar. Üstünden ýazylan bir arza sebäpli Dawydy institutyň täze rektory ýanyna çagyrypdy.

-- Senmi, Amanow Dawyt diýilýän talyp?

-- Men.

-- Sen näme, „Maňa Lenin stependiýesini bermän, öz tanyşlaryna berdiler” diýip arz edip ýörsiňiň.

Dawyt rektoryň ýüzüne garady.

-- Näme meniň ýüzümte Aý bitipmi?

-- Mugallym, siziň peşew halýaňyzda agyr dert bar. Häzirem siziň gan basyşyňyzyň aşagy gaty ýokary. Siz ýüregim agyrýar diýýänsiňiz. Siziň gan basyşyňyz böwrege, öt halta ýaramaz reaksiýa berýär. Size häzir gaharlanmag-a bir bolanok. Ikinjidenem edil häzir buşukdyryjy ýa-da „Dibozl” dermandan birini, neýtroglisirinden birini, bar bolsa, bir çaşka kofe-de içip bilersiňiz. Maňa káýýeseňiz şondan soň káýýäň.

Rektoryň edil bir ýolbarsyňky ýaly äpet, haýbatly, peşeneli ýüzi birden duw gyzyl öwürdi.

-- Sen, Amanow, otur, ýum akzyňy. Bolmasa, otuz ikkiňi damakyňa iberterin. — Ol bir silkinip ýerinen turdy-da, ýene ýerinde oturdy.—Eger, bu käriňi bes etmeseň, men seni institutdan ýok ederin. Onsuzam sen barada hyşy-wyşy gep-gybatlardan doýgum, men.—Ol elindäki elde ýazylan bir tagta kagyzy onyň öňüne süýşürdi.

-- Alyň, tanyş boluň!—diýdi-de, özi jynňyrdap duran telefonyň trubkasyny göterdi.

Dawyt arzany okady-da oýa batdy. „Bu arzadan rektoryň hojalyk işleri boýunça orunbasarynyň agzynyň porsysy gelýärdi. Ol arzany rektoryň önünde goýdy.

--Ýöri, tanyş bolduňyzlarmy?

-- Sag boluň.

--Näme tiçek!

Dawyt pikirli:

--Aýtjak zadym, menem şular ýaly arzany ýazardym, eger, arza beýle seredilýän bolsa...

-- Howa?

-- Howasy şol, ýoldaş mugallym. Size rektorlyga eneňizden doglan badyna emedekläp gelen dälisiňiz.Sizem talyp bolansyňyz. Siz özüňize-de bir deňäp görüň, birinji kursdan başinji kursa çenli diňe başlik Okaýan talyp. Tertipli, edepli, gurnaklara, çärelere ilgezek gatnaşýar. Okuwdan galanok, sapaklaryndan gija galanok. Emma onuň almaly ýokary talyp hakyny haýsydyr bir türkmençe bilmeýän, tanyşlyk üsti bilen baha alyp ýören birine Lenin stpendiýesinem, beýleki sylag-serpaýlaram berýärler. Üstünden ýalan-ýaşryk arzalar ýazýarlar. Okuwdan kowaryn diýip gören adam üstüne heňkirip ýör. Üç adam ýaşamaly bir kiçijik otagda baş adam bolup ýaşap ýör. Onsoň, näme, janyna deger-dä. Men ýazsam, şol zatlar barada ýazardym. Emma arzada ýazylan, mysal getirilen zatlar, meniň düşünerimdem daşarky, siziň öz araňyzda tutaşan dawalaryň beýany. Eger şonam men ýazandyr diýseňiz, onda maňa uly ynam etdigiňiz. Şonuň üçin meni arkaýyn okuwdan çykaryberiň. Men şu alan bilimim boýunça tebiçilik edibem maşgala eklärin. Ýöne sizde olar ýaly gaýrat barmy näme? Pöwhe, gedem, ejize ganyam adamlar siz. Başga aýtjak zadyňyz bolmasa, men gitdim, sag boluň!.. Dawyt ýerinden turdy.

Rektor stoluny batly urdy.

-- Otur , siz ejize kanyam diýip, pöwhe diýip, aýtjak kepiňizi pilip aýtyňlar. Men ejize kanyam dälidirin.

Dawyt sesini çykarman çykyp gitdi. Geň ýeri, ony gaýdyp rektorata çagyrmadylar. Ýöne azaram bermediler.Ol okuwdan ýaşaýan ýerine gelýärkä, institutyň derwezesiniň işiginde elewräp duran Albina Nikolaýewnany görüp, aljyrady. Ol aýal Dawudy görüp, oňa bakan ylgap gaýtdy. Gele-gelmäne aglamjyrap:

--Dawyt, Wadim Sergeýewiç!—diýip hamsykdy.—Ol erbet bolýar. Sen öýe barsana.

Dawyt bu owadan, ýaş, näzik aýal bilen bolan gatnaşygyndan soň, akademigiňkä häli-şindi barsa-da, bulara aranokdy. Ol görmäli bari Albina Nikolaýewna birneme çekilişip, birhilije, näzijek gyza dönüp galypdyr.

Ol Dawytdanam öňe düşüp, ylgaşlap barşyna:

--Wadimçik, gaýrat et, çydajak bol, ezizim!—diýip samyrdaýardy.

Dawyt içeri girdi. Otagdan riň bilen nejasatyň , wodka aragynyň agyr ysy gelýärdi.

Dawyt düşegiň üstünde özüni bilmän haslap ýatan hassanyň elini eline aldy. Onuň eli buz ýalydy. Dawyt hassanyň bitin aýagyny yzarlady. Onuň dyzynyň aşak ýüzünden sap-sary, porsy riň akyp durdy. Ol tisginip gaýra çekildi.

-- „Tiz kömegi” çagyraly!

Aljyran Albina Nikolaýewna samrap durşuna:

-- Gerek däl. Onsuz bolmazy?—diýdi.

Dawyt ol aýalyň aýdan sözlerine garaman, bada-bat jaň edip, ýagdaýy aýtdy. Sähel salymdan „Tiz kömek” maşyny geldi. Olar barlaşdyryp, işiň işden geçendigini aýtdylar.

-- Onuň keselhanalyk işi ýok!—diýip, ýaşuly lukman Albina Nikolaýewna ýagdaýy düşündirdi. Bu süňk ragy! Ol süňki deşip akypdyr. Munuň özi keseliň jemleýji etaby. Bizde başga alaç ýok.

Albina Nikolaýewna adamsynyň sowuk, biçäre göwresini naçarlap, alaçsyzlyk bilrn eňreýärdi. Hä diýmän goňşylar üýşdüler. Bir salymdan akademik Smirnow bilen aýaly Lýudmila Erastanowna hem geldi. Şeýdip, Wadim Sergeýewiç gijara jan berdi.

Dawyt tanyş adamlaryň jan berişini ilkinji sapar gördi. Ýöne häzir içerde gaýma-gaýmalaşyk mahaly, SSSR diýen ýurduň dürli ýerlerine bu ýakymsyz habar telefon arkaly iberilip, gelýänleriň yzan -da-çyzan mahaly, bu ýagdaýlary ölçerip dökmäge onuň ýaş lukman hökmünde ýagdaýy ýokdy.

Gijäniň bir mahaly ýakyna, uzaga habar bermek aladalaryn birýüzli edildi. Baş Serhet goşunlary uprawleniýesinden iki sany general, birki ýokary wezipeli, ýokary çinli adam gelip, akademigiň gapdalynda oturdylar.

-- Wadimiň wesýeti nähili bolarka—diýip, akademik halsyz, bu hasratyň ýüregine ornandygy bildirip duran gussaly, ak ýüzüni ýoldaşlaryna öwürdi.-- Oňa-da maşyn gerek, ugradýan adamlar gerek. Uzak ýol, oňa gidip bilinjekmi? Ýol agyr, howa yssy...

Baş Serhet goşunlary uprawleniýesinden gelen general leýtenant agyr, salykatly başyny atdy.

-- Özüňiz çözeňiz, bizden müşgillik bolmaz. Jaýlanjak ýeri ertir irden diýen ýerinde taýýar bolar. Haçan ugramaly etseňiz, awtobusam, ugradýan ýeňil maşynam bolar. Eger isleseňiz, äkidende maşynly gidip, gaýdanda wertolýotly gaýdybam bolar.

Maslahatlaşyp, ir bilen sagat onda ýola düşmeli edildi. Akademik Dawydyň gidip biljegini, bilmejegni sorady.

-- Men hökman giderin!

Akademigiň ýüki ýeňlän ýaly boldy.

-- Sen onda ýanyň bilen derman, sanjym enjamlaryňam alaweri. - Ol gapdalyndakylara - Dawyt gitse, işiň ýary bitdi hasap edip bolar. Ol hakyky lukman, ýaş, güýçli oglan!..

Ir bilen Dawyt gerek zatlaryny alyp gelýänçä, eýýän, awtobus, ugradyjy maşyn, harby orkestr gelip, taýýar bolup duran eken. Merhum tabyda salynan badyna, hä diýmän orkestriň gamgyn owazy astynda maşynlar ugraldy.

Barmaly ýere Gün ikindä agyp başlan badyna barylady. Bu ýerde harby gullukçylar, olaryň maşgalalary, kömek bermäge goşulan serhetçi esgerler uly

topar boluşyp duran eken. Şol ýerde, belent baýryň güneý tarapynda eýýäm on-onki mazar bardy. Olaryň arasynda Lenajygyňam mazarjygy edil bir uly adamyň mazary ýaly bolup, tä gözüýetime çenli meýmiräp ýatan owadan, kerem-keramatly daglaryň, indi sary gaýmak baglan arçaly-kerkawly dereleriň, käkilikli, jerenli källeriň bütindünýä asudalygyna garap, ýazylyp, ýaýnap ýatyrdy. Dawyt gyzjagazyň mazarynyň başynda goýlan daşy aýna çarçuwalyja, güne-ýele az-kem soluşan suratyna garap, ep-esli wagt gama batyp oturşyna:

-- Lena janym, nähili ýagdaýlaryň, meniň seni gaty göresim gelýar, janym!..— diýip gussaly pyşyrdady. Göwnüne bolmasa mňazardan bir owaz çykaýjak ýaly boldy. Ýöne owaz çykmady...

Wadim Sergeýewiçi gyzynyň çep gapdalynda jaýladylar. Iş tamam boldy. Ýöne hiç kimiň awtobuslara münesi gelmedi. Her kim iki sany ezizini bu gara daglaryň arasyna dözen Albina Nikolaýewna hemaýat beriji sözleri aýdýardylar.

--Ah, Albina, ah garabagt Albina!..Dawyt Albina Nikolaýewna, ýene birki aýala, erkek adamlara köşeşdiriji, gurplandyryjy sanjym etdi. Ýürek agyryny ýeňledýän derman berdi.

-- Ýok, ýok, duruň, doganlar, menem olaryň arasynda jaýlap gidiň. Maňa olarsyz ýaşayyş gerek däl-eý!...-- diýip, ýaş, owadandan mähriban zenan eňreýärdi. ---Men sizsiz indi nirä gideýin, ezizlerim! Wah, Lenoçkam, wah, Wadimçik!..

Awtobus merhumy galdyryp, serhediň ugry bilen yzyna ugrady.

Maşyn Ak gaýadan jülgä düşende Dawyt Gargyly gysyda goýun bakyp ören atasyny, maşynlaryň gapdaly bilen okdurylyp gelýän itleriň tanyş üýrmesini, hol belentde, „Gotur gowagyň” bugaryp ýatan haýbatly agzyny, Ak galanyň, Kelte çynaryň adamlaryny gördi. Ýöne maşyndan düşüp, olar bilen salamlaşyp, ýa-da galyp bilmedi.

Ýöne Dawyt şol keremli gowaga seredende, onuň gözlerine ornan ýalawyň ýüreginiň başyna köz bolup ýapyşanyny duýman galdy. Ol şol ýerden tä Aşgabada çenli, edil dört-bäş sagatlyk ýoly diňe „Gotur gowak”, onuň dirilik suwuny indi nädip ile-güne şypa edip paýlamak baradaky pikirler onuň tutuş aňyny, süňňüni, duýgusyny gurşap aldy. Ol şu pursartda bu gowagyň düşübüne inip, onuň gaýnap, çogup duran dirilik suwuna telim sapar girip çykdy. Onuň aňy goş bilen „Gotur gowagyň” aralygyny ölçeý-ölçeý, ýüz metr ölçeğiň bardygy Dawyda aýan edildi. „Indi näme etmeli?” diýen sowala ol „Bu gowagyň düýbündäki her çüwdürime, br suw sordurýan mini nasos, hersine, suwdan dolar ýaly bedre ýaljak poslamaýan gaby gaýanyň ýüzüne ýörite pistoletden atmak arkaly berkitmeli. Her suw nasosyna suwa çydamly berk şlanglar berkitmeli, Olara goşdan elektrik çekmeli. Şlanglary goşa çenli çekip, goşda howuzjagaz gurup, onda adamlar suwa düşer ýaly etmeli. Haçan suw gerek bolsa, goşdan togy işledeniňde, şol ýere suw akmaly. Onsoň, kesel, ýarawsyz adamlary, şu ýerde bejeribermeli...”

Dawyt „Gotur gowagyň” suwuny goşa çekmegiň ähli ugurlaryny, ilik –düwme, ýeken-ýeken juda çintgäp işleýdirýärdi. Hatda, berk mini suw sorujylary üçin SSSR-ň haýsy şäherine, sargyt etmeli, çyga, suwa çydamly şlangalaryň haýsy şähere näçe metrini sargyt etmelidigini, bogunma, bogun, şaýma-şay bişirdi welin, indi onuň ýüreginde hiç haçan görlüp-eşidilmedik nurana ýagtylyk açylyp gitdi.

-- Nesip bolsa, bu işi beýle goýmaly däl. Gowy pikirlenmeli. Bejerişhananyň taslamasyny taýýarlamaly. Suw sorujy apparatlary, gaýa nädip berkitmeli, her çüwdürime, bedrejigi nädip asmaly. Şlanglary, ýeriň aşagyndan ýeriň ýüzüne nähili çykarmaly. Bejerişhana nähiili bolmaly. Suw sorujy, apparaty. şlanglary, Kosmonawtlar şäherjigindäk öýlap tapyşlar merkezine, şeýle-de, Kaluganyň mehaniki öýlap-tapyşlar zawodyna sargyt etmeli. Şlanglar baş ýüz metr, elektrik simi, müň metr, suw sorujy apparatlar baş sany bolmaly. Özem arzan bomaly däl. Goý, apparatlaryň her biri baş ýüz manat bolsun, elektrik geçirijiler baş ýüz metr bolsun, olam elli manat bolsyn, şlanglaryň metri bir manat bolsun, gapjagazlary baş sany, hersy ýigrimi baş manat bolsun, wklýuçateller, şitler, hersi on manatdan bolsun...

Ol bu pikirleriň düýbüne ýetäýjek bolup, jany-teni bilen gaýta-gaýta bişirýärdi, ýene, ýene öýlanýardy.

... Ertir okuwdy. Onsuzam olar gije sagat dokuzlarda gelipdiler.

Tomus gijesi adamlar akademigiň howlusynyň işige golay ýerinde çadyr gurup, nahar, iýer, iýer ýaly zatlary taýýarlap, ýatlama däbini berjaý etmek üçin garaşyp oturan ekenler. Dawyt gijäniň bir wagty otagyna bardy.

Ol gün adaty gün boldy. Dawydyň birhili keýpi ýokdy. Ol okuwdan soň otagyna gelip birki sagat ýatdy. Ýöne ýagdaýy düzelip gidibermedi. Ol gidip Albina Nikolaýewnadan habar alyp geldi. Ol görgüli üç otagly jaýa sygman uzakdan-ýakyndan gelenleriň garşysynda baýyna bir bölejik gara mata daňyp, aglap-aglap, pyýala ýaly owadan gözlerini gyrgyza boýap ýas tutup otyrды. Ol Dawydy görüp, ony gujaglady.

-- Gel, mähriban, indi meniň senden başga hiç kimim galmady...

Dawyt oňa düşündi, kän oturmanam ýaşaýan ýerine gaýtdy.

Basym başınjı kurs tamamlanyp, onuň synaglary, hasaplary başlandy. Dawyt akademik Smirnowyň haýyşy boýunça Albina Nikolaýewnalara öçüp geldi.

Basym Albina Nikolaýewnanyň haýyşy boýunça, ol olaryň jaýyna ýazga girdi.

Tomusam synaglarynyň ählisini ýokary bahalara tabşyryp, oba gitdi - Indi, nesip bolsa, iki ýyllap, diňe hassany bejermegiň syrlaryny öwrenmägeň ugrunda gezibermelidi.

Oňa lukmançylyk ugrunda „Interno” diýilýän eken. „Interno” diýmegem, ýokary mekdepeden daşarda okamak diýmgi aňladýan bolmaly - diýip, ol awtobusyň içinde töweregini synlap barşyna ýakymlyja oýlandy - Men geçen baş ýyly hiç şübhesiz, ynsabyňy horlaýjak gep-gürrüňsiz-ä geçirdim. Men baş ýyl mundan ozal gury salgyma giden bolsa, indi baş ýyldan soň kellämem, aklymam, ynsabymam ilin-günüň derdine derman etmegiň syrlaryndan dolup, yzyna barýan. Men indi öňki, baş ýyl mundan öňki Dawyt bolmaly däl. „Geçen baş ýylda ynsanyň derdine derman etmegiň gör, näçe syrlaryny öwrendim. Ýöne, olaryň näçesini indi öwrenerin. Ýöne şonda-da bu mukaddas işleriň aňyrsyna çykmak barmyka? Nesip bolup, Alla bize ýar bolsa, öz janymy bere-bere illeriň janyňy dertden hallas ederin. Heýem, öz janyňdan jan bermeseň, ilin janyňa seýik edip boljakmy. Ýöne, Alla jan, maňa bu ugurdan keramat ber, bu ugurdan paýhas ber, ýüregimden göz aç! Meniň özüme janam, baýlygam, malam zerur däl. Meni bu mukaddes ýola ataran Allam, sen maňa bu ýollarda keramat ber. Maňa ýykylan

derdine derman tapyp gitsin. Maňa sygyňan derdi-belalardan halas bolup ýaşasyn.”Bendäm bendäme sebäp „, diýen eziz Allam, sen maňa öz şypa ummanlaryňdan bir damjajygyny bagyş et. Eý, on sekiz älemi ýokdan bar eden eziz Alla, eý, Ýerleriň , gökleriň, beýlekli älemleriň ýeke-täk kerem-keramatly beýik Patyşasy, eý bizi bir gysym gumdan bina eden eziz Alla jan, eý özünden gaýdyp, ahyrynda ýene özüne barjagymyz, eziz Allam, men seniň ýerdäki kiçijik şuglaň bolup adamlaryň derdini dep edeýin. Maňa keramat ber, kerem ber, eziz Allam!..

Dawyt mundan öň hiç wagt dyn, şerigat, Alla, keramat barada oýlananokdy. Oňa ünsem berenokdy. Hiç wagt Allanyň keramata ýugrulan mukaddes adyny dilinde alanokdy. Emma ol akademik Smirnowyň „Alla ynangyn!” diýip berk tekrarlamaşyndan soň häzir welin, öýde-de, ýolda-da, synag mahaly-da ýüregine dolan ýanyp duran ody, geplap-geplap, içini sowadaýjak ýaly bolup şol pyşyrdady oturdy.

Birden onuň ýüregi boşap galdy-da, ýigit erbet tıgindi.

-- Eý, Allam, ol iş nähili bolarka?!—Onuň häliden bári buýsanç bilen galkynjyrap duran başy aşak egildi. - Ýok, oňa men jinnik ýalagam günäkär däl! Allajan bar! Men günäkär däl! Men häzirem yzma, obama çirksiz gaýdyp barýaryn. Meniň tenimem, pälim-niýetimem, umydym-arzuwymam Allanyň öňünde-de, iliň öňünde-de, öz ynsabymyň, lebzimiň öňünde-de juda päkdirin, eziz Allam. Oňa hiç kim ynanmasa-da, sen meniň her demimi, ädimimi, umyt-niýetimi görüp duransyň-a. Bu dünýäde diňe sen ýeke-täk kepilçim, Alla jan!....

Dawyt gidip akademige sanjym etdi. Onuň endam-janyňy owkalap berdi. Onuň bilen bir käsejik çay içdi. Dermanlaryň güýji ýöräp ugransoň akademik açyldy.

Dawyt akademigiň bu “sahy” ýagdaýyndan peýdalanyp galmak isledi-de, edil onuň gapdaljygyndaky oturgyja geçip, akademigi- hor, gýn, howa zarlykdan aksylyt öwürsýän hor, halsyz ýüzüne naäzaryny dikdi.

--Ýoldaş mugallym, sen maňa şu wagt ýeriň giňinde, birki sany sowaly düşündirsen-e! Meniň käbir zatlara, näçe okasam-da, hiç aklým çatanok.

-- Meselem?!

--Meselemmi?! Ine, dirilik näme, ölüm näme? Saglyk näme, hassalyk näme? Dert näme, derma näme?Lukman bularyň niresinde bolmaly?..

Ahademik krowartnda gysaryp ýatan yerinden, dikelip oturdy. Adamyň, haýwanyň diriligi, bu bir beýik ýaradanyň haýran galmaly keramaty bilen ýaradan beýik gudratydyr.—Akademik hor ak,ýuwulyp, ýuwulyp halys tüýdülere gelen esgi ýaly inçe barmalklyakjyl, hor hoellerini dözümlü owkalady-da, jaýyň potologyna pikirli garady-da-- Adam, beýniniň, ýüregiň, bagrýň, öýkeniň böwregiň aşgazanyň, peşew ýollarynyň, içegeler ulgamynyň, duýgular ulgamynyň beýik sazlaşygyndan emelegelen subýektdir.Sol sazlaşygy emele getirýän ulgamlaryň her biri özbaşyna bir ägirt uly dünýädir. Meselem, ýüregi alyp göreli.Ýürek beden agzalarynyň ählisine ömür, dirilik, paýlaňar. Ýürek durdygy, bedende, dirilik gutarýar, Bagyram, öýkenem, böwregem edil şonuň ýalydyr. Bularyň biri kem tapsa, beýleki agzalaryň, umuman şol beýik sazlaşyk ýitýär.Ine, lukman, derman şu ýerde saglyga gatyşmaly. Eger ukman şu sazlaşygyň

bozulmasyny duňmasa, ony tapyp, zerur kşmege ýetişip, em etmese onda bedende ñölüm başlanýar.

Bu sazlaşygy näme bozýar? Bu sazlaşygy, suw, howa, iýmit, sowuk, yssy geleňsizlik bozýar.

Akademik Dawudyň ýüzýne birhilije ýylgyryp seretdi-de:

--Siziň halkyňyzyň “Derdem agyzdan girer, dermamam “ diýe bir gowy sözi bar. Aýdylyşy ýaly, diňe dert däl, ýaşayyşam, şol beýik sazlaşygyň energiýasam suw, howa, yssy, sowuk, iýmit bilen agyzdan girýändir. Bu dogry, ýonejanly, ýaşap, işläp ýören adamyň özi dert näme, derma näme, seljermeli-dä! – Lukman akyly bolmalydyr, gary akyly, sak, hatyrjem bolmalydyr. Ol lukmandan has belent bolmalydyr. Ol bozulan sazlaşygy diňe bir derman bilen dälde, derman sözi, dermandanam güýçi märibanlygy, üýzýniň, gözüniň ýakymlylygy, üstbaşynyň tämizligi, näsagysagalmaga beýik umyt berip bilýän berk ynamy bilen hemmelhemleri bilen bejemelidir!

Elbetde, häir lukmançylyk ýçin kän bir ýeňil döwür däl. Ýöne wagty geler, lukmançylyk ugry hälki sanan ugurlarymyzyp her biri barada aýratyn gözlepe başlanar, Bu ugurda güýçli, çylşyrymly, akyly, duýgur tilsimatlar oýlanyp tapylar. Ýöne biz oňa garaşyp oturmaly däl. Hut şu günden, hut häzirden şol beýik sazlaşygy emele getirýän beden agzalary barada, olaryň derdi, dermany, ony bejermegiň syrly barada özbaşdak pikirlenip başlamaly. Medisina şeýle birmeseledir, oňa eliňi degirip, göwnýäşni gaçyrmak bolmaz. Oňa tutuş sýňňýň, yhlasyň bilen ýapyşmaly. Ýalňyşyp boloar, olam, indikide ýalňyşmazlyk üçin...

Ol arada bu ýigit bilen eden gürrüňine ýene dolandy. Birhilije öwürüm edip, söz açdy.

-- Ogul, sen dine ynanýan diýipmidiň?!—diýip ýaşuly, bu gürrüňiň arasynda ýaş ýigidiň garaşmaýan ugrundan söz açdy.

-- Ýok-la!—diýip, ol, ör-gökden geldi.—Näme, men indi Hudaý diýen zadyň nämäniň çyn, nämäniň ýalandygyny bilmez ýaly, oglanjyk däl-ä. Men, edil kolhozdan çyksam-da, kolhoz menden çykman ýörer ýaly kolhozçy däl-ä.. Akademik erbet haşlady.

-- Senem meniň ýaly ekeniň. Menem şeýle pikir edip, elli ýaş aýetdim. Elli ýaşymda bir keramat ýüregime kürsäp urdy. Janyma jaý tapmadym. Ýogsa, atamda-babamda din-dessur diýip ýörenem ýok. Maňa-da bu ugurlarda „sen eýle bolgun, beýle bolgun” diýenem bolmady. Ýöne, ine şeýtdim-de, ýüregi ýanar otly diwana bolup galdym. Ahyry hindileriň gadymy dillerinde ýazan”Mahapharata” diýen poýemalaryny tapyp, hindi dilini, onuň dialektlerini öwrenip, şol poýemany okap köşeşen ýaly boldum. Soňam, ol esri şondan bäri rus diline terjime edip otyryn. Sen Allauýgun, Alla uýmasañ, senden hakyky lukmanam, hakky ynsanam bolmaz.—diýdi.

Bu gürrüňiň soňy medisina sapdy. Akademik Dawudyň henize=bu güne eşitmedik ugurlaryndan söz açyp başlady.

--Adam diýilýän zady Alla juda täsin materialdan ýaradandyr. Adam- ol biri-birine meňzemeýän millionlarça bakteriýajyklaryň giden bir okeanydyr. Şol okeanyň içinde bakteriýalaryň deňezleri, derýalary, kölleri, çeşmeleri, çajjagazlary akyp ýatandyr. Ine, kelläni al, ol iki deňiz bilup durandyr. Şol iki

deñziň bakteriýasy, biri –birine meňzeş dälidir. – Ol Dawydyň ýüzüne garady - Sen musulmanlaryň „Gurhan „diýen kitabyny gördüňmi”

-- Görendirin, ýöne okamok.

-- Şol Allanyň kitabynda ”Deňizleriň şor, aýy suwunyň arasy bilen süýji suw hem akýandyr. Süýji suw bilen aýy.. şor suw biri-birine goşulýan dälidir” diýen bir aklyňa sygmaýan pikir aýdylýandyr. Ine, beýni ýarym şarlarynyň bakderiýalary hem edil şonuň ýaly. Indi ýürek barada, Adamyň süňňünde iki sany ägirt akymly iki sany derýa bardyr. Bir derýa sag tarapyndan ýokarlygyna çüwdürilip akýandyr, birisi çep tarapyndan çüwdütilip ýokarlygyna akýandyr. Olara biziň dilimizde sag tarapky gan arteriýasy, çep tarapky gan arteriýasy diýilýär. Ine şol arteriýalar ýürekden şol bir bakteriýalar hazynasyny alyp, beýniniň deňine ýetende, beýniniň bakteriýasyna görä bakteriýa bilen gandyryp, eliň deňine ýetende eli özüniň bakteriýalary bilen gandyryp, böwregi, bagry, öýken, ödi, dalagy, beýleki bedenleri hersiniň öz bakteriýasy bilen gandyryp. Ýene-de ýürege öz durkunda gelip goşulyp, ýene ýürekden çykyp gidýär. Heý, şeýle çylşyrymly prosesi kelläňe getirmek mümkinmi. Mümkin däl-ä. Şonuň üçin adamlar kesellände, onuň keselini anyklamak bilen bakterial düzümine akyl ýetirmeli. Damardaky ganyň düzümindäki, errisit, gemiglobin, neýron, sahoroz bakteriýajyklarynyň sagatlygyny, näsazlygyny kesgitlemeli. Eger şony kesgitlemeseň, sen hassanyň derdine derman tapyp bilmersiň. - Akademik birden başyny galdyrdy.

-- Dünýäde iň arasa zat nämedir.

Dawyt az-kem pikirlenip

-- Suw!—diýip goýberdi.

-- Dogry! Ýöne orta asyrlarda iňlis alymlary suwuň durşuna bakteriýalardan durýandygyny açandyklayndan habaryň barmy. Sen häzir iň arasa diýen suwuňda, şolaryň mikroskoplary bilen seretseň, ýöne bygyrdaşyp duran jandarlardan doludygyny görüp, aňryň bäreňe geler. Seniň iýip ýören miweleriň, gök önümleriň, etiň, peýniriň, nahar-şoruň barada-ha gürrüňem ýok! Adamyň bakteriýa älemine gelmişek bakteriýalar, telim ýöl bilen kürsäp girýär. Birinjisi, nesil yzarlamak arkaly, ikinjisi. howa bilen, üçünjisi, agyzdan- iýmit, suw bilen, soňkusy, başga-başga, gelmişek ten bilen...Olar. baryp, şol bakterialogik älemiň sazlaşykly dünýäsini bozýar. Bu bolsa, şol sazlaşygyň bozulan merkezi nire bolsa, öýkenmi, bagyrmy, aşgazanmy, kellemi, el- aýakmy... keseliň döremegine sebäp bolýar., Şonuň üçin hemişe eliňi sabynlap ýuwup durmaly, agyr, ýokganç keselliniň ýanyna baranyňda agzyňy hasa bilen baglamaly. Her bir lukman profilaktika üçin spirti köp ulanmaly.

Akademik gijäniň bir wagtyňa çenli şol gürrüň berdi oturdy. Onuň bu gürrüňleri Dawyt üçin edil derman ýalydy. Ol bu gürrüňlerini aňyna däl-de, ýüregine ýazyp alypdy. Şondan soň ol akademige özçniň „Gotur gowak” baradaky pynhan syrny nähili açanyňam bilmän galdy. Ol özüniň maşgala ýagdaýyny, çagalykdaky bolşuny, atasyna kömek berip ýörkä bir gotur çebiň gowagyň düýbüne gaçyşyny, garry, ker, lal atasy özelenip duransoň, gowaga girip, onuň düýbüne gaçyşyny, ol ýerde başyndan geçiren ýagdaýyny, gowagyň çuňňur düýbünden akyp ýatan üç çüwdürim, olaryň aşakdaky emele getiren kölçesi, onda suwa

düşünişi, ol suwdan içişi, gowakdan çykanson özünde bolan ruhy, pähim-parasat, fizologik, juwanlaşma, arassalaýyş, dertleriň ýok bolup gitmesi barada howlukman, edil asylyly talybyň döwlet synag toparynyň önünde jogap berişi ýaly, jikme-jik gürrüň berdi.

-- Meniň ejem, kakam, jigilerim inçekesellidi. Meni barlaghanada iki sapar jan edip barladylar, bar eken, ýöne häir ýok—diýdiler.

Akademik Dawudyň bu gürrüňini eşidip, ýerinden zow-zow turanynam duýman galdy. Ol bu gürrüňiň änigine-şänigine ýetmek üçin Dawuda bu gepi telim sapar çingtäp-çingtäp gaýtaltdy. Her dürli sowallar berdi-de elini begençli çarpyp goýberdi

-- Bardyr diýýädim, Han-a bar eken-ä, hana-a! Bolmaly diýýädim - Ol ýigdekçäniň ýüzüne aýdyp bolmajyk begenç bilen seretdi. - Sen şol suwdan içip, gap-garaja, kesel büren mürrüjek oglanjykdandan şeýle nurada ýigide öwürülen oganj-ka! - diýibem Dawudyň maňlaýyndan gaýta-gaýta ögşady-da ony bagryna basdy.—Oglum, berekella, sen meni ölmänkäm beýik bagta ýetirdiň, oglum, ogluljygym!.- Seniň bu meseläň, tutuş ömrüňi bagyşlanyňa degýändir. Ýöne şol gowagyň suwundan Kislowodskiý şäherinde „Suwlaryň düzümini derňeýän Bütinsoýuz merkez” bardyr. Onuň direktoryna Laryn Iwan Hanowiç diýýändirler. Şol merkeze hut özüň baryp ol suwuň düzümini elinje barlatmaly. Olardan „Bu çeşme suwy adamlary bejermäge ýaramly” diýen rugsatnama – hatyny almaly.Diňe şondan soň ol ýeri edil ýeriň aşagyndaky kybabynda, ýeriň üstünde gurnamaly. Ýeriň aşagyndaky suwuň degýän, minerallaşan ýerlerinden daş goparyp, getirip, merkez boljak ýere örmeli. Mahlast, Ýeriň aşagyndaky keramaty ýeriň üstüne çykarmaly. Munuň üçin pul-da, serişde-de, material-da gysganmaly däl. Şol ýerde, on - ýigirmi kesel üçin, lukmanlar, hyzmat ediji personalar üçin otaglar, naharhana, operasion otaglar, goşmaça elektrik stansiýasyny, içimlik suw ulgamyny, barlaghana, baglaryň içinde keselliler, hassalar, özlerini barlatmaga gelenler dynç alar ýaly tamjagazlar, sekiler, çayhana, mal saklar ýaly ulgamlar gurmaly bolar. Seniň bu meseläň, dünýä yüzünde, bahasyny hiç zat bilen ölzäp bolmajak adamzat taryhyndak beýik sensasiýa. Sen bir başyny başla, soň saňa tutuş adamzadyň özi hossar bolar. - Akademik bu gürrüňlerden soň bir erbet titredi. - Sen meni gaty begendirdiň, oglum, meniň sähel süýşürintgi pulum bar. Şonuň birbada ýigrimi müň manadyny bererin, galanynam, soň ugruny taparys. Sen kanikula gidip gelýänçäň, men onuň taslamasynam, oňa gerek boljak harajadam işläp çykaryp goýaryn. Indi bolsa, sen gidip dynç al!..

Dawyt akademik bilen hoşlaşyp, Albina Nikolaýewnalara sowulmady-da, Birinji Maý köçesine çykyp, instituta bakan dähedem-dessemläp ýöräp bolýan ýerine gidip, çykarynyp, özüni düşege goýberdi.

Ol alasarmyk ýagdaýda :

-- Albina Nikolaýewna henizem ýatmandyr-la?!Ýa, maňa garaşýarmyka?—diýip mydyrdady. Soň garşysyndan bir adamyň özüne tarap batly-batly ýöräp gelýäninem duýdy.Ol akademik bilen bolan gürrüňlerden ýaňa böwsüläýjek bolup duran kellesini galdyryp, ol adamyň ýüzüne seretdi Garşysynda ömrüne gören adamsyna meňzemeýän daýaw ýigit durdy Ol nämedir bir zat diýip soratýardy.

Dawyt köçäniň gyrasyndaky belent dmir sütüniň depesinde ýanyp duran çyranyň ýagtysyna, ol adamyň ýüzüne seretdi. "Ýolagçy bolsa gerek" diýibem oýlandy.

-- Näme soradyňyz?

Onuň garşysynda duranyň sesi gazaply çykdy.

-- Sen Dawytmy?—Ol adam rusçany ermeni basymy biklen aýtdy.

-- Hawa, men Dawyt.

--Eger, Dawyt bolsa, gürrüň bar, gyra çekileli.- Dawyt töweregine garady, köçede her mahal eýlä-beýlä geçýän maşynlardan başga janly jemende ýokdy.Ol garşydaşynyň titräp duran mysalasyna ynamly garady.

-- Aýdyber, näme gürrüniň bolsa.

Ol pyýada erbet sögüdi.

-- Men seni yzarladym. Adyňam, familiýaňam, nirede okap, nirede ýaşaýandygyňam bilýän. Sen indi menden sypyp bilmersiň.

Dawyt geň galdy:

-- Näme beýle yzarlap, men kime näme jenaýat, ýa zulum edipdirin?

Nätanyş dişlerini çalyp, içiniň içgiden, çilimde ýaña dolugyp duran ýangyny dişleriniň arasyndan syzdyryp daşyna çykardy.

-- Seniň Sewilýe bilen näme dawaň bar. Sen näme üçin onuň göwnüne degdiň.

Men ýedi ýyl oturyp on gün boldy, türmeden çykyp gelenime. Sen maňa dogryňy aýtmasaň—Ol goltugyndan jöwher gama çykardy. Edil baryňy paralaryn. Men türmeden gorkamok. Sen maňa jogap ber.

Dawyt ýylgyrdy.

-- Men Sewilýäniejesini, kakasyny, ejesini bejerdim. Olam meniň ýüzümi arassalap berdi.

-- Ara, bes et-sen-äýt, hapa türkmenjik.Gutar!Sen ony näme etjek bolduň.

Dawyt ol adama geň galyp seretdi.

-- Sen meniň ýüzüme bir seret, meniňýüzümde aýal adama zulum eder ýaly alamat barmy?! Eger Sewilýe mendenöýke edýän bolsa, diňe seniň diýýän zatlaryňy etmändigim üçin öýke edip biler. Men aýal adama edil ejeme, uýama, gyzyma sereden ýaly seredýändirin. Galanam, eger adam öldüresiň gelse, gel, meni öldür. Meniň başga aýbym bolmaly däl. Men Sewilýäniň hem juda arassa, mähriban gyzdygyna janym bilen ynanýan-- Emma ol adam köşeşmedi. – Eý, sen samrama—diýip, pyçagynyň sapy bilen Dawudyň ýüzüne urjak bolup topuldy. Dawyt onuň elini saklap bilmedi-de, onuň golundan kakyp goýberdi. Nätanyş, dünđerilip gitdi-da, baryp gapdaldaky ganawa jalkyldap gapgaryldy. Ol „waý” diýip, bagyrdy, soň bir erbet inledi.

Dawyt aljyrap durka edil ýeriň teýinden çykan ýaly bolup iki sany milisioner geldi-de, hersi Dawudyň bir goltugyndan dazyrdadyp tutdy. Olar ol bada rasiýa bilen merkezi uprawleniýä jaň edip operatiw topary, „Tiz kömegi” çagyrdylar. Bir salymdan Dawyt milisiýa bölüminiň Žitnikow köçesiniň podwalynda ýerleşýän otagynda näme-nämeleriň bolanynda-da düşünmän, aňka-taňka bolup otyrды.

Ony häлки milisioner oglanlkaryň ýazyp beren protokoly esasynda, biulindäki kemerini bir ýüz kyrk bir manat puluny, köwüşleriniň bagyjygyny alyp galyp, gijäniň içinde gaýrada, rus mazarçylygynyň gapdalyndaky belent howluly

zyndanyň SIZO - deslapky derňew-anyklaýyş bölüminiň kamerasyna maşynly eltip dykdylar.

Dawyt bu bolan zatlara her näçe pähim etjek bolsa-da göz ýetirip bilmedi. Şonda-da, ol özünde günäniň yokdugyna, günäsiz bir bendäni zyndana uzak salynmajakdygyna ynanmakdan başga zada gaýraty çatmady. Onuň ýerleşen kamerasy ini-boýy ýedi ädimlik ýer bolup, öçügsi çyranyň derdinden duran ýerinde bütüräp barmalydy. Ol nirä barýanyňam bilmän, kimdir biri bilen çakyşmasa, bir bolar bolgusyz zada urulmasa razy bolupýuwaşja süýşüp, penjirä tarap süýşüp ugrady. Ol ortaraga ýetende kimdir biri onuň elinden tutdy-da, özüne tarap çekdi.

Dawur bu ýyljak elden bu kişiniň ýaşynyň birçene ýetendigini, ony dem alyş ýollarynyň derdiniň horlaýandygyny, ondan başga-da ýüregi kemli, bendedigini duýdy. Öa ýanyndan "Ýüregi kemli bolsa, ondan ýamanlyk çykmal-a däl" diýip ýyldyrym çaltlygynda oýlandy-da, özüniň çekilýän tarapyna eňňit etdi. Baryp, bir kişä degdi-de, onuň gapdalynda çökdü.

-- Gel, şujakgaş ýerde oturagaý! Közüň ögrenişenden soň ýerleşersiň.

Dawur naranyň birinji gatynda sakally, sarmykly ýaşulynyň oturandygyny gördi.

-- Salowmaleýkim!

-- Waleýkum essalam werehmetü beräketi, bala! Amanmy san. Allahym bu dünýäde abraý, ahyrýetde iman bergeý, enşalla!—diýip, Dawudyň sag elini tapyp alyp, hälki alamatlaryň üstüne gan basyşynyň gyssanmasy hem bildirip duran goja aýasy bilen gysdy. Käýinme, gissanma, herki işde bir bähbit bardyr. Azyz Allahymyň hikmetleriniň bimanysy ýohdyr. Enşalla, bu-da ömrüňe sogap bolup ýazylgaý!

Dawudyň gözleri kem-kemden öwrenişdi. Diwar boýa-boý iki gat nara bolup durdy. Jaýyň edil ortasynda-da üç nara biri-birine çatlyşyp durdy.

-- Indi ýerime geçäýeýin, haýsy ýer boşka.

-- Boş ýer barmy!—diýip, bir zorra ses yokardan arlady. Otur gymyldama-da, şol çöken ýerinde, gazyk bolup oturyber. -- Ol gapdalyndaka hüňürdedi. - Aý, her gelen haramzada hekem-äý. Näme, ejeň miras mülki bar-da, senem şonda dynç almaga gelensiň-ow.. Balaňy s... bolaýyşlaryny

Dawyt sesini çykarmasa-da, şol geplän ýatanyň gan basyşynyň yokarlanyp, onuň psihikasynyň bozulanyny aňdy. "Oňa köşeşdiriji sanjym bilen bir düwmejik „Paperin” berip, bada - bat ýygrimi damja karwaol içirseň, tut ýaly bolup, guzy ýaly bolup uklardy..".

-- Eý, tentek, sen özüň näme kär edýän janawar!

Ýaşuly ellerini ak sakalyndan aýyrady-da, Dawudyň elinden tutup: "Onuň bilen deň bolup durma" diýip duýdurdy.

-- Men talyp-la!

-- Talyp bolsaň poh iýip ýörsüňmi bu ýerde?

-- Dawyt ýylgyrady.

-- Şu wagt bir adam öldürüp gelýän. Aslynda şu gün meniň adam öldürýän günüm, bary-ýogy alty adam öldürdim. Ýene bir altysyny dagy öldürmesem, meniň ukym

tutmaz. Haýsyň ölesini gelse, howlukman, nobatajyk duruň. Bu ýeri tüýs meniň isleýän ýerim eken. Adam päsgel berjek däl. Senden başlaýaýayn...

Häliiden bäri wadyrdap oturan pyýadadan ses –selem çykmany. Ol bir salymdan:

--Ýit-ä, ýok bol-a, doňuz - diýdi. - Men-ä başga kamere geçjek.

-- Pikiren etme, şu ýerden gapa tarap geçdigiň, öldügiň biläý. Bagtly ekeniň sen, ölmekde birinji boljak ekeniň, hany, gel-eý!

Ýaşuly onuň elinden tutup, „Bes et!” diýen yşarat etdi.

Kamerada ýatanlaryň birindenem ses çykmany.

Birden kimdir biri gyryljak ses bilen:

-- Ganhor aga, balagyma siýip barýan-eýt men buşugaýyn, jan ganhor aga jan! - diýip, mysapysyrap aýtdy.

-- Buşuk, ýöne, şarlady buşuksaň ikinji bolarsyň—diýdi. -- Garaňka çümüp oturanlar gülüşdiler.

-- Eý, Doşşan, sen bagtly ekeniň-eý, ikinji bolduň.—Ertire ölmän çyksaň, ýuwarsyň

-- Ölse iki ýuwar. Näme bu ýerde mugt ölüm barmy saňa!

Ýaşuly Dawytdan gözünü aýyrman otursyna:

-- Özüň nireden? Kimlerden bolarsyň? - diýdi.

Dawyt diňe goja eşider ýaly, ýuwaşjadan özüniň niredendigini aýtdy.

-- Boldy.Ýürehim duýdy-la. Meniň özüm garry Nohur diýilýä ýerden. Adyma Şamuhammet hoja diýerler.Metjitde ymam bolup, medrese ýöredýeň, namaz okap, oraza tutup ile ters görelde görkezýesiň—diýip, indi beş aý beri şul ýerde sahlap goýupdylar. Olar meni şu ýerde sahlap Alla, din –şerihata ynanjy zyndanda sahlaýandyryk diýip pikir edýeler. Aý, Alla bilýendir.Men-ä indi ögrenişip gitdim.Bularyň tutany hiç. Meni Allahymm tutmasa bolar. Her bir işiň aslynda bähbit bardyr, emşalla!

Gojanyň bu sözi Dawudy edil bir tok uran ýaly etdi. Ol sarsyp giden süňňüni tutup bilmän ep-esli wagt oturdy. Birdenem „Olar meni şu ýerde sahlapb türkmeniň Alla, din –şerihata ynanjy zyndanda sahlaýandyryk diýip pikir edýeler”diýen pikir edil Sekizýabyň gözbaşyndaky belent gaýalardan gaýdýan saglawuk ýaly bolup, onuň depesinden yňdarylyp gaýtdy. Ol özüni tutmaga ýetişmänkä demir gapy jagyrdap açyldy. Kameranyň daşyndan ýakylýan goşmaça çyrasy ýandy.

-- Amanow Dawyt, işige!

-- Ganhor agamyza kaput—diýip kimdir biri ýaňsyly aýtdy.

Dawyt işige bardy.

-- Eliň arkaň!—diýip, koridorda duran ýarym ukuly ýüzi asylyp duran milisioner azmly gepledi. – Öňe!

Gapy ýayldy.

Dawudy koridoruň ugry bilen gykakky otaglaryň birine eltdiler.Bu ýerde, täze raýat egin-eşikli adamlar oturdylar.Dawyt olaryň görmegeýden salykatly ýigidiniň garşysyna geçip otyrды.

Ol ýigit baş atyp Dawyt bilen salamlaşdy.

-- Familýaň. Adyň. Nirede,näçinji ýylda doglan, nirede işleýäň?

Onuň :

-- Medisina institutynyň başinji kursuna diýmegi ondan sorag edýän tatar adamsyny juda geň galdyrdy.

-- Togda, çto, dawaý, snaçala!—diýip, ol öz dilinde sorag edip başlady. Dawyt ähli zady bolşy-bolşy ýaly gürrüň berdi.

--Men akadematik Smirnowa...

Sülçi ony saklady:

-- Salgysy?

-- Jukowskiý geçelgejiginiň 18-nji jaýy.

Sülçi ony ýene saklady:

-- Öz ýaşayan jaýyň?

-- 1-nji Maý köçesiniň 19-njy jaýynyň 10-njy otagy...

-- Hawa, aýdyber.

Dawyt jnygyp-janygyp bolan ýagdaýy bolşy ýaly gaýtalady.

-- Bary şolmy?

Dawyt oýa batdy.

-- Birnäçe söz, ol adamyň „ara” diýip sögmesi. Meniň „Eger adam öldüresiň gelse, gel, meni öldür” diýenim ýaly sözler galan bolaýmasa.

Sülçi gözlerini bakraldyp Dawudyň ýüzüne bakdy.

-- Maňa hakykat gerek. Şonuň üçin, täzedan gowja oýlan-da, baryny gürrüň ber. Howlukma.

Dawyt oýlandy-da başdan başlady.

Sülçi kanagatlanmady. Dawyt şu wakany şeýle äheňde ýene iki sapar gaýtalady.

Soň onuň sesi magnit lentasyna ýazyldy.

Şondan soň sülçi Dawytdan akademik Smirnow, Albina Nikolaýewna, Sewilýe bilen tanyşysyny protokola geçirdi. Okaýşy barada gyzyklandy.

-- Sen nähili pikir edýän, medinistitutyň talyby şeýle jenaýaty edip bilermi?— diýip, ol ahyrda Dawuda sowal berdi.

Dawyt agyr oýlandy.

-- Namysyna degseler, içgili bolsa, kelpenrāk bolsa edäýmegem mümkin

-- A siz?

-- Ýok-la. Men başinji kursy gutarjak bolup durun, Juda gowy okaýan. Meniň tertibim, ünsüm gowy. Arak, şerap, çilim, nas, neşe iň ýigrendik zadym. Gyz-gelin bilen juda sowuk. Basym oba gitjek bolup ýörün. Obada ýarawsyz atam, hassa ejem, kakam, uýalarym minudyny sanap garaşyp otyr. Men onsoňnäme üçin uruşyp, birine jebir, sütem edeyin. Meniň kārīm sütem etmek dāl-de, seýik etmek ahyryn...

Sülçi barybir betgüman boldy...

Dawudy kamera eltenlerinde Şamuhammet hoja darajyk burça dykylp, namaz okap oturan eken. Ol dogadileg edip bolýança, Dawyt işigiň agzynda gazarlyp durdy. Soň gyrakky çünkdäki boş nara geçjek boldy. Ony ýaşuly saklady.

-- Geçäý, ýeriňe! - Ýaşuly gapdala süýşüp, oňa ýer berjek bolup, özi ýumruk ýaljak bolup oturdy.

-- Allaha şükür, Alla jan ýene bir gününe ýetirdi. Ile-güne, içinde bize-de haýyrly gün bolsun, ylahym.—Soň ol ýoldaşynyň ýüzüne seretdi.—Onsoň näme diýýelle. Özler-ä gaty kār sakladyla...

Dawytbaşyny atdy.

-- Aslynda bolan zat ýok. Bir ermeni adam gije meniň garşymdan çykyp, meni saklady. Pylan gyzy tanaýaňmy, sen oňa näme üçin azar berdiň”- diýip, yrs arap başlady.

-- Içiglimi?-

--Wah zyr-la. Onsoň eli pyçakly, maňa topuldy.Meniň bar edenim, edil ýüzüme ýetip barýan pyçakly elini itip goýberdim. Ol adamam öz badyna, baryp beton ganawa gapgaryldy. Edil şol wagtam, iki sany milisioner edil ýeriň teýinden çykan ýaly bolup geldi-de, şu ýere alyp geldiler.

Ýatanlar gorsandylar.

-- Dört ýyl işiň bar!Külçäni düwüber,

Gapdalda ýatan okumyşsyrazy.

-- Gowja aklawçy bolsa, boşadyp goýberýär. Suda-da ýetirmeýär.

-- Ýo-ok, şol topulan adam kim, onuň ýagdaýy nähili, şol barada-da pikir et!

-- Şertli iş kesiler.Gutardy.

Şamuhammet aga Dawudyň goluny gysdy.

-- Hudaya sygynyber.Alla, enşalla gowusyny eder.—Ol birsalymdan—Namaz ohyrmysyň?—diýdi.

Ýaşuly başyny ýaýkady.

-- Häk, ýaşlyk edäsiňiz-dä, Ohymyk kerek, ogul. Namaz Alla bilen dertleşmek pursadydyr.Ana, namaz ohymasaň, Alla nädip arzyňy diýjek. Gel, bala, häziriň özünden ertir namazyny oky!

--Namaz bilemog-a.

Ýaşuly gaty gaharlandy. Ol birhili zarp bilen:

-- Goý, kepiňi, ohy!—diýdi-de, özüniň namaz okan ýerini görkezdi.—Bar, tur, täret al!

-- Men bilemog-a.

-- Bilersiň, eliňi, ýüzüňi üç sapar ýuw, kelläňe mesh al. Soň öňüňe, yzyňa suw al,Bol, bol..Tur, ýeriňden, ýöri,

-- Ol Dawyt täret alýança, el-ýüzüni ýuwýança onuň bärsine gabat bolup, öwredip durdy.Soň namazlyga geçirdi.

-- Indi üç sapar „Allow Äkber!” diý. Boldy, indi niýet et. „Niýet kildym ertir namazynyň iki rekat sünnetini ödemekligi ” Dawyt gaýtalady. Indi

„Kulhowallany „ ohy.Soň „Yzzajy ensurallahyny” ohy - Ol bu dogalary şeýle ýumşak aýtdy welin, Dawur olary bada bat ýat tutup aýtdy. Indi iki sapar egilip gal. Indi”Essalatyny” gaýtala., soň ýaňky okanlaryňy doly okhy-da, iki sapar togap et. Ýene „Etthahyatyny „ gaýtala. Indi ýeriňden turup, ertir namazynyň iki rekat parzyny okamagy niýet etdim” diý.

Ýaşuly ertir namazyny Dawuda kemini goýman öwretdi,

-- Ine, boldy. Bir juda uly iş bitirdiň. Indi doga-dileg et-de, ýat.

Men näme dileg etsemkäm.

Ýaşuly Dawudyň ýüzüne garady.-

-- Eý, Allam maňa abraý ber- diý. Görner, görünmez apatlarda, zulumdan , töhmetden, jebri-jepadan öz penaňda aman sakla—diý.

Şamuhmet hoja Dawuda has gysmyljyrap, oňa Allanyň gowy görüp, kabul edäýjek dileglerini öwretdi oturdy.

Dawyt Şamuhmet hojadan şol dileglerem, ertir namazynam, öýle, ikindi, agşam, ýasy namazynam çintgäp-çintgäp öwrendi. Olary soňam, kamera nahar getrýänçäler gaýtalap, öz kalbynda bişirdi oturdy..

Demir gapy jygyrdap açyldy.

-- Hany, saklananlar, yrgyldaşyp oturman, hatar üçin hatara düzüliň! Ertirlik naharyňyzy alyň!

Dawyt jam bilen kürüşgäni göterip, Şamuhmet aganyň ýanyna geçdi.

-- Iýme, gapdajyk goýaý. Oglanlar iýer.

Dawyt aňka-taňka bolup onuň ýüzüne garady. Ýaşuly başyndaky zommajyk telpegini eline alyp owkalady.

-- Häzir, azajyk sabyr et.

Şondan ýarym sagat töweregi geçenden soň ýaşula bir termos çay bilen gatlakly çörek, el ýaly kebab getirdiler. Kebabyň ysy kamera ýaýrap gitdi.

-- Hany, geliň oglanlar, bileje iýeliň—diýip, ol töweregindäkilere hödür etdi. Dawyt termosyň gapagyny çaydan doldyrdy-da, bir bölek gatlakly çörek bilen garbandy. Soň tä ýaşuly nahar edinýänçä, oňa çay guýup berdi oturdy. Nahar wagty geçerine mähetdel, ony ýene soraga çagyrdylar. Indi ondan başga bir ermeni ýigidi sorag etdi. Dawyt bolan wakany bolşy ýaly aýtdy.

-- Ara, sen maňa at oýnatjak bolma. Seniň ýenjen adamyň keselhanada özüne gelmän, demini sanap ýatyr. Onuň kellesi kül owram, egni döwülen, burny mynjyrap dur. Sen nädip oňa beýle jebir edip bilýän.

-- Onuň özi serhoş bolansoň, meni urjak bolanda, öz badyna suw geçýän beton ýapjagaza ýykyldy.

-- Malçi-da, sen beýle köpbilmişsireýän. Bolan ýagdaýy bolşy ýaly aýt.

Dawudyň haýran galmaly batyrğaýlyk duýgular galkynjyrap gitdi.

-- Eý, dost jan!

-- Ara, men saňa dost jan däl-de, graždanin naçalnik i malçy.

Dawyt onuň ýüzüne seretdi.

-- Meniň saňa şikaýatym bar. Seniň menden sorag etmäge hakyň ýok.

-- Näme üçin?!

Dawyt ýüzüni beke tutdy.

-- Sen baryp ýatan narkoman. Özüňem gaty ýokganç inçekeselli. Seniň jesliňi özüme ýokuşdyrasym gelenok. Çagyryň ýolbaşçyňyzy.

Öňem nämedir bir zada gahary gelip duran sülçi ýumrugyny aýlap Dawudyň ýüzünden saldy. Dawyt onuň şeýle oýunjagaz etjekdigini öýlap oturdy. Ol sülçiniň özüne tarap ýetip gelýän ýumrugyny tutdy-da, edil demir gasyk ýaly barmaklary bilen gaňryp, yzyna batly itip goýberdi. Sülçi erbet wägirdi-de, ilki baryp diňarkan uruldy, soňam içi akyr-ukurly halta ýaly bolup, onuň oturan stolnyň aşagyna süýnüp gitdi.

Kabinetdäki şakyr-şukura işikde duran ýaş milisioner ylgap geldi. Ol Dawudyň ýeke özüniň oturanyny görüp, gapyny açyp yzyna gitdi. Dawyt baryp, göz açyp ýumasy salymda sülüini stoluň aşagyndan silkip alyp, oturgyçda oturdy-da, ýene öz ýerine gçdi. Daşardaky milisioner ýene-de içeri girip, aňk-taňk boldy.

-- Ýoldaş sülçi?! Ýoldaş sülçi.

-- Ol Dawudyň ýüzüne garady.

-- Oňa näme bold-aý?

Dawyt ýüzüni has agraldyp:

-- Onuň erbet keseli bar. Şol gozgady öýdýän.

Milisioner oglan kabinetden bir ýerlere jaň etdi-de ýagdaýy aýtdy. Şol bada birki sany milisioner ýüwrüp gelip, sülçini götergiläp alyp gitdi. Şondan soň Dawudy kamerasyna eltdiler.

-- Oglum, işiňi Alla oňarsyn. Bir bähbitjagaz görüňärmí?—diýip ýylgyryp garşylady.

--Enteg-ä şol tükezzebanlygy. Belki bir yşjagaz açylaýsady, eziz Allam.

Öýle namazynyň oň ýanynda ony ýene soraga çagyrdylar.

-- Geç, otur, Amanow—diýip, düýnki tatar aklawçy Dawudy mylaýym garşylady.

- Men akademik Smirnow bilen gürleşdim. Ol institutyň rektoryna, Baş prokurora, Ýokary suduň başlygyna, Içeri işler ministrine. Aşgabat şäher prokuroryna meniň ýanymda jaň etdi. Soň geýinip, özi şolaryň ýanyna gitdi. Meniň aňlaýşyma görä, seni giç galsa ýene bir sagatdan bu ýerden boşadarlar.

Akademigiň aýdyşyna görä, sen geljegine umyt bildirýän beýik tebigy zehin bolmaly. Şonuň üçin menem seni boşatmak barada prokurora çözgütnama ýazdym. Sen häzirligçe, kamera bar. Ýöne, hiç kim bilen gepleşme, sesiňi çykarma..

Dawyt kamerasyna baryp täret alp öýle namazyny oka otyrka ony ýene çagyrdylar. Ol iki sany milisioneriň ugratmagynda başga bir kabinete bardy. Şol ýerde oňa kemerini, köwşüniň bagyny, puluny gataryp berip, birki sany kagyza gol çekdirip, türmeden çykaryp goýberdiler.

Dawyt tisginip, gara der bolup ukusyndan oýandy-da, ýalt-ýult edip, töweregine garady.

-- Men nired-äý?! – diýip öz-özünden sorady. Otagda hiç kim ýokdy.

Dawyt bu gören elhenç düýşüni nähili, nämelere ýorjagyny bilmän, akademigiň ýanyna gitdi. Akademik ony görüp begendi-de elini Dawudyň egnine goýdy.

-- Seniň döwlet ekzameniň haçan!

-- Ertir iň soňky ekzamen.

Akademiň başyny atdy.

-- Ekzameniňi tabşyr-da, şol ýerdenem obaňa git. Ol stolunyň çekmesini açyp, ondan bir topbak kagyz çykardy.—Sen entejik okuwyňy taşla-da, şol „Gotur gowak” bilen meşgullan. Me, men saňa ýigrimi müň manat berýän. Şol suwy daşyna çykaranyňdan soň. Ýene şonçany bererin.

Dawyt akademigiň beren pulun alyp, Albina Nikolaýewnalara bardy..

Albina Nikolaýewna Dawudy gujaklap garşy aldy.

-- Dawyt jan sen gelersiň diýip, gijesi bilen ýatmadym. Soň akademigiň ýanyna baryp ýagdaýy aýtdym. Olam bir ýarawsyz adam-da:

--Hany, azajyk garaş!—diýip otyr.

Dawyt Albina Nikolaýewna bilen bir salym gürründeş bolansoň, ol duşa girdi. Arassaja egin-eşiklerini geýinip, ýerine geçdi. Onuň öz otagyna girenini bilýän

Albina Nikolaýewna pişik basyşyny edip, otaga girdi. Onuň başujyna geçip, Dawudyň şampunyň ysy pöňkäp . seçelenip ýatan saçyny sypalap başlady. Dawyt ýaňy irkilipdi. Oňa Albina Nikolaýewnanyň mylaýym elleriniň mähir bilen sypalamasy hoş ýakdy.

--Men juda ýeke, Dawyt.Dünýäde senden başga meniň hiç kimim ýok. Meniň seni juda göresim geldi. Sen meni kowma.

Dawyt laňňa ýerinden galdy.

-- Albina Nikolaýewna, sen maňa başga niýet bilen süýkenjek bolsaň, Alla bar, başga ýerden özüme jaý gözlärin.Maňa azar bermäň. Meniň derdim özüme ýetig-ä.Sen maňa düşünäý.

Albina Nikolaýewna aglady-da turup gitdi. Dawyt gijäniň bir wagty ukusyndan açyldy. Soň bar ünsüni jemläp ertirki döwlet ekzamenine taýýarlanyp başlady... .. Awtobus saklandy. Adamlar ondan düşüp başladylar.

Üçünji bölüm

I.

Ýekşenbe günü etrap merkezindäki bazaryň şowhuny asmana ýetýärdi. Kim satýar

Kim saryn alýar. Kimler bolsa baha bilmek üçinmi, göwün açmak üçinmi, jahanda näme gep-gürrüň baryny eşitmek üçinmi, bazarlaýardy. Bu bazaryň orta gürpüräginde üýşüp, bir zadyň janagyrlýgep-gürrüňine gyzygan baş adam göze has ilgiç görünýärdi. Olaryň edil bir magniti bar ýaly, olaryň arasyna baranyň yzyna gaýdýany ýokdy. Olar barha köpelişip barýardy.Gürrüň täzedən odukdy.

Kellesitahýalyköseleç adam agzyndaky nasyny gapdala püfläp goýberdi-de, gözlerini alardyp, düwlgü ýumrugy bilen nas ýokan dodaklaryny gaýta-gaýta süpürüp, gara, kirli barmagy bilen tekrarlap gepledi.

-- Olar ýalyny, ine, şular ýaly ak bazaryň ortasyna çykaryp, ilin önünde atsaňam azdyr. Ol haramzadanyň özi lukman bolup, edýän wenezzynalygyna bak-a. Heý, ýaňyja aparassa edilen gyzam bir zorlap bolarmy?! Şol gyzyň atasyny-enesini öldürmeli. Hany, meniň gyzyma barmagyny bir degirip görsün, gözüni ýeňsesinden çekeyin, bajysyny s..

Onuň agzyna aňkarylýp duran başy ýatýş telpekli üçsakal pyýada bu geplere gaty erbet tolgundy.

-- Eý, weý, bu nähili boldäýt, Ataberdi? Mende-de bar heniz durmuşa çykmaýk maşgala. Indi maşgalaň arkaýyn gezmejek bolsa, seniň perişde diýeniň syrtlan bolup çykyp, ýagyryňligiňi otlap otursa, bu nähili bolýereýt.

-- Magtymguly aýtmanmy,

Obasyna pirmiş diýip baranym,

Etegne el ursan heleý çykypdyr—diýip.

Gapdalda duran ýaş ýigit bu gürrüňleri halamady.

-- Päh-äýt, seniň “zorlandy” diýýäniň şol Akgalaly Kümüşgözeliň agtygy Ak eje dälmi. Onuň on iki ýaşynda gyzlygyny kimiň boýnundan asanyny näme, bilmeýeňizmi? Ýöne Alla size beripdir, bir keramatly öwlyäni. Indi oňa dil ýetirmek size galypdyr.

-- How, Sapby, sen küpür kepleme. Kümüş gözeliň agtygy Ak ejäniň gyzlygyny näçe ýaşynda kimiň boýnundan asandygyna biljek däl welin, ol lukman oglanyň Aşgabatda institutda başinji kursda okanda düzüg gezmänin-ä men belet. Meniň doganoglan inim Yslam jan şonuň bilen Podolsk şäherinde türmäniň bir kamerasynda ýatyp geldi. Men şoňa çörekden ant iç diýseňem içip biljek.

-- Ýok-laý, ol oglan how, şu zamanyň Lukman hekimimiş-ä. Ol seniň ýüzüne seredip derdiňi, d ermanyňy aýdyp durmyş-a. Onuň elem, didaram, dili, gepi-sözem dermanmyş-a.

-- Aga, goý-san-a, şol enesi ýalamadygy meniň ýanymda öwme, men oňa gaty beled-ä. Ol hol Kelte çynardaky Aman lalyň ogly Toýly öküzüň dogmasy ahyryn. Onuň iki ýyllap türmrde ýatanam çyn. Öň bir ermeni gyzyny zorlajak bolanam çyn. Onuň Akgalaly Kümüşgözeliň agtygy Ak ejäni zorlanam çyn. Dogry, ol medinistuty on ýylda gutaran, sanjym-panjym eden bolýa. Ýöne sanjym edýen diýäkgeden ýaňy apparassiýa edilen gyz maşgala el garsaň hudaýam halamaz, halkam. Sen ony öwen bolýaň, seniň öz gyzyňy şeýtse, janyňa ýakarmy.

-- Goýsan-aýt, kel doňuz. Men ol alsa, zorlamanka oňa öz gyzymy eltip bererdim. Onuň ýaly keramata birküç gyz dagy näme. Ýöne, ol biz ýalynyň gyzyna seretmez...

Sapby elini silkip gidenden soň bu ýere täze-täze adamlar gelip gidip başlady. Şol gün tutuş etraba: “Medinistuty gutaryp gelen Dawyt Ataýew diýen lukman birki günlükde köriçegesý kesilen bir gyzy zorlanmyş. Ol ýaş lukman Aşgabatda okanda bir ermeni gyzyny zorlap, iki ýyllap türmede oturybam gelen eken. Indi onuň işi suddamyş...” diýen elhenç habar edil ýyldyrym çakan ýaly bolup ýaýrady.

Emma bu gýrrýňlerden Dawudyň habary ýokdy. Ol internasyny tamamlap, okuwyny gutaryp mundan üç aý öň etrap merkezindäki merkezi keselhana iç keselleri lukmany bolup işe gelipdi. Oňa interno döwründe-de, täze bir institut geçen ýaly boldy. Adamda bolaýjak dertleriň ählisini ýeken-ýeken seljermägä, şol keselleriň halk lukmançylygynda, adamlaryň elýeterinde bar ot-çöpleri, beýleki däri-dermanly, şypasy bar agaçlaryň bejergisini anyklamaga, olaryň dermanyny tapmaga oňa doly mümkinçilik bolupdy. Ol indi adamlaryň ýüzüne, gözüne, diline, dodagynyň, gözüniň, teniniň reňkine seredip onuň derdini anyklamaga halys endik etdi.

Ol interno wagtynda baş wagat namazyny ýekeje günem sypdyrman okady. Şondan soňky wezipe edip, Smirnowyň maslahaty bilen „Gotur gowagy” özleşdirmegiň derdi bilen ýaşady. Arasynda oba gidip, „Gotur gowagyň”, düýbündäki suwdan dört çüýşäni dolduryp, her çüwdürimden, aşakda ol üç çüwdürimiň bir ýere dökülýän howuzjygyndan aýry-aýrylykda çüýşä suw alyp, onuň agzyny berk bekläp, Kislowodskiniň “Bejeriş suwlarynyň düzümin barlaýan Býtinsoýuz merkezine”, akademik Smirnowyň salgy beren adamynyň ýanyna eltip, olardan”Beýle bejeriş suwy heniz adamzada elýeterli bolan suwlaryň düzüminde gabat gelenok. Bu suwyň düzüminde, gaty geňem bolsa, ynsan organlaryny, ganyň düzümini, öýjükleri, kletkalaryny, nerw düzümlerini, deri bozulmalaryny, rak, inçekesel, birsilýoz, gan bozulmalaryny, aşgazan, bagyr, öýken, böwrek, aýal keselleri, daş emele gelmek, organizmde başlaryň, çykuwlaryň, her dürli kistleriň döremeginiň we býleki onlarça keselleri bejermek, direldip dikeltmek häsiýetleri bolan geň galdyryjy mikroelementler jemlenipdir. Eger bu suwy adamzat saglygy üçin ulanmak maksada laýyk görülse, biz bu „dirilik suwuny” peýdalanmakda öz hyzmatymyzy, maddy goşandymyzy, höwes bilen hödürlep bileris.” Kislowodskiý şäherindäki „Bejeriş-mineral suwlaryň düzümini derňeýän Bütünsoýuz merkeziň direktory, SSSR YA-nyň akademigi, medisina ylymlarynyň doktory, professor Laryn Iwan Hanowiç, baş minarolog, medisina ylymlarynyň doktory, professor. Waliýewa, Galina Gasanowna, baş laborant, medisina ylymlarynyň doktory, Nina Aleksewna Udičkina”.

Dawyt diýlen hatam alyp gelip akademiuge berdi. Şonda ol Smirnow diýilýän adamyň däliräp begenişini görüp, haýran galdy.

-- Berekella, oglum. Sen başga hiç zat etme. Diňe şu suwy ýeriň ýüzüne çykaryp, adamzadyň hyzmatyna ber. Sen ýalkanarsyň. Alla seni gaty gowy görýän eken... - diýdi.

Akademik şondan soň edil bir janlanan ýaly boldy. Onuň özi merkezi poçta gidip Rossiýanyň şäherlerine „Gotur gowagyň” suwuny daşyna çykarmakda zerur boljak, suw sorujy pompolary, suw sorujy motorjyklar durjak gaplary, dürli bedreleri, şlanglary, gaýa çüý atýan pistoletleri, çüýleri, dürli, boltlary, gaýkajyklary, nurbatlary we beýleki gerek bolaýjak enjamlary sargyt edip, hut öz puluna satyn alyp goýup, Dawudy az-kem gyssabam goýberdi.

-- Gyssanmak gerekdir, oglum, pursady duşuňdan geçirmek bolmaz. Ömre kepillik ýokdur... Gyssanaweri.

Dawyt gyssanýardy. Ýöne gyssananyňda-da, wagtdan, pursatdan özüp gitjek ýeriň ýokdugyna düşünyärdi. Onda-da, ol bu edýänje işleri bilen kanagatlanman, her gün şäher trelleýbusa münüp, oňa münýän ýolagçylaryň ýüzüne garap, her biriniň derdini kesgitlemägre-de, werziş edipdi. Oinda ol işe başlanyndan soň, ýanyna gelýän näsaglar däl, işdeş ýoldaşlarynyň, keselhananyň kömekçi hojalygynyň işgärleriniň, ýoldan barýan adamlaryň derdini kesgitlep, zerur hasap edenine derdiň dermanyny, şoňa nähili emleri etmelidigini aýdyp durdy. Dawudy işde gowy görýärdiler.

Ol bu günem işe höwes bilen gelipdi. Ol Gündogdy daýylarynyň howluly jaýynyň bir otagynda wagtlaýyn ýaşaýardy. Onuň jaýy, otagy bolsa-da, günü keselhanada geçýärdi. Ol öz ýanyndan: "Ilk-ä lukman çylyga gitmeli däl, eger nesibäň çekjip bir başyňy sokaýsaňam keselhanany öz hakyky öýüňe öwürmeli"- diýip oýlanýardy. Ol gijesi-gündizi keselhanadady. Öten agşam nobatçylyk edipdi. Bu günem bedenine täze gujur guýlan ýaly bolup iş otagyna geldi. Ýoldaşlary bilen ýürekden begenip, salamlaşdy, hal-ahwal soraşdy. Edil şol wagtam:

-- Dawyt, seni baş lukman gyssagly çagyryýar - diýip. baş lukmanyň kätibi, gyzjagaz ylgap gelişi ýaly, ylgabam gitdi.

Dawyt tämizje haladyny, kalpagyny geýinip, keselhananyň bölüm müdirlerine goşulyp, olaryň degişmeliye gürrüňlerine ýylgyryp, baş lukmanyň otagyna girdi. Baş lukman stolunyň aňyrsynda edil heýkele öwrüläjek-öwrüläýjek bolup duran ýüzüni sallap gelenlere gyňyrja garap:

-- Amanowdan galanyňyz boş, özüm gerek wagty çagyrraryn. Işläberiň - diýip elini galgatdy.

Beýlekiler çykyp, Dawyt galanyndan soň baş lukman onuň ýüzüne şübhelidir garady.

-- Ogul, bu aýdylýan zatlaryň ugrunda bir zat barmy, ýa bolgusyz bir gürrüňmi?!

Dawyt hakykatdanam hiç zada düşenmedi.

-- Men düşenmedim, agam.

Baş lukman öňündäki bir topbak kagyzyň üstüne egildi-de, titreýän eli bilen oňa gyşyk-çaýşyk hatynda bar zatlar ýazyşdyrды.

-- Agşam sen nobatçylyk etdiň dälmi?

-- Hä-ä.

-- Bu gabat gelýär—diýip, indi elini titretmän, kagyza ýene bir zatlar çyrşadyrды.

Baş lukman indi kesä kineliye bakyp oturды-da, elini işige bakan uzatды.

-- Sen hiç zada düşenmeseň, men saňa düşündireýin! - Ol uludan demini alды-da, özüni dürsäp:--Irden iş gelsem, dördünji palatada, apendisitden içi kesilen gyz bar-a, ady nämediň, hawwa, Ageje diýdimi, gara eje diýdimi, aglap-eňrär, hykylap-çoklap kabinetimiň işiginde dur.

-- Nämе boldy gyz? Hany goý, jögiligiňi - diýip, zordan höre-köşelär kabinete saldym. Ol gyz aglap-eňrär, şeýje çabalanyp, bagyryp, saçlaryny ýolup, ýüzüni tüýdip, eňrär durşuna:-- Amanow meni zorlady! - diýip, bagyryp başlady. Men gardaş jan, beýle şerhaýalygy gören dälidirin. Suw berip, köşeşdirip, gepini diňledim.

-- Amanow agşam nobatçylyk etdi. Gijäniň bir wagty gelip, meni basyp, bogup, zorlady. Gyzlygymy aldy. Men indi ýa özümi otlaryn, ýa asylyp ölerin - diýip eňröp dur. Zordan haý-küş edip ýerine eltdirip ýatyrđym.

Dawudyň depesinden gaýnag suw guýlan ýaly boldy. Ol ýerinden aljyraňňy turdy..

-- Aý, men , men beýle zat edip bilmen-ä.. - Birdenem onuň burnuna jebegäni daraldýan goýras ys urup gitdi. Ol dik duran ýerinden lampa aşak oturdy.

-- Men, men beýle işleri edip bilmen-ä. Men...

Baş lukman ýaş lukmanyň bu bolşundan bu meseläniň hakykatdan hem bolandygyna ynandy. Ol Dawudyň ýüzüne garap:

-- Wah, saňa nähili ynamymyz bardy. Sen baryny puç etdiň, bar, bar, ýeriňe baryber! - diýdi.

Dawyt egninden dag asylyan ýaly bolup, yra-dara ýöröp, ýerine bardy.

Ol özüne garaşyp duranlara:

-- Bu nähili bolýar-aý. Heý, men şeýle iş edip bilerinmi?- diýip samrady.

Ony şol bada telefonda prokura çagyrdylar.

-- Amanoňmy? Men Maşadow, Kemerguly. Siziň işiňizi maňa tabşyrdylar.

Sülçi kelpen , ýaş oglkan eken , ol Dawudyň agras ýüzüne garap, ondan milisiýä işi düşýän adamdan edilýän soraglaryň ählisini soraşdyrды. Soň esasy meselä geçdi.

Siz öň sud edilenmi?

- Ýok..

-- Siz öten agşam nobatçylyk edipsiňi?

- Nobatçylyk etdim..

- Şonda kesel Ageje Durdyhanowanyň ýanyna bardyňyzmy?

-- Nobatçy lukman boljak bolsaň palatalaryň ählisine baryp, hassalaryň barysynyň ýagdaýyny görüp çykmak seniň borjuň.

-- Dogry, Şonda Durdyhanowa bilen nähili waka boldy.

Dawyt az kem oýlandy.

-- Durdyhanowa dördünji palatada ýeke ýatyrды. Men bu bir ýaňy operassyýa edilen gyz maşgala, munyň bilen has mylakatly bolmaly diýip, ýylgyryp palata girdim. Olam "Salam, doktor" diýdi. Maňa elini uzatdy. Men onuň elinden tutdum gapdalyna geçip, oturdym. Ýagdaýlaryny soradym. Keýpjagazy kök. Termosyndan bir käse çay guýup berdi. Men çayly kăsä elimi degirmedim.

-- Hany, kesilen ýeriňi göreli—diýdim. Ol gyz meniň elimi goýbermän durşuna:

-- Eliň-ä akja, ýumşajyk eken - diýdi. - Men elimi çekip alyp,

-- Hany operasiýa edilen ýeri göreli! - diýdim. Ol gyz güldi.

-- Sen meniň ol ýerime eliňi degirseň, men seni sypdyrmayn—diýdi.

Men düýrükdim.

-- Beýtmän, siz bir gyz maşgala. Aýyp bolar diýdym.—Sebäbi ol gyz meniň elimden çekip özüne dartyp barýar. Soň men gapdaldan geçip barýan bir med sestrany çagyrdym. Onuň ýanynda bu näsaga seretjek boldum. Emma Durduhanowa aňyrsyna öwrülip, aglap başlady. Men çykyp gaýtdy. Soň onuň ýanyna barmadym... Beýleki palatalara baryp, näsaglary barlap žurnala bellikler etdişdirdim. Soň tä daňdana çenli koridoryň ugrundaky ýerimden galman, hat

işlerimi işledim oturdym. Sagat sekizde-de, öýe gaýdyp, eşigimi çalşyryp gelip, şu habary eşitdim.

Sülçi Dawudyň agzyndan çykan sözleri ýazyşdyryp otursyna:

-- Onda jynsy gatnaşyk haçan bolup ýör?—diýdi.

Dawyt onuň ýüzüne geň galmak bilen garap:

-- Aýdýanyňyz näme, o nähili jynsy gatnaşyk. Men, heý, operasiýa edilen, heniz ganam kepemedik kesel bilen jynsy gatnaşyk edip, haýwanmy. Men heniz adamçylygymy ýitiremok. Men onuň ýaly zatlary juda aýyp görýän, aýyp. Men ondanam başga, lukman-a.

Sülçi içýakgaç güldi.

-- Eý, „lkman”, sen indi lukman däl-de, güman edilýän. Seniň täleýiň meniň elimde. Ine, gyzyň öz eli bilen ýazan arzasy. Ine, şaýatlaryň düşündirişi.

--Kim şaýat bolýar.

-- Ine, Kümüşgözel Durdyhanowa! Agşm nobatçylyk eden medsestra, Aknur Kirliýewa...

Dawyt geň galdy.

-- O nähili bolýar? Ol gyz agşam zorlanan bolsa, men gijesi bilen nobatçylyk etdim. Ýeke çybşyldy bolmady. Men bir sagat öýe gidip gelsem, edil yzymda tutuş fabrik işlän ýaly bolup, şaýatnama ýygnalypdyr?!. Bu nämäniň alamaty.

Maşadow Kemerguly Dawudyň ýüzüne jikgerilip garady.

-- Bu ýerde sülçi sorag berýär - diýip, Dawudyň seçelenip duran gara saçyna, apak ýüzüne, nur damyp duran meýli pyýala ýaly gözlerine aňkarlyp seretdi.

Dawyt şondan soň :

-- Bolýa, gör ýagdaýyňy, islegiňiz meni türmä basmak bolsa, arkaýyn basyberiň, ýöne günämi subut ediň.- diýip, hemleli aýtdy. – Töhmetdigi aç-açan görünip dur-a, näme sülçi bolup , şonam bileňokmy?!

Sülçi ep-esli wagt oýlanyp oturdy-da, ahyry Dawudyň eline bir bölejik kagyza gol çekip berdi-dedi-de, oňa gitmä2ge ursgat berdi.

--Özüň çagyryryn. Etrapdan çykyp gitmeli däl.

Dawyt keýpsiz halda merkezi keselhananyň işigine ýetende, bir tanyş maşyn gapdalynda gelip durdy. Sürüji maşynyň aýnasyndan kellesini çykaryp:

-- Eý, dost, çaga dogrulýan ýeri nired-äý, munuň – diýdi. Dawyt bu tanyş sese ziňk edip gitdi. Ol täzeden sorag bereniň ýüzüne seretdi-de, oňa bakan ylğady.

-- Taýlyşka !Bu senm-äý. Sen çaga dogrulýan ýeri näme etjek?

Taýly maşyndan düşdi.

-- Dawyt, sen - mäý?! Walla, men tanamandyryn. Daýyň gyzy Gülsüm-läý.

Çagasy boljak bolýar.

-- Ilkinjisimi?

Agaşka güldi.

- Ýok-laý, öňem iki gyzymyz bar-laý. Üçinji oglan bolarmyka diýip, şu ýere alyp geldim.

-- Gülsümiň öz ýagdaýy gowumy?

-- Aý, heleý-däý, çagasy boljak bolanda oýun görkezmeýärm! Bu-da şeýle-läý.

Dawyt olary keselhananyň çaga dogrulýan bölümüne ýerleşdirmäge kömek etdi. Iş birýüzli bolansoň, Taýly gelip Dawudy täzeden gujaklady.

-- Gutlaýan, medinistuty gutarp, etraba işe gelipsiň. Ony klasdaşlar bolup, bileje ýuwalyň. Sen meni halas etdiň-ä.

Dawyt gussasyny gizläp bilmedi. Şu gün irden başyna düşen bela barada Agaşka gürrüň berdi.

-- Ähli abraýym weýran boljak bolup dur. – diýip, edil uly gyz ýaly näzikden görkana ýüzýni sargardyp, başyny ýaýkady. Näme etjegimem bilemok?

Taýly pikirli nazaryny gapdaldaky daglara dikdi.

-- Saňa töhmet atýanam şol Kümüşgözeliň agtygy Akeje dälmi? Ol how, tigrinden sypan-a. Ol Aşganbatda birine bardam-a, soň ýene gaýdyp geldi. Ol how, Metjigiň gezäýän küntüs-ä. O nähili gyz bolýar onsoň. Sen entek sesiňi çykarma. Men derrew oba gidip Metjigi alyp geleýin.

Taýly maşynyna atlanyp, oba tarap eňdi. Dawyt iş ýerine bardy.

-- Näm-ow, han, gele-gelmäne ýakymсызja gürrüňler bar-la – how! - diýip, ordinatolar otagynda bir hata güýmenip oturan Myratberdi aga oňa ýüzlendi. Ol şu merkezi keselhanada esasy hirurgdy. Ak ejänem şol operasiýa edendi.

-- Hawa, gürrüň-ä kän—diýip, Dawyt onuň gapdalyndaky boş oturgyçda oturdy. - Ýöne, şol gürrüňleriň bir uýy şol gürrüňi guraýanlaryň depesindenem injek bolup dur.

-- O nähili?

-- Nähilisi-de, ol şerray aýaly aldap-ogşap bir bolgusyz zad-a gurapdyrlar. Indi sülçi gyssaberse-de, Ol aýal ” Maňa pylany, pylany şeýt diýdi” diýip durmuş-a.

-- O nähil-ow, ol „men gyzdryn” diýip dur-a.

-- Ol öň-ä iki äre baryp gaýdyp gelen, häzirem obalarynda bir oglan bilen gezip ýörmüş. Men saňa barjak „ diýip, ol oglany aldap, onuň ep-esli pulyny ogurlap gaýdanda köriçege tutpdyr. Indi, ol oglanam ony suda berip ýör. Ine seniň „Her hilje gürrüňleriň soňy. Oňa küşgeleň berenlerem men-ä sylap goýjak däl. Töhmet atmany bildilermi, gyz bilen deňje jezalarynam çeksinler..

Myratberdi aganyň häliden bari ýag çalnan ýaly, keýpli, ýalkymlyja ýüzüne birden kül urlan ýaly boldy. Ol halymсыran bolup:

-- Şu gün howa gaty nejis. Çakyza, edil kelläme urýar—diýip halymсыrap, gitmek bilen boldy.

Bir salymdan Taýly Metjigi alyp geldi. Metjik maşyndan düşüp ylgap gelip Dawudy gujaklady.

-- Dost jan, gutlaýan. Gutly bolsun. Seniň nähili beýik lukman bolanyňy eşitdik. Taýly ara düşdi.

-- Goýsan-aý, kepiňi. Seniň Ak ejeň muny ne günlere salyp ýör. Sen onuň bilen gezip ýörsüň-ä. Sen şol barada aýt.

Metjik birhili müýnlije, nämendir bir zatjagazy gizläň bolup, utanmakdan ýaña dym-gyzyl bolan garaýzgyz ýüzüni eýlä-beýlä sypjykladan boldy. Soňam birden merdemsilendi-de, ellerini gazaply silkdi.

-- Ol ganjygyň tohumy ýansyn. Ol gezip- gezip, menem aldady, soňam aldap, aglan bolup, mün bir ýalan sözläp, barja pulumy ogurlap gaýtsa näme.

-- Goý, how boş gýrrýňiňi. Sen aýt, şol gyzmy, gyz dälmi.

-- Şol gyz bolsa meniň garryja mamamam gyzdyr.

-- Sen şony subut etsen-e.

-- Nädip?

-- Kepiň çyn bolsa, bar derrewjik milisä arza ber.” Meniň bilen gezdi.Saňa baraýyn” diýibem, öýmüze baryp, penjegimiň jübüsinden iki müň manat pulumy ogurlap gaýdypdyr. Oňa şaýatlaram ejem gyz jigim” diýip.

Metjik maşynyň içinde oturan ýerinde etrap milisiýasynyň naçalnigine arza ýazmaga başlady. Ol ilki bilen Ak ejäniň bozuklygyny, Aşgabatda Hudaýberdi diýen oglana durmuşa çykyp, olarda baş- on gün ýaşap, olaryň bar zadyny maşyna basyp gaçyp gaýdyp, soň obada Goçy diýen oglana bardym edip, onuňam ep-esli zadyny alyp, bermän ýörenini, özüne-de, öýlerine gelip, hajyk-hujuk edip, „meni al, men saňa wepaly aýal bolaýyn” diýen bolup, edil är-aýal ýaly gezip, ahyran öýde ýok wagty puluny ogurlap gaýdandygyny birin – birin ýazyp, gol çekip, şol bada milisiýa bölümüne eltip, hasaba aldyrdylar...Sähel salymdan sülçi ogланam keselhana bakan daňa galan oklukirpi ýaly bolup geçip gitdi.

Dawyt ynjalady. Ertir dynç günüdi. Ol oglanlar bilen oba gidip şolaryň arasynda dynç almagy ýüregine düwüp, olaryň ýüzüne seredende, bir ak halatlyja ýaş med sestra gyzjagaz gelip Taýlyny çagyrdy.

Dawudam, Taýly-da, Metjigem çaga dogrulýan öýe bakan gitdi.

Lukman gelin ýüzüniň gan-petini gaçyryp, Dawudy görüp, hasam aljyraňňy gepledi:

-- Enäniň ýagdaýy gaty agyr. Çaga ters gelip, indi bir sagat bäri urnup, dogup bilmän heläk bolup barýar..Gyssagly keserowo etmeli! Garyndaşlaryndan kim bar, gelseňizläň. Razylygyňyzam, ganam gerek boljak...

Dawyt ol gelne gatyrganyp seretdi.

--Entek howlukmaň. Men halatymy geýip geleýin! Howlukmaň!

Ol edil ýyldyryma galan ýaly bolup, haladyny geýip, çaga dogrulýan öýe girip barşyna agzyny, burnuny ak hasa bilen baglap,içeri girensoň elini ýagşy ýuwup, spirt bilen tämizledi.

Şondan soň çagasy bolmaly aýalyň töwereginde aljyrap duranlara:

--Bu gelin eýýäm üçünji garnyna çaga dogurjak bolýar.Oňa keserowo bolmaz ahyryn. Ýa çaga dogry gelenokmy?—diýdi.

-- Çaganyň gelşi gül ýaly. Ýöne çaga gaty uly, ejesem halsyz, güýji ýetenok. Urnup, çaga halys heläk bolup barýany üçin keserowa diýýäs - diýip, hälki lukman gelin mydyrdady.

Dawyt gelip ýagdaýyň edil aýdyşlary ýaly, beýle bir howsalaly däldigine göz ýetirdi . Soň, urnup bagyryp ýatan gelne sistemadan doly kuwatlandyryjy, gurplandyryjy , burgyny güýçlendirýän sanjym etdi.

-- Hassanyň derini süpüriň!

Ol hassa:

--Jigim, men seniň üçin ýörite geldim.Gorkma, aljyrama. Men bardyryn. Ine, özüňem görüp dursuň-a, men ýanyňda. Sen meni diňle, eşidýäňmi, meniň sözüme gulak as-da, eşidýäňmi, diňle, meni diňle, hany,güýjüňi jemle. Güýjüňi jemlediň! Başladyk! Bir, arkaýyn ýatdyň, hiç zat bolanok. Özüňi gowşat, özüňi goýberdiň. Iki, indi bar güýjüňi jemlediň. Ýumruklaryňy berk gysymlap, düwdüň,Hany, hany, berkiräk, gowşatma. Derini süpüriň! Indi dişleriňi gysdyň,

hany, berk gys! Üç, diýenimde, bar güýjüň bilen göwraňni ýokary galdyrdyň. Hany başladyk. Üç!..

Gülsüm hem utanyp, hem güýjüni jemläp, hem hyklap, hem bagyryp, ses edip aglap bar güýjüni, ähli gaýratyny jemläp zarp bilen göwresini galdyryjak boldy. Edil şol wagtam bäbejigiň kellesi zyrrp edip göründi. Bábegi emay bilen çykardylar...

-- Oglanjyk! Ura! Oglanjyk!

Boldy bir gülki, goh, galmagal.

-- Ogluň boldy. Oguljygyň boldy. Uluja eken. Pälwan bolar. Men buşlajak.

-- Dur, men özüň aýdaryn!

Olar edil bir traktor tarlaýan ýaly bolup „war-war” edip aglaýan babejige ünsem bermän begenmek bilen onuň daşynda pyrlanýardylar.

Gülsüm hil bir iş bitiren ýaly bolup, ýylgyryp, halys gurdan gaçan göwresiniň çyrasy ýaly bolup gowşaksy ýyldyraýan gözlerini ýaşa dolduryp hem gülüp, hem aglap ýatyrdy. Ony stanokdan düşürüp, ýerine geçirdiler. Bábegiň worryldamasyna ünsem bermän, ony arassalap, göbejigini kesip, kesilen ýere zelýonka çalyp gundap, ejesiniň gujagyna berdiler.

Dawuit derinem süpürmän daş çykdy.

Taýly ony gujaklady-da, göterip pyrlady.

-- Sen ýene bir Dawudyň dünýä inmegine sebäp bolduň, ýöri, öýe gidýek. Ýöri, men hiç zadyňy bilemok.

Jaýdan çykan lukman aýal ony gykylylap saklady.

-- Heýt, oglan, derrew, bir banka bal, petir çörek, sary, ýag, gowurlan ýumurtga, bir termos çay alyp geliň.

-- Sizemi?

Ol aýal güldi.

-- Bábegiň ejesine. Wä, bu erkekler nähill-äý!

Taýly asmana- asmana bökdi.

-- Edil häzir. Ol bar zady taşlap, maşynyna münüp, budur gitdi.

Az-kem ruhy erkinleşip, ynsabynyň ejiri gowşaşansoň, Dawudam öňki kaddyna geldi. Ol Taýlynyň begenjine goşulyp, oba gitdi. Sebäbi, ertir, birgün dynç günleridi.

Birinji gün Dawyt işe gelende, ony ir bilen ýene baş lukman ýanyna çagyrdy. Baş lukman kreslosynda pikire batyp, ýüzüni sallap oturan eken Ol Dawudy görüp, ýerindenem turman göwünli-göwünsiz:

-- Amanow ge-el!—diýdi.

-- Salowmaleýkim Emir aga.

Emir aga baş atdy.

-- Ol ganjyg-a, gaçyp gidipdir!

-- Kim!

Baş lukman Dawudyň ýüzüne kineli garady.

-- Ol bar-a, seniň “zorlanyň”.

Dawyt ör-gökden geldi.

-- Emir aga!—diýdi. – Nädýäň-äý!

Baş lukman elini salgady.

-- Otur, otur. Seniň ýalydan olar ýaly haýyrly bir iş çykça, men begenjekle. Ýöne, senden nepden, gep köpräk gelýe. Çaga dogrulýan bölümde näme işläp ýörsüň - ?. Olaram-a arz edişip, goh baryny turzyp ýörler. Indi ber özüň joganyny.

Dawyt ol ýagdaýy bolşy ýaly gürrüň berdi. Baş lukman gaharly ýüzünü titretti.

-- Amanow, men şu ýerde baş lukman, ýaşuly adam. Şonda-da, ol-a çagasy dogmaýanmyş, şol hassa ölse-de men şoňa baryp bilemok. Düýn gelip, eýýäm, bir topar şikaýat, bir topar gep-gürrüň. Bu ýeri keselhana. Bu ýeri seniň şikaýatlaryň seljerýän edara däl. Sen indi oglan-oglanjyk däl-ä. Ýokary bilimli lukman. Ýüzüňi-gözüňi görseň ministr edibermeli. Emma sen nämeler edip ýörsüň.

Dawyt syçrap ýerinden turdy.

-- Ýaşuly, sen gaty akyllly bol. Bir ene bolgusyz lukmansumaklaryň geleňsizligi sebäpli jan berjek bolup durka, menem onu görüp, eşidip gyrada durup bilmen.

-- Ana, , menem, edil şeýle-dä - diýip, söhbetdeşiniň sözünü agzyndan kakyp alyp:

-- Biri dert çekip otyrka, janymy bermesem, heýç ynjalyp bilmeýen, men şeýle-de...—diýip baş lukman zemzeniňki ýaly bitik boýnuny dolap alyp, galyň dodaklany ýalady-da, ýumjuk gözlerini diwara dikdi.

Dawyt sözünü soňlamandy. Ol ikitini jemläp:

-- Galanynam , men ýüzüňe aýdaýyn. Menden hiç hili gepem gelmez, şikaýatam. Näme gep bolsa, näme şikaýat bolsa, seniň körzehin lukmansumaklaryňdan çykar. Olar näme gurasalaram, nähili dildüwikler etseler-de, gapanlaryna özleri düşer. Sen bar-da aýt, ol gyza kim gep öwreden bolsa, kim dil öwreden bolsa, barysy sud edilerem gümlerini çekip, türmede çüýrärlerem. Şolaryň arsynda, bagyşla welin, seniň özüňem bar diýdiler.

Baş lukman elini galdyryp:

-- Töhmet! - diýip gygyrdy.-- Men özümiň günäkär daldigmi nirede subut etmelem bolsa, edip bilerin. Men dälmi, gaýta olara”Gerek däl, beýle etmän” diýen. Olar etjeklerini edip, indi meniň başyma atýan bolsalar, Hudaýlaryndan tapar, haramzadalar, orramsylar, gör-ä, özler-ä, “göz görkezmeli, gýüjükligine dalmaly “ diýen bolşup, indem meni gara donly eden boluşlaryny...

Ol elini suwly grafına uzatdy. Bulgura suw guýup, birki owurt ýuwutdy-da:

Başga hörpden gepläp ugrady.

-- Men seni öz oglum ýaly görýen. Seniň zehiniňden gorkýallar-a. Ýöne ikimiziň agzymyz bir bolsa, golaýymyza gelip bilmezler. Men seni gorap ýörün-ä. Çaga dogrulýan bölümüň müdiriniňem şikaýat hatyny ýyrtyp goýberdim.

Dawyt bu adamdan çekinmedi.

- Ol aýala ýaňyja düşdym, ol-a gaýta elimden –aýagymdan ogşap , taňyrýalkasyn aýdýar , Siz bolsa..

Baş lukmanyň lopbuş ýüzi gap-gara bolup ýandy. Ol janhowluna urunýan zemzen ýaly boýnuny burup:

-- Ana, ana, olaryň ahlagy şon ýaly-da. Olar seni görse senlik. Meni görse menlik-dä. Olardan gorkmaly. Olary asla diňlemeli däl. Men saňa diňe ýagşylyk ederin.

Eger sen isleseň, wagtlaýynça Akgalada ýörite bölüm açyp bereýin. Şol ýerdäki medbratam işgäriň bolaRşr. Aýlygyň bu ýerdäkidenden ýokary bolar. Öz garrylaryňa ýakyn bolar, gep-gürrüňden daş bolarsyň.—Ol Dawudyň ýanyna gelip, pökgi,

pagta ýaly ýumşak elini ýaramsyklyk bilen onuň egnine goýdy.—Paka, men seni bu pidullardan hals edeýin. Soňuny soň görübereris.

Dawyt ýüzüni sallap çykyp gitdi.

Öýlän onuň ýanyna Myratberdi bilen iç keselleri bölüminiň müdiri Mergen Sephanow geldi. Olar birhilije müýnli bolup, özleriniň niýetlerini gizläp, ýalum-ýulum eden bolýardylar.

-- Dawyt jan, gözüň aýdyň. Bir beladan-a dynypsyň. Ol matisge gaçyp gidipdir-ä. Nirä gidenem belli dälmişin-ä.

Dawyt Myratgeldi aganyň bihaýa ýüzüne dikanlap seretdi.

-- Sen näme, ýaşuly, at oýnadan bolýaň. Heý, bir adam ýitip, ol iňňemi. Seniň ony keslelhanadan çykaryp, maşynyňa mündirip, gapdalyňdakynam alyp, ol keseli näsagy nirä alyp gideniňi men aýdyp beräýeri, gerek ýerinde. Sen diňe öz aladaňy edýaň. Ol hassa, operasiýasy şowsuz bolup, ýarasy iriňläp dur. Sen ony öýünde gizländen, gaýta goňşy etrabyň keselhanasyna eltmeli ekeniň. Bary bir ol ölse-de, diri galsa-da, sizi sudam ederler. Türmäde basarlar, töhmediňiz, bu jenaýatlaryňyz üçin. Ony keselhanadan alyp gaçmagyňyz siziň günäňizi artdyrýar.

Dawyt çykyp gitdi.Şondan soň bu iki lukman tutuş günläp, işde görünmedi.

Dawudy Täze ýyldan Akgalada täze döredilýän hassahana müdir edip bellediler.

Onuň üçin, ol indi wagtynyň köpüsini obada geçirmeli bolýardy.

Dawyt işinden çykyp öýlerine bardy.Toýjan dädäniň şol bir bolşydy. Ol garrapdyr. Derdi depesine çykyp gidipdir.Ejesi Annajemal horlanyp, deri bilen süňk bolup galypdyr. Jigisi Çaçy ers-mers bolup ýetişipdir. Ol beýle bir owadan bolmasa-da garajadan gelşiklijeddi. Çotuk welin owadanjady, Howluda erkek adamyň eliniň yzy bildirmeýärdi.Dawudyň bir wagtlar peliň ortasyna sanjan pilem, şol öňki ýerinde durdy. Iň bir üýtgän zat, Toýjan öküz Aýdogdy daýysynyň „Moskwiç” maşynyny satyn alypdyr. Maşyn işikde günün, ygalyň, ýeliň-uzyň aşagynda sargaryp ýatyrdy.

Dawudyň otagynda birwagtlar talyp wagty satyn alan krowaty, şifoneri, halysy, sowutgyjy, stoly, stol lampasy, beýlekije goş-golamlary ýerbe-ýerje durdy. Gyzlar agalarynyň otagyny her günde syrýp - süpürüp, gül ýaljak edip saklaýan ekenler.

Oýde Dawudyň ýanyna barýan ýokdy. Gyzlar ýetişensoň, uýaljaň bolupdyrlar. Toýly öküz oglundan öýkeli ýaly, oňa ýüz bermeýärdi.Ýöne ejesi özüniň hor, ýakymsyz ýüzünden utanýan ýaly bolup, käwagt gelip, işigi açyp ogly tarapa bir garaýardy-da, ýene çykyp gidýärdi.

-- Eje jan, hany, gelsen-e. Sen näme menden öýke-kine edýaňmi?Näme üçin meniň bilen gepleşeňogam, indi doktor ogluňa öz ýagdaýlaryňy aýdaňogam. Gel, bileje çay içeli-le. Meniň seni gaty göresim geld-ä.

Annajemal edil ogurlykda tutulan ýaly aljyrady.

--Neme, Toýjan däde bir zat diýowoýmasa!—diýdi.Birhili-ýä. Çay içesiň gelýen bolsa, Çatjan getirer derrew.

Dawyt ýerinden turdy.

--Ýok, men siziň bilen çay içjek.

Ol kakasynyň süýnüp ýatan otagyna bardy.

Toýjan öküz ogluny görüp, ýüzüni diwar gapdala öwürdi.Dawyt kakasyna ýüzlendi.

-- Kaka, taplaryň nähili?

Toýly öküž agyr myşlady.

-- Menem Akgalada keselhananyň bölümünü açyp, şoňa başlyk etjek bolýarlar. Indi sen näme diýýäň?

Toýly öküž sesini çykarmady. Oňa derek Annajemal begendi. Orta saçak ýazylyp, çay geldi. Dawyt çayyny gaýtaryp oturşyna kakasynyň derdini kesgitledi. "Munuň inçekeseli henizem aýrylmandyr. Megerem, ol süýji keseline geçip ugrapdyr. Indi onuň gözüne zeper ýetirmese-de, biridir.

Toýly öküž ýerinden zarp bilen turdy-da, Dawuda topularly grüdi.

-- Sen haram siýdik. Maňa nokgy-nokgy eden bolup, munça wagtlap gümünü çekip gidip, bu gün gelip, meniň tabymy soran bolup. Bar, güm bol. Ýok bol, şu öýden. Seniň dādeňem, ejeňem, gyz bajlaryňam ýok. Sen jüwlik bolup gitdiň, jüwlük bolubam galdyň. Bar, gidiber! Meniň seniň ýaly oglumam bolmaz, tanyşymam!

Annajemal adamsynyň beýdip, näçe ýyllap gözünden uçan balasynyň harlanyp durmasyna gyýylsa-da, nätjegini bilmän otyrды. Ol adamsyny birneme ýumşadaryn öýdüp:

-- Toýjan dāde, al, çayyňy iç, sen beýdip käýinip oturma. Görä, ditjanym ullakan bolupdyr-a. Ol indi jüwlemezem, jüwlükligem etmiýe. Ol indi hemişe seniň diýeniňi edip gejjek diýýerä. Ol „Toýjan dādemi gowy werýen, eçčan men gaty ýalňyşypdyryn, Toýjan dādejanym günäme ötegoýsün diýip, aglap baty-ýa. Senem, indi onuň bilen deň bolmasan-a. Sen ony „Ditjanym „ diýip, nähili gowy wörýediň-ä, çagajyk wagty. Ol şol gowja çagajyk-da. Sen oňa käýýeme. Sen käýýeseň, men käýýesem, ol atasynyň ýanyna gider ýene. Oglanjygyň göwnüne degmesen - e, jan Toýjan dāde janym...

Aýalynyň bu sözi Toýly öküzi birhili ýumşadyp goýberdi. Ol iki sany çagajygyň gürrüni ýaly, bu bolýan zatlara ýylgyryp oturan Dawudyň ýüzüne garady.

-- Näme gülýeň. Sen indi beýtme. Wör-ä men ýaramok. Ejeň ýaranok. Ataň ýaranok. Bu öýde bir erkek kişi gerek-ä. Han-a gyzyýaň üçin Ummak babalar gelip dur. Olara bir gep aýtmaly. Biz bilemizag-a.

Çaça zyrrp edip otagdan çykyp gitdi.

Dawyt ejesiniň sähl sözüne kakasynyň beýle çalt üýtgemesine haýran galyp oturşyna:

-- Eje, Ummak babalar näme üçin gelýärler-ä- dýip goýberdi.

Toýly öküž bitaý gözlerini alartdy.

-- Şonam bilenok-da. Bilmeýen bolsaň, meni diňle. Onuň Metjik diýen ogly bar. Seniň Çaça diýen bajyň bar. Şolar är-de-heleý boljak bolýa. Bizem olara ýa bolýa, ýa bolmyýa diýmeli. Kim diýsin. Ejeňmi, wörýeň-ä,” meniň oglum bar. Ol gyzlarymdan ullakan. Ilki şony bir gyz bilen är-heleý etmesek, Ditjan näme diýer” diýýe. Indi özüň geldiň, bellisini aýt.

Dawyt begendi.

- - Bäh, Çaça! Meret! ol-a gaty gowy boljak. Razy bolalyň. Men Meredi tanaýan. Meniň aýal doganym Meretde ynjamaz.

-- Ol-how, Meret däl. Ýöne Meret, Meret! Bäh, ol Met-jik! Boldumy.

Dawyt begençli güldi.

-- Toýjan dāde, şol oglan meniň klasdaşym. Dokument boýunça onuň ady Meretguly.Ýöne aýdanyňda Meret. Obada Metjik diýýärler.

Toýly öküž haýran galyp käsesine ýapyşdy.

-- Bäh, beýtmek nämä gerekkä? Ýöne Metjik diýende bolmadymyk? Beýle kân at dakandan...

Umuman olar şu saçagyň başynda ýaraşdylaram, Meretgulylaryň habaryny almalam etdilerem. Ýöne Dawyt ýowuz keseliň kakasynyň aňkasyny aşyryp, onuň psihikasyna agyr zarba uranynda belli –külli düşündi.

2.

Dawyt irden turup ertir namazyny okady.Soň mellegiň birki pelini agdardy.Hemem agyr oýlara batdy.

„Men Akgala işe geljek bolsam, bu ýerde maňa taýar jaý-a ýok. Men barybir ilki jaý gurjak bolsam, nämä üçin Gargyly gysynyň bagly böwründen däl-de, Akgaladan jaý gurmali. Men jaýa pul harçlajak bolsam, onda jaýy Gargyly gysynyň deňinden guraýyn. Munuň üçin ilki bilen etrap raýispolkomyndan kolhozdan şol ýeri özüme mellek ýer edinip almaga rugsat alayyn. Bu işde bir-ä iki işli etmeli däl, ikinjidenem ýalňyşmaly däl, gaty akyly-paýhasly , oýlanyşykly hereket etmeli” diýip, edilmeli işleri ilik-düwme oýlanyp, ölçäp, bişirip goýdy.

„Gurluşyk işlerinem, bir gowy on oglan tapyp, brigada düzmeli. Goý, şolar näçe hak alsa alsynlar. Gerek boljak gurtluşyk materiallarynam saryn alyp getirsinler, binalaram gül ýaly edip gursunlar. Men ilki bilen Oba Soňwetden maşgala ýagaýym barada, kolhoz başlygyndan mellek ýerimiň yoklugy barada, etrap keselhanasyndan şu ýere lukman bolup işe iberilip, häzir işläp ýörendgim barada hat alyp, şolar esasynda maňa „Gargyly gysydaky böwri maňa mellek ýer edip bermeklerini haýyş edýän” diýip arza ýazaýyn. Şondan soň bu işlere başlaýyn...”

Ol melleginiň eýini ýetirip, depip ýörşüne, edilmeli işleri gaýta-gaýta ölçäp-bişşirdi. Soň geýinip, barmaly ýerlerine baryp, almaly kagyzlary,hatlary alyşdyryp,etrap merkezine gitdi. Barşyna baş lukmanyň kabulhanasyna girdi.

-- Salowmaleýkim!

Otagda baş lukman, Myratberdi aga, Meret doktor üçüsi kelle-kellä degrip, nämäniňdir bir zadyň pynhan gürrüňini edip oturan ekenler. Olar Dawudy görüp, kerk gören sugun ýaly bolup , çala salamlaşan bolup,bada- bada dargap gitdiler.

-- Ýöri, lukman, nädýär?Işe başlajak bolýaňmy?—diýip, baş lukman syrynyňýstünde tutulan ýal, aljyraňňy şelaýynsyrazy. Dawyt ýaşulynyň lopbuşdan gara ýüzýşündäki agyr bir derdiň, ýürek ynjysy bilen garyşyp turuzýan oýnuny lukman nazary bilen dözümlü synlap:

-- Enteg-ä başlajak bolamok. Ýylyň ahyryna çenli eslije wagt bar-a. Onsoňam, men ol ýere baranyň bilen ne jaý taýýar, ne bejeriş otaglary.Bölüm açmak dilde aňsat.Bölümi bölüm etmek üçin niçe azap, niçe harajat, nijeme serişde gerek.Olaryň sanawyny düzmek, smetasyny , medisina personalyny kesgitlemek üçinem birküç aý gerek bolar. Onuň üçin, heniz men arkaýyn.Meniň bu ýere

gelmegimiň sebäbi, maňa şu keselhana lukman bolup işe gelendigim barada hat gerek. Bir mellejik aljak bolup, ispolkoma arza berjek bolýan.

Baş lukman onuň gürrüňini nämüçindir, begençli makullama bilen kesdi.

-- Oňarýaň. Mellejik alyp, jaýjagaz gurun. Ine öýlenersiň, işlärsiň mellegem, jaýam gerek zatdyr. Meniň özümem ispolkomyň mellek berýän komissiýasynyň agzasy. Ertir şol meselä serediljek. Arzaňy, gijikdirmän, häziriň özünde olara eltip ber.

Menem habadar bolaryn. Saňa mellek alyp bereýin men. Hatyňam häzir taýýarlarlar. Sen gitde, arzaňy ýazyp gel, oňa çenli hatyňam taýýar bolar.

Dawyt ordinatorska gidip, kärdeşleri bilen salamlaşdy hem-de ispolkomyň başlygynyň adyna täze işe gelen ýaş hünärmen hökmünde mellek ýer bermeklerini sorap arza ýazdy. Soň baş lukmanyň kabulhanasyna bardy.

-- Amanow, size Aşgabatdan tellegrama gelipdi—diýip, ýaşajyk kätip gyz onuň eline daşy ýelimlenen kagyzy tutdurdy.

Dawyt tellegramany açdy.

„Möhüm mesele sebäpli gyssagly Aşgabada gelmegiňizi sorýaryn. Akademik Smirnow.“

Dawyt ispolkoma barýarka akademigiň nähili meseläni möhüm hasap edäýjegi barada öýlandy.

„—Onuň bar aladasy „Gotur gowagyň problemasydyr“ diýen netijä geldi. Soň ispolkomyň başlygynyň ýanyna bardy.

Orta ýaşan aşgazanyndan, ödünden agyr ejirler çekýän, gan basyşy ýokary aýal, bu garagözelek, ak ýüzli owadan, uzyn boýly mähriban ýigidiň öňünde öz derdini ýaşıryjak bolup, gara başyna gaý bolup, ýylgyran boldy.

-- Senmi şol merkezi keselhana gelen ýaş lukman.

Dawyt baş atdy.

-- Hany, birsellem oturyň-hany. Ol arza seretdi. Äýnegini dakynyp, arzany gaýtadan doly okady.

„Etrap raýispolkomynyň başlygyna medinistuty şu ýyl tamamlap, işe gelen ýaş hünärmen Dawyt Amanowdan arza.

Meniň ýaşar ýaly ýerim bolmany üçin, maňa ýaş hünärmen hökmünde etrabyň „Ak gala „kolhozynyň Gargyly gysy diýen ýerindäki gök çagyl böwürjigini mellek ýeri edip bermegiňizi haýyş edip sorýaryn.—Hatyň-a özüň ýaly gaty owadan eken. Merkezi keselhanadan, oba sowetinden „Ak gala“ kolhozynyň prawleniýesindenem hatyňyz bar. Ýöne, sen aýt, näme üçin, imenno, „Gargyly gysydan“ näme üçin „Ak galadan“, „Kelte çynardan“, ýa-da etrap merkezinden däl?

Dawyt dogrusyny aýtmady.

Meniň çagalykdan demgysmam bar. Şol ýerde men rahat ýaşap biljek. Şonuň üçin.

-- Bu-da düşnükli. - Başlyk äýnegini gözünden aýryp, kagyzlary bir gyra süýşürdi. Işikden giren gyza:-- Bir çäýnek çay getir!—diýdi-de, zeýrenje başlady.—Şu kesel gursun. Menem halys aljyradyr. Meniň näme derdimiň bardygynam bilip blenoklar. Ine, şeýdip, mynjyrap otyryn-da günü bilen gaty oturgyçda...

Dawyt gözünü ýerden galdyrman oturşyna:

-- Siziň üýtgeşik derdiňiz ýok. Sizde güýçli gastrit bar

- O nämedenkä?

-- Ol dişiňizi bejerdiň. Ikinjisi, gaty-gutyny azyrak ýýjek boluň, nahardan soň az-kem pyýada ýörejek boluň! Sebäbi gastriti ödüňiz işlemänem güýçlendirýär. Bular birigip, siziň gan basyşyňyzy güýçlendirýär. Demiňiziňem güýçli gysmagy mümkin. Eger häzir gysmasa-da, ýakyn wagtlarda gysyp başlar. Sizde semreme, doluşma başlapdyr. Olam saglygyň ganyň duşmanydyr. Siz ilki Arçman kurortynda bir on gün bolup, aşgazanyňyzy bejerdiň, üç-dört sapar tüftaş alyp, bagryňyzy arassaladyň. Ol ýerde dişem bejerýärler. Soňam birneme berhiz saklaň. Bary gül ýaly bolar. Bu bir kyn zadam däl-ä...

-- Wah, kurorta gitmäge, näme wagt barmy?

--Dünýäde adamyň saglygyndan gymmat zat bolmaly däl. - Ol ýerinden tujak bolup gozgandy.

Başlyk muny duýup,

-- Hany, entejik howlukmaň. Men bir zat sorayyn.—Ol töweregine garanjaklady.—Araky gürrüň nähili boldy?!

Dawyt başlygyň ýüzüne seretdi.

-- Arada meniň bilen-ä baglanyşykly hiç hili geň-taň gürrüň bolmady. Men howlugýan, bagyşlaň.

Başlyk ýerinden turdy-da Dawudyň ap ak, seçek ýaly uzyn barmaklaryny gysdy. -- Görenime, örän şat, gelip duruň. Men diýeniňizi edip, „Arçmana” gitjek bolaryn...

Dawyt oba gidýän uly ýola düşdi.

„—Men gije ýatman näme gerek boljakdygyny, nähili gurluşyk materiallaryň zerurlygyny, gurluşykda näçe adamyň, näçe aýlyga işlemelidigini, gurluşygy näçe aýda gutarmalydygynyň taslama görnüşini düzmeli. Olara takmynan näçe puluň gitjekdiginiň anyklaýyn. Ertir Aşgabada gidenimde şol kagyzlaram alyp gidip. Akademik bilen maslahatlaşayyn...”

Dawyt ikindinara öýlerine bardy. Ol bara barmana bir käse çay içip, stoluň başyna geçdi.”Gotur gowakly, „Gardyly gysy” meselesine degişli hasyp-hesiplerini düzüp, hasaplap, asyl şol ýerde gurulmaly hassahananyň, bejeriş ulgamynyň, hassalary kabul etmek, lukmanlar, hyzmat etjek adamlar üçin zerur boljak inňeden tä ymaratlara çenli, stol, stul, krowat, ýorgan, düşek, ýassk, prostin, elsüpürgiç, tumbočka çenli, baryny, uşak-düşegini goýman hasaplady,

Onuň üstesine ymaratda näçe otag bolmaly. Ony gurmak üçin näçe maşyn dag daşy gerek, näçe maşyn ownuk çagyl gerek, näçe tonna sement, näçe tonna toýun palçyk gerek, näçe kub metr polluk, näçe kub metr apalowkalyk, şifer kakar ýaly tagta gerek, näçe tokga tol, näçe bitum, näçe mertr sim, slang, näçe odun gerek boljak, gurluşykda näçe adam işlemeli, olara näçe hak tölenmeli, jaýy näçe aýda gurmaly, bejeriş haýsy aýda açmaly, bejerişe gelýän ýerli hassalardan näçe hak almaly, daşyndan gelýänlerden näçe hak almaly, bularyň baryny akademik düşüner ýaly, her haýsyny aýry-aýrylykda düşnükli edip taslama görnüşinde iki gatdan göçürip goýdy. Soň irden turup, olary ýene bir sapar gözden geçirdi. Käbirini täzeden göçürip ýazdy.

Ol indi Aşgabada daň bilenem gidip bijekdi. Ýöne onuň üçin bişirmeli esasy bir zat bardy. Ol gurluşykçylar toparyny ýygnaý biläýjek adamy tapmalydy. Bu işi

diňe, Taýly oňaryp biler diýip ol güman edýärdi. Şonuň üçin ol irden turup, ýuwunyp, Taýlylara bardy.

Taýly heniz turmandyr. Gülsüm bäbejiginiň arlyjaklayryny işikdäki simlere serişdirip ýören eken Ol Dawudy görüp, hem begeni, hem utanyp, tolgunmak bilen ony garşylady.

-- Dawyt dide, salam,geliň.

Dawyt onuň bilen salamlaşdy.

-- Ogul ýaşy uzyn bolsun, jigim!

-- Sag boluň. Öýe giriň!

Dawyt gyssanýanyny aýtdy.

-- Maňa Taýly gyssagly gerekdi.

-- Gaýyn atam ýaranok. Şonuň üçin ol giç ýatdy. Men häzir oýaraýyn.

Dawyt ony saklady.

-- Artyk aga näme bolýar?Ol häzir oýamy?

Gülsüm baş atdy. Dawyt „ähüm-ühüm „ edip içeri girdi.

-- Salowmaleýkim!

Artyk aga ýorganyny başujuna toplaý, heläk bolup ýatyrdy.Ol geleni tanamady.

-- Ah, ah!Alla jan, meni ýalkaweri. Özüň kömek et. Ah, ölýen-ä..

Dawyt aşak oturyp, hassanyň elinden tutdy. Ýaşulynyň eli-aýagy çişdi. Gözüniň asty çişip, tutuş göz hanasyny çiş bilen ýapyp durdy. Dodaklary kerepläp, tütäp durdy. Hassa iňläp, janhowluna urundy.

--Maňa bir suw beriň-how, Sene-em, maňa bir suw ber, ýandym. Ýak çyrany, nirä güm bolduň, haram heleý!

Dawyt ýaşulynyň süýji keseliniň güýjöp, böwrekleriniň ulgamyny baglandygyna bada-bat göz ýetirdi.. Onuň üstesine, ýüregiň bedeniň suwlaryny sazlaşdyrmagada güýjüniň ýetmeýändigini duýdy.”Megerem, ganyňam düzümi bozulypdyr. Wah, şu wagt ýanyňda laborotoriýa bolsady...”

Edil, häzir, gyssagly peşew ýollaryndaky peşewi sorduryp aýyrmak gerek.Maňa Aşgabada gitmek gürrüňini goýbolsun etmek gerek. Gyssagly ATF bilen insulin sanjymyny etmeli, soňam gyssagly analgin bilen uky dermanyny sanjym etmeli. Ol birki sagatlap rahat ýatsa şol sanjymda edilen emler bedeni birneme gurplandyryp biler. Ýürek rahatlanan bedeniň sýzýp alardy.Diňe şondan soň näme em etseň edibermeli. Men bu günlükçe Aşgabady goýmaly bolaryn...

Taýly, Senem gelneje içeri girip çyrany ýakdylar.

-- Taýly, ýöri, öýe baryp, sanjym enjamlarymy alyp geleli.

Olar Dawytlara baryp, gerek bolýjak enjamlary, däri-dermanlary, sanjym esbaplary alyp geldiler. Dawyt Artyk aganyň peşewini ýörite enjamjyk bilen çordurdy, soň sanjym etdi. Soň birnemejik ýydirip-içirdiler. Ýaşuly bári bakyp, birneme keýpi açylanyndan soň, Dawyt Taýlyny daşary çykardy.

-- Taýlyşka, meniň saňa bir gürrüňim bar, şony ýolda aýdaryn. Ýöne sen meni demir ýol menziline gyssagly taşlamaly bolarsyň.

-- Haçan?

-- Häzir, gaty gyssagly.

Taýly içeri tarap garady.

-- Dädem nähili bolarka?

-- Dädeň baş- alty sagad-a rahat ukuda ýatar. Ondan soňam, medpunkta baryp, feldşer oglana, gijara gelip näme sanjym etmelidigini häzir, ýolugra aýdaryn. Dawyt içeri girdi.

-- Artyk däde, men Aşgabada gidip, saňa zerur bir dermany alyp gelmeli. Şonuň üçin, Taýly meni demir ýol menziline taşlasyn. Nesip bolsa, men agşama çenli gaýdyp gelerin. Sen şoňa çenli bir gaýrat et. Nesip bolsa, şo dermany alp gelsem, gül ýaly bolar.

Jany ynjalyp tapan ýaşuly garşy bolmady.

-- Meniň ýagdaýym indi gowy, oglum, sag aman gidip geliň. Men Allany çagyrypjak size garaşar ýataryn.

Dawyt öýlerine sowulyp, enjamlaryny goýuşdyryp, gijesi bilen taýýarlan hatlaryny, pul, pasport alyp, soň Akgaladaky medisina punktyna baryp, feldşer oglana hassa edilmeli emleri birin-birin aýdyşdyryp, ýola düşdi

3.

Akademik Smirnow Dawudyň bu günem gelmezliginden howatyrlanyp başlady. „-- Eger Tellegramany alan bolsa, jany sag bolsa hökman gelmeli öz-ä. Gys düşüp barýar, gün, aý ötüp barýar, gyssanmak gerek. Bujagaz oglan oba adamlarynyň dert-azaryna berilip, galyberdimikä? Ol şol suwy il-günüň hyzmatyna bir berip bilse, bir özi, münläp-millionlap dertliniň derdini dep edip, olary ölmez-ýitmezlige öwürüp biljegine, neneň düşünenokka? Ýa „pylan ýerde şular ýaly suw bar. Men şony açjak. Onuň şeýle-şeýle düzümi bar” diýip, göreniň ýanynda aýdyp, olaram başyna bela bolup ýörmükä? Onda näme üçin gidişi-gidişi boldy. Ýa-da...”

Akademik hiç ynjalyp bilenokdy. Ol ahyry Dawudyň ýaşayan etrabynyň merkezi keselhanasynyň baş lukmanyna jaň etdi. Telefony gyryljak sesli erkek adam galdyrdy.

-- Salam.

-- Salam

-- Men Aşgabatdan akademik Smirnow.

-- Howwa, ýoldaş akademik Smirnoň. Me Emir Kulyýew, etrap keselhanasynyň baş lukmany, diňleýän.

Akademik oňa Amanow Dawyt diýen lukmanyň gyssagly gerekdigini aýtdy. Baş lukman güldi.

-- Ýoldaş akademik Smirnow, gynansak-da, häzir ony tapyp bolmaz. Biz ýakynda etrap merkezinden ýigrimi kilometrlikdäki Akgala diýen ýerde täze lukmançylyk bölümini açmak kararyna geldik. Amanowam şol bölüme müdir etmekçi. Şonuň üçin “ýerine taýýarla” diýip, şol ýere iberdik. Ol ýerde-de ne telefon bar, ne bir ýol-yz bar.

Akademik bu habara lapykeç bolup telefony bir goýaýynam diýdi-de, birdenem:

-- Hormatly baş lukman, men ýoldaş Amanowa gyssagly telegramma iberipdim, ol ýoldaş şol telegramany aldymyka, siziň habaryňyz ýokdur.

Baş lukmana derek bir ýaş gyz trubka:

-- Aldy, telegrammany düýn gowşurdyk!

-- Bolýar, onda, minnetdar—diýip, akadmik köşeşen ýaly bolup trubkany ýerinde goýdy. - Telegrammany alan bolsa, geler, gyssagy özi bilendir—diýip, mydyrdady.

Häzir hakykatdanam Dawudyň gyssagy özi bilendi. Ol özüniň aňynda jemläp oturan oý-pikirini Taýla açmagyň hiç ebeteýini tapanokdy. Ahyry goňşy şähre golaý gelenlerinde , ol

-- Taýly!—diýip dillendi.

Taýly aladaly ýüzüni oňa öwürdi.

-- Aýdyber. Sen bir zady maslahatlaşjak diýýämidini. Aýdyber.

Dawyt özünde emele gelen täsin bir duýga gaplandy-da, öňden bäri hyýallanyň oturan pikirini doly açmazlygy makul bildi.

-- Men häzirki atamyň mal bakyp ýörenje böwründen bir jaýjagaz gurjak bolýan. Sen şoňa gowja ussa tapyp berseň. Maňa gyssagly gerek.

Taýly Dawudyň ýüzüne geň galyp seretdi.

-- Näme beýle, gaty daş-laý! Obadan guranynda bolmaýamy?

-- Ýok, meniň demgysmam bar. Şonuň üçin, obadan birneme daş bolsa-da, janyma ýaraýan ýerden jaý, howlujyk gurasym gelýär. Şonuň üçin etrap ispolkomyna arza berdim. Arzaňy kanagatlandyrars, sen jaýyňy guruber – diýdiuler. Indem gyssanýan, Aşgabatdan gelen badyma başlamaly. Sen men gelýänçäm gowja ussa bilen gepleşip gör...

Taýly baş atdy.

-- Ussanyň gürrüni bolmaz-leý. Ine, Metjigem gowy ussa, özem iş tapman ýör. Onuň öz toparam bar. Sen diýseň-ä ol arzanam, çaltam gursun.

Dawyt başyny ýaýkady.

-- Ýok, maňa arzany gerek däl. Gymmat alsyn, ýöne gowy gursun. Hemem azajyk çaltarak gursun.

-- Bolýa. Onuň gürrüni bolmaz.

Olar demir ýol menziline bardylar. Otlynyň gelerine sagat ýarym wagtda bardy. Şol wagtda olaryň ýanynda daýaw pyýada geldi.

-- Aşgabada gitseňiz-ä ulag bar. Arzanjak. Kän gymmat däl. Häzir ugrajak.

Dawyt oňa goşulyşmaga razy bolup, Taýla:

-- Men feldşer oglana näme etmelidigini tabşyrandyryn. Özümme giç galsam, erte agşam gererin. Ýaşula diňe towuk çorbajygyny beriň. Ajygýan diýse-de, greçkadan goýrak, etsiz nahar etdir-de, şony gatyklap iýdiriberiň. Men gelemsoň, özüme çäresini görerin.--- Greçkany nireden tapjag-aý!

Dawyt onuň ýüzüne garady.

-- Bar, şu şäheriň dükanynda greçkadan başga harydam ýokdur. Soňam iki buhanka gara çörek al. Aldygyna gara çörek bilen gatyk iýibersi, Ýagly-ýüzli, ajy-süýji, etli nahar indi gadagandyr. Şony pugta ýadynda sakla. Diňe berhiz, berhiz, berhiz!..

Ol Taýly bilen hoşlaşy, ugurdaş ýeňil maşyna münüp ugrady.

Akademik Smirnow sagadyna seredip oturşyna aýalyna gygyrdy.

-- Lýudička!

Lýudmila Erastamowna bir ýerlerden körsenip çykdy.

-- Geldim, geldim. Naharyň , gatygyň, dermanjyklaryň taýýar.

Akademik aýalyna ümledi.

-- Otur, hany, maslahat ber. - Ol penjirä tarap gulagyny tutdy. - Günbatardan otly näçede gelyär?-- Lýudmila Erastamowna adamsy şu sowaly beräýse bada-bat jogap bermäge taýýar bolup duran ýaly bolup:--, Daňdan sagat altyda - diýdi.

-- Aý, ýok, bolýa. - Ol aýalyna garady. - Şu Wadimçigiň „Wolgasyny” men Dawuda bersem diýýän. Bu maşyn indi näçe wagt bäri, münülmän zaýalanyp dur. Ony satyp goýbermäge-de, ynsabyň çatanol. Goý, Dawyt ony „Ynanç haty” bilen aýawlyja münsün. Eger Albina gelip, „satsama” diýse-de, alar-da oňa bereris. Şu pikiri nähili görýän?

-- Näme, dogry pikir. Hana, seniň öz “ Wolgaňam” aýlar boýy, garažda çöküp ýatyr. Käte ogluň bir aýlanyp gelen bolýar. Onuňam kellesinde maşyndan başga hemme zat bar. Emma maşyna ýer ýok. Gaýta, sen öz maşynyňy ber oňa. Barybir ulanylmajak bolsa, ogluň-a.”Men täze çykan „Žigulylardan” satyn aljak diýip otur. „Wolga” agyrmyşyn...

Akademik baş atdy.

-- Bolýar, özümiňkini beräýerin.—Edil şol wagt howlynyň işigi kakyldy.

Lýudmila Erastamowna şol duran ýerinden

-- Bolýa, barýan—diýip howlynyň işigini açmaga ylgady.

Dawyt bir gujak miwe, ir iýmişli torlary göterip içeri girdi. Gelip, akademigi gujaklady.

-- Salam, ýoldaş mugallym.

Akademik hoş boldy.

--Geldiňmi, oglum. - Ol aýalyna ýüzlenip:-- Lýudmila Erastamowna, sen ogluňy, gelniňem çagy. Olaram gelsin, özüňem şol koronnyý, böregiňe başla. Bu gün aýratyn gün-ä.

Aýaly ogluna jaň edip, öýe çagyryp, aňhana çykyp gideninden soň akademik stoluň arkasyna geçdi.

-- Oglum, meniň seni gyssagly çagyrmagymyň esasy sebäbi. Käbir pikirleri, üýtgetmeli boldy. Biler bolsaň, „Türkmenistan, Özbegistan pagta ekýän respublika. Olar pagtadan başga hiç iş bilen meşgul bolmaly däl. Eger dinç almak, kurort, sanatorii gerek bolsa, Kislowodsk, Ýalta, Gruziýa, Ermenistan, Ukraina bar. Şol ýerlerdäki kurortlara, bejeriş suwlaryna gitmeli...”diýip, gizlin direktiwa gelipdir. Şonuň üçin Türkmenistanyň Arçman, Molagara kurortlarynyňam kabul edililik derejesini edil minumima çenli azaldyp otyrlar. Bu gaty erbet ýagdaý. Seni çagyrmagym, entejik, ol „dirilik suwy” barada bir adamyň ýanynda-da dil ýarmaly däl. Sen ol barada hiç kimiň ýanynda aýdan dälşiň diýen ynamym bar. Bu şeýledir, ýöne dogryňy aýt.

Dawyt baş atdy.

-- Ýok, men ol barada dil ýaramok. Ýöne, şol ýeriň üstüni özüme mellek edip aldym. Şol ýerde üç otaglyja jaýjagaz gurmaýy göz önünde tutýan.

Akademik oýlandy.

-- Ýöne uly bir zat gerek däl, entejik. Üç otagly jaýjagaz bolsa bolaram. Entek göze-başa düşmäli! Men saglygy saklaýyş ministri Aman Berdigulyjow bilenem, Merkezi Komitetiň ylym bölüminiň müdiri bilenem, Kislowodskiniň Mineral suwlaryň düzümini barlaýan Bütinsoýuz Merkeziniň direktory Laryn Iwan Hanowiç bilenem gürleşdim. Olaryň ählisiniň pikiri „azajyk howlukmazlyk” . Men

şony aýdaýyn diýdim. Onsoň, ýene bir mesele. Men indi garradym. Ulaga erk etmäge güýjümem, islegimem ýok. Meniň täzeje „Gaz- 24 ”Wolga” maşynym garažda çüýräp ýatyr. Senden bir haýyşym, sen şony menden „Ynanç haty” al-da, ulan. Haçan maňa gerek boplanda, men saňa habar ýetirerin. Şu gün seniň işleýän keselhanaň baş lukmany bilen telefonda gepleşdim. Onuň aýtmagyna görä, seni maşyn barmaýan, telefon çekilmedik uzak bir obada açyljak täze bölüme müdir belläpdirler. Saňa ulag gerek bolmagy mümkin. Şonuň üçin, sen maňa bu meselede kömek et.

Dawyt ýylgyrdy. Ýöne ol öz ýanyndan Taýla suw barada, ol ýerde gurulmaly bejeriş merkezi barada aýtmanyna begendi. Soň özüniň taslama diýip taýýarlan kagyzlaryny akademige berdi.

-- Nesip bolsa, bir ýol açylsa , şeýleräk jaý gurup, şeýleräk enjamlar satyn alynsa... Akademik aýalynyň daşardan eşidilýän begençli, dabaraly sesinden howla oglunyň, gelniniň gelip girendigini çaklap, ol kagyzlary tertipläp, çekerine saldy. Akedemigiň ogly kakalygynyň maşynyny Dawuda bermek baradaky pikirine birhilije garşy bolup, ilki aýalynyň, soň ejeliginiň ýüzüne syrlyja garap, çünker burnunny owkalan boldy.

-- Maşyn seniňki, ýöne bir öýde bir maşyn gerek ahyryn. Berseňem, özüňde-de adam ýok dälmiä diýýärin. - Ol Dawudyň ýüzüne torsarylyp garady. Dawyt baş atdy.

-- Nikolaý Ýefimowiç dogry aýdýar. Maňa-ha maşynyň geregi ýok.

Nikolaý gazabyny Dawudyň ýüzüne pürkdi.

-- Siz bir Hudaýyň hakyna gapylsaňyzlaň!

Akademik oglunyň bolşuny halamady.

-- Nikolaý. Pähimliräk bol. Maşyn meniň hut şahsy zadym. Meniň heniz diri wagtym, içimde janym barka, öz zadyma eýeçiligim bardyr-a. Adamyň menden kemi galan dälidir. We hanogul, seniňem. Alma kemiň galan dälidir. Men öz sözümi aýtdym...

Nikolaý Ýefimowiç torsarylyp ýerinden turup barşyna:

-- Beriň, howlyňyzam beriň, maşynyňyzam beriň, puluňyzy, baýlygyňyzam beriň. Men bilemok. Men asyl, şu ýerde ýok. Baryň, köne-küşüleriňizi başyňyzdan döküň...

Akademik bir içini çekdi-de, soň sesini çykarmady.

Olar nahar iýensoňlar, Dawyt gjäniň bir wagtyňa çenli akademik bilen gürleşip oturdy. Boris Leonidowiç Dawuda düwnük, bursilýoz, garyn-içege, bagyr lagtalanmasy, sarylama, galkan görnüşli mäs, beýleki ençeme kesel barada henize bu güne çenli eşidilmedik gürrüňler berdi. Olary lukmançylyk usuly, halk medisinasý, tebigçilik usullary bilen bejermegiň gadymy syrlaryny açdy.

-- Düwnük keseli, ol dyrnagyňdan, saçyňa çenli, adam bedeniniň islendik merkezinde weýran ediji dertdir. Ol edil türkmenlerde aýdylyşy ýaly, sary çyrmaşyk oty ýaly, ne köki bardyr, ne ugry bardyr. Ol degen ýerinde biologik organlary weýran edýär. Ony häzire çenli üç usulda, operasyýa etmek, şöhlä tutmak, himiki terapiýa ulanmak usuly bilrn öňüni azajyk saklap bolýar. Ýöne siziň daglaryňyzda awulyk oty diýen bir ösümlik bolmaly, şonuň bilen bejermek bolar diýip, men Ibn Sinanyň bir eserinde okapdym...

Soň ol obaladaky ýagdaý, keseliň ýagdaýy, adamlaryň durmuş ýörelgesi, oba lukmanlar, olaryň kesele, kessellä gatnaşygy, garaýşy barada goja lukmanyň sowallary Dawudyň ýüreginiň hyrujyny artdyrýardy.

„Edil, edilen azaby hiç kim bilmeýän ýaly bolsa-da, gör, bilýän adamlar bar eken, -- Lukmançylyk şeýle bir kârdir. Seniň edýän işleriň edil suwa talhan çalan ýaly bolup görner. Sen azap baryny edersiň, ebgar bolup ýatan hassa gutulyp gider. Soň, isles-ä, bir duşayanda salamlaşar. Bolmasa onam etmez. Bu ýagdaý ozalyndan ahyryna çenli bolup gelýän zatdyr. Emma hakyky lukman muňa garamaz. Onuň bar derdi, hassany aýak üstüne galdyryp, ile goşmakdyr. Ýöne, seniň çeken azabyňy Alla görüp durandyr. Türkmenlerde bu barada bir gowy pähim bardyr. Olar:”Ýagşylyk et, derýa at, balyk biler, balyk bilme, Halyk biler” diýýändirler. Olaryň Halyk diýýäni, Hudaýdyr. Lukmanyň Hudaýy ynsabydyr. Seniň ynsabyň gaty päk bolsun. Birje ädim ätseňem, ynsabyňrazy bolar ýaly ätlemelidir...

Dawyt gijäniň bir wagty öýüne, Albina Nikolaýewanyň jaýyna gaýtdy.

Ol açary bilen işigi açyp, içeri girdi. Içerden Albina Nikolaýewanyň ysy gelip durdy. Ol „Hä geldiňmi?!” diýip, juwan hyrujy bilen gül-gül açylyp otaglaryň birinden çykaýjak ýalydy. Emma hiç kim çykmady.

Dawyt Albina Nikolaýewanyň otagyna baryp, birwagtlar bagtdan ýaňa näzik, ter läle kimin açylyp, bark urup, paşyrdap oturan maşgalanyň owadan aýalynyň eziz didaryny mähir bilen gujaklap oturan ýaş, oglansypat Wadim Sergeýewiçiň, terlikden, juwanlykdan, gözelligiden ýaňa dünýäsine sygman, mylgyrap oturan Albina Nikolaýewanyň, öz çaga dünýäsiniň şirinligini ýaňyja duýup başlan näzikden eziz Lenajygyň ejesine meňzeýän bagtly, nurana gözler Dawudy ýuwdaýjak bolup, açgözlük bilen oňa seredýärdi. Dawyt suraty eline aldy-da, biygyýar gözlerinden parlap giden gözýaş dänelerni syrman suratyň arka ýüzüne garady. Albina Nikolaýewanyň owadan haty bilen ýazylan „Ezizimiz Dawuda bagtly günlerimizden ýadygärlik” diýilen ýazgyny okap, içini tutdy-da, silkinip-silkinip eňredi.

-- Eý, Allam, bu eziz adamlar hany indi! Olary nätdiň? Meniň olary göresim gelýär.

Telefon jyňňyrdady. Dawyt baryp trubkany göterdi.

-- Leningrada jogap beriň!

Dawudyň ýüregi tarkyldap urdy.

-- Alýo, alýo!

-- Albina Nikolaýewna, Men Dawyt, salowmaleýkim!

Trubkadan ses çykmady. Ýöne naçar aýalyň eňreýän sesi eşidilýärdi. - Dawyt janym, ezizim, men nähili günlere düdüm. Men jennetden dowzaha düşdüm-ä, ezizim...

Telefon kesildi. Dawyt kreslo geçip, şol ýerde-de irkilip galanyny bilmän galdy.

... „Garry gowagyň” etegindäki ýol. Dawyt atasyna arryk goýunlaryny bakyşyp ýör. Täzeje lökge gelip onuň ýanynda saklanýar.

-- Dawyt!

Dawyt Lenanyň ýetişen owadan, näzik didaryny görüp, oňa tarap ýörejek bolýar. Emma Lenanyň özi iki bökende gelip, Dawudyň boýnundan asylýar.

-- Mähribanym, söügülim, ezizim, seni göresim geldi. - Ol Dawudy näziklik bilen meýdanly göwsüniň üstüne basyp ogşap başlady. Dawudyň juwanlyk duýgulary hyruç alyp tolkun atdy-da, bendini ýykdy. Olam Lenany hyruç bilen ogşady-da, özüni jennetiň şirinden eşretli dünýäsine oklap goýberdi. Lena şeýle bir hyruçlanýňardy welin, ol birden Dawudyň gursagynda eräp gitdi. Dawyt gyzy gözläp durşuna, telefonun sesine tisginip oýandy.

-- Leningrad soraýar.

Dawyt trubkany elinde saklap durşuna öl myžžyk bolan jalbaryny, içki eşiklerini çykaryşdyryp:

-- Alo!—diýdi.

Trubkada Albina Nikolaýewnanyň näzikden eziz sesi eşidilip başlady.

-- Dawyt, salam mähriban, meni bagyşlaweri. Sen Aşgabatdamydyň?

-- Edil häzir geldim, obadan.

-- Bolýar. Men saňa bir - ä, suratymyzy galdyrandyryn, soňam şifonerde Wadim Sergeýewiçiň täzeje kostýumy bardyr. Şonuň goltuk jübüsünde, puljagaz bardyr. Mümkünçiligiň bolan wagty Lenoçkamyň, Wadim Sergeýewiçiň üstüne bir ýadygärlijek dikjek bol. Jaýda arkaýyn ýaşa. Şol jaý indi seniňki. Ömrüm ahyr boljak bolanda men seni taparyn. Şonda sen gaýrat edip, menem şolaryň ýanynda jaýlagyn - Albina Nikolaýewna eňredi. - Bagyşla, ezizim. Sen şu dünýäde meniň indi senden başga hiç kimimiň yokdygyna düşügin. Hoş!..

Ýaş ýigit şifonerden Albina Nikolaýewnanyň aýdan penjegini tapdy. Onuň goltuk jübüsinden ep-eslije kagyz düwünçek, iki sany gymmat ýüzük, birem erkek adamyň altyn sagady çykdy.

Dawyt kreslo geçip, puly sanady. Pul jemi on baş mün manatdy. Onuň elinde altyn sagady bardy. Şonuň üçin, ýüzügi, sagady öňki ýerinde goýdy. Soň ýerine geçdi...

Ol irden turup eýwanyň penjiresini açanda, dymyk içeri güýz gününüň ýagyşynyň, yzgara ezilen güýz ýapraklarynyň, saralip, saman bolan güýz otlaryň ysy kürsäp urdy. Ol daşarda gijesi bilen suw-sil bolup, ýagyşyň ýagandygyny bildi. Häziren howa agyr bulut gatlagy bilen örtülip, az-kem çiseňläp, ýagýardy.

Bu ýagyş Dawudyň soňky döwürlerde gören güýçli ýagyşlarynyň biridigini, ol penjiräniň öňündäki kölçe-kölçe bolup ýatan suwlara seredip pikir etdi.

--Oba nähilikä? Sil beýleki gelmän duran boilsa-da ýagşy. Sil gelen atamyňam günü kynalandyr öz-ä.

Ol ýuwunyp, ardynyp, garbayp, soň bu ýerde goýup giden goşlarynyň arasyndan sürüjilik şahadatnamasyny, soň irde-giçde geregi çykaýjak beýleki dokumentlerini alyşdyryp, öýden çykdy-da, günü bilen akademigiň maşynyny alty aýlyk möhlet bilen, „ynanç haty” esasynda öz adyna geçirmek bilen boldy.

Natorial kontora, soňky döwürlerde kän bir öýden çykyp ýören bolmasa-da, akademigiň özi bardy. Ol taýýar bolan resmi dokumenti Dawuda berdi-de:

-- Oglum, haýyrlsý bolsun. Ýöne agşam oglum bilen bolan gürrüňleri hiç haçan göwnüňe getirmegin - diýdi. Soň özi Dawudyň gapdalyna münüp, öýüne geldi.

-- Onda, men galaýyn. Aýtmaly zatlary men saňa aýtdym. Gaýrat et, işiňi Alla oňarsyn. Ýoluň ak bolsun.

Dawyt Teke bazaryna bardy. Ol oba, öý üçin üç litrlik bankanyň dolusynda ary balyny, üç kolo ak köke, birki kilo, peçeniýe, on gap mekgejöwen patragyny,

atasynyň gowy görýän ýumşak konfetlerini, bir gap mesge, iki towuk, birki tokga şöhlät, alty çörek, on kilograňm sogan, baş kilo pomidor, on kilo tüwi, iki kilo mäs, iki kilo noýba, bir halta gowy un, on kilo sygyr etini alty sany gowy gys gawunyny, dört sany kadi satyn alyp, maşyna daşap başlady. Ol iň soňky kadini alyp, maşyna ýetip barýarka bir aýal oňa salam berdi.

Dawyt başyny galdyrdy-da, ol aýalyň Sewilýadygyny tanady. Ýöne oňa parhsyz garady.

-- Siz Dawid-a dalsiňiz?!

Dawyt ýüzüni turşatdy.

-- Siz ýalňyşýaňyz.

Sewilýe ilki bir öz ýoluna gidiberjegem boldy. Ýöne nähilidir bir duýgy ony saklady. Ol yzyna öwrülip:

-- Ýok, sen Dawid! - diýdi.

Dawudyň bir wagtky kineleriniň turşusy başyna çykdy.

-- Näme, Men Dawyt bolanymda näme. Bar, ugra ýoluňa.

Sewilýe gelip, Dawudyň önünde dyzyna çöküp, möňňürip başlady.

-- Dawyt, Dawyt jan, sen Allanyň hakyna meni kowma. Men seni janymdan söýýän, düşünýäňmi?! Meniň sözümi diňemesen, men, şu ýerde ölüp galaryn. Oňa çenli aňyrdan hyrsyz, ýüzüni-gözüni tüý basan pyýada ylgap gelip, yzgar, sowuk asfalyň üstünde iki dyzyna çöküp, bagyryp oturan etli-ganly, görmeksiz, saçy kirläp, bulaşyp duran aýala ermeniche bir zatlar, bir zatlar diýip waňkyrdy. Dawyt „Ýamandan boýuňy satyn al” diýen nakyla eýerip, bir belanyň goparyndan howatyr edip, ýerde goýan kădisinem alman maşynyna münüp, ony otlady-da, ýola düşdi. Ol maşynyň önündäki kiçijik aýnadan, gara emeli deriden tikilen köne kurtkaly erkek kişiniň ýere ýazylyp ýatan aýaly süýräp barýandygyny çalaja saýgaryp galdy. Ol maşyny saklady. Köne tanyşyna dözmän, ylgap yzyna bardy. Ýerde hapa bulaşyp ýatan aýal eňrär çabalanyardy. Erkek adam erbet sögünjiräp, ony dözümlilik bilen bazaryň ortasyna çekýärdi.

Dawyt şol barşyna, baryp, kurtkalynyň gulagynyň düýbüne doňdurdy, Ol pyýada serrelip gidenden soňam, ony galdyrdy-da, indi şol talyp döwründe gören bir ýowuz düşündən bari tutuş aňynda berç bolup ýatan zerzaw düýgulary razy bolýança, bar güýji bilen urdy. Soň gelip üst-başy palçyk, tot-tozan bolup ýatan Sewiliýäniň başujynda çökdi.

-- Tur, Sewilýe. Men seni bagyşladym. Sende bir jinnegem günä ýok. Tur, meni bagyşla – diýip samrady.

Sewilýe yerinden turdy-da, uzyn boýly, gözleri şugladan ýaňa balkyldap duran ak ýüzli,, mähriban oglanyň döşüne kellesini goýup, silkinip-silkinip aglap durşuna:

-- Dawit jan, Allanyň razylyyna, meni bagyşla - diýdi.

Dawyt onuň kellesini galdyrdy.

-- Bolýar, men gijä galýan, sag bol, meni ýamanlykda ýatlama - diýip, bazardan çykyp, maşynyna tarap gitdi....

Dawyt Aşgabada gideninden soň erbet ýagyş ýagyp, uly siliň gelip, aşak obalary weýran edendigine gynandy. Indi oba bilen etrap merkeziniň arasynda aragatnaşyk kesilipdi. Onuň oba täzeje maşyny bilen jülgeleriň arasyndaky ýol bilen gelenem bir gelenem bähbit bolup çykdy. Ol gele-gelmäne Artyk aganyň halyndan habar tutdy.

Ýaşuly berhizini tutup, edilýänje emlere gözünü garaldyp otyrды. Onuň ýagdaýy öňküden kän gowuaşypdy.

Dawyt indi işe düýrmegi bilen girişmegi ýüregine berk düwdi. Ondan öňünçä Metjgi, Taýlyny ýygnap, ýanlaryna on sany men diýen ussa ýigit alyp, Gargyly gysydaky çagyly böwre gidip, olara jaýyň, oňa barýan ýollaryň gurulmaly ýerlerini görkezdi.

-- Onsoň munuň hak - heşdegi nähili bilar? - diýip, Taýly oganlaryň ýüzüne garap aýtdy. - Ýa, „Taňryýalkasyna” etmeli?! Senuň üçin biz oňa-da taýýar. Dawyt kes-kelläm, garşy çykdy.

-- Taýly, Meret, oganlar! Jaý dört otagly, aşanally, eýwanly bolmaly. Otaglaryň ählisiniň boýy baş, ini dört metr bolmaly, aşananyň böýy, üç, ini iki metr bolsun...Jaýyň iki talaby bolar. Birinjisi, owadan, berk bolmaly. Ikinjisi, çalt bolmaly. İşe mundan bir hepde öň başlandy hasap ediň, ýagny noýabryň, on dördünden, şu güne, ýagny, aýyň ýigirmisine çenli men size hak tölejekdirin. Men heriňizie, aýyňyza ýüz manatdan yöleýän. Umumy ýolbaşçyňyz Taýly bolsun, Oňa üç ýüz manat töleýän, brigadiriňiz Meret bolsun, oňa-da iki ýüz manatdan töleýän. Ýöne jaý iki aýda doly gutarylmalý. Kerpiç deregine, dagyň daşyny getirersiniňiz. Sement, şifer, pürs, tagta, apalowka, işik, penjire, reňk, ulag tapmak, umumy ýolbaşçyňyzyň işi. Hany, onda, işe başlalyň. Şu gün noýabryň ýigirmisi bolsa, ýanwaryň ýigirmisine maňa jaýy tabşyryp, galan hakyňyzy alyp, başga, has amatly işe başlarys.

-- Baý, onda iki - üç çalşykda işlemeli bolar-ow.

-- Görüň, gyssagyňyz özüňiz bilen bolsun.

-- Bu iş pil gerek bolar, palta, kerki, kuwwalda, gilmala, elek gerek bolsa näme etmeli. Ýa özüňden almalymy.

-- Ýok, ol enjamlary, başga näme gerek bolsa, ine, Taýly, saňa mün manat. Näme almaly bolsa, edil şu gün alyň. Soňam, maşynyň, sementiň, şiferiň ugruna çykyberiň. Men obalara aýlanyp, adamlaryň hasabatyny almaly. Şondan soň, meniň maşynymam gerek bolsa, arkaýyn ulanyberiň.

-- Nahar, çay nähili bolarka?

-- Ony özüňiz çözüň, biriňizi günorta çenli nahara, çaya, suwa seredýän edip belläň. Isleseňiz, obadan Kümüşgözel daýza ýalyny alyp gelip, nahar bişirdiň. Garaz, hor bolmaň. Men her üç gününüze bir janly almaga rugsat berýän...

Dawyt oganlar bilen ertire çenli hoşlaşyp, atasynyň ýanyna bardy. Agtygynyň gelenine begenen hor-homsy, agyr kese, geçen günlerde elhenç horlanyp, ýöne sudur bolup galan, çalajan ýaşuly juda begendi. Dawyt hasaba alyşy atasyndan başlady.

Aman aga süýji keseliniň iň ýokary derejesini başdan geçirýärdi. Öýkeninde agyr sowulkama bardy. Üsti ýeňildi, Burnunyň sümüginini saklap bilmän, agyr

üsgürýärdi. Gözleriniň görüşi gowşapdy. Ol oturjak bolanda, turjak bolanda hyklap, yranyp-yranyň gidýärdi.

„Atamy, indi işden çykarmaga wagt boilupdyr. Ýöne endik eden ýaşulyny azajyk howlukman, jaýym ýetişýänçä, bu pişejiginden aýyrmaly däl. Ýöne ony dermandäri bilen bejermeli...”

Dawyt ýaşula sanjym edip, birki tabletka gurplandyryjy derman berip, soň çay gaýnatdy. Aşgabatdan getiren iýer-içer ýaly zatlaryndan saçağa goýup, naharlady. Soň onuň bilen hoşlaşyp, Ak gala gitdi.

Ak galadaky medisina punkty, dükanyň gapdalyndaky içbe-iç jaýjagazda ýerleşýärdi. Medpunktyň işigi gulpludi. Dükançy gyz Orazdurdynyň heniz işe gelmändigini aýtdy.

-- Ol Gün hol al-asmana galyp, guşlukdan soň gelýändir. Onuňky hezil. Şu bara bolubilseň, feldşer bolaýmaly eken .

Dawyt Orazdurdylara bardy.

Öýlerinde onuň ejesi oglunyň ýatandygyny aýtdy.

-- Tohtor entek turmaz, näme, sen şol öküzüň oglumy?!

-- Hawa.

-- Aý, näbleýin, gyz zorlap, işinden kowlup, hol türmede ýatyr - diýseler. Il - bede entek-entek gellersiňem öýdenok – da..

Dawyt baş atdy.

-- Saçly daýza , bar, tohtor ogluňy gaty tiz turuz.

-- Ýok, ony turuzyp bilmen.

-- Onda şoňa aýt, eger mundan aňry işlejek bolsa, ýene on minutdan iş ýerine barsyn, Bolmasa-da, açary ibersin, soň günün dowamynda işden çykmak barada arzasyny ýazyp, meniň stolumyň üstünde goýup gaýtasy,

Dawyt ýene medpunkta bardy. Medpunkt açyk eken. Eke mugallymyň täzelikde edinen gelni otagy ýuwup ýören eken

Dawyt içeri girip, medpunktda bar derman-därlileri gözden geçirdi. Ýazgy žurnallaryna göz göz gezdirdi. Žurnalda awgust aýynyň başına, Mergen Papyýew diýen birini it ýaryp, oňa guduzlama garşy, ganyň zäherlenmegine garşy sanjymyň edilendigi ” ýazylypdyr.

Bir ýerlerden güpürdäp, Orazdurdy geldi.

-- Salam başlyk.

Dawyt onuň bilen ýerinden turup, iki elleşip salamlaşdy. Onuň hal - ahwalyny sorady. Ýöne ondan hasabat sorap durmady. Onsuzam, bary düşnükli.

-- Seniň habaryň bardyr. Geljek ýylyň birinji ýanwaryndan Akgalada etrap sagly saklaýyş keselhanasynyň bölümi açylmaly. Meni , ýer - jaý taýýarlamaly , ilaty, kesellileri hasaba almaly” diýip, öňünden bari iberdiler. Şu günden şeýläk meniň bilen, meniň aýdan düzgünimde işlärsiň diýseä, eger meniň bilen işleşesiň gelmese, öz diýenim, öz düzgünim bilen ýaşajak diýseň, oňa-da garşylyk ýok, onda özüň gör. Edil, häzirem ýöri, aşakky obalardan hasaba alyşa başlaly.

Ol Orazdurdyny maşynyna mündirip, „Düýedaş” obajygyna baryp, „bissimilla” diýip, işe başlady. Soň on günläp, ertirden agşama çenli çagajykdan başlap, garry adamlara çenli, hersiniň adyna kartočka tutup, onuň ähli maglumatlaryny, belläp, ilik-düwme barlap, bar bolan , güman edilýän kesellerini anyklap

ýazdylar.Şeýlelikde täze saglygy saklaýyş bölümüne girmeli „Düýedaş”. „Atanyň geçi taşlany”, „Isgender kesen”, „kelte çynar”, „Akgala”. „Gaňrşy”, „Tokaýçy” obalaryna aýlanyp, jemi 450 maşgalada ýaşaýan bir müň sekiz ýüz adamy hasaba aldylar. Şolardan, baş sany akly üýtgäni, 14 sany düwnük kesellini, kyrk sekiz süýji kesellini, sekiz çakyzalyny, on bir böwregi agyrýany, on üç sany ödi azar berýäni, ýüz sany inçe kesellini, , on sany garyn-içege garahasasyny, dört sarylamalyny, ýigirmi sany gulak-burun kesellini, baş içgeçmeli çagajygy, mundan başgada aýak agyrly, dyz agyrly, guragyrlý garrylary hasaba aldylar.Şu hasaba alyşlykda Dawyt adamlaryň gözleriniň, dilleriniň, dyrnaklarynyň ýüzüniň,teniniň reňkiniň, garnynyň ýüzündäki, arkasyndaky tegmentleriň ýagdaýy bilen, fenindoskop arkaly ýüregini, öýkenini, dem alyşy, dem alyş ýolarynyň arassalygy boýunça edil laborotoriki barlag ýaly anyk, kesgitli netijeleri çykarmagy başaryady.

Ýöne ol 14 düwnük kesellä, kyrk sekiz süýji kesellini, ýüz sany inçe kesellini, , on sany garyn-içege garahasasyny, dört sarylamalyny, ýigirmi sany gulak-burun kesellini, baş içgeçmeli çagajygy, mundan başgada aýak agyrly, dyz agyrly, guragyrlý adamy bejermek üçin kesgitli dermanyň heniz bu etrapda-ha däl, tutuş SSSR Saglygy saklaýyş ulgamynda-da ýokdugyna göz ýetirmek bilen , gynandy. „ - Ýok-laýt, taýýar dermana garaşyp durman. Hudaýa şükür, biziň bu daglarymyz dări-dermanyň mekany ahyryn. Men şu kesellere görä derman taýýarlamly...” awulyk otuny, möjek otunyň suwuny, göknar suwy hem-de käşiriň mürepbesi bilen garyp , düwnük keseli üçin derman taýýarlamak barada oýlandy.

-- Süýji keseli üçin , gany käşir suwy bilen ýuwup, soň gandeperi, mумыýany spirte ýatyryp, üç wagtyna içirmek barada oýlandy. Inçekesel üçin çöl alakasynyň, kirpiniň etini buglap, üstüne awuluk otundan, haş-haşyň dănesini on gün iýdirmek üçin derman taýýarlamagy, garyn-içege garahassalygyna, beýleki tif kesellerine, sary gül bilen kekräni hem-de düýedaban otunyň miwesini garyp günde üç sapar içirmegi, sarylama üçin ilki bagyry-ödi, ir bilen ösümlük ýagyndan içirip, soň limon suwuny içirip, arassalap, soň käşir, haş-haş suwuny garyp bir hepde içirmeli. Gulak burun üçin kamfora ýagyny, her agşam burny, gulagy arassalap, soň ony ýapgy edip ýaparys,

Dălileri, derrew düzederis, böwregi, ödi agyrýanlara garamyk mürepbesi, çakyrtiken, düýedaban miwesi ýaly dări-dermanlar bilenem em etseň bolar. Çakyzalylaryň, gan basyşlylaryň emi belli. Olara medisnanyň ýoň bolan dermanleram bes...

Ol şeýdip, öz ýanyndan obalarda bar bolan kesellileri toparlara bölüp, olary bejermegiň çăresini görýärdi. Şonuň üçin ol 1. Gandeper,2. gamakmum, 3.buýan kökiüni, 4.dadran köküni,5. garyn ýaryk köküni 6. andyz köküni,7. doňuz gotaňňyr köküni, 8 keýik böwrek otuny, 8. Gotaňňyr köküni, dag mумыýasyny, erik şepbigini, syçratgy sakgyjyny, guzuýjygyň maýalygyny, bedene ýumurtgasyny,göknar çöpüni, itburun, garaly miwesini, garamyk kişdesini, alyç kakyny, gara kişmiş , gyzył burç, gara burç, sarymsak , erik kişdesi, çöpboýa, sygyr şahy, dag goçunyň şahy, ýylanyň gowy, ýylan zăheri, gara gamyş, tagdan dănesi, gara dări, gyzył dări, saragajyň gabygyny, tudyň göbegi ýaly birtopar beýleki ata-babadan şu güne çenli , halk tebibçilginde ulanylyp gelýän dări-

derman bolaýjak otlary, kökleri, miweleri yhlas edip ýygnap, hersini aýratyn haltajyga salyp, olaryň nämedigini daşyndaky kagyzjyga ýazyp goýdy. Soň talyp wagty ýazan, kesellilerde ýüze çykaýjak dürli derdi we lukmançylyk däri dermanlary iş edilip ýazylan galyň kitabyny çykaryp, olary okamaga başlady.

„D E R T L E R W E D E R M A N L A R :

I.Kelleagyry:

1. **Kelleagyry-** ýüz sebäbi bar. Gan basyşynyň üýtgemegi, sowuklama, bagryň, ödün, dalagyň sowuklamagy, aşgazanyň güýçli zäherlenmegi, ýadawlyk, ukusyzlyk, öwrenilen endikleriň (çaýyň, çilimiň...) wagtynda ýetmezligi...

Bejergisi: gan basyşynyň sazlanymagy, kelle agyry dermanlaryny (Analgin, sitiromon), limonly çaý içip derlemek...;

2. Saç- gatyk, süýt bilen saçı wagtly-wagtynda dürli miwe suwlaryny ulanyp, ýuwup durmaly.

2.Göz agyry- gözüň almasynyň agyrmagy, gözüň görejiniň agyrmagy, göze şikes ýetmegi. Bejergisi: Köşeşdiriji analgin içirip, soňra—„Glaznoý maz”, ýörite damja damdyrmaly. Ýyljak saklamaly.

3. Gabak- tetresiklin toşabyny ulanmaly.

4. Kirpik-saç bilen bagly bolan derman toşaplary ulanmaly.

3.Diş agyry- bir bulgur suwa bir çemçe duz, çaý sodasyny, baş damja ýod guýup, garyşdyryp, näsagyň bokurdagyny çaýkatmaly; soň dişiň nämeden agyrýanyny, nerwsi sowuklapmy, çüýräpmi, umumy sowuklamamy, diş çat açypmy, anyklap, ilki analgin bilen agyryny köşeşdirip, soň diş wraçyna ugratmaly.

4.Dil- Aşgazanyň bozulmagynyň sebäplerini anyklamaly. Deňiz suwuny taýýarlap, günde üç wagtyna çaýkamaly. Zäk çalmaly. Aşgazany ýyly suw bilen ýuwup, gaýtartmaly.

5.Dodak- sowuklamanyň dermanlaryny ulanmaly.

7.Gulak, burun, bokurdak- penselin sanjym etmeli. Bokurdagy arak, spirt bilen çaýkap, soň şondan ýapgy etmeli; Gulagyň içini kamfara spirti bilen çaýkamaly, her dürli hapalanmakdan arassalamaly. Soňam ýuwmalı. Gyzgyn kofä mesge goşup içmeli; bir bulgur suwa bir çemçe duz, çaý sodasyny, baş damja ýod guýup, garyşdyryp, näsagyň bokurdagyny çaýkatmaly;

Burun gaýmaridy- Gyzgyn saklap, kamfora toşabyny ulanmaly. Burnuň içki myşsalarynyň sowuklamasyny aýyrýan dermanlary ulanmaly. Beterlese, penselin sanjymyny etmeli.

8.Bokurdak mäsleri – sowuklan mahaly, streptasidi un edip ýagşy arassalamalay, penselin erginni pürkmeli, soň bally çaýa limon goşup gyzgynjak içmeli.

9.Bronheýalar- sowuklan mahaly bokurdagyňy arak, spirt bilen çaýkamaly, gyzgyn suwuklyk, limonly çaý içmeli. Agyry aýrelmasa, penselin, bedeni gurplandyryjy vitaminlerden sanjym etmeli. Daşyndan spirt, arak, adikolon bilen ýapgy etmeli, sowukdan, tomsuň günü sowuk suw içmekden saklanmaly.

10. Gyzylödek- sowuklan mahaly gyzgynjak, suwujak mannyý kaşa ýmeli penselin, gurplandyryjy vitaminler bilen günde üç-dört sapar sanjym etmeli;

11. Öýken—sowuklamasy- penselin bilen günde (her üç-dört sagatdan), baş-alty sapar sanjym etmeli, agşamlaryna garçissa, goýmaly, ýod bilen tor etmeli. Yzygyderli limonli, bally çay, gyzgynjak süýdün içine doňzuň iç ýagyny, bal goşup içmeli.

12. Öýken inçekeselinde, diňe stasinar. Keselhanada ýatyp düýpli bejermeli. Her günde izoniazit sanjym etmeli.

13. Ýürek- agyranda neýtroglisirin, walerian damjasyny, walidol bölegini içmeli, ýüregiň myşsasy agyranda ATF, Kakarbaksalaza sanjymalaryny edip, soň umumy gurplandyryjy vitaminleri, beýleki dermanlary sanjym etmeli;

14. Aşgazan- agyrmagy we zäherlenmegi. 1. Ýyly suw içirip, gaýtartmaly, 2. Aşgazan gastrit gornuşinde agyranda içagyryda -lewomisin içirmeli. 2. Aşgazanda zäherlenme bolan mahaly gyzgyn suwa margansowka goşup içirip, gaýtartmaly. Soň iç geçiriji tabletka bermeli.

15. Inçe içege- sanjap, kesilip, kesilip agyrmagy- lewomisin bermeli, agyry güýçlense analgin bilen sanjym etmeli.

16. Köriçege- operasiýa ýoly bilen aýyrmaly.

17. Ýogyn içege- agyrmagy we sanjamagy- analgin tabletkasyny bermeli. Agyry kesilmese, iç sürüji serişde bermeli. ýa-da analgin bilen demedrol sanjymyny edip, köşeşerine garaşmaly. Köşeşensoň, gyzgyn unaş içirmeli. Onda-da aýrylmasa, gyzgyn sanjym etmeli.

18. Art bujak deşigi- uly meýdan edende agyrmagy. gyzgyn sanjym etmeli. Agyry köşeşensoň gyzgyn buga tutmaly we analgin sanjymyny etmeli;

19. Babasili- agyrmagy, ganamagy, simlemegi- tetrosiklin maz çalmaly. Ýagşy köşeşensoň makiýanyň ýumurtgasynyň sarysyny alyp, iki nahar çemçesi duz bilen ýagşy garyşdyryp, ýarany şoňa goýup, iki sagat oturtmaly. Gutulmasa ýene gaýtalamaly.

20. Bagyr- sanjamagy, atylyp agyrmagy, gyzmagy, ödün öjükmegi, bagryň lahtalanmagy- günde üç wagtyna bir nahar çemçesinde allahol içmeli. Berhiz tutmaly, ertir irden ýyljak süýt, manna kaşa ýmeli. Keselhanada ýatyp bejergi almaly.

21. Öt.- sanjap agyrmagy, iýeniň siňmezligi, saryň gaýnamagy- berhiz tutmak, aýagyňy ýyly saklamak, tüfýaş etmek, juda çydatmasa, noş-pa içmeli.

22. Bówrek- agyrmagy, sanjamagy, peşewi geçirmezligi- noş-padan sanjym etmeli, sowuklamanyň önüni alyjy, beden gurplandyryjy vitaminlerden, gyzgynlyk sanjymyndan sanjymlar etmeli. Garamyk, çakyrtyken toşabyny içirmeli, biliňe. garnyň aşaguna süle hamyryny ýapgy etmeli. Hemişe gizgin saklamaly.

23. Dalak- agyrsa analgin we gyzgynlyk sanjymalaryny her günde üç sapar sanjym etmeli.

24. Aýak süňkleri (but, dyz, injik süňkleri), - Gurplandyryjy, vitaminlerden sanjym etmeli. Üzärlilik bilen ýyljak süýdi garyp, gaýnadyp, ýapgy etmeli. Günde

üç sapar analgin dermanyny içmeli. Mümkünçilik bolsa, Mollagara kurortyna gitmeli. (Süňk bilen bagly agyrylaryň ählisi üçin şu emi buýurmaly.)

25. Aýak etleriniň agyrmagy-

26. Topugyň agyrmagy-

27. Dyzyň agyrmagy. Injik süňküniň agyrmagy

28. But süňküniň agyrmagy-

29. Buduň etiniň agyrmagy.

30. Eliň süňkleriniň agyrmagy,

31. Eliň bogunlarynyň agyrmagy-

32. Gol süňküniň agyrmagy-

33. Eliň, goluň derisiniň, muskllarynyň agyrmagy ...—bularyň

garrylykdandygyny, şikesdendigini, haýsydyr bir keseldendigini, howadan, pasyllaryň, howanyň üýtgemegindendigini anyklap, analgi, içirmek, ýod bilen tor edip köşeşdirmek, guragyra garşy dürli ýaglary çalmagy, esasanam, ganyň suýuklamagy, gan alyş çalyşynyň göwulanmagy üçin her günde bir tabletka aspirin içmegi, aýagyny hemişe ýyly saklamagy, mümkin bolsa, gyzgyn suw bilen günde, gūnaşa gyzdyryp durmagy maslahat bermeli. Her ýylda Molagara kurortyna gitmegi buýurmaly.” diýen ýaly gaty köp keseliň, olary bejermegiň däri-dermanlary ýazylan eken.

Bu işleri yhlas bilen etse-de, Dawyt entejik edil, öýüne, halys Alla, ýüz tutup geläýmeseler bu obalaryň kesellilerine kân bir batyrynyp bilenokdy. Sebäbi, „Durna –gökde, düzak ýerde” diýilişi ýaly, bölüm-ä açylanokdy. Onuň açyljagam nāgūmana ýaly bolup durdy.

Ýaş lukman her nämede bolsa, indi öz maksadyndan gaýdyp biljek dāldi. Ol bu obalaryň garrysyndan ýaşyna çenli, olaryň dad-u bidadyna, ýoguna seretmān, ählisiniň ýagdaýyny hasaba alypdy. Ol indi, haýsy obada kimiň haýsy dert bilen ýatandygyny bilip otyrdy. Kime, nāme derman-dāri etmelidiginem pikir-parasadynda aýlap otyrdy. Ikinjisi bolsa, adamlarda, ýaşaýyşa, sagalmaga kiçijik umydy dōredip bilipdi. Ol ýarawsyz bendeleriň umydyny köýdūrmeli dāldi.

„- Men, nesp bolsa, eger, „Ak galada” bölüm açylmajagam bolsa, hiç hili hak tōlenmejegem bolsa, öz obalarymda lukman bolup işlärin...”

Onuň bar umydy Alladandady. Ol düýşünde türmā girup çykaly bāri, her günde bāş wagt namazyny okaýardy. Hemişe dili, kalby, ynsaby, bedeni, teni tāretli gezip, ýörşüne, her namazynyň ahyrynda Alladan şu ilde bölüm açylyp, „dirilik suwuny” ýeriň ýüzüne çykaryp, özüne umytlar bilen garaşýan dertli bendelere derman berip, şol dermany hem özüniň eli bilen bermegini uzur ötünip dileýārdi, ertirem, günortanam, ikindinem, agşamam, ýasyda-da dilāp-dilāp ýdanokdy.

Ol Allanyň öz dileglerini boş goýmajagyny bilýārdi.

Dawyt öýde bolanyňa görā, kakasyna, ejesine, doganlaryna barja derman-dārilerini edişdirýārdi.

Ýōne baryna akademik Smirnowyň ýanjap-ýanjap tekrarlaýşy ýaly, wagt, tejribe zerurdy. “Ol: ýokary okuw jaýy diňe ugurlary aňladýan, edebiýatlary salgy berýān, mugallymlaryň, halypalaryň sözünü, göreldesini aňyňa guýup, her dürlije endikleriňi berkidýān tejribe mekdebidir. Lukman hakyky tjribāni işe başlandan soň, hassa, nāsag bilin ýüzbe-ýüz bolup, oňa azap çekip, alada edip, gorkup,

bagenip, ony gaýgy edip, durmuş mekdebinde eýlenenden soň alýandyr”-diýerdi. Men bolsam heniz beýle tejribäniň, beýle ýagdaýlaryň ýan gyrasyndanam baramog-a”...

Ol şeýle oýlar bilen obalaryň birinden güni ýaşyryp öýe gelende, ejesiniň howluda elerwräp duranyny gördi. Ol howsalaly:

-- Eje, näme boldy? – diýdi.

Annajemalyň sesei titröp gitdi.

-- Wah, ditjanym, Toýjan dädäň şol ilkağşam çykyp gidişi-ýä. Indi onuň gözem gijesine ugruly görüp baranog-a.

-- Nirä gitjegini aýtmadymy?

Annajemal aglady.

-- Ol... Ol bar- a samraberýede bir gepinde:” Men Dädemiň malyna seretmäge gitýenem” diýiberýe – Ol erbet hamsykdy. Ol indi telim wagt bäri däliröp baty-ýa. Ol däli. Men ony indi hiç kime aýdyp bilmeýen-ä, ditjan.

-- Nämäň dälisi?!

-- Hawwa, hakyt däliredi-ýä, ditjan!

Dawyt ejesiniň bu gepine tisginip hyrra yzyna öwrülip, kakasynyň gidip biläýjek ugruny çen bilen yzarlap, hasanaklap, bende ýetdi. Ol ýakynda gelen siliň bentden opuran çukurynda nämäniňdir, çarp urýandygyny eşitdi.

-- Hädir, hädir ýetişýen, duruber, duruber!

Dawyt bu sesiň kakasynyň sesidigini gyryk. Aljyraňňy sesidigini derrew tanady.

Ol ylgap bendiň böwründäki çykyryň gyrasyna geldi. Ol gijäniň içinde kakasynyň „öwf” çekip, nämedir bir zatlary kowalan bolup ýörendigini gördi.

-- Dä-de! – Dawyt zähresi ýarylan ýaly bolup sowuk suwa özüni urdy-da, kakasyny götergilöp gyra çykardy. Toýly öküž suwuny seçelendirip, ogluna garşylyk görkezip, urunyp durşyna:

-- Sen kim, heý. Doňňuz ogly, goýber meni. Doňňuz ogly diýsäni. Ol balyk janawarlar maňa, “meni öýüňe äkit, biz üşeyek” diýip, ýalbaryp baty. Men olary öýe alyp gitjek bolýan. Sen näme, myşayt edýesiň, eý doňuz ogly, sen kim?

Dawyt ýuwaşlyk bilen :

-- Däde, bu men, Dawyt. – diýdi.

Toýly öküžden ses çykady. Ol Dawuda boýun boldy. Dawyt sowukda öl-myžžyk bolup, digdeneklöp duran kakasyny öýe alyp baryp, oňa guruja eşik geýdirdi. Soň öz otagyna alyp bardy-da, öz wraçlyk, sanjym gurallaryny çykardy. Haladyny, kolpagyny geýdi, agzyny ak hasa bilen sarady. Elini spirt bilrn tämizledi-de:

----Amanow, hany, gaty gowja otur!- diýip, zarplyja aýtdy. - Häzir men seniň gözüňi görjek - diýdi-de, spirt kolbajygyndan iňňe alyp, sanjym enjamyna dakyp,äm-sam bolup oturan kakasyna uky dermany bilen analgin sanjym etdi. Şondan soň lukmançylyk çemçejigini alyp, Toýly öküžüň sag gözäniň ýokarky gabagyny galdyryp, şit-mäzleri gördi. Sag mäzler dogruja durdy. Ol kakasynyň bitaýlanyp duran gözünüň gabagyny galdyrdy. Soň kakasynyň hykyna, çokuna garaman, ýerinden üýtgäp, hol gyrada duran mäzi ýötite jübtejik bilen dirmaly ýerine süýşürdi. Ony ýerinde berkitmek üçin dag mummyasyny agzynda eredip çaldy. Soň, az –kem ynjalan kakasyny diwanyň üstünde ýatyryp, üstüne ýorgan ýapdy.

Şol günden soň kakasyna , ejesine izoniazit, penselin, glýukoza, witaminleri aldygyna sanjymedip başlady. Olar üçin badamçanyň, ajiýowşanyň, itburunyň toşabyny taýýarlady, ondanam her günde üç wagtyňa içirip başlady. Ol şol günden soň, her gün kakasynda-da, ejesinde-de mylaýymja alamatlaryň bardygyny duýýardy.

Dawyt l bu günem irden turup, ýuwunyp, tämizlenip, ertir namazyny okady. Doga-dileg etdi. Soň melleginiň agşamdan galanja ýerlerinem, eýýäm üçünji sapar depip gutardy.

-- Ýere näme eksem diýýeň - diýip, Toýly öküzüň sowalyňa gara der bolup ýer depip duran Dawyt geň galyp seretdi.

-- Kaka, turduňmy!? - Tabyň neneň?

Toýly öküz başyny atyp durşuna, ýylgyrdy.

-- Hany, pili bäri ber. Häk, entek oglandygyň bildirýe-deýt.—diýip, oglunyň elinden pili alyp, öň depilen ýeri ýene, gaýtadan depip başlady.

-- Şeýdip, gowja depse-e. Mynyňdan ýer depiş bolmaz. Goý, soňurrak özüm ederin.

Dawyt gara dere batan kakasyna baş atdy.

-- Näme ekeli diýseň, ekäýeris, дәде.

--Baýaky ýyl Artyk aga mellegine, kertyşke ekdi. Baý, gowy bold - äý. Bizem kertyşke ekeli.

Dawyt “ kartoşka-da, gawun, garpyz, pomidor, hyýar, sarymsak,kädi, käşir-de ekeris diýjek boldy. Emma indi näçe ýyl bäri oý, işik, mellek barada ýekeje salymam oýlanmadyk kakasynyň kalbynda şinelänje pikirlere päsgelçilik ýetirmejek boldy.

-- Bolar, дәде jan, näme ekeli diýseň, ekeris. Men onda kartoşka tohumyňam ugruna çykaýyn.

-- Kertyşke tohumy hiç - le. Özüm Artyk agadan diläp alaryn. Sen öz işiň bilen boluber.

Dawyt kakasynyň bolşyna begendi. „Enşalla, bir üýtgeşiklig-ä bar.Allam, soňunam oňarawergin...”

Toýly öküz işikde duran täzeje „Wolga” maşynyna garady.

--Bä, bu kimiňkäýt? Öz-ä täzeje eken. Gowja eken.

Dawyt kakasynyň ýüzüne ýylgyryp garady.

--Meniň bir garryja mugallymym bar, дәде. Ol ylymyň aňyrsyna çykan professor, akademik. Ogly, gyzy ýok. Şol mugallymym, „Oba ýerde bolsaň, saňa ulag gerek bolar” diýip maňa alty aýylyk dilhaty bilen berip goýberdi. Altı aýa çenli ol „Wolga” biziňki. Soňam, „Münüber” diýs-ä münëris.”Getir”diýse-de, taňryýalkasyny bilen eltip gaýdaryn.

Toýly öküz bitaý gözlerini ligirdedip, oglunyň ýüzüne seretdi.

-- Akadimik!Ylmyň aňyrsyna çykan. Seni okadan şolmy? Ol adam saňa öz bular ýaly maşynyny, özem täzeje „Wolgasyň” berip goýberýemi” Näme, onuň kellesi üýtgänmi?Bular ýaly malam berip goýberip bolarmy? Ol indem, gijelerine ýatyp bilýen дәдидir, hä?

Dawyt baş atdy- da:

-- Menem geň gördüm. Ýöne, „Al, al!” diýip günüme goýman dursa, nädeýin. - diýip, kakasyňa görä gepledi.

Toýly öküz ogluna gorkuly garady.

-- Öz-ä “al” diýip, soňam milisgä aýdyp, basdyryp goýbermesin. Häzirjek bolgun.

-- Mende onuň „Maşynymy Dawyt Amanowa alty aýlyk sürmäge berýän” diýip ýazan dilhaty, hökümediň möhüri basylyp, tassyklanmasy bar.

Toýly oiküz onda-da ynjalmary.

-- Sen bir Artyk aga bilen ýagşy maslahatlaşmaly ekeniň.

Olary Annajemal ertirlik ednmäge çagyrdy. Dawyt mellekden çykyp barşyna, daşky işikden feldşer oglanyň daňa galan oklukirpi ýaly bolup, dünđerilip gelýändigini gördi. Ol derwezeden giren ýerinden haýkyryp başlady.

-- Salowmaleýkim, tohtor!

-- Walekim, Arazdurdy tohtor!—diýip, işikdäki elýuwlanda elini ýuwup duran Toýly öküz oňa habar gatdy. - Sen beýläňe-de, seret Ditjana propisiri” alty aý sür” diýip şu maşyny berip goýberipdir. Özem ylymyň aňyrsyna çykan mugallymmyşyn..

Arazdurdy, kelteden tos-togalak göwresini oýmuldadyp, bir uly begenji bar ýaly bolup, Dawudyň garşysyndan çykdy. Ol çalak-çulak salamlaşyp:

-- Ejem etrap merkezine barsa, garşysynda baş lukman Emir daýym. Ol meniň hakyky daýym, ejemiň özünden kiçi jigisi-läý, durmuş. „Päh, geleniň gowy boldy. Biziň bir lukmanymyz obaňyza gitdi-de, heýç gelenogam, habaram ýetirenok.

Onuň işi galyp otyr, Gaty tiz gelsin, gelmejek bolsa-da, arzasyny ibersin. Men ýeri boş saklajak däl” diýip sargyt iberipdir-diýip, demi demine ýetmän, bir demde aýdyp goýberdi. - .Şony aýdaýyn diýip geldim.

Dawyt baş atdy.

-- Indi , sil bozandan soň, ýol açyldymyka?

-- Ejem-ä eşekli gidip geldi. Kā ýerde ýol işgärleri işläp ýörmüşler.

Dawyt hiç zat diýmedi. Arazdurdy ýylçarylyp gepledi:

-- Bu açyljak bölüme-de, meni müdir etjekmişler.

-- O nähili?

-- Nähilisi şol, ejem daýyma „Ogluňy öýerseň, iki öküzçe bereýin „, diýipdir.

Şolam meseläni çözbekmişin.

Dawyt agzyny açyp durşuna:

-- Ol hiç-le, ýöri, öýe girip, bileje çay içeli – diýdi.

Arazdurdy razylaşman, uçup-uçup yzyna gitdi.

Dawyt ejesi, kakasy, jigileri bilen gülüşip-degişip ertirlik edindi-de, etrap merkezine gitdi. Ol ugrajak bolup durka:

-- Atamam işden çykaryp, öýe getirmäge wagt boldy , kaka, -- diýdi.

-- Hawa, diýenimizi etse, alyp gaýdaly, hany, sen aşak gidip gel.

Ol etrap keselhanasyna sähel salymda bardy. Dogry, araky sil ýoly erbet bozupdyr. Ýöne ýol işgärleri, çala mydarragam bolsa, geçer gider.

Dawyt maşyny gaýgyryp durman çukurrak, belentli, pesli yerlerdenem geçip bildi. Ýöne, barsa, baş lukman ýok eken Kätip gyz:

-- Onuň garyndaş gyzy, hol bizde apindisitden aparassa bolup ýatan Ageje diýen aýal özüne otlapdyr. Şonuň ýerine gitdiler- diýip parhsyzragam bolsa aýtdy.

-- Bu iş haçan bolupdyr?

-- Habar-a ýaňy geldi.

Dawyt ordinatorskã baryp halatyny, kolpagyny geýip garaşyp başlady. Sagat on ikiden işlände baş lukmanam, beýleki lukmanlaram gelip başlady.

Dawyt baş lukmanyň kabulhanasyna bardy. Baş lukman duw gara bolan ýüzüni, çalaryp başlan mele gözlerini, babasiliniň, ýüregagyrynyň, ödüň derdinen ýaňa halys sary sapyran bolup duran ýüzüni, gan basyşynyň üýtgemeginden tirsildeşip duran etlek çekgelerini eňsidip, ýaş lukmana oturmaga ýer görkezdi.

--Işigaýdan, ozüni otlapdyr. Özem :”Meniň ölümime merkezi keselhananyň lukmanlary Emir Gulyýew, Sephanow, Myrat Geldiýew, mamam

Kümüşgözel..günäkärdir. Şolar öz jezasyny çekmese,razy dälidirin. Şolar Hudaýyndan tapmasa, görümde dik oturaryn...” diýip hat goýup gidipdir. Bagty ýatan. Biz näme üçin günäkär bolýas. Olar ol diýeli.Men näme?

Pensiýäme dörtje aý galdy. Men nädip günäkär bolaýyn.

Baş lukman zeýir-zeýir edip, ahyry Dawytly meselä geldi.

-- Sen jijim, entejik ”bölüm açmaly” gürrüňimizi goýaly. Sen şujagaz ýeriňdejik işläber. Entejik ol medpunkty Arazdurdynyň özi oňarsyn.

Dawudyň depesinden gaýnag suw guýlan ýaly boldy.

-- Emir aga, düşüniň, ol ýerde „Düýedaş”. „Atanyň geçi taşlany”. „Isgender kesen”, „Kelte çynar”, „Akgala”. „Gaňrşy”, „Tokaýçy” obalarynda. jemi 450 maşgala, müň sekiz ýüz adam bar.. Şolardan, baş sany akly üýtgan, 14 sany düwnük keselli kyrk sekiz süýji keselli, sekiz gaty erbet çakyzaly, on bir böwregi agyrýan, on üç sany ödi azar berýän, ýüz sany inçekeselli, , on sany garyn-içege garahasasy, dört sarylama getiren, ýigirmi sany gulak-burun keselli, baş içgeçmeli çagajyk, mundan başgada, aýagagyrlý, dyz agyrlý, guragyrlý, garrylar bar. Bu diňe häzirikçe hasaba alnanlar. Şolaryň ählisi juda çalt kömege mätäç. Siziň hemaýatyňyza garaşyp „ah” çelip ýatýrlar. Siz bolsa bu ýerde hyşy-wyşy, süpül-süpül edişip, gaty arkaýyn gepleýäňiz. Seniň pensiýe ýaşyň dolan bolsa, gitmeli ekeniň, hormatly dynç alyşa. Sen dertlilere berilmeli emiň ýoluny saklaýaň. „Arazdurdy oňarar” diýen bolup. Arazdurdy seniň aýal doganyň ogly bolany bilen, hemme zady oňaraýmalymy? Ol sagat ona çenli ýatyp, medpunktda özüni hondan bári alyp barmakdan başga hiç zadam bilenok. Bar, goý, Arazdurdyny goýuň. Ýöne, meni şol ýere nobatçy lukman edip belläý. Men etrap merkezi keselhanasynda „hallaň-sallaň” işlänimden, şol ýerde, dertli, keselli adamlaryň arasynda, delalatym ýetjek adamlarymyň arasynda işlemän gezenimi gowy görýän.

Baş lukman bu ýaş oglanyň „türkmençilige”, ol şeýledir öýdüp pikir etdi, gelişmeýän sözleri ýüzüne serpip ýelmäp durmagyna asla çydamady. Ol laňňa yerinen galdy-da, gahar-gazap bilen:

-- Gapyl, itiň güjügi. Hawwa, Arazdurdy meniň ýegenim. Näme, meniň ýegenim, indi sen bar diýip, işlemeli dälmi?! Sen, gaty gitme. Aýtjak kepiňi ölçäp-biçip aýt. Meniň haçan pensiýä çykjagymam seniň işiň däl. Puhuňy iýme, hassalara ediljek eme garşy bolýaň diýip. Hana, bar, güýjüň ýetse, barlat, ähli resminamalarymyz ýerbe ýer.Şu welaýatda biziň saglygy saklaýyş ulgamymyzdan gowusyny tapsaň, bar, şonda işläber! - Soň ol sesini peseltdi. - Sen düşün, men saňa göni

aýdaýmasam, sen düşünjek däl. Bähbit diýenem bir zat bolmal-a. – Ol indi häлки gap gara pökgüş ýüzüni gyp gyzył edip işige, soň penjirä edil suwa gark bolup barýanyň howsalasy bilen seredip goýberdi. – Menem adam-a. Bir topar çaga ekläp otys. Basym ogul öýermeli, gyz çykarmaly, agtyklar ýetişip gelýe. Orazdurdy maňa, eger müdir etsem, iki sany juwana wada edýe. Ol az zatmy! Menem , bölüm açjak diýip, kimiň kimlerine, pul, mal dykyp açmal-a. Häzir mugt zat ýok. Her kim gözüni ýumup, elini serip dur-how. Eger, senem eçilerin diýseň, onda başga gep...

Dawyt bu gepi eşidip, ör-gökden geldi.

-- Ýok. Men beýle haramylyk gepiňi eşidemogam, ol işiňe goşulmanam...

Dawyt oturdy-da, gahardan ýaňa hiç köşeşip bilmedi. Ol baş lukmanyň öňünden bir tagra kagyz alyp, şol ýerde titreyän elleri bilen:

„Etrap merkezi keselhanasynyň baş lukmanyna şu keselhananyň iç keselleri lukmany Amanow Dawytdan arza.

Men saglygy saklaýyşyň ähli düzgüniniň, hut baş lukman Emir Gulyýewiň günäsi boýunça bulam-bujar edilen ýerinde işläp biljek däl. Şonuň üçin meni öz arzam bilen 1961-nji ýylyň 25-nji oktýabryndan iç keselleri lukmany wezipwsinsen boşatmagyňyzy soraýaryn. Amanow D.” diýip ýazdy-da goluny çekip, başlygyň öňüne taşlap kabinetden çykyp gitdi.

Ol şol ýerden göni raýispolkoma baryp, özüniň mellek ýeri barasyndaky arzasynyň kanagatlandyrylyp, kanagatlandyrylmandygyny bildi. Oňa öz diýen ýerinden mellek ýeri bermek karar edilipdir. Şol ýerde Dawyt ýanyndaky pullaryny hasaplady. Onuň müň manadrak puly bardy. Şonuň üçin ol Aşgabada baryp gelmegi niýetine düwüp, maşynyna ýangyç guýdy-da, ýola düşdi. Günortanyň öň ýanlary Aşgabadyň Teke bazaryna baryp, et, miwe, iki sany garrygyz gawun satyn alyp, akademigiň howlusyna girdi.

Akademik Smirnow Dawudyň gelmegine biçak begendi.

-- Oglum, geleniň gowy boldy. Seniň bilen telefonda gepleşeyin - diýip otyrdym.

Ýagdaýlar gowulyga üýtgäp barýar. Men ministriň ýanyna baryp, sen hakynda gürleşdim. Eger mümkin bolsa, seni ministrligiň Krasnowodsk oblasti boýunça ýörite inspektory wezipesine bellemek barada gürleşdim. Emma bu wezipäni birwagtlar ýapan ekenler. Ýöne ministrligiň baş minorolog diýen bir wezipesi bar eken. Ministr Berdigylyjow häzir şol wezipäni dikeltjek bolup ýör. Ýöne onuňam hyllylasy gaty köp eken. Bir wezipe açdyrjak bolsaň, Ministrler sowetinde karar kabul etdirip, ony soň Maliýe ministrliginde tassyklatmaly. Diňe şondan soň şol wezipä aýlyk-günlük töläp bolýar. Onam, geljek ýylyň planyna goşjak bolýarlar. Men olara kagyzlaryny taýýatlaşmaga kömek etdim. Indi, nesip bolsa, geljek ýylyň ýanwaryndan seniň üçin täze wezipäniň açylaýmagy hem mümkin. Ýöne, sen gaýrat edip, şoňa çenli sabyrlyja işlejek bolaweri.

Dawyt ýylgyryp, boýnuny burdy.

-- Wah, men edil şu günden öz arzam bilen işden çykdy-da.

Akademik iýip oturan naharyny gapdala süýşürdi-de, horja barmaklary bilen tutup duran çarşagyny, tarelkanyň gyrasyna söýäp goýdy-da, düwlen ýumrugunu eňegine ýetirdi.

-- Onuň sebäbi näme?

Dawyt elindäki tagamly çemçäni gyssagara agzyna ýetirdi.

-- Men şu baş lukmanymyz bilen oňşup bilemok. Ol „Seniň obaňda etrap keselhanasynyň kiçiräk bölümini açjak. Oňa-da özüň müdir bolarsyň. Şonuň üçin sen gidip, obalardaky adamlary, kesellileri hasaba al” - diýip, meni oba iberýär. Menem onuň diýenini edip. Şol ýerlerde ýerleşýän baş obada jemi 450 maşgala, bir müň sekiz ýüz adam bar.. Şolardan, baş sany akly üýtgän, 14 sany düwnük keselli kyrk sekiz süýji keselli, sekiz gaty erbet çakyzaly, on bir böwregi agyrýan, on üç sany ödi azar berýän, ýüz sany inçe keselli, , on sany garyn-içege garahasasy, dört sarylama getiren, ýigirmi sany gulak-burun keselli, baş içgeçmeli çagajyk, mundan başgada aýakagyrly, dyz agyrly, guragyrly, garry adamlaryň bardygyny hasaba aldym. Emma gelsem, baş lukman, „ol ýerlerde bölümiň zerurlygy ýok” diýip aýak depip otыр. Men oňa şunça düşündirjek boldum. Emma diýenimi diňlemegem islänok. Özüniň feldşer ýegeni işleýär. „Entejik şony müdir edip goýaly. Soňunam görübereris.. „ diýen bolýar. Onsoň menem gaharlanyşdym, öýkeläbem arzamy ýazyp goýup , siziň ýanyňyza gaýtdym.

Akademik naharyny ýene öňüne çekdi.

-- Sen „Zähmet depderçäni” heniz eliňe alaňok dälmi?

-- Ýok.

-- Onda sesiňi çykarma. Meniň özüm onuň bilen gepleşerin. Ýöne, „Dirilik suwy” barada agzyňdan ýekeje sözem sypdyraýmagym, sypdyraýmagyn, sypdyraýmagyn!..

Dawyt baş atdy.

-- Mugallym, men işem diýmän , Aşgabatdan gerekli dermanlary satyn alyp gidip, obalardaky şol dertli-keselli bendeleri bejeribersem nähili bolarka?!

Akademik başyny ýaýkady.

-- Onyň gowy niýet. Ýöne beýtmek bolmaz. Kim bilýär, bir bolmasyz iş bolaýsa, seniň daşyňa geçip, basar goýbererler. Onsaň diňe obalaryňyzda, etrapda däl, tutuş oblastdaky kemçiligi seniň üstüne atarlap. Iň gowusy, sen sabyr edip, öňe-de düşmän, yza-da galman , aýdyşlary ýaly, ”suwdan sessiz, otdan pes” bolupjyk, sabyr-kanagat edip ýaşäbarmeli. Ýöne pikiriňde, iň esasy maksat, „Gotur gowagyň” dirilik suwuny daşyna çykaryp, il-güni şol suw bilen ýalkamak bolsun.

Dawyt „Gotur gowagyň” ýerleşýän ýerini özüne mellek ýeri edinip alyp, ol ýerde häzirlilikçe gowy jaý saldyrýandygyny akademige gürrüň berdi.

Akademik howsala bilen:

-- Aňmazlarmy? – diýdi.

Dawyt ýylgyrdy.

-- Olar ol zatlar barada asla çaklanoklaram. Men jaý ýetensoň, şonuň bir otagyna „dirilik suwuny” çekdirjek, Şondan soň, baryny taýýar edip, gelip siziň bilen maslahatlaşaryn.

-- Belki, memem gidip görerin!

Dawyt begendi.

-- Nesip bolsa, mugallym.

Ol her näme-de bolsa, pulunyň ýetdijigine zerur gerek dermanlary satyn aldy, soň bazara baryp, ep-esli iýmit satyn alyp, gijäniň birwagty öýlerine bardy.

4.

Ondan bəri bir ay keçdi. Dawyt henizem işine baranokdy. Onuñ esasy işi, ilki bilen Gargyly gysynyň çagyly böwründe Taýlynyň ýolbaşçylygynda uly depgin bilen gurulýan jaýydy. Oglanlar jaýyň boýuny eýýäm ýetiripdiler. Taýly Büzmeýin şäherine gatnap-gatnap, on tonna gaty gowy sement getirdipdi. Soňam birki sany ogan bilen gidip, şifer, polluk, potoloklyk tagta, faner, gapy, penjire, beýleki zerur gerek boljak materiallary satyn alyp gelipdi.

Dawyt jaýynyň öz göz öňüne getirişinden gowy bolup, bitip barşyna çaga ýaly begenýärdi. Ol gurluşykçy oganlaryň azyk-suwlugyny kem edenokdy. Ol obadan öz ejesini alyp gelip, olaryň naharyna, çayyna seredýänçi edip goýupdy. Açyk howada, täzeje naharlary bişirip, iýip - içmesi Annajemala gowy ýarady. Ol derdinden açylmag-a däl, etine, ganyna gelip, owadan zenana öwrülip gidipdi.

Dawyt bir gün obadan gelse, gurluşykçylaryň töwereginde ep-esli ýetginjek onuň gelerine garaşyp, ýoluna garap otyrды. Ol maşyndan düşen badyna bir ýerlerden Taýly ylgap geldi.

-- Dawyt, salowmaleýkim. - diýip, ol gapdalda uly tamakinçilik bilen garap duran oganlara seretdi..

-- Bular kim?!Näme?

Taýly boýnuny burdy.

-- Sen oganlaryň aýlyk hakyny berdiň welin. Gürrüň tutuş obalara ýaýrapdyr. Bu oganlar hem, „Bir işjagaz tapylmazmyka?“diýişip, daňdandan bəri ýoluña garaşyp otyrла-däý.

Dawyt näme diýjegini bilmedi Taýly gaýta ondan ekabyr bolup çykdy.

-- Sen jaýyňy şeýle goýjakmy, ýa-da onuň daşyna haýatam çekjekmi?!

Dawyt ýylgyrды.

-- Wah, näsini aýdýaň, bolsa men tutuş şu bagyň, jaýyň daşyna belent haýatam, onuň içindäki baglaryň arasyna ýodajyklaram,, üsti basyrylan aşagy sekilije dync alyş meýdançalarynam gurdurjak-la. Ýöne, hany, oña harajat!

Taýly onuň ýüzüne dogumly çözgüt bilen garady.

-- Dawyt, dogryňy aýt, şu bir aýda bize, gurluşyk materiallaryna, nahara - beýlekä näçeräk çykdaýy çykdy.

Dawyt:

-- Edil bir müň sekiz ýüz manad-a çykdy.

Taýly baş atdy.

-- Ana, gördüňmi, hiç zadam däl eken. Indem semendiň, tagtaň, şiferiň bar. Oglanlar ýene on-on baş gün işleseler jaýy gurup tabşyrlarlar. Soň galan semendi, tagtany nätjek. Sen ýene bir iki müň manat taparsyň. Bu oganlardan Kulyny brigadir belle-de, haýata başlat. Jaýy gurup bolanymyzdan soň, ýodajyklaryňy, bassyrmalaryňy Metjigiň brigadasy eder.

Dawyt öz pul ýagdaýyny ölçerip-döküp gördi. Onda häzir kyrk baş müň manat bardy. „Goý, jaýyň galan bölegine, haýatyň, sementine, derwezesine, oganlaryň hakyna, naharyna ýene üç müň manat gitsin, ol-a hiç zat“ diýip, Dawyt gyssagly oýlandy. - Bolýa, ýöne, şu gün başlasynlar. Ejeme-de aýt, gazanyny ulaltsyn...

Soň olar soňky gurluşykçylaryň täze brigadiri Kulyny, oganlary alyp, haýatyň çekilmeli ýerlerine aýlandylar.

--- Ýöne haýat dogry burç bolsun. Ulanjak daşyňyz , serediň, edil jaýyňky ýaly, owadan, gelsikli bolmalydyr.—diýip, Dawyt olaryň ýüzüne garap ýylgyrdy.

Taýly muny gaty gören ýaly etdi.

-- Nätdiň-äý, klasdaş, meni näme üçin bellediň, haýat gyşyk boljak bolsa.

-- Bolýar. Men gitdim. Daş çekmek üçin maşyn meselesini özüň oňararsyň-da.

Taýly ýylgyrdy.

-- Bolýar, bolýar.

-- Näçeräk pul gerek bolsa, çekinme...

Taýly baş atdy

-- Öňkem gutaranok-laý.

Dawyt şondan soň atasynyň goşuna bakan ugrady...

Onuň ikinji, has möhüm işi, obalaryň hassalaryny özünde bar dări-dermanlar, ýörite taýýarlan şerbetleri, mürepbeleri bilen bejermekdi.

Ol özleriniň howlularynyň töründäki öňki köne jaýlaryny lukmançylyk otagyna öwüripdi. Goňşy şäherden lukmançylyk koýkasyny getirdipdi. Yşygy gowy berýän dury çyralary, derman goýulýan ýörite, gapylyja tekjeleri, eşik asgyz, alty oturgyç, özüne stol, stul, diwan alyp goýupdy. Aýagyja, töre haly ýazypdy. Asgyçdan onuň täzeje halady, el süpürilýäni asyldy durdy. Burçda içi suwly, gapdaly sabynly, diş ýuwulýan şotkasy bilen el ýuwulýan, onuň aşagynda syrçaly bedre durdy. Olaryň gapdalynda bolsa, agaç oturgyjynyň üstünde nebit bilen ýanýan üç peltelije peçjagaz, onuň üstünde, günü bilen gaýnap duran içi iňňeli, sanjym enjamly demir gapjagaz goýlupdy. -----

Dawyt howlyna gaty oňardy. Pelleri depip, dersläp, göreniň höwesi gider ýaly edip goýdy. Daşky derwezededen lukmançylyk otagynaçenli dagyň gowy, tekiz daşyndan iki maşyn getirdip, ýanýoda etdirdi.

Lukmançylyk otagynyň daşyny , içini öňki suwagyny sypyryp aýryp, täzedden ussa çagyrdyp suwatdy, Poluny, potologyny, üstüniň şiferini täzden urduryp, reňketdi, şondan jaýyň içini, daşyny iki, üç sapar agartdy. Soň

dizinfeksiýalatdy. Indi lukmançylyk otagyna gireniňde, göwnüň göterilýärdi.

Ol jaýyny oňaransoň, esasy işine durky bilen girişdi. Ilki öz öýlerinden ejesinden, kakasyndan, jigilerinden başlady. Soň Artyk agany, onuň ejesi Aýşa mamany, aýaly Senem gelnejäni bejerd. Şondan soň Saparaly mugallymynyň aýaly, Sona gelnejäni, daýzasy Ejebaý gelnejäni bejerd. Diňe şondan soň akly üýtgän diýilýän Weýsel tentegi, Salyh keri, Alty dälini, Gyzyly daýzany ýeke ýekeden lukmançylyk otagyna alyp gelip, bejergi edip goýberdi.

Dälileriň sagalyp gitmegi, bir aýyň dowamynda inçekesellileriň, bagyr, öt, dertlileriň, süýji kesellileriň aşgazany näsaglaryň , başy çakyzalyalaryň derdine şypa tapmagy, Dawudyň adyny çar tarapa ýaýyp başlady. Ol sähel wagt başga bir näsagyň halyndan habar almaga gidip gelse. lukmançylyk otagynyň işigindäki skameýkalarda dertli bendeler hatar boluşyp otupýardylar. Ony gören bendeler ýerlerinden turuşyp, onuň bilen gujaklaşyp görüşýärdiler.

Bu günen şeýle boldy. Ol Gargyly gysyda işleri ýola salyp, atasyna däri-derman edip gelse, howly adamdan doludy.

Ol adamlar bilen salamlaşdy.

-- Adamlar, hany ýer tapan ýerleriňizde oturyşyň, men sizi bir göreýin. Men kimiň ýagdaýy agyrrak bolsa, ilki bilen şonña seredeýin.

-- Bize-de, şu gün nobat ýetermikä?

-- Gürrüňi bolmaz. Men gündizi, gijesi bilen siziň hyzmatyňyzdadyryn.

-- Haky nähili bolarka?

-- Hak barada gürrüň bolup bilmez.

-- Aý, berekella, köşegim!

Adamlar oturyşdylar.

Dawyt adamlaryň gözlerine, dodaklaryna, meňziniň nähilidigine, dyrnagyna seredip, bir ujundan olaryň derdini aýdyp berdi. Soň bir gyrada garryja aýal bilen бүкүлүп oturan ulygyzy gördi.

-- Näme, mama jan, bu jigimiňözi çekinip, seni alyp gaýdyberdimi? - Gary mama haýran galyp güldi.

-- Bildiň, balam, bildiň..

Dawyt başyny galdyrdy.

-- Adamlar, men häzir şu jigimi kabul edýän, siz oturyň,-- Ol daşardakira serip ýören Çotuga gygyrdy.—Jigim, başga işleriňi goý-da şu agamlara, çay, kse. süýji, mürepbe, çörek getir. Men şu jigime serdip çykýançam.—Ol turjak bolup başlan garry aýaly köşeşdirdi.

-- Mama jan, sen otur, men häzir, ilki seretjek, soň sen onuň bilen bileje gelersiň. – Garry mama närazy bolsa-da, alaçsyz ýerinde otursyna:-- Ol soňy turan etmez, ol Hudaý uran-a - diýip, hüňürdedi oturdy.

Dawyt edil baş-on minutdan ol gyzy işige çykardy.

-- Mama jan, boldy. Gaýdyberiň.—Ol eli hasaly Kiçjik aga diýilýän gojany içeri çagyrdy.

Goja lukmanyň garşysyna geçirip, ellerini saňnyldadyp, öz halyny gürrüň berp başlady. Emma Dawyt ony saklay.

-- Kiçjik aga, bilýän, bilýän, sen otur, derdiňi men aýdyp bereýin. Seni babasili horlaýar. Ödüňde-de sowuklama bar. Sayrň gaýnaýar. Olam ýüregiňi agyrdýar. Ýaşuly baş atdy. - Diňe bular däl, Sen peşewiňem alyp bileňok!

Kiçjik aga heziller etdi.

-- Han - a, han-a meniň derdim şol. Men seniň ýanyňa şonuň üçin geldim.

Babasilini, sary gaýnamany aýtmaga-da utanyp ýörendirin. Tüweleme, ömrüň uzak bolsun, baryny bilip otyrsyň, oglum.

Lukman Kiçjik aga em buýurdy.

--Men häzir ýüregiň üçin ATF sanjaýyn, her günde, irden bir nahar çemçesi ary balyny, çaya, ýa-da, suwa garyp iç. Soňam mäkýanyň iki sany ýumurtgasyny bir kāsā guýup, onuň üstüne iki nahar çemçesi nahar duzuny gowja garyp, ýumşak ýassygyň üstüne klýonka, ýaglyk ýazyp, şonña dök-de, üstünde iki-üç sagat otur. Ýadyňdan çykarmazmyň.

--Aý, näbileýin-dä, bala.

Dawyt ýaşulynyň ýüzüne garady;

-- Kiçjik aga, ýaşasyň gelýärimi? - Ýaşuly eşitmezlige salan bolup - „Ä-ä-ää!” - diýdi. Dawyt ýene gatalady.

-- Wah, hawwala, şonuň üçin daň bilen işigňi kakyp durun-a.

-- Onda, meniň diýenimi hökman et.

-- Bolýa, bala, ederin

Lukman gojanyň ödi, bagry üçin oňa, „allahol” ýazyp berdi-de, özünde baryndanam bir çemçe içirdi. Oňa peşew çykaryjy derman berdi..

-- Sen ödüň üçin geljek hepdäniň ikinji güni meniň ýanyma gellersiň—diýip, onuň adyny žurnalyna belläp, elini ýuwup, ýaş gelini içeri çagyrdy.

Ýaş gelin burulyp otyrды. Lukman onuň gözlerini, dilini, darnagyny, ýüz-gözünü gaýtadan synlap, oňa:

-- Sen dogan, keselhana, onda-da Aşgabadyň, „Gyzyl haç „keselhanasynyň urologiýa bölümine gitmeli bolarsyň - diýdi.

Gelin ör-gökden geldi.

-- Meniň ýaşajyk çagam bar. Şony götermäge halym bolmansoň, birine goýup, geldim, dogan. Sen, gaýrat et-de, meni özüň bejerjek bol.

Dawyt başyny ýaýkady.

-- Ine, men seredip otyryn, ýüregiň, gaty gowy, bagryň, ödüň, gowy, aşgazanyň, gözüň, gulagyň, dalagyň gowy. Ýatgyň arassa. Bir kemiş böwrüde. Men ýalňyşmaýan bolsam, seniň böwregiňde kist bar, ýagny başga bir damara meňzeş ösüntgi bar. Ony diňe böwregi aýyrmak bilen ýok edip bolýar. Men onuň agyrmasy aýyrmaga, onda-da birki günlük aýyrmaga kömek edip bilerin. Ýöne, has ygtybarlysy, operasiýadyr. Belki, men ýalňyşýan bolaryn.

Ýaş gelin aglap çykyp gitdi.

Dawyt bu geliniň derdi barada gelen netijesini gaty köp gün ünji edip gezdi. Ýöne bir aý töweregi geçenden soň, „Şol gelni Aşgabatdan ýörite sanitar uçar çagyrdyp, Merkeze äkidip, bir böwregini aýrypdyrlar” diýen habary eşidip, ýüregi ynjalды. Häzirki wagt ellinji, altmyşynj yýyllar bolany üçin, SSSR diýen ýurtda derman beýlekem beýle bir kän dälди. In ýörgünli dermanlar, analgin, sitiromon, aspirin, lewomisin, korwolol, sanjymlyk dernalardan gyzgyn ukol, glýukoza, penselin, Atf, kakarbaksalaza, analgin, demidirol, witominlerden birki sanysy diýäýmeseň, başga bir üýtgeşik dermanam ýok diýerlikdi. Ýaman ýeri, ýüregem bolsa, bagyram, ödem bolsa, ysgynsyzlygam, guragyrydyr, ýoňlama-da bolsa şu dermanlary ulanmaly. Tebigat bolsa däri-dermanlardan ýaňa, parç bolup ýatyr. Emma, şol bellenen dermanlardan başgasyna eliňi degirmäge miltiň ýokdur. Elbetde, daşary ýurtlara gidenler, şol ýerlerde bir derdiň on-onbaş dermanynyň bardygyny aýdýardylar. Onam, näme, gözüň bilen görüp, hut şol derdiň dermanydygyna ynam edip bolanok-da.

Dawyt tä ýanwaryň ahyryna çenli, „Gargyly gysydaky” jaýy ýetýänçä lukmançylyk etdi.

Ol her gün sagat sekizden gijäniň bir wagtyna çenli özleriniň howlularyndaky lukmançylyk otagyndan çykman, hassalara seredýärdi. Onuň ýanyna ýakyndaky baş obadan her hili keselli adamlar gelýärdi. Dawyt olary döwlet tarapyndan çykarylýan dermanlar bilenem, özüniň itburundan, garamykdan, garalydan, alyçdan, mummyadan, şetdaly şipbiginden, sarytikeniň gabygyndan, andyzdan,

gamak mumyndan, keýgiň garnyndan , bal arynyň zäherinden, ary balynyň özünden, göknaryň şiresinden, gyr alakasynyň, jeňňel syçanyň, kirpiniň, ýylanyň etinden, ganyndan, gara möýüň zäherinden ýasan melhemlerini, şerbetdir, mürepbe emlerini batyrçaýlyk bilen ulanýardy. Ol däri-dermanlar, melhemler, elbetde, Allanyň kömegi bilen adamlaryň derdine derman bolýardy. Şondandyr-da, onuň ýanyna gelýänler gün-günden köpelmese, azalar ýaly dälgi.

Ol bu günem, gaty ir turdy. Täret alyp, namazyny okap, mellek ýeriniň iki pelini ýene bir sapar depip, depenje ýerine ders döküşditip, soň sowuk duşa girip, ýuwundy, ertirlik edindi-de, lukmançylyk otagyna bardy. Nebit bilen ýanýan üç pelteli peçjagazyny otlap, onuň üstüne sanjym esbaply gapjagazy goýdy. Soň Ejebaý daýzasyna, ejesine, Gülsüme gaýnatdyran dermanlyk mürepbesini, şerbetini gözden geçirdi.

-- Entejik ýeterlik bar—diýip, begenip aýtdy.

Bu howluda soňa baka hajathana meselesi, özünü bildirip başlady. Gyşyň günü bolansoň, bu ýere dertli garrylaram, göwreli aýallaram, çaga-çolugam gelip dur. Olar lukmandan bejergi alanlaryndan soň gyssanyşyp, hajathana isleýärdiler. Dawyt bu meseläniň bir çözgüdini tapdy. Ol geçen dynç günü oglanlary ýygnap, howlynyň günbatar burçundan iki gözli, birbada aýal-da, erkek-de geip biläýer ýaly kaşaň hajat jaýyny dkeltdi.

Jigisi Çotuga bolsa, ýörite hak berip, gelenlere çaý gaýnadyp berdirýärdi. Soňabaka bu ýere gelýänleriň kimisi tamdyrdan çykan, bir, ýarym çörek, bişen ýumutrga, delje köke, kemptut alyp gelip ortada goýýardy. Bu bolsa adamlaryň garaşmaly wagtyňy gysgaldaýan ýaly bolýardy. Emma Dawuda öz ýanyna barýanlary kän saklanokdy. Ol asyl fenandoskop bilen gyzgyn ölçenýänem kän bir ulananokdy. Onuň nazary, eli, gözi, duýgusy, pähim-paýhasy edil adam derdini bilýän rentgene öwrülip gidipdi.

Işik açyldy.

-- Lukman jan, oglum, barmysyň?

Dawyt ýerinden turdy.

-- Geliň, garry ene, geliň.

Garryja aýal işigi ýapdy-da, kimdir biri bilen madyr-madyr gürleýip, ýene işigi açyp, içeri girdi.

Dawyt ol garry aýaly tanamady.

-- Geliň, garry ene, geçiň oturyň.- Ol gapdalda duran oturgyja elini uzatdy.

-- Meni tanadyňmy?—diýip, garryja mama aýtdy.

-- Ýok, garry ene jan, ine, tanyşar oturarys. Başga näme işimiz bar. Şeýle dälmi? - Garry aýal oturgyjyny stola bakan, öňe süýşürdi.

-- Maňa Balyk diýýendirler. Ejeňden sorasaň biler. Men seniň göbegeneňdirin. Seni ýerden göterendirin. Ata-babalarymyz: „Ýedi pyştyma çekmerin, ýerden göterenime çekerin” diýendirler. Sende keçjelik damary bar bolsa, ýalançylyk, köbilmişlik, ýalym-ýulumlyk, gysyklyk, içigaralyk, gepçilik bar bolsa, meniň edil özümsiň. Ýöne, sen maňa çeken bolsaň, gowulyk, sahylyk, adamkärçilik diýen zat sürtseňem ýokmaly däl. Emma, sen maňa çekmänsiň. Sen juda mährem çaga diýýeller-ä. Sen onda daýylaňa çekensiň.

Dawyt bu garry enäniň sözüne ýylgyryp oturşyna:

-- Garry ene, sen meniň göbegenem bolýan bolsaň, men saňa öz elim bilen bir çay demläp bereýin. Häzir sagat sekizem bolanog-a. ýarawsyz adamlar gelýänçä, ikimiz bir çay içeli...

Balyk mama kesewi ýaly gara, horja elini daldalaty.

-- Wah, diliňe döneýin, mana, munyň agyn men-dä. Men çay içmaýin. Meniň bir maslahatym bar- diýip, ol ilki işige seretdi. Soňa ynjalman, baryp gapyny berk ýapyp gelip, ýerinde arkaýyn gürledi.

-- Lukman jan, oglum. Seniň syr saklamak häsiýetiň nähili?

Dawyt ýylgyrdy.

-- Garry ene, aýdyber. Syryňy berseň, men şony ytygsatman saklap bereýin.

Garry mama begendi.

-- Agyn özüm-dä.- Ol ýene işige ynamsyzlyk bilen seretdi-de, ynjalman baryp işigi açdy. Soň koridora çykdy. Ol ýerde galmagal etdi. Soň içeri girip, işigi berk ýapdy.

-- Haý, köki ýanan. Işigiň ýanynda durma diýsem, gelip işige ýaplanyp durýa. Haý, seniň kökün ýansyn diýsäni köki ýanan.

Ol lukmanyň gapdalyna baryp oturdy. Soň Dawudyň gulagyna diýen ýaly:

-- Balam, sen meniň özümiňkisiň. Şonuň üçin, diňe saňa aýdýandyryn. Del kişi bilmeli däl. Saňa-da aýtjak däl welin, sen onu görmeli boljak-da.- Garry düwüdi. Soň jübüsinden akja ýaglyk çykaryp, agzyny süpürdi.

Dawyt bu garry aýalda inçekeseliň ötüşen görnüşiniň bardygyny güman etdi. Ol aňynda garry mama etmeli emler barada ýyldyrym çaltlygynda oýlandy-da stolunyň çekerinden hasa maskajygyny alyp burnuna geýdi.

-- Howa, „Saňa-da aýtjak däl welin, sen ony görmeli..” diýdiň.

Garry buruljyrap, Dawudyň burnundaky ak hasa seredip gepledi.

-- Sen ony hökman göräýmelisiň, obam. Meniň ýagdaýyn, ine, şunuň ýaly-da, saňa gitmesem, kime gidip, derdimi aýdaýyn. - Garry has mysapyrlandy. – Uruşyň ortalarydy. Biziň obamyza iki sany türkmen gyzy geldi. Olar şu ýere garahassaçylygyň önüni almaga gelip, meniň öýümde ýaşadylar. Adamym görgüsi ýaman, obanyň gara malyny bakan bolýady. Näme uzak bir ýerlerde nimis diýen äjit-mäjit bilen uruş-gowga gidip dursa-da, bu ýerler asudalyk-da. Näme diýseňem okuň sesi, tark-turk, dāriň ysy gelenok. Ýöne agysy-hasraty gelip dur-da, Meniň Kerim diýen ýekeje oglum bardy. Zalym uruş onam ýuwutdy, balam, kökümi gyrdy, şeýdip. Ylahym, şu bara, uruşyň özje kökem üzüm-üzüm bolup gyrylmasa, Alladan razy dāldirin.- Garry mama horja eli bilen ýer ýumruklady. - Razy dāldirin, razy dāldirin, balam. - Ol hālki akja ýaglygy bilen gurap giden gözleriniň owasyny süpürdi—Men nirde galdym-a.

-- Iki sany gyz geldi..

Garry mama dikeldi.

--Hawa iki sany gyz gelip, meniň öýümde boluberdi. Olaryň birisi, lukman jan balam, peri diýsem agzy bar, surat diýsem sepi bar. Edil bir allahy jennetiň ediljek hüýri-dā. Iýenem, görk bolup, janyna ýaýrap barýar. Bu gün görk-görmegi, yüz esse bolsa, ertir turupjyk görseň mün esse bolup durandyr. Men indi segsenden geçdim, emma bu köki kesilmiş urkaçynyň arasynda beýle owadan maşgalany görenem, eşidenen dāldirin. Özem, edil bir ýüpegiň bar-da, „Ene jan!” diýip, eddil,

sözi, äheňi, demi , görki bilen janjagazyňy alyp barýar. Özüň heleý bolsamam, ediljek ezipler içiberesim gelibirdi, lukman bala-am! Ol gyzlaryň bar işi akar suwdan barmak ýaljak çüýşeleri dolduryp getirip, şoňa saplyja dürbüde seredip oturmak.

-- Asyl- Garry mama barmagyny işige uzatdy-da, Dawudyň gulagyna:-- Göwreli bolsa nätjek?! Bir görsem, garny elek ýaly bolup gidip barýar.

Meniň ýüregim ýaryldy.

-- A gyzy, sen :”Men gyzdyryn diýen bolup, bu nämäniň masgaraçylygy?” diýip, tutdum şerräçylyga. Wah, ol köki kesilen bedibagt, meniň „Kerim janym dolanyp gelse, şu gyzy gelin edip toý tutup alyyp berein” diýip ýören tulam bolsa näme?Wah , lukman bala, janlarym köýdi. Janlarym köýdi. İçimden ýöne garagurumlar zygyrlyp gidiberendir-ä, ýöne, hany, saklap bilsaň sakla-da. Tas ölüpdim.Ýöne ölmän galdym. Bu iki gyzy tä sagalýançam ýanymda boldy. Soň näme ol tulanyň gyzyjagazy boldy. Ol ony ilki alyp gitjegem bir boldy. Ýöne , ol çagajygyň iki aýagam şikesliledä, aýalkary ters, ters biten. Aýaklarynyň her penjesi bir ýaňa bakyp dur-da. Şonuň üçin, „Ene jan, sen meniň gyzyjagazyma bir azajyk göz-gulak bol. Nesip bolup, elim agzyna ýetip, uruş gutaryp, ýoldaşym sag-aman dolansa, gelerdejik alar giderin. Häzir men institutyň umumy ýaşayyş jaýynda. Gahatçylyk. Özümem oňaryp bilemok. Azajyk kömek et..” - diýip gözünden boýur-boýur ýaşyny döküp dur-da. Dözmedim, obam. Ýöne, bujagaz gyzam, ejesindenem mün esse owadanam, namys-arlam, eli işlem bolup ýetişdi. Diňe didary, sulhy däl,elem, dilem ýüregem edil bir Allajanyň „Me, bendäm” diýip, yhlas bilen bereni-dä. Şu bar-a, lukman jan balam, „Eje jansyz adynam tutýan dälidir. Allajan oglumy alyp, mün kerem mähriban çaga berdi.Ýöne, şikesli-dä.

-- Eje jan, bu şikes maňa Allanyň beren nygmatydyr. Onuň hiç aýby ýok- diýse-de, gyzy indi ýetişdi. Men ony mundan artyk ile çykarman biljek däl. Ýöne, dadymy kime aýdaýyn. Kime baryp: ”Mende şeýle-şeýle bir gyzy bar, şony ogluňa gelin edip al!” diýeýinmi? Bu meselede, gyzyň bolandan ogluň bolany mün esse. „Sagry ädilkim sag bolsa, mawy kürtelim sallanyp geler , diýmänmidirler. Indem, saňa baryny aýtdym. Syrymy sakla-da, segsen ýaşyna çenli ýüreginde huwwalap göterip ýören ýalňyz garryja göbegenň hormatyna, şu gyza howandarlyk edip, onuň derdini birje görüp, näme etseň gowy boljagyny aýtsaň. Howlugýanymyzyň sebäbi, meni dert halys alyp barýar. Syrymy şunça bildirmejegem bolsam, surym meni açyp barýar.

Dawyt garry mamanyň elinden tutdy,

-- Mama jan, sen haýsydyr bir gyzyň aladasyny edýäň. Seniň özüň barada alada etmeli. Ilki saňa em edeli. Ol gyzy soň görer ýöris.

Garry syçyrap ýerinden turdy.

-- Wah, Magtymguly jan-eý. Sen nädip”Obasyna pirdir diýip baranym, etegne el ursam a.. çykypdyr”diýdiň. Ine, alymda otyr-a ol bedibagt. Ah, Magtymguly janym, gurbanyň gideýin, sen şeý diýewoýmalymy.- Ol, ýüzüni çytyp, zordan ýerinden turdy.- bolyýe, boliýe, wah, wah, indi ne alaçlar edeýin, Allam. Indi ne alaçlar edeýin, Bossanym !?

Ol yra-dara bolup işige ýetmänkä, Dawyt ol garrynyň yzyndan ýetip, ony göterip diýen ýaly, oturgyçda oturdy.

-- Hany, çagyr ol gyzy.

Garry aglap oturşyna, sözüne bogulyp, başyny ýaýkap otyrды. Mergen garry aýala bir bulgur suw içirdi-de, işigi açyp daşary seretdi. Daşardaky oturgyçda jigisi bilen bir gyz otyrды.

Dawyt olgyzda beýle bir üýtgeşiklik görmän:

-- Bu garry mama bilen gelen gyz senmi—diýip, oňa habar gatdy.

Gyz ýerinden galdy-da, kynlyk bilen ýöräp, içeri girdi.

-- Geçiş, oturyň.

Ol gyz garry mama tarap okduryldy.

-- Eje, eje jan, saňa näme boldy. Ýör, gaýdaly. Ýöri, men seni öýe elteýin.

Dawudyň bir gören zady gyzyň ýüpek seçek ýaly aý-ak zulmaýy barmaklary boldy. Ol „Barmaklar-a hakykatdanam owagan eken” diýip oýlandy-da, gyzy ýene oturgyçda oturmaga çagyrdy.

-- Ýok, sen şu kuşetka geç.

Gyz utanyp garry mama seretdi.

-- Geç, geçiber. Lukmandan utanyp durmazlar. Olar Allanyň adamlarydyr. Olar biziň ýaly däldir. Görkez kemiňi.

Gyz kuşetka geçip, aýaklaryny uzadyp oturdy.

Dawyt gyzyň aýagynyň hersi bir tarapa bakyp duran penjelerini synlady. Hany, dogruja tut. Hany, indi iki aýagyňam ýere goý,

Ol gyzyň biri gapdala, birisem yza bakyp duran aýaklaryny, baldyryny, basyşdyryp, çekişdirip, kiçijik çekiçjagazy bilen uruşdyryp gördi. Soň baryp el ýuwulýanda ellerini sabyn bilen ýuwup, akja plotensa süpürüp, ýerine geçip oturdy. Soň hasrat çekip oturan garra ýüzlendi.

-- Mama jan, eşidýäňmi!

-- Aýdyber, ker däl.- diýip, garry kine bilen, tutuksy gepledi. – Iki gulagym sende.

-- Iki gulagyň sende bolsa, agtygyňy özüm bejelerin. Ýöne ilki senden başlamaly bolar.

-- Garry üşerildi.

-- Bejelerin! Hä, bejelerin diýdiňmi! - Ol birden janlandy.—Balajygym,. Lukman oglum. Şu gyzy ilki bejer. Meniň bilen işiň bolmasyn. Men indi Allanyň ýanyna gitmge taýýarlanyp ýörün. Bu gyzy bu durşuna goýup gitsem, men görümde nädip rahat ýataýyn, balam, iki sany bakypjyk oturan saglyk sygyrym bar. Ýedi müň manat nagt pulum bar. Baryny al, ýöne gyzymy bejerip bilseň, bejer...

Dawyt ýerinden turdy-da, izoniazidiň ergini bilen arkasyndan göni öýkene sanjym etdi. Soň ATF, dürli witaminlerden guýrugyndan, damaryndan sanjym edip, bir bulgur, aýy ýowşan şerbetini, ýarym bulgur itburun toşabyny içirdi-de, elini ýuwup ýerine geçdi.

-- Indi gyzyň barada. Onuň ady, atasynyň ady näme.

-- Ady. Bossan. Kakasynyň ady, Sary ker. Özem ýalňyşmaýan bolsam, kyrk başınjy ýylyň birinji ýanwarynda doglan. Ýaşy ýlaýyk on ýedi.

Dawyt gyz üçinem , garry üçinem medisina kartasyny tutup, geçiren barlagynyň esasynda gelen netijelerini, eden derman, sanjymalaryny ýazdy. Soň gyzyň ýüzüne seredip, doňup galdy.

Gyzyň meýli pyýala ýaly gözleri, edil bir bişen garalyw ýaly bolup, mylgyrap, ondan bur dökülip durdy. Aslynda gyzyň ýüzi, gözi keramatly, бүрүlip duran şuglaly nurdan ýaňa görünmeýärdi. Onuň kirpikleinden nur pürkülip, gabaklaryndan şygla bölünip ýüzüne-gözüne çabyraýady. Ýüzi ýüpek deý akja, näzikjedi. Dawyt özüni ele aldy-da, ýene gyzyň ýüzüne garady.

-- Bossan, sen barada!—Ol edil silde, gark bolup barýanyňky ýaly delminip, uludan bir demini aldy- Seniň aýagyňy bejeres. Ýöne, mama jan, pulam diýmäli, malam diýmäli. Sen şu gyzyň ýagşy aýak üstüne galansoň, maňa kömekçi ber.

Garry edilen sanjymlardan ýaňa meýmiräp otursyna:

-- Al, sen alsaň, maly, puly, jaýy bilen bereýin, al...

Dawyt bejergä bir hepdeden başlajagyny, onuň üçin, gyz lukmanyň ýanyna gelende köýneginiň, aýak geýiminiň nähili bolmalydygyny düşündirip aýtdy.

Gyza özüniň içini ýuwmagy öwretdi.

-- Nesip bolsa, gül ýaly bolar.

Ol gyz ýüzünü şuglaly nur bilen ýapyp, mamasyna hemaýat berip, daş çykdy.

Dawyt olary maşynyna mündirip, öýlerine eltip gaýtdy.

5.

Täze ýylyň geçip, ýanwar aýynyň aýagyna Dawyt üçin uçursyz bir şatlykly günler boldy. Taýly ýanwar aýynyň ýigirmisine, agşamara täze jaýyň, onuň daşyna aýlanan daş haýatyň derwezesiniň açaryny alyp geldi.

Dawyt onuň „Buşluk, dost jan, ýurt gutly bolsun!” diýip, elindäki bir gysym açary görüp, ol dostuny gujaklady.

-- Şeýlemi, boldumy? Elektrik nätdi?!

-- Hemmesi gül ýpaly, baryp, giripjik, ýaşabermeli...

Dawyt, dogrusy, bir hepden bäri, Bossanly mesele bilen Aşgabada gidip, ýaňy dolanyp gelipdi. Ol Bossany akademik Smirnowa, Isa aga, iň soňunda-da professor Çary Baýryýewiçe görkezipdi. Olaryň Isa agadan beýlekileri gyzyň aýagyny öýde, özbaşdak operasiýa etmäge kes kellämi garşy bolupdylar. Ýöne akademik Smirnow bir”Men baryp birinji jahan urşunda Azow deňziniň kenarynda aýagyny aldyran bir esgere professor Ballarowyň meýdan gospitalynda täze ölen ýigidiň aýagyny goýanyny görüpdim” diýdi. „Ýöne häzir uruş ýagdaýy däl-dä. Keselhanalar bar. Gowy hirurglar bar. Oňat därti-dermanlar bar. Özbaşdak bir işi edibermeli däl-dä „ Professor Çary Baýryýew gazaply, agyr ýüzünü asyp ”Sen, oglan, hünäriň näme - diýdi. Dawyt „Iç keselleri lukmany” diýenden, ”Bar, başymyzy agyrtma-da, ? „Serçe soýsa-da gassap soýsun” diýmänmi, könelermiz!” Bar, bar,öz işiň bilen bol” diýdi.

Dawyt ýene Isa aganyň ýanyna bardy. Ýaşulynyň Dawudyň gaýta-gaýta gelip durmasyna myrryhy atlandy.

-- Aý, çörek ganymy, saňa beren patam haram bolsun diýmäýin diýsem, bedibagt. Şular ýaly biderejik, gaty bolgusyz zat üçinem, utanman obaňdan aýagyňy süýräp, Aşgabada gelyeňmi? Bar, ýit, ýok bol-eýt.

Dawyt döwük-ýenjik keselhanasyna, Trawmotologiýa institutyna bardy. Ol ýerdäki hirurglardan iki çüýşejik narkoz erginini, elektrik byçgyjygyny, kiçijik drel, pyçak, eti berkidýänje gysgyçlary karzyna diýen ýaly aldy, ýörite ussallardan, kesilip, täzedan oturdyljak aýagyň kesilen ýeriniň aşagyndan iki şurup, ýokarsyndan iki şrup, şruplaryň arasyňy berk saklar ýaly ini bir santimetr, uzynlygy on santimetr inçejik demir taýajyklaryny satyn aldy. Zyýansyz berklär ýaly demir taýajyklary satyn aldy. Soň operasiýadan soň em eder ýaly dermanlary, sanjym enjamlaryny, hasa, onluk çyralaryň ikisini satyn aldy. Kim bilýär, operasiýa edilen wagty çyra öçüp dagy edäýen mahaly gerek bolmagy mümkin.

Soň ol bazara baryp, keselli gerek bolan mahaly iki üç aý ýatar ýaly, prostinlar, ýorgan-düşekler, plotensa, halat satyn aldy. Şeýdibem, ýaňy oba gelip durşydy.

-- Gel, Taýly, ikijimiz bir çay içeli. Onsoň, ol jaýa gerek-ýarak zatlar barada maslahatlaşaly.

Olar Dawudyň otagyna girip, saçak başyna geçdiler.

-- Dawyt jan, Aşgabat ýaly ýere gidip, birki kilo kapçýonnyý kolbasa alyp gelmeli ahryryn.

Dawyt oňa seredip:

-- Seniň şeý diýjegiňi bilip, baş kilosyny satyn aldym. Şonuň iki kilosam seniňki.

-- Aý, ýaşa. Maňa dällä-äý. Öýde Aýdogdy daýyň doglandan kapçýonnyý kolbasa bilen emdiren bir gyzy bar-how. Ýöne, şo diýip ölüp ýatyr-a.

Dawyt gürrüňi täze jaýyň içine mebel, düşek satyn almaga sowjak boldy. Emma Taýly oňa per bermedi.

-- Sen ilki bilen-ä oganlaryň aýlyk hakyny tölemeli bolarsyň. Soňam bir gowy janly al-da, jaýy toý ýaly edip, gowy ýuw. Oganlaryň ýadawlygy aýrylsyn. Biz olary, edil bir gul ýaly, gijesi-gündizi bilen işletme kemini göýmadyk.

Dawyt oňa razy boldy.

-- Ýöne, ertir jaýam, haýatam, bagyň arasyndaky ýollary, bassyrmaly göreli, soň kabul edip, hakynam töläli, toýam tutaly.

Taýly elindäli käsesini saçagyň üstüne gaharly taşlap goýberdi.

-- Şu bara, Dawyt, dyrnak ýaljak kemini tapsaň, hakymyzy tölemme. -- Ol kesesine bakyp. -- Aý, sen muny nätdiň-äý. Meni jogapkär goýduňmy, indi, burnuňy sokma. Dawaý, sana puluňy.

Dawyt Taýlynyň hasap-hesibini ýazan kagyzyňa seretdi.

-- Jemi, iki müň sekiz yüz manat, Menem üstüne baýrak diýip baş yüz manat goşýan, Ýene baş yüz manadam toý etmek üçin. Boldymy.

-- Känem bolar. Ýöne toýy geçirip, kimi alyp galasyň gelse, maňa aýdarsyň. Mebeli, beýlekini sonda gürleşýäli.

Dawyt başyny ýaýkady.

-- Edil ertir etmeli gyssagly işlerem bar. Bir-ä, aperassion stol, depeden ýagty berer ýaly çyra, belli bir otaga krowat, düşek, ýorgan gerek. Şol gaty gyssagly, Taýly, düşün, şulary ertirden gijä goýmaly däl. Siz toýy haçan etmekçy?!

Taýly pikire batdy.

-- Sen haçan diýseň.

Dawyt aladaly:

-- Meniň bir aladam bar. Erte agşam şol aladamdan dynsam, birigün toý tutubereris.

Taýly razylaşyp, ertir gurluşykçy oglanlara berilmeli aýlyk haklayny baýrak pullaryny göterip agşamy bitirip gitdi. Dawyt şol ýerden Balyk mamalara bakan ugrady. Ol tertiplije howla girip, çyra ýanyp duran jaýa bakan ugrady. Işige baryp:

-- Mama jan, öýdemisiňiz - diýip gygyrdy. Howlynyň gündogar burçundan Bossan görüldi. Ol aýagyny emay bilen süýrüp gelişine:

-- Geliň, lukman—diýdi. Ejem häzir agşam namazyny okaýandyr. Häzir bolar. Geliň, geçiň. - Ol işigi açdy.- Geliň, men size süýtjagaz guýup bereýin. Ýañja sagdym.

Dawyt içeri girmedi.

-- Bossan, ertir seni alyp gitmeli. Indi bellän wagtymyz geldi. Şol aýdyşym ýaly geýin, ýuwun, ardyn. Özüňde hiç hili alamat bolmasyn.

Bossan düşündi.

-- Belki, Alla jan, kömek edip, meniňem derdim açylsa. Ejem janyňam bir dilegleri kabul bolsa. — Ol lukmanyň ýüzüne ogrynça garanjaklap:-- Alla jan siziňem ýaşyňyzy uzak etsin. Biziň üçin edip ýören aladaňyzam maňa ullakan derman, lukman, sag boluň. Men ejeme aýdaryn.

Ol belendiräk bosagadan öýe kynlyk bilen girip gitdi.

Dawyt indi iki aýdan bäri kellesinde günde mün sapar gaýtalap, ölçäp biçişi ýaly, Bossany täze jaýyň bir otagynda guralan operassion stoluň üstünde oturdy-da, onuň ýüzüne garady.

-- Bossan, sen gorkma, çekinme. Men bu gün konsultatiw synag etjek. Nesip bolsa, ine, itburun gülläp başlanda, ine, şonda operasiýa başlarys. Ýöne bu gün özüňi juda mert tut. Nesip bolsa, seniň dertli günleriň ýadyňdan çykar ýaly ederis. Ýöne, sen maňa gaty ynan. Ikimiziňem bir howandarymyz bardyr. Biziň rowaçlygmyzam, üstünligimizem şoňa baglydyr. Häzir sen ýat-da, Beýik perwerdigärimizden şowlylyk dil-de ýat—diýdi. Soňam owadan ýaňaklary nar suwy sepilen ýaly gyzyň gözlerine bakman - Sen rahat ýatar ýaly, men saňa bir derman ysgadaýyn. Ol narkozly çüýşejiği açdy-da, ýörite pamyga ýagşy siňdirip, gyzyň burnuna tutdy. Gyz şol bada uka gitdi.

Dawyt Isa agany, professor Çary Baýryýewiçi ýatlady. Olar edil öz ýanynda oturyp, näme etmelidigini salgy berip başladylar. Dawyt allany çagyryp, sonuň ady bilen işe başlady. Ol skalpeli eline alyp, gyzyň yzyna bakyp duran çep aýagy tarapdan köýneini ýokary çekip, edil aýagyň topugyndan bir garyş ýokardan

baldyryň etini aýlap kesdi. Soň baldyryň süňküniň daşyndaky eti ýokary çekip, ony demir gysgyç bilen gyra berkidip goýdy. Soň elektrik dreli alyp, ganjaryp duran tekiz süňküň keslimeli ýeriniň aşak ýüzünden iki deşik, kesilmeli ýeriň ýokary ýüzünden öňden aňynda galan ölçege görä, astynly, üstünli iki deşik deşdi. Soň Allany çagyryp, aýagyň bellenen yerinden süňki gönüje kesdi. Asmandan bir yerden seredişip duran Isa aga bilen professor Çary Baýryýewiçem „boldy-da, boldy” boluşyp makulladylar.

Dawyt kesilen aýagyň tutuş musklyny, peý, çeküw damarlaryny jany bilen süňküň daşydan aýlap, ony süňküň ters ýüzüne eltdi-de, onam berkidiji gural bilen berk baglap goýdy. Soň aýagy tersine aýlap ony kesilen yerine laýyklyk goýdy-da, demrjikler, boltjagazlar, bilen hamutlap berk baglap, açarjyk bilen berkitdi. Şondan soň aýagyň etlerini, myşşalatyny dartgy damarlaryny, peýi, ýon damar ulgamyny aýagyň täze ugruna laýyklyk goýdy-da howlukman, bekje, sykja edip tikişdirdi. Tiken yerlerini dermanlady-da, öňden taýýarlan çöpboýaly, makiýan towguň ýumurtgasynyň sarysyny duzly hamyr belen ýugrup, gargy gamyşyň dilimjikleri bilen kesilen ýeriň daşyna aýlap tutuş aýlap, berk sarady. Onň seredip duran halypalary onuň işini makulladylar.

Dawyt elini täzedan sabynlap gowy ýuwdy-dan spirt bilen tämizläp, arassa hasa bilen derini süpürdi. Soň hassanyň sag aýagyny operssiýa taýýarlady. Bu aýak gapdala seredýäni üçin, onuň işi çep aýak ýaly beýle bir kynam däl. Dawyt Allany çagyryp, halypalarynyň adyny tutup, olardan medet tutup, edil başdaky ýaly edip aýagy hamut ötürmeli yerlerinden deşip, soň aýagy kesdi-de ony dogrulap yerine goýup, hamut bilen berkidip, etleri, muskllary, ýon damary, aýagyň peýlerini yerinde goýup tikişdirdi., etmeli derman-därileri edişdirdi, soň çöpboýaly hamyryň arasyna gamyş dilimjiklerini goýuşdyryp, aýagy tä dyzyna çenli daňdy-da, gyzyň köýnegini aşak çekdi. Boldum edip, operasion gurallaryny, enjamlaryny sabynly suw bilen ýuwup, stoluň üstünde çalyksyn diýip, üstüne hasa ýapyp goýdy. Gan-kokly, paga böleklerini, hasa sargylary, sanjym dermanlaryndan boşan çüýşejikleri, sanjyn enjamlaryny ýygnaşdyryp, şu otagda adatdan daşary hiç zat bolmadyk ýaly tämizläp goýdy. Diňe şondan soň, gyzyň burnuna ýapylan narkozly pamygy aýyrdy. Ol elektrik çäýnekde, çay goýup, arassa bulguryň düýbünde barmagyň başy ýaly mumyýa ezdi-de, gapdalda goýdy. Soň gyzy göterip, beýleki otagdaky krowata geçirdi.

Bossan bir sagatlardan oýandy. Onuň gözleri ümüzläp durdy. Ol töweregine gaty geň galma, gorky bilen garady. Dawudy görübem:

-- Men niredede?—diýip, ýuwaşja, ynjyly sorady.

Dawyt gyzyň damaryndan glýukoza hem-de analgin bilen demidrol sanjym etdi.
-- Arkaýyn dynjyňy al, Bossan! Sen indi baş-üç gün ýatmaňly bolarsyň. Aýak üstüne galýançaň, jigim Çotugy getirip, saňa sereder ýaly ederin. Nämme kemiň bolsa, şoňa aýdaryn. Häzir bolsa men bir ýere baryp gelmeli. Ýeriňden turmak bolanok. Sen gaty akyly gyzyň, diuýenimi et-de, ýene baş-on gün ýat, bolýarmy.

Bossan ýylgyrdy.

-- Boldumy. Indi meniň aýagym düzelermi?

Dawyt baş atdy.

-- Ýöne gaty berk bol. Özüňe baglydyr bary, baryny biderejik edäýme, bormy. -
Gyz baş atdy.

Ol häli käsä guýup beren mummyýasyly bulguryny gyza içirdi.

Dawyt Bossany ýeke galdyryp, daş çykdy.

Araky ýagyslardan soň howa juda mylaýymdy. Haýatyň içindäki baglaryň
pyntyklary çişişip, eýýäm ýapraklamaga ýakyn gelipdi.

Dawyt atasyny görüp gitmegi ýüregine düwdi. Ol lukman bolup geleni bári
göwnüne jaý bolaýjak ýekeje iş bitiripdi. Indiki wezipe, „Gotur gowak” çeşmesini
täze jaýa geçirmekdi. Ony çaltlaşdyrmalydy.

-- Ertir oglanlara bir toýjagaz bersem, soň, geljek hepdäniň içinde, suwy, nesip
bolsa çekip bolarys...

Ol atasynyň kälde, kiçijik süriniň ýanynda dygyny gördi-de, oňa baňkan
ugrady.

-- Indi, atamyň bu ýerden gidesem gelenok öýdüän. Açyk sähraýy meýdan, gys
ýok, sowuk ýok. Näçe ýaşasaň. ýaşap ýörmeli. Bir kyn düşjegi ýaşuly adama
iýer-içer ýaly zatlaryň azajyk kyn düşmegi bolaýmasa. Onam, atam kän bir
myzaýyk edip duran adam däl. Ýöne, indi bu ýerde jaý gurulanyndan soň, nahar-
şor bişirmäge-de adam bolar.

Ol atasy bilen elleşdi-de, onuň öňünde baş egdi.

-- Ata jan, salowmaleýkim!

Ýaşuly gaty begendi, ol boýun - bokurdagynyň damarlaryny çişirip:

-- Bah, ba-ba! -- diýdi.-de, elini jaýa, daşly howla bakan uzatdy. - Bäh, bä-ähk.

Mikil, me, bä-ä!

Dawyt baş atdy.

-- Biziňki, ata, hemmesi biziňki - diýip, özüni, atasyny görkezip aýtdy. Soň
saglygyny sorady. Elinden tutup, ýüzüni, kükregini, el-aýagyny görkezdi.

-- Ba-a, Ba-h, be- diýip, ýaşuly halys begenjini bildirip baş atdy. Onuň hor,
durşuna tüý bolup duran ýüzi ýagtylyp gitdi.

Ol atasy bilen hoşlaşyp, maşynyna tarap gaýtdy.

5.

Dawudyň ömründe eden ýalňyz islegi hasyl boldy. Ol Taýly, Meret ýene birki
oglan bolup, indi telim aý, telim ýyl bári pikirinde her günde telim gezek janyny,
pikir-paýhasyny, tutuş zehinini goýup eden işini - „Gotur gowagyň” suwuny
durmuşda, täze jaýa çekdil. Täze jaýyň iň gündogarky otagyndan edil ýeriň
astyndaky ýaly içinde bir adam oturyp, ýuwanaýar ýaly howuzjagaz gurudy. Ol
howuzyň daşyny ýeriň astyndaky howuzjygyň gyra töwereginden kesip alynan daş
bölejikleri bilen ýagşy gurşadylar. Ýeriň astyndaky çüwdürimleriniň hersiniň
suwunyň guýulýan ugruna ýörite, içi suw sorýam mini motorjykly bedrejik
berkitdiler. Bedreler Dawudyň pikir edişindenem berk, ygtybarly boldy. Şol mini
motorjyklara juda ygtybarly şlanglar berkidildi. Şlanglar edil täze jaýyň gündogar,
gapdalyndan açyk meýdana çykarylady. Görlüp oturylsa, Dawudyň suwa düşen
ýerastyu çeşmejigi asyl uzakda-da däl eken. Ýöne ony Taýly ýaly tebigy zehiniň
bolmasa, näzdip biljek. Elbetde, Taýly Dawudyň bu işleri, azaplary, çykdaýlary
näme üçin çykarýandygyna kän bir akyl ýetirjigem bolup duranokdy. Ýöne, ol
Dawudyň diýenine ýogam diýenokdy.

Dawyt diňe iş doly tamam bolanyndan soň,oglanlara bu işleriniň syrlyrny doly açdy. Şondan soň, oglanlar maňlaýlaryny gijä tutup, Artyk agany, Aýşa mamany, Senem gelnejäni. Dawudyň atasyny, kakasyny, ejesini, jigilerini, Aýdogdy daýysynyň tutuş maşgalasyny,Balyk mamany, Bossany, Taýlyny, Meredi ilki bolup suwa düşürdi.Soňam , ilki bilen Dawudyň lukman hökmünde hasaba alan inçekeselli, bursulýozly, bagyr, öýken,böwrek, ýürek keselli adamlaryny maşyn bilen ýörite getirip, suwa düşürip başladylar.

Dawudyň begenjiniň in buýsançlysy, Bossanyň aýaklayny bejermegidi.Bu gyz ilki-ilkiler eli pişekli gezenem bolsa, indi pişeginem aýryp, arkaýyn ýröp ýördi. Özem suwa düşeninden soň,gün-günden özüni tutup barýardy. Diňe Bossan däl, bu suwa düşürilenleriň ählisi suwa düşenlerinden soň, täze bir ömür bilen ýşaýap başladylar.

Dawyt şol begenji, buýsanjy bilen Gün öýläne agenda Kelte çynara bardy. Ol maşynyndan düşüp, howla girjek bolanda töwerekdäki maşynlary görüp haýran galdy. Ol howla girensoň-a, howsala batyp başlady.

-- Ýa, öýmüzdäkilere bir zat bolaýdymyka?

-- Ana, onuň özem gelýe!—diýip, kimdir biri gygyrdy.Onuň lukmançylyk otagynyň işigindäki topar tutup duran adamlar oňa tarap gozganyşyp başladylar.

-- Näme bolsy? Mäme boldy!—diýip, ol duranlardan sorady.

Birdenem gözi etrap keselhanasynyň baş lukmany Emir aga, onuň ýanynda duran Aşyr aga, Myratgeldi aga düşdi.Ol olar bilen howsalaly salamlaşdy.

Emir aga babasilisiniň beterläň görnüşiniň sanjysynyň ejirinden ýaña bir agaryp, bir gögerip gidýän etlek, gapgara ýüzüni, jüçjerilip duran mawdar gözlerini aladaly gyrpyldatdy.

-- Şeýtjekdiň, şeýdibem dyndyňmy?! - Ol ýaş lukmanyň geplärine-de gezek bermän,-- Sen , näme, ýurdy keleşe soraýandyr diýýeňmi? Ine, Aşgabatdan, Krasnowoddan, etrapdan uly komissiýa. Indi ber jogabyny.

Ol Dawudyň golundan tutup, orta boýly, ak ýüzli, gazak keşp adamyň ýanyna eltdi.

-- Ine, Türkmenistanyň saglygy saklaýyş ministriniň bejeriş, lukmançylygy boýunça orunbasary, Aýly Taýmazow. Ol daýaw pyýada-da Krasnowodsk oblast saglygy saklaýyş bölüminiň orunbasary Balkan Pomanow, gapdalyndaky pyýada-da, „Sowet Türkmenistany” gazýetiniň oblast boýunça öz habarçysy, Satlyk Guljaýew. Etrapdakylary özüň tanaýaň.—Ol Dawudy olara tanytdy.

-- Ine, şol ilden çykan lukmansumak.Özbaşyna eden etdilik edip ýören şu. Näme sowalyňyz bolsa, özünden sorabewriň.

Aýly Taýmazow diýilýän adam lagtalanyp başlan bagrynyň sarysyny meňzine ýaýradyp, günortan naharynda içen aragynyň heniz bedenine siňmedik güýjüniň bady bilen inisiatywany öz eline aldy.

--Hany,han ogul, otaga gireli. - Onuň özi öňe düşüp, içeri girdi-de, Dawudyň ýerine geçip oturdy.- Sen medinistituty haýsy ýylda tamamladyň?

Emir aga ýüregi ýarylan ýaly bolup:

-- Şü ýyl - diýdi.

Aýly Taýmazow agzyndan gelýän ýakymsyz ysy daşyny kükedip,durşuna, ony saklady.

-- Năme, onuň dili ýokmy? Özi aýtsyn.

Dawyt ýüzüni sallady.

-- Aýdyl - da, şu ýyl - -diýip.

-- Sen ugradyş boýunça haýsy etraba iberildiň.

-- Şu etraba—diýip, Dawyt Emir aganyň ýüzüne garady.

-- Häzir nirede işleýäň?

Dawyt minisrtiň orunbasarynyň göni ýüzüne garady.

-- Häzir işlämok.

-- Năme sebäbi?

-- Sebäbi kăn.

-- Birinjisi?

-- Birnjisi,-- Dawyt elini owkalady.—Birinjisi , şeýle iş ýagdaýynda işläsim gelmedi. Men işlăr ýaly iş ýok.

Emir aga ýerinde oturyp bilmedi.

-- Ana, gördüňmi?Şeýle-de, hut şeýle.

-- Ikinjisi?

-- Ikinjisň.

-- Ikinjisi, maňa „Seniň öz obaňda etrap saglygy saklaýyş keselhanasynyň böýlümi açyljak. Şoň sen müdir bolup gidersiň. Şonuň üçin ilki öňünden baryp şol ýerlerdăki obalaryň sag, kesel adamlaryny, çagalaryny hasaba al “ - diýdiler. Menem, iki aý iş edinip, olary hasaba aldym.

-- Hawa ,olar năçe eken?

-- Olar: „Düýedaş”. „Atanyň geçi taşlany”. „Isgender kesen”, „Kelte çynar”, „Akgala”. „Gaňrşy”, „Tokaýçy” obalarynda. jemi 450 maşgala, bir müň sekiz yüz adam bar.. Şolardan, baş sany akly üýtgăn, 14 sany düwnük keselli kyrk sekiz süýji keselli, sekiz gaty erbet çakyzaly, on bir böwregi agyrýan, on üç sany ödi azar berýăn, yüz sany inçe keselli, , on sany garyn-içege garahasasy, dört sarylama getiren, ýigirmi sany gulak-burun keselli, baş içgeçmeli çagajyk, mundan başgada aýakagyrlı, dyz agyrly, guragyrlı, garrylarbardy.

-- Onsoň men bu barada etrap saglygy saklaýyş bölümüniň başlukmany Emir Kulyýewe aýtdym. „Ol adamlara saglygy saklaýyş hyzmaty zerur” diýdim.

-- Ol năme diýdi—diýip, ministriň orunbasary halys sanjap başlan bagyrynyň yzasyna dözmăn ,ullakan garnynyň aşak ýüzüni sypalap, gyssanyp sorady.

Dawyt häzir Emir aganyň agyryp duran ýüreginiň, ministriň orunbasarynyň bagyr awusynyň, Meret aganyň, myratgeldi aganyň, habarçy ýaşulynyň ýekeje dermanynyň, bije çüýşe aragyň ýetmezçilik edýändigini, ýöne olaryň içini ýakyp çaya çagyрман durşuna:

-- Emir Kulyýew năme diýer öýdýăň, ol :” Han ogul, men seniň obaňda bölüm açjak bolsam, köp çykdaýy etmeli. Năme üçin, seniň üçin özümden harç çykaraýyn. Getir puluň bolsa, men saňa bölüm açyp bereýin” diýdi.

Emir aganyň ebtı, agdy.Onuň babasilisiniň reňki ýüzüne urdy.

-- Haýt, jiji, bu ýerde resmi adamlar otyr. Sen agzyňy ondak-mundak urma-da, düzügilje keple. Năzmă gerek ýalan sözlemek...

Dawyt Onuň yňňy-çyňňysyna seredip durmady.

-- „Seniň ýeriňe, maňa iki öküzçe bermäge razy bolýan ýegenim Arazdurdyny müdir etjek diýdi.—Men razy boldum.”Bolýar. Menem şonuň işgäri edip belläýiň” diýdim. Ol razy bolmady. Onsoň menem”Beýle ýagdaýda işleşip biljek däl” diýip işden çykmak üçin arzamy ýazdym.

Ministriň orunbasary eňki gitmeden halys bolan ýüzüni eňşidip:

-- Indi, şol kesellilere näme boldy?—diýdi.

Dawyt ýüzünde Aý dogan ýaly bolup seredişýänlere garap:

-- Bary gutuldy!—diýdi.

Ministriň orunbasary bagrynyň agyrsyna halys çydap bilmän ýerinden turdy-da gygyrdy.

-- Amanow, sen at oýnatma!—diýdi.

Dawyt onuň ýüzüne garady.

-- Men, ýoldaş ministr, dogrymy aýdýan. Häzir olaryň birem kesel däl. Ynanmasaňyz, barlap göräý

-Aýly Taýmazow janyňa dözüp, Emir aganyň ýüzüne garady.

-- Bu çynmy?!

Näbileýin. Şu oglan bari geleli bari. Şu baş obadan bir adamam etrap keselhanasyna baranok. Biz näme, munuň bu taýda näme edip ýörenini nireden bileli.

-- Bilmeli ekeniň!—diýip, Aýly Taýmazow halys sabyr käsesi dolup, kabinetden çykyp başlady.—Bilmeseň bil-de, bir hepdeden hasabatyň meniň stolumyň üstünde bolsun!Düşündiňmi!—diýip, welaýat saglygy saklaýyş bölüminiň ýüzüne gyňyr nazaryny aýlady. - Bolmajak zat, bolmajak.Çypdyrma...

Olar maşynlara bakan gitdiler. Emma gazýetiň welaýat boýunça habarçysy, güýçli gan basyşdan dert çekip oturan Guljaýew aýak çekip yza galdy. Ol Dawuda:

-- Bally, häki akly üýtganleri bejerýen diýen kepiň nähili?Meniň bir oglum ba. Onuň şol ýakymsyz keseli ba. Şony alyp geläýsem nähili bo.

Dawyt oňa ünsem bermän:

-- Alyp geliber. Onuň gürrüni bolmaz ” - diýdi.

Guljaýew Dawudyň elinden tutdy.

-- Bally, sen maňa düşünmediň öýdýän - diýip aragyň ysy pöňkáp duran demini ýaş lukmanyň ýüzüne üfledi.

-- Dawyt özüniň gelerine, eliniň boşaryna sabyrsyzlyk bilen garaşyp oturanlara garady-da

-- Ýoldaş habarçy, siziň akly kem ogluňyz bar. “Ony ýanyma alyp gelseň nähili bolar” diýdiň. Menem getir, onuň gürrüni bolmaz - diýdim. Başga gürrüniň bolmasa, maňa näsaglar garaşýar.

Emma habarçy ony sypdyrmady.

-- Ertir getisemem bolarmy?

-- Eliňden gelse, şu gün getir.

-- Wä-ä! - diýip, ol derwezä çenli lap-lap edip,yzlyn-öňlin ýöräp, бүдрäp barşyna, özüni derwezä urdy-da, çykyp gitdi.

Dawyt gijäniň bir wagtyňa çenli ýerinden galman adamlary kabul etdi. Ol näsaglary kabul edip otyrka, indi özünde gaty berk ynamyň takyklygyň,

aýgtylylygyň - diýip bolmajak duýgyrlygyň emele gelip, berkäp, kämmillik derejesine ýeip gidendigini duýýardy.

-- Elbetde, rentgen, kardiogramma, barlaghana bolan bolsa, mundanam gowy bolardy. Onda-da bähbit boldy. Olar bolan bolsady, men munça kämil bolubam bilmezdim - diýip, ol iň soňky näsagy gaýtaryp barşyna içini geplettdi. Soňam"— Garry ene, şol emleri bir kabul edip gör. Ol bolmasa, ýene bir sapar göreli!

Garry ene, yzyna öwrülip, naýynjar güledi:

-- Köşegim, bu dert meni halys etdi. Ne bir gyzgynym galýar. Ne-de bir ýatyp — turup, iýip-içip mazam bar. Ýöne ysgyn-mydardan aýrylman, dert çekip galan men boldum.

Dawyt oňa dözmedi:

-- Şol emleri al, onsoň meniň çakym dogry bolsa, ýekeje günde bary tut ýaly bolar ýaly eders.

Garry başyny atdy.

-- Şeýt bala, Allam seniň ömrüňi uzak etsin.

Garry gidensoň Dawyt agyr oýlandy."Men ýapyk sarylamadyr öýtsem, olam-a däl ýaly, Garry adam-da, onuň reňki-roýam ýürek derdine meňzeýär. Ýa. Şol bela ýene öňňäp ugradymyka? Ol boljak bolsa, ýaz, tomus möwsümlerinde başlamaly welin. Ýa bu ýerlerde, gyşam ýaza sapyp gidensoň, ýene möwjäp ýörmükä? Ol elini sabynlap ýuwup, süpürdi-de, daş çykdy. Göwnüne bolmasa, eýwanda oňa ýene bir näsag garaşyp oturan ýalydy.

-- Ine, sen näme, girmän otyrsyň, dostum?!—diýip, uzyn oturgyjyň bir burçjagazynda iki dyzyny gujaklap gagşap oturan pyýada ýüzlendi.

-- Hany, gir, ýagty ýere bir geç.

Üşemekden ýaňa ýüzi gögerip, şu sowukda aýaklaram ýalaňaç sandyrap oturan ýaş ýigit oturgyjyň öl bolan ýerine, utanmak bilen bir garap, otadga girip, lukmanyň oturgyjynda oturmaga ýáýdanyp, aljyrap durşuna, lukmanyň ýüzüne utançly seretdi.

-- Salowmaleýkim, Dawyt dide!—Ol salamdan soň erbet titräp aglady-da, iki satanynyň arasyny tutup egildi.

Dawyt düşünmedi.

-- Hany,gowja otur, hany.

Ýaş ýigit jalbarynyň içinden uşemekden gyp-gyzyl bolan aýaklarndan syrygyp, poluň ýüzünde kölçe bolup duran sadyra seredip, töwereginden nähilidir bir esgi agtardy. Eger esgi bolsa, ol haý diýmän ol çaýpanyp ýatan siýdigi syryp-süpürüp, aýrjaga meňzeýärdi.

-- Hany, otursana - diýip, Dawyt oňa dözmän aýtdy. - Näme, peşewiň sakladanokmy?!

Ýaş ýigitertbet yisgindi-de, gözýaşyny ýumrugy bilen çalyp durşyna hykylady.

-- Men oturman, dik duran ýerimde aýdybereýin?

Dawyt ýerine geçip jaýlaşykly oturdy-da, bu dertli ýigide garady.

-- Özüňe nähilisi amatly bolsa, şoňa görä bol.

Ýaş ýigitýaşly gözlerini delmindirip howsala bilen töweregine seretdi.

-- Gaty giç däl gerek?

Dawyt ýylgyrdy.

-- Nirā howlugýaň. Meniň-ä öýüm üstümde. Gyssanmasaň, senem meniň ýanymda ýatarsyň. Howlukma, häzir bileje çay, çörek iýeris. Soň ýene dowam edibereris. Ýigit ynjalan ýaly boldy.

-- Dide, dide jan, men bir ýetim oglan, adym Gulça. Hudaýdan başga hiç kimim ýok, Düýşümde Allajan seni salgy berdi. Sen meniň derdimi bir görüp ber! Dawyt ýerinden turdy. Gelip ýaş ýigidi gujaklady.

-- Hapa bolmasana, hany, aýtsana. Näme derdiň bar. Hudaýa şukur, ýüregiň, bagryň, öýkeniň gowy, aşgazanyň, ödüň, gyzyłödegiň gül ýaly. Ödünde, dalagyňda, böwregiňde kemiň ýok, Eliň aýagyň, gözüň-gulagyň gowy. Men diýen ýaşıňda. Sende näme keseliň bolup biljegini, şu wagt aklyma aýlandyrtyp bilman otyryn, men.

Ýaş oglan dymyp durdy-da, başyny atyp, poluň üstünde çaypanyp ýatan sadyr suwa uýatly garady.

-- O diýýäniň dogry, dide. Ýöne meniň keselim, dogra. Ol adam oglunda boljak kesel däl. Meni agladýanam şol-da.

Dawyt ony birneme gyssady.

-- Hany, gyz ýaly myllaryp durma-da, çaltyrak aýt, derdiňi. Hany bol!

Gulça Dawudyň ýüzüne aljyraňňy seretdi.

-- Meniň ho ýerim iliňkä meňzeş däl.

-- Ujydyňmy?

-- Hawa, ujydynda deşik ýok. Deşik onuň düýbünde, ýumurtgalarynyň düýbünde.

-- Sen hem oglan hem gyzmy?

-- Hawa! – Ýok! Men oglan, ýöne mende siýdik akmaý ýol ýok. Ujydym bitik.

Siýdik, ýumurtgamyň düýbündäki temeniň gözi ýaly deşikden gidýär. Bu bolsa, meniň jalbarymy gyşyn ýazyn şalpy-şaraň höl edip, siýdik ýollaryn indi işlänok. Siýdigimi saklap bilemok. Men indi baş- alty gün bäri hiç zadam iýemok.

Adamlardan utanýan. Çörek dilemäge ýagdaýym ýok. Öten agşam aglap ýatyrkam düýşüme Allajan giripdir.

-- Sen obaňyzdaky lukmanyň ýanyna bar. Men oňa tabşyrandyryn - diýdi. Onsoň, näme bolsa bolsun diýip, maňlaýymy garaňka tutup, şu ýere geldim. Hudaýjan saňa aýdandyr-a, men barada!.. Ýa aýtmadymy, hä?!

Dawyt baş atdy. Ýerinden turup, işigi içinden pugta ýapdy.

-- Hany, jalbaryňy aşak düşür.

Ol eline lukmançylyk çemçejigini alyp, Gulçany ynjalykdan gaçyrýan derdi gördi.

-- Bary, düşnükli. Bu dogra şikest. Juda ýakymсыз dert bolmaly. Ýöne, muny, Alla janyň keramaty bilen bejerip bolar. Indi jalbaryňy galdyraý.

Lukman işikden çykdy-da, bir salym Gulçany ýeke goýdy. Soňam özüniň täzeje sport kostýumyny, tursy. Maýka alyp geldi.

-- Me, şulary geý. Häzir naharam geler. Indi, sen maňa özüň barada gürrüň ber. Gulça ýyljak, täzeje sport kostýumy geýip, ýalaňaç, kirli, häli daman siýdigiň yzgary henizem gitmedik aýaklaryna seretdi.

-- Şikesiň şikes welin, sen jigim, beýdip, gyşyň günü aýýagyň ýalaňaç, iki satanyň arsy öl - myjlyk gezip ýörseň, herne, ölmänsiň.

-- Nädeýin?Hiç kimim ýok. Ýazda, güýzde, tomusda Artyk aganyň çekene malyny bakýan. Ol malyny baksam-a, el ýaly gaty çörek berýe. Malyny bakmasam onam berenok. Häzir-ä ol ýarawsyz, maňa elem deger ýaly däl-ä, dide jan.

-- Sen bir-ä maňa diri käkilik tapjak bol.Ikinjidenem, wagtynda buşugjak bol. Gijä galma. Ikiye gün gaýrat et. Men seni, nesip bolsa, edil özüm ýaly owadan, gözel ýigit ederin. Sen her sagatda, buşugyp gel, oturyp buşug. Her sagatda, düşündiňmi, gijä galsaň. ýene şalpy-şaraň bolar ýöwersiň, meýdana gitmäge gyssansaň. Ýanynda ýarym litrlik banka sakla-da, şoňa buşuk, bolýamy.

Dawyt haý diýmän Gulça gyzgynlyk sanjymyny, vitaminleri, müňlük penselini sanjym etdi.Soň oňa täzeje köwüşleriniň birini, jorap getirip berdi.

Ertesi ol täze jaýa baryp,Gulçany tutuş günläp iş edindi. Onuň getiren käkiliginiň gyzylödegine barýan ketirdewik içegejigi alyp, arassalap, özüne gerek bolaýjak derejede bejerip, taýýarlap,spirtli banka salyp goýdy. Ilki Gulçanyň o ýerini, bu ýerini spirt bilen, päki bilen arassalady, soň spirt bilen gaýtadan ýagşy tämizledi. Diňe şondan soň ony operassion stolda ýatyryp, ujydyndan nowakainiň doly dozasydny sanjym etdi. Gulçanyň azy dişleriniň arasyna lukmançylyk çekiçjiginiň sapyny salyp, ony berk dişletdi. Soň onuň ujdynyň düýbündäki deşikden tä ujunyň ujuna çenli skalpel bilen dildi. Şol ýere-de käkiligiň bokurdagyndan daşlygyna barýan gemirçekli içegejigi spirtli çüýşejikden alyp, oturtdy. Soň ony berkidip tikdi. Indi Gulçanyň oň yzgar ötmeýn ujdynyň ujundan käkiligiň gyzylödeginiň ujy sallanyp durdy.

Ol gulçanyň dişleriniň arasyndaky çekiçjigi aýyrady.

-- Sen entejik, dynç al-da ýatyber.—Ol ýylgyryp Gulça seretdi.—Gaty agyrtidymy?

Gulça başyny ýaýkady.

-- Çydasaň boljak.

Dawyt elini, gurallaryny, sanjym enjamlaryny ýuwuşdyryp ýygnamalysyny ýygnap, gaýnatmalysyny üç peltelkije gapyrjaga salyşdyrady.

-- Indi, ýagdaýyňy göreli. Hany, aýt agyrýan-ynjaýan ýeriň barmy.Çekinme, buşugasyň gelýärmí?

Gulça başyny ýaýkady.

-- Agşamky sanjymlardan soň bir saparam buşugamok. Ýöne aýdanyň ýadymda. Dawyt ony arkaýynlaşdyrady.

--Indi, gutardy. Senem indi, edil beýleki adamlar ýaly. Ýöne, operasyýadan soň, birneme seresaplyja bolgun. Entek-entejikler iginip, çygynyp ýörmegin. Aňry gitse, ýene ikiye gündür.

Olar ikiçäk oturyp çay içdiler.

-- Dide, meniň ýokarda Alla, Ýerde özüň, şu ikiňizden başga hiç kimim ýok. Men okap bilmedim, sowadym, bilimim, düşüňäm ýok. Indi sen meni öz ýanyňa alaysaň, bütün ömrüme, guluň bolup gezeýin. Ýeriňi depeýin, çayyňy demläp, malyňy bakyp bereýin. Ýöne maňa el ýaljak çörek berseň, tenimem ýalaňaç bolmasa bolýar, maňa. Bir üýtgeşik alada gerek däl maňa. - Ýigit aglap, Dawudyň elinden tutup özelendi.

-- Meni indi taşlama.

Dawyt kakylýan işigi açyp, kimdir bir aýal adam bilen nämedir bir zat barada gürlleşip, gaýdyp geldi.

-- Gulça, sen görüp dursyň. Men bir atadan ýeke ýigit. Iki uýam bar. Olaram kişi maşgalasy. Şonuň üçin, sen garşy bolmasaň, ikimiz dogan bolaly. Tä ömrümüzüň ahyryna çenli birek-birege arka bolaly. Meniň janym sag bolup ýörsem, seni horzar etmen. Senem meniň buýran ýumşuma „ýok” diýmeli dälşiň. Sen hemişe meniň bilen bile bolarsyň. Men özümiň ähli bilýänimi saňa öwrederin. Ýöne gaty ünsli, pähim-paýhasly bolarsyň. Meniň atam, kakam, ejem doganlarym seniňem ataň-eneň, doganlaryň boilmalydyr. Düşünýäňmi?!

Gulça aglap ýatyşyna, sesinem çykaryp bilenokdy.

Dawyt ýarym litrlik bankany getirip, Gulçanyň ýatmaly krowadynyň ýanynda goýup, ony şol krowata geçirip:

-- Sen, ýat. Men häzir Balyk mamany görüp gelerin. Agyrmyş. Buşugasyň gelse, ine, banka. Eger daşýyna dökülse, alada etme. Özüm gelerinem, arassalarynam...

Bagyň derwezesiniň ýanynda Taýly, Meret, beýleki oganlar üşüp durdy.

-- Dawyt, bize näme ýumuş bar—diýip, Taýly onuň ýanyna gelip eýemsiräp aýtdy.

Dawyt lukmançylyk çemodanjygyny göterip barşyna, az-kem aýak çekdi-de:

-- Taýly indi ulanylan suwlar guýular ýaly çukur gazmaga başlaberiň.

Meredem olaryň ýanyna geldi.

-- Şol çukuryň ini boýy, çuňlугy näçe bolsun—diýip, Meret Taýlydan öň aýtdy.

-- Iki metre çenli ini iki, boýy iki metr bolsun, şondan soň üç-üç bolsun, çuňlугy baş metr bolsun. Tagtamyz, sementimiz bardyr-a.

-- Bar!—diýip, Taýly aýtdy.—Ony alada etme.

-- Bolýar, başlaberiň—diýip, Dawyt gyssanyp, maşynyna münüp, Balyk mamalara bakan gitdi.

Balyk mamalaryň tamynyň önünde oba adamlary üşüşip durdylar. Olar Dawudy görüp:

-- Hana, lukman geldi-de, geldi—boluşdylar, Dawyt olar bilen elleşip salamlaşyp, içeri girip gitdi.

Içki otaglaryň biriniň ortasyna ýazylan düşegiň üstünde Balyk mama ýumruk ýaljak bolup ýatyrdy. Dawyt onu indi bir aýa golaý görmändi.

Ol baryp, hassanyň çep ýanynda ýekedyza galyp oturdy.

-- Mama jan, salam!

Balyk mamanyň sesy edil bir dilli tüýdügiň sesi ýaly ýakymly çykdy.

-- Jan-a balam. Geldiňmi, gara gözüm, eziz bala...

Ol ejesiniň başujynda bir gysym bolup, gözleriniň ýaşyny bogulyp oturan Bossana:

-- Näme iýen-içen zady bar!—diýip sorady.

-- Indi on-on baş gün bəri duzam dadanok...

Dawyt başyny bir ýaýkady-da gyssandy.

-- Mama jan, näme bolýar saňa, näme keniň, agyran, ynjan ýeriň bar. Näme üçin iýip-içeňok. Özüňe beýle jebir eder ýaly, näme bolýar saňa?

Balyk mama kepän dodagyny husur bilen ýalady. Dawyt onuň dodaklaryna, gozlerine, elleriniň, ýüzüniň reňkine, roýuna dykgat bilen seretdi.

-- Meniň balam, agyrymam, ynjymam, derdimem ýok. Ýöne indi men

halys garradym, balam. Halys boldum, bihuda, dereksiz, bu dünýä, ile-güne ýük bolup ýaşap, ýaşap ýörmekden. Şondan bolmasa. – diýip, halsyz, zordan gepledi. Indi meni goýber, balam. Meniň göwnim gidenlerimiň arsynda. Bu ýurtta şu gyzymdan başga hiç kimim ýok. Ejem, dädem adamym, oglum, doganlarym, kileň tanyş-bilişlerim „Gel, indi, gel indi!“ diýip goýman durlar. Ýaş bolsa, indi men saňa syrymy açayyn, togsandan geçdi, balam. Seni çagyrdanymyň sebäbi, ine, meniň ýeke balama, onuň kemini düzedip, ile-güne goşduň, Onuň üçin Alla seni ýalkar. Indi gözýaşyndan başga iňňäniň uýy ýaly kemi ýok. Indi, diňe özüň oňa eýe çyk. Onuň jaýam, malam, pul-püçegem, baýlygam ýeterlikdir. Iň esasy, ýüregi gowudyr, özüň ýaly. Sen oňa hssar boljagyňa maňa „düşünýäňmi, bu dünýäden gitmänkäm oňa hossar boljagyňy wada ber, lukman balam. Soňam, meni goýber indi...”

Dawyt halys garrap, lagary çykan aýalyň halyny görüp:” Beden halys tapdan düşüpdür. Gan garyplaşmakdan, halys gurpdan düşüpdür. Kesella glýukozadan, vitaminlerden sanjym etmeli. Belki oňa tirýek suwuny içirmegem gerek bolar. Soň, täzeje towuk çorbasyny berseň, nesip bolsa, gutular gider..” diýip, gyssagly oýlandy-da, lukmançylyk çemodanjygyny açyp balady. Balyk mama ony görüp: -- Ýok, balam, açma sandygyňy. Maňa em derkar däl. Ýne sen, hany, bir zat aýt. -- Dawyt ejesiniň başujynda, onuňguran kök ýaly bolup giden elini tylla ýüpegiň seçeği ýaly barmaklarynyň arasynda saklap duran Bossanyň awara, hasratdan gussadan gorkudan ýaňa püre-pürlenip duran pyýala ýaly owadan gözlerine garady. Gyzam naýynjar seretdi.

-- Men Bossana hossar bolaryn. Ony janymyzdan eziz saklarys! -- Garry bu sözleri eşiden soň, gyzynyň gaýgy-gussaly gözlerine bir garady-da, nämedir bir zatlar diýjek bolup, bäbejigiňki ýaly ýumşak dodaklaryny tirpildedip, gözlerini ýumup, çalaja tisginip gitdi.

6.

Ondan bäri geçen bir aýa golaý wagtda Dawyt adamlaryň saglygyna seretmekde-de, melleklerine, ekin –dikin ekmekde-de, täze jaýyny hasam oňaryp, oňa göçüp gelmekde-de esasy aladalaryndan dynyp ýördi. Indi durmuş bir sydyrgyn gidip başlady. Ol täze jaýa Bossany, Gulçany göçürip getirip, indi bir aý bäri olara ýazuw-pozuwdan başga-da, şu ýere delalat isläp gelýän dertlilere kabul etmegiň, olary „Dirilik suwuna” düşürmegiň, guýrukdan sanjym etmegiň syrlaryny, ýüzüniň, dodagynyň, diliniň reňkiniň häsiýeti boýunça gelen hassalaryň keselini kesgitlemegi, aýak, el süňkleriniň çykmasyny, döwülmesini gaty berk, çyny bilen öwredýäri. gije diýmän, gündiz diýmän öwredýärdi. Ol kä günler atasynyň arryk bakyp ýören kälne gidip çöpboýa, üzärlik, syçyratgy, saryja ot, kyrk bogun atgulap, gotaňnyr ýaly bir topar otlary şägirtlerine görkezip, ep-eslisinem ýygyp getirip, kölege ýerde serip goýdylar.

-- Gaty pugta okaň. Her üç aýdan synagdan geçersiňiz. Kim synagdan geçmese, onda bu işleriň golaýyna getirilmez—diýip, olara haýbatam atyp goýberýärdi. Ol täze jaýdaky işleri bölüşdirdi.

Gulça iki sygyryň, iki göläniň otuna, iýmine, suwuna seretmeli. Peji odun, suw bilen üpjün etmeli.

Bossan irden turup, sygyrlary sagmaly, bu ýerde kim bolsa, çay-nahar bermeli. Arassaçylyga seretmeli. Günortan nahar taýýarlamaly. Bu ýere gelen näsaglary kabul etmeli. Her üç-dört günden bir tamdyr çörek bişirmeli. Aýal adamlary suwa düşürmegi guramaly. Olaryň ýagdaýyna göz- gulak bolmaly. Aşşamyna hem ýazuw-pozuw, hem lukmançylyk okuwy...

Dawudyň özi näsaglary kabul edýärdi. Olary keseli boýunça bölüşdirip, özüniň güýjüniň ýetmejegräk dertlerini etrap hassahanasyna, Aşgabada gitmegi maslahat berýärdi.

Täze jaýdakylaryň bary bagtyýardy. Gulça indi agyr dertden dynyp, ers-mers ýigit bolup ýetişipdi. Onuň hiç kemi ýokdy. Dawyt bu ýigidiň janly, jigerli, gepi-sözi ýerinde, asylyly adamdygyna barha göz ýetirýärdi. Ol özüne buýrulan işi kemsiz ýerine ýetirmek üçin gijeler ýatman agyrdan agyr işläp bilýärdi. Diňr şol iş kemsiz bitenden soň rahatlanýardy. Beýle häsiýet Bossanda-da bar eken. Olam käte çöregi daňdan bişirip, ertirlige ýetirip bilýärdi. Kir ýuwýardy.

Dawyt bu gyzyň üşükliligine, eliniň ýeňilligine, eliniň, diliniň süýjüligine haýran galýardy. Ol otaglary şeýle arassa, päkize saklaýardy. Onuň bu işlere haçan ýetişýändigini bilip bolmaýardy.

Dawyt öz şägirlerine maşyn sürmegem öwretdi.

Lukmany eli giňelip, işleri ýola düşensoň, bir mesele öz gününe goýmaýardy.

Birinjisi, onuň akademik Smirnowdan alan puluny gaýtaryp beresi gelýärdi.

Dogry, ol jaý gurmak, öz mülküniň daşyna haýat aýlap, bagyň içini abadanlaşdyrmak, „Gotur gowagyň” derman suwuny daşyna çykarmak, otaglary lukmançylyk abzallary bilen göwnejaý abzallaşdyrmak üçün akademigiň on müň manada golaý puluny harçlady. Ýöne häzir onuň üstüni dolar ýaly harjam ýokdy. Ol hassalary mugt bejerýärdi. Dermanlary özi satyn alýardy. Dogry, ön düwnük, süýji, bagyr, ýa beýleki keseller bilen ölüm halyna ýetip, Dawudyň emi bilen tut ýaly sagalyp giden adamlaryň birnäçesi, „Malyň, puluň gürrüni bolmaz. Kynçylyk çekseň, „guk” diýäýgin „diýip aýdýardylaram. Ýöne Dawudyň adam ogluna mätäç, bakanňa bolasy gelmeýärdi. Ol in bärkisi kakasyndanam bir köpük kömek alyp biljek däl di.

-- Ýok-la, işläp ýörün-ä. Özüm kömek etmeli olara. Juda bolmasa, tomus on-onki müň kerpiç urmaly bolaryn. Ýöne, akademigiň puluny eltip bir bereýin. Özünem bir hepdejik dynç almaga çagyraýyn...

Şol oýlardan soň ol her üç – dört aýda birki sany öküzçe satyp, çykdaýylaryny dolmak barada oýlanýardy. Ýöne onuň akademigiň önünde bergidar bolup galasy gelenokdy.

Ikinji ynjalýkdan gaçyrýan zat, ol Bossanyň hossarlarynyň kimdigini anyklasy gelýärdi. Bu gyzy alasarmyklykda saklasy gelenokdy. Balyk mama garrap, halys bolandan soň bu işiň ugruna çykyp bilmedik bolmaly. Emma Dawudyň Aşgabatda-da, medinstitutda-da tanyş – bilisleri bar-a. Han-a professor Saçly Dursunowa bar-

a. Üçünji mesele, Bossanyň aýagydy. Dawyt gyzyň aýagyny edip bilişiçe bejerdi. Ýöne, ol gyzyň aýagyndaky hamudy, çöpboýa, ýapgysyny, gamyş bölejiklerini aýryp bilenokdy. Ol Bossana süňk bitirýän emleri, mумы́ya, gamak mумы́ya berýärdi. Gyz indi, ýumşajyk şypbyk geýip, bagtdan ýaňa gül-gül açylyp, işläp, ýortup, ylgaşlabam ýör.

Dawyt günde-günaşa onuň aýagyny görýärdi.

-- Agyrýarmy, ynjy duýañokmy?—diýip häli-şindi soraýardy. Bossan aýagynyň birwagt bitip giden tikiňlerini görkezip, bagtyýarlyk bilen aýaklaryny sypalap goýberýärdi. Ýöne, edil ökjä birigýan ýon damar, nerw, mysşalar topbaklanyp dur...

Ine, şu üç mesle Dawuda ynjalık bermeýäri.

-- Hamutlary, ýapgyny indiki aýdan aýyrmaly. Bolmasa Bossanyň aýagyny ýene bir sapar operasiýa etmeli bolar-da.

Hepdäniň ikinji güni oblast saglygy saklaýyş bölüminden wekil gelip, hepdäniň başinj güni Aşgabada, Saglygy saklaýyş ministriniň kabulhanasyna barmalydygyny aýtdy. Ol wekiliň ýanynda araky habarçy Satlyk Guljaýew öz akly üýtgän ogly bilen gelipdi.

Dawyt olary oňat garşylady. Hyzmat etdi. Ýöne suw barada gürrüň etmedi.

Näsag oglanyň agy Meýlis jan eken.

Dawyt oglany lukmançylyk otagyna garşy alyp ugrady.

Onuň kakasam ýerinden turdy.

-- Sen oturyber ýaşuly.

-- Hä, menem baragaýyn, bolmasa.

-- Barmaly wagtyňy özüm aýdaryn.

-- Aý, näme, bolýar-da onda.

Dawyt öz otagyna girensoň näsaga habar gatdy.

-- Hany, Meýlis jan, özüň barada gürrüň ber, hany.

Meýlis jan lukmanyň ak halatyna gorka seretdi-de, gaýra-gaýra çekildi.

-- Hany, aýt-da bir zat.

Oglan lukmanyň ýüzüne garap durşuna:

-- Men saňa bir zat aýtsam, sen menden almarsyň gerek?

-- Näme?

Hol agşam dädem bar-a, ejemi hakyt ýalaňaçlady. Soň onuň üstüne münüp, at-at oýnady. Ejemem: Aýryl-a, garry kürre „, diýädi. Onsoň dädemem hol nemesini eline alyp ejeme güjüňledi.. Hih, hih..

Dawyt ony saklady.

-- Gel, hany gözüňi bir göreýin. Ýöne çyda, eger çydamasaň, o zadyňy kesip . beýläk ataryn.

Meýlis jan buruldy.

-- Men jydaýyn, ýöne sen kesip beýläp äpberme. Meniň özüme ber, bolýammy.

-- Bolýa. Ýöne , hany, sesiňi çykarman, çydap otur.

Ol agzyna jöwen ýaljak mумы́ya salyp, ony ýagşy ezdi-de, Meýlis janyň gözleriniň astyndaky mäsleri açdy. Ýigidekçäniň ortaky mäszi ýerinden üýtgäp, aşakda bir ýerde içine çöküp gidipdir. Lukman mäszi usullyk bilen öz ýerine

getirip, dikeldip oturtdy. Soň diliniň ujundaky mummyýadan kemini goýman çaldy-da, gabagy ýerinde goýdy.

-- Hany, indi gözüňi aç hany.

Meýlis jan sesini çykarman, lukmanyň ýüzüne gorky bilen garady.

-- Boldumy?

-- Gül boldy. Ýöri, daşary çykaly. Bar, dādeň ýanyna.

-- Dādemem barmy?!

Olar daşary çykdylar. Satlyk Guljaýew agyr göwresine gelişmeýän bir hereket bilen omadak-omadak edip, ýorgalap geldi.

--Nadýa, bir zat bolajakmy?-- diýip, şujagaz hereketine gara der bolan ýüzüni barmaklary bilen syryşdyryp durşuna – aljyraňňy sorady.

-- Gül ýal, dāde – diýip ogly oňa enaýyja ýylgyryp seretdi. –Edil , gül ýaly!

Myhmanlar gideninden soň Bossan Guljaýewiň ýassygynyň aşagyndan ýüz manat tapdy- da, getirip, Dawuda berdi. Dawyt puluň ýüzüne-de seretmän:

-- Özüňde saklaý - diýdi.

Dawyt Bossany saklady.

-- Bossan , Men Aşgabada gitmeli boldum. Senem ýanym bilen alyp, magazinlere, bazara aýlasam. Özüňe gerek eşikleri, matalary satyn almaly. Saňa, köwüş sargyt etmeli.Ondan başga-da, sen indi ilin öňüne çyktyp ýörsüň. Asyllyja, pākize, owadan geýinmeli sen.

Bossan agyr, ýeňil bolup durman,bu teklibi uly begenç, buýsanç bilen kabul etdi.Onuň megerem, Aşgabada ömründe ilkinji sapar gitjek boluşy bolmalydy.

Gyz:

-- Bolar. Siz näme diýseňiz...—diýip oňdy.

Ol soň Gulçany ýanyna çagyrdy.

-- Inim, sen kelläňe azajyk dynç ber, Ýöne geçilenlari gowja bişir. Öýe, içeri, mallara göz-gulak bol. Sygyrlary ejeme aýdaryn, ol gelip sagar.

Gulça ör-gökden geldi.

-- Ýok,aga, onuň üçin gelinbibimi azara goýma. Sygyrlary özüm sagaryn.

Dawyt ýylgyrdy.

-- Bolýar. Nesip bolsa, geljek aýda Aşgabada sen gidersiň. Ýöne häzir özüňe näme gerek bolsa, arkaýyn aýdyber.

Olar hepdäniň başinji günü irden sagat altyda ugrap sagat on birlere Aşgabada Saglygy saklaýyş ministriniň kabulhanasyna bardylar.Dawuda ministr Amanmyrat Berdigylyjowyň sagat üçde geljegini atdylar.

Dawyt sagadyna seretdi-de, „Swoboda” prospektiniň ugrunda goýan maşynyna münüp, göni Sanitariýa we epidomologiýa institutyna, professor Saçly

Dursunownanyň iş ýerine gitdi.

Saçly Dursunowna bir ýere urajak bolup duran eken. Ol Mergeni görüp, yzyna gaýdyp, onuň bilen bileje oturyp, Dawudyň halyny-ýagdaýyny soraşdyrdy. Dawyt oňa işleri barada gysgajyk gürrüň berdi-de, gürrüňiň orta bilinden üzdi.

-- Mugallym, bagyşlaň, men siziň bilen bir maslahata geldim—diýdi.

Professor bagrynyň ýüzüne salýan awusyny az-kem kowup, baş atdy.

-- Aýdyber, Dawyt jan!

Dawyt agyr oýa batyp Bossanyň ejesi barada gürrüň berdi.

-- Şol zenan adam, ýanynda-da bir gyz bar eken. Çagalaryny Balyk mama diýen birine galdyryp Aşgabada gaýdyp, soňam barmandyrlar. Sizden haýyşym, şol, aýal kim? Häzir nirede, näme kârd?. Onuň halkyky ady, familiýasy kim? Olar kimlerden? Şony bilmäge kömek etseňiz.

Professoryň öňem bagyragyra bir gyzaryp, bir agaryp duran tegelek, nurana ýüzüne öliniň reňki urdy.

Ol:

-- Wah, wah!—diýdi-de, kellesini tutdy. Birhaýukdanam edil suwa gark bolup barýanyň gorkusy bolen, gözlerini hanasyndan çykaraýjak bolup Dawudyň golundan ýapyşdy.

--Ol, ol gyz dirimidi? Barmydy?! - diýip, ýeriň teýinden çykýan ýaly ýuwaş, hasratly, haýran galyjy ses bilen sorady.

Dawyt baş atdy-da:

-- Diri, bar. Ýekeje aýby, aýaklary şikesli. Olam basym düzeler...

Saçly Dursunowa eňredi.

-- Hawa, hawa aýagy şikeslidir, hawa.- Ol demini dürsemän gepläp başlady - Ol gyzlaryň biri mendimhawa. Ýöne çaga Jemal janyňkydy. Onuň adamsyna Garýagdy diýerdiler. Olar Gökdepäniň Ak goňuryndandylar. Garýagdy neresse, Jemal jana öýlenip, urşa gitdi. Onuň gara haty gelensoň, gyzynam bir garra taşlap Jemalam, menem fronta gitdik. Jemal jan kyrk dördünji ýylda elimde jan berdi. Biziň san. polkumyz gabawa düşdi. Öleni öldi, galanymyz eýdip, beýdip, gabawdan çykdy. Men soň Jemal janyň gyzy barada sorag-ideg etdim. Ýöne hiç ugur-utga tapmadym. Ine, indi bu gün...

_Ol Dawuda ýapyşdy:

-- Dawyt jan, jigi, nirede ol gyz?! Meni obaňyza äkit. Birje göreýin. Oňa Jemal janyň in soňky sözünü ýetirmeli men. Olmänkäm şol amanady nädip gowşurakam - diýip, alada edip ýördüm. Sen meni şol gyzyň ýanyna alyp git. Ony birje göreýin, jan jigim..

Dawyt ýerinden turdy.

--Ýöri, ýöne men öýe girip çykmary. Oňa ejesiniň galdyran sowgady bar, ejesiniň suratlary bar. -- Ýaşuly aýal özbaşyna samrap başlady.—Meniň ýaly nalajedeýin, bagtygara ýokdur. Nädip beýdip bildim. Hawa onuň aýaklary şikeslidi. Ýok, ýok, Jemal jan, ony taparyn, ýöne, sen ölme. Men taparyn ony, ýöne sen ölme. Sen arkaýyn bol.

Otaga professoryň sekretary kürsäp girdi-de, onu gujaklady.

-- Häzir, häzir köşeşin.

Dawyt „Men nädeýin, menden näme kömek gerek?“—diýip gyssanyp sorady.

-- Ýok, siz çykyň. Özümüziz alada ederis. Gidiberiň..—diýensoňlar, ol daş çykdy. Soň maşynyna mündi-de, Bossany professor Çary Baýryýewiň klinikasyna alyp bardy. Çary Baýryýew Dawudy görüp agras ýüzünü sallady.

-- Mugallym, bir näsagy görüp beriň.

-- Ýene näme hokga çykarýaň, Amanuf.

Dawyt ikinji gatdan aşak düşüp, Bossany alyp geldy. Bossanyň aýagyndaky hamutlar, oňa operasiýa edileninden bári duran ýapgy, çöpboýa, gamyş

bölekikleri, denir gurşawlar oňa ýöremäge, ylaýta-da ikinji gata çykmaga agyr düşýärdi. Gyz onda-da syryny bildirenokdy.

Professor gyzy operasion otaga alyp gitdi. Ol ýere Dawudy goýbermediler. Ýöne olar gaty kän wagt saklandylar. Professor ýüzüni sallap Bossanyň birhilije tanyş görünýän görüp-eşidilmedik owadan didaryna seredip baryşyna Dawudyň ýüzüne-de garaman:

-- Gutlaýaryn!—diýip geçip gitdi. Bir salymdan Bossan guş bolup çykdy. Ol ýylgyrp gelşine:

-- Aýagym gül ýaly bolupdyr. Ýöne yzyndaky ýon damar, myşşalar uzagynda ýerine gelmese, azar berer – diýdiler.

Dawur Bossanyň köneje şypbygyň içinde бүдүр-сүдүррāk görünýän aýagyna seredip, utançly ýylgyrды.

-- Sag boluň, doktor. Allam sizem edil meniň ýaly begendirsin...

-- Bolýa, bolýa.

Professor oňa koridoryň ugrunda ýene tötänden mi, ýa bilgeşleýinmi, gabat geldi:

-- Sen, ogul indikile beýle iş etme. Bu şowly bolupdyr diýeli, ýöne ony etmeli ýeri, adamlary bar ahyryn. Sen oba senetçiligiňi goý. Düşdünmi?!

Dawyt baş atdy

-- Sag bol, mugallym, minnetdar!..

Dawyt Bossany ýene Saçly Dursunownanyň ýanyna alyp gitdi. Professor özüni dürsän eken, ol Bossany görüp, onuň boýnndan gujaklap:

-- Wah, Jemal janym, janyňa döneyin, boýuňa döneyin, Jemal jan!—diýip aglady. Soňam:

-- Dawyt jan, men Jemal jany öýe alyp gideýin, sen sagat dörtlere geläý—diýdi.

Dawyt soň ýene ministriň kabulhanasyna bardy.

Ministrýerinde eken. ol Dawudy hoşamaý garşylady.

-- Ýöri, batyr, neneň, obadaşlaryň bilen oňuşaňok diýýýeller-le, hä?!

Dawyt ýere garap ýylgyrды.

-- Oňuşgyn, oglanlyk etmegin, öýkeläp, lälük gyzjagaz ýaly torsarylyp ýörme.

Nesip bolsa, baryna özüň eýe bolarsyň. Biziň yzymyzy kim alyp gitmeli. Sen, seniň ýaly gowy oglanlar. Akademik sen barada maňa aýtdy. Häzir onuň özem gelýe. Hany, özüň aýt, saňa näme etsek gowy boljak. Ine, ministrlükde, mineral suwlar boýunça baş specialist gerek. Aşgabatda niresinden diýseň iş tapyp biljek. Isleseň, obaňyzda etrap keselhanasynyň bölümini açaly. Isleseň, etrap merkezi keselhanasynda işle. Seniň berilmedik aýlygyňam “beriň” diýip, buýruk berdim. Näme, mugt işleýeň. Sowet döwletiniň islendik wezipedäki işgäre hak tölemäge ýagdaýy bardyr. Satyn alan dermanlaryňy hem hasap edip, puluny alyber. Biziň saňa zar ýerimiz yok...

Şol wagt işikden akademik Smirnow girdi. Ministr onuň bilen gujaklaşyp görüşdi.

Dawyt elleşip gadyrly salamlaşdy.

-- Geliň, Boris Leonidowiç, ine, şägirdiňizem geldi.

Akademik ýeňillik bilen kreslo geçdi.

-- Meniň Aman Myradowiç, gije-gündiz aladam Dawyt. Şonuň meselesini şu gün çözüp, ol arkaýyn işlär ýaly edip bolsa.

Ministr ýylgyrды.

-- Men aýtdym, ine, ministrlige, mineral suwlar boýunça baş specialist gerek. Aşgabatda niresinden diýseň iş tapyp biljek. Islese, öz obasynda etrap keselhanasynyň bölümini açayly. Islese, etrap merkezi keselhanasynda işlesin. Onuň şu wagta çenli berilmedik aýlygynam beriş diýip, buýruk berdim. „Näme, mugt işleýeň. Sowet döwletiniň islendik wezipedäki işgäre hak tölemäge ýagdaýy bardyr. Satyn alan dermanlaryňy hem hasap edip, puluny alyber. Biziň saňa zar ýerimiz ýok.” - diýýän, dogry dälmi?! Ine, mundan beter ýaş lukmanyň meselesini nähili çözmeli. Indi, saýlasyn özi..

Akademik baş atdy.

-- Şol aýdanlaryň içinde, öz obasynda merkezi keselhananyň bölümini açyp, oňa Dawudy müdir etmek meselän oňa iň bir kabul ederlikli bolsa gerek. Goý, öz obasynda güýjüni görkezsin. Ýöne, şol bölümiň jaýyny öz proýekti bilen gursun. Enjamlaryny, keselhananyň zerur zatlaryny döwlet bersin. Bolmaýarmy! Ministr ýerinden turdy.

-- Boris Leonidowich, heý, siziň teklibiňize ýok diýip bolarmy.

Akademik ministr bilen ýene gadyrly gujaklaşyp hoşlaşdy. Soň Dawudam onuň bilen hoşlaşdy-da, akademigiň yzyndan daş çykdy.

Akademik Dawudyň yzyna gaýtarjak bolýan puluny almady.

-- Sen, heniz howlukma, oglum, Seniň etmeli işiň entejikler gaty köp. Barysyna pul gerek bolar. Sen „dört otalyja jaý gurdum” diýýärsiň, biziň taýýarlan taslamamyz hany? Sen şonuň pikirini et. Indi, diňe şol barada pikir et. „Dirilik suwunyň” ysynam daşyna çykarma. Hökümet uzakçyl däl. Bu gün saňa beýle diýse, ertir saňa başga bir zat diýer. Ine, şonda-da etmeli işiňe ýetişip galar ýaly, taýýar bolup dur. Sen etrabyň merkezi keselhanasynyň bölümi açljak” bahanasy bilen, „şoňa jaý gerek diýip, etrap raýispolkomyndan jaý gurmaga rugsat hatyňy al- dajyk goý. Beýleki gerek zatlaryňy näçe, nireden almaly, näçe pul gerek, baryny hasaplap otur. Döwlet bilen işiň bolmasyn, edil üstüňi basýança. Üstüňi basanlarynda-da, basym „bölüm açmaly” diýip, ministriň buýrugy barar. „Ine, şol bölüm üçin jaý gurýarys” diýip syp. Jaýy bir guranson, ony ýykyp biljek adam bolmaz. Tembolyý, ony öz mülkünden gurýan bolsaň. Sen, şeýt—diýip, ol tä bazara barýança geňeş-maslahat berip gitdi. Dawyt bazardan akademikler üçin azyk, miwe, ir-iýmiş, et, tamdyr çöregini saryn alyp, olara bardy.

Lýudmila Erastowna Dawudy görüp, begenjine:

-- Geleniň gowy boldy, Dawyt. Albina Nikolaýewnadana telegrama geldi. Ol durmuşa çykyp, indem adamsy bilen Kamçatka gulluga gidýärmişler. Şonuň üçin jaýy saňa hemişelik tabşyryanyňy aýdypdyr. Ýöne, adamsyna, gyzyna ýadygärlik dikmegi unutmasyn” diýipdir. Sen şol bendelere näme hormat etmel bolsa, şony et Dawyt, özüňem eliňi ýuw-da stola geç, nahar iýiň.

Dawyt häzir geljegini aýdyp, daş çykyp gitdi.

Ol şol barşyna Sanitariýa, epidomologiýa institutyna bardy. Saçly Dursunowna henizem gelmändi. Bir salymdan ol aýal gara dere batyp, agsaklap geldi. Ol gele-gelmäne, Dawudy gujaklady.

-- Sag bol, oglum—diýdi. Sen meniň bagt mülkümde şamçyrak ýakdyň. Jemal janyň ýeke dikranyňy tapyp berdiň. Indi senden haýyşym, - Ol gelip Dawudyň elinden tutdy. - Meniň ýanymda birki hepdejik galsyn.—Saçly Dursunowna sag

böwrüni tutup silkinip aglady - Jemal janymyň mährinden birje ganaýyn. Indi, görmesem, ýüregim üzülip barýar. Oňa gowja-gowja eşikler alyp bereýin. Gerek bolsa, lukmanlara görkezeýin. Tomusdan okuwa salaýyn...

Dawudyň ýüzi sallandy.

-- Özi näme diýýär?

Saçly Dursunowa ýylgyrdy:

-- Wah, öz näme diýsin. Bolar, eje jan—diýip otыр-la.

Dawyt sagadyna seretdi. Wagt gijigipdi.

-- Onda, mugallym, men oba gaýtjak. Ýene bir hepdeden gelerin. Oňa çenli ol bärde, siziň ýanyňyzda bolubersin. Ýöne egin-eşik alar ýaly pul goýaýyn.

Professor ellerini daldalatdy.

-- Ýok, oglum. Özümläjek. Olara meniň bergim gaty köpdür. Näçe harç etsem, özümläderin.

Dawyt mugallymy bilen hoşlaşyp, akademiklere baryp, olarda dyzam epmän, oba ugrap, gijäniň bir wagty Kete çynara geldi..

7.

Dawyt irden turup, namaz okady. Mellege girip, ýaňy iki gylajyk bolup, ösüp oturan ekinlere aýlandy. Öz ýanyndan: "Suw tutulsa gowy boljak eken" diýip oýlandy. Soň aşak bende baryp, daşy durşuna bag bolup duran howuzda suwa düşüňip, soň öýe geldi.

Eýwandaky gaz peçde çay goýundy. Oňa çenli ejesi turup, eýwana çykdy.

-- Diňjanyň, sen çay goýagaýdyňmy, balajygym. Sen beýtme, ejen ýetişen ogluna çay goýdurmaz, diňjanyň. Indi beýtme.

Ejesiniň gala-gala sesini Çotuk bilen Çaçam eýwana çykdylar.

-- Näm boldy, eňjan?—diýip, Çaçy ejesine gysmyljyrady.

Annajemal gyzyny itip goýberdi.

-- Bar-a, hana, Diňjanyň özi çay goýup ýö. Utanmadyňmy, meşik ýaly bolup ýatmany bilýeň, saçy kesilip galan..

Birsalymdan maşgala ekiniň gyrasyndaky sekiniň üstüne ýazylan saçağyň başyna jemlendi.

-- Diňjan, Toýjan dādeň-ä gelýän otduhda Çaçjanam hyrydarlaryna berip dynalyň - diýýe. Saňa-da geňeşeli diýip otyd-da.

Dawyt baş atdy.

-- Men garşy däl. Umuman Meret gowy oglan - diýdi. Toýly öküz agyr myşlady. Onuň öň hersi bir tarapa bakyp duran gözleri, Dawudyň gözüne, indi terezilenip duran ýaly göründi. Ol ogluna göni seredip:

-- Meret diýýäniň şol Metjik dälmi?! - diýdi.

-- Şol, şol-da - diýip, Annajemal ara goşuldy. Özünüň gürrüni edilensoň, Çaçy ýetişen, owadan synasyny güjüňläp, turup, içeri girip gitdi.

Gün dogup gelýärdi. Dawyt omyn edip ýerinden turdy.

-- Men täze jaýa gitjek. Gitjegiň bolsa, men alyp gideýin. - Hiç kimden ses çykmady.

-- Menem giçlik barjak—diýip, Toýly öküz gyşaryp ýatan ýerinden tirseğine galdy-da, soň jaýlaşykly oturdy.

...Dawyt Aşgabadada gidip geleninden soň, birhili, misli ömürlük ukudan oýanan ýaly boldy. Ol bu jülgäniň gőzelligine birden çümüp gitdi. Kelte çynardan tä Gargyly gysa çenli äpet-äpet agaçlar, ýoluň iki gapdalyndan asmana çyrmaşyp, hol ýokarda birleşip gidýärdi. Ondanam ilerde, çaýyň iki gapdalyndan bulut ýaly bolup, ýokarlygyna uzalyp gidýän baglary ýaňy gören ýaly bolup, olaryň didarynda-a däl, bu ýerleriň edil çigaýmak ýaly howasyndan ganyp bilmän, edil bir guş bolup uçup barýardy. Ol Gargyly gysydaky öz mülküne baryp, haýranlar galyp, aňkarylyp ep-esli durdy.

-- Eý, Allam, bu ýeri jennetmi, nämemi? Men nädip şu wagta çenli beýle gőzelligi duýmadymkam?! Ýa meniň duýgularym bagly bolgumyka?! Bu ýerler keramat-la, eý, Allam.

Dawyt Akgaladan geçen ýerinde üýşmek-üýşmek dag daşlaryny görüp, haýran galdy. Maşynyny saklap, şol daşlary synladam. Ol daşlar düýn, şu gün getirilip, ýola örülip başlanypdy.

Ol derwezeden girip, daş ýodajyklar bilen barşyna:

-- Bu ýer, dünýäniň iň gowy kurortlary ýaly owadandyr. Men keselhananyň bölümini şu bagyň içinde açaryn. Goý, adamlar biziň Türkmenistanymyzda-da, görüp-eşidilmedik gőzel, owadan ýerleriň bardygyny görsünler.

Bir ýerlerden Gulça ylgap geldi.

-- Salowmaleýkim, dide jan. Sag- aman geldiňmi?

Dawyt Gulçanyň ers-mers bolan didaryna doýman seretdi.

-- Gulça, nähili? Gowuçylykmy? Bu ýoluň ugrundaky daşlar näme?!

Gulça begenip gürlledi.

-- Şu obalarymyz-laý! Olar hiç kim aýtmasada, özleri gidip, başlykdan üç sany maşyn diläp alyp, dagdan aldyklaryna daş çekip, ýollara örüp başladylar.

-- Näme üçin?

-- Men-ä düşünmedim. Bu adamlar öňki adamlar-a däl, olar "Tä Kelte çynara çenli şu ýoly daş bilen ýapjak", diýýärler. Olara hakam, "sag bolsunam" gerek däl öýdýän. „Entejik, şu kälem jennet şerbeti akýan ýere öwreris" diýýärler.

-- Sen näme, olara goşulmadyňmy!

Gulça ýylgyrdy.

-- Aman dädem bilen biz goşda galdyk.. Olam meniň ýanyma geçdi. Çaýyna, naharyna seredip ýörün. - Ol maşyna tarap garanjaklady-da - Dawyt dide, Bossan görnenokmy?- diýdi.

Dawyt Bossanyň Aşgabatda galmaly bolanyny aýtdy.

-- Atam häzir nirede?

-- Kälde dir.

-- Ýöri, ýanyma baraly.

Ýolda Dawyt Gulçadan lukman sorap gelen hassanyň baryny, ýoguny sorady.

-- Düýnem, şu günem hassa ýok, lukman.

Olar ýaşulyny tapman yzlaryna dolandylar.

Dawyt täze jaýa, indi jaý gurmaly ýerleri ýene bir sapar gözden geçirip, agşama çenli özün garaşyp duran näsaglary kabul etdi.

Dogrusy, indi bu töwereklerde, ulag pajygasy bolaýmasa, ýylan-içýan çakany bolaýmasa, kän bir näsagam gelip duranokdy. „Dirilik suwy” ondaky henize çenli görnüp-eşidilmedik mikroelementler adamda bar bolan her dürli, bilnikli, bilniksiz keselleri saplap goýberýärdiler. Ýollara üýşürilen, indi düşelip başlan maşyn-maşyn daşlar ol suwa düşünen adamlaryň işi bomalydy. Ol derwezäniň ýanyna gaýdyp gelende daş goparmaga giden maşynlar gaýdyp geldiler.

-- Dawyt, bu daşlary neneň gördüň –diýip, Taýly bilen Meret ylgaý onuň ýanyna geldiler.- Pahan dagy дәreý, bu ýagşylyklary boş goýmalyň- diýip, başladylar, Dawyt begenjini beýan edip bilmedi. Ýöne onuň özem garaňky gatlyşýança ýolda işläp ýören elli-altmyş adama gatyşyp - garyşyp gitdi.Şol ýerde oňa ferma müdiri Nazar Rejep aga gabat geldi.Ýaşuly ýüzüni ebgarladyp:

--Dişim çydanok-da,köşek - diýdi. – Pese gitmägede, wagtym ýok.Sen nähili?! Dawyt şunça geçen wagtda ýagşy garran ýaşulyny lukmançylyk otagyna alyp gitdi...

- Häzir gül ýaly eders,agam!

* * *

...Dawudyň hassa gelenok diýip begeneni biderek boldy. Gijäniň bir wagty Gulça atygsap otaga girdi.

-- Dide, ýeteweri, Aman дәdem...

Dawyt atylp ýerinden turup, Gulçanyň ýanyna bardy.Olar daşky tama bardylar. Aman aga demsiz-düýtsüz, gözlerini balkyldadyp, agtygyna hesret bilen naýynjar garap, delminip,demini sanap,atygsap ýatyrdy

-- Ata, ata jan.Saňa näme bolýar, ata janym.

Dawudyň gojanyň „Balam, ýetiş, meni halas et!” diýip naçarlyk bilen balkyldaýan gözlerine seredip, demi tutuldy. Ol ylgaý baryp, lukmançylyk enjamlary salnan çemodanjygyny getirip, atasynyň köýnegini galdyryp,gojanyň ýüregini, öýkenini, dalagyny, böwregini gyssanmaç barlady.Üýtgeşik bir zat ýokdy. Ol „ýylan-içýan çakaýan bolaýmasyn” diýip. gojanyň elini, aýagyny, barmaklaryny, arkasyna çenli barlaşdyrды.Hassanyň dodaklaryny, gozlerini, dilini, ýüzüniň reňkini, roýuny gördi. Hiç zada düşünmedi. Ýöne goja gidip barýardy. Onuň taby barha peselýärdi.

Dawyt atasyny gujaklap galdyrdy-da aldygyna:

-- Gulça, suwly jaýy aç!Çalt! - diýip bagyrdy. Oňa çenli gojanyň demi tükendi. - Ýok, ata jan, azajyk sabyr et. Özüňi azajyk sakla, ata jan!Men seni bejermeküçin okadym-a, bu zatlary seniň üçin gurnap ýňrүн-ä ata jan!

Dawyt şalkyldap ýatan atasyny suwly jaýdaky howdanjykda ýatyrды-da, suw sorujy motoryň elektrik şitini galdyrdy. Ýöne nämüçindir, suw sorujyda hereket duýulmady.

Dawyt edil bir oda-köze düşüp barýan ýaly, aljyrap, şitiň el tutaryny gazap bilen silkeledi. Emma peýdasy degmedi.

Ol suwa düşünilýän otagdan gözi ýok ýaly eňterlip çykdy-da, birwagtlar, talyp döwri satn alyp goýan el çyrajygyny alyp, „Gotur gowaga” bakan ylgady. Ol has-haslap, garaňky gijäniň ýüregne howsala salyp barşyna, gowagyň garry döwüň agzy ýaly bolup ýatan deşiginiň önünde häzir boldy.

Gowakdan bug bilen juda ýakymyz ys burugsap durdy. Ýokarlygyna ylgap çykyp, öýkeni agzyndan geläýjek bolýan Dawyt el çyrajygyny gowagyň kesmek, kesmek, kemer-kemer böwürlerine bir aýlady. Soň şol aljyraňnylygy bilen gowaga girmek üçin çemeli ýer gözledi. Ol aýagynda ýeňiljek şypbygyň bardygyny diňe häzir duýup galdy. Ol şypbygy çykaryp, gapdalda goýdy-da, äpet-äpet daşlardan ýapyşyp, aşak düşüp başlady. Onuň aýagyna, erbet agyrdyp, ýiti bir zat batdy. Dawyt agyra gagsady-da, aýagyny tutjak bolup aşak egilende el çyrajygy elinden sypdy-da, gowagyň düýbyna ýyldyrym ýaly lowurdap, gitdi. Gowak gap-garaňky bolup galdy. Dawyt titreýän süňňüni tutup bilmän, agyrmaýam aýagy bilen basar ýaly ýer gözledi. Ol titräp dutan aýagyny näbelli daşyň üstüne basyp, ýerinden turjak bolup güýjüni jemlänem şoldy. Birdenem onuň özen gowagyň düýbüne gaýyp gitdi.

Ol şagga der inen bedenini silterledip, garaňkylygyň içinden zymdyrylyp baryşyna ýyldyrym çaltlygyna ky keltejik oýa gapgaryldy. Ol şonda özüniň şol akyp baryşyna dyrnaklaryndan başlap, garaňky gowagyň porsap duran, tamy ýaly gyzgyn deminiň içinde eräp başlanyny duýdy. Ol: „Men çagalygymdan bäri, haram iýmedim, Allanyň halamaýan zadyny etmedim. Zyna, ogurlyk, içigarylyk, kast etmedim. Kişiniň hakyny iýmedim. Okap-okap, bilip, gelip – gelip lukmançylygyň bir gyrasyna ýetdim. Indem kimiň haýsy derdine, näme dermanyň gerekdigini bildim. Şu halyma, eräp-eräp, damjajyga öwrülip, şu dirilik suwuna garylyp adamlaryň süňňüne giräýsem, olaryň derdine gowy derman-däri bolardym” diýip alasarmyk oýlandy. Şondan soň ol özüniň tutuş süňňüniň eräp, Allahy bir şuglaly ýagtylyga düşenini duýdy. Emma indi onuň özi ýokdy. Onuň tutuş süňňi münlerçe, millionlarça düwmejik bolup, gaýalardan şaglap inýän çüwdürimlere siňip barýardy. Ol özüniň haýsydyr bir damjajygyň içinde bugjagaz bolup burugsap duran ýerinden Bossanyň telwas edip gelişini, ejesiniň, kakasynyň gozakly motosiklede atlanysyp gelýänini, kiçijik howdanjykda ýatan atasynyň „Dawyt, oglum, geldi, suw geldi!”—diýip, begençli gygyryşyny, jennet ýaly meýdanlaryň göýzelligini, onuň sypasy bilen dertden dynan adamlaryň ýollara daş düşäp ýörşüni görüp, begendi.

-- Gör, men bolmasamam, olar meniň başlan işimi dowam etdirjek eken—diýip, gussaly oýlandy.

Şol arada nämedir bir zat damjajygy gyjyndyryp tarkyldady.

-- Dawyt dide!, Dawyt dide!

-- Hä, Gulça! Ol näme meniň dirilik suwunyň damjajygyna öwrülenimi biulmeýärmikä? - diýip, Dawyt damjajygyň içinde bikarar urundy.

Nämedir bir zat indi gaty-gaty tarkykdady. Soň nämedir zat jygyldap gitdi.

-- Dawyt dide, buşluk! Daut dide, tursan-a, buşluk. - Kimdir biri ony silterledi. Dawyt älem jahana ýaýrap ýatan damjajyklardan özüni bir sudura ýygnap, gözünü açdy. Gulça onuň üstüne abanyp durşuna.

-- Buşluk Dawyt dide, Aman aga kepledi, buşluk.

Dawyt gözlerini elek-çelek edip, töwereğine, öz otagyna serdedip, bu bolup geçen zatlaryň düýşündedigine bolandygyna begenip gitdi-de "Näme?!" diýip baş atdy.

-- Aman dädem kepledi!

Bu sözüň manysy onuň aňyna juda giç ýetdi. Ol ömrüne, lal, ker bolup ýören adamyň geplemeginiň mümkin daldigine ynanýardy. Oňa çenli ýüzi- durşuna tüý bolup duran hor, kirlije goja içeri girip:

-- Dawu-ut j-jan, oglum, t-ttur, indi! Gör-ä kim-mmler gel-llipdir!- diýip elini meýdana tarap salgady.

Dawyt ýerinden böküp turdy-da:

-- Ata janym! - diýip gujagyny gerip, goja bakan okduryldy—Ata, Ata janym!Bu senmi?! – samyrdap durşuna, bu ýerleriň çiggaýmak ýaly howasynda, salkyn baglaryň aşagynda haýran, birýan bolup ýylgyrysyp, özüne sabysyzlyk bilen garaşyp duran akademik Smirnowy, Saçly Dursunowany, edil bir heniz ýüze-de sylynmadyk täzeje dogan Aý ýaly, üýtgeşik görke beslenip, ýylgyrjyrap duran Bossany, beýleki tanyş-u-nätanyş adamlary görüp, olara baskan ylgady.

S o ñ y.

17.-nji m a ý, 2011-nji ýyl.

